

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ CENTRALĂ
„ANDREI LUPAN”**

**Haralambie Corbu – critic literar,
Academician AȘM**

Biobibliografie

CHIȘINĂU, 2013

Alcătuitori: Tatiana CELPAN, Valentina TCACENCO

Coordonator responsabil: dr. Aurelia HANGANU, doctor în filologie, conf. univ.

Coordonator bibliografic: Ion ȘPAC

Coperta și design: Tatiana CELPAN

Culegere computerizată: Tatiana CELPAN, Valentina TCACENCO, Clarisa VÂJU

© Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a Academiei de Științe a Moldovei, 2013

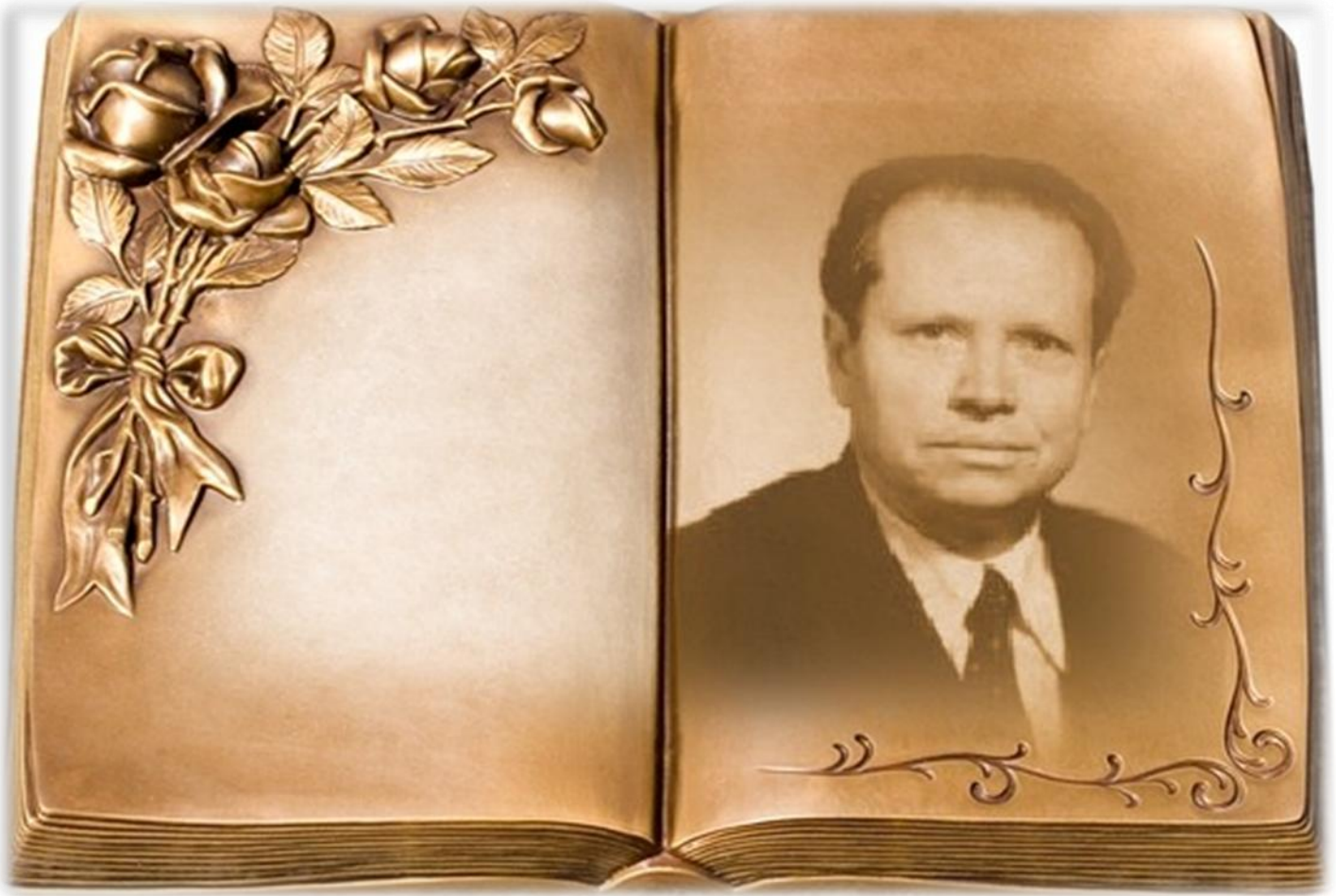
<http://bsclupan.asm.md>

ISBN 978-9975-4429-5-4.

PROMOTOR ȘI INTERPRET PERTINENT AL VALORILOR LITERARE AUTOHTONE

***Haralambie Corbu - omul și savantul în vâltoarea vieții,
unul dintre cei mai înțelepți și cumpătați critici literari
al tuturor timpurilor...***

Tot ce am scris, îmi aparține; de tot ce am scris port personal și de unul singur răspundere în fața lumii și în fața propriei conștiințe; ar fi o mare lașitate să pun pe seama cuiva păcatele sau propria mea lașitate. E altceva că, pornind de la experiența acumulată și luând în considerare zigzagurile timpului parcurs, multe din cele spuse și scrise nu le-aș scrie deloc sau le-aș spune și le-aș scrie cu totul altfel. Însă toată povestea e că propria biografie, ca și istoria în genere, nu poate fi retranscrisă, corectată, redactată, ajustată. Are în acest sens I. Balțan o poezie plină de înțelepciune. Istoria este așa cum este, iată de ce eu nu cred în sinceritatea celor care peste noapte devin alții, se transformă în antipodul propriei ființe.

Haralambie Corbu

Cuprins

ARGUMENT	8
TABEL CRONOLOGIC	10
APRECIERI	
Promotor și interpret pertinent al valorilor literare autohtone – Haralambie Corbu la 70 de ani. Mihail Dolgan	15
Exegent al pașoptismului – Haralambie Corbu la 70 de ani. Vasile Ciocanu	18
Rodul investigației aprofundate – Haralambie Corbu la 70 de ani. Nicolae Corlăteanu	19
Autoritatea de a judeca literatura – Haralambie Corbu la 75 de ani. Dragoș Vicol	21
Vârsta împlinirilor – Haralambie Corbu la 80 de ani.....	24
Meandrele și împlinirile unui destin – Haralambie Corbu la 80 de ani. Eliza Botezatu	26
Bibliotecile există pentru cititori. Elena Corotenco	32
Haralambie Corbu și aurul propriei toamne. Doina Alexei	34
Satul Dubăsarii Vechi a eternizat numele a două personalități științifice. Tatiana Rotaru	35
DIPLOME, LEGITIMAȚII, ADEVERINȚE ȘI DECORAȚII	37
CORRESPONDENȚA D-lui Haralambie Corbu	50
INTERVIURI	
Academicianul H. Corbu: ÎN VÂLTOAREA ANILOR	54
OPERA SAVANTULUI	
Alecu Russo și cultura populară.....	59
Alexei Mateevici în fața posterității.....	69
Alexei Mateevici: poetul și profetul.....	73
Constantin Stere: în preajma revoluției. Între roman și memorii.....	77
Cultura spirituală ca factor prioritar al dezvoltării umane durabile.....	86

Cutezanța inorogului.....	96
File scrise cu litere de aur.....	112
Folclorul în creația lui C. Negruzzi.....	115
Harul de a dezlega nodurile.....	139
Paradigma vieții în creația lui Ion Druță.....	148
Paul Goma: „Eu, etern – păgubosul”.....	166
Piramida singurătății și neliniștile lui Victor Teleucă.....	175
Proza lui Mihail Kogălniceanu.....	188
Scrisul ca ardere, dăruire și blestem.....	198
„Stau câte-odată și-mi aduc aminte...” Ion Creangă.....	202
Tradiții și modernitate în creația lui Vasile Alecsandri.....	209
Un alt „singur împotriva tuturor”: Paul Goma.....	216
Veșnicia geniului popular în publicistica lui Mihail Eminescu.....	220
BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR acad. Haralambie Corbu.....	240
Autoreferate, teze.....	240
Monografii.....	240
Articole în culegeri.....	245
Articole în reviste.....	257
Materiale, teze ale comunicărilor științifice	271
Haralambie Corbu – coordonator, redactor, prefățător.....	272
Recenzii.....	281
Interviuri.....	285
Articole în ziare.....	286
Referiri la viața și activitatea savantului.....	304

FILE DIN ALBUMUL VIETII.....	311
INDICE DE TITLURI ALE LUCRĂRILOR SAVANTULUI.....	335
INDICELE TITLURILOR DE CĂRȚI RECENZATE, REDACTATE ȘI COMENTATE DE HARALAMBIE CORBU.....	
INDICE DE TITLURI CE REFLECTĂ VIAȚA ȘI ACTIVITATEA ACADEMICIANULUI.....	
INDICE DE NUME.....	

ARGUMENT

Bibliografia prezintă oglindește activitatea de creație a savantului, criticului și istoricului literar, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei Haralambie Corbu. D-nul H. Corbu a cercetat geneza literaturii naționale moderne în conexiunea și complexitatea curentelor și metodelor literare: clasicism, romantism, realism, dar și, concomitent, în context larg european, fenomenele autohtone fiind corelate și raportate la procese similare care se produceau – sincron sau diacronic – în literaturile și culturile europene: franceză, rusă, germană, engleză. Interdisciplinaritatea cercetărilor constituie o altă caracteristică a preocupărilor sale științifice. Problemele de strictă istorie și critică literară sunt raportate, de regulă, nu numai la rigorile esteticului ca atare, dar și la cele ale culturologiei, sociologiei, filosofiei, ideologiei. Metodele de creație și curentele literare, interacțiunile dintre literatură și folclor prin prisma poporaneității, problema istorismului și continuității fenomenului artistic, corelația dintre document și ficțiune în opera de artă, tradițiile naționale și interferențele valorice universale în procesul de creație, factorii sociali și influența lor directă sau indirectă asupra celor artistici și spirituali (și invers) constituie obiective prioritare și definitorii ale investigațiilor științifice nominalizate.

*A schițat și a realizat un amplu program de introducere în circuit a literaturii clasice. În culegerea *Dreptate, voie și pământ* (1957, în colab.) a înmănușat pentru prima oară o parte dintre cele mai importante creații ale scriitorilor basarabeni de la începutul sec. al XX-lea. A supravegheat și a îngrijit mai multe ediții ale operei scriitorilor clasici, printre care și cea a lui V. Alecsandri (în 4 vol., 1976–1977). Este autor a peste 650 de lucrări științifice și de popularizare, inclusiv 25 de volume și culegeri de studii: *Dramaturgia lui Alecsandri* (1962); *Alecsandri și teatrul* (1973); *Continuitate* (1974); *Становление новой молдавской литературы и проблема творческого метода (1840–1860)* (1976); *Scriitorul și procesul literar* (1980); *Letopiseș al timpului* (1982); *Creația lui Alecsandri în școală* (1983); *În lumea clasicilor* (1990); *Discursul direct. Aspecte ale publicisticii eminesciene* (2000); *Deschideri către valori* (2003); *Dincolo de mituri și legende* (2004); *Constantin Stere și timpul său* (2005). *Fața ascunsă a cuvântului* (2007). De atenție sporită se bucură creația scriitorilor: D. Cantemir, C. Negruzzi, A. Russo, I. Creangă, B. P. Hasdeu, M. Eminescu, I. L. Caragiale, A. Mateevici, C. Stere, P. Goma, A. Lupan, I. Druță, Ana Lupan, I. C. Ciobanu, L. Deleanu, I. Balțan, P. Boțu, L. Damian, V. Teleucă ș.a. A îngrijit și a prefăcut ediția *Scrieri* (în 3 vol., 1973 și în 2 vol., 2002) de Andrei Lupan. Este redactor responsabil și coautor al unor lucrări colective de sinteză și informare, cum sunt: *Literatura sovietică moldovenească. Ocercuri* (1955); *De la cronografe la literatura modernă* (1974); *Literatura moldovenească și folclorul* (1982); *Istoria literaturii moldovenești* (în 3 vol., 1986–1990); *enciclopedia Literatura și Arta Moldovei* (în 2 vol., 1985–1986). A fost președinte al Consiliului științific specializat pentru susținerea tezelor de doctor și doctor habilitat în filologie. A pregătit 10 doctori în filologie. A participat cu rapoarte și comunicări la circa 200 de simpozioane și conferințe științifice, naționale și internaționale în Rusia, România, SUA, Bulgaria, Polonia, în fostele republici ale U.R.S.S. – Ucraina, Gruzia, Kazahstan, Estonia, Letonia, Lituania ș.a. Este membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova (din 1959), membru titular al Academiei Internaționale Central-Europene de Științe și Artă, membru al Comitetului de Conducere al Asociației Internaționale de Studii Sud-Est-Europene și președinte al Comitetului Național al acestei asociații (din 1995); redactor-șef al revistei *Limba și Literatura Moldovenească* (1984–1987). Deține titlurile de „Om Emerit”, laureat al Premiului de Stat. A fost distins cu Ordinul „Prietenia Popoarelor”, „Ordinul Republicii”, medaliile „M. Eminescu” și „D. Cantemir”, Diploma și Premiul „Savantul anului 2005”.*

Am întocmit această biobibliografie în intenția de a sistematiza eforturile scriitorului și a

criticului literar Haralambie Corbu. Ne-am străduit ca această bibliografie să cuprindă în totalmente activitatea savantului, specificând diversele aspecte ale Dumnealui ca scriitor, critic literar.

Materialele au fost selectate în baza arhivei personale a academicianului, a bibliografiilor Cronică presei și Bibliografia Națională, colecțiilor Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, Bibliotecii Academiei de Științe și diverse surse electronice.

Aprecierile sunt semnate de colegi, prieteni, foști profesori ai savantului: Mihail Dolgan, Vasile Ciocanu, Nicolae Corlăteanu, Dragoș Vicol, Eliza Botezatu.

În cadrul Tabelului cronologic am acordat o mare atenție drumului de creație a savantului.

Lucrarea dată este structurată în ordine cronologică, în cadrul fiecărui an materialul fiind aranjat în ordine alfabetică, ceea ce permite cititorilor să urmărească evoluția activității științifice a savantului.

Bibliografia cuprinde 4 compartimente esențiale:

- Aprecieri.*
- Fragmente din opera savantului.*
- Bibliografia lucrărilor.*
- File din albumul vieții.*

Compartimentul I. Aprecierile includ opinii despre savantul Haralambie Corbu ca personalitate și ca promotor al valorilor culturale autohtone.

Compartimentul II. Cuprinde unele din cele mai importante lucrări pe diferite genuri de literatură din opera scriitorului și criticului literar.

Compartimentul III. Autoreferate, teze, monografii, articole în culegeri, reviste și ziare; Haralambie Corbu – redactor, critic literar, recenzent; aniversări și interviuri, recenzii.

Compartimentul IV. File din albumul vieții.

Descrierile bibliografice a cărților și descrierea analitică din culegeri, din ziare și reviste este efectuată în baza standardelor naționale și internaționale cu privire la informare și documentare. Lucrările apărute până în 1991 cu caractere chirilice au fost transcrise cu caractere latine.

Lucrarea se încheie cu indice de nume și indice de titluri.

Prezenta bibliografie este destinată cercetătorilor și criticilor literari, studenților, profesorilor și tuturor celor interesați de opera și activitatea savantului Haralambie Corbu.

Tabel cronologic

- 1930** 15 februarie, în familia țăranilor Agafia și Grigore Corbu din satul Dubăsarii Vechi, județul Chișinău, se naște al treilea fecior – *Haralambie*.
- 1936-1940** Termină patru clase primare în satul natal.
- 1942-1944** Elev al Liceului Industrial din Chișinău.
- 1944-1947** Elev al Școlii (Colegiului) Pedagogice cu sediul, mai întâi, la Chișinău, iar apoi la Călărași.
- 1947-1951** Student al Institutului (Universității) Pedagogic “Ion Creangă” din Chișinău, Facultatea Limbă și Literatură.
- 1951** 1 august-19 noiembrie, profesor de limbă și literatură maternă la Școala medie din s. Costești, raionul, azi, Hâncești.
- 1951** 20 noiembrie, Colaborator științific inferior, urmat, ulterior, de toate celelalte trepte științifice
- 1951-1954** Colaborator științific inferior la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a A.Ș. a U.R.S.S .
- 1952** 24 februarie în ziarul “Moldova socialistă” apare recenzia “Un prinos nou în poezia moldovenească”, o prezentare a unui volum de versuri recent apărut de Petrea Darienco.
- 1954-1957** Este aspirant (doctorand) la Institutul de Literatură Mondială „M. Gorki” al A.Ș. a U.R.S.S.
- 1955** A apărut volumul „Literatura sovietică moldovenească. Ocercuri” la elaborarea căruia a participat H. Corbu.
- 1957** Volumul „Dreptate, voie și pământ”. (Selecție, prefață și comentarii, împreună cu S. Cibotaru).
- 1957-1961** Colaborator științific (inferior, apoi superior) la Institutul de Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a A.Ș. a U.R.S.S.
- 1959** A susținut teza de doctorat cu tema „Dramaturgia lui Alecsandri”.
- 1959** Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova.
- 1962-1988** Șef al secției „Literatură clasică” din cadrul Institutului de Limbă și Literatură.

- 1962** A văzut lumina tiparului volumul „Dramaturgia lui Alecsandri”, la baza căruia a stat teza de doctorat.
- 1962** **Membru al Uniunii Jurnaliștilor din U.R.S.S.**
- 1964** Volumul „Creionări”.
- 1966** Volumul „Dramaturgia sovietică moldovenească”.
- 1968** Vasile Alecsandri. „Publicistică. Scrisori”. (Selecție, studiu introductiv, note, comentarii de H. Corbu).
- 1970** Vasile Alecsandri. „Избранное”. (Selecție, studiu introductiv).
- 1972** Vasile Alecsandri. „Piatra din casă”. Piese. (Selecție, cuvânt introductiv).
- 1973** Monografia „Alecsandri și teatrul”.
- 1974** **Organizatorii Expoziției Realizărilor Economiei Republicii Moldova conferă Atestatul de Onoare pentru studiul monografic „Alecsandri și teatrul”.**
- 1974** Volumul „Continuitate”.
- 1975** Vasile Alecsandri. Poezii. (Selecție, studiu introductiv).
- 1975** **A susținut teza de doctor habilitat cu tema „Statornicirea literaturii moderne moldovenești și problema metodei de creație. 1840-1860”.**
- 1976-1977** Vasile Alecsandri. Opere, vol. I-IV. (Selecție, studiu introductiv, note, comentarii).
- 1976** Editura „Știința” a lansat studiul monografic „Statornicirea literaturii moderne moldovenești și problema metodei de creație”, (în l. rusă).
- 1978-1984** **Secretar al comitetului de partid al A.Ș.M.**
- 1980** A fost lansat volumul „Scriitorul și procesul literar”.
- 1980** **14 februarie, Diploma de Onoare a Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M. pentru realizări în domeniul cercetărilor științifice și în egătură cu împlinirea vârstei de 50 de ani.**
- 1981** 23 aprilie, Premiul Prezidiului A.Ș.M. pentru realizări în domeniul științelor socio-umanistice și cu ocazia apariției volumului colectiv „МОЛДОВАНЕ” („Moldovenii).

- 1981** 21 august, Insigna – medalia „Vasile Alecsandri”, prilejuită de aniversarea 160 din ziua nașterii scriitorului.
- 1982** Volumul „Letopiseț al timpului”. Studiu asupra creației lui Andrei Lupan.
- 1983** Volumul „Creația lui Vasile Alecsandi în școală”.
- 1984-1988** Director al Institutului de Limbă și Literatură al A.Ș.M. Redactor-șef al „Revistei de lingvistică și știință literară”.
- Din 1984** Președinte al Consiliului Științific pentru susținerea tezelor de doctor și doctor habilitat în domeniul literaturii.
- 1984** Decembrie, a fost ales membru titular al A.Ș.M.
- 1985** Laureat al Premiului de Stat în domeniul științei și tehnicii.
- 1985** Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. conferă, pentru activitate prodigioasă în domeniul cercetării și pregătirii cadrelor științifice, titlul de „Veteran al muncii”.
- 1985-1986** Apare enciclopedia în două volume „Literatura și arta Moldovei”. (Președinte al colegiului de redacție, coautor).
- 1985-1987** Secretar al Comitetului de Conducere al U.S.M.
- 1986** Volumul „Creația lui I. C. Ciobanu în școală”.
- 1986** A fost editat în l. rusă volumul „Летопись времени. Литературно-критический очерк о творчестве Андрея Лупана”.
- 1986-1990** Redactor responsabil, coautor la „Istoria literaturii moldovenești” în trei volume.
- 1986-1988** Academician-coordonator al Secției de Științe Umanistice a A.Ș.M.
- 1987** A fost lansată ediția „Opere” în trei volume de Vasile Alecsandri. (Îngrijire, studiu introductiv, note și comentarii de H. Corbu).
- 1987** A fost decorat cu Ordinul „Дружба народов”.
- 1989-1995** Vicepreședinte al A.Ș.M.
- 1990** A lansat un nou volum „În lumea clasicilor”.
- 1993 – până în prezent** Președinte al Consiliului Editorial al A.Ș.M.

- 1994 – până în prezent** **Membru al Consiliului Editorial Internațional al C.S.I.**
- 1994** Volumul „Studii și materiale ale lui – și despre astronomul Nicolae N. Donici (1874-1956)”. Manuscris. 468 p.
- 1995** **Devine Membru titular al Academiei Internaționale Central Europene de Științe și Artă (cu sediul la Timișoara, România).**
- 1995** **Președinte al Comitetului Național pentru Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene (cu sediul la București).**
- 1995** **I s-a acordat titlul de Profesor universitar.**
- 1996** **Titlul „Om emerit”.**
- 1996** **Decorat cu „Ordinul Republicii”.**
- 1998** A apărut de sub tipar manualul-studii „Literatura română postbelică: Integrări, valorificări, reconsiderări”, la care a colaborat.
- 1999** **Președinte al Comisiei Naționale pentru Desfășurarea Anului Internațional al Culturii Păcii și al Deceniului Internațional al Culturii Păcii și Nonviolenței pentru Copiii Lumii.**
- 1999** **A fost decorat cu Medalia „Mihai Eminescu”.**
- 1999** A finisat un nou volum „Discursul direct. Aspecte ale publicisticii eminesciene”. Manuscris. 270 p.
- 1999** A pregătit pentru tipar volumul „Deschideri către valori. Studii și materiale”. Manuscris. 800 p.
- 1952-2000** A publicat: 15 volume personale; cca 70 volume colective (studii introductive, alcătuirii, prefețe, note și comentarii); cca 500 articole în presa științifică de specialitate și de popularizare.
- 1952-2000** Sub conducerea acad. H. Corbu au susținut tezele 6 doctoranzi.
- 1952-2000** Îi aparțin cca 150 de participări, cu rapoarte și comunicări la lucrările diferitor conferințe și simpozioane științifice naționale și internaționale.
- 2000** **1 februarie, Diplomă, Nr. 9, de recunoștință a A.Ș.M.**
- 2000 – până în prezent** **Consultant științific al Institutului de Filologie a A.Ș.M.**

- 2001** 30 martie, Premiul A.Ș.M. pentru studiul monografic „Discursul direct. Aspecte ale publicisticii eminesciene”.
- 2004 – până în prezent** Consilier științific principal în cadrul Institutului de Filologie al A.Ș.M.
- 2004 – până în prezent** Membru al Asambleei Generale a A.Ș.M.
- 2004 – până în prezent** Membru al Consiliului Coordonator al Secției de Științe Umanistice a A.Ș.M.
- 2004 – până în prezent** Membru al Consiliului Științific al Institutului de Filologie a A.Ș.M.
- 2006** 12 iunie, Medalie jubiliară „60 de ani de la fondarea primelor instituții academice din Republica Moldova”, distins pentru „contribuții relevante la procesul de renaștere a sferei științei și inovării”.
- 2007** 15 februarie, Mesaj de felicitare din partea A.Ș.M. semnat de președintele A.Ș.M. Gh. Duca
- 2008** 15 februarie, Mesaj de apreciere din partea Parlamentului Republicii Moldova, semnat de președintele Marian Lupu.
- 2009** 15 februarie, Mesaj de omagiu și apreciere din partea Parlamentului, semnat de președintele Marian Lupu.

Promotor și interpret pertinent al valorilor literare autohtone (70 de ani)

Ampla și fructuoasă activitate critico-științifică a academicianului Haralambie Corbu pe parcursul a aproape cinci decenii a statornicit în conștiința cititorului imaginea unui specialist în materie dotat, erudit și cu simțul răspunderii, a unui interpret cu o bună pregătire metodologică și estetică, care posedă o largă viziune asupra problemelor dezbătute și care investighează cu perspicacitate atât moștenirea noastră literară din perspectiva actualității, cât și procesul literar contemporan din unghiul tradițiilor clasice. Dominanta exegezelor critice ale savantului o constituie interesul său pentru examinarea în complex și multiaspectual a unor astfel de categorii-cheie ale esteticii literare cum sunt: metoda de creație și curentul literar, folclorul și poporanelitatea, istorismul și continuitatea valorilor artistice, adevărul vieții și adevărul artistic, funcția socială a literaturii, individualitatea creatoare a scriitorului și cultura lui literar-artistică, legitățile de dezvoltare a procesului literar și critic

De obicei Haralambie Corbu are mereu în față patru obiective diriguitoare, din perspectiva cărora își realizează examenul critic: contextul social-istoric, anturajul literar, mediul cultural și individualitatea creatoare a scriitorului, cu interpretarea intrinsecă a operei lui. Călăuzindu-se de principiul determinismului social și de cel al istorismului, el reușește să releve legătura strânsă, de cauzalitate, dintre dezvoltarea artistică și dezvoltarea socială, corelațiile dialectice dintre omul de creație, procesul viu al vieții mișcarea literară și culturală. Scopul final urmărit, așa cum mărturisește el însuși într-o prefață, e ca operația sa de investigație să nu aibă nimic comun nici cu „însăilarea amorfă a faptelor storico-literare”, nici cu „poza judecătorească și atotștiutoare a interpretului critic”.

Aceste și alte calități meritorii ale modului de cercetare științifică al criticului și istoricului literar Haralambie Corbu putem ușor depista în urma lecturării cărților reprezentative: „Dramaturgia lui Alecsandri” (1962), „Interpretări” (1970), „Alecsandri și teatrul” (1973), „Continuitate” (1974).....

În perioada de afirmare preocupările lui H. Corbu gravitează în jurul literaturii contemporane, autorul scriind – într-o formulă critică sobră, nepretențioasă, accesibilă – despre orizontul intelectual al eroului și problemele de etică în proză, despre tendințele de dezvoltare a dramaturgiei, despre individualitatea creatoare și diversitatea stilistică în poezie. Majoritatea acestor articole au constituit nucleul culegerii de debut „Creionări” (1964). Cu timpul, criticul se consacră preferențial investigării literaturii clasice române, devenind unul dintre cei mai activi, devotați și competenți valorificatori ai ei, chiar dacă – din motive obiective cunoscute – n-a reușit să pună în circulație întreaga creație a cutărui sau cutărui scriitor de care s-a ocupat. Eforturile îndelungi s-au concretizat în două monografii consistente: „Dramaturgia lui Alecsandri”(1962) și „Alecsandri și teatrul”

(1973), apoi de sub pana istoricului literar iese o serie de studii pertinente despre A. Cantemir, A. Russo, M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, V. Alecsandri, I. Creangă, B. P. Hasdeu, A. Mateevici, majoritatea din care au fost incluse mai târziu în amplu volum de totalizare „În lumea clasicilor” (1990) – o impunătoare sinteză-chintesență a investigațiilor savantului în domeniul respectiv din cele mai diverse perspective: specificitatea realismului românesc...

În persoana lui H. Corbu convețuiesc cu drepturi egale atât istoricul literar, cât și criticul literar. O demonstrează culegerile sale de articole „Interpretări” (1970), „Continuitate” (1974), „Scriitorul și procesul literar” (1980).

Indiscutabil, privită din perspectiva zilei de astăzi, monografia despre creația lui A. Lupan nu poate să nu fie lacunară sub diverse aspecte, și în primul rând sub aspectul aprecierilor elogioase ale lucrărilor ce evocă trecutul revoluționar și proslăvesc ideologia regimului totalitar. În studiul monografic despre A. Lupan criticul se străduiește să-l prezinte pe autorul „Legii găzduirii” nu numai ca pe un bard al satului moldovenesc de ieri și de azi, ci – principalul – și ca pe un cronicar al vieții întregului popor basarabean, ca pe un exponent al păsurilor și aspirațiilor tuturor contemporanilor, versul lui dorindu-se a fi un „vers pe croiul vremii”, „un letopiseț al timpului”.

Statutul metodologic de critic și istoric literar al lui H. Corbu rezultă din chiar atitudinea gospodărească și principală a savantului față de literatura în genere, din spiritul lui critic intransigent, dar echilibrat, din conștiința responsabilității actului critic.

La finele anului 1999 H. Corbu a definitivat un manuscris de carte, la care a trudit îndelung și cu dăruire: „Aspecte ale publicisticii eminesciene”. Această lucrare a luat naștere, așa cum precizează autorul din „necesitatea internă de autoapărare și autoconservare, ca cititor și cercetător”. În dezastrul moral, social, economic, spiritual în care ne-am pomenit în anii de la urmă, numai Eminescu ne poate salva și îndruma cugetul și sufletul, pașii și acțiunile pe făgașul înțelepciunii, rațiunii, iubirii și dragostei de oameni.

Observator atent al mutațiilor ideatico-estetice ale literaturii române, H. Corbu posedă capacitatea de a interpreta în mod dialectic și istoricește fenomenele artistice, înscriindu-le de fiecare dată în mișcarea literară anterioară și în cea de perspectivă, ierarhizându-le valorile. El se angajează în actul științific și critic din necesitatea interioară de a elucida anumite probleme metodologice și teoretico-estetice complexe, de actualitate, de a efectua analize concrete subtile și sinteze cuprinzătoare, de a aduce argumente și contraargumente convingătoare în polemicile de idei, de a face precizări necesare, de a intui orientările principale ale procesului literar și de a le sincroniza cu imperativele contemporanității. Lucrările lui de referință, distingându-se printr-o aleasă ținută științifică și intelectuală, trezesc interesul și gândul specialistului și al cititorului, ca orice creații autentice, muncite cu profesionalism, vocație și cu înaltă conștiință a responsabilității.

*Prof. univ. dr. habilitat
Mihail Dolgan*

Exegent al pașoptismului

Proiectată pe un larg fundal istoric și cultural riguros documentată și judicios structurată, lucrarea prezintă procesul de afirmare a literaturii modern în Principatul Moldovei în mijlocul sec.al XIX-lea. Este, de fapt, singurul studiu de sinteză realizat în spațiul nostrum asupra aceste perioade importante în dezvoltarea literaturii de tip nou. Cercetătorul dezvăluie eforturile depuse de către scriitorii noștri de la 1840-1860 și rezultatele obținute de ei în realizarea programului expus de M. Kogălnuceanu în “Introducția” la “Dacia literară”, în care erau trasate direcțiile de bază ale dezvoltării literaturii. Evocarea trecutului istoric, valorificarea creației folclorice, asimilarea practicii literare pe calea traducerilor și adaptărilor-toate au condus la aceea că într-un timp relative scurt literatură noastră a obținut succese remarcabile, încât se poate vorbi despre dezvoltarea ei accelerată. Are loc un proces de recuperare și de sincronizare cu literaturile mai avansate...

În anii de după 1990 H. Corbu și-a orientat cercetările asupra unor autori, despre care nu se putea scrie în trecut nu prea îndepărtat, elaborând și în parte, publicând în presa republican studii despre publicistica lui Mihai Eminescu, despre creația lui Constantin Stere, Ion Agârbiceanu, Onisifor Ghibu, Mircea Eliade, despre “Astra” basarabeană ș. a., aceste materiale alcătuind volumul “Deschideri către valori”, ce-și așteaptă editorul, și un volum de eseuri despre publicistica lui Eminescu, în curs de apariție. Cele spuse stau mărturie că cercetătorul și-a păstrat receptivitatea față de literatura de calitate, angajată în dezbateră problemelor majore de ordin social și general-uman.

Îi dorim academicianului Hralambie Corbu multă sănătate și succese în prodigioasa-i activitate de valorificare a patrimoniului nostru literar și cultural.

Vasile Ciocanu
Doctor în filologie

Rodul investigației aprofundate

Sunt fericit că am ajuns să trăiesc clipa, când pot declara ferm că unul dintre acei mulți învățăcei ai mei, fostul student de la Institutul Pedagogie din Chișinău, Haralambie Corbu-modest în comportare deosebit de harnic în dorința de a căpăta cât mai multe cunoștințe în domeniul literaturii clasice și contemporane, precum și al însușirii temeinice a bazelor lingvistice românești (fonetică, gramatică, lexicologie) – a devenit septuagenar.

După un răstimp de ucenicie și de pregătire a tezelor de doctor și doctor habilitat în filologie, dar mai ales după aceasta, Haralambie Corbu și-a concentrat atenția asupra unor probleme capitale ale literaturii și culturii noastre ca: literatura română clasică, eminescologia, avându-se în vedere în mod special, relațiile culturale și ideologice ale Basarabiei cu Transilvania, contribuțiile științifice și culturale ale dubăsărenilor. Studiul “Statornicia literaturii moldovenești literare și problema metodei de creație (1640-1680)”, încununează cu succes eforturile depuse în acest domeniu de activitate. E vorba de probleme deosebit de importante privind căile de formare a literaturii noastre din punct de vedere a apariției și dezvoltării metodei de creație. Haralambie Corbu a trebuit să aprofundeze nu numai literatura propriului său popor de la apariție și până în sec. al XIX-lea, ci și să se adreseze creațiilor literare ale popoarelor vecine. Avem în vedere nu numai literatura rusă, ci și cea a bulgarilor, sârbilor, slovacilor, plonezilor. În dezvoltarea cărora se pot repera momente cu caracter comun în privința folclorului, stărilor sociale etc. Autorul a scos în evidență rolul revistei “Dacia literară” (1840), în jurul căreia s-au adunat scriitori ca Al. Russo, C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, preocupați de dezvoltarea limbii literare...

Preocupările sporadice în ceea ce privește creația eminesciană în anii precedenți devin pentru Haralambie Corbu, în ultimul deceniu al secolului, prioritare, mai cu seamă în aspectul studierii publicisticii poetului-imensă ca volum și inepuizabilă ca sens și semnificații. Sunt de menționat în mod special studiile cu acest subiect pentru a ne da seama spre ariile și noutatea problemelor abordate: “Eminescu și folclorul”, “Imaginea sâmburelui germinatoriu în creația lui Eminescu”...

Legăturile Basarabiei și Transilvaniei sunt vechi și multiple. Urmele acestor legături se pot atesta în limbă, în graiurile populației, precum și în manifestări culturale, cântece.

Printre marile personalități basarabene, care au reprezentat în chip strălucit această comunitate spirituală basarabeano-ardeleană, a fost și Constantin Stere, operei literare și activității social-politice a căruia Haralambie Corbu i-a consacrat studiile “Triumful și calvarul lui C. Stere”, “O paralelă, C. Stere și L. Rebreanu” etc.

Deosebit de importantă pentru valorificarea operei unor savanți cu renume mondial a fost inițiativa lui Haralambie Corbu de a scoate din anonimat contribuția științifică a marelui savant, băștinaș de pe meleagurile nistrene, care a fost Nicolae N. Donici (1874-1956), fondatorul

renumitului Observator de la Dubăsarii Vechi, fiind cunoscut drept o celebritate mondială în domeniul cercetărilor asupra eclipselor de soare, efectuate în diverse regiuni de pe glob. A fost membru de onoare al Academiei Române și al Uniunii Internaționale de Astrofizică. H. Corbu a adunat într-un volum special (circa 500 de pagini) tot ce a putut depista în bibliotecile și arhivele din Chișinău, Iași, București cu privire la opera și activitatea acestei personalități științifice de excepție în domeniul astrofizicii și astronomiei mondiale.

Satul Dubăsarii Vechi este o așezare pitorească de o rară frumusețe, cu oameni harnici, deosebit de talentați în cele mai diverse domenii. Cred că academicianul, doctorul habilitat în filologie, profesorul universitar Hralambie Corbu ocupă unul dintre primele locuri după contribuția adusă la dezvoltarea literaturii și culturii noastre naționale românești. Îi doresc sa-și păstreze încă mulți ani forța de muncă intelectuală și spiritul investigator spre a înscrie noi valori în patrimoniul nostru spiritual.

Nicolae Corlăteanu

Autoritatea de a judeca literatura

Ultima jumătate de secol a literaturii de la noi este dominată în plan critic, exegetic și analitic de ubicuitatea studiilor pregnant-incisive, volumelor proteice și cercetărilor fundamentale ale savantului-academician Haralambie Corbu. Această afirmație nu este deloc forțată sau gratuită și nici nu-și propune să eclipseze eforturile susținute ale celorlalți confrăți din breasla criticilor și istoricilor literari. Pur și simplu, reliefăm dominantă organică a perioadei respective, în virtutea conferirii statutului de pandant unei opere critice deschise, multiaspectuale, ce sondează, pe verticală și orizontală, procesul literar nedisimulat.

La critica academicianului Haralambie Corbu, la receptarea originalității ei intrinseci, la masivul potou științific am ajuns, recunosc, abia în ultimii ani. “Am ajuns” este doar un fel nesimandicos de a spune, căci parcursul inițiativ a presupus și mai presupune în continuare febrile identificării de formule hermeneutice, raportări sincronice la modelele consacrate, în context național și universal, defibrări minuțioase și căutări înaripate de esențe miraculoase.

Și toate aceste “drumuri destine”, în aparență colaterale, au avut unica menire de a surprinde și reține intact “miezul de foc” și a dura cu abnegație un veritabil axis critic în peisajul procesului literar postbelic.

Vocația “instrumentării” pregnante a literaturii, contemplarea lucidă a ansamblului artistic aidoma unei monade și pătrunderea sobră, deschisă și neanemiata în tainițele ascunse ale actului de creație sunt, cu siguranță, însemnele definitorii ale personalității academicianului Haralambie Corbu. Însemne durabile ce se succed într-o dezbatere interioară a ideilor literare, căci meritosul exeget știe să cumpănească meșteșugit și să aprecieze cu măsura exactă, probată în timp, coordonatele suigeneris și conceptele estetico-critice ale individualității creatoare și, implicit, să radiografieze fenomenologia științei literare.

Haralambie Corbu este, în felul său aparte, un “călinescian original”, dar unul deosebit în sens invers, adică un anti-călinescian pansiv. Motivele care conduc indubitabil la această constatare obiectivă sunt simptomatice naturii normative și sentimentelor etico-estetice pe care le cultivă cu sârg în propria creație exegetică cercetătorul Haralambie Corbu. Dacă în cazul autorului **“Istoriei literaturii române de la origini până în prezent”** se admitea profesarea unei critici cu veleități științifice, judecarea operei artistice în funcție de impresiile individuale, atunci în cazul subtilului nostru analist, ce supraveghează cu “ochi de Arguș” toate câte se întâmplă “În lumea clasicilor”, apropierea de actul creației trebuie să se producă cu obligativitatea modul impetuos, și candid în același timp. Opera literară reprezintă pentru Haralambie Corbu nimbul sacerdotal al trăirii paroxiste în reclusiune interioară. În depărtări amețitoare, departe de elementul abject și profan, criticul este străjuit de hora de zeițe ce se numește literatura literaturii...

Criza primară a fost depășită de Haralambie Corbu într-o manieră proprie, supremația revenind simțului critic, simț ce se autodefineste totalizator la intersecția lumii exterioare cu universul interior al criticului-creator. Astfel, preliminările cu privire la “critică și creație”, emoțiile anticipative și atitudinile valorificatoare ale demersului călinescian au cunoscut o redimensionare perceptibilă, spirituală, o desprindere de teluric, o deosebire de valoare, culminând cu apariția unui model sistemic anti-călinescian, de obiectivizare a înțelesului universal al operei literare. Aceasta este, în concepția mea, modelul corbian al criticii literare, model organic ce promovează sintetizator, în manieră deschisă, unitatea operei clasice și judecarea acesteia cu sentimentul neprecupețit de a fi contribuit decisiv la instaurarea adevărului critic...

Haralambie Corbu luptă, zi de zi, cu aceeași încrâncenare maximă inepuizabilă împotriva “flagelului” denaturat al criticii, enunțat și combătut cu vehemență de G. Călinescu. Prin intermediul anti-călinescianismului discontinuu, model integrator ce are în față doar viața și destinul creației literare. Atunci când scrie, când se esențializează, academicianul Haralambie Corbu se metamorfozează potopitor, se despovărează ierurgic de duhul laic și devine dintr-odată ziditor de cetăți spirituale, asigurând polifonie rapsodică, complementaritate estetică și interdependentă firească, bazată pe supremația criteriului valoric, studiilor sale temeinice...

Rodul unor investigații minuțioase, pline de acribie savantă, cercetările în cauză prefigurează, potrivit membrului corespondent al AȘM Mihail Dolgan, un “apreciator cumpănit al valorilor literare”, expresivitatea critică sugestivă și criteriile de judecată obiectivă constituind elementele neperisabile ale actului de cercetare substanțială...

Dincolo de luciditatea și capacitatea inerentă unei analize dilematice, cercetările multiplexe, profunde și stenice ale academicianului Haralambie Corbu denotă o probitate morală impecabilă a criticului și istoricului literar, la care se adaugă pătrunderea clarvăzătoare în nuce, vizionară în interiorul fiecărei opere investigate. În decursul prodigioasei sale activități literare, Haralambie Corbu a cules virtuți scriptice și scripturale alese, conștientizând, după cum remarcăm, că destinul creației critice coboară transcendent, vine de la Dumnezeu...

Haralambie Corbu este, așa dar, un hermeneut scrupulos și un istoric literar fidel, pe potruva teoriei estetico-critice asumate și a trecerii exegezei noastre de la diletantism la profesionalism. Contribuția Domniei sale la valorificarea fenomenului artistic propriu-zis prinde contur geometric, se deplasează pe verticala și orizontala aderenței exegetice, în tentativa de a surprinde adecvat “resorturile” ascunse ale dimensiunii sintagmatice și paradigmatică ale etimonului literar...

Scriitorul-academician supune unei ample și plurivalente investigații problema realismului și romantismului în literatura națională din diferite etape de dezvoltare. **“Statornicirea literaturii moderne moldovenești și problema metodei de creație, 1840-1860”** este, pe bună dreptate, una dintre cele mai reprezentative cercetări de sinteză ale întregii noastre contribuții critice. De ea nu se

poate face abstracție la nivel național, căci exercițiul liminar a presupus raportarea operelor de referință la “proba de rezistență” prin prisma comparatismului universal. Gradual structurată și înaintată cu maximă acribie științifică, materia pansivă a cercetătorului identifică salvator particularitățile de bază ale devenirii și evoluției pașoptismului, evocat fiind, preponderent, patrimoniul istoric, valorificat tezaurul folcloric, statornică constituirea conceptului de limbă literară, reliefată pregnant geneza diverselor curente artistice și afirmarea unor noi principii de generalizare a realității.

Inspirata analiză tematică, metodele investigaționale distincte, critica totalizatoare, profunda viziune etico-estetică asupra literaturii, analogiile comparative din interior spre exterior, comprehensiunile și paradigmele de sorginte filozofală, retrospectivile ontice și fundamentările referențiale, deschiderile lucide spre universurile conotațiilor ascunse, spre structurile epistemologice și modalitățile de determinare a nucleului sugestiv – conturează cu precizie parametrii exegetici ai universului de creație al academicianului Haralambie Corbu. Univers spiritual planturos, durat cu abnegație deplină, onctuoasă stoică, sacrificiu ardent și discernământ suprem, timp de o viață de om, pentru a elimina eferimitatea literaturii naționale.

Pentru a se cerne zgura și a alege doar esențele miraculoase, decantate critic și trăite la modul impetuos.

Astăzi, la ceas aniversar, academicianul Haralambie Corbu ni se înfățișează ca o Adevărată și Cinstită Judecată a Literaturii, instanță critică supremă subordonată exclusiv sufletului solar, rațiunii echilibrate, daruirii de sine, muncii fără preget și harului culant.

Dragoș Vicol
scriitor

Vârsta împlinirilor

Haralambie Corbu, critic și istoric literar notoriu, a împlinit frumoasa vârstă de 80 de ani. Este unul dintre cei mai prodigioși literați de la noi, care a publicat zeci de lucrări despre geneza și afirmarea literaturii naționale moderne în corelație și în contextul acelorași procese desfășurate pe arena europeană.

A elaborat și a realizat un amplu program de introducere în circuit (în spațiul pruto-nistrean) a literaturii clasice. În culegerea *Dreptate, voie și pământ* (1957, în colaborare) a înmănușat pentru prima dată o parte dintre cele mai importante creații ale scriitorilor basarabeni de la începutul sec. 20. A antologat și a îngrijit mai multe ediții ale operei scriitorilor clasici, printre care și cea a lui Vasile Alecsandri.

Este redactor responsabil și coautor al unor lucrări colective de sinteză și informare: *Literatura sovietică moldovenească. Ocercuri, Istoria literaturii moldovenești și altele*.

Opera e într-un fel portretul autorului. Rândurile lucrărilor lui Haralambie Corbu ne conturează un cercetător de o fire pasionată, dar și echilibrată, un om cu viziune largă, apt să cuprindă în obiectiv probleme de mare rezonanță teoretică și practică, un critic cu reale aptitudini de analiză și largi posibilități de sinteză.

Nicolae Bilețchi

Lucrările de critică și istorie literară ale lui Haralambie Corbu au statornicit în conștiința cititorului de la noi imaginea unui specialist în știința literaturii, harnic, meticulos, înzestrat cu o susținută conștiință a responsabilității, care investighează în complex și cu pătrundere analitică atât moștenirea literară din perspectiva actualității, cât și procesul literar contemporan raportat la valorile clasice.

Mihail Dolgan

Stere și timpul său. Schiță de portret psihologic (2005) este o carte care îl reprezintă pe Haralambie Corbu din anii 2000. Substanța cărții o constituie prezența lui C. Stere în viața politică și culturală a timpului său.

Este un studiu științific? Nu numai, pentru că nu avem o prezentare absolut obiectivă a lui Stere. O fi, deci, un eseu? Nu numai, pentru că se fac trimiteri concrete la document. Poate că este un *roman*? Nu numai, pentru că nu are o carnație *epică* suficientă...

Poate că ar fi mai logic să considerăm că avem în față un bogat *studiu interdisciplinar*, o carte memorabilă și prin natura conținutului, și prin substratul sugestiv...

Eliza Botezatu

Academia de Științe a Moldovei

Singura profesie de-a lungul anilor a fost activitatea științifică, iar cel mai important lucru în acest sens este de a avea simțul legământului, atașamentul sufletesc, pentru că munca în știință este cercetarea vie realizată maiestrit, - a mărturisit acad. Haralambie Corbu, în cadrul Conferinței științifice desfășurată la Institutul de Filologie al AȘM și consacrată jubileului de 80 de ani a Domniei sale.

Pe parcursul celor șase decenii care i-au făcut destinul, esențial pentru criticul și istoricul literar Haralambie Corbu a fost ancorarea în circuitul valorilor culturale, având drept reper opera clasicilor literaturii române, precum și celor contemporani. Și „chiar dacă, uneori, opiniile lui erau în dezacord cu rigorile timpului, cea mai însemnată parte a moștenirii savantului are o deosebită valoare pentru cititori”, avea să declare dr.hab. Vasile Bahnaru, directorul Institutului de Filologie al AȘM, în deschiderea evenimentului de omagiere.

O parte considerabilă a moștenirii clasice literare a fost tratată amplu în cele 25 de cărți ale criticului literar, dar în afară de valoarea intrinsecă a acestor lucrări, cel mai important este „că literatura noastră clasică este în serviciul literaturii contemporane”, a menționat m.c. Nicolae Bilețchi în comunicarea sa „Haralambie Corbu – omul și savantul în vârtoarea vieții”.

Povara timpului și a cercetării ce poartă pecetea personalității sale și a intereselor de o viață, aducând în atenție adevărul că „omul este sub vreme”, a fost mesajul desprins din comunicarea expusă de discipolul omagiatului, dr. Ala Zavadschi, care a făcut trimitere la anumite mărturisiri îndrăznețe ale sărbătoritului, aceasta servind drept dovadă a recunoașterii vulnerabilității omului în fața unor circumstanțe inerente timpului.

Profesorul Anatol Ciobanu i-a dorit omagiatului sa ajungă nonagenar, remarcând prodicioasa creație anume în timpul de aur al toamnei, fapt ce vine să demonstreze că *vita longisima est* atunci când omul lucrează și nu este exaltat în negativ.

Telegrama cu mesaj de felicitare și de apreciere din partea comunității științifice internaționale în adresa savantului, care au fost citite în cadrul Conferinței, au întregit evenimentul omagial, constituind o recunoaștere ce l-a onorat și l-a bucurat pe sărbătorit. „Să Va țină Domnul în toate și peste tot”, se arată în urarea sosită din partea compozitorului academician Eugen Doga.

În semn de apreciere a activității Domniei sale, în numele conducerii AȘM, acad. Teodor Furdui, prim-vicepreședintele AȘM, i-a înmânat academicianului Haralambie Corbu - decanul de vârstă al cercetătorilor științifici din domeniul criticii și istoriei literare, Diploma „Meritul Academic”, completând astfel palmaresul ce include practic toate distincțiile care pot fi conferite unei personalități aflate la masa științei mai mult de jumătate de secol.

Savantul nu are prea multe regrete. Ajuns aici, singura dorință pe care o are e sa-i dea Domnul sănătate.

(Centrul Media al AȘM, RM)

Meandrele și împlinirile unui destin

Critic și istoric literar, domeniul științific: literatura modernă și contemporană, probleme de teorie literară și literatură comparată. Doctor habilitat în filologie (1975), profesor universitar (1995). Membru titular al A.Ș.M. (1984).

În februarie 2010 academicianul Haralambie Corbu a împlinit venerabila vârstă de 80 de ani. Multa sănătate și urări de bine! Și-a rotunjit anii cu demnitate și simțul responsabilității. Zicând acestea, am și numit câteva din calitățile ce i-au fost totdeauna caracteristice: verticalitatea (fără infatuarea și fudulia noastră tradițională) și responsabilitatea (pentru cuvântul scris și rostit, pentru reacții și atitudini).

S-a născut la 15 februarie 1930 în familia țăranilor Agafia și Grigore Corbu din satul Dubăsarii Vechi / Criuleni. Nu erau săraci (până odinioară era o mare fală să afirmi că provii dintr-o familie nevoiașă), zic, nu erau săraci, de vreme ce, după absolvirea școlii din sat și-au trimis băiatul la Chișinău la Liceul Industrial. În curând îl vom afla la Liceul Pedagogic (Școala pedagogică) din Călărași. Absolvind-o, își urmează studiile la Institutul Pedagogic (azi universitate) „Ion Creangă” din Chișinău. Îi are de colegi și buni prieteni pe Ion Ciornâi și Elena Cercasski (Ciornâi)), care-i vor rămâne prieteni până-n ultima zi de viață. Absolvind în 1951 facultatea, își continua studiile în calitate de doctorand la Institutul de literatură „M. Gorki” din Moscova (1954-1957), susținându-și teza de doctor în filologie (astăzi candidat în științe) cu tema *Dramaturgia lui V. Alecsandri* (1959). Revenind acasă, lucrează la Institutul de Limbă și literatură al Academiei de Științe, unde a fost pe rând colaborator științific, șeful sectorului de literatură clasică, director de institut, academician coordonator al Secției de Științe Socio-Umane, vicepreședinte al A.Ș.M., academician. În aparență a fost o ascensiune ușoară.

În realitate, erau *ani grei*. Da, eram frumoși, pentru că eram tineri și toată lumea părea să fie a noastră. Dar, trebuia să calci cu prudență și să-ți ascuți ecoul pașilor. Literatura clasică abia începea să fie valorificată și H. Corbu e unul din cei care-și pune umărul și priceperea la intensificarea acestui proces. Debutază cu o recenzie la o plachetă de versuri a lui P. Darienco. Apoi va publica tot mai mult în revistele „Octombrie” („Nistru”), „Limba și literatura moldovenească”, în culegerile colective, la a căror alcătuire și redactare participă cu aceeași responsabilitate și tragere de inimă.

De la bun început s-a configurat interesul accentuat al cercetătorului pentru *istoria literară*, dar și popasurile sporadice în sfera *criticii literare*, abordarea unor probleme de stringentă actualitate. Observăm și consemnăm, în al doilea rând, preferința pentru anumite perioade literare (48-smul) și pentru anumite genuri (*proza și dramaturgia*). Anii '60-'70 stau sub seninul lui Alecsandri: din cărțile acestor ani, câteva culegeri și monografiile erau dedicate operei bardului de la Mircești pe care H. Corbu o cerceta sub diferite aspecte. Începe prin a studia dramaturgia scriitorului (*Dramaturgia lui Alecsandri, Vasile Alecsandri și teatrul*). Va reveni cu alte perspective

și unghiuri de interpretare. În *Profilul literar*, pe care i-l schița la începutul anilor '70 N. Bilețchi, se menționa ca fiind caracteristică pentru creația lui H. Corbu „încercarea de a hașura cu datele descoperite petele albe de pe harta literaturii noastre, de a adăuga contururi noi alături de cele existente, tendința de a defini originalitatea operelor literare, ineditul lor. Ca o urmare a acestei tendințe a apărut culegerea „Dreptate, voie și pământ...”¹.

Evoluția savantului va fi concomitent o *lărgire* a ariei de probleme, genuri, specii, autori și o *aprofundare a cercetării*, înțelegând prin această aprofundare o mai mare atenție pentru *detalii* și *nuanțe*, o mai accentuată grijă pentru cititor.

Trimițând cititorul, pentru informare, la „profilul literar” alcătuit de N. Bilețchi încă în 1972, vom insista doar asupra publicațiilor academicianului H. Corbu din ultimul deceniu (1999-2010). Nu fără a aminti zicala franceză („Si la jeunesse savant”) și cea rusească („Если бы молодость знала, если бы старость могла...”); ei bine, activitatea lui H. Corbu din anii 2000 demonstrează că și vârsta înaintată *poate* crea, și un argument existențial ar fi faptul că cele mai multe și (nu ne temem să zicem) mai realizate studii au apărut după publicarea în 1990 a volumului *În lumea clasicilor. Analize și interpretări*. După acest an încep anii 2000, cei mai rodnici și mai bogați în realizări. Tocmai în acești ani apar 4 cărți (acum 5), – 3 culegeri individuale de articole și sinteze și un studiu monografic. Să le amintim, așezându-le în ordinea cronologică: 2000 – *Discursul direct*. Aspecte ale publicisticii eminesciene; 2003 – *Deschideri către valori*. Studii. Eseuri. Atitudini; 2004 – *Dincolo de mituri și legende*. Studii. Eseuri. Atitudini; 2005 – *C. Stere și timpul său. Schiță de portret psihologic* (studiu monografic); 2007 – *Fața ascunsă a cuvântului*. Studii și eseuri literare; 2010 – O nouă variantă a cărții despre *teatrul lui V. Alecsandri*.

De menționat și faptul că în 2002 vede lumina tiparului ediția în două volume *Scrieri* de Andrei Lupan, inițiator al proiectului și prefațator al căreia este H. Corbu.

2003 *Deschideri către valori* (2003) este o culegere selectivă de texte cu subiect diferit. Așa cum și titlul sugerează, este o deschidere spre valorile de ieri și de azi ale literaturii române. Autorul mărturisea într-un argument-prefață: „Ultimii trei ani, ca și cei zece anteriori au fost marcați în fond de aceleași probleme și întrebări: în ce măsură suntem deschiși și apți pentru a emite sau asimila adevărate valori – fie artistice, fie umane, fie culturale, fie sociale și politice, fie naționale și universale – pentru a ne defini, în cele din urmă, identitatea etnică și intelectuală și a ne determina, măcar și sub semnul provizoratului, locul nostru în istorie, în lumea de azi, aflată în zodia unor incertitudini și contorsionări fluide și deosebit de dramatice” (p. 9). Aceste precizări inițiale (la chiar începutul volumului) au și determinat structura lui. Primul compartiment, *Valențele culturii* – cuprinde un fel de articole de program: *Cultura spirituală ca factor prioritar al dezvoltării umane*

¹ N. Bilețchi. H. Corbu – în cartea *Profiluri literare „Lumina”*, 1977, p. 269-270.

durabile; Cultura ca factor spiritual și statul; La încrucișare de drumuri, la intersecție de civilizații; Cultura artistică și problema istorismului ș.a.

Pe valurile vremii, compartimentul al III-lea, cuprinde pagini din istoria presei (Revista „Viața Basarabiei” întru românism și basarabenism); despre mișcarea literară din anii '30 (*Relația Centru-periferie (Provincie, margine) și cultura spirituală; O vatră de lumină: Astra Basarabească; Astra Basarabească – în contextul timpului*) sunt pagini inedite despre realitățile literare puțin cunoscute din anii '30. Câteva gânduri noi le aflăm în *Antimiticul Ion Luca Caragiale*. Un popas analitic pe marginea romanului *În preajma revoluției* deschide câteva perspective noi asupra lui Constantin Stere, ca și analiza comparată în *O paralelă: Const. Stere și Liviu Rebreanu*; 6 eseuri, subordonate tematic, aduc în carte imaginea lui Paul Goma.

Mai multe sunt în carte materialele propriu-zis publicistice și deci sunt mai multe abordările unor probleme de viață, pe lângă cele literare. Prezintă, în această ordine de idei, un real interes cele 6 studii succesive despre Paul Goma.

Dincolo de mituri și legende (2004) – cuprinde 3 compartimente. În cuvântul înainte autorul însuși precizează că procesul literar contemporan constituie o preocupare prioritară a eseurilor și studiilor cuprinse în volum. Sunt și câteva materiale absolut noi: *Polifonism cultural și civilizațional în opera lui D. Cantemir; Astronomul Nicolae Donici – între Dubăsarii-Vechi și marile centre științifice ale lumii*. Alte pagini sunt o revenire la creația lui Alecsandri și Constantin Stere, din perspectiva unor probleme noi (*Tradiții și modernitate în creația lui V. Alecsandri, Poporanismul lui Const. Stere*).

În compartimentul *File albe, file negre* – sunt evocați scriitorii clasici, înnoind perspectivele și unghiul de abordare: *Tradiții și modernitate în creația lui V. Alecsandri, Țăranul și țărâniile în opera lui I. Creangă*.

Compartimentul următor cuprinde *Opere și destine literare contemporane: Vocația și blestemul înaintemergătorului* (o revenire la opera lui A. Lupan); *Focul din vatra părintească. I. Druță la 75 de ani; Osânda și răsplata cuvântului; Ion Druță. Supremația demnității și istoria; Ion Druță. Ora jertfirii; Paradigma vieții în creația lui Ion Druță; Plecarea lui Tolstoi în nemurire; Liviu Deleanu. Dragostea nu are moarte; Pavel Boțu. Eu port risipită în mine o lume; Poetul P. Boțu sau dimensiunile eului dramatic*.

Cuprinzând unele articole mai vechi, cartea avea un caracter de program, deținând concomitent poziția cercetătorului și a cetățeanului H. Corbu.

Noi și interesante sunt paginile despre Gala Galaction, despre Paul Goma ș.a. Cercetătorul abordează valori mai puțin cunoscute în R. Moldova. *Flori de gheață* (aduce câteva date inedite despre Ion C. Ciobanu). Sunt proaspete perspectivele asupra creației lui P. Boțu (*Eu port risipită în mine o lume*), asupra lui V. Teleucă (*Un desfărecător de cuvinte*) și L. Damian (*Cu L. Damian pe*

urmele arcașilor lui Ștefan cel Mare). Câteva gânduri bune se aștern în paginile despre *Nicolae Corlăteanu – omul de cultură și în Orizonturi călinesciene*.

C. Stere și timpul său. Schiță de portret psihologic este o carte care îl reprezintă pe H. Corbu din anii 2000. Substanța cărții o constituie prezența lui Constantin Stere în viața politică și culturală a timpului său.

Să reținem că nu e deloc ușor să stabilim specia cărții. Cert este că nu este doar o schiță. În al doilea rând, nu este doar un portret psihologic: este un portret complex și fascinant, o carte-revelație prin care redescoperim, după cum și autorul redescoperă și readuce în conștiința actuală o personalitate remarcabilă a istoriei noastre literare.

Este un studiu științific? Nu numai, pentru că nu avem o prezentare absolut obiectivă a lui Stere. O fi, deci, un eseu? Nu numai, pentru că se fac trimiteri concrete la document, la surse de informare. Poate că este un roman? Nu numai, pentru că nu are o carnație epică suficientă, deși pasagiile narrative sunt multe și fascinante și tocmai ele transmit atitudinea de înaltă apreciere, de solidarizare caldă, peste ani și decenii, cu „titanul de Soroca”. Poate că ar fi mai logic să conchidem că avem în față un bogat studiu interdisciplinar o carte memorabilă și prin natura conținutului, și prin substratul sugestiv, și prin polemica angajată, și prin îndemnul implicit de a nu lăsa sub valul uitării și al indiferenței marile personalități ale istoriei noastre trecute. Cartea se sprijină pe o bogată temelie informativă, autorul abordând și documentele de arhivă, și legendele satului, făcând trimiteri și invocând numele tuturor celor care au avut ceva de spus despre Stere – de la I. Vasilenco și V. Badiu, P. Balmuș și V. Pasat... E readusă în obiectiv atmosfera începutului de secol cu înfruntările de opinii și poziții (politice, estetice...). Contextul cultural-literar e analizat cu lux de amănunte, cu înțelegere și cu multă grijă pentru cititorul de azi, care trebuie nu doar informat, ci și orientat, cultivat, educat... Rezultă o lucrare solidă despre o mare personalitate basarabeană, cu care autorul (repetăm) se solidarizează omenește peste ani și, ca într-un autentic roman istoric, își îndrăgește personajul. Studiul e realizat cu mijloacele istoricului literar, cu instrumentele de analiză ale criticului literar și ale unui istoric al culturii. Se profilează astfel imaginea convingătoare și impresionantă a omului înțelept și bine intenționat care a fost C. Stere și care a nimerit într-o situație dramatică: rușii l-au exilat în Siberia, românii l-au acceptat doar formal, de aceea îl și numește cercetătorul marele învins, dar nu și marele înfrânt.

Fața ascunsă a cuvântului e titlul cărții din 2007, titlu care sugerează orientarea cercetătorului spre sensurile ascunse, nevăzute, nedeclarate... într-un timp când estetica receptării este tot mai frecvent abordată (tot mai „la modă!”), e salutară această orientare către sensurile ascunse, către taina cuvântului, viața nevăzută – care se materializează în cuvânt, – despre aceste vorbesc paginile dedicate lui P. Boțu, V. Teleucă, Iosif Balțan. Volumul se distinge printr-un interes mai accentuat față de literatura contemporană.

Am consemnat anterior evoluția cercetătorului și a formulei lui critice. Mai subliniem (cu riscul de a repeta unele concluzii) că, pe parcursul anilor, s-a lărgit aria de preocupări, probleme și autori. Din literatura clasică au intrat în sfera de interese a savantului Dimitrie și Antioh Cantemir, C. Stere, Al. Mateevici, M. Eminescu (mai ales publicistica acestuia). Din literatura contemporană au mai venit în obiectivul criticului poeți, prozatori și dramaturgi de talia lui – L. Deleanu, P. Boțu, V. Teleucă, D. Matcovschi, Pavel Starostin. A rămas printre preferințele analistului opera lui Ion Druță (vreo 7 materiale), 1-a interesat creația lui Paul Goma.

Intră în obiectiv Pavel Boțu, dar paginile despre el sunt, în mare măsură, publicistică, niște mărturii discrete despre sfârșitul tragic al scriitorului. După care urmează *Poetul Pavel Boțu sau dimensiunile Eului dramatic*. Și în toate aflăm o bună, subtilă receptare a fenomenului poetic actual, un comentariu competent și binevoitor.

S-au înmulțit perspectivele analitice și unghiul de abordare a unor autori concreți. Să exemplificăm situația aceasta prin cazul lui V. Alecsandri, la care autorul a revenit în repetate rânduri. I-a analizat dramaturgia, proza, a revenit la opera lui din perspectiva latinității neamului. S-a referit la comic și grotesc în opera bardului de la Mircești ș.a. Altfel zis, a revenit, fără a lăsa impresia de repetare.

Subtilitățile analitice sunt și ele mai multe și mai interesante. A evoluat limbajul critic, fraza, stilul. Eliberat de dogmele constrângătoare ale timpului, cercetătorul gândește mai liber, mai original, mai îndrăzneț...

Metodele de cercetare sunt multe și diverse: istorico-literară, sursologică, istorico-genetică, analize de text, hermeneutică, element de psihocritică ș.a. Oricum, chiar și fără a aborda toate noile metode de cercetare, creația savantului din ultimul deceniu demonstrează o schimbare de registru și de formulă, o modernizare a perspectivei de cercetare.

E firesc să revenim, în final, la problema evoluției și să ne întrebăm: prin ce se disting și se impun cărțile lui H. Corbu din ultimul deceniu și de ce vorbim despre evoluție în scrisul octogenarului?

În primul rând, cărțile din ultimul deceniu sunt mai multe și mai voluminoase. Puse față în față cu cărțile perioadelor anterioare, deosebirea este evidentă: *Creionări* – 150 pagini; *Fața ascunsă a cuvântului* – 490 pag.

Dar, firește, nu e vorba numai de volumul măsurat cu pagini: cărțile sunt mai consistente, mai pline de informații inedite. Autorul e mai atent la direcțiile literare, la probleme controversate (ale literaturii și ale vieții noastre în genere). Eliberat de forma dogmelor de odinioară, autorul vorbește mai liber și chiar mai frumos. Cartea despre fața ascunsă a cuvântului și cea despre C. Stere, bunăoară, sunt scrise aproape ca niște opere artistice și reprezintă, în mod neîndoielnic, momentele de vârf ale creației. Apoi cărțile din anii 2000 se disting prin mai multă sinceritate și dorință de a

spune adevărul, prin plăcerea de a spune adevărul, prin curajul de a spune lucrurilor pe nume fără exagerări și – totodată – fără intenția de a face cuiva șicane. Observațiile le face cu modestie și precauție, concluziile le formulează de asemenea fără grabă. Chiar și în polemică se angajează fără să ofenseze pe cineva, cu demnitate și forță de convingere (or, la noi e atât de frecventă contrareplica, însoțită de „las’că-i arăt eu...”).

Și încă un amănunt: înțelept, savantul nu colorează în negru toate cele realizate în perioadele anterioare (inclusiv anii ’60-’70), – exagerările nu-i plac. Poate așa se explică și interesul lui pentru scriitorii ignorați sau repudiați. Toate cele spuse probează rezistența în timp a cărților lui H. Corbu, demnitatea drumului său de creație.

Revenind la titlul eseului (*Meandrele și împlinirile unui destin*), precizăm că împlinirea unui destin se realizează nu numai prin/din cărți. Haralambie Corbu are o familie fericită: are o soție fidelă care de jumătate de secol și mai bine stă de veghe la frontierele demnității celor dragi și iubiți; are 2 fiice frumoase și deștepte, are doi nepoți scumpi ca lumina ochilor (Dumitraș-Drumea și Năstica), are discipoli și colegi care îl respectă și îl apreciază, are o masă de scris unde-și sprijină coatele și gândurile, – ce-i mai trebuie unui om pentru a se simți împlinit? Să ne trăiți, domnule academician! Bucurați-vă de familie, de cărți și de primăvară!

Prof. univ. Eliza Botezatu

“Nu mi se pare nimic mai interesant, mai atrăgător ca o colecție de foi tipărite, făcute, aranjate în grup sub forma unui volum și care cuprinde toată viața de inimă și de minte a unui om de elită”.

V. Alecsandri

Bibliotecile există pentru cititori

Menirea bibliotecilor este de a păstra și a spori cunoașterea, având și misiunea de a le acorda recunoașterea cuvenită tuturor celor care au susținut, susțin și vor susține activitatea acestor instituții. Biobibliografiile sunt un Laudatio adus de Bibliotecă savanților care au marcat știința, un semn de prețuire a activității academice, științifice și umaniste. Printre acestea este și lucrarea recentă¹, precedată de ediția apărută în a. 2000.² Lista monografiilor, articolelor, studiilor, capitolelor în volume colective, a cărților publicate este impresionantă și reflectă prestigiului profesional și activitatea laborioasă a academicianului Haralambie Corbu.

Istoria bibliotecilor o constituie nu doar cifrele și faptele, dar și persoanele care muncesc în ea, fie bibliotecari sau cititori. Bibliotecile au însoțit omnia pe parcursul a sute de ani, fiind o sursă de cunoștințe prin colecțiile sale, dar și un organism indisolubil legat de cititorii săi, existând, de fapt, pentru aceștia. Nouă, bibliotecarilor, viața ne-a oferit privilegiul de a fi ani în șir în preajma unor mari personalități din cultură și știință, urmărind cu respect și admirație activitatea științifică acompaniată de o muncă asiduă, contribuind modest la derularea procesului de cercetare.

Din descrierea activității academicianului Haralambie Corbu nu poate lipsi implicarea Domniei sale în viața Bibliotecii Științifice Centrale a Academiei de Științe a Moldovei în calitate de academician-coordonator, de președinte sau membru al Consiliului Informativ-Bibliotecar pe lângă Prezidiul AȘM.

În articolul “Drumul spre cultură și cunoștințe trece prin bibliotecă”³, academicianul mărturisește că a devenit cititorul bibliotecii academice în anul 1951, fiind martorul constituirii instituției „ca un centru științific important de studiere a problemelor ce țin de domeniul bibliografiei și de diferite domenii ale culturii și științei”.

Menționăm că anume domnului academician H. Corbu îi aparține inițiativa elaborării unei lucrări de succes a bibliotecii, consacrată academicianului Constantin Stere⁴, prin aceasta manifestând încredere în forțele și calitățile profesionale ale personalului instituției.

O maximă spune “*Bibliotecile nu se fac ele cresc*” (Augustine Birell). Biblioteca noastră crește și prin donații, unul dintre mărinimoșii donatori fiind academicianul H. Corbu, fondul personal

constituit în a. 1997 este reprezentat prin publicații valoroase preponderent din domeniul filologiei și solicitate frecvent de către cercetători.

Prin confirmarea bibliotecarilor care îl cunosc, domnul academician, vis-a-vis de poziția înaltă în societate, este o persoană foarte modestă, echilibrată și tacticoasă în comportament, un cititor fidel și un bun susținător al valorilor promovate de bibliotecă, personal resimțind acest sprijin în activitatea managerială pe parcursul a mai multor ani, fapt pentru care ne exprimăm sincerele noastre sentimente de înaltă prețuire și grațitudine, dorind ca aspirațiile sale să se încununeze și pe viitor de succese remarcabile.

Referințe:

1. **Haralambie Corbu – critic literar, academician AȘM** : biobibliografie / alcăt. : Tatiana Celpan, Valentina Teacenco : coord. resp. și red. bibliografic Aurelia Hanganu, dr în filologie, conf. univ. ; Academia de Științe a RM, Biblioteca Științifică Centrală "Andrei Lupan". – Chișinău, 2013.
2. **Profesionalism, vocație devotament : (academicianul Haralambie CORBU la 70 de ani)** : biobibliografie / aut.-alcăt. Ion Șpac ; Academia de Științe a RM, Biblioteca Științifică Centrală. – Chișinău : S. n., 2000. – 128 p.
3. **Corbu, Haralambie.** Drumul spre cultură și cunoștințe trece prin bibliotecă / Haralambie Corbu // Biblioteca academică 1928-2003 : (istoric, evoluție, personalități, evocări). – Chișinău, 2003. – P. 168-169.
4. **Șpac, Ion.** Constantin Stere scriitorul, publicistul, politicianul, juristul, omul : biobibliografie-invitație la lecturi și investigații / alcăt. : Ion Șpac ; red. șt. Haralambie Corbu ; ed. îngrij. de Aurelia Hanganu ; Academia de Științe a Moldovei, Biblioteca Științifică Centrală "Andrei Lupan" a AȘM, Inst. de Filologie al AȘM. – Chișinău : Tip. Centrală, 2011. – 421 p. : fot. – ISBN 978-9975-78987-5.

Elena Corotenc

Haralambie Corbu și aurul propriei toamne

„Unuia dintre cei mai înțelepți și cumpătați dintre foștii mei studenți, Haralambie Corbu, care, prin munca asidua de zi la zi, a obținut succese notabile în știința literară și filologică în general, publicând lucrări de prestigiu, dar care, în același timp, duce greaua povară de coordonare a activității științifice a tuturor socio-umanistilor” - sunt cuvinte pe care, cu 15 ani în urmă, vestitul lingvist Nicolae Corlăteanu le adresa lui Haralambie Corbu, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, care a implinit recent onorabila vârstă de 80 de ani. Cu această ocazie, la Academia de Științe, a avut loc o conferință științifică consacrată vieții și activității savantului. „Haralambie Corbu mi-a fost conducător științific. El are doua pasiuni mari în viață - opera lui Vasile Alecsandri și cea a lui Mihai Eminescu. A demonstrat că, prin munca asidua, omul își umple existența cu sens și optimism”, a spus în cuvântul său Ala Zavadschi, lector universitar. Iar Gheorghe Duca, presedintele AȘM, a precizat: „Maestrul Corbu poate fi numit decanul criticii și istoriei literare în R. Moldova”. Mesaje de salut și urări de bine la adresa sărbătoritului au sosit și de pe alte meleaguri, inclusiv din partea compozitorului Eugen Doga și a Institutului de Literatură Universală din Moscova. La conferința omagială au fost prezentate trei comunicări științifice: Nicolae Bilețchi - „Omul și savantul în vâltoarea vieții”, Ala Zavadschi - „Povara timpului și a cercetării”, Pavel Balmuș - „Vasile Alecsandri în viziunea lui Haralambie Corbu”.

„La o vârstă ca aurul toamnei, maestrul muncește și se grăbește încet”, a spus academicianul Anatol Ciobanu.

Tot în cadrul conferinței științifice, a fost lansată cartea „Vasile Alecsandri și teatrul”, editată cu susținerea Institutului de Filologie. Cartea este o reeditare a volumului „Dramaturgia lui Vasile Alecsandri” de H. Corbu, apărut în 1962.

Haralambie Corbu este autorul a peste 650 de articole științifice, a semnat 25 de cărți, fiind totodată coautor și redactor științific a 80 de lucrări colective. A participat cu rapoarte și comunicări științifice la 200 de conferințe și simpozioane științifice naționale și internaționale, a pregătit zece doctori în filologie. Activitatea sa științifică a fost apreciată cu Premiul de Stat al R. Moldova (1985), titlul onorific „Om emerit” (1996), medaliile „Mihai Eminescu” și „Dimitrie Cantemir” (2000) și Premiul „Savantul anului” în domeniul științelor umaniste (2005).

Doina Alexei

Satul Dubăsarii Vechi a eternizat numele a două personalități științifice

Școala primară „**Haralambie Corbu**” din s. *Dubăsarii Vechi*, raionul Criuleni, este noua denumire de pe frontispiciul blocului acestei instituții de educație, începând cu 1 septembrie curent. Dna Rodica Aștipeni, directorul școlii primare, a menționat în cadrul careului solemn, consacrat zilei cunoștințelor și începutului anului școlar, meritele științifice ale criticului și istoricului literar, Haralambie Corbu, născut la 15 februarie 1930 în s. *Dubăsarii Vechi*, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei, „Om Emerit”, decorat cu mai multe distincții de stat, inclusiv „Ordinul Republicii”. Având drept obiect de studiu literatura modernă și contemporană, probleme de teorie literară și literatură comparată, savantul a publicat peste 650 de lucrări științifice și de popularizare, inclusiv 25 de volume și culegeri de studii, dintre care nominalizăm „*Alecsandri și teatrul*”(1963, 1973); *Discursul direct. Aspecte ale publicisticii eminesciene* (2000); *Deschideri către valori* (2003); *Dincolo de mituri și legende* (2004); *Constantin Stere și timpul său* (2005). Fața ascunsă a cuvântului (2007).

Meritul acad. Haralambie Corbu ține și de readucerea unui nume de prestigiu mondial în circuitul valorilor științifice și culturale de astăzi, a astronomului Nicolae N. Donici (1874-1956), născut la *Dubăsarii Vechi*, care în 1908 a construit pe moșia sa din această localitate un observator și o stație meteo, unde făcea cercetări cu ajutorul spectroheliografului și a altor aparate moderne pentru acele timpuri. A realizat diverse studii o perioadă de timp la Observatorul din Pulkovo de lângă Sankt-Petersburg. La propunerea Academiei de Științe Ruse a cercetat eclipsele de soare în diverse puncte geografice de pe Terra: or. Elce, Africa de Nord; Muntele Mont-Blănk, Egipt, Portugalia, Crimeea, Algeria, Turcia etc. A fost membru al Uniunii Internaționale a Astronomilor, din 1922 – membru al Comisiei pentru planete, comete și sateliți, doctor de onoare al Institutului Coimbria, Portugalia (1912), membru de onoare al Academiei Române (1922) și membru al Comitetului Național pentru Astronomie din țară.

Nicolae Donici a avut un destin tragic ca urmare a intemperiilor istoriei de pe meleagul nostru și al României. În 1944, odată cu înaintarea Armatei Sovietice, a luat calea Parisului, unde a activat mai mulți ani, pe post de colaborator extern, la Observatorul Meudon. În 1948, sub presiunea regimului comunist, savantul a fost exclus din rândurile Academiei Române, decizie anulată pe drept în 1990. Se presupune că Nicolae Donici, fost moșier basarabean cu proprietăți considerabile, a murit în sărăcie în 1956, în Franța. Locul înhumării nu se cunoaște. Cu mai mulți ani în urmă consătenii din *Dubăsarii Vechi*, la îndemnul acad. Haralambie Corbu, l-au imortalizat pe astronomul Nicolae Donici, conferindu-i numele acestuia liceului din localitate; concomitent în fața fostului conac boieresc a fost instalat un bust. La Academia de Științe a

Moldovei au avut loc două conferințe științifice internaționale, consacrate aniversărilor de 120 și 130 de ani de la nașterea marelui nostru înaintaș. Eternizarea numelor personalităților marcante ale neamului joacă un rol educativ în formarea noii generații de tineri, în cunoașterea istoriei țării și din alte surse.

Tatiana Rotaru

DIPLOME, LEGITIMAȚII, ADEVERINȚE ȘI DECORAȚII

ВЫСТАВКА ДОСТИЖЕНИЙ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА МССР

ВЫСТАВКА ДОСТИЖЕНИЙ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА МССР

АТТЕСТАТ

КОРБУ
ХАРЛАМПИИ ГРИГОРЬЕВИЧ,
канд. филос. наук, заведующий сектором молдавской
литературы дооктябрьского периода Института языка
и литературы АН МССР

За монографию "Александри и театр", а также за
участие в подготовке юбилейного издания "Молдав-
ская советская филология"

ГЛАВНЫМ КОМИТЕТОМ ВЫСТАВКИ
ДОСТИЖЕНИЙ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА МССР
НАГРАЖДЕН(А) НАСТОЯЩИМ АТТЕСТАТОМ

Получен декабрь 1974
Постановление № 12

ВЫСТАВКА ДОСТИЖЕНИЙ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА МССР

**ДИПЛОМЭ
ДЕ ОНОАРЕ**

При Указу Президиумулуй Советулуй Супрем ал РСС Молдовенешть
дин 14 февруарие 1980

тов. Корбу
Харлампий Григорьевич

пентру активитате ши спецификэ родникэ, партици-
паре штенэ ла вяца обитяскэ ши ын легатурэ ку милли-
нирэ а чинчезь де ань дин зиа наштейнэ

есте декорат ну Дипломе де Оноаре а Президиумулуй Советулуй Супрем
ал РСС Молдовенешть

Президентулуй Советулуй Супрем Молдовенешть *Мелешко*

Секретаря Президиумулуй Советулуй Супрем Молдовенешть *Грицу*

Прин хотэрыря
ПРЕЗИДИУМУЛУЙ АКАДЕМИИ
ДЕ ШТИИНЦЕ
А РСС МОЛДОВЕНЕШТЬ
№ 59
23 априлие 1981

и с'а дечернат премиул
нтий ал Президиумулуй
АКАДЕМИИ ДЕ ШТИИНЦЕ
А РСС МОЛДОВЕНЕШТЬ

докторулуй ын штинце филоложиче КОРБУ
Харлампие Григорьевич, авторул монографией
колективе "МОЛДАВАНЕ"

ПРЕЗИДЕНТ
мембру-корреспондент ал Аш а РСС *А.А. Бученко*

СЕКРЕТАР
ШТИИНЦИФИК ПРИНЦИПАЛ
мембру-корреспондент ал Аш а РСС *Д.В. Грицу*

Простановлением
ПРЕЗИДИУМА АКАДЕМИИ
НАУК
МОЛДАВСКОЙ ССР
№ 59
23 априля 1981 г.

присуждена ПЕРВАЯ
ПРЕМИЯ ПРЕЗИДИУМА
АКАДЕМИИ НАУК
МОЛДАВСКОЙ ССР

доктору филологических наук КОРБУ Харлампий
Григорьевичу, автору коллективной монографии
"МОЛДАВАНЕ"

ПРЕЗИДЕНТ
член-корреспондент АН СССР *Мелешко*

ГЛАВНЫЙ СЕКРЕТАРЬ
УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ
член-корреспондент АН СССР *Д.В. Грицу*

DIPLOMĂ

PRIN HOTĂRÂREA PREZIDIULUI
ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI

"30" martie 2001 Nr. 24

Colaboratorului științific principal al Institutului de
Literatură și Folclor al A.Ș.M., academician

Haralambie Corbu

I S-A DECERNAT PREMIUL
ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI

pentru lucrarea monografică

"Discursul direct. Aspecte ale publicisticii
eminesciene"

Președinte al Academiei
de științe a Moldovei

academician
A. Andrieș

Secretar științific general
al Academiei de Științe
Moldovei

membru corespondent
C. Turtă

ACADEMIA DE ȘTIINȚE
A MOLDOVEI
Bd. Stefan cel Mare, 1
MD-2001, Chișinău, Rep. Moldova
Tel: (373 22) 27 14 78
Fax: (373 22) 27 60 14
E-mail: consiliu@asm.md

ACADEMY OF SCIENCES
OF MOLDOVA
1 Stefan cel Mare Ave.
MD-2001, Chisinau, Rep. of Moldova
Tel: (373 22) 27 14 78
Fax: (373 22) 27 60 14
E-mail: consiliu@asm.md

Distinse domnule academician

Haralambie Corbu,

Cavaler al Ordinului Republicii,

Cu prilejul consemnării zilei Dumneavoastră
de naștere Vă exprimăm cele mai sincere
felicitări, urări de bine, sentimente de
recunoștință și prețuire pentru eforturile depuse
în cercetarea fenomenelor literaturii române și
pregătirii cadrelor de înaltă calificare.

Vă dorim multă, multă sănătate, dar și să
aveți parte de bucurii de la cei apropiați, să
păstrați spiritul de combatant activ pentru cauza
academică, să simțiți mereu umărul și sprijinul
colegilor și membrilor Academiei!

Cu alese sentimente de respect,
Președinte al Academiei de Științe a
Moldovei,
Academician

Gheorghe Duca

15 februarie 2012

ACADEMIA DE ȘTIINȚE
A MOLDOVEI
Bd. Stefan cel Mare, 1
MD-2001, Chișinău, Rep. Moldova
Tel: (373 22) 27 14 78
Fax: (373 22) 27 60 14
E-mail: consiliu@asm.md

ACADEMY OF SCIENCES
OF MOLDOVA
1 Stefan cel Mare Ave.
MD-2001, Chisinau, Rep. of Moldova
Tel: (373 22) 27 14 78
Fax: (373 22) 27 60 14
E-mail: consiliu@asm.md

Distinse domnule academician
Haralambie Corbu!

Cu ocazia sărbătoririi zilei Dumneavoastră de naștere
Vă adresez sincere și cordiale urări de sănătate și viață
îndelungată! Să aveți numai bucurii de la cei dragi inimii,
respectul colegilor și recunoștința discipolilor.

Elanul tineresc și forțele creatoare să Vă aducă
satisfacția împlinirii și să se fructifice cu noi realizări relevante
în domeniile în care activați întru prosperarea Patriei noastre -
Republica Moldova!

Cu alese sentimente de respect,

Președinte al Academiei de Științe,
Academician

Gheorghe Duca

Mun. Chișinău, 15 februarie 2009

ACADEMIA DE ȘTIINȚE
A MOLDOVEI
Bd. Stefan cel Mare, 1
MD-2001, Chișinău, Rep. Moldova
Tel: (373 22) 27 14 78
Fax: (373 22) 27 60 14
E-mail: consiliu@asm.md

ACADEMY OF SCIENCES
OF MOLDOVA
1 Stefan cel Mare Ave.
MD-2001, Chisinau, Rep. of Moldova
Tel: (373 22) 27 14 78
Fax: (373 22) 27 60 14
E-mail: consiliu@asm.md

Distins domnule academician Haralambie Corbu!

Îmi face o deosebită plăcere să Vă adresez cordiale și sincere
felicitări prilejuate de sărbătorirea zilei Dumneavoastră de naștere!

Vreau să-mi exprim toată convingerea că inepuizabila forță de
muncă, responsabilitatea, verticalitatea, profesionalismul, onestitatea și
înfelopciunea, care Vă caracterizează Vă vor aduce cu prisosință și în
viitor respectul colegilor și tuturor celor care Vă înconjoară, dar și al
numeroșilor Dumneavoastră discipoli! Cu ocazia evenimentului totodată
apreciem înalt și rezultatele obținute de Dumneavoastră în domeniul
literaturii, managementul științei!

Profitând de ocazie, în această zi deosebită, Va doresc, stimată
domnule Haralambie Corbu, să aveți parte de multă sănătate, viață
îndelungată, bunăstare, elan tineresc, forță creatoare și noi realizări în
domeniile, cărora Va consacrați viața, bucurii de la cei apropiați!

Cu înaltă considerație,
Președintele Academiei de Științe,
Academician

Gheorghe Duca

Mun. Chișinău, 15 februarie 2008

PREȘEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA

Chișinău, 15 februarie 2012

Stimate Doamnă Haralambie CORBU,

Cu prilejul zilei Dumneavoastră de naștere, Vă adresez cordiale felicitări, însoțite de cele mai sincere și cordiale urări de sănătate, prosperitate, alături de tradiționalul La Mulți Ani!

Fie ca fericirea și bucuria împlinirilor să Vă însoțească în fiecare zi. Multe clipe fericite alături de cei dragi.

Cu deosebită considerație,

*Marian LUPU,
Președintele interimar al Republicii Moldova*

*Domnului Haralambie CORBU,
Academician al Academiei de Științe a Moldovei,
Cavaler al „Ordinului Republicii”*

DIPLOMA

«MERITUL ACADEMIC»

se conferă domnului academician

Haralambie Corbu,

*cercetător științific principal al Institutului
de Filologie, pentru merite deosebite în cercetare,
pregătirea cadrelor de înaltă calificare și în
legătură cu jubileul de 80 de ani din ziua nașterii.*

*Președinte al Academiei de Științe a Moldovei,
Academician*

Gheorghe Duca

Municipiul Chișinău, 15.02.2010

REPUBLICA

MOLDOVA

CONSILIUL NAȚIONAL
PENTRU ACREDITARE ȘI ATESTARE

DIPLOMĂ

Se conferă

domnului academician

Haralambie CORBU

*pentru merite deosebite în pregătirea
și atestarea cadrelor științifice
și științifico-didactice de calificare înaltă*

Președinte al CNAA

Valeriu CANȚER,
academician

15 februarie 2010

Chișinău

Mesaj de felicitare
academicianului
Haralambie CORBU,
laureat al Premiului de Stat,
cu ocazia zilei de naștere

Stimate domnule Academician,

Îmi face o deosebită plăcere să Vă adresez sincere și cordiale felicitări prilejuite de sărbătorirea zilei Dumneavoastră de naștere.

Vreau să-mi exprim toată convingerea că inepuizabila forță de muncă, responsabilitatea, profesionalismul, onestitatea și înțelepciunea care Vă caracterizează, Vă vor aduce și în continuare stima, aprecierile, respectul colegilor și a celor care Vă cunosc, a discipolilor Dumneavoastră numeroși.

Profitând de această ocazie frumoasă, Vă doresc, stimate domnule Corbu, să aveți parte de multă sănătate, bunăstare, forță creatoare, noi realizări și mult elan în activitatea Dumneavoastră, pe care o consacrați dezvoltării științei în țara noastră, bucurii din partea celor apropiați și dragi inimii.

Mulți înainte!

Cu profund respect,

Marian LUPU
Președintele Parlamentului

mun. Chișinău
15 februarie 2008

Mesaj de felicitare
academicianului
Haralambie CORBU
cu ocazia zilei de naștere

mun. Chișinău
15 februarie 2009

Stimate domnule Academician,

Îmi face o deosebită plăcere să vă transmit, în această zi frumoasă de iarnă, sincere felicitări cu prilejul zilei de naștere, însoțite de urări călduroase de sănătate, liniște sufletească și belșug.

Vă admirăm felul de a fi și de a comunica, vă stimăm pentru multitudinea de calități umane și dorința de muncă, vă considerăm simbol al vredniciei și un exponent viu al amabilității și competenței, mereu bine dispus și gata de a veni în ajutor oamenilor. Să știți că toate acestea îi fac mai receptivi pe cei de vă înconjoară și pe cei de au avut norocul să vă cunoască, pe colegii de muncă, pe tovarășii de viață. Responsabilitatea, tactul pedagogic innăscut, zîmbetul pe buze reprezintă doar unele argumente din cartea Dumneavoastră de vizită, dar suntem siguri că studenții și discipolii numeroși ce-i aveți vă urmează exemplul și tind să devină mai buni și mai nobili.

Profitând de această ocazie frumoasă, am dori să vă urăm din adîncul inimii, domnule Corbu, să vă fie viața minunată, s-o trăiți din plin, iar fiecare zi a anului să vă aducă bucurii și să vă amintească de cei care vă sunt dragi inimii.

Cu profund respect,

Marian LUPU,
Președintele Parlamentului

Дата примирий билетулуй
Время выдачи билета

20-XI анула 1962

СОЮЗ ПИСАТЕЛЕЙ СССР

ЧЛЕНСКИЙ БИЛЕТ № 34078

Фамилия Корбу
Имя и отчество Харлампий Григорьевич

(литературный секцион)

Время вступления в СК май 1962

Председатель правления
Союза журналистов СССР И. Сажуков

Дата примирий билетулуй
Время выдачи билета

18 мартисе анул 1981

СОЮЗ ПИСАТЕЛЕЙ СССР

ЧЛЕНСКИЙ БИЛЕТ № 16763

Фамилия Корбу
Имя Харлампий
Отчество Григорьевич

(литературный секцион)

Время вступления в СП 23-III-1959г.

Секретарь Провинции
Союза писателей СССР Т. Манаев

Комитету цензуры Президиале де Стат
але РСС Молдовенеште ми доменула
штиничей ши техничей

АДЕВЕРИНЦА № 375

Тов. Корбу
Харлампий Григорьевич

есте Лауреат де Премиялуй де Стат але РСС Молдовенеште
ми доменула штиничей ши техничей.

Президентиале де Премияле де Стат але РСС Молдовенеште
ми доменула штиничей ши техничей Милушану
Стефан
10-октомврие 1985

Комитет по Государственным премиям
Молдавской ССР в области науки и техники

УДОСТОВЕРЕНИЕ № 375

Тов. Корбу
Харлампий Григорьевич

является Лауреатом Государственной
премии Молдавской ССР в области
науки и техники.

Председатель
Комиссии Милушану
Стефан
8-сентября 1985 г.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN
MOLDOVA
WRITERS' UNION OF
MOLDOVA
L'UNION DES ECRIVAINS DE
MOLDOVA
СОЮЗ ПИСАТЕЛЕЙ МОЛДОВЫ
SCHRIFTSTELLERBUND
DER MOLDOVA
UNION DE LOS ESCRITORES
DE MOLDOVA

Семнатура posesorului

Nr. 64

Doamna
Domnul Haralambie
Corbu

Este membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova

PRESEDINTE Albhai Cimpoi

УНИУНЯ СКРИТОРИДОР ДИН УНИУНЯ РСС

БИЛЕТ ДЕ МЕМБРУ №

Пропузеле Корбу

Нуцеле ши нуцеле дуня тата
Харлампие Григорьевич
(индивидуала де факт)

Дата митрарий ми УС 23-III-1959

Президентиале де Премияле де Стат але РСС Молдовенеште
ми доменула штиничей ши техничей Милушану
Стефан

Нотэ су привире да плата котизацей де мембру
Отмечта об уплате членских взносов

ПЛАТИТ
УПЛАЧЕНО

25 р

10-август 19-септемврие 1959 г.

И. П. Милушану
М. П. Стефан
Президентиале де Премияле де Стат але РСС Молдовенеште
ми доменула штиничей ши техничей

№ 375

Диплома де фаца е елиберата

Лауреатулуй Премиялуй де Стат але РСС Молдовенеште
ми доменула штиничей ши техничей

КОРБУ
Харлампий Григорьевич

Президентиале де Премияле де Стат але РСС Молдовенеште
ми доменула штиничей ши техничей Милушану
Стефан

№ 375

Настоящий диплом выдан

Лауреату Государственной премии Молдавской ССР
в области науки и техники

КОРБУ
Харлампий Григорьевич

Президентиале де Премияле де Стат але РСС Молдовенеште
ми доменула штиничей ши техничей Милушану
Стефан

Medalie jubiliară

„60 de ani de la fondarea primelor instituții academice din Republica Moldova”

Prin hotărârea CSȘDT nr.78/2006, pentru contribuții relevante în procesul de renaștere a sferei științei și inovării este distins domnul acad.

Haralambie CORBU.

Președintele Academiei de Științe a Moldovei, Academician

Mun.Chişinău, 12 iunie 2006

Gh. DUCA

ДИПЛОМЭ

В № 528507

Ынфэнцишэторул ачестя *Корбу Харлампий Григорьевич* а фост ынскрис ын анул 1947 ши а сфыршит курсул деплина *Институтулуй Педагогик де Стат* дин ф. Кишинэу ын анул 1951 ла специалитатя *лимба ши литература молдовенскэ* ши прин хотэрыря Комисунний Экзаминатоаре де Стат дин 1^ю июле анул 1951 ни се ынсушеште квалификация де *ынвэцэтор де лимба ши литер. молд. ын школа лимбогик*

Прешединтеле Комисунний Экзаминатоаре де Стат

Директорул
Секретарул

Орашул Кишинэу анул 1951
Нумэрул де ынрегистрае № 969

Молдавский яз.

Локул пещий

ДИПЛОМ

В № 528507

Предъявитель сего тов. *Корбу Харлампий Григорьевич* в 1947 г. поступил... и в 1951 г. окончил... полный курс *Кишиневского Государственного Педагогического Института* по специальности *молдавский язык и литература*

и решением Государственной Экзаменационной Комиссии от 1^ю июля 1951 г. ему присвоена квалификация *преподавателя молд. языка и литер. и звание учителя средней школы*

Председатель Государственной Экзаменационной Комиссии

Директор
Секретарь

М. П. Город Кишинёв 1951 г.
Регистрационный № 969

751319 26/VIII 1947, Голзак, Москва, Тир. 4.000 экз. Зак. 6080.

Correspondența D-lui Haralambie Corbu

МССР.
 Кишиневский уезд
 Вадулуй - Водский р-н
 с/с Старый Дубоссарь
 г. Калараш
 Ледущи лице
 студент III класса
 Корбу Х.Т.

Скрисoare скрисэ не збуа 10/IV.47

Драгий мей - Буназбуа ши бине в'ам гэсит сэнэтшыь ку мика мя скрисoare. Кред кэ скрисoare в'ам ашунже кам дунэ паште ши ~~в~~ вэ зык „Присгоса бнвият”. Буаиз сымт сэ - нэтос, вксэ дему ну тай пот рэбда. Деату ам 40 зыне декынд ам иллекат де акасэ. Аш фи венчик ши еуде паште, дар ну с'а нутут, ши нис дунэ паште ну пот венци. Деагедэ эрэ вика а в'а руга, ка кынд ку босбан сэ венчикс ла мике. Дакэ кынд а ашунже скрисoare ну-чэ фи порчикс, аной поате венчикс си ку Л. Ляху, кэе требуе ши ел кумай декыт ла бэет. Бу топу ши в'ам аштентай изнаму ши ~~в~~ вэ аштент бнкэ. Бу муштуу да де паште мэкэр о мэтэлигэ ши о с'ракинэ де мурагурс шице ман-ка д'е сац, дар еу, кынд мэ гандеск кэ о фи паштеле ши еу ой иседе флэмынд ку боо ка ши бн гелелалше зиле ку поате кэ аце кэ се поате де трэит ку бооз дар аш фи курнос сэ т'рэ-ице мэкэр о сэнтэмынэ ку атыта ши аной ам тай шеге ла борбэ. Дар топиш ар требуи сэ венчикс ши ку ниште рудле, кред мэ штици деге. Бу вэ аштент гел тай марзичу сымбэта бнгэв сым-бэтэ дунэ паште, дар ар фи бнкэ сэ венчикс ши меркурэ, дар дакэ ну венчикс бн бнбэ сэнтэмынэ дунэ паште аной ну тай се-кице д'елок. М'ам сэгураг де аштентам,
 Аштент кумай декыт ши кыт май дегрэт сэ не бнтэишии.
 Де Д-в фиу ши фрате

Haralambie

Корбу

Скрисоаре скрегсэ не дата де 8 мартие 1947

Драгий мей паринце ши юбите фрате,

Май бинтий вэ зык буна зиуа ши бине в'ам гэсит сэнэ-
нэтошь ку мика меа скрисоаре. Бу вреу сэ в'а спун кум ам
ажунс ла Калараш. Тоате в'аш спус У. Бостан, дар не
друм ам мэре бине. Канд ам ажунс ла гарэ ла Мерень
нумай бине веня тренул. Ной дела Мерень п'нэ ла гарэ ку У. Б.
ам мэре нежос. Ла Кишинэу ам муат билете ши ам мэре
пэнла Кэлэраш ну с'а бинтимилат нимик не друм. Ам ажунс
ку бине пэнла локуи мей. Бу ам в'орбит ку У. Б. ши ел
м'а спус кэ аре сэ стэе маркэ аколо, дар ел маркэ о плекат
ши н'ам путут ка ~~сэ~~ сэ-й дэу с'райста ши гиминья
пэтура, дунэ кум ам в'орбит. Бу вреу сэ вэ спун
дин партя шэ адвнкэ мулицэмире пентру грита ши атеңциэ,
не каре м-о даце думневоастре мие. Ый мулицэмире фрате-
луй Василий, пентрукэ м-а трас ла рышничэ, кутоажэ кэ
се кам сунэрэ кэ траже. Бу вэ спун кэ свнт ф'арте мул-
цумит ши вэ мулицэмире ф'арте мулт. Бу вой тай три-
мие в'о скрисоаре, дар пэнкэ вэ зык ку „сэнэтате“!
Май скреңи-мэ ши д-воастре в'о скрисоаре бинкоате ла
мине дарэ аце гэси во букэңикэ де хыртие прин Дубэсарэ.

Ал двоастре друу ши фрате каре вэ юбеште
Харалатбие

Scrisoarea a fost
retranscisa pe
data de 8 martie
2010 -
adica exact dupa
63 de ani de la data
cind a fost scrisa
& expediată

Harbu
8 martie 2010

Адреса:

МССР
Кишиневский уезд
Вадулуй - Водский р-н
с/с Старый Дубоссара
М.С.С.Р. Кишиневский уезд
г. Калараш - Ледугчище
Студ. III -го класса
Корбу Харалатбие

5/12/88

*Greetings of the Season
and best wishes for a
Happy New Year*

DEAR CORBU AND FAMILY,

СЧАСТЛИВОГО
НОВОГО ГОДА!

*Your American Friends
Helen and Edward Sutton*

(OVER)

DEAR CORBU AND FAMILY,

ALTHOUGH YOU WERE HERE ONLY FOR A FEW DAYS WE ENJOYED YOUR VISIT SO VERY MUCH, AND CONTINUE TO TELL ALL OF OUR FRIENDS OF OUR WONDERFUL RUSSIAN VISITORS.

THIS YEAR OUR FRIENDSHIP FORCE WENT TO BRAZIL FOR 2 WEEKS IN JUNE, THEN IN AUGUST WE HAD 27 VISITORS FROM EGYPT. BOTH WERE GREAT ADVENTURES. THEY KEPT ME QUITE BUSY AS I WAS EXCHANGE DIRECTOR FOR BOTH.

NEXT YEAR I THINK WE GO TO WESTERN EUROPE WITH THE FRIENDSHIP FORCE.

ALL THE BEST TO YOU AND YOUR FAMILY, VERA, LUMINA, MITEA, DYMA, AND WATASHA.

Helen and Ed

Киев
3. X. 91

Stimatele domnule Corbu!

Am fost profund mișcat de cuvintele
Dvs. alese ce mi le-ați adresat cu
prilejul alegerii mele în calitate de membru
honoris causa al Academiei din Moldova
și de urările Dvs. pentru care vă mulțumesc
din tot sufletul. Sunt conștient de
modestia aportului meu la studierea
limbii și literaturii române, rămânând
cu speranța că va mai crește în viitor
dacă îmi va permite sănătatea. Dar vreau
să vă asigur că voi rămâne un militant
activ pentru întărirea legăturilor culturale
dintre popoarele noastre

La rîndul meu vă doresc multă sănătate
și mari succese în activitatea Dvs.

Cu stimă

A. Semcișny

În vârtoarea anilor (interviu la 80 de ani)

Critic și istoric literar, domeniul științific: literatura modernă și contemporană, probleme de teorie literară și literatură comparată. Doctor habilitat în filologie (1975), profesor universitar (1995). Membru titular al Academiei de Științe a Moldovei (1984).

Născut la 15 februarie 1930 în s. Dubăsarii Vechi, azi r-nul Criuleni. A absolvit Institutul Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău (1947–1951). A făcut doctorantura la Institutul de Literatură Universală „M. Gorki” din Moscova (1954–1957). De la 1 septembrie 1951 și până în prezent activează în cadrul Academiei de Științe a Moldovei, trecând prin toate funcțiile ierarhiei academice de la cercetător științific inferior până la cea de vicepreședinte al AȘM (1988-1995). A activat în două rânduri și în funcția de academician coordonator al Secției de Științe Socioumane (1986–1991; 1995–2000). Este autor a peste 650 de lucrări științifice și de popularizare, inclusiv 25 de cărți personale. Deține titlurile de „Om Emerit”, laureat al Premiului de Stat. A fost distins cu Ordinul „Prietenia Popoarelor”, „Ordinul Republicii”, medaliile „M. Eminescu” și „D. Cantemir”, Diploma și Premiul „Savantul anului 2005”.

– De academician Haralambie Corbu, demult n-ați mai dat interviuri presei de la noi. De aceea aș vrea să vă întreb ce mai faceți, cum trăiți? Masa de scris rămâne o atracție pentru Dvs.?

– Ce mai fac, cum o mai duc? Voi răspunde, într-un dicton bine cunoscut: *Ca la vârsta noastră!* După anul 2000, când am plecat din toate funcțiile administrative, mi s-a creat rezerva de timp necesară pentru a mă ocupa mai mult de ale mele: de sănătate și de nedespărțita masă de scris, de care sunt legat pe parcursul a șase decenii, fără ceva. Am căutat, în măsura posibilităților, să-mi onorez responsabilitățile ce-mi reveneau și îmi revin în calitatea mea de cercetător, istoric și critic literar prin participarea la viața științifică și publică din Republică în diversele ei manifestări, principala fiind cărțile publicate în acest răstimp: „Discursul direct. Aspecte ale publicisticii eminesciene” (2000), „Dincolo de mituri și legende. Studii. Eseuri. Atitudini” (2003), „Deschideri către valori. Studii. Eseuri. Atitudini” (2004), „Fața ascunsă a cuvântului. Studii și eseuri literare” (2007), studiul monografic „Constantin Stere și timpul său. Schiță de portret psihologic” (2005), toate apărute la mult apreciată editură „Cartea Moldovei”. Cât privește conținutul și calitatea acestor publicații, ele nu țin de competența mea. Ceea ce ține de volumul lor, aș putea să precizez că acesta atinge, în pagini, cifra de 2040 sau – în altă unitate de măsură – 112 coli de tipar. Aș mai adăuga și cele două volume „*Scrieri*” de Andrei Lupan, apărute în 2002, sub îngrijirea academicianului Ion Druță, a familiei Lupan – Nadejda, Tatiana și Silvia, și a subsemnatului.

– Din câte-mi amintesc printre primii oameni de știință pe care i-ați întâlnit, cu aproape 60

de ani în urmă (1951) la Academia de Științe, și care într-un fel v-au „botezat” în cercetarea literară, a fost și dr. hab. Vasile Coroban. Dânsul v-a susținut preocupările științifice inițiale în domeniul criticii și istoriei noastre literare. Ce ne-ați putea comunica în acest sens?

– Printre cunoscuții deja la cea vreme oameni de știință în domeniul pe care l-am abordat și eu, a fost, desigur și Vasile Coroban, colaborator științific superior la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a URSS. Am fost în relații strânse de colaborare cu acest remarcabil savant de o pregătire și experiență deosebită în domeniu, începând cu data de 1 septembrie 1951 – data înregistrării mele în calitate de tânăr cercetător al acestei instituții – și încheind-o cu 19 octombrie 1984, ziua plecării Domniei Sale în lumea celor drepte. A fost o personalitate aparte, complexă, neordinară, nescutită însă și de unele contradicții și păcate omenești. Dar contribuția lui la dezvoltarea științelor literaturii și folclorului în primele trei decenii de după război a fost una decisivă și indiscutabilă. În primii trei ani de acomodare a subsemnatului la noul mediu de activitate (1951-1954) am fost alături și în preajma lui Vasile Coroban nu numai cu mesele de lucru, amplasate în spațiul aceluiași birou, dar și din punctul de vedere al comunicării spiritual-umane. Ar fi multe de amintit în acest sens, căci el îmi servea nu numai drept *îndrumător*, dar și drept *model* de slujitor cu credință domeniului științific ce și-l asumase. Dar toate acestea – cu altă ocazie.

– Debutul Dvs. editorial l-a constituit volumul Dramaturgia lui Vasile Alecsandri (1962). Astăzi, după aproape 6 decenii, ați reeditat această lucrare. Care a fost motivația? Ați revăzut și înnoit textul?

– Unele explicații la întrebarea Dvs. le-am expus în *Postfața* la ediția a doua. Ce aș vrea să mai adaug aici e că, recitind azi acest studiu, mi s-a creat impresia că el ar putea să reprezinte un anumit interes și pentru cititorul contemporan, dat fiind faptul că opera dramatică a marelui nostru clasic, cât și materializarea ei scenică, continuă să rămână un domeniu insuficient de actual și atractiv și pentru cercetătorii timpurilor noastre. Asta în ce privește *motivația*. Gradul intervenției mele în textul ediției din 1973 e unul substanțial din punctul de vedere al stilului și ajustării lui la normele istorice și științifice moderne. În schimb, au rămas în formula ei inițială structura cărții, concepția și modul de interpretare a fenomenelor artistice, concluziile de bază ale studiului în ansamblu, dar și în compartimentele lui constituente. Am întreaga convingere că *știință* adevărată s-a făcut și în acei ani și că *revenirea* selectivă la aceste valori în formula lor inițială e una necesară și benefică.

– De academician, de-a lungul vieții ați întâlnit o sumedenie de personalități marcante ale științei și culturii noastre. De cine vă amintiți astăzi mai des, de cine vă este dor?

– Da, așa este. Dacă aș încerca să fac niște *bilanțuri* în acest sens, ar trebui să întocmesc liste

întregi, cu zeci și sute de nume de oameni de treabă și personalități ilustre, cu care am avut norocul și fericirea să contactez și să profit de bunătatea și înțelepciunea lor. Aș selecta din aceste liste (o fac cu greu) în deosebi trei nume de referință: academicienii Vladimir Andrunachievici, Andrei Lupan și Nicolae Corlăteanu. Despre primul am scris, tot la inițiativa Dumitale, un mic eseu publicat în volumul colectiv „*Academicianul Vladimir Andrunachievici*”(2009). Cât privește cel de al doilea nume din cele trei pomenite mai sus, adică de acela al lui *Andrei Lupan*, aș vrea să menționez următoarele.

L-am cunoscut personal pe autorul poemului „Sat uitat” în toamna anului 1953, la una din ședințele colectivului de autori desemnați pentru scrierea volumului „*Literatura sovietică moldovenească. Ocercuri*”, apărut, după cum se știe, doi ani mai târziu, adică în 1955. Subsemnatul avea misiunea să prezinte capitole privind creația scriitorilor Andrei Lupan, Petrea Cruceniuc, Petrea Darienco, cât și dramaturgia moldovenească atât cât exista la acea dată. Trebuie să precizez că la acele discuții i-am avut ca participanți și pe scriitorii în viață despre care se scria: Em. Bucov, Bogdan Istru, George Meniuc, Petrea Cruceniuc, Lev Barschi ș.a. La discutarea capitolului despre Andrei Lupan, m-am pomenit, din întâmplare, pe o canapea, alături de cunoscutul și „temutul scriitor”. După o mică *introducere* a moderatorului ședinței I.C.Varticean, cuvântul i se oferă lui Andrei Lupan, care începe – „*Nu-l cunosc, nu l-am văzut și nu l-am auzit niciodată pe autorul acestui material, dar trebuie să recunosc că l-a rotunjit cumva-cumva și și-a spălat mâinile de grijile pe care ar fi putut să le aibă! Atâta doar că ar mai trebui, pe ici pe acolo, prin locurile esențiale să se debaraseze de superlativele abuzive la adresa autorului. În rest, să se descurce singur!*” Asistența a zâmbit încurajator la afirmațiile ironico-binevoitoare ale scriitorului, iar subsemnatul a răsuflat ușor că s-a ales numai cu atâta!

Au urmat aproape patru decenii de contacte și colaborări strânse cu distinsul scriitor, om de cultură și de omenie, care a fost Andrei Lupan. Capitolul din lucrarea colectivă pomenită mai înainte, a fost urmat de numeroase studii ale subsemnatului, inclusiv de cercetarea monografică „*Letopiseț al timpului. Studiu asupra creației lui Andrei Lupan*” (1982). Pentru ca în dedicația la ediția în trei volume *Scrieri de Andrei Lupan*, apărută în 1973 și *prefațator* al căreia era intervievatul Dv. de astăzi, autorul să mărturisească, confidențial: „*Dragă tovarășe Haralambie! Pentru că ai consimțit să te bagi în bucluc și să devii complice la acest ceva-cumva în trei volume, susținându-mi păcatele mele cele neiertate, și ai comis asta cu inimă nobilă, fără gând rău; pentru toate acestea primește, te rog, adâncă stimă și mulțumirea mea, însoțită de prietenești urări de bine, sănătate și succes în marea muncă a talentului dumitale înțelept*” . Lupan Andrei, 25.XII.1973.

– **Îmi amintesc de prietenia Dvs. cu acad. Nicolae Corlăteanu. I-ați fost discipol, alături de**

acad. Silviu Berejan, prof. Ion Ciornâi, m.c. Anatol Ciobanu și de toți filologii care i-au ascultat prelegerile la USM și Institutul Pedagogic de Stat „I. Creangă”. Cum l-ați păstrat în memorie pe profesorul tuturor profesorilor?

– Pe viitorul academician *Nicolae Corlăteanu* l-am cunoscut în anul 1947, când Domnia Sa împlinise vârsta de 32 de ani, iar subsemnatul – pe cea de șaptesprezece, Dumnealui în calitate de profesor universitar la Institutul Pedagogic „Ion Creangă”, iar umila mea persoană – în cea de student la anul întâi. Aceste contacte și relații de stimă și prețuire au continuat până la sfârșitul vieții distinsului meu profesor, care s-a întâmplat peste 58 de ani, adică la 21 octombrie 2005. I-am audiat cursurile de limbă maternă, am participat la seminarele practice, am ținut examenele la obiectul respectiv, avându-l, în cele din urmă, și în calitate de președinte al Comisiei de Stat la finalizarea studiilor. M-a susținut și m-a protejat când a fost nevoie; a fost exigent, ca și față de toți ceilalți studenți, când situația o cerea. Dar i-am simțit întotdeauna încrederea deplină. Venirea mea la Academia de Științe a Moldovei, în septembrie 1951, a fost realizată, cred, și de susținerea nemijlocită a prof. Nicolae Corlăteanu, care în acel moment exercita funcția de șef al Sectorului de limbă, literatură și folclor din cadrul Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a URSS. L-am avut apoi ca director-adjunct timp de 5 ani și director – timp de vreo 8 ani.

În toate împrejurările vieții Nicolae Corlăteanu se manifesta constant ca un om echilibrat, civilizată, onest, ca un savant cu rădăcini adânc implementate nu numai în domeniul lingvisticii, dar și în cel al culturii generale, al istoriei, filozofiei etc. Profesorul nostru drag nu a râvnit funcții și nu a săpat pe nimeni, străduindu-se, în toate circumstanțele, să facă bine altora, uneori chiar în detrimentul propriilor interese. Nu s-a plâns nimănui când destinul îl pune la grele încercări; nedreptățile pe care le suferea, le consuma, de regulă, de unul singur. Așa a fost și atunci când a fost destituit din funcția de director al Institutului de Limbă și Literatură, destituire ce s-a produs enigmatic în toamna anului 1969.

Un caz concret. Pe neașteptate, conducerea partidului din republică a anunțat că va fi controlată și ascultată la ședința Biroului Comitetului Central activitatea Institutului de Limbă și Literatură al AȘM, comisia având în frunte o distinsă doamnă, șef de secție la instituția respectivă. Documentele pregătite de comisie, activitățile Institutului și a colaboratorilor ei erau orientate spre a demonstra eficacitatea și utilitatea muncii savanților filologi, aflați sub supravegherea acad. Nicolae Corlăteanu. Totul părea că merge spre bine. Chiar și în timpul susnumitei ședințe membrii biroului (Ch. Iliășenco, D.S. Cornovan și alții) s-au rostit în favoarea Institutului.

Ultima luare de cuvânt a primului secretar Ivan Bodiul a schimbat însă radical situația și atmosfera. La cele șase puncte pașnice din proiectul de hotărâre el propune să fie adoptat al

șaptelea: *A considera necesar de a întări conducerea Institutului de Limbă și Literatură. Prezidiul AȘM, timp de o lună, să vină cu propuneri în ce privește noul director al institutului respectiv.*

Propunerea primului a provocat surpriză și stupeoare, dar a fost acceptată în unanimitate!

Cauza adevărată a acestui act nejustițiar nu se cunoaște, dar conform unor zvonuri, cele două dicționare, rus-român și rus-moldovenesc, apărute unul după altul, ar fi servit drept pretext neafișat pentru luarea unei decizii atât de absurde.

Pentru acad. N. Corlăteanu problema consta nu atât în scoaterea din funcția, pe care el n-a râvnit-o, ci în modul necivilizat cum a fost destituit. Dar și această nedreptate, ca și multe altele, a suportat-o cu demnitate și bărbăție neafișată.

De felul cum își aprecia acad. N. Corlăteanu discipolii ne vom referi la o dedicație pe volumul de memorii Răspântii, apărut în anul 1995, când autorul își marcase jubileul de 80 de ani de la naștere:

„Unuia dintre cei mai înțelepți și cumpătați dintre foștii mei studenți Haralambie Corbu, care prin muncă asiduă de zi la zi a obținut succese nobile în știința literară și filologică, în general, publicând lucrări de prestigiu, dar care în același timp duce greaua povară de coordonare a activității științifice a tuturor socio-umaniștilor.

Îi doresc multă, multă sănătate, fericire și să mai publice încă multe articole și monografii în toate domeniile pentru care simte o adevărată vocație”. 21/IX-1995, Nicolae Corlăteanu.

– Care vă sunt interesele de ultimă oră?

– Sănătate de-ar fi, de proiecte și planuri nu ducem lipsă! Ceea ce se află în prezent pe masa de scris, în primul rând, e finalizarea monografiei privind valoarea națională și universală a operei marelui nostru povestitor – Ion Creangă, la care lucrez de mai mulți ani!

–Vă mulțumesc, dle academician Haralambie Corbu, pentru acest interviu! Vă urez mulți ani și noi realizări!

Tatiana Rotaru

OPERA SAVANTULUI

Alecu Russo și cultura populară

Tema „Alecu Russo și folclorul” a fost tratată pe larg și cu competență în literatura critica de specialitate. S-a insistat, și pe bună dreptate, asupra concepției folclorice, asupra aprecierilor și analizelor concrete, asupra eforturilor depuse de Alecu Russo în vederea valorificării și popularizării creației populare orale. Majoritatea chestiunilor studiate din acest unghi de vedere au căpătat soluții limpezi și convingătoare.

În schimb s-a vorbit și s-a scris încă puțin despre rolul și locul pe care îl ocupă în *concepția artistică* și în *scrisul* lui A. Russo creația orală sau, mai larg luat, *cultura populară* în diversele ei manifestări.

Alecu Russo și-a petrecut copilăria, după cum se știe, într-un „sat frumos, rășchirat între grădini și copaci pe o vale a codrilor Bâcului”. În acest sat, „cu un păr mare la mijloc”, scriitorul de mai târziu a ascultat pentru prima dată cum „moșnegii spuneau de turci și de tătari, de moșul Adam cu barba până în brâu, ce ținea plăghiile pe genunchi, de Ileana Cosânzeana, de frații din lună, de lupte și de năvăliri”. Tot atunci a văzut cu ochii săi sau a auzit povestindu-se, alături de fapte eroice și întâmplări tragice, despre fantasticele scene de veselie, pe care e în stare să le realizeze și să le consume numai poporul cu neîntrecuta lui vitalitate și forță de creație. „Pare că văd încă acea icoană a trecutului, – scrie A. Russo în «Amintiri», – mare zgomot și zbuciumală este prin curți; țiganii, până și bucătarul, se fudulesc în cămeși curate, oamenii în minteni, cu mânecile suflecate, cu cordele la pălării, fâlfâind în vânt, se păunesc prin ograda măturată; rochiile roși și tulpanele galbene de la paști ale țiganilor se zăresc iarăși; totu-i plin de mișcare; toate fețele pline de veselie...”. În zile de sărbătoare, când lumea iese din casă sub cerul liber, nu pentru ca să îndeplinească o ceremonie sau un ritual, ci mai degrabă ca să se afle în intimitate și libertate deplină, nesimțindu-se strâmtorată de normele obișnuite ale vieții, ea își valorifică una din cele mai importante potențe spirituale ale sale – *comicul carnavalesc*.

A. Russo a asimilat în chip organic aceste două aspecte definitorii ale duhului popular: cel *solemn, eroic, tragic* și cel *comic, satiric, carnavalesc*. Scriitorul le-a topit profund în conștiința și sufletul său încă din fragedă tinerețe. Iată de ce pentru el „aducerea aminte” e la loc de mare cinste, căci „trecutul e tinerețea și tinerețea este fericire”. Tinerețea capătă dimensiuni de simbol. „Fericiți aceea, – exclamă scriitorul, – care nu au pierdut din ochi pragul casei... au crescut în sărutările soarelui, în toată volnicia câmpiilor înflorite, în dizmierdările limbii și în toate bucuriile copilului...”. Simbolul tinereții nu e văzut ca ceva absolut: el îndeplinește funcții estetice bine definite, fiind pus în opoziție cu tot ceea ce este învechit, retrograd, antiuman. Că tinerețea, în

sensul propriu al cuvântului, nu e veșnică, autorul își dă perfect de bine seama. „Trec anii... – scrie Russo, – vine vremea ca copilul cel vesel și slobod ca o căpriță să lese câmpul cu flori, poveștile nesfârșite, cuibul și șezătorile satului și să între în viața chinurilor prin cartea de învățatură...” (subl. noastră – H. C.).

Această viziune lucidă, adumbrită pe alocuri de o notă de nostalgie, își află ecou destul de puternic în multe pagini din opera artistică și publicistică a lui Russo.

Spiritul folcloric în cele două ipostaze hotărâtoare ale sale – eroic și comic – n-a contravenit culturii clasice și umaniste, pe care A. Russo o căpătase cu anii – fie pe calea studiului în școală, fie pe calea lecturii particulare. Dimpotrivă. Cultura folclorică autohtonă i-a înlesnit oarecum perceperea și însușirea culturii clasice (greacă și latină), asimilarea culturii Renașterii, a literaturii romantice și realiste în măsura în care aceste culturi și literaturi constituiau sinteze importante ale mitologiei, folclorului popoarelor și civilizațiilor respective.

Prin prisma mitologiei populare A. Russo a privit trecutul istoric, precum și realitatea contemporană lui. Distanța dintre mitul popular și realitățile cotidiene se apropie în opera și concepția lui Russo de zero. De remarcat că A. Russo, care posedă într-un grad destul de înalt viziunea dialectică asupra progresului istoric, subliniază permanent virtuțile poporului, manifestate în decursul întregii sale istorii și oglindite cu atâta măiestrie în creația sa orală. Această idee dominantă a operei scriitorului nu constituie însă o chemare, un apel de întoarcere spre trecut, ci sună mai mult ca un reproș pentru contemporanii mangosiți, care, după părerea lui Russo, sunt prea mici și neputincioși ca să fie în stare să ia cu sine și să folosească din plin toate valorile spirituale ale norodului. „Societatea educată a Moldovei, – consemnează autorul, – seamănă a fi o colonie engleză într-o țară, a căreia nici limbă, nici obiceiuri, nici costume nu ar cunoaște...”.

Schița „Holera” pornește de la un fapt concret – relatarea prăpădului care a năboit pe capul populației în 1839. Fantoma morții în chip de *holeră* îi amintește autorului „de o baladă și de un om... cinstit”. Prezentarea faptului real nu e făcută direct, ci prin mijlocirea baladei Vâlcului, care „bea și veselește, de holeră nici gândește”, precum și prin mijlocirea maiorului Bacinski – persoană de asemenea reală, dar care e zugrăvită în culori și dimensiuni evident baladești. Stoicismul, tăria sufletească în fața primejdiei a omului din popor e o taină pe „care numai zicătorii satelor și Omerii” o știu.

Tocmai „aici începe duelul între epidemie și puterea sufletească”, înclăștarea dintre virtuțile reale ale omului simplu și forțele distrugătoare ale morții. „Orbul sau cerșitorul, care a cântat întâi cântecul Holerei, prin o tranziție minunată, se ridică de la metamorfoza ovidică și mărimea epică a micului poem la ceea ce inima unui om are mai simțit și mai dureros”. Ca și eroul din baladă, care e gata „să dea carul... boii... oile... tot... numai să scape copilele... care-i sunt dragi ca soarele...”.

maiorul Bacinski – întruchipare vie a generozității populare (om „bun, de treabă, harnic și cinstit”) – e gata să vină într-ajutor semenilor săi, punând pe cântar, fără nicio ezitare, propria sa viață.

În acele zile de grea cumpănă orașul „părea o stahie”, pe stradă abia dacă întâlneai „din când în când câte un chip de om. Era ceva în aer și pe uliți din pustietățile de care vorbesc scripturile; în locul mulțimii de trăsurii, neguțători... domnea tăcerea grozavă a unui oraș de șaptezeci de mii de oameni, ce se rumpe numai de cârâiturile cioarelor, de urlatul de câini, sălbătăciți și de călcătura calului meu”. E un tablou sinistru de o amploare epică rar întâlnită. Semnele orașului sunt într-atât de mult transfigurate, încât scenele evocate se asociază în conștiința noastră cu unele tablouri din vechea mitologie greacă sau latină.

„Amintirile” lui A. Russo, judecând după titlu, ar trebui să fie cât se poate de concrete și personale; ele însă se prezintă, în bună parte, ca o evocare de tip baladesc, ridicată până la sublim, a copilăriei în genere, a satului în genere, a dragostei în genere. *Povestea părului* din mijlocul satului natal, unde se întrunea divanul obștesc, „unde poposea voinicelul străin până a nu-și găsi gazdă”, unde se jucau copiii de prin împrejurimi, unde se opoșeau bolnavii „părăsiți în sărăcia lor de toți”, se îngemănează, se contopește în creația lui Russo, cu textul baladei despre Donciu, eroul căreia zăcea și el, timp de „nouă ani și jumătate” într-un pat „*sub cel păr mare din sat*”. În felul acesta hotarul dintre real și baladesc e aproape în întregime desființat

Măriuca din aceleași „Amintiri” o fi fost o codreancă de prin părțile Bâcului în carne și oase; imaginea ei a rămas adânc întipărită în memoria și inima scriitorului. Modul însă cum e evocată această gingașă și tragică ființă, ne amintește, așa cum a remarcat și prof. Al. Dima², de poetica și plâsmuirile geniului popular, în special de sistemul de imagini și intonația baladelor „Miorița” și, am adăuga noi, „Ilincuța”. Exclamațiile și metaforele de origine romantică sunt puse în slujba veșnicului mit al dragostei neîmplinite în condițiile vitrege ale unei societăți strâmb întocmite. „Măriucă! Șeseprezece ani, față de trandafir și de spumă de lapte, ochi de mură, cămeșuică de omăt cu altițioare subțiri ca o creastă de rândunică și inimă de lăcrămioară, mult iubită, mult sărutată de un nufăr frumos de pe iaz, ea era drăguliță tot satului... Dar nuferii sunt înșelători ca unda mirătoare în care se nasc! Al nostru se duce la moscălie cu fagadă de întoarcere; lăcrămioara se vesteji... părinții o alungară... Un an, doi, trei ani de sub părul satului Măriuca se uita la drumul mare, bătut de ochii ei; drumul aducea numai dorul. Într-o zi Măriuca clăti din cap ca o frunzuliță vântuită, se culcă la piciorul părului, cu ochii la drum, și adormi pentru totdeauna!..”.

Amintirile, însoțite de cugetări, sunt, după Al. Dima, „modurile fundamentale de a lucra”³ ale lui Alecu Russo. Într-adevăr, aproape toate scrierile lui A. Russo se încadrează în linii mari în acest gen de literatură. Însă trebuie subliniat faptul că acestea sunt anume *modalități de exprimare*

² Dima Al. Alecu Russo. ESPLA, 1957. – P. 182-183.

³ Dima Al. Op. cit. – P. 118.

artistică a unei realități și a unei viziuni proprii asupra lumii înconjurătoare. Această modalitate sau această viziune își are rădăcina, cum am mai remarcat, în mitologia populară, completată și amplificată ulterior de plăsmuirile culte. În sensul acesta, alături de chipul baladesc al Măriucăi ar putea să stea chipul de substanță cu adevărat epică al maiorului Bacinski, care, în luptă cu vitregiile vieții, dă dovadă de curaj și bărbăție, de inventivitate și neclintită prezență de spirit, în genul nemuritorului Ivan Turbincă pe care îl va crea câteva decenii mai târziu Ion Creangă. În „Studii naționale” bravul soldat, evocat de Russo, răsare în context baladesc, între haiducii Bujor și Chetru, cu care se aseamănă sufletește și cu care stabilește relații de bună înțelegere. „D-ta hoț, dar om cinstit” – această replică a lui Bacinski, adresată lui Chetru, exprimă o atitudine de profundă stimă față de neînfricării răzbnători ai maselor populare, căci, după cuvintele lui Russo, „poporul vede în ei pe niște apărători, meniți a restabili cumpăna dreptății”. Și ca factură umană, și ca poziție și stare socială personajul lui Alecu Russo nu se deosebește prea mult de confracții săi, ce poartă numele de haiduci.

În cele mai multe scrieri ale lui Russo, miezul îl formează nuvela sau istorisirea populară. Aceste nuvele sau istorisiri sunt de diferită natură și comunică în ansamblul lor un farmec deosebit celor relatate de autor. De regulă, istorioarele sunt conchise și închid în sine o întâmplare din viață, o scenă de luptă, un destin uman. Dezvoltate, ele ar putea constitui serioase puncte de reper pentru construirea unor pânze epice întinse. În sensul acesta, afirmația lui I. Vasilenko cu privire la potențele de romancier ale lui Russo își are deplină justificare⁴. Ce e, de pilda, „Soveja”, dacă nu o înșirare ingenioasă de istorii și întâmplări: istoria cu haiducii Voicu, Petreanu, Olteanu; istoria omului bogat care s-a supărat pe prinț și s-a închis în casă, dar iese demonstrativ la plimbare când află de interzicerea oficială a stăpânului; istoria doinei, povestită de mocan; istoria marmorei ș.a.m.d. „Cântarea României” e tot o evocare baladescă. În acest poem liric în proză, de un larg suflu revoluționar, întâlnim scene de proporții uriașe, halucinante, demne de pana marilor creatori epici. „Pe câmpul de bătaie, – citim în versetul 59, – se văd oameni cu brațele goale, cu piepturile dezvălitate, zvârlindu-se peste ascuțișul paloșelor... Și în locul oricărui om ce cade, în locul oricărui piept ce se despică, alt piept și alt om se pun în rând... Carne tocește ferul... bătrânii robiți cântă... femeile blastămă pe cei mișei...”.

Imputându-i lui D. Gusti că nu cunoaște chestiuni importante legate de dezvoltarea artei, A. Russo nota: „Când se scrie o critică sau o piesă, trebuie cunoștința omului de când se naște pân-ce moare”. Acestea sunt cerințe fundamentale înaintate față de un creator epic, înainte de toate. Talentul lui Russo răspundea în genere unor astfel de cerințe. Istoria lui Bacinski în „Holera” și

⁴ Василенко И. Алеку Руссо. Жизнь и творчество. Кишинёв, 1967. – С. 57-58.

„Studii naționale”, istoria orașului Iași în „Iașii și locuitorii lui în 1840” sunt în acest sens o dovadă grăitoare.

Atmosfera accentuat baladescă face ca referirile la mitologia și literatura antică să apară absolut firești și să se integreze organic în țesutul scrierilor lui A. Russo. Uriașa *stâncă a teiului* te copleșește și în fața ei te simți „tăcut și mic”, de parcă ai avea de a face „cu una din stâncile scăpate din mâinile titanilor trăsniți, ori cu un titan amenințând iarăși Olimpul, subt o nouă formă”. A. Russo e conștient de legătura și continuitatea mitologiei populare naționale, raportată la Antichitate, caută să stabilească puncte comune, pe care le află, în parte, în particularitățile vieții agricole, ale vieții câmpenești, caracteristice atât pentru romani, cât și pentru populația locală din timpuri străvechi. „Virgil, istoricul didactic și poetic al vieții agricole, autorul «*Georgicelor*», descrie însăși viața câmpenească” a contemporanilor de astăzi. „Ovid este izvorul credințelor mitologice ce sunt răspândite între noi prin povești și tradiții. În ele găsim, ca și în gura poporului nostru, fete și flăcăi schimbați în brazi, în păuni, în dafini, dobitoace care grăiesc, păsări măiestre etc., etc.”. Alături de cele mai bune creații plăsmuite de Virgiliu și Ovidiu, A. Russo pune balada „Miorița”, cu care marii poeți din trecut „s-ar fi mândrit cu drept cuvânt, dacă ar fi compus această minune poetică”.

Continuitatea anumitor tradiții, în concepția lui A. Russo, poate fi ilustrată nu numai cu exemple din *eposul* național și *mitologia* antică, ci și prin fapte, împrumutate din arsenalul *culturii* populare naționale, din arsenalul *culturii* populare antice și renaștentiste în varianta ei *carnavalescă*.

Problema *râsului carnavalesc* a fost tratată pe larg și într-un mod foarte original de cercetătorul rus Mihail Bahtin în cartea sa „Opera lui François Rabelais”⁵. Râsul, arată M. Bahtin, constituie nota dominantă a sărbătorilor legate de anumite rituri, de anumite obiceiuri, de anumite tradiții populare. Momentul carnavalesc se prezintă ca un al doilea aspect al vieții omului din epoca Evului Mediu sau a Renașterii, un aspect cu mult mai degajat, mai liber și mai intim decât aspectul ceremoniilor oficiale bisericesti și de stat, foarte rigide și seci în esența lor. Carnavalul presupune participarea activă a tuturor celor prezenți la petrecere. Toate ierarhiile în timpul carnavalului sunt desființate; în locul lor sunt întronate legile democrației carnavalești: toți râd și toți sunt obiect de râs; toți se simt investiți cu drepturi egale, de unde și duhul de familiaritate afișată între oameni, care, în împrejurări obișnuite de viață, se află pe trepte sociale, de castă, de familie sau de vârstă întru totul diferite. Această anulare temporară a ierarhiilor, această apropiere discretă și neobișnuită între oameni condiționează apariția unui anume tip de comunicare, fie cu ajutorul materialului lingvistic, fie cu ajutorul gesturilor, comunicare care diferă prin forma sa de stilul sec, cuviincios și ascetic, întrebuintat în timpul relațiilor obișnuite sau oficiale. Stilul familiar apare atunci când doi

⁵ Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. «Художественная литература», М., 1965.

sau mai mulți oameni se află în relații foarte apropiate; în cazul acesta barierele convenționale dispar; porecele, cuvintele tari și chiar înjurăturile țin locul etichetei ceremoniale normale, obișnuite. De aceea această de a doua existență neoficială a omului Renașterii apare în multe privințe ca o parodie la adresa celei oficiale.

O trăsătură specifică a râsului carnavalesc e caracterul lui *ambivalent*: el provoacă veselie, dar și tristețe, el neagă, dar și afirmă, înmormântează, dar și renaște.

Epoca Renașterii, care pe linia progresului istoric se caracterizează printr-un acut și magistral spirit de renovare, îi amintește lui Alecu Russo, și desigur, nu fără temei, de realitățile din Moldova, care după multe secole de asuprire turcească, se afla, în deceniul al V-lea, în pragul sau pornise de acum pe calea unor reînnoiri politice, sociale și culturale de mare importanță. „Veacul XVI, zic al Renașterii – notează scriitorul – nu-i alta decât reacția lumii în limbi, științi și credinți și răscoala spiritului popoarelor și contra pedantismului”. Unul din fronturile importante ale luptei împotriva pedantismului din epoca Renașterii era limba. Armă eficace de luptă împotriva rutinei și pedantismului, ea a servit nu numai argumentul pur științific, dar și afișarea bunului simț, critica publicistică a extremismului și închistării lingvistice și spirituale. În această ordine de idei A. Russo pomenește în mai multe rânduri de opera și numele lui Rabelais, care „râdea de pedanți”, ce „dispueau mereu latineasca, vrând a schimonosi franțuzeasca”. Pedanții de la noi făceau același lucru în privința limbii naționale, pe care o schimonoseau franțuzind-o. De aceea A. Russo își exprima nădejdea că se va ivi și „pe țărmurile Dunării” un Rabelais, care va face pentru cultura autohtonă ceea ce autorul lui „Gargantua și Pantagruel” a făcut pentru cultura franceză.

A. Russo, mai mult decât oricare alt scriitor din generația sa, a pătruns esența spiritului renașterist și a căutat să-l pună, în mod conștient, în slujba dezvoltării culturii contemporane. În același număr și spiritul democratic al tradițiilor populare carnavalești, care se aflau în opoziție nu numai cu cultura bisericească feudală din Evul Mediu, dar și cu cultura boierească cosmopolită din Moldova în cel de al doilea sfert al sec. XIX. Căci, nota cu regret scriitorul, „cincisprezece ani încă, și hainele, limba și obiceiurile societății moldovene de ieri se vor acufunda în uitare...”.

Ca adevărat artist A. Russo a pledat pentru cunoașterea *întregului* tezaur spiritual al norodului, și, în măsura talentului, a căutat să-l valorifice în opera sa publicistică și literară. El a avut conștiința plenitudinii vieții, fără de care un scriitor adevărat nu poate să ființeze. În această plenitudine intră ca o parte indispensabilă și cultura populară carnavalescă.

P. V. Annenkov în amintirile sale despre N. V. Gogol scria că marele scriitor rus atribuia agerimii și fineței de spirit populare o importanță deosebită și considera chiar că ele trebuie să aibă rolul lor la determinarea misiunii istorice a unui popor. Gogol la acea vreme se afla la tratament în Italia; el, după propriile cuvinte, nutrea o profundă admirație pentru locuitorii orașului Roma, care se distingeau prin voioșia lor inepuizabilă, prin amabilitatea lor blajină. Autorului „Sufletelor

moarte” îi făcea mare plăcere să povestească o întâmplare din viață, martor al căreia, fără să vrea, fusese. Doi apari tineri, punând ciuberele jos, au început să povestească unul altuia anecdote și vorbe de duh, care de care mai picante, încât amândoi se țineau de burtă râzând. „Un ceas întreg i-am admirat prin geam, – spunea Gogol, – și așa și n-am mai izbutit să văd sfârșitul. Râsul nu încetinea, poreclele, zeflemelele și improvizările curgeau șirag; și în asta nu era nimic frivol, de vodevil; o adevărată voie bună, dublată de necesitatea de a-și împărtăși unul altuia sentimentele de plenitudine (de belșug) ale vieții”. Pentru Gogol, adaugă în încheiere Annekov, „totul ce era natural, nativ, chiar dacă nu posedă și alte calități, avea de acum dreptul să se bucure de stimă”⁶.

A. Russo a admirat și el acest spirit nativ din cultura populară, contrapunându-l falsei culturi a claselor suprapuse. Pe vremuri, notează autorul, „moldovanul era vioi, vesel, cu inima deschisă ca și casa: fracul ne-a deșteptat mintea, dar ne-a strâns inimile ca și piepturile; veselie noastră e păcătoasă, râsul nostru giurățenie de răs...”. Timpurile, când „gluma groasă era duhul de atunci”, A. Russo le numește „timpuri eroice, adică fabuloase, a societății moldovene”.

O tradiție carnavalescă, „care pare născută firii moldovanului, – remarcă A. Russo, – este aproape egalitatea, care domnește pe drum între stăpâni și oamenii lor. În călătorie, la noi, ca și robii celor vechi în vremea saturnalelor, cei mici au dreptul să înceapă vorba, să facă observații, să-și amestice glumele și sudălmile, cu cele ale stăpânilor, cu o încredere de copii răsfățați”.

A. Russo știe să întrebuințeze, cu maximum de efect, aluziile sau scenele aluzive de tip carnavalesc. Și aproape toate glumele ingenioase, groase sau subțiri, se produc în împrejurări care generează o atmosferă corespunzătoare de destindere și intimitate. Semnificativ în sensul acesta ni se pare portretul bărbierului Petrache din schița fiziologică „Iașii și locuitorii lui în 1840”, care e om „cumpătat la vorbă” și continuă să-și mențină cu iscusință prestigiul de altădată în fața bărbilor bătrâne. „Glumele lui naive și eremiadele lui asupra vremurilor vechi și bune nu mai au sfârșit. Când are el curaj, apoi întreabă pe pacient: «Cucoane, vrei să-ți fac barba turcește?». Și Petrache, starostele bărbierilor, înșfacă capul măriei sale și-i trece pe gât dosul briciului! – gingășii de mult gust, față de care bătrânii noștri se tăvălesc de răs, astăzi când nu mai au a se teme de turci. De aici pornesc atingătoare amintiri ș-o familiaritate aproape egală între boier și bărbier. «Petrache, îți mai aduci tu aminte de vremea când eram tânăr și mă învărteam în jurul vornicesei? Pe atunci mă rădeați pe cap în fiecare zi – căci tare mai era frumoasă și cu nuri...» – și aici o sudalmă, pentru a arăta admirația... – „Hei! cum să nu-mi aduc aminte, cucoane?! Pe atunci era de trăit! Când s-or mai întoarce vremurile acelea!”

Admirația lui Petrache pentru vremurile apuse n-are, desigur, nimic comun cu ceea ce numim astăzi idealizare a trecutului. Admirația bărbierului izvorăște, înainte de toate, dintr-o viziune oarecum personală asupra acelor vremuri, unde se află tinerețea lui și a stăpânului. Iar tinerețea,

⁶ Анненков П. В. «Литературные воспоминания». СПб., 1909. – С. 39.

după cum observa A. Russo în „Amintiri”, pentru fiecare om ajuns la un anumit prag al vieții, înseamnă fericire. În al doilea rând, admirația lui Petrache se referă la aspectul democratic-carnavalesc al vremurilor trecute, când rangurile și deosebirile sociale în mod convențional dispăreau și oamenii rămâneau un timp anumit unul în fața altuia cu ceea ce aveau ei măreț sau comic, frumos sau urât. Și, în al treilea rând, textul citat se poate ușor distinge de partea cui se situează autorul în duelul verbal dintre bărbier și boier. Bărbierul e acela care conduce conversația și care-i dă substanță.

Doctorul Gall din „Studii naționale” ar fi cumpărat scump, conform legendei, capul lui Bujor, pentru ca să-l studieze și „n-a dat nicio lețcaie pe tidvele boierești”. Dacă doctorul Gall ar fi trebuit să aleagă între capul bărbierului Petrache și al boierului din cazul citat mai sus, decizia lui ar fi ca și în legenda despre Bujor, adică în favoarea omului din popor.

Povestirea unchiașului din „Soveja” e însoțită de gesticulații, „de careva înjurături și de acel pitoresc al limbii, căci era și glumeț bătrânul”. Povestirea include și momentul, când ceata de haiduci se afla într-o mare primejdie, fiind înconjurată, la hanul unde chefuia, de cei pe care-i deposedase de averi și bani. „Tălharii însă nu se clintiră, – relatează unchiașul... – zgomotul creștea mereu, dar doi inși, strigând mai tare, ziceau în gura mare: „Măi oamenilor, cătați-vă de treabă! Mergeți pe la casele voastre: care aveți neveste, cu muierile voastre, care n-aveți, cu ale celorlalți...”. Prezența de spirit, încrederea în forțele proprii sunt subliniate în exemplul citat printr-o glumă mucalită, dar care singura în situația dată poate să introducă calmul necesar și să permită decretarea unei acțiuni juste.

Gluma și vorba de duh sunt prieteni și însoțitori permanenți ai omului din popor, dezvăluind a doua natură a lui în diverse împrejurări de viață. În vremea excursiilor la munte, de pildă, călătorii, „când întâlnesc o munteancă rotunjoară, rumână ca o răsură, încălecată bărbătește pe căluțul ei, cu veselie îi răspund la prietenească salutare, adăogând și-o glumă în doi peri”. Sau, să ne amintim de scena cu țigancele din „Iașii și locuitorii lui în 1840”, unde ele stau „cu mâinile în șolduri”, în poză de „rivale însemnate cu pecetea necomensurabilei superiorități a cucoanelor de hală” și „zvârl asupra trecătorilor nenorocoși complimentele acelea energice, cu care limba noastră e înarmată și care ating de aproape sublimul”. „În noile saloane ale societății înalte, – arată A. Russo în aceeași lucrare, – unde domnește luxul și eleganța europeană (concret se are în vedere salonul Elenei Sturza. – H. C.), „oamenii vechiului regim”, care sunt „buni moldoveni și buni patrioți, otova și fără fasoane”, se simt destul de prost, „pentru că nu sunt îngăduite de loc sudălmile naționale”. Or asta nu-i tocmai bine, căci „sudalma e tot așa de trebuincioasă moldovanului, ca apa peștelui, aerul păsărilor și pâinea tuturor oamenilor”.

Printre multiplele calități, cu care fusese înzestrat maiorul Bacinski și care contribuise la sporirea popularității lui printre contemporani, se înscrie și faptul că vechiul ostaș „era bon vivant”

și avea un bogat repertoriu de anecdote variate, pe care le povestea într-o limbă moldo-ruso-leșască de multă originalitate. „Toți îl iubeau în societatea Iașilor și toți voiau să-l aibă la petrecerile lor, căci el aducea pretutindene acea veselie plăcută, ce izvorăște dintr-o inimă bună”.

Petrecerile cu prilejul diferitor sărbători constituie una din posibilitățile principale, unde spiritul carnavalesc apare în toată splendoarea lui. Mesele copioase și veselia nezăgăzuită sunt atributele principale ale acestor întruniri. Sărbătoarea de 1 Mai s-ar trage, după A. Russo, din „sărbătoarea unei dumnezeoae a câmpiilor latine de pe vremea strămoșului nostru Traian și suitorii lui până la bunul Evandru...”. De la acest obicei, dacă n-am păstrat jertfele, cel puțin s-au „păstrat florile și veselia”. A. Russo descrie cu lux de amănunte mai cu seamă mesele și petrecerile, care se desfășurau nestingherite în mijlocul naturii, în mijlocul codrului, unde „iarba e frumoasă ca mătasa”, iar „fedeleșile cu vin” își așteaptă rândul „nu departe de un izvor rece”. Mesele boierilor, a giupâneselor, a feciorilor, a oamenilor de casă și a țiganilor stăteau una lângă alta, în timp ce „subt poalele codrului verde” pâlpaie „un foc urieș și împrejurul focului bucătării asudați muncesc cât pot: meii întregi se întorc în frigări de lemn iar pârpalacul împlie pădurea de miros”. Când toate erau gata, oaspeții și gazdele „se puneau la benchetuit și-i trăgeau o veselie mai omerică decât cele veselii din „*Iliada*”... Ultimul act al omericei veselii se încheia însă nu în codru, ci în drum spre casă. „La întoarcere popasurile se îndeseau, închinarea paharelor era un act serios și beția o faptă măreață”. În comparație cu petrecerile de altă dată, cele din timpul lui A. Russo erau posomorâte, iar „balurile, care țin loc de adunările cele vechi, seamănă pe lângă ele a îngropare”.

Tradițiile culturii carnavalești și-au lăsat amprenta nu numai asupra scrisului, dar și asupra caracterului lui A. Russo. Și nu numai în sensul democratizării concepției sale asupra lumii, dar și în sensul atitudinii față de tragismul vieții, de limitele condiției umane în genere. În creația norodnică actul morții e privit fără spaimă, fiind considerat ca un moment absolut firesc în procesul de permanentă înnoire a vieții. Moartea înseamnă, în concepția populară, nu numai sfârșitul unei personalități umane, dar și începutul unei veți noi. Această înțelegere ambivalentă a fenomenului stă la baza optimismului și seninătății filozofiei populare. Prin asta se explică, după părerea noastră, și specificul umorului și satirei lui A. Russo cu cele două fețe ale sale: negativă și pozitivă. Alături de critica pătrunzătoare a unor iviri sau tipuri sociale perimate, în opera lui A. Russo e prezent un miez constructiv, mobilizator. Prin asta critica lui A. Russo nu pierde din intensitate și principialitate, dar câștigă în varietate și obiectivitate. Procedeele grotești, la care recurgeau mulți scriitori patruzecioști, află în opera lui A. Russo aplicări și întruchipări originale; și asta datorită, în bună parte, apelării scriitorului la bogata experiență artistică a poporului în diversele ei manifestări, printre care și cea carnavalescă.

În artă, ca și în viață, de la comic la tragic, de la grotesc la sublim e numai un pas. A. Russo a intuit în linii mari secretul acestor chei fundamentale ale artei. Faptul ca atare ar putea fi ilustrat cu

exemple din opera literară propriu-zisă, dar și cu pilde din corespondența personală a scriitorului. Ar putea fi pomenite, în această ordine de idei, două scrisori ale lui Russo: cea adresată lui V. Alecsandri în ajunul exilului la schitul Soveja în 1846 și cea adresată Consiliului de război din Cluj în anul 1848. O epistolă e scrisă în împrejurări dramatice, alta – în împrejurări pe de-a dreptul tragice.

În primul caz ofișul domnesc glăsuia: „Să se închidă Alecu Russo ca un răzvrătit al orânduielii publice din țara sa: să se privegheze zi și noapte de către doi jandarmi destoinici și nemitarnici; să se ție la cea mai aspră popreală, fără a i se da de scris sau a primi el scrisori, și a se așeza pe hrană de fasole și pe canon de rugăciuni, spre a-și veni la pocăință și la ispășirea păcatelor”. Ascultând aspra și nedreapta sentință, Russo, în puținul timp ce-i mai rămăsese până la pornirea pe calea surghiunului, luă pana și scrise: „Iubite, nu-mi rămâne decât timpul necesar ca să-ți vestesc că guvernul și-a pus în minte să facă din mine un om important și demn de exil. I s-au năzărit guvernului, precum se năzare cailor cu nărav, <...> el a găsit de cuviință a mă aresta și a mă condamna, ca să capăt simțuri religioase în fundul unei mănăstiri! O! guvern părinte! el nu are alt vis, decât fericirea noastră, nu are alt țel decât a ne face demni de împărăția cerului. Iată pentru ce el ne înfundă așa de des în sânul sihăstriilor”. Și mai departe, în același stil: „Când te vei vedea cu plăcere sub cerul patriei și sub tavanul apartamentului tău, vei simți un mare deșert în suflet, căci amicul tău Russo îți va lipsi. Ah! această idee m-ar face să vărs lacrimi amare, dacă nu mi-ar plăcea mai bine să rād în fața prigonirii!” (sublinierea autorului. – H. C.). Sau: „Adio! mă duc să gust plăcerile vieții contemplative a sfinților apostoli și mă despart de lume fără amărăciune în contra oamenilor, fie domni sau... creditorii!”. Contrastul izbitor dintre gravitatea situației și interpretarea ei satirico-umoristică din partea condamnatului cuprinde și impresionează.

Râsul în fața primejdiei, în scopul nuanțării calităților sufletești superioare, cu care e înzestrată jertfa, nu e numai o stare de spirit a lui A. Russo într-un caz dat, dar și un procedeu artistic eficient, deseori folosit de poeții și povestitorii populari. Dușmanul apare literalmente strivit de această armă unică, care este râsul. Tonul familiar al scrisorii, aluziile defăimătoare străvezii la adresa domnitorului, mănăstirilor și... creditorilor amintesc pe alocuri de stilul carnavalesc.

În aceeași cheie, dar în împrejurări cu mult mai tragice, e scris răvașul din Cluj, unde pe luptătorul revoluționar îl aștepta pedeapsa cu moartea. Nu erau hotărâte doar unele chestiuni de amănunt, cum ar fi metodele sau procedeele care urmau să fie aplicate pentru a-l trimite pe răzvrătit pe cea lume: pe calea spânzurării, spre care înclinau „unii membri mai miloși” din Consiliul de război, sau pe calea țepii, pentru care opinau „alții, mai artiști în gusturi”. Lui Russo nu-i rămâne decât să protesteze energic împotriva nedreptății ce i se făcea și să noteze pe un ton jovial, dar care trădează o ironie mușcătoare la adresa „protectorilor”: „N-am gust pronunțat nici pentru țepă, nici

pentru spânzurătoare: făcându-vă această declarație, cu toată sinceritatea care mă caracterizează, mă măgulesc, domnilor cu nădejdea că împărtașiți în totul gustul meu”.

Cultura folclorică a lui A. Russo a fost atât de profundă, multilaterală și intimă, în cât și-a lăsat amprenta, într-o măsură mai mare sau mai mică, asupra întregii lui opere literare. A. Russo e un început de Rabelais în cultura națională și un precursor (într-un anumit sens) al lui I. Creangă în literatura noastră clasică. Iată de ce credem că orice chestiune legată de moștenirea artistică a lui Russo nu va putea fi discutată și soluționată în mod satisfăcător, dacă nu se va ține seama și de acest aspect deosebit de important al scrisului său.

1969

Alexei Mateevici în fața fața posterității

Cei optzeci de ani de la trecerea în neființă a preotului, poetului, publicistului și omului de știință care a fost Alexei Mateevici, impun cercetătorului contemporan reluarea sau abordarea de pe noi poziții a vieții pământești și a semnificației operei sale, aceasta fiind raportată nu numai la epoca în care a fost concepută și realizată, dar și la vremurile ce s-au perindat consecutiv sau învâlmășite în zbuciumul și plinul de cutremurătoare convulsii sociale secol al XX-lea.

În viață fiind, Al. Mateevici nu a avut slăbiciunea și obsedanta grijă de a-și modela, în fața contemporanilor și a posterității, o imagine precum și-ar fi dorit-o: mai arătoasă, mai spectaculoasă, mai adâncă ca sens și importanță, nu a râvnit slavă, nu s-a îmbulzit la monumentul gloriei și recunoștinței.

A fost ceea ce a fost: o personalitate distinctă, înzestrată din plin de la natură cu harul creației și cu darul previziunii, ele fiind puse integral în slujba mărețului ideal de luminare a poporului, iar prin luminare – eliberarea acestuia de sub opresiunea sugrumătorului jug social și național. Fecior de preot sătesc, Al. Mateevici a asimilat chiar din frageda-i copilărie temeliile culturii populare de esență țărănească, impregnată puternic de filosofia și învățăturile umanitariste ale moralei creștine. La acestea s-au adăugat ulterior stratificări puternice ale culturii scrise și, în primul rând, cele ale literaturii ruse și române. Modestia, cucernicia, înălțarea sufletească prin muncă fără preget și binecuvântare, setea nestinsă de libertate și dreptate socială, dorința de purificare și autopurificare morală până la limită, îngemănată cu ideea de pace, toleranță și împăcare cu sine și cu semenii săi.

Prorocul lui Mateevici reprezintă în linii mari prorocul biblic, adaptat la condițiile și realitățile basarabene și, poate și mai concret – la cele ale Căușenilor și Zaimului. *Cântecul zorilor*, *Eu cânt, Țăranii*, *În zarea anilor*, *Basarabenilor* etc. și terminând cu inegalata și inegalabila *Limba*

noastră sunt întruchipări nobile în cuvinte alese a acestor sentimente și idealuri etico-morale înălțătoare.

Despre acest fond etico-social și național-cultural al creației poetului s-a vorbit destul de amănunțit și cu multă competență și discernământ în diverse studii și cercetări, mai vechi și mai noi. Mai puțin explorată rămâne deocamdată creația de inspirație biblico-religioasă cu temeiurile ei profund creștine. Faptul poate fi explicat lesne, dacă ne gândim că scrierile de acest gen în majoritatea lor au fost risipite în paginile diferitor publicații ale timpului, rămânând, în fond, inaccesibile cercetătorului contemporan. La asta mai trebuie de adăugat ateismul agresiv și intolerant, dominant până nu demult la noi și care excludea din start necesitatea de a studia și de a valorifica fondul etico-moral al unor asemenea creații. Ori, valorificarea justă a acestui aspect al operei scriitorului presupune, de la sine înțeles, o cunoaștere temeinică a *Bibliei – cartea cărților* – și a întregului tezaur, scris și oral, al învățăturilor creștine. Asta se referă atât la scrierile originale cu subiecte biblice, cât și la cele traduse, în teme, din literatura rusă (A. S. Pușkin, M. Lermontov, G. R. Derjavin, Al. Kolțov, A. Maikov, I. Nikitin, Al. K. Tolstoi, V. Briusov etc.). Completarea acestui sector de cercetare rămâne o sarcină de viitor și care urmează, în înțelegerea noastră, să întregească esențial imaginea lui Alexei Mateevici – poetul, gânditorul, moralistul, publicistul.

Ne vom referi, pentru exemplificare, doar la o singură creație de acest gen. E vorba de psalmodia în versuri *Înălțarea la ceri a Domnului Iisus Hristos* și care poartă indicația „mai 1912”. Ne permitem s-o readucem integral în atenția cititorului, dat fiind faptul că lucrarea respectivă, prin integritatea și frumusețea idealului ei etico-moral ce-l conține, nu poate fi divizată, nu poate fi fragmentată, bineînțeles, dacă vrem să savurăm mesajul acesteia în toată amploarea și în toate dimensiunile sale: „Nu în măriia lui Ilie, / Nu cu toiagul lui Moisei, / Nu-n tunete și strășnicie / Și-a lepădat iubiții săi; / Și nu pe căi scânteietoare / S-au înălțat la ceri Hristos, / Ce-nvățături îmblânzitoare / Adus-au blând și luminos. / Învățătorul sfânt al păcii, / Al dragostei și al iertării / Și întemeietoriul legii / Ce au dat puțință învierii, / Lucea ca o steluță blândă / În înălțimea necuprinsă, / Ce-ncepe sara să s-aprindă, / Când zioa în apus îi stânsă. / Căci El în valea cea de plângeri / Venit-au nu cu războire, / Nu ca al răsplătirii înger... / Venit-au Miel Nevinovat / Ca jertfă de răscumpărare / Și-au fost cu spini încununat... / Venit-au pentru răbdăciune, / Smerire-a tot biruitoare, / Venit-au pentru iertăciune / Și mila-n veci nepieritoare...”

E atâta substanță nutritivă telurică, îmbinată organic cu un consistent element de înălțare sufletească, în aceste versuri de o uimitoare simplitate și o nemaîntâlnită accesibilitate! E atât de mult omenesc și pământesc în Hristosul lui Mateevici, urcat în înălțimile Cerului, încât ai senzația comunicării directe cu idealul de bine și frumos al celor mulți, al nostru al tuturor! Și de câtă nevoie – neîntrerupt –, dar mai cu seamă în perioade istorice de adânc zbucium și neliniști, de tulburări sociale și morale radicale, de felul celeia pe care o traversăm noi astăzi, are societatea umană pentru

a se atașa la valorile epocale fundamentale și a evita pericolul căderii în neant, în hăul ignoranței și al putrefacției morale! Căci preotul-poet era ferm convins că „viața este mai puternică decât moartea”, și că lumina neapărat va învinge întunericul.

Adevărata popularitate a lui Al. Mateevici a început de fapt după trecerea poetului în lumea celor drepti. Până la moarte scriitorul era cunoscut doar într-un cerc relativ restrâns al unor intelectuali de suflet (de la ziarul *Basarabia*, revista *Luminătoriul*) și al unui cititor extrem de redus ca număr dintr-o Basarabie 90% analfabetă. Nu se știe mai concret ce se vorbea și cum apărea Alexei Mateevici în fața contemporanilor săi. Deși, se poate subînțelege, că gândeau și îl vorbeau de bine.

Adevărata cunoaștere a vieții și operei lui Mateevici, ca și a întregii istorii spirituale a ținutului dintre Prut și Nistru de la 1812 încoace, începe după 1918, când intelectualitatea locală și cea din țară desfășoară – timp de două decenii și mai bine – o intensă activitate de valorificare a tot ceea ce ținea de mișcarea de idei și manifestările de suflet, atâtea câte au fost, în spațiul pruto-nistrean.

Cât privește Mateevici, au fost efectuate mai multe ediții selective din opera scriitorului, apar o serie de studii critice și de popularizare semnate de prestigioși critici și istorici literari, văd lumina tiparului mai multe referințe și materiale documentare și memorialistice, apare primul studiu monografic de amploare (1937), semnat de părintele Vasile Țepordei.

După 1945 numele lui Alexei Mateevici a fost omis (în Republica Moldova pentru o anumită perioadă de timp, în România – până la revoluția din decembrie 1989) din istoria literaturii. Greaua, dar nobila sarcină de repunere a operei lui Mateevici în circuitul valorilor naționale, i-a revenit, în anii de după război cercetătorului literar Efim Levit, la care ulterior s-au alăturat și și-au adus partea de contribuție – în Republica Moldova – istoricii și criticii literari V. Badiu, G. Bogaci, S. Pânzaru, A. Hropotinschi, V. Ciocanu, P. Balmuș, V. Malanețchi ș. a. Ca și în privința întregii noastre clasici trebuia de depășit bariera *caracterului de clasă* al operei unui scriitor sau altul, adică de demonstrat că *deși... totuși*; că deși cutare sau cutare scriitor sau om de cultură din trecut a plătit tribut aceloră (feudalilor și burghezilor exploatare), în fond el a rămas alături de *acestea* (adică de masele populare). Lucrul acesta fiind dovedit, șansa editării operei scriitorului vizat devenea posibilă și reală. La Mateevici mai apărea un obstacol suplimentar – era preot și reprezenta, deci, conform ideologiei oficiale a timpului, aripa cea mai *reacționară* poate a trecutului și prezentului în *putrefacție!* Fără scrierile de inspirație biblică, fără publicistica și cercetările folclorice cu subiecte religioase, fără o strofa din *Limba noastră* și fără crucea de pe piept (retușată!), dar, în schimb, cu un coautor improvizat, E. Levit izbutește, în 1954 (!) să scoată de sub tipar prima ediție a scrierilor alese ale lui Al. Mateevici. Au urmat apoi și alte ediții, mai întregite, în măsura posibilităților, dar totuși deficitare sub raportul cuprinderii mai complete a creației scriitorului. Mi-aduc aminte, la

apariția volumașului (76 pag.) de *Opere alese* ale lui Mateevici din 1954 istoricul N. V. Berezneakov (a fost și un asemenea istoric!) tuna și scăpără, înfuriat fiind de *crima ideologică* săvârșită de editorii lipsiți de vigilență, cerând retragerea din vânzare a cărții și tragerea la răspundere morală și administrativă a făptașului principal. Până la urmă E. Levit, evreu de naționalitate, fiind alături de R. Portnoi, s-a văzut înmatriculat în lista *naționaliștilor moldoveni* pentru gravele *erori* ideologice săvârșite. Această „onoare” reprezenta atunci pentru persoana vizată un avertisment dur și care ar fi putut să se soldeze cu urmări imprevizibile.

S-ar putea pune întrebarea: edițiile Mateevici din acele vremi, ca și toată clasică noastră editată în acele condiții, constituie ele oare o eroare, un act de compromis sau oportunism chiar? Din punctul de vedere al unui maximalism anistoric, arogant și neancorat în realitatea vie a vieții răspunsul ar putea să pară a fi pozitiv. De fapt, însă, azi, se produce o substituie evidentă a logicii și rațiunii elementare. Cu toate deficiențele inerente, impuse de ideologia totalitarismului, clasică, inclusiv creația lui Alexei Mateevici, editată în acele condiții, a jucat un rol enorm în ce privește conservarea limbii literare, cultivarea conștiinței de neam și menținerea unui nivel suficient al cărturăriei noastre generale.

Odată cu căderea regimului totalitar, și împreună cu el, a cenzurii sugrumătoare, au fost create condiții favorabile pentru cercetări științifice neîncorsetate de calapoade ideologice strâmbe, pentru valorificarea plenară și necenzurată a moștenirii noastre literare. Printre primele realizări de valoare în acest sens se remarcă și ediția „Alexei Mateevici. *Opere*, în două volume”, apărută la Chișinău în 1993. O ediție academică în cel mai strict și mai înalt sens al cuvântului. Mai întâi, că ea (ediția) cuprinde, practic vorbind, întreaga operă a scriitorului, savantului și publicistului Al. Mateevici (versuri și proză originale – și traduceri –, folclorică, publicistică, studii, corespondență) scrisă atât în limba română, cât și în cea rusă. În al doilea rând, prezentarea materialelor e efectuată conform tuturor rigorilor textologiei moderne. Și, în al treilea (dar nu și în ultimul!) rând, ediția e însoțită de un amplu studiu introductiv (de fapt un documentat și erudit studiu monografic) și un aparat științific auxiliar de o fascinantă exemplaritate (*Tabel cronologic*, *Notă asupra ediției*, *Note*, *Variante*, *Comentarii*, *Bibliografie*), ceea ce face ca procesul de cunoaștere și asimilare de către cititor a operei lui Mateevici să fie mult mai lesnicios, mai profund și mai adecvat. Ediția Mateevici, despre care vorbim, constituie un nivel de prezentare și cercetare a operei scriitorului, de la care vor porni în viitor toți acei care se vor ocupa de rarul fenomen literar-cultural, pe care îl ilustrează în istoria spiritualității noastre preotul-poet Alexei Mateevici. Păcat că rămâne pentru vremuri mai bune, sub aspect economico-financiar, traducerea și editarea în limba română a volumului II al ediției despre care vorbim, și care cuprinde un material extrem de interesant sub aspect științific și publicistic, inclusiv teza de licență a lui Al. Mateevici *Concepția religioasă-filozofică a lui Fechner*.

Mai trebuie să adăugăm că îngrijitorii acestei monumentale ediții sunt cercetătorul literar ieșean Ion Nuță și istoricii literari chișinăuieni Efim Levit și Sava Pânzaru.

Ediția Al. Mateevici din 1993 se impune drept cel mai substanțial și consistent omagiu adus de posteritate memoriei creatorului *Limbii noastre* în toți acești 80 de ani ce s-au scurs de la moartea poetului.

*31 iulie 1997
Dubăsarii Vechi*

Alexei Mateevici: poetul și profetul

Rămâne o taină a Providenței actul supraviețuirii naționale a basarabenilor. Căci în acea sută și mai bine de ani de dominație țaristă moldovenii dintre Prut și Nistru nu numai că nu s-au lăsat totalmente asimilați, dar au făcut eforturi de înaltă probă intelectuală și morală de a rămâne și a se manifesta în albia și în spiritul vechilor tradiții istorice și culturale ale neamului. Ne gândim în acest sens nu numai la marile apariții basarabene, care s-au încadrat plenar în viața culturală a României după strămutarea lor cu traiul în dreapta Prutului, cum au fost, de exemplu, Alexandru Donici, Alecu Russo, B. P. Hasdeu, Zamfir Arbure, Constantin Stere și alții, ci și la, sau, în primul rând, la acei care au rămas să-și depene destinul în condițiile impuse de regimul instalat în Basarabia de după 1812. Printre aceștia din urmă drept o personalitate de excepție s-a impus, chiar de la bun început, figura preotului-poet Alexei Mateevici.

Din ce fel de semințe a încolțit și ce fel de sol a nutrit literatura dintre Prut și Nistru în acea sută de ani de tristă amintire? Un cuvânt plin de semnificație sub acest unghi de vedere a formulat încă multe decenii în urmă, cu prilejul apariției operei unui alt scriitor basarabean, Mihail Sadoveanu în succinta, dar extrem de sugestivă sa *Prefață* la volumul de versuri *Flori de pârlăoagă* (Chișinău, 1921) de Pan Halippa. „Deși și-a făcut studiile la universitatea ieșeană, cunoscut luptător pentru dezrobirea Basarabiei, nota autorul *Fraților Jderi* în scrierea menționată deja, a rămas totuși moldovanul ruginit de la Nistru, ridicându-se și dezvoltându-se potrivit nevoilor sufletești ale necăjitului norod, rupt de un veac din trupul românismului. Deși adaptat la literatura noastră nouă, deși de timpuriu familiarizat cu marea literatură rusă, Pantilimon Halippa nu purcede nici de la Eminescu, nici de la Coșbuc, nici de la Pușkin, nici de la Lermontov. Poetul *Florilor de pârlăoagă* e un produs deosebit al obijduitei Basarabii. El se ridică pe propriile-i mijloace, în armonie cu începuturile de cultură ale moldovenilor de peste Prut și nevoile lor sufletești. El este pentru Basarabia ceea ce au fost pentru Moldova și Muntenia poezii renașterii dinainte de Eminescu”.

Desigur, ar fi exagerat să se susțină că lui Al. Mateevici i-au fost absolut străine orice contacte atât cu literatura română din dreapta Prutului, cât și cu cea rusă. Viitorul poet a asimilat în chip organic valori de netăgăduit și din una, și din cealaltă, deși ele, aceste valori, sunt aproape insesizabile și deci cu atât mai mult, indispensabile.

Scrisul lui Al. Mateevici, ca și Mateevici însuși, vine din adâncurile fizice și istorice ale Basarabiei, din bărbăția codrilor din centrul ținutului și din asprimea pârjolită de arșiță a stepei din Bugeac. În poezia lui Al. Mateevici satul basarabean apare clar conturat în hotarele sale geografice și spirituale firești și dintotdeauna, chiotele de flăcăi și strigătele de răzbunare ale țăranilor oropsiți răvășesc coardele întinse până la refuz ale lirei și sufletului poetului. Dealurile și văile basarabene absorb ca într-o lădiță de catifea, sunetele și melodiile pornite din adâncuri și depărtări, pentru ca să se reverse apoi în cântări de slavă și sunete de clopot chemător înainte întru eliberarea morală, socială și națională a celor mulți și suferinzi. În subconștientul unor indivizi sau popoare, conform teoriei lui Lucian Blega, se sedimentează o imagine dominantă și obsedantă a propriului Eu. Americanul, de pildă, „se identifică cu căpetenia indiană”, „omul balcanic cu haiducul”, iar Eminescu – cu idealul „tânărului voievod”⁷. Dacă ar fi să continuăm reflecțiile în cheia conceptului blagian, dar cu aplicație la Al. Mateevici, s-ar putea lesne constata că poetul basarabean era obsedat de ideea mesianismului, personal identificându-se până la un punct cu imaginea prorocului (profetului) chemat de Providență să lumineze, cu făclia în mână, aspirațiile și calea mulțimii spre dreptate și libertate. Mesianismul biblic în versiune dostoevskiană capătă în poezia lui Mateevici accente specifice, condiționate de frământările naționale și sociale din Basarabia, ca și de cele din întreaga Rusie, de la începutul sec. al XX-lea. Vorba nu e numai despre poezia *Basarabenilor*, scrisă cu o lună și ceva înainte de moartea poetului și în care imperativul mesianic e formulat în termeni de o rară și zguduitoare simplitate: „Să știți: de nu veți ridica / Din sânul vostru un proroc, / În voi viața va săca, / Zăidarnic soarta veți ruga, / Căci scoși veți fi atunci din foc, / Și-ți rămânea far' de noroc...” ci și de majoritatea covârșitoare a creațiilor sale poetice.

Ce e poezia *Cântecul zorilor* (1907), dacă nu evocarea aceluiași tablou sinistru al mulțimii oropsite, care muncește robind și care e chemată de către profetul-poet să se ridice în întâmpinarea zorilor ce vin: „Hai, măi frate, hai, măi frate, / Zorile s-aprind, / Hai să căutăm dreptate, / Voie și pomânt?” Ori poezii ca *Țăranii* (1907), unde aceeași țăranime cu jugul pe umeri, venită trudită de la muncă, „Își cântă necazul cel mare, / Își cântă nevoile lor în robie, / Și cântecul plân-ge-n câmpie, / Suspină și cântă în versuri amare”. În acest moment de răscruce răsare ca din pământ figura „flăcăului din țărani”, adică icoana aceluiași profet, vocea căruia răsună puternic și se duce

⁷ Blega, Lucian. *Trilogia culturii*, București, 1969, p. 248.

*departe, deșteptând câmpiile, văile multe și vorbind mulțimii de „drepturi și voie”. Prevestitorul zorilor ce vin întru scoaterea mulțimii din starea de suferință și disperare, din poezia *Eu cânt* (1907), e tot prorocul înainte mergător: „*Eu cânt, căci văd că ele vin / Acele zile de senin; / Eu cânt, căci văd de-acum că piere / A țării veșnică durere*”.*

Primele opt strofe ale *Limbi noastre* nu au altă destinație decât aceea de a pune în relief valoarea perenă a graiului matern, care întruchipează în ceea ce are mai sfânt istoria și sufletul neamului său. Versul de început al fiecărui catren: „*Limba noastră-i o comoară*”, „*Limba noastră-i foc, ce arde*”, „*Limba noastră-i numai cântec*”, „*Limba noastră-i graiul pâinii*”, „*Limba noastră-i frunză verde*”, „*Limba noastră-s vechi izvoade*”, „*Limba noastră îi aleasă*”, „*Limba noastră-i limbă sfântă*” străluminează blocuri fundamentale ale acestui cutremurător și înălțător edificiu ce poartă denumirea de grai matern, pentru ca în strofele 9 și 10 să se înfățișeze în direct poetul-demiurg, poetul-proroc cu apelul de mobilizare supremă: „*Înviați-vă dar graiul, / Ruginit de multă vreme, / Ștergeți slimul, mucegaiul / Al uitării-n care geme. / Strângeți piatra lucitoare, / Ce din soare se aprinde. / Și-ți avea în revărsare / Un potop nou de cuvinte*”.

Marele Sadoveanu a intuit deci de minune și a formulat cu precizie aspecte definitorii ale scrisului basarabean, originile etno-sociale ale căruia se află împlântate adânc în istoria și destinul ținutului natal. Creația poetului Al. Mateevici în majoritatea ei absolută se sprijină pe folclor, pe tradiții populare; cele mai multe dintre preocupările științifice și publicistice ale investigatorului au ca obiect de studiu și admirație tot creația orală, interceptată ca formă de existență și manifestare autentică a sufletului țaranului, în genere, dar și ale aceluia de prin părțile Căușenenilor, Căinarilor și Zaimului. Folclorismul operei lui Al. Mateevici e un folclorism specific, deoarece într-însul se reflectă aproape integral practica vie și conceptul de viață al autorului însuși. Anume acest folclorism țărănesc, aflat sub tutela unui puternic filon moral de origine ecleziastic-creștină, imprimă scrisului lui Mateevici virtuți estetice și științifice distincte și irepetabile.

Spațiul, în care s-a modelat de-a lungul secolelor sufletul românesc, M. Eminescu îl definea în felul următor: „Dacă alte popoare s-au îndreptat în calea lor istorică după constelații luminătoare de stepe, poporul românesc a fost călăuzit de râuri” L. Blaga, în *Trilogia culturii* vorbea despre „Plaiul sau spațiul ritmic alcătuit din podiș și vale”, despre sufletul românesc cu mersul lui, ce reprezintă *un ritmic suiș și coborâș* și care până la urmă se încheagă într-o „viziune spațială specifică, ce ia forma determinată a infinitului ondulat”, numită succint „spațiu mioritic²”. Viziunea spațială a lui Al. Mateevici se încadrează în cea a spațiului mioritic, dar cu multe reminiscențe și particularități modelatoare locale, basarabene. A se vedea în acest sens poezia *Pietre vechi* cu suișul (dealul din Zaim) și coborâșul (pârăul care coboară greu) ondulat, cu „*Bottna seacă*” care „*dă în șes / Și se*

² Eminescu, M. *Opere*, XV, București, 1993, p. 90.

pierde-n stuhul des”; sau, în *Deasupra târgului Bârlad*: „Noi sămănat-am primăvara / Cu pânea voastră toată țara, / Grădină, vale, deal și șes, – / Ș-acuma roadă am cules”.

Argumentul suprem în ce privește identitatea etnică și spirituală a basarabenilor o constituie, după Mateevici, limba maternă – matricea și leagănul naționalității neamului. Încă în 1906 în paginile primului ziar de limbă română din ținutul dintre Prut și Nistru *Basarabia* –Mateevici nota: „Dacă moldovenii noștri până-n vremea de astăzi au stat obijduiți în întuneric, apoi asta din pricină că au fost atât de chinuiți în traiul lor, atât de lipsiți de cele mai trebuincioase trupului, inimei și minții, că nici n-au știut că mai este ceva pe lume afară de bordeile lor sărace și pustie. Ei nici n-au auzit de bunurile învățătorei în limba mamei, nici nu și-au putut închipui ce plăcere simți, când citești o carte serioasă în limba pe care-o auzi și o vorbești din leagăn”.

În ce limbă vorbesc moldovenii basarabeni și cine sunt ei în genere, Mateevici a ținut să dea lămuririle de rigoare, în limitele propriei înțelegeri a problemei la momentul dat, în cuvântarea rostită la primul congres al învățătorilor moldoveni din Basarabia la 25 mai 1917³.

Scriitorul ardelean Romulus Cioflec în timpul primului război mondial a fost aruncat de soartă în vârtoarea evenimentelor revoluționare din Rusia (1917-1919), aflându-se timp de câteva luni și la Chișinău. Aici, la redacția ziarului *Cuvânt moldovenesc*, l-a întâlnit pe Mateevici, despre care ulterior își amintea: „Într-o duminică dimineața – la Florii – intră pe ușă un preot tânăr de statură mijlocie, cu un cioc blond-roșcat, cu ochii și mișcările vii, cu o privire prietenoasă, atentă și distincție în felul de a se prezenta. Grăiește o frumoasă moldovenească, în vorbe alese, dar necăutate, nestrucată nici de influența rusească, nici de exagerările noastre neologice neolatine”. Și mai adăugă: „Cam așa cum va fi grăit Creangă și alți cărturari moldoveni acum o jumătate de veac și mai bine: părintele Alexei Mateevici, poetul cel mai prețuit și mai iubit al moldovenilor”⁴.

Caracterizarea, sub aspect lingvistic, a poetului Al. Mateevici și compararea lui în acest sens cu marele povestitor din Humulești sunt concludente și edificatoare. Poetul Al. Mateevici s-a situat fără șovăire – și la nivel teoretic – conceptual, și la nivel uzual-practic, pe linia adevărului istoric și a înțelegerii profunde a temeiurilor și rosturilor limbii materne în viața spirituală a poporului, din care a ieșit și căruia i-a slujit cu neprecupețită dragoste și devotament.

Traducerea în limba latină a celor mai izbutite creații poetice ale lui Al. Mateevici (A. Mateevici. *Poezii. Carmina*. – Chișinău, „Știința”, 1996) constituie un omagiu și un act de recunoștință față de bardul Basarabiei, care prin truda și talentul său a conservat în timp și în istorie, în pofida împrejurărilor vitrege, memoria și conștiința originii latine a moldovenilor de la Est de

³ Mateevici, Alexei. *Opere*, Ediție critică de Ion Nuță, Efim Levit, Sava Pânzaru, Chișinău, „Știința”, 1993, p. 463.

⁴ Cioflec, Romulus. *Pe urmele Basarabiei... Note și impresii din revoluția rusească*. „Cultura românească”, Buc., (1942?), p. 103.

Prut. Datorăm aceste frumoase și inspirate tălmăciri strădaniei dlui profesor ieșean Valentin Harega, originar din Basarabia (Dubăsarii Vechi, Criuleni), consătean cu semnatarul acestor rânduri, căruia îi exprimăm, și pe această cale, sentimentele noastre de grațitudine.

7 februarie 1994
Chișinău

Constantin Stere: în preajma revoluției: între roman și memorii

Pentru 3 aprilie 1930, în sala Teatrului de Operă din București, fusese convocată o ședință festivă, consacrată zilei de 27 martie / 9 aprilie 1918. A fost invitat, insistent, să participe la această manifestare, alături de mulți alții, și Constantin Stere, în calitate de oaspete de onoare și de persoană cu merite deosebite în săvârșirea actului Unirii. Invitația venea atât din partea oficialităților național-țărăniști aflate la putere, cât și din partea diriguitorilor Partidului Național-Liberal, aflat la acea dată în opoziție. C. Stere, marginalizat și ostracizat decenii în șir și de unii și de alții, a fost oarecum surprins de invitație. Lucrările de primăvară în plină desfășurare de la moșia sa din satul Bucov, județul Prahova, cât și unele circumstanțe de ordin familial nu-l predispuneau nici acestea în favoarea festivităților. Totuși, ținând seama de importanța evenimentului și de responsabilitatea sa personală în fața oamenilor și a istoriei, C. Stere hotărăște să răspundă pozitiv la solicitările primite. Urcă în trenul cu destinație București și la ora stabilită se prezintă în sala Teatrului cu pricina. Mare însă i-a fost mirarea când a constatat că atât în loje, cât și în sală lipseau vârfulurile elitei politice din țară, indiferent de culoare: fie național-liberală, fie național-țărănistă, fie de oricare alta. Presentimentul vag al unei iminente prăbușiri punea stăpânire pe întreaga lui fire. Și, de bună seamă.

În timpul raportului, ținut cu această ocazie de către profesorul Nicolae Iordăchescu, ministrul Instrucțiunii Publice, la pasajul unde numele lui Constantin Stere figura alături de altele ca unul dintre cele mai reprezentative din istoria *Evenimentului*, trei foști comandanți militari pensionați, generalii Gh. Mărdărescu, Nicolae Petalla și Gorschi, s-au ridicat ostentativ din lojă, părăsind locurile și sala. Concomitent s-au făcut auzite aclamații defăimătoare: „Trădătorul!”, „Trădătorul de neam!” A doua zi, în semn de solidaritate cu generalii rebeli, își anunță demisia Ministrul de Război general Henry Cihoski, provocând în acest fel criza de guvern. C. Stere nimerise evident în capcana întinsă cu atâta abilitate de forțele oculte! Scandalul ia proporții. Umiliința morală și politică a Marelui Înfrânt a atins în acel moment dimensiuni incomensurabile.

Și de data aceasta, la fel ca întotdeauna, C. Stere a trebuit decidă și să acționeze de unul singur împotriva tuturor, împotriva întregului puhoi de ură și nedreptăți ce se năpustise asupra-i cu o nouă și uriașă forță de distrugere.

Așadar: cum a acționat și ce a răspuns Constantin Stere la calomniile dezlănțuite de adversarii săi în aceste împrejurări pentru el pe de-a dreptul excepționale? La 4 aprilie 1930 C. Stere își anunță oficial și irevocabil ieșirea din rândurile Partidului Național Țărănesc. În scrisoarea de demisie, adresată lui Iuliu Maniu – președintele partidului – se spunea, printre altele: „... fiind convins că incidentul de la festivalul Unirii Basarabiei, ca și acțiunea mea față de guvern și partid, care – precum știți, domnule Președinte, – a avut întotdeauna un caracter de moderațiune și ponderațiune, nu sunt motivul real, ci numai pretextul acestei campanii, menită să acopere încercarea disperată de a readuce în vigoare metodele nenorocite de guvernare din trecut, – mă simt dator, prin plecarea mea din partid, să împrăștii echivocul și să descopăr, în fața opiniei publice și a însuși Partidului Național Țărănesc, cauzele reale ale agitațiunii”.

La 8 aprilie a aceluiași an urmează a doua scrisoare de adio adresată de data aceasta țărănimii basarabene, în persoana lui Ion Codreanu, deputat de Soroca, unul dintre puținii și devotații prieteni și oameni de încredere ai lui Constantin Stere.

Spre deosebire de prima scrisoare, în care domină spiritul unui orgoliu ce se vrea receptat ca unul neînfrânt (abandonarea partidului și a activității politice în genere, zice autorul, nu constituie pentru el „nici un sacrificiu, ci dimpotrivă este o elementară datorie de conștiință pe care mi-o îndeplinesc, ca întotdeauna, voios și fără șovăire”), în cea de a doua – cu mult mai întinsă și analitic mai profundă – se profilează tot mai accentuat mesajul testamentar și dorința de a-și pune trecutul zbuciumat și idealul etic, social și uman în adevărata lui lumină. Îi sugerau și îi impuneau acest comportament atât vârsta onorabilă pe care o atinsese (65 de ani), cât și sănătatea temeinic zdruncinată în vâltoarele vieții. „Acum, se adresează C. Stere în intimitatea sentimentelor ce pot exista numai între persoane ce comunică direct și în profunzime, când destinul îți pune pe umeri o nouă și grea povară și când în cocioaba țărănească din Ștefăneștii de pe Răut sunt concentrate aproape toate nădejtile unui provincii oropsite, – simt o imperioasă datorie să-ți adresez D-tale, și prin D-ta Basarabiei, aceste rânduri, fiind convins că sufletul D-tale mare va ști să se înalțe peste nimicurile grozave ale momentului și să îmbrățișeze poruncile acestor vremuri de cumpănă”. *Ponegririle și prigonirile* la care a fost supus autorul scrisorii, sunt, în opinia sa, doar un accident, relativ de puțină însemnătate, față cu ceea ce a avut și are de pățimit populația ținutului natal. „În această stare de lucruri, subliniază autorul, pare o aberațiune concepția celor mai mulți din oamenii noștri politici, că România nouă, formată din provincii întrunite benevol, și după o luptă aprinsă pentru emanciparea națională și libertate politică – nu poate fi consolidată decât prin violență și prin excesele regimurilor dictatoriale. Și mai cu seamă această concepție e primejdioasă în ce privește

situația din Basarabia”. Forțele sociale și politice din România mică au luptat permanent și în mod disperat pentru „a-și afirma monopolul de dominațiune și asupra României mari”. De aici rezultă: „Întreg aparatul statului a fost pus în serviciul vechii oligarhii din România mică”. Anume lupta pentru putere, în viziunea lui C. Stere, a pus în mișcare și acea *mizerabilă mașină politică*, cum este „fantasmagoria bolșevismului basarabean și agitația pentru decretarea stării de asediu în provincia de peste Prut”. Considerându-se „aruncat năprasnic în afară de vârtoarea luptelor politice”, autorul tulburătorului mesaj, speră, că, „după aproape jumătate de veac de zbucium și războire nepregetată, îmi va fi dat încă să mă bucur de câteva clipe de liniște și odihnă”.

Era o concluzie dureroasă, dar oarecum firească și logică: trebuia undeva și cândva de pus capăt zbuciumului de-o viață și cel puțin la bătrânețe de luat un repaos binemeritat. Dar n-a fost să fie. Confortul, liniștea și reveria erau contraindicate vulcanicului luptător de la Soroca. El avea permanent nevoie de material de rezistență pe care trebuia să-l înfrângă și să-l depășească prin eforturi și încordare intelectuală zilnică și fără intermitențe. Mai credea apoi că trebuie să depună mărturie și să aducă dovezi suficiente, în fața contemporanilor și a posterității, în ce privește rostul și datoriile pe care a avut a le îndeplini în cadrul timpului istoric ce i-a fost dat să-l trăiască atât de plener, fulgerător și tragic.

În aprilie-mai 1930 (în timp de o lună și ceva) C. Stere scrie (sau mai exact – dictează) fulminantul său studiu-eseu *Documentări și lămuriri politice. Preludii: Partidul Național Țărănesc și Cazul Stere*, publicat, în paralel, în ziarul *Adevărul*, iar apoi, în același an, în volum aparte. Era o carte de publicistică documentară de o concentrare afectiv-emoțională, analitic-psihologică și socio-filosofică nemaipomenită până atunci.

Analizele fenomenelor generale și disecarea faptelor concrete sunt prezentate într-un limbaj select și colorat, în efervescenta personajelor evocate cu caracteristicile lor interioare și exterioare. Omul de știință și omul politic merg mână în mână cu publicistul și scriitorul. Volumul în cauză îl anunță și îl anticipează într-un fel pe autorul romanului-fluviu *În preajma revoluției*.

De fapt veleitățile de scriitor ale lui C. Stere, interesul și gustul lui estetic dezvoltat s-au manifestat destul de timpuriu. Studiile, eseurile și articolele din *Evenimentul literar* (1893-1894), ca și cele din *Viața românească* (1906-1912), schița sau notele de călătorie *Patru zile în Ardeal. Impresiuni fugare* (1906), povestirea *În voia valurilor (Icoane din Siberia)* (1912) inclusă apoi fără prea mari modificări în vol. IV – *Hotarul* al mării epeei, culegerea de studii literare *În literatură* (1921) demonstrează cu lux de argumente vasta cultură literară, estetică și sociologică a autorului lor, capacitatea lui de a închea din mers un dialog, o imagine, un tablou, de a evoca un chip, un personaj, un tip. Până chiar și într-o lucrare de caracter pur științific și sociologic cum este aceea intitulată *Social-democratism sau poporanism?* (publicată mai întâi în *Viața românească*, 1907-1908 și retipărită în volum aparte abia în 1996) aflăm pagini inspirate și erudite despre diferite

fenomene culturale, inclusiv reflecții deosebit de originale asupra limbii naționale, în general, sau a baladei *Miorița*, în particular.

Ideea de părăsi arena politică și de a se consacra în întregime literaturii e, de fapt, cu mult mai veche. Încă în perioada timpurie a *Vieții românești* într-o scrisoare cu data de 14 aprilie 1908 către Barbu Catargi, C. Stere mărturisea confidențial: „Sunt hotărât să mă retrag cu totul din politica activă. Pentru ce? Niciodată n-am considerat politica ca *ocupațiune*, ca profesiune. Totdeauna am văzut în ea o activitate utilă. Am 43 de ani, dar numai de 5 ani fac politică, – și am crezut un moment că n-am dreptul și deci am datoriat să nu mă dau la o parte de la o acțiune ce ar fi folositoare. M-am convins astăzi însă că nu mai pot fi util în această sferă, că politica mă stingherește în activitatea național-culturală și literară, unde nu pot să fiu înlocuit în împrejurările de față de nimeni. Sfârșitul tragic al d(ecto)rului Radovici mi-a întărit și mai mult această hotărâre, la care am ajuns încă astă-toamnă”.

Își simțea C. Stere încă de pe atunci adevărata vocație de scriitor și abia tocmai spre sfârșitul vieții, în rezultatul unui concurs tragic de împrejurări pe podiumul politic, să fi căpătat străluminarea și șansa de a-și valorifica adevărata chemare?

Oricum, eliminarea lui C. Stere la începutul lui aprilie 1930 din viața politică pune cu toată tăria problema: ce urmează să facă dânsul în continuare? Să se retragă definitiv la Bucov și să se ocupe de grădinărit, de horticultură? Era, fără îndoială, o șansă plauzibilă. Toți acei care l-au vizitat la conacul de la Bucov remarcă cu entuziasm ordinea exemplară și exotismul plantelor și arborilor transplantați pe meleagurile Prahovei din diferite colțuri ale lumii. Sau să continue vechea activitate, dar cu mijloace și în forme noi? Scrisoarea către Iuliu Maniu, ca și cea adresată moșului Ion Codreanu de la Soroca, împreună cu strălucita carte-eseu *Documentări și lămuriri politice. Preludii...* constituiau niște avertizări și manifestări de bun augur în acest sens. Însă lucrările menționate nu cuprind nici pe departe ceea ce avea de spus C. Stere întregii lumi despre cele văzute, auzite și trăite de dânsul pe parcursul tumultuoasei sale vieți. Apărea deci problema cuvântului scris, care ar cuprinde și ar exprima în toată amploarea diversele nuanțe ale acestei vieți policrome. Așadar: *memorii* sau *roman*?

Problema a apărut desigur în fața autorului înainte de a începe transpunerea ideii în faptă. A mărturisit-o singur în repetate rânduri îndată după apariția primelor volume ale epopeii *În preajma revoluției*. Argumentele pentru opțiunea adoptată au fost statornice, deși nu întotdeauna s-au înfățișat în una și aceeași formulă lingvistică și, ceea ce e mai important, nu au fost scoase, din considerente de tactică în confruntarea politică, toate și în întregime la iveală. „Memoriile, îi mărturisea C. Stere jurnalistului L. Leoneanu în ianuarie 1932, cer o imperioasă condiție, aceea de a fi publicate după cel puțin douăzeci de ani de la dispariția autorului lor. Or, eu găsesc că e necesar să informez lumea românească chiar de pe acum asupra stării sociale și moravurilor din Basarabia,

din ultimele șase decenii, și mai ales pentru edificarea trăitorilor din celelalte provincii, unde fondul adevărat al traiului românilor de peste Prut e cu desăvârșire necunoscut. Mi-am schimbat deci planul de lucru și vreau să-mi revăd amintirile sub forma literară de roman”.

Concomitent C. Stere se consideră obligat să mai depună o mărturie, dorind să elucideze și altă chestiune, ce ținea de gradul *biografismului* din roman și, implicit, de autenticitatea istorică și faptologică a protagonismului epopeii basarabene – Vanea Răutu. În interviul acordat, în octombrie 1932, lui Tudor Teodorescu-Braniște, argumentele lui C. Stere se deplasează pe orbite noi: „Vroiam demult, se destăinuie el, să-mi scriu memoriile. Nu-mi convinea însă genul acesta. Mai întâi, fiindcă eu n-am avut un rol conducător în stat, așa încât mi s-a părut cam prezumțios să-mi public memoriile. În al doilea rând, pentru că știu și am trăit o samă de lucruri, de evenimente, pe care nu le puteam destăinui cu nume proprii, cu date precise, în forma prea brutală a memoriilor, decât dacă aș fi admis lașitatea de-a le lăsa să se publice după moartea mea. Între timp, am publicat *Preludiile*, seria de articole asupra crizei partidului național-tărănesc. Văzând că pot scrie, că pot reda figuri și caractere, am încercat să fac un roman – povestea lui Vanea Răutu. Și așa s-a născut romanul pe care îl știi și care este în curs de publicare”.

Caracterul românesc și nu memorialistic, al creației *În preajma revoluției* e reconfirmat și în interviul luat de Vaier Donea (Profira Sadoveanu) în decembrie 1935. Nu, declară, categoric C. Stere, romanul nu e o autobiografie. „Se crede asta, se comentează, căutând să se descurce în trecut fazele vieții mele. Eu însă susțin că nu este adevărat. Cartea mea este mai puțin un roman al existenței și e mai mult decât o biografie... E istoria unei epoci ce se răsfrânge în sufletul cuiva... Am căutat să zugrăvesc o anumită perioadă, nu obiectiv, ci subiectiv, așa cum se reflectează ea în ochii și conștiința unui om”.

În aceeași toamnă (octombrie) a anului 1935, când cele opt cărți ale romanului pe care le cunoaștem astăzi, erau scrise și majoritatea publicate, în interviul acordat scriitorului Mihail Sebastian, C. Stere ținea să sublinieze, nu fără anumită doză de ironie și amărăciune: „Nu m-am gândit niciodată să scriu (vezi mai sus!). Dar am îmbătrânit și de la o vreme n-am mai avut ce face. Am ajuns la un moment în care amintirile mele s-au cristalizat așa de precis, așa de consistent că nu mai puteam trăi de răul lor. Dar când am început să scriu aproape totul era gata în minte. Vezi romanul meu are vreo 600 de persoane în avanscenă, eu n-am nici o notă, nici un plan – și totuși, dacă aș fi avut puterea de proiecțiune, toată opera ar fi fost gata în jumătate de oră”.

La vechea întrebare *de ce roman și nu memorii* și de această dată C. Stere reafirmă: „În primul rând, pentru că nu știu dacă peste 50 de ani voi mai fi un om care să intereseze publicul... Iar înainte de 50 de ani, memoriile n-ar putea fi publicate, căci e o barbarie să spui cele mai crude și cele mai intime adevăruri despre niște oameni care încă sunt în viață... Mă gândesc la sălbătăcia

memoriilor lui Bülow⁸. – Am vrut să spun ceea ce îmi stătea pe suflet, și o să spun acum, astăzi, în clipa asta... Știu eu ce va fi mâine? – Cred cu toată sinceritatea că suntem într-o epocă absolut unică în istorie! Cred că ziua de mâine va aduce răsturnări așa de profunde, așa de totale, încât nici praful, nici pulberea nu se va alege din tot trecutul. Va fi o lume nouă și desigur pe nimeni n-o să-1 mai intereseze ce s-a întâmplat în mlaștina asta”.

Raționamentele principale ale autorului în favoarea romanului, și nu a memoriilor, sunt în temei deci trei. Mai întâi, că romanul îi putea permite o prezență și o afirmare imediată și categorică a unei viziuni personale asupra întregii istorii văzute și trăite de o personalitate distinctă și inconfundabilă pe parcursul unei jumătăți de secol și mai bine. În al doilea rând, retransfigurarea materialului de viață, cât și recrearea chipurilor artistice de sorginte istorică și existențialistă imediată, îl fereau și îl distanțau oarecum de niște eventuale reacții furibunde și răzbunări neîngrădite ale adversarilor săi politici. Și trebuie de spus că calculele tactice și strategice ale lui C. Stere au fost intuite și efectuate corect și just. Deși transparența personajelor cu cheie era destul de evidentă, nici unul din aceștia nu și-a asumat și nu și-a identificat imaginea și, prin urmare, nu i-a cerut autorului, cel puțin la modul direct, socoteala. Adversarii lui C. Stere au fost nevoiți să accepte regulile jocului impuse de romancier și să se facă a nu se vedea pe sine în chipurile prezentate de C. Stere. Ceea ce nu înseamnă că ei au depus armele. Însă înclăștarea corp la corp a fost evitată. Și, în al treilea rând, spre deosebire de memorii, care, cu trecerea timpului devin tot mai mult un apanaj al istoriei și constituie, pentru iscoditori ai trecutului, un fel de obiecte sau achiziții arheologice, opera literară, dacă ea se înscrie în parametrii unei realizări cu adevărat artistice și creative, ea rămâne ca un izvor de recreare și imortalizare a istoriei înseși. De acest lucru C. Stere era absolut conștient când a purces la scrierea romanului. Ori, *În preajma revoluției* a reușit să se impună, în ciuda tuturor imperfecțiunilor reale sau imaginare, atribuite de către specialiști și nespecialiști în materie și despre care s-a vorbit și se va mai vorbi ca despre o pânză epică de performanță europeană. Și numai lipsa traducerii romanului într-o limbă de circulație internațională face ca această operă de excepție să rămână și astăzi necunoscută peste frontierele limbii române⁹.

⁸ C. Stere face aluzie la *Memoriile* omului politic și de stat german Bernhard Heinrich Karl Bülow (1849-1929), publicate în 1930 și care au stârnit, după cum se știe, un uriaș val de proteste și animozități în întreaga Germanie; însă trece sub tăcere (e lesne de înțeles din ce motive) cazul publicării în mai 1927, în mod clandestin, la numai doi ani după moartea autorului lor, a *Notelor politice* ale lui Alexandru Marghiloman, confiscate și retrase a doua zi după apariție din vânzare de către guvernul generalului Al. Averescu, avându-l la Interne pe Octavian Goga. Furtuna și scandalul pricinuite de *Notele* lui Al. Marghiloman în mediul istbelișmentului politic român nu erau cu nimic mai prejos de cele provocate de memoriile germanului Bülow.

⁹ Amintim că ideea traducerii romanului în limbile franceză și germană l-a preocupat în modul cel mai serios pe autor. C. Stere a contactat, în acest scop, în octombrie 1935, cu tânărul pe atunci publicist și om de cultură titularul catedrei de franceză la Liceul „Sfântul Sava” din București Eugen Ionescu. Însă lui C. Stere îi rămăsese prea puține zile și prea puține forțe pentru realizarea și a acestui uriaș proiect: doar 8 luni și 8 zile.

Lucrul asupra romanului a fost început în septembrie 1930. A fost scris, după cum am mai menționat, într-un regim și într-un ritm mai mult decât alerte și în condiții fizice și morale absolut excepționale, „În mai puțin de douăzeci de zile – sau mai exact, de nopți, relatează în ianuarie 1932 stenografistul lui C. Stere, publicistul L. Leoneanu, dl Stere mi-a dictat două volume. Au fost seri care, fără exagerare, îmi dicta până la *două sute de pagini* de manuscris”. În a doua jumătate a lunii martie 1936 vedea lumina tiparului deja cel de-al optulea volum, din cele nouă, pe care le proiectase autorul. Ultimul, al nouălea, așa și n-a fost scris, rămânând doar fixate câteva momente-cheie în amintirile fiului său Roman. La diferite etape în calitate de stilizatori și redactori ai textului au figurat – oficial sau neoficial – criticul Garabet Ibrăileanu, scriitorii George Topârceanu și Mihail Sevastos, profesorii-filologi Alexandru Philippide și Adolf Byck, care, cu eforturi colective abia izbuteau să se țină în pas cu regimul de muncă și de creație impus de romancier.

Apariția în ritm fulgerător a romanului-fluviu *În preajma revoluției* a uimit lumea, constituind marea surpriză și marea revelație literar-artistică ale timpului istoric respectiv. Primele cinci volume: *Prolog: Smaragda Theodorovna, Copilăria și adolescența lui Vanea Răutu, Lutul, Hotarul și Nostalgii* au declanșat un nemaîntâlnit val de elogi, poate uneori prea exagerate, privind ineditul materialului de viață explorat și forța artistică de pătrundere în psihologia unor indivizi aparte, dar și a unor mari mase și colectivități umane. Romanul e considerat drept un *Bildungsroman* de tip *Jean Cristophe* de Romain Rolland, dar după cum observa Z. Ornea, trecut prin filiera romanului rus reprezentant de L. Tolstoi, F. Dostoevski, M. Saltîkov-Șcedrin, I. Turghenev. Strălucita serie de romane, considera de pildă, M. Carp, „dintre care al patrulea (*Hotarul*)... poate sta între cele mai bune zece, douăzeci de romane din literatura lumii”. Numele lui C. Stere figurează fie înaintea, fie alături, fie după, dar neapărat în preajma autorului lui *Ion*, și al *Răscoalei* – Liviu Rebreanu. ``Cronicarii literari: G. Călinescu, Ș. Cioculescu, Perpessicius, P. Constantinescu etc. consideră de datoria lor să prezinte și să comenteze, rând pe rând, fiecare volum apărut. Ondulatele dealuri și văi basarabene, stăpânite de spiritul molcom și cumpănit al țăranului moldovean și al boierului de viță veche; sumbrele și plinele de monotonie încăperi ale penitenciarelor din Chișinău, Odesa și Moscova cu *locatarii* lor atât de diverși și atât de dezaxați moralicește; imensele întinsuri – în lung, în lat, în înaltul cerului și în adâncimile pământului – ale *taigalei* siberiene reprezentată în toată virginitatea și sălbătăcia ei și populată de atâtea neamuri și seminții: aborigeni de diferită sorginte, ocași și exilați de diverse opțiuni și orientări politice, oameni de cultură și slujitori ai cultelor religioase, mânați cu biciul și *nahaica* din diferite colțuri ale imperiului pentru a-și *ispăși păcatele* și a muri în condițiile degradante ale unei comunități, dispersate și dezagreate, de inși și indivizi rupți dintr-o lume a idealurilor imaculate și aruncați într-un infern greu de imaginat – toate acestea, luate împreună, constituie atâtea motive și prilejuri de a vorbi în termeni aleși și elevați despre această operă de unicat. Plus la toate acestea, chipul lui Vanea Răutu, cu maximalismul lui etic și

moral, cu efortul lui uriaș de a se ridica deasupra mlaștinii terestre și a lutului uman, cu democratismul lui eroic contribuiau enorm de mult la lărgirea audienței romanului în rândurile cititorilor, la consolidarea numelui lui C. Stere ca autor de epopee.

Părea, la un moment dat, că urgisitul de-o viață și-a găsit în sfârșit, după ani de zbucium și frământ, liniștea sufletească și recompensa morală pe care, ca nimeni altul, le merita atât de mult. C. Stere e vizitat de prieteni și necunoscuți, e solicitat să dea interviuri și să se pronunțe pe marginea a numeroase chestiuni, conacul și grădina de la Bucov devin, pentru o scurtă perioadă de timp, un centru de pelerinaj.

În mai 1935 apare însă de sub tipar cel de al 6-lea volum – *Ciubărești*, urmat, la scurt timp după aceea – în noiembrie a aceluiași an – de volumul 7, intitulat *În ajun*. Volumele cuprindeau perioada așa-zisă românească a existenței lui C. Stere. Deprinși cu derularea epică calmă, măreață și interior dramatică a evenimentelor din primele cinci volume, o parte dintre cititori și critici literari au fost oarecum neplăcut surprinși și stupefiați de noua prismă și noile procedee de interpretare a realității pe care romancierul le adoptă aici: zeflemeaua, ironia, satira și sarcasmul, uneori în forme destul de crude, virulente și violente. Tonul elogiilor scade brusc, iar unii dintre critici, ca, de exemplu, G. Călinescu, își revizuiesc pozițiile anterioare, extrapolându-și post-factum atitudinea critică față de vol. 6 și 7 și asupra primelor cinci.

C. Stere, de data aceasta împreună cu romanul *În preajma revoluției*, cade din nou în desuetudine și incertitudine. Iarăși apare problema inadecvării formei literare adoptate de autor – a romanului în loc de cea a memoriilor. Explicația însă, în convingerea noastră, se află în cu totul altă parte. C. Stere venea dintr-un spațiu geografic, statal și spiritual imens.

În Rusia, citim în paginile romanului, chiar un simplu țăran gândește în dimensiuni planetare, fiind conștient de faptul că acțiunile lui pot avea repercusiuni asupra situației mondiale. Cu atât mai mult un intelectual, un om de știință, un om de cultură, un filosof, un militant politic, cum era C. Stere. Cei nouă ani de exil siberian au fost utilizați metodic și perseverent pentru asimilarea organică a culturii și experienței mondiale – fie prin intermediul culturii progresiste ruse, fie direct din sursele occidentale, la care avea acces direct datorită cunoașterii la perfecție a câtorva limbi de circulație internațională, cum era franceza, germana și engleza, alături, desigur, de rusa și româna. Siberia a fost pentru C. Stere, oricât ar părea de paradoxal și de această dată, o adevărată universitate, o adevărată Sorbonă; frontiera cu România în decembrie 1892, fiul lui Gheorghe (Egor) și al Profirei Stere, din Ciripcău, Soroca, în vârstă de 27 de ani, o traversa ca o personalitate distinctă de factură și dimensiuni europene.

Pe arena strâmtă și fără orizont a târgului de provincie Ciubărești, situat într-o țară de la periferia continentului, descălicătorul dintr-o imensă zonă a lumii și posesorul unei vaste culturi de încărcătură mondială Constantin Stere, se simțea oarecum lezat, incomodat, înstrăinat, neînțeleș și

neînțelegător. Mă simt, îi spunea el în repetate rânduri lui M. Ralea, ca un mare actor, care trebuie să joace permanent pe scena unui teatru de provincie. Contradicția dintre formațiunea de om de cultură europeană pus să joace pe o scenă de dublu provincialism, pe de o parte, și aroganța provinciei în dorința ei neîngrădită de a se cocoța, cu orice preț în vârful piramidei, pe de alta, constituie chintesența conflictului dintre C. Stere și elita politică a Ciubăreștilor. Metropola și periferia, centrul și mahalaua în permanenta lor competiție și confruntare au furnizat, furnizează și vor furniza neconținut chipuri, subiecte, imagini și situații din cele mai ridicole, în toate literaturile lumii. Ori, ridicolul se află de multe ori în imediată vecinătate cu tragicul.

Vor trece anii și în personajele cu cheie din vol. 6 și 7 ale epopeii *În preajma revoluției* nu vor fi căutate și osândite cu patimă drept intenții calomniatoare ale autorului, ci se vor lua în discuție (și se iau deja, a se vedea în acest sens capitolele respective din *Istoriile literaturii române*, semnate de N. Manolescu, Ov. Crohmălniceanu, I. Negoïtescu) personajele și viciile vizate ca atare; atunci se va constata că dreptatea istorică și artistică a fost de partea lui C. Stere și că locul volumelor menționate este alături, și pe bună dreptate, de nemuritoarea operă a lui I. L. Caragiale – de la *O scrisoare pierdută* la *O noapte furtunoasă*, *D-ale carnavalului*, *Conu Leonida față cu Reacțiunea* etc. Cu precizarea: I. L. Caragiale a stigmatizat provincialismul reprezentat de cetățeanul de rând sau de politicianul de duzină, în timp ce C. Stere a satirizat, vehement și necruțător, provincialismul politic cu emfază elitară.

Și încă ceva. Viața și destinul lui C. Stere, reflectate artisticește în paginile epopeii *În preajma revoluției*, constituie prin ele înseși un material de o fantastică putere de interferență dintre real și imaginar, dintre uman și inuman, dintre măreție și josnicie, dintre înălțare și cădere, dintre jertfa și călău, dintre credință și trădare. În roman se perindă ca într-un caleidoscop epoci istorice întregi, zone geologice și geografice fără hotare, destine umane neordinare, toate desfășurându-se în ordinea firească a lucrurilor sau împotriva acestora, avându-l în centru pe intransigentul și neîndurătorul atât cu alții, dar mai ales cu sine, – pe Vanea Răutu, adică, în fond pe autorul narațiunii înseși. Prin urmare, romanul *În preajma revoluției*, în opinia noastră, ca și cum se cere de la sine de a fi imprimat pe peliculă, având toate șansele să devină o performanță cinematografică de serial. Dacă, desigur, s-ar găsi oamenii de suflet și de vocație capabili să transpună romanul dintr-un limbaj artistic în celălalt și dacă s-ar anunța careva persoane, fie de stat, fie particulare, care și-ar asuma răspunderea pentru finanțarea și susținerea materială a acestei – ne dăm perfect de bine seama – inoportune și utopice astăzi idei. O cooperare a forțelor respective din Republica Moldova, România și Rusia i-ar putea asigura, în acest sens, sugestiei avansate o reală șansă de izbândă.

16 noiembrie 1997

Cultura spirituală ca factor prioritar al dezvoltării umane durabile

1. În rezultatul destrămării fostei U.R.S.S. și a fostului „lagăr socialist” dominante în această parte a lumii devin, tot mai mult, tendințele de dezagregare și dezintegrare pe cele mai diverse planuri. Problemele generale acute cu care se confruntă întreaga comunitate umană de pe glob capătă, în spațiul ex-comunist, forme specifice de manifestare, condiționate de stadiul evoluției pe scara dezvoltării istorice și sociale a țărilor și popoarelor din această zonă. Elaborarea, în aceste împrejurări, a unor concepții integratorii și constructive, valabile în liniile lor directorii pentru întreaga omenire, constituie una din sarcinile de neamânat ale intelectului și spiritului uman în etapa contemporană. Ideea dezvoltării umane durabile, ce își trage sorgintea din mediul scandinav și care e susținută activ prin UNESCO, de întreaga lume civilizată, se impune drept o soluție sau o formulă general-acceptabilă, capabilă să depășească frontierele oarecum îngrăditoare ale formulelor naționale, confesionale, rasiale, sociale, politice, temporal-cronologice. Formula deschide, deci, sau vrea să deschidă, șanse egale de afirmare pentru toți acei ce țin de regnul uman, fără nici o excepție. Chestiunea este în ce măsură întreaga societate și fiecare individ în parte sunt în stare să realizeze în practică această șansă.

2. Din momentul apariției omului în istorie și până astăzi confruntarea acestuia cu natura constituie axa principală a dezvoltării umane. Pe parcursul multor milenii omul, ca parte integrantă a naturii, a tins să pătrundă tainele acesteia și să folosească darurile și resursele ei în scopul asigurării propriei sale existențe și dezvoltări. Consternat, uimit și înspăimântat, dar și stimulat și încurajat de ceea ce se afla și se întâmpla în juru-i, omul a înaintat și a cucerit pas cu pas mediul ambiant. Revoluția tehnico-științifică, ce s-a declanșat, începând cu secolul al XVII-lea, l-a înarmat pe trăitorul Terrei cu mijloace tehnice și tehnologii perfecte și perfectibile, capabile să schimbe mersul firesc al lucrurilor într-o direcție sau alta, întreaga față a planetei în dependență de interesele imediate și nedirijabile ale individului. Din sclav al naturii omul devine, ca în poveste, suzeranul ei.

Însă tocmai aici se întâmplă ceva paradoxal; victoria aproape totală a omului asupra naturii se află pe picior de a se transforma într-o totală înfrângere a lui însuși, căci distrugerea mediului nu înseamnă altceva decât năruirea bazei existențiale a umanității ca atare, Împuținarea sau epuizarea resurselor materiale și energetice, mai cu seamă a celor nereînnoibile, poluarea mediului, explozia demografică au pus în fața societății problema existenței în continuare a regnului uman în genere.

Ocrotirea mediului devine deci, sau a devenit deja o problemă primordială a omenirii. Controlul asupra resurselor materiale, folosirea lor rațională, alături de dezvoltarea tehnologiilor antipoluante – constituie pârghii importante în activitatea de conservare și de înaintare pe panta progresului societății umane. Un asemenea concept realist ar putea fi calificat, în opinia prof. N. N.

Constantinescu, ca o „*reconciliere a omului cu natura și cu sine însuși*”. (1, 20). O atare reconciliere exclude cu desăvârșire extremele: antropocentrismul cu tendința de a subordona totul necesităților imediate și nestăvilite ale omului, pe de o parte, și conservaționismul cu tendința de a păstra natura intactă, neafectată de activitatea omului. „Soluția poate fi găsită în aplicarea unei concepții echilibrate, sprijinite pe *echilibrul economic dinamic*, care presupune trecerea de la conceptul de *creștere* economică (creștere cantitativă) la cel de *dezvoltare* (adică îmbunătățire calitativă), *dar nu la o simplă dezvoltare*, ci la una *sustenabilă ecologică*”. O atare interpretare a lucrurilor presupune „capacitatea mediului de a pune la dispoziție materii prime și energie și de a absorbi deșeurile și reziduurile,„. Dezvoltarea ecologică trebuie văzută în strânsă legătură cu cea socială, căci dezvoltarea – în sensul preconizat – trebuie să contribuie la îmbunătățirea condițiilor de viață ale omului, la eliminarea sărăciei (1, p. 23-24), sub acest unghi de vedere unirea într-un tot unitar a științelor naturii cu cele privind societatea devine tot mai mult un imperativ al timpurilor moderne. În centrul acestei științe complexe trebuie să se afle omul în toate aspectele ființării și activităților sale (1, p. 25).

3. Omul ca produs al naturii (genetic), dar și al propriei activități (social) constituie vârful piramidei dezvoltării durabile, chintesența ei. Cultura în genere, cea spirituală – în particular, este rezultatul activității umane multisekulare și multimilenare. Odată însă apărută, această cultură exercită o netăgăduită influență asupra ecologiei spirituale umane, *asupra calității omului ca atare*. Calitatea vieții, la perfecționarea căreia trebuie să conducă dezvoltarea economică, socială și ecologică, condiționează progresul în ce privește dezvoltarea *calității omului*. Căci până la urmă omul e acela care determină caracterul oricărei dezvoltări, omul e acela care își alege și metodele corespunzătoare scopului ideilor preconizate. Familia, școala de toate gradele, instituțiile culturale, literatura, arta, credințele religioase – fiecare din ele și toate împreună – contribuie la modelarea tipului uman, a comportamentului acestuia pe parcursul istoriei. Spre deosebire însă de factorii tehnico-științifici, economici, ecologici, sociali, materiali, care pot fi calculați mai mult sau mai puțin, în cifre și unități de măsură, cei de ordin cultural¹⁰ și spiritual sunt incalculabili și incomensurabili. Cu toate acestea rolul și importanța lor în formarea personalității umane e inestimabilă.

4. Orice progres e reacționar, dacă se năruie omul, zice un dicton. Literatura și arta, în special, spre deosebire de celelalte aspecte ale culturii despre care am vorbit mai sus, nu cunosc o dezvoltare ascendentă, consecutivă. Personalitățile celebre din epocile mai târzii nu depășesc în mod automat

¹⁰ Conform calculelor sociologului francez Abraham Moles, există circa 250 de definiții ale termenului „cultură”. În cea mai largă accepție, termenul înseamnă întreg mediul, creat de mâna și mintea omului din momentul conștientizării sale ca *homo sapiens*. Cultură mai înseamnă, în opinia aceluiași cercetător, înzestrarea intelectuală a personalității umane, sau, altfel spus, cultura reprezintă aspectul intelectual al mediului artificial, pe care individul îl creează în rezultatul activității sale sociale. La rândul ei cultura se divizează în cultura materială și cultura spirituală. Ultima și constituie obiectul de bază al prezentului raport (2, c. 35, 47, 83).

personalitățile din epocile anterioare. Nu se poate afirma că Dante e superior lui Homer, Shakespeare lui Cervantes. Însă personalitățile eminente ale culturii naționale și universale din toate timpurile, împreună și concomitent cu cultura modernă a fiecărui popor, au contribuit și contribuie în modul cel mai activ la crearea climatului spiritual necesar și propice dezvoltării plenare a personalității umane. Cultivarea ideii de bine și frumos, a toleranței și compasiunii față de semenii săi și față de natură, venerația față de valorile naționale și universale, ideea de libertate și solidaritate umană, setea de armonie, glorificarea demnității umane ca expresie supremă a rostului omului pe pământ – constituie elementele definitorii ale culturii spirituale.

Spiritul competitiv se manifestă, la modul civilizat, nu prin sugrumarea forțată – fie fizică, fie morală – a oponentului, ci prin afirmarea firească și plenară a capacităților celor antrenați în procesul competitiv. Și, deoarece înzestrarea de la natură și experiența de viață a doi sau mai mulți indivizi nu poate fi niciodată la fel, rezultatele acestei competiții trebuie să reflecte în mod obiectiv diferența reală a capacităților reale ale competitorilor. M. Gandhi spunea undeva: „Civilizația... este o acceptare a diferențelor”. O atare competiție, ocrotită de lege și morală, trebuie să fie ferită de orgoliile exagerate ale unor autoproclamate genii, ieșite din comun, dar și de agresivitatea mediocrității solidare, dispusă să înăbușe din fașă orice inițiativă, capabilă să-i tulbure liniștea.

5. Faza de tranziție pe care o traversăm cei din spațiul postsovietic mai stă, în multe privințe, sub semnul incertitudinii. Cea mai importantă și vizibilă schimbare în viața socială după prăbușirea regimurilor totalitare, în contextul tuturor libertăților scontate, a fost *libertatea cuvântului*, pentru care au luptat cu atâta dăruire și jertfire de sine o bună parte dintre oamenii de creație. În fruntea mișcării pentru dobândirea tuturor libertăților, inclusiv cea a cuvântului, s-au aflat antrenați – ca susținători și promotori – în întreg spațiul sovietic, inclusiv, deci, în Moldova: scriitori, compozitori, publiciști, oameni de știință, mai cu seamă din sfera științelor socio-umane. Dar și aici survine marele paradox: libertatea cuvântului, pentru care s-a luptat atât de mult în perioada regimului totalitar, odată dobândită, nu devine, cum ne-am fi așteptat, un suport real sau un stimulent eficient pentru procesul de creație.

De la declanșarea „reformelor” gorbacioviste în 1985 și până astăzi în spațiul despre care vorbim nu a fost scrisă nici o operă literară care să fi atras cât de cât atenția publică. Inclusiv în Moldova. Ba mai mult chiar. Mulți oameni de creație au abandonat, practic vorbind, profesiunea pe care o practicau cu mai mult sau mai puțin succes, angajându-se activ, în cadrul unor partide și formațiuni politice. În acest sens pare concludent faptul, dacă e să ne referim la niște exemple din realitățile moldovenești, că premiul național pentru literatură în 1994 a fost decernat unui roman, care a apărut la Chișinău în 1966, adică aproape cu trei decenii în urmă, într-o perioadă, cum o calificăm astăzi, ca stând sub cele mai proeminente însemne ale stagnării brejneviste.

Sau, un alt exemplu. După o reconstrucție capitală și după o reutilizare modernă a Teatrului Național „Mihai Eminescu” din Chișinău, reconstrucție și reutilizare care a costat bugetul atât de bicisnic sume enorme de bani, s-a dovedit, la redeschiderea acestuia că nu dispunem nici de dramaturgie națională, nici de trupă națională de actori, fără de care un teatru național nu poate fi conceput.

Prin ce se explică aceste fenomene greu de explicat, la prima vedere?

Factorul economic își spune, desigur, cuvântul în ceea ce privește starea generală a culturii în condițiile de tranziție la economia de piață: imposibilitatea bugetului de a asigura funcționarea suficientă a instituțiilor din această sferă umană, dublată de lipsa deocamdată a unei finanțări sau sponsorizări extrabugetare cât de cât eficiente, pun la grea cumpănă existența, cu atât mai mult dezvoltarea în continuare a tuturor domeniilor ce vizează viața culturală, viața spirituală a societății în faza istorică pe care o traversăm noi, acei din spațiul postsovietic.

Oricât ar fi însă de complicat și anevoios de realizat, factorul economic constituie o barieră mai lesne de depășit, decât cea de ordin moral-psihologic. Lipsa unui epicentru de ordin etico-moral clar conturat și caracterul difuz al conștiinței național-spirituale, își lasă, evident, amprenta asupra modului artistic de a concepe sau a nu concepe concret, în nici un fel lumea din jur și omul din centrul acestei lumi. Planează incertitudinea integrității omului, a dezagregării lui, fapt care nu poate să nu influențeze negativ asupra conștiinței sensibile a creatorului de bunuri spirituale. Și tocmai aici apare paradoxul despre care am vorbit mai sus: în fața libertății totale a cuvântului (dacă nu e prematur să vorbim de așa ceva!) omul de artă s-a pomenit totalmente dezarmat și dezorientat în fața procesului de dirijare a personalității umane, în fața avansării tot mai greu de înfrânat a pornirilor primare animalice din om, în pofida celor umane și sociale; ne referim la binecunoscuta teorie a lui Lev Tolstoi. Echilibrul dintre aceste două tendințe sau, și mai bine, supremația umanului asupra animalicului, a fost și rămâne idealul însuflețitor spre care, conștient sau inconștient, a tins și tinde omenirea pe lungul drum al devenirii sale istorice.

Spre deosebire însă de omul oarecum depersonalizat și generalizat în cifre, scheme și concepte din studiul economic, sociologic, personajul literar sau artistic reprezintă, dacă e cu adevărat personaj literar realizat artistic, o distinctă individualitate. Veridicitatea și tipicitatea acesteia din urmă apar în acțiuni și manifestări sugestive, particularizante, care, toate luate împreună, conturează imaginea unui chip artistic sintetic, care exprimă o conștiință umană reprezentativă pe diverse planuri: național, social, moral, spiritual etc.

6. Inclus, alături de conceptele economic, ecologic și social, principiul valoric etico-moral stă, sau ar trebui să stea, la baza formării omului ca personalitate, care și este rezultatul conlucrării solidare a tuturor acestor factori. Or, în ce privește ultimul, în ordinea enumerării, adică cel etico-

moral, se sprijină pe esențele și dezideratele formulate de o serie întreagă de factori spirituali și, în primul rând, de diverse domenii ale culturii, inclusiv, de știință, artă și literatură.

Perfectarea omului, cultivarea ideii de bine și frumos, de justiție și echitate ca temelie a culturii populare și culte, a literaturii și artei, s-au sprijinit dintotdeauna pe ideea *muncii* constructive: a muncii fizice, a muncii intelectuale, a muncii sufletești, ultima bazată pe frământul emoției înobilatoare. Pornită din necesități economice și existențiale, munca conștientizată, munca inspirată conține în sine un potențial moral enorm. Celebrele personaje ale literaturii mondiale, indiferent din ce perspective sunt create: critice, satirice, sarcastice sau: pozitive, afirmative, de parțială sau totală solidarizare umană – întotdeauna au glorificat munca și pe cei care au trudit cu abnegație pe toate ogoarele activității umane. Au glorificat însă nu munca anonimă, colectivistă, depersonalizată, ci munca personalizată, individualizată care poartă în sine și un puternic filon etico-moral.

Munca e un atribut indispensabil al omului din momentul în care acesta și-a definit statutul de ființă socială. Anume ea, munca, i-a fost pavază și sprijin inalienabil în procesul milenar de autoconstruire atât pe plan interior, cât și exterior, atât din punct de vedere fizic, cât și din cel psihic și etico-moral. Produs al naturii, prin activitatea sa socială, omul devine, în urma unei îndelungate evoluții, un concurent și un transformator al acesteia.

Semnificația muncii, ca sursă de existență fizică și materială, e dublată de la bun început de aceea a rostului ei ca izvor de inspirație și măsurariu al dimensiunilor etice și estetice ale omului în expresia-i caracteristică de specimen aparte sau de colectiv indivizibil.

Linia de avansare în timp a fost permanent secundată de tendința agresivă a unor indivizi, triburi, grupuri și clase sociale, și chiar a unor seminții întregi, de acaparare, de a-și însuși, pe diferite căi, rezultatele muncii și activității altor indivizi, grupuri și clase sociale, a unor seminții întregi. Forța de rezistență se conjugă deci cu căutarea aproape disperată, la diferite etape istorice, a echilibrului de forțe, a adevărului și dreptății de către toți acei care tindeau să supraviețuiască și să se afirme.

Altă linie a avansării conceptului global asupra muncii pornește de la ideea *întregului*, a lucrului făcut de la început și până la sfârșit, a palpabilității materiale și morale a rezultatelor obținute de către cei ce efectuează anumite acțiuni. A putea vedea rezultatele propriei munci, pe de o parte, și a avea dreptul de a se folosi din plin de aceste rezultate – aici se află marea dilemă și întrebarea sacramentală a tuturor timpurilor.

Societatea primitivă, ca și cea feudală, a modelat cu insistență imaginea acțiunii rezultative încheiate, finisate, deși realizată la modul elementar și rudimentar.

Progresul tehnic și științific ce a urmat în faza modernă și cea contemporană a dezvoltării societății a destrămat *întregul concept* de altă dată, a divizat extrem de mult operațiile fizice și

intelectuale umane, fapt care condiționa în mod automat divizarea însăși a muncii. Înstrăinarea individului de rezultatele globale ale muncii sale avea repercusiuni adânci în mentalitatea societății și psihologia individului.

Antoine de Saint-Exupéry în cartea nefinisată și intitulată *Citadela*, demonstrează în chip strălucit contradicția sfâșietoare dintre progresul tehnic nivelator și tradiția muncii nedivizate, conservată de memoria și practica vie a poporului. Surplusul de timp câștigat prin întrebuințarea înnoirilor tehnice și științifice se transformă într-o forță distructivă, într-o adevărată frână, dacă e să fie raportat la tradiția *întregului patriarhal* de altă dată.

Saint-Exupéry se referea, în acest context, la munca gospodinei, în funcțiile zilnice ale căreia intră alăptarea copiilor, curățenia în casă, cârpirea ciorapilor. Imaginați-vă, scrie Exupéry, că dânsa e scutită de toate aceste operații și că în locul lor ea trebuie să asculte cântece *despre* alăptarea copilului și poeme *despre* casă și stăpâna ei. În loc de bucurie și entuziasm stăpâna va manifesta față de toate acestea indiferență și plictiseală. De ce? Fiindcă ea personal n-are nici o atribuție la toate acestea, ea n-a participat nici într-un fel la zămislirea și afirmarea acestor valori materiale și spirituale, care constituie temelia sensului ei de a fi. Căci din zori de zi și până noaptea târziu gospodina se identifică cu grijile, bucuriile și destinul casei și al celor din casă, îndeplinindu-și misiunea ritmic și cu totală dăruire. Fără ca să-și dea seama, casa pentru dânsa în zori de zi e un boț de aluat, iar seara – o carte de amintiri. Lipsiți gospodina de aceste griji și de aceste bucurii și imediat o veți lipsi de tot ce are mai sfânt și mai drag. Cultura nu poate fi separată de muncă, și invers. În cazul separării lor, omul pierde mai întâi gustul pentru muncă, care devine o povară a vieții sale, iar apoi și față de cultură, care se transformă în simplă distracție efemeră. „Munca, conchide autorul *Micului prinț*, permite contopirea individului cu lumea. Omul care ară pământul, care-și însângerează tălpile picioarelor de pietrele pe care calcă, care e îngrijorat sau dorește ploaia, contactând în acest fel cu natura și lărgindu-și pe această cale orizontul, acest om este străluminat de lumina interioară” (3, 246).

Mai târziu, cu puțin înainte de a fi asasinată, Indira Gandhi, într-un interviu din *Literaturnaia gazeta*, releva că dezvoltarea economică și industrializarea are pentru țara sa India, care face pași decisivi în această direcție, alături de urmări pozitive, și unele repercusiuni negative. Problema se reduce, remarca eminentul om politic și de cultură, nu numai la poluarea apei și a aerului, dar și la înstrăinarea omului: altădată individul transmitea o parte din căldura proprie lucrurilor pe care le producea. Acum așa ceva a dispărut. Fie că sucește piulița sau lucrează la strung individul nu transmite căldura sa întregului proces de producere. Cu toate acestea evadarea în trecut se exclude. India are nevoie de libertate și independență nu numai politică, ci și economică; ori și una și alta fără o industrie modernă nu pot fi obținute. De aici și conflictul iminent dintre tradiție și progres în accepția despre care am vorbit (4, 14).

Am poposit asupra acestor lucruri pentru a sublinia importanța problemei în condițiile zilei de azi când munca, din diferite motive, s-a pomenit împinsă la periferia intereselor omului și societății.

7. Concludente și extrem de actuale ni se prezintă, sub raportul problemei abordate, reflecțiile poetului Mihail Eminescu (1850-1889). Timpul care s-a scurs de la trecerea poetului în neființă și până astăzi nu a escamotat valoarea ideilor și previziunilor sale profetice.

Eminescu a trăit și el, din plin, drama destrămării *întregului etnic* arhetipal, modelat de condițiile trecerii ireversibile, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a societății românești de la sistemul și mentalitatea arhaică, mitologică, indivizibilă la cea modernă de tip burghez, capitalist cu consecințele-i dezintegratorii inevitabile. Dezonorarea muncii, impusă de apariția unei mentalități divizate și subordonate unor interese politice egoiste și meschine, condiționa, după Eminescu, afectarea și decăderea moralei obștești, pe de o parte, împingea pauperizarea maselor populare până la punctul de vârf, pe de alta.

Corelația dintre muncă și economie, muncă și politică, muncă și morală, muncă și cultură, raportate, înainte de toate, la purtătorul principal al ideii preconizate – la țăranul de la coarnele plugului în accepția lui istorică și funcțională – acesta este cadrul referințelor și reflecțiilor eminesciene, ce țin de problema în discuție. „...Liber nu e decât omul ce trăiește din munca productivă a mâinilor sale” (5, IX, p. 301).

Adevărata libertate a individului constă, după Eminescu, nu în declarata libertate politică, ci în reala lui libertate economică. A pune politica înaintea economiei înseamnă a pune carul progresului cu proțapul înapoi. Deoarece „...sistemul libertății este și sistemul muncii. Asta am dori să intre odată în convingerea oricărui; trebuie ca cetățeanul să vadă că fără muncă și fără economie nu există nici o libertate. Cel care n-are nimic și nu știe să se apuce de nici un meșteșug dă-i toate libertățile posibile, tot rob e, robul nevoilor lui, robul celui dintâi, care ține o bucată de pâine în mână, care e cu totul indiferent dacă închizi o pasăre în colivie, sau dacă ai strâns de pretutindeni grăunțele din care ea se hrănește.

Și cam așa-i cu omul: brutarul nu coace pentru cel ce n-are nimic, măcelarul nu taie pentru cel ce n-are cu ce cumpăra.

Suntem liberali în puterea cuvântului, dar nu înțelegem că cineva exploatănd ideile liberale, amăgind mulțimea, promițând munți de aur și râuri de lapte fără muncă, să ajungă în fine a exploata acea mulțime chiar, și a o conduce din rău în mai rău” (6, 2, p. 415-416).

Nu e de mirare, notează Eminescu (*Timpul*, 27 martie 1884), că „mișcarea socială, cu aberațiunile ei politice e atât de profundă și de primejdioasă, pentru că fondul ei e economic. Cine va urmări bine firul istoriei, va observa că toate reformele și revoluțiile numite politice au o origine socială, că războaiele au cauze economice, că nașterea sau stingerea religiunilor chiar stă în legătură cu motive economice” (7, XII. p. 14).

Substituirea muncii prin niște surrogate politico-economice de circumstanță înseamnă distrugerea societății din temelie. Orice mișcare sau grupare politică, dacă vrea să supraviețuiască și să prospere, trebuie să aibă „drept corelat” suportul uman și programul economic corespunzător. Tocmai aceste atribute indispensabile le lipseau claselor dirigente ale timpului. Căci (*Timpul*, 1878, 9 decembrie): „Organizația de azi a favorizat fuga de muncă; ea a ridicat elemente care n-au nimic în fruntea statului, ca să trăiască sau să îmbogățească din averea lui și tot organizația aceasta a făcut și pe alte clase să creadă că numai prin politici poți ajunge ceva. Astfel profesorii universitari, în loc să-și caute de treabă, fac politică, profesorii de licee și de scoale primare, asemenea; ingineri, medici, scriitori, muzicanți, actori chiar – toți fac politică pentru a parveni. Și acesta e răul cu desăvârșire mai mare; căci relele actuale ar putea fi trecătoare, dar conrupându-se însuși nervul vieții oricărei societăți: *iubirea de muncă*, nu mai e măcar nici speranță de îndreptare”, În această situație: „Armata noastră poate câștiga bătălii, Alecsandri poate scrie versuri nemuritoare, un ministru de externe poate conduce politica în afară cu nemaipomenită dibăcie; toate acestea împreună vor forma luxul istoric al existenței noastre, dar acest lux nu va opri descompunerea sângelui nostru, pieirea noastră prin pieirea muncii” (5, X, p. 155-156).

Singurul remediu ce există împotriva tuturor plăgilor sociale și deformărilor morale e numai și numai munca. Însă acest remediu „trebuie aplicat cu toată rigoarea, cu tot exclusivismul: munca, acest corelat mecanic al adevărului; adevărul, acest corelat intelectual al muncii. Dar muncă, nu nimicuri, nu mânare de muște la apă; și adevăr, nu fraze lustruite și negustorie de vorbe” (8, XIII, p. 146). De reținut că Eminescu milita nu pentru orice libertate, ci pentru libertate „fără anarhie” și pentru „ordine fără despotism” (6, 18, p. 480). De aceea: „Oricând trebuie să existe puțința de a urca prin muncă, ierarhia socială, care n-ar trebui să fie decât o ierarhie a muncii” (8, XIII, p. 172).

Pentru Eminescu (*Timpul*, 2 august 1880) „iubirea de libertate” înseamnă „cel mai nobil instinct al omului”, în timp ce instinctul „egalității are rădăcina lui în invidie și slăbiciune” (9, XI, p. 200); poetul consideră că „legile și instituțiile sunt pentru toți d-o potrivă, dar niciodată egalitatea legală nu va șterge inegalitatea înăscută sau pe cea câștigată cu muncă” (5, X, p. 168). Cauza principală a căderii meseriașilor români, considera Eminescu, „a fost introducerea pripită a egalității sociale în România, care nu trebuie confundată cu egalitatea în fața legii”.

Ideea muncii personalizate și individual motivate constituie, prin urmare, unul din compartimentele definitorii ale codului sau, altfel zis, ale testamentului civic și etico-moral, transmis de Eminescu, drept moștenire, generațiilor posteroare, inclusiv celor din ziua de azi, aflate la o nouă cumpănă a istoriei.

În situația, când firele se înnoadă și se deznoadă cu iuțea cosmică, când procesul destrămării întregului – fie el real, fie iluzoriu – domină asupra tendințelor de integrare și solidarizare, factorul muncii poate contribui, ca nici unul altul, la depășirea crizei economice și sociale, de care e

cuprinsă societatea; poate accelera lichidarea disconfortului moral, despre care vorbește M. Eminescu, dar și A. de Saint-Exupéry, Indira Gandhi, și care se acutizează, de regulă, în vremurile tulburi, denumite oarecum eufemistic *perioade de tranziție*.

* * *

În final, se cer făcute câteva concluzii de rigoare. Conceptul dezvoltării durabile acumulează sub egida sau compartimentele de bază ale activității umane – economic, ecologic, social, cultural-spiritual – impunându-se, la ora actuală, drept o sinteză integratorie a gândirii și practicii individului și societății contemporane. O dezvoltare umană durabilă înseamnă o dezvoltare armonioasă a tuturor sferelor de activitate productivă și cultural-spirituală, capabile să conducă la o existență asigurată a populației de pe glob și la o dezvoltare calitativă a omului în genere. Ideea de dezvoltare umană durabilă ține ușile deschise pentru orice inițiativă constructivă, dictată de rațiune și simțul responsabilității și oferă șanse egale pentru orice individ de a-și aduce contribuția – în măsura capacităților și posibilităților – la edificarea societății și a propriului destin.

Cultura, arta și literatura sunt verigi prioritare în activitatea de formare a modelului personalității umane într-o etapă istorică sau alta. Calitatea deciziilor luate sau a mijloacelor aplicate întru realizarea sarcinilor urmărite depinde de calitatea intelectului, dar și de potențialul sufletesc al individului, orientat spre crearea de valori pozitive și înnobilitoare.

Rolul factorilor cultural-spirituali crește în chip deosebit în condițiile unor perioade de tranziție, cum este cea pe care o traversează actualmente societățile postsovietice, când multe din vechile valori și-au demonstrat inconsistența, iar cele noi n-au dovedit să se afirme încă.

Cultura, spre deosebire de alte forme ale activității umane, se sprijină pe ideea *continuității*; de aceea, prin însăși esența și menirea sa culturală, ea trebuie să contribuie în chip fundamental la dezvoltarea stabilă și durabilă a ființei umane.

Drept mijloc de bază și sursă inepuizabilă în ce privește dezvoltarea umană durabilă servește *munca* conștientizată, inspirată, stimulată, productivă. Creația populară, literatura și arta cultă din toate timpurile și la toate popoarele a glorificat munca și oamenii muncii ca valori artistice și umane fundamentale, de primă mărime.

Munca, deci, privită ca sursă de existență, dar și ca izvor de inspirație; ca producătoare de bunuri materiale, dar și de frumuseți estetice; ca ocrotitoare a spiritualității, dar și ca regeneratoare a acesteia. Caracterul integratoriu și stabilizator al culturii ar trebui să se manifeste, în perioade incerte, de tranziție, ca cea pe care o traversăm noi în prezent, cu mult mai intens și mai activ, deoarece numai cultura, în opinia noastră, alături de religie, e în stare să adune cioburile risipite, să adune sufletul și intelectul uman, intrate într-un impas dezolant și de durată, mobilizându-se și

orientându-le în direcții creatoare, pacificatoare, purificatoare ce exclud agresivitatea și intoleranța, ca instrument de existență și ca mod de conviețuire și dezvoltare umană.

Opera și activitatea eminentelor personalități ale culturii, literaturii și artei universale, printre aceștia și Mihail Eminescu, la opiniile și exemplul căruia ne-am referit, ilustrează în mod strălucit acest adevăr.

Ținând cont de importanța problemei, apare necesitatea permanentizării, lărgirii și aprofundării sferelor de investigare și implementare a rezultatelor acestor investigații în practică. În acest scop ar fi oportun:

- Crearea unui centru republican permanent, care ar funcționa sub egida UNESCO și care ar avea drept sarcină primordială coordonarea activităților din interiorul țării și din afara ei.

- Găsirea unor mijloace - tradiționale și netradiționale – pentru susținerea și editarea unei publicații speciale, intitulată clar și simplu: „Dezvoltarea durabilă”. În paginile acestei publicații nonguvernamentale și neangajate în mișcările politice și în lupta pentru putere, și-ar afla reflectare pleneră, în toate aspectele ei – social, ecologic, economic, etico-cultural, etno-psihologic, problema dezvoltării umane durabile. În jurul acestei publicații ar putea să se adune toate forțele intelectuale avansate și necomplexate, ce-și pun drept scop progresul uman în condițiile în care există și funcționează societatea contemporană și individul ca chintesență a acesteia: reprezentanți ai științelor naturale și socioumane, lucrători ai culturii, învățământului, scriitori, artiști, pictori, muzicieni, ziariști etc. Dezvoltare durabilă prin coeziune, echilibru și toleranță – aceasta ar putea fi deviza proiectatei publicații.

- Secția Cultură spirituală din cadrul preconizatului Centru de studiere a problemelor dezvoltării umane durabile, în baza unor cercetări aprofundate a culturii – în aspect sincron și diacronic, ar putea, colaționând și raportând rezultatele acestor cercetări cu situația și efectele lor benefice, dar de cele mai multe ori nocive ale activităților omului în toate celelalte sfere, să elaboreze *modele* de mentalitate și comportament uman, de psihologie și cultură emotivă a individului, pus să acționeze într-un spațiu istoric, geografic, ecologic, social, economic, etno-cultural, etico-moral destul de concret și destul de preconizat de diverse sfere ale culturii spirituale, de literatură și artă – în primul rând, trebuie, cel puțin la modul ideal, să fie unul total, adică să reprezinte în sine o sinteză a gândirii și culturii contemporane; căci un om cult și bine educat poate să se comporte civilizată și să adopte decizii adecvate în condiții de viață obișnuite, de rutină, dar și în situații extremale, ce pot avea repercusiuni fatale asupra populației din diferite zone ale lumii sau chiar asupra populației de pe întreg globul pământesc. Istoria, în genere, cea din ultimii ani – îndeosebi – ne oferă în acest sens multe și triste exemple.

Referințe bibliografice

1. Constantinescu, N. N. *Principiul ecologic în știința economică*. – București, 1993.
2. Моль, Абраам. *Социодинамика культуры*. – М., 1973.
3. *Писатели Франции о литературе* (Сборник статей). – М., 1978.
4. *Индира Ганди отвечает*. «Литературная газета», № 45, 1984, 7 ноября.
5. Eminescu, M. *Opere, X*. – București, 1989.
6. Eminescu, M. *Opera politică*. În 4 volume, vol. 4, ed. îngrijită de prof. I. Crețu, f.a.
7. Eminescu, M. *Opere, XII*. – București, 1985.
8. Eminescu, M. *Opere, XIII*. – București, 1985.
9. Eminescu, M. *Opere, XI*. – București, 1984.

6 februarie 1995

Cutezanța inorogului*Dimitrie Cantemir*

Născut la 26 octombrie 1673, la Galați, Moldova istorică, dintr-o familie de răzeși. S-a stins din viață la 21 august 1723 la moșia Dimitrievka, Rusia. Domn al Moldovei (1693, 1710-1711), mare cărturar enciclopedist, savant, gânditor și scriitor umanist cu renume european. Membru al Academiei de Științe din Berlin (1714). Recunoscut și mult apreciat de Voltaire, Montesquieu, Byron, Hugo și alte personalități ilustre. În 1698 apare *Divanul sau Gîlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul trupului cu sufletul* – un mic tezaur de învățături vechi și noi, inspirate în bună parte din scripturi și autori păgâni, toate „spre slava și folosința moldovenescului niam”. Urmează, în 1705, *Istoria ieroglifică*, primul roman, de factură alegorică, în istoria literaturii noastre. După neizbânda bătăliei de la Stănilești în vara anului 1711, D. Cantemir se retrage, împreună cu supușii și apropiații săi, în Rusia, devenind unul din sfetnicii apropiați ai țarului reformator Petru I. Aici scrie cunoscutele sale lucrări: *Descrierea Moldovei* (1716), *Creșterea și descreșterea Imperiului Otoman* (1716), *Viața lui Constantin Cantemir* (cca 1716), *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* (1717), *Sistemul sau întocmirea religiei muhamedane* (1722) etc.

Polifonism cultural și civilizațional în opera lui Dimitrie Cantemir

1. *Noțiuni, definiții, controverse.* Delimitarea noțiunilor de *cultură* și *civilizație* constituie o problemă extrem de controversată în istoria filosofiei și culturii. Sociologul francez Abraham Moles găsea, de pildă, numai pentru noțiunea *cultură*, peste 250 de definiții [1, p. 35, 47, 83]. În formula cea mai generală însă prin termenul *cultură* se subînțelege *cultura spirituală*, pe când prin *civilizație* – *cultura materială*.

Toynbee, remarcă Gérard Leclerc, distinge de-a lungul istoriei succesiunea a aproximativ douăzeci de „societăți” sau „civilizații”, în timp ce Braudel – la vreo treisprezece [2, p. 22]. Cu referire la Jaspers (1954), același Gérard Leclerc oferă o definiție proprie a civilizației, care în opinia sa, „este o unitate formată pornind de la juxtapunerea popoarelor, religiilor, statelor, în relații reciproce și instabile: lupte sau alianțe de state, misiuni și dezbateri religioase etc. Toate aceste unități culturale, religioase, politice care alcătuiesc o mare civilizație se intersectează, se suprapun, eventual intră în conflict” [2, p. 49].

Vom cita în continuare o definiție desfășurată aparținând unui specialist remarcabil în materie Aurelian Bondrea. „Termenul de civilizație, – notează cercetătorul, – demonstrează o latură a culturii, care, în esența sa, delimitează valorile materiale ce au scop practic utilitar. Civilizația este o parte componentă a culturii, terenul pe care se constituie și pe care se ierarhizează componente ale culturii spirituale. Ea reprezintă temelia culturii și a tuturor domeniilor vieții sociale, în care eficiența practică a valorilor dovedește rolul sistemului funcțional al culturii și sensul proceselor culturale, ca elemente ale sistemului social global. Iată de ce progresul social este de neconceput fără progresul culturii, după cum procesul culturii nu poate avea loc în afara progresului civilizației, pentru că în interiorul civilizației are loc schimbul de valori culturale, materiale și spirituale și, deopotrivă, adecvarea lor la necesitățile sociale ale unei etape de dezvoltare social-istorică. Realizarea valorilor are loc în același ritm cu progresul tehnic-material al societății. Nefiind decât *cultură în acțiune*, civilizația, care cuprinde totalitatea momentelor în care valorile spirituale autentice devin reale – căpătând viață – este considerată în dezvoltările acestea ca bază a *culturii* și *cadru ei dinamic*” [3, p. 130]. E vorba, după cum vedem, de două fațete ale unui proces unic care se interferează și se condiționează reciproc.

E nevoie de conștientizat că o cultură adevărată, de dimensiuni transnaționale, are nevoie de sprijinul masiv al puterii. „Distribuția culturilor în lume, – indică Samuel P. Huntington, – reflectă distribuția puterii. Comerțul poate urma sau nu steagul, însă cultura urmează puterea. De-a lungul istoriei, expansiunea puterii unei civilizații s-a produs de obicei simultan cu înflorirea culturii ei și aproape întotdeauna a implicat puterea sa de a-și extinde valorile, practicile și instituțiile asupra altor societăți. O civilizație universală are nevoie de putere universală” [4, p. 130-131].

Data fiind relația din totdeauna existentă între cultură și putere, continuă sociologul cu renume, diferența de civilizații, deci de tradiții și mentalitate, poate deveni decisivă în raporturile dintre state, națiuni și popoare. „Problema fundamentală a Occidentului, – arată el, – nu este fundamentalismul islamic, ci Islamul, o civilizație diferită ai cărei membri sunt convingși de superioritatea culturii lor și sunt obsedați de inferioritatea puterii lor. Problema pentru Islam nu este C.I.A. sau Departamentul apărare al Statelor Unite, ci Occidentul, o civilizație diferită ai cărei membri sunt convingși de universalitatea culturii lor și cred că puterea lor superioară, chiar aflată în declin, le impune obligația de a-și extinde această cultură pretutindeni în lume. Acestea sunt ingredientele de bază care alimentează conflictul între Islam și Occident” [4, p. 321]. Foarte importantă și actuală azi, dar și în timpul lui Cantemir, soluție propune savantul la care ne referim: „într-o lume multicivilizațională, o direcție constructivă constă în a renunța la universalism, a accepta diversitatea și a căuta puncte comune” [4, p. 475].

Împotriva tezei *ciocnirii dintre civilizații* protestează reprezentanții științelor sociopolitice și socioumane din lumea musulmană. „Nu, categoric nu sunt de acord cu cei care susțin teza *Ciocnirii dintre civilizații*, teoretizată de Samuel Huntington, – declară, de pildă, Edward Said, scriitor, docent în literatură la Columbia University din New York. – Nu sunt de acord cu acei care presupun că civilizația și cultura sunt lucruri fixe, neschimbate, ca niște vestoane vechi închise în dulapuri. Este un fel rău de a face istoria, o filosofie rea, o politică rea. Pentru că toate culturile și toate civilizațiile sunt dinamice, toate se află într-o stare de dezvoltare destinată devenirii, dezvoltării, toate străbătute și adesea sfâșiate de polemici interne despre însăși definiția identității lor profunde”. La acestea se mai adaugă, consideră autorul, „că hotarele dintre culturi nu sunt niciodată clare. Este imposibil de definit unde începe Occidentul și unde Orientul. Cei care încearcă s-o facă se conduc de considerații politice și ideologice, și nu culturale sau istorice”. Drept exemplu edificator în acest sens poate servi și Europa însăși, în special Italia, în civilizația căreia sunt inserate influențe ale culturilor arabă, africană, și chiar indiană și chineză. Până și Grecia clasică, zice autorul, nu s-a aflat, cum se afirmă, la originea culturii occidentale „albe”. Azi e lucru stabilit, „că învățăturile lui Socrate și Platon se bazează pe moștenirea influențelor orientale, semitice și africane. [...] Cugetătorii fenicieni, egipteni și sirieni, astrologii mesopotamici și persani au avut o influență directă asupra colegilor de la Atena, suficientă pentru a reduce la zero orice idee totalizantă de cultură unică, autarhică și autohtonă” [5, p. 13].

Un punct de vedere propriu formulează sociologul iranian **Daryush Shayegan** în eseu *Modernitatea este viitorul nostru, al tuturor*, pentru care nu există decât o singură istorie a civilizației umane, chiar dacă mondializarea a creat un mozaic de „triburi” regresive. Și acest autor pune sub semnul întrebării punctul de vedere al lui Samuel P. Huntington din – aici tradus *Șocul civilizațiilor* – asupra noțiunii *civilizație*, pe care autorul se întemeiază. În contextul mondializării

și, deci, a occidentalizării actuale, consideră autorul, civilizațiile chineză, japoneză și islamică „nu mai constituie niște lumi autosuficiente centrate pe istoriile lor singulare. O civilizație este creatoare în măsura în care este considerată un centru de răspândire în materie de artă, știință, mod de viață. Or, revoluția industrială în sfera occidentală, a răsturnat cu fundul în sus ansamblul celorlalte civilizații”. În acest sens, zice autorul, exagerând evident, nu există azi nimic „care să poată fi calificat drept istorie indiană, chineză, japoneză sau iraniană. Vreau să spun, o istorie distinctă și independentă de rețeaua mondială. După revoluția franceză și epopeea napoleoniană, nu mai există decât o istorie a lumii”. În acest sens, pe glob, actualmente, „nu mai există decât poluri economice ale planetei – ca New York, Londra și Tokio. Evocarea civilizațiilor non-occidentale în felul în care o face Huntington necesită includerea lor în această vastă schemă a modernității. O rețea căreia, din câte știm, nu i-a scăpat nici un colț de lume, cu excepția câtorva zone din Amazonia. Noi trăim definitiv într-un mediu plural, în zone eclecticice” [6, p. 13].

Raportând cele invocate mai sus la epoca lui Dimitrie Cantemir și la Cantemir însuși se poate afirma că savantul și omul de cultură moldovean a activat în condițiile începutului industrializării europene și a influenței civilizaționale masive a Occidentului asupra tuturor celorlalte culturi și civilizații din lume, fără însă a le afecta sau a le elimina din circuitul valorilor mondiale. O conviețuire, ce „are ca rezultat dialogul obligatoriu între diferite culturi care trăiesc cot la cot într-un mozaic”, aceasta e condiția fundamentală a mondializării prin industrializare. Or, ce înseamnă mozaicismul și eclecticismul cultural-civilizațional al lui Daryush Shayegan, dacă nu același *baroc* aplicat și atribuit de cercetătorii contemporani operei lui Dimitrie Cantemir?

Interdependența dintre stat (putere) și cultură era conștientizată drept un adevăr general recunoscut și indubitabil de către vârfuri ale filozofiei și gândirii naționale și universale. „Istoria, – remarca, de exemplu, Emil Cioran, – nu cunoaște un popor cu armată glorioasă și repetat verificată care să nu fi creat și o cultură. Forța sau se realizează pe toate planurile sau nu este nimic”. Pe de altă parte, „Atâtea războaie s-au gândit inițial în biblioteci” [7, p. 132].

Vorbind de *natura dublă a puterii*, văzută ca motor primordial al progresului istoric și civilizațional, cunoscutul istoric american William H. McNeill avea să sublinieze: „Toate marile invenții i-au eliberat pe oameni de vechile slăbiciuni, pe de o parte, și i-au făcut sclavii unui nou regim, pe de altă parte. Vânătorul i-a disprețuit desigur pe primii agricultori, ce munceau câmpurile din greu, de-a lungul secolelor, barbarii liberi au disprețuit și ei obiceiurile servile ale agricultorilor. Însă toate aceste sentimente n-au putut sta în calea răspândirii agriculturii și civilizației. Istoria civilizată, de asemenea, așa cum a încercat să arate această carte, poate fi înțeleasă ca o serie de deschideri spre o putere tot mai mare – incluzând aici și puterea atât de delicată, dar reală a frumosului în artă și gândire, precum și puterea brutală, crudă” [8, p. 791].

2. *Schiță de portret*. Referințele contemporanilor la imaginea vie a lui Dimitrie Cantemir sunt destul de reduse, de aceea valoarea lor documentară crește în proporții deosebite. Brigadierul francez Moreau de Brassey, care s-a aflat în armata lui Petru cel Mare, nota în memoriile sale următoarele: „Domnitorul a rămas Maiestatea Sa. El era de statură mijlocie, minunat de bine făcut, foarte frumos, grav și cu cea mai fericită fizionomie. El era amabil și politicos; vorba lui era prietenoasă și liberă. El vorbea foarte bine limba latină, ceea ce era foarte plăcut pentru acei, ce-l înțelegeau” [9, p. 5]¹¹.

Un portret din tinerețe ni-l arată pe acest tânăr slăbuț, cu ochi pătrunzători, în portul obișnuit al lumii înalte orientale creștine. „Portretul de la Rouen îl arată cu ochii vii în fața fină, isprăvită cu o bărbie de voință. Are haina de brocart de aur a situației sale și sabia feciorului domnesc. Cravata înfoiată de la gât spune de legături prețioase cu saloanele ambasadei și coloniei franceze, care a impus cultura Parisului în casele vechiului italianism bizantin. De pe bucelele crețe ale perucei, sistem Ludovic al XIV-lea, turbanul alb și albastru arată contactul cu cealaltă cultură: a Stambulului turc” [10, p. 11], Amintim că portretul cu pricina aparține pictorului francez Jean-Baptiste van Mour.

Un succint portret spiritual, axat pe temeinice repere biografice și de creație, conturează – cu o pană de răscolitoare valori – **George Călinescu**. Capitolul despre Dimitrie Cantemir în a sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* (1941), îl finisa într-o manieră absolut proprie și irepetabilă. „Cronicarii, – remarcă distinsul istoric literar, – au farmec lingvistic și dar de povestire. Cantemir e scriitor, creator, aducând idei și combinații. Figura lui umbră până azi, e a unui superior. Voievod luminat, ambițios și blazat, om de lume și ascet de bibliotecă, intrigant și solitar, mânuitor de oameni și mizantrop, iubitor de Moldova lui după care tânguiește și aventurier, cântăreț în tambură, țarigrădean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, Dimitrie Cantemir este Lorenzo de Medici al nostru” [11, p. 42].

Elevul lui Ieremia Cacavela și fiu de domnitor moldovean Dimitrie Cantemir folosește aflarea sa la Constantinopol pe parcursul celor două decenii de exil în manieră benevolă pentru a-și completa temeinic pregătirea. Aprofundează cunoștințele sale de limbă greacă, își perfecționează știința de limbă latină, învață turcește, fapt ce-i deschidea larg accesul spre culturile orientală și occidentală, dar și ușile saloanelor diplomatice. Luxosul palat din Otrakioi, de pe malul Bosforului, cumpărat în 1692 pentru 25000 de taleri, devine în curând un centru de rarități muzeistice și un loc de comunicare dintre reprezentanți ai diferitor popoare și culturi. „Palatul, – relatează cercetătorul

¹¹ Această schiță de portret o reproduce, puțin trunchiată, Dan Bădărău în studiul său *Filozofia lui Dimitrie Cantemir* (Buc., 1964), cu trimitere la sursa: Moreau de Brassey, *Memoirespolitiques*, Vol. I. Amsterdam, 1716, 47.

Constantin Măciucă, – era renumit nu numai prin arhitectura lui elegantă și impunătoare, dar și pentru bunul gust cu care era aranjat interiorul și prin colecțiile de mare valoare artistică strânse aici. Se găseau colecții de manuscrise și cărți rare privind istoria și datinile turcilor, copii prețioase făcute după portretele sultanilor, valoroase obiecte de artă. Beizadeaua prețuia obiectele vechi și făcea totul pentru a intra în posesia lor. În locuința sa avea colecții de monezi, vestigii arheologice, cărora căuta să le smulgă tainele trecutului” [12, p. 133-134].

Ulterior, Cantemir tânjea și suferea nespus de mult după pierderea acestui palat. „Palatul meu, – relatea el cu întristare în *Istoria Imperiului Otoman*, – zidit într-o mahala din Constantinopol pe țărmul Bosforului era în locul cel mai plăcut ce-și poate cineva închipui. Precum am auzit, după plecarea mea din Constantinopol, palatul meu, cu toate raritățile ce strânsesem acolo, au ajuns în mâinile fiicei sultanului Ahmet”, însă „mai multe colecții ale mele despre trebile și datinele Turcilor au căzut în mâinile lui Ioan Mavrocordat, acuma interpret la curtea otomană” [13, p. 15].

Pentru a produce o operă de atare dimensiuni și în condițiile unei extenuante activități politice și interminabile intrigi de palat, trebuia să te afli în posesia unei uriașe capacități și forță de muncă. Și Cantemir s-a aflat din plin în posesia acestor calități personale excepționale. Cantemir, relatează George Pascu, „se scula la 5 dimineața, lua o cafea neagră și fuma un ciubuc după obiceiul turcesc și apoi se pune la lucru până la 12, când lua masa de amiază. După masă făcea o siestă și apoi relua lucrul până la 7, când îl suspenda și petrecea cu familia până la 10, când lua masa de seară, iar la 12 se culca (Tindal)” [13, p. 23-24].

Referindu-se la comentariile prilejuite de portretul lui D. Cantemir de pe frontispiciul mănăstirii Sainte-Genevieve din Paris, cercetătorul Dragoș Moldovanu, într-un studiu destul de recent, menționa: „Este greu de imaginat un mod mai sugestiv de a oferi un subiect de studiu ca acest ingenios exercițiu psihologic. Cantemir, ca sinteză între Orient și Occident, tentează în primul rând, prin ideea simbiozei culturilor care par că constituie coordonatele lui spirituale” [14, p. 5]. Autorul revine: „Judecată sub raport stilistic, opera lui Dimitrie Cantemir nu este o sinteză paradoxală a unor culturi antinomice, orientală și occidentală, ci expresia firească a deplinei lor convergențe sub semnul sincretic al barocului” [14, p. 100].

În iulie 1714 Dimitrie Cantemir devine membru al Academiei din Berlin, fapt ce vorbea de la sine despre cunoașterea și recunoașterea principelui moldovean de către înalte foruri științifice europene. În diplomă se menționează ca un merit deosebit faptul că savantul și omul de cultură Dimitrie Cantemir s-a consacrat studiului în vremuri tulburi, marcate de zângănitul armelor și când monarhii căutau gloria numai pe câmpul de luptă. Spre marea sa laudă, după cuvântul lui Platon, Cantemir se dovedește nu numai „filosof între regi, dar și rege între filosofi. Dar acest lucru, mai mult dorit decât nădăjduit pe vremea când Marte era mai puternic decât Muzele, – se spune în Diplomă, – iată-l împlinit, de când prea fericitul și prea înălțatul Dimitrie Cantemir, principe al Imperiului

Rusesc și domn moștenitor al Țării Moldovei, printr-o pildă pre cât de rară, pe atât de lăudabilă, și-a legat numele de cel al cercetărilor științelor, și prin alăturarea sa la societatea noastră, i-a adus acesteia cea mai aleasă podoabă și strălucire. Ne bucurăm pe drept cuvânt pentru noul nostru succes și recunoaștem cu venerație înclinarea demnă de cea mai mare laudă a principelui față de noi și de cercetările noastre” [12, p. 216-217].

Mitropolitul Eugenie, informează **Ștefan Ciobanu**, în *Dicționarul scriitorilor laici ruși* afirmă, desigur în cunoștință de cauză, că Dimitrie Cantemir cunoștea și vorbea *persana, araba, greaca, latina, rusa, moldoveneasca; destul de bine posedă limba slavă și franceza* [9, p. 51].

Printre formulele sintetice în ce privește personalitatea și creația lui D. Cantemir am vrea s-o reamintim pe cea a cunoscutului istoric literar **Șerban Cioculescu**, emisă de el într-o recenzie la studiul lui P. P. Panaitescu *Dimitrie Cantemir. Viața și opera* și care se reține datorită subtilității și profunzimii observației. „Cantemir, – remarcă autorul, – era un poliglot, iar savantul gândea ca un umanist de tip mixt, la răscrucea civilizațiilor. Simțirea lui era însă a unui moldovean, însuflețit de cel mai fierbinte patriotism, în care se reflectau zărilor și amintirile fericite ale adolescenței moldovenești, hotărâtoare în formarea sensibilității” [15, p. 56].

„Prin Cantemir, – remarcă **Virgil Cândea**, – islamul a avut pentru prima oară în epoca modernă un cercetător și un judecător european și creștin din lăuntru lui” [16, p. XXXV].

Cu toate că Dimitrie Cantemir posedă o experiență lingvistică maternă mai limitată în timp decât cronicarii, marele cărturar „a *folosit*, vorba lui Perpessicius, *însuși sucul limbii și înțelepciunii populare, trecute prin alambicul eruditei lui fantasii*” [16, p. 302].

3. *Sinteze și răspântii*. Deja prima scriere tipărită a lui Dimitrie Cantemir *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea* (1698) poartă amprenta vizibilă a interferențelor și contactelor interculturale la frontiera dintre Orient și Occident. „Din această operă, – scrie academicianul Virgil Cândea în *Introducere*, – unul dintre cei mai profunzi cercetători și editori ai moștenirii științifice și culturale cantemirene, – aflăm care era atunci primul inventar al cunoștințelor sale: limbi străine, lecturi persane, grecești, moldovenești și latine, religioase și laice. Aici ne dezvăluie modul său de a vedea lumea, omul, raportul dintre macro- și microcosm, oroarea sa pentru arivismul social al feudalilor hrăpăreți, atitudinea sa rezervată față de asceză și favorabilă vieții laice. Din paginile *Divanului...* desprindem preocupările literare ale tânărului învățat, care păstra pe masă *Golistanul* lui Saadi alături de bătrânele manuscrise de-acasă, care împletea înțelepciunea lui Miron Costin cu cumiștenia lui Seneca, rigoarea lui Augustin cu morala reformată a lui Wissowaitus” [18, p. IX]. Concluzia generală e una clară și univocă: „Scris într-un centru important de cultură sud-est europeană (la Constantinopol – H.C.), asociind elemente de gândire din răsăritul și apusul continentului, publicat și în limba greacă, *Divanul...* aparține prin temă, geneză și destinație

tezaurului comun al literaturii europene” [18, p. XCIX]. Sunt citate în această scriere 154 de autori greci, bizantini, bulgari, ruși, poloni, sârbi, latini, orientali, francezi, germani.

Cercetătoarea Ecaterina Țarălungă menționează că lista surselor documentare în opera lui D. Cantemir urcă la cca 250 [19, p. 322-334].

O adevărată comoară de înțelepciune *Divanul...*, ca să nu mai zicem de scrierile ulterioare ale maturității, rămâne și astăzi un izvor nesecat și un îndreptar etico-moral fără pereche în istoria spiritualității noastre. Doar o singură pildă ce se referă la pericolul moral ce-l reprezintă *lingușitorii* (în limbaj mai modern – *lichelele*): „*Ferește-te de lingușitori. Ferește-te cu prudență de lingușitori, care laudă și cele ce nu sunt de lăudat, găsec justificări pentru cele ce nu sunt de justificat și acoperă rănilile nevindecate ale celor pe care îi lingușesc. Nu te lăsa amăgit de aceștia, pentru că de cele mai multe ori ei una rostesc din gură și altceva ascund în inimă*” [18, p. 384].

„Substanța bogată și nuanțată a acestei scrieri, remarcă, în altă ordine de idei Virgil Cândea, în care sunt întreșute, într-un interesant efort de sinteză, ideile raționalismului încă tânăr cu urzeala gândirii medievale în curs de prefacere, fac din prima lucrare a lui Cantemir cartea reprezentativă a unei epoci și a unei mari lupte de idei care avea să separe religiosul de laic și să aducă apoi triumful celui din urmă în cultura română și neogrecescă” [18, p. 93].

Și iar câteva mostre: „Iată, scurții ani trec și pe cărările carile nu mă voi întoarce umblu”; „Gol am ieșit din pânțele maicii mele, și gol mă voi întoarce”; „Rădăcina tuturor răutăților iaste po[h]ta avuției”; „Într-acesta chip bogatul, prin tâmplări îmbogățindu-să cinstea și scaunul cel mai de sus sui, cu atâta încă mai sus a să urca poște și nice la o stepenă de cel mai gios a să popri ari vrea. Pentru carii a să dzice s-ari putea: „Rădică-să înaltul, ca cu mai grea cădzătură să să cadză”. Din *Istoria ieroglică* despre știință: „Știința este făclia adevărului”; „Precât lumina soarelui a lucra poate în organele vădzătoare, pre atâta agiutorește mai denainte știința în mintea adulmecătoare”; „Precum știința lucrurilor iaste lumina minții, așe neștiința lor iaste întunecarea cunoștinții”.

O formulă de sinteză în ce privește personalitatea complexă a lui Dimitrie Cantemir desprindem din studiul de proporții al cercetătoarei Ecaterina Țarălungă *Dimitrie Cantemir. Contribuții documentare la un portret*. „Modelul cultural al lui Dimitrie Cantemir, – notează autoarea, – cel după care se formase era unul bazat pe antichitatea greco-latină și pe cultura orientală. Locul tradiției românești, apartenența sa la cultura universală erau ferm încadrate în tot acest ansamblu. Pe parcursul activității sale, citim în continuare, Cantemir i-a adăugat informații provenite din diverse modele ale umanismului occidental, îndeosebi italian și francez. Trebuie precizată în chip explicit aspirația spre Occident a acestui specialist în Orient. Intuia că, așa cum trecutul aparținuse Orientului, viitorul aparținea Europei” [19, p. 66].

Asupra simbiozei spiritual-culturale Orient – Occident reflectate în opera lui Cantemir autoarea revine în repetate rânduri, întregindu-și și adâncindu-și formula inițială. Ca, de exemplu, în

cazul de față. Meditând asupra rolului civilizator sau barbar al turcilor, aflați la frontiera Orient – Occident, D. Cantemir se dovedește în egală măsură receptiv pentru ambele tipuri sau modele de cultură și mentalitate. „În funcție de această dublă poziție se definesc ceilalți parametri ai geografiei lui Cantemir, iar încercarea de armonizare a informațiilor parvenite din surse orientale și occidentale definește mesajul său în totalitate”. Constatând că *punctul de privesc* însă, în toate cazurile, a fost Moldova, și nu Constantinopolul, Ecaterina Țărâlungă consideră necesar să sublinieze, a câta oară, că D. Cantemir, din acest punct de vedere, „privea deopotrivă spre Orient și spre Occident”. Cu toate acestea, remarcă autoarea, „nu putem să nu înregistrăm, din întreaga sa operă, faptul că mesajul Orientului a fost mai puternic decât cel al Occidentului” [19, p. 137].

Alături de alți istorici literari, Iie Minea – autorul unui substanțial studiu monografic despre Dimitrie Cantemir – vedea în marele cărturar moldovean o sinteză a influențelor străine cu viguroase tradiții autohtone. „Nu există zone culturale univoce în Moldova acestui veac (XVII) și deci Dimitrie Cantemir cu personalitatea sa nu aparține unei singure influențe culturale venite din afară. El apare tocmai ca realizarea cea mai fericită a concurenței curenților culturale streine, care s-au exercitat asupra civilizației moldovenești în sec. XVII; toată activitatea lui nu reprezintă un anume curent strein, ci cultura moldovenească frământată de influențele streine, dar rămasă cu firea sa moldovenească”. Tocmai de aceea, concluzionează I. Minea, „n-a fost la noi conflict între civilizațiile, care se concureau să câștige Moldova acelei vremi” [10, p. 306]. În această ordine de idei I. Minea amintește, și pe drept cuvânt, de cuvintele rostite de Nicolae Milescu Spătaru în fața unei frumoase panorame de primăvară de pe râul Enisei: „E așa de frumos, ca și când ar fi în Moldova”, sau de cele ale lui Dimitrie Cantemir, chinuit de „dulcea dragoste de moșie” [Ibidem].

4. *Marea Mediterană și problemele mondialismului cultural* Marea Mediterană, remarca Hegel, a fost și rămâne un centru cultural-economic-politic de coagulare nu numai a unei anumite zone politico-geografice, dar și o evidență reală și cu esențială pondere în structura civilizației mondiale. „America – nota el, – este într-adevăr divizată în două părți legate între ele într-un sistem, care constituie însă o legătură cu totul exterioară. Dimpotrivă, lumea veche, aflată în partea opusă a Americii și despărțită de aceasta prin Oceanul Atlantic, este străpunsă de un golf adânc: Marea Mediterană. Cele trei continente ale lumii vechi sunt legate între ele printr-o legătură esențială, constituind o totalitate. Caracteristica lor stă în aceea că sunt așezate în jurul Mediteranei, dispunând astfel de un mijloc ușor de comunicare. Căci fluviile și mările nu trebuie privite ca despărțind, ci unind. Anglia și Britania, Norvegia și Danemarca, Suedia și Letonia au fost legate între ele. Pentru cele trei continente, Marea Mediterană este deci elementul unificator și centrul istoriei universale. (Evidențierea ne aparține – H. C.). Grecia, forul luminos al istoriei, se află aici. Apoi, în Siria se află Ierusalimul, centrul iudaismului și creștinismului, iar spre sud-est de Ierusalim se află Mecca și Medina, leagănul inițial al credinței musulmane; spre apus se găsește Delfi, Atena

și încă spre mai apus, Roma; în sfârșit, tot spre țărmurile Mediteranei se afla Alexandria și Cartagina. Marea Mediterană este astfel inima lumii vechi, deoarece ea o determină și-i insuflă viață. Fără Marea Mediterană nici nu s-ar putea închipui o istorie universală; ea s-ar asemena vechii Rome sau Atenei, lipsite însă de forumul către care convergea totul. Întinsa Asie răsăriteană se află departe de desfășurarea istoriei universale și nu intervine în aceasta; la fel Europa nordică, care a intrat abia mai târziu în istoria universală și care n-a participat la ea în antichitate; într-adevăr, istoria antică se limita în întregime la țările din jurul Mării Mediterane. Trecerea Alpilor de către Julius Cezar, cucerirea Galiei și legăturile stabilite prin aceasta între Germani și imperiul roman fac epocă în istoria universală, deoarece, prin acest eveniment, se pășește dincolo de Alpi. Asia răsăriteană și teritoriul transalpin constituie limitele extreme ale aceluia agitat spațiu de mijloc din jurul Mării Mediterane – *începutul și sfârșitul istoriei universale, creșterea și declinul ei*” [20, p. 87-88].

Reflecțiile lui Hegel cu privire la rolul Mării Mediterane ca mediator și centru de coagulare a diferitor culturi și civilizații și-au găsit continuare în numeroase studii și cercetări apărute pe parcursul anilor. „Se știe bine, – menționează filozoful și politologul francez contemporan Gerard Leclerc, – că Europa este moștenitoarea mai multor tradiții culturale. Roma, elenismul, iudaismul, încă mai departe în timp, vechi civilizații ale Orientului Apropiat. Este una din urmașele civilizațiilor care au înflorit în jurul Mediteranei; Roma, Bizanț, Islam” [2, p. 48]. Analizând evoluțiile ulterioare, autorul constată: „Deplasarea drumurilor comerciale din Mediterană spre Atlantic însemna că întreaga Europă se elibera de poziția de marginalitate și periferie pentru a deveni o civilizație centrală și hegemonică. În secolul XVII, reorganizarea economiei mondiale va avea drept consecință sfârșitul complet al hegemoniei musulmane și nașterea dominației europene, atât pe plan economic, cât și politic și cultural. Începând din 1550, caracterul globalizant al Islamului a primit lovituri extrem de puternice” [2, p. 64].

În altă ordine de idei autorul revine și își fundamentează și mai profund ideile principale pe care se axează mesajul cercetării. „Lucrările scrise în Occident, – remarcă el, – au început să privească Islamul cu oarecare respect începând din secolul XII, pe când Imperiul Bizantin traversa un moment de slăbiciune, atât în raport cu Islamul însuși, cât și cu Occidentul latin. Al doilea val de interes și curiozitate, mai mult de natură politică decât „științifică”, s-a produs după înaintarea otomană în Europa de răsărit. În 1529, armatele lui Solon on Magnificul atacă Viena. Amenințarea turcă asupra Europei va dura mai mult de două secole și jumătate. În 1683 are loc ultimul atac contra Vienei. Începe declinul Imperiului Otoman, declin determinat de inerția de care dă dovadă imperiul în domeniul tehnologic, dar și de sporul de putere adus Europei de descoperirea și exploatarea Americii și stăpânirea căii maritime spre India” [2, p. 73].

Dimitrie Cantemir venea să reprezinte, ca savant și în multe privințe ca martor ocular al evenimentelor istorice observate și descrise, spiritul în proces de transformare și devenire a unei întregi epoci, oglindind și contopind – unde mai reușit, unde mai puțin reușit – un întreg ansamblu de culturi și civilizații riverane întinsului și diversului din punct de vedere cultural și civilizațional bazin al Mării Mediterane.

5. *Dimitrie Cantemir și Renașterea*. Dimitrie Cantemir își desfășoară activitatea în condițiile afirmării valorilor noii clase în ascensiune – *burghezia*, în lupta ei crâncenă împotriva oligarhiei feudale în scopul de a întemeia valoarea umană nu pe naștere, ci pe merit, umanismul fiind „o reacție împotriva superiorității sociale a nobilimii feudale și împotriva misticismului medieval” [21, p. 237]. Noțiunea de *umanism* în opinia lui Andrei Oțetea, din care am citat numai ce, „are două înțelesuri distincte: pe de o parte cuprinde ideea unei educații care-și propune să realizeze idealul de om desăvârșit, iar pe de altă parte înseamnă orientarea studiilor într-o anumită direcție, spre antichitatea clasică, în care tipul omului ideal s-a realizat mai complet. Ideea de *humanitas*, care stă la baza acestei concepții, se completează deci prin credința că idealul despre om s-a realizat o singură dată deplin și, prin urmare, antichitatea e singurul izvor din care trebuie să se inspire orice sistem de educație rațională. Umanism și clasicism sunt sinonime. Arta, literatura, știința și limbile greco-latine sunt expresia integrală, clasică (desăvârșită), a culturii umane” [21, p. 238].

Originea și latinitatea neamului, lupta împotriva oligarhiei feudale pentru instaurarea unei monarhii ereditare, prețuirea și valoarea inestimabilă a omului ca individ în opera lui Dimitrie Cantemir din teoriile și practicile umanismului se trag.

Referindu-se la acest subiect, istoricul literar Ilie Minea ținea să remarce, că scopul pe care îl urmărea Dimitrie Cantemir în *Viața lui Constantin Cantemir*, de pildă, „era același cu intențiile nutrite de autor în legătură cu *Hronicul...* și *Descriptio Moldaviae*. Dimitrie Cantemir voia să arate lumii rusești și celeilalte Europe creștine că neamul românesc, că Moldovenii sunt un popor foarte vechiu, cu un trecut bogat de glorie, că neamurile boierești din Moldova sunt înrudite cu familii mari europene, cu case împărătești și princiare. Era aceasta o propagandă, care putea fi pusă alături a aceleia a humaniștilor din sec. XV. Aceștia voiseră să deștepte și să întreție viu interesul european și să-l convergeză întru mântuirea Bizanțului politic și cultural. Dimitrie Cantemir a arătat și a dovedit lumii creștine că poporul românesc, că Moldovenii merită să fie ajutați să se refacă și să se păstreze politicește, fiindcă astfel se izbăvia și un colț de civilizație” [10, p. 269].

În opinia altui specialist în domeniu, Petru Vaida, „Umanismul a reprezentat în esență o cultură laică opusă culturii predominant bisericești a clasei feudale. Aceasta este trăsătura lui caracteristică cea mai generală: deaceea analiza umanismului unui autor înseamnă neapărat și înainte de toate examinarea operei lui prin prisma laicizării culturii și a conținutului ideologic al acesteia, adică prin prisma laicizării culturii”. Ca formă de reînviere sau renaștere a tradițiilor

culturii clasice greco-romane, umanismul Renașterii a manifestat pentru imitarea operelor literare și filosofice antice, a însemnat cultul antichității” [22, p. 31-32].

Renașterea apare în felul ei ca o fază de tranziție de la o perioadă istorică la alta. „Din însuși faptul că umanismul este ideologia unei perioade de tranziție, a tranziției de la economia orășenească la cea capitalistă, decurge împletirea elementelor laice despre lume cu elemente ale ideologiei medievale. Chiar la unii umaniști italieni ideile laice se îmbină cu rămășițele gândirii teologice și, pe de altă parte, nici umaniștii înaintați nu au atacat direct dogmele religiei. Cu atât mai contradictorii sunt concepțiile umaniștilor din țările mai puțin avansate...” [22, p. 35]. De aici și acel tip de cultură mozaicală, barocă, care domină în această perioadă istorică, când structurile și mentalitatea feudală nu dispăruse, iar cea burgheză încă nu se instaurase. Opera lui Dimitrie Cantemir ilustrează pe deplin acest tip de civilizație tranzitorie.

Revenind, cercetătorul precizează: „În felul acesta, Cantemir trăind la confluența a două civilizații, cea europeană și cea orientală-musulmană, format sub influența clasicismului latin și elin, dar și adânc cunoscător al culturii orientale, a ajuns la concepția umanistă despre universalitatea sau unicitatea civilizației umane”. Or: „Civilizația trece peste barierele etnice, dar și peste cele confesionale și religioase: și un sultan turc poate fi un „elen”, un om civilizat, dacă dă dovadă de sentimente nobile, de moravuri alese” [22, p. 132-133].

Cât privește „trăsătura fundamentală specifică a umanismului autohton”, nucleul însuși în jurul căruia s-a cristalizat acest curent, a fost teoria originii romane a poporului, cu corolarul ei, unitatea de origine și de limbă a lui” [22, p. 46].

Scrierile istorice și filosofice ale lui D. Cantemir și, în primul rând, lucrările sale din perioada maturității: *Descrierea Moldovei* și *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* constituie exemple elocvente și în acest sens.

Întreaga operă a lui Dimitrie Cantemir, citim în *Istoria literaturii române*, 1964, este străbătută de spirit umanist. „Nu numai faptul că scrie cărți întregi în latinește și în grecește, că subliniază originea romană a poporului îl așează în rândul umaniștilor. Multiplicitatea preocupărilor științifice și artistice pe care le reflectă opera lui, legătura organică între toate strădaniile creatoare ale omului, care se vede în activitatea lui, este caracteristică pentru umanism. În special, conceptul de civilizație este în opera lui Cantemir cel umanist. Pe când cronicarii dinaintea lui se minunau de cuceririle romanilor, de întinderea pământurilor stăpânite de dânșii, și se mândreau de faptul că românii sunt urmașii *stăpânilor* lumii, Cantemir, care păstrează același sentiment de mândrie, introduce în valorificarea originilor noastre conceptul de civilizație. *Putem să ne fâlim cu strămoșii noștri, nu pentru că au fost cuceritori de state și de popoare, ci pentru că sunt creatorii civilizației clasice.* Cantemir avea un sentiment de înțelegere pentru arte; în palatul său de pe Bosfor adunase, după cum am mai menționat, ca un principe al Renașterii, marmore antice și alte obiecte de artă.

Când, în *Istoria Imperiului Otoman*, ajunge la bombardarea de către venețieni a Pantenonului din Atena, el exclamă: „Tocmai neamul cel mai civilizată al Italiei, venețienii, au nimicuit monumentele pe care barbarii le-au păstrat întregi, la Constantinopol și la Atena”. Prin urmare, monumentele de artă sunt mai de preț decât biruința în războaie, ele trebuie respectate de oamenii civilizați” [23, p. 638-639]. Mai adăugăm: capitolul despre D. Cantemir din respectiva *Istorie...* aparține cunoscutului istoric medievist P. P. Panaitescu.

Adept al *monarhiei luminate*, Dimitrie Cantemir luptă pentru un stăpânitor luminat și înțelegător. Dacă *robul drept este mai tare ca tiranul strâmb*, firește că stăpânitorul drept are toată admirația lui. Domnul nu este de drept divin, el trebuie să țină seamă de *gurile noroadelor* și de *șoaptele gloatelor*, el nu trebuie să exploateze țara și pe supuși, pentru *că pungile de bani sînt sudorile săracilor* [24, p. 84].

Nu în zadar, în ochii iluminiștilor francezi D. Cantemir apare drept un mare cugetător social, numele lui fiind înscris, alături de numele altor personalități celebre, pe frontispiciul mănăstirii Sainte-Geneviève, transformată în timpul Marii Revoluții Franceze din 1789-1794 în bibliotecă.

6. *Dimitrie Cantemir în viziunea unor celebrități*. Unul din primii apreciatori ai lui Cantemir în occident a fost Voltaire. Marele filosof apreciază *relatările lui Cantemir cu privire la faptele trăite chiar de el* cel mai mult în toată *Istoria Imperiului Otoman*. „Socot, – scrie el, – că Demetrius Cantemir s-a făcut ecoul multor povești învechite, dar el nu a putut greși vorbind de momente moderne pe care le-a văzut cu ochii și de Academia în care a fost crescut” [24, p. 174]. Tot lui Voltaire îi aparține caracterizarea: „El (Cantemir – H.C.) unea talentele grecilor antici, știința literelor și cea a armelor” [9, p. 541]¹².

Prima traducere în engleză a *Istoriei creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*, efectuată de orientalistul N. Tindal, a apărut la Londra în 1734 cu titlul: *History of the growth and decay of the athoman empire* (ediția a II în 1756). „Byron, remarcă Giorge Pascu, – a citit pe Cantemir, – îl citează în Canto V și VI din *Don Juan*, alături de Knolles și de De Tott, ale cărui *Memorii* au apărut în englezește în 1786, îndată după publicarea lor în franțuzește...

După traducerea în engleză ediția I a făcut apoi o traducere franceză De Joncquières: *Histoire de l'empire othoman ou se voyent les causes de son aggrandissement et de décadence*, Paris, 1743, și una de germanul Schmidt, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Hamburg, 1745” [13, p. 25].

După Voltaire și Byron, Victor Hugo e a treia personalitate de atare nivel în cultura și literatura europeană care și-a exprimat admirația și prețuirea față de cărturarul moldovean, în special în legătură cu *Istoria Imperiului Otoman*. În plin secol al XIX-lea marele scriitor francez scria, că „barbaria mahomedană iese în relief de la Cantemir, pe marginea entuziasmului

¹² Voltaire, *Oeuvres complètes*, T. III, ed. Didot, Paris, 1805, p. 421.

istoriografului turc, așa cum este expusă în primele pagini la Zim-Zizimi și la sultanul Murad”.* Acest scurt comentariu al lui Hugo atestă că marele scriitor francez, care la un timp a privit cu deosebit interes mișcarea de eliberare a grecilor de sub jugul turcesc la începutul secolului trecut (XIX), a căutat să se informeze asupra sensului evenimentelor, cunoscând opera lui Dimitrie Cantemir și că a știut să deslușească ceea ce nu apare superficial, „anume că, cel puțin, în partea întâi a *Istoriei Imperiului Otoman*, textul nu este al lui Cantemir, ci numai notele explicative, și că autorul moldovean a tradus o compilație a lui Saadi efendi din Larissa, supunând criticii sale paginile entuziaste ale turcului” [25, p. 173-174].

Desigur, Dimitrie Cantemir reprezintă în istoria noastră imaginea unui creator de cultură completă, a omului de știință medieval total, ca să ne exprimăm într-o terminologie uzitată azi. Pentru aceste calități deosebite el a fost și rămâne apreciat drept una din personalitățile fondatoare ale neamului și spiritualității lui. Însă adevărul nu ar fi complet dacă nu am menționa faptul că marele cărturar moldovean, unele lucrări ale sale au fost receptate de anumiți cercetători în anumite perioade de timp în contradictoriu. Cum a fost, de exemplu, cazul *Istoriei creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*, care a devenit obiectul unei critici destul de dure, și, s-o recunoaștem, destul de întemeiate, din partea istoricului german J. Hammer, el însuși autor al unei *Istorie a Imperiului Otoman*. Criticile au apărut în *Journal Asiatique*, Paris, 1824. „Sunt puține cărți, – notează recenzentul în termeni inconciliabili, – care s-au bucurat de o reputație mai puțin meritată ca *Istoria Otomană* a principelui Cantemir. Ea a ocupat primul rang între lucrările care au întrupat până acum în Europa numele de istorie otomană și a fost o autoritate în tot ceea ce privește evenimentele istorice, moravurile și limba turcilor. Nu numai în Rusia, unde a scris autorul cartea aceasta, a trecut drept un oracol, dar și în Germania, în Franța și chiar în Anglia”. Reproșul principal constă în faptul că *Istoria Imperiului Otoman* a lui D. Cantemir n-ar fi decât o compilație din Saadi efendi, un cronicar din secolul al XVII-lea. Concluzia generală: „Această istorie s-a bucurat greșit de o reputație uzurpată”.

Recunoscând că „erorile istorice, în special cele de cronologie” abundă în *Istoria Imperiului Otoman*, istoricul P. P. Panaitescu, în concordanță cu mulți alți cercetători, ține să sublinieze, și pe deplin întemeiat, că în cazul de față importă nu atât istoria propriu-zisă a *Imperiului Otoman*, cât comentariile și notele lui Cantemir la această istorie, martor ocular și participant al cărora a fost. Or aceste comentarii și note reprezintă în sine lor o valoare istorică și cognitivă aparte și deosebită [24, p. 173-175].

În final. Mai bine de un sfert de mileniu distinși cărturari și oameni de știință urcă pas cu pas și centimetru cu centimetru treptele spre edificiul Dimitrie Cantemir în temerara tentativă de a-i

* Victor Hugo, *La légende des siècles*, 1859, Prefață.

pătrunde tainele și a-i contura dimensiunile. Au fost elaborate zeci și sute de studii și cercetări competente; au apărut numeroase ediții ale scrierilor cantemirene, însoțite de comentarii și analize erudite și profesionale, printre care serialul de *Opere* ale principelui-domnitor mai întâi în 8 volume (1888-1901), efectuat de un colectiv de colaboratori în frunte cu acad. Gr. Tocilescu (1850-1909), iar apoi în 9 volume cu tomuri și subtomuri (ediția continuă), inițiat de Virgil Cândea și colegii săi de la Academia Română, în anul 1974.

Cu toate acestea complexul și multidimensionalul Dimitrie Cantemir continuă să rămână un miracol în cultura noastră, în multe privințe nedestelenit și neasimilat. Pentru a-l înțelege pe acest erudit de geniu e nevoie *să te înalți* la nivelul vastelor lui cunoștințe și preocupări, ceea ce nu îi este dat fiecăruia să atingă un atare nivel. Apoi, pentru a-i aprecia virtuțile și meritele deosebite în timp și spațiu, trebuie *să cobori* în realitățile unei lumi care demult s-a consumat, dar vestigiile căreia continuă să dăinuie și alimentează prezentul în desfășurare, plin de virtuți, dar și de păcate, prezent, pe care îl traversăm cu toții.

Istoricul literar Ion Rotaru formula, acum câțiva ani, un gând pe cât de simplu, pe atât de productiv. „În vremea noastră, – menționează reputatul investigator al procesului literar, – ea (*Istoria ieroglifică – H. C.*) însă trebuie recitită și reconsiderată sub alte unghiuri de vedere, cu totul noi, moderne. Și tocmai valoarea istorico-documentară interesează mai puțin, prin comparație cu geniul imaginativ și atât de prodigioasa retorică rezultând din focul mirific al cuvintelor ridicând opera cu mult deasupra intrigilor joase de epocă ce-i stau la origine” [26, p. 361].

Extrapolată asupra întregii activități cultural-literar-științifice, s-ar putea constata că miracolul Dimitrie Cantemir continuă să rămână în multe privințe un teren nedestelenit și un tezaur neasimilat până la capăt de cercetători concreți, dar și de generațiile în succesiune. Fiecare generație și fiecare cercetător descoperă și redescoperă noi zone și noi semnificații în necuprinsul ocean al gândirii, înțelepciunii și imaginației cantemirene. Cercetătorii se pomenesc de fiecare dată într-un labirint enorm de epoci, tradiții, culturi, zone geografice, mentalități și psihologii, pentru fiecare domeniu în parte se cereau și se cer întreprinse eforturi enorme pentru a pătrunde în interiorul acestei diversități greu de cuprins și de subordonat intelectului uman contemporan. Și mai grea e misiunea ca în baza acestui material primar – divers și mozaical – de creat imaginea întregită și unitară a omului integral care a fost Dimitrie Cantemir, – personalitate culturală de rang european, enciclopedist, scriitor umanist de o fascinantă imaginație și forță creativă, domnitor și diplomat iscusit al vremii sale, cetățean și patriot devotat al pământului și meleagurilor natale. Cunoașterea și aprofundarea cunoașterii acestui labirint rămâne și în continuare o sarcină de primă importanță pentru studierea trecutului cultural-spiritual, inclusiv a vastei moșteniri cantemirene. Cercetările concrete și sintezele lui Cantemir s-au născut într-un context istoric real și reflectă o anumită stare de lucruri, un anumit nivel metodologic și de gândire. În primele decenii ale *sec. XIX* germanul J. Hammer demonstrase

deja nivelul depășit și perimat al *Istoriei Imperiului Otoman* sub diferite aspecte: faptologic, cognitiv, interpretativ. Ceea ce rămâne însă mereu actual și veșnic nedepășit în creația marelui nostru cărturar și umanist, este forța creativă a spiritului cantemirean, adâncimea penetrării intelectului acestui om de geniu în sferile fundamentale ale existenței individului și societății indiferent de epoci, clase, culturi, mentalități. Inteligența strălucitoare a lui D. Cantemir se înalță triumfător și irezistibil asupra tuturor celorlalte atribute și facultăți ale regnului uman. Căci, ca s-o încheiem cu o zicere înțeleaptă din Cantemir, „În casa mare nu numai de aur și argint, ci și de lemn și de lut trebuiesc vase”.

12 octombrie 2003

Referințe bibliografice

1. Писатели Франции о литературе. Сборник статей. – Москва, 1978.
2. Leclerc, Gérard. *Mondializarea culturală. Civilizațiile puse la încercare*. – Chișinău, „Știința”, 2003.
3. Bondrea, Aurelian. *Sociologia culturii*. – București, 1993.
4. P. Huntington, Samuel. *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*. – Editura Antet, București, 1998.
5. Said, Edward. *Hotare incerte*. Rev. *Săptămîna*, 2003, 26 septembrie, p. 13 (Reluare din *Corriere della sera*).
6. Shayegan, Daryush. *Modernitatea este viitorul nostru, al tuturor*. – Rev. *Săptămîna*, 2003, 26 septembrie, p. 13 (Reluare din *Goft-o Gu*, Iran).
7. Cioran, Emil. *Schimbarea la față a României*. – București, 1990.
8. William H. McNeill. *Ascensiunea Occidentului: o istorie a comunității umane și un eseu retrospectiv*. – Chișinău, Editura Arc, 2000.
9. Ciobanu, Ștefan. *Dimitrie Cantemir în Rusia*. – Chișinău, 1924.
10. Minea, I. *Despre Dimitrie Cantemir. Omul. Scriitorul. Domnitorul*. – Iași, 1926.
11. Călinescu, G. *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. – București, 1985.
12. Măciucă, Constantin. *Dimitrie Cantemir*. – București, Editura tineretului, 1962.
13. Dr. Pascu, Giorge. *Viața și operele lui D. Cantemir: 26 octombrie 1673 – 21 august 1723*. – București, 1924.
14. Moldovanu, Dragoș. *Dimitrie Cantemir între Orient și Occident. Studiu de stilistică comparată*. – București, 1997.
15. Cioculescu, Șerban. *Varietăți critice*. – București, 1966.
16. Cantemir, Dimitrie. *Opere complete*, vol. VIII, tomul II. – București, 1987.
17. Perpessicius, *Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948-1956)*. – București, 1957.

18. Cantemir, D. *Opere complete*, vol. I. *Divanul*. – București, 1974.
19. Țarălună, Ecaterina. *Dimitrie Cantemir. Contribuții documentare la un portret*. – București, Editura Minerva, 1989.
20. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Prelegeri de filosofie a istoriei*. – București, 1968.
21. Oțetea, Andrei. *Renașterea*. – București, 1964.
22. Vaida, Petru. *Dimitrie Cantemir și umanismul*. – București, 1972.
23. *Istoria literaturii române*, vol. II. – București, 1964.
24. Panaitescu, P. P. *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*. – București, 1958.
25. Bădărău, Dan. *Filosofia lui Dimitrie Cantemir*. – București, 1972.
26. Rotaru, Ion. *O istorie a literaturii române*, vol. I. *De la origini pînă la Epoca Luminilor*. – Galați, Editura Porto-Franco, 1994.

File scrise cu litere de aur

Acum patru secole, la Suceava – vechea cetate de scaun a Moldovei medievale – vedea lumina zilei cel de al treilea fiu al domnitorului Simion Movilă, pe nume Petru.

Spre deosebire de frații săi Gavril, Mihail și Moise, care mergând pe urmele tatălui, au asaltat și au stăpânit în diferite perioade tronul țării, după eșecurile suferite pe acest tărâm, Petru a îmbrățișat cariera cultural-religioasă, devenind în deceniile 4-5 ale secolului al XVII-lea una din cele mai strălucite personalități ale Răsăritului ortodox. Faptul că Simion Movilă domnise succesiv în Țara Românească și în Moldova, îl determină pe fiul său Petru să înscrie în stema proprie atât corbul valah, cât și capul de bour moldav.

Aflat de la vârsta de zece ani în Polonia, viitorul mitropolit al Kievului, capătă aici, dar poate și în Occident, o solidă cultură umanistică și ecleziastică, la curțile marilor demnitari poloni și pare-se că învață chiar la renumita Academie Zamoyska, întemeiată de cancelarul Jan Zamoyski, cu profesori iezuiți. Datorită rarelor sale capacități și sprijinului acordat de Toma Zamoyski, fiul temutului cancelar, Petru Movilă, la numai câteva luni după călugărire, în 1627, este ales în calitate de arhimandrit al lavrei Pecersk, pentru ca încă peste șase ani, în 1633, să devină mitropolit al Kievului și Haliciului. În această înaltă funcție cultural-eleziastică Petru Movilă se afirmă din plin ca personalitate de excepție, capabilă de acțiuni de amploare și stăpânit de o dorință nestrămutată în

ce privește aplicarea în viață a curajoaselor proiecte și planuri reformatoare, pe care le urzise de-a lungul anilor.

Principalul câmp de activitate, ca să ne exprimăm într-un limbaj mai modern, l-a constituit – pentru înzestratul și ambițiosul mitropolit și susținătorii săi – apărarea ortodoxiei, strâmtorată și atacată cu înverșunare la acea vreme de către catolicism, calvinism, protestantism. În felul acesta la frontiera lumii est-slave, est-romanice și est-occidentale își face apariția o neordinară personalitate ecleziastică, care își propune prin cultură să apere niște principii și temeuri subminate sau convertite de un alt tip de cultură. Cartea, tiparul și școala – sânt cei trei stâlpi, pe care se sprijină ortodoxia în lupta ei pentru supraviețuire și prosperare spirituală. Tocmai acestor sfere de activitate le acordă o atenție preferențială mitropolitul Petru Movilă.

Tipografia înființată la Kiev în timpul păstoriei lui Petru Movilă tipărea cărți bisericești pentru toată zona slavă de sud și est, inclusiv pentru Țările Românești, unde limba maternă în serviciul divin avea să se instaureze definitiv abia în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Sub supravegherea și cu participarea nemijlocită a mitropolitului Petru Movilă sunt tipărite o serie de cărți religioase, ca *Liturghierul*, *Trebnicul*, *Catehizisul* și altele, care au jucat un rol deosebit de important în afirmarea ortodoxiei și în combaterea catolicismului.

Printre cele mai reprezentative lucrări cu participarea hotărâtoare a lui Petru Movilă se remarcă mai ales *Mărturisirea ortodoxă*, redactată și discutată mai întâi la Kiev în 1640, iar apoi la Iași, în 1642, sub arbitrajul de facto al domnitorului Vasile Lupu. La această consfătuire interortodoxă – slavă, greacă și română – au participat, după cum se știe, reprezentanți de vază ai tuturor celor trei biserici nominalizate mai sus. Scrisă în latină, tradusă apoi în greacă (în Olanda, în 1662), în slavonă (1685) și română (Buzău, 1691), lucrarea își pune drept scop să introducă lumină, din punctul de vedere al ortodoxiei, în adevărul luptei dintre aceasta din urmă și catolicismul reformat, să reflecte oarecum confuziile pe care le-ar fi admis fostul patriarh al Constantinopolului Chirii Lucaris în polemica sa cu calviniștii. Anume această operă fundamentală i-a adus lui Petru Movilă prețuire din partea unui recunoscut dogmatist rus modern, pe nume Macarie, caracterizându-l drept "părinte al teologiei ortodoxe moderne".

Un loc aparte îi revine copământeanului nostru și în ce privește crearea, în 1632, a colegiului kievean, transformat ulterior în Academie, în rezultatul fuzionării școlii frăției din localitate și a școlii de la lavra Pecersk. Colegiul de tip academic dispunea de șapte clase: 3 inferioare și 4 superioare. În prima treaptă se studia infima, gramatica și sintaxa, apoi slavona veche, latina, greaca, polona, mai târziu - limbile moderne europene; în cea de a doua fază – poetica, retorica, filosofia, teologia, apoi: geometria, astronomia, muzica.

Ceea ce făcea marele cărturar pentru patria sa adoptivă Ucraina – se proiecta aproape simetric asupra patriei sale originare – Moldova, la fel ca și a Țării Românești. Tipografiile din Țările

Românești și Școala de la Trei Ierarhi (Academia Slavo-Greco-Latină) au luat naștere cu sprijinul nemijlocit, material și uman, al mitropolitului kievean. Secolul al XVII-lea, nota cunoscutul istoric literar Ștefan Ciobanu, „în ce privește literatura religioasă, este dominat de influența literaturii religioase ucrainene care, sub îndrumarea lui Petru Movilă, devine factorul principal în viața culturală a popoarelor ortodoxe”.

De bună seamă. Nu se cunoaște nici un caz în istoria culturii noastre când s-ar fi adresat marelui cărturar de la Kiev cu o careva rugămintă și să nu fi primit răspunsul și ajutorul necesar solicitat. Strânsele relații dintre cei doi mari ierarhi moldoveni – Petru Movilă și Varlaam – unul mitropolit al Kievului, iar celălalt – al Moldovei, au fost deosebit de importante și cu consecințe extrem de benefice pentru întreaga cultură spirituală din patria lor comună originară. Simbolică, în retrospectiva istoriei, apare astăzi întâlnirea celor două mari personalități culturale, la Kiev, în vara anului 1629, în timpul soliei lui Varlaam în drum spre Moscova. În prefața la a sa *Cazanie*, intitulată *Carte românească de învățătură dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svinți mari*, apărută la 1643 de sub teascurile tipografiei de la Trei Ierarhi, dăruită de Petru Movilă, Varlaam va mărturisi cu recunoștință: „Petru Movilă, fecior de domn din Moldova... pre pofta Măriei sale au trimis tiparul și toate meșteșugurile câte trebuie”.

Pentru faptele creștinești și patriotice săvârșite în numele semenilor și compatrioților săi, personalități de talia lui Petru Movilă, rămân scrise cu litere de aur în istoria propriului neam și a tuturor popoarelor, la prosperarea și afirmarea spirituală și culturală a cărora au contribuit în chip substanțial și absolut dezinteresat.

1996

Folclorul în creația lui C. Negruzzi

1. Izvoarele folclorismului.

Articolul „Cântece populare a Moldaviei” (1840): zone, motive și substraturi folclorice în opera artistică

Cultura folclorică a lui Constantin Negruzzi are la origini două izvoare principale: a) cărțile populare; b) creația norodnică orală.

Primele contacte cu folclorul au loc încă din fragedă copilărie. O dădacă, o bunică, un prieten de proveniență umilă, o femeie în casă sau un bunic sfătos stau de cele mai multe ori la leagănul folclorismului marilor scriitori ai lumii. Literatura scrisă – populară și cultă – e o fază posterioară în procesul formării spirituale.

C. Negruzzi nu prezintă sub acest raport o excepție. Creația orală a poporului a avut prilejul s-o cunoască îndeaproape în casa părintească, din contactele nemijlocite cu țăranii satului Trifești, unde scriitorul își avea moșia și unde și-a petrecut mulți ani de viață. Numeroasele călătorii ale scriitorului prin satele Moldovei au contribuit la cunoașterea bogățiilor spirituale ale poporului.

În conformitate cu tradiția, ce se stabilise în cele mai multe familii ale claselor „de sus”, pe acele timpuri, Negruzzi, ca și alți semeni ai săi, a învățat mai întâi limba greacă și numai după aceea, abia la vârsta de 13 ani, dintr-un imbold patriotic al tatălui său Dinu Negruți, a purces la studierea limbii materne.

Într-o vreme, când „ne lipseau și cărți, și tipografie”, citim în una din schițele sale autobiografice, iar „la școala publică se învăța numai grecește”, când literatura originală „era la darea sufletului”, „câțiva boieri”, pătrunși de sentimente patriotice, „ședeau triști și jeleau pierderea limbii”, așteptând sosirea unor „calendare cu *povești* (cursivul nostru. – H. C.) și din când în când câte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahăr din ciocălăi de cucuruzi, sau pâine și crohmală de cartofe”. Abia dacă „mai rămăsese o școală” națională, pe care bătrânii patrioți „o priveau ca singur azilul prigonitei limbi” – cea de la „mănăstirea Socola”.

Tatăl scriitorului făcea parte din acei bătrâni patrioți. „Nu ieșea niciun calendar, care să nu-l aibă el întâi, nicio carte bisericească, care să n-o cumpere, nicio traducție, care să nu puie să i-o prescrie”. Și, desigur, tatăl rămâne consternat, când feciorul îi mărturisește că nu poate să-i citească dintr-o carte în limba maternă „o viață de-a sfinților”, dar în schimb e gata să-i zică în elinește „toată tragedia Ecubei” de Euripide. Bunele intenții ale patriotului părinte se ciocnesc de pedantismul ridicol al profesorului de limbă maternă („pedant ignorant și îngâmfat”), viitorul scriitor însușind limba de sine stătător, ca autodidact, folosindu-se de biblioteca tatălui său, unde, „printre mulțimea calendarelor și a cărților în grecească modernă”, a găsit (tipărite) și „Viețile sfinților din toate lunile”, „Patimile domnului nostru, în versuri”, „Istoria lui Arghir și a preafrumoasei Elena”, „Floarea darurilor” – adică scrieri care țineau într-un fel sau altul de ceea ce numim „cărți populare”. În privința destinului trist, pe care l-a avut biblioteca tatălui său, scriitorul notează: „Sărmană bibliotecă! Uitată în sicriul ei la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultuială ianicerilor! Ce n-aș da acum ca să am una din acele cărți de sute de ori citite de tatăl meu”.

Mărturiile scriitorului ne dezvăluie mediul spiritual, în care s-a format el în copilărie, preocupările culturale din acei ani ale tatălui său, care au exercitat o influență nemijlocită și asupra dezvoltării intelectuale a viitorului autor al lui „Alexandru Lăpușneanul”.

„Scrisoarea VIII” reprezintă, sub aspectul care ne preocupă în studiul de față, un interes special. În fața cititorului apar două figuri principale. *Autorul*, ca reprezentant al tineretului și al noului în devenire, și al boierului ruginit și retrograd Bogonos: vecinul („floarea vecinilor”) povestitorului, ce întruchipează o lume pitorească, dar pe cale de dispariție. Fiecare dintre aceste

personaje de formație spirituală diferită reprezintă două lumi intelectuale diferite, care însă comunică totuși între ele.

Citirea broșurii lui M. Kogălniceanu „Schiță asupra originii și limbii Țiganilor” îl duce pe autor „la idei filantropice”. Iată cum apare bătrânul Bogonos. „Figurează-ți unul din acei vechi boieri de țară moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cari sunt totdeauna veseli și mulțumiți, când secerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică”. Auzind de conținutul broșurii lui M. Kogălniceanu, Bogonos consideră că acesta își bate pur și simplu joc de el și de toți cei care-i seamănă.

Pe ce „argumente” se sprijină Bogonos în disputa cu autorul? Pe învățătura, cuprinsă în „Viețile sfinților”, în special „Viața sf. Grigore”. „În zadar râdeți d-voastră, acești cari nu știu nimic, – îi replică Bogonos autorului, – măcar că hojma citiți. În locul flecărilor franțuzești, de ai fi citit „Viețile sfinților”, nu te-ai uita la mine așa holbat. Dar vă petreceți numai vremea a făta niște stihuri schivăloase, pre care nu le înțelege nime, și care nu plătesc o slovă din „Arghir”... A!. Afară de „Aprodul Purice” a d-tale, care m-a făcut să râd de mă durea inima”.

Urmează apoi legenda Sfântului Grigore, care, prin eforturi și jertfe personale, caută să-i aducă la calea cea „dreaptă pe acei rătăciți întru legea lui Dumnezeu. „Pe parcurs Bogonos amestecă pasaje din legenda sf. Grigore cu pasaje din „cartea cea frumoasă”, „Pustnicul”, un „romanț”, pe care îl citise nu demult. În genere, toată viața sf. Grigore e împănată cu date și amănunte din viața Principatului Moldovei din primele patru decenii ale sec. XIX, cât și din biografia eroului însuși, încât, până la urmă, ai senzația, că se deapănă nu o legendă despre un sfânt de pe alt tărâm, ce acționează într-un cadru miraculos, supranatural, ci e vorba de o evocare veridică despre niște persoane pământești ce acționează în împrejurări cât se poate de pământești. Se dovedește pe parcurs că Bogonos l-a citit pe La Fontaine („câteva fabule”) și îl încurcă pe sf. Grigore cu Abelard.

Dreptatea sfântului Grigore dovedindu-se, mitropolitul îi afurisește pe „acei ce au luat parte la această hulă”, sechestrându-le averile și impunându-le credincioșilor să dea „sărindare pentru ca să se curețe de amestecul ce au avut cu ei”.

„Afuriseniile” mitropolitului, spuse în legătură cu „reabilitarea” așa-zisului sf. Grigore, nu sunt altceva decât. „argumentele” păturilor stăpânitoare întru susținerea pozițiilor lor de clasă, a „dreptului” veșnic de a ține în robie acest neam nenorocit, care erau Țiganii. Iată cum se prezintă aceste blestemuri: „Fața voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neînțeleasă pentru tot creștinul! Traiul vostru să fie mârșav și nemernic. Să nu aveți nici loc, nici foc, și să trăiți din furțișaguri. Viața voastră să se petreacă într-o vecinică robie din tată în fiu. Ori a cui vei fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pe dobitoace. Să vă numească *țigani*, adică tâlhari”. Oricine „să vă poată bate și porecli *cioare* și *stance*, fără să aveți voie a-i răspunde”. Și cel de sus n-a întârziat, desigur, să se execute, îndeplinind întocmai afuriseniile mitropolitului! Îndată, continuă Bogonos povestirea,

lumea, năvălind asupra țiganilor, „îi legară și îi luară robi. De atunci ei și copiii lor au rămas robi și robi vor rămânea până la sfârșitul lumii...”. Și, „c-un aer îngâmfat” și triumfător, el încheie: „Iată urma, de unde se trag țiganii, iar nu cum ne-o spune domnișorul acela în cartea lui”.

Contestând ereziile lui Bogonos, povestitorul remarcă, că dacă istoria ar sta pe loc, s-ar fi oprit la nivelul cunoștințelor părinților, apoi lui Bogonos i s-ar „*crede povestele*” (cursivul nostru. – H. C.), că această „*fabulă cornorată despre țigani*” a fost scrisă „de niște ipocriți și fanatici, cari, vrând să ție lumea sub tutela lor, *iscodeau feluri de basme* (cursivul nostru. – H. C.) ca să o sperie”. Aceste „ciudate minciuni”, după părerea naratorului, sunt, pur și simplu, de necrezut.

E important de reținut în schița analizată, alături de implicațiile conceptuale practice ale unui gen de literatură populară scrisă (în versiunea ei religioasă), cum sunt „Viețile sfinților”, întrebuițarea și interpretarea noțiunilor de „poveste” și de „basm” cu sens de „invenții”, „scorniri”, „istorii neadevărate”, „minciuni”. La întrebarea lui Bogonos, ce gândește autorul în legătură cu cele relatate de el, povestitorul răspunde: „Gândesc, fătate, că toate ce îmi înșiri acum de două ceasuri, *sunt numai o frumoasă poveste de adormit copiii de țată*; și că ar trebui să fie cineva tare prost ca să creadă asemenea gogomăniei”. Cu alte cuvinte, autorul își dădea perfect de bine seama de fondul mistic și reacționar al legendei despre sf. Grigore, confirmând, în același timp, că basmul sau povestea nu sunt altceva decât produsul imaginației, fanteziei poporului. (Ceea ce nu vrea să însemne nicidecum minimalizarea adevărului incontestabil, că în basm și, cu atât mai mult, în poveste își află oglindire *realitatea* înconjurătoare).

C. Negruzzi revine în repetate rânduri în scrierile sale asupra izvoarelor folclorice, care i-au alimentat opera. Referințele lui la anumite cărți, eroi și motive populare, chiar și incidentale, sunt în măsură să ajute la elucidarea folclorismului operei sale.

În scrisoarea IV, „Un poet necunoscut” (1838), citim despre D. Scavinski: „Pe când el își petrecea zilele plămădind cantaride și pisând chinchină, la 1823 un boier moldovan, înturnându-se de la Viena, îl recunosc și, văzând în el dispozițiuni poetice și spirit deștept, îl îndemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado mai tot acele minuni, ce le spune Sinbad marinarul în „O mie și una de nopți”.

Referința la o datină sau la niște superstiții populare face parte din același fond folcloric, pe care scriitorul nu întârzie să-l valorifice la momentul potrivit. „Spun că, – remarcă eroul principal din nuvela „O alergare de cai” (1840), – de câte ori moare un om, sufletul lui merge de-și ia loc între stele; oare care va fi steaua Olgăi? poate că acea care e acolo în capăt? Mă uitam la *Ursita mică*”.

Asupra lui C. Negruzzi, cum vom vedea mai jos, au exercitat o vădită influență romanele populare: „Archirie și Anadan” și „Alexandru Machedon”. Lui Negruzzi îi aparține și o traducere

asemănătoare celor din „Sindipa”: „Pentru bărbatul cel negru, care, luând o femeie guralivă să duci să cei moarte la judecată”¹³.

Și, desigur, autorul lui „Păcală și Tândală” a cunoscut în amănunțime „Ezopia” – cartea preferată a numeroase generații de cititori pe parcursul multor secole. „Opere ca «*Alexandria*», «*Ezopia*», «*Bertoldo*», «*Halima*», «*Etiopica lui Iliodor*», «*Povestea despre Sindipa filosoful și discipolul său*», pagini din Hronografe au fost citite în Evul Mediu cu multă plăcere, fiind răspândite în mase de cititori, de la o generație la altă, prin numeroase copii manuscrise și mai rar chiar prin povestiri orale. Începând cu sfârșitul secolului XVIII, ele au continuat a fi răspândite și citite în numeroase ediții tipărite”¹⁴.

Apărute la cele mai vechi popoare din Asia (India, Iran, Pamir, Siria, Palestina), romanele populare, cum sunt „Sindipa”, „Halima”, „Varlaam și Ioasaf”, „Solomon și Chitovras”, „Archirie și Anadan”, „Stefanit și Ilnilat”, unele compartimente ale „*Alexandriei*”, „au fost traduse apoi în limbile egipteană, greacă (elină și bizantină), latină, în limbile popoarelor slave și mai târziu (sec. X-XVI) în limbile moderne ale diferitor popoare europene”¹⁵.

Unele din cărțile populare au început să circule pe teritoriul Moldovei feudale însă de prin secolele XV-XVI. Acesta e cazul romanului „Alexandru Machedon”, în varianta sârbă, cunoscut atât moldovenilor și valahilor, cât și slavilor de sud și de răsărit, grecilor¹⁶.

O mare răspândire capătă această literatură în Moldova în sec. XVII-XVIII, când se traduce și se citește pe o scară destul de largă pentru acele vremi. „La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primii ani ai secolului al XIX-lea se pun sub tipar și se reeditează de multe ori cărți populare laice. Petru Bart la Sibiu tipărește în 1794 „*Alexandria*”, în 1795 „*Ezopia*”, în 1799 „*Viața lui Bertoldo*”, apoi Ioan Bart, în continuare, tipărește și retipărește în 1802 „*Sindina*” și „*Ezopia*”, iar mai târziu (în anii 1807, 1812) alte texte de literatură populară laică”¹⁷. Unele din aceste ediții i-au parvenit, fără îndoială, și lui C. Negruzzi, în familia căruia, după cum am văzut, acest gen de literatură se bucura de atenție și prețuire.

Anume în această perioadă influența literaturii populare scrise asupra literaturii originale și folclorului s-a resimțit deosebit de puternic. „În secolul al XVIII-lea, – scrie un cercetător al problemei, – prin influența elinismului și prin legăturile cu Rusia s-au tradus și retradus cele mai

¹³ Piru Al. C. Negruzzi. București, 1966. – P. 32.

¹⁴ Vezi studiul introductiv, semnat de I. C. Chițimia și Dan Simonescu la ediția: *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I. București, 1963. – P. V. În continuare: „*Cărțile populare*”.

¹⁵ Ibidem. – P. VI.

¹⁶ «*Александрия*». Роман об Александре Македонском по русской рукописи XV века. М.-Л., «Наука», 1966. – С. 6; Костюхин Е. А. Александр Македонский в литературной и фольклорной традиции. М., 1972. – С. 36-40, 42-55.

¹⁷ „*Cărțile populare*”, vol. I. – P. XXIX.

multe cărți populare, care, prin circulația lor în manuscris sau tipărite, au dat un serios impuls literaturii culte din prima jumătate a secolului următor și de mai târziu. În lipsa unei tradiții literare beletristice originale, aceste cărți au constituit pentru scriitorii noștri multă vreme modele clasice, pătrunzând nu mai puțin și în folclor”¹⁸.

Cauza principală a largii răspândiri în întreaga lume și a influenței considerabile, exercitată de cărțile populare asupra literaturii universale, rezidă, înainte de toate, în fondul lor eminent popular. O explicație justă a acestui fenomen o aflăm la N. Cartoian în capitala sa lucrare „Cărțile populare”. Referindu-se la geneza unuia dintre cele mai răspândite genuri de literatură populară scrisă, la roman, cercetătorul scrie: „Romanul popular este o întrețesere de teme, luate, în întregul lor sau în parte, din literatura orală a maselor populare și prelucrate de autori, carii, în cele mai multe cazuri nu pot fi identificați. Din ciclul poveștilor și al legendelor populare, care circulă pretutindeni, și în care se păstrează uneori rămășițe din concepții și credințe de cultură primitivă dintr-o epocă, ce trece dincolo de pragurile istoriei, și-au împrumutat materialul autorii cărților populare. Romanul, ca orice carte populară, este, dar, produsul a doi factori deosebiți: *poporul*, care dă comoara de povești și legende; *cărturarul*, care adună din popor, amplifică uneori cu elemente literare înrudite și fixează în scris materialul poporan”¹⁹.

De aceeași părere sunt și comentatorii contemporani ai ediției de texte populare, la care ne-am referit de acum²⁰.

Justețea tezei în ce privește primatul creației populare orale față de creația orală scrisă nu poate să pună însă la îndoială și alt adevăr, privind influența vădită și netăgăduită a cărților populare, pe care acestea au exercitat-o ulterior asupra literaturii scrise originale, cât și asupra creației orale a diferitor popoare ale lumii.

O importanță metodologică aparte pentru înțelegerea însemnătății cărților populare în istoria culturii universale o are articolul lui F. Engels „Cărțile populare germane”. Reflecțiile și concluziile lui F. Engels pe marginea cărților populare germane se sprijină, înainte de toate, pe recunoașterea necondiționată a rolului ideologic și estetic, jucat și de acest gen de literatură populară în conștiința maselor muncitoare. Anume faptul că poartă înalta denumire de „carte populară” determină criteriile și exigențele sporite față de asemenea tipărituri. „Cartea populară, – scrie F. Engels, – e chemată să-l amuze pe țăran, când se întoarce seara obosit de la muncă grea, să-l distreze, să-l înviorizeze, să-l facă să uite de munca împovărătoare, să transforme câmpul lui împietrosat într-o livadă înmiresmată; ea e chemată să transforme atelierul meseriașului și jalnica mansardă a ucenicului în palat de aur, iar pe mândra lui să o prezinte în chip de prințesă: ea e chemată, de

¹⁸ Piru Al. Istoria literaturii române I. Perioada veche, București. 1970. – P. 437.

¹⁹ Cartoian N. Cărțile populare. Epoca influenței sud-slave. București, 1974. – P. 308.

²⁰ „Cărțile populare”, vol. I. – P. XXII-XXIII.

asemenea, alături de biblie, să-l ajute la limpezirea sentimentului moral, să-l facă să-și simtă propria putere, dreptul său, libertatea sa, să-i trezească sentimentul bărbăției, al iubirii de patrie”. Pentru ca literatura de acest fel să-și îndeplinească misiunea și chemarea, „cartea populară trebuie să răspundă vremii sale, altfel ea încetează de a mai fi populară”²¹. Apreciind meritul romanticilor, care au prelucrat și au popularizat subiectele cărților populare, Engels remarcă, totodată, că aceștia „s-au interesat numai de conținutul poetic” al cărților populare²².

Referințele scriitorilor de la 1848, inclusiv cele ale lui C. Negruzzi, la cărțile populare au, cum a fost spus, un caracter mai mult sporadic, cu toate că influența acestora asupra creației scrise și orale originale a fost resimțită secole de-a rândul.

Altfel stau lucrurile în ceea ce privește creația orală a poporului nostru. Și A. Russo, și M. Kogălniceanu, și V. Alecsandri ne-au lăsat în acest sens nu numai mărturii incidentale, ci și studii și opinii desfășurate, care ne permit să vorbim despre o anumită concepție, mai mult sau mai puțin încheată, a scriitorilor patruzecioptiști asupra folclorului. Primul, care s-a manifestat în această direcție, a fost Constantin Negruzzi cu articolul „Cântece populare a Moldaviei”, publicat în tomul I al „Daciei literare”, în martie-aprilie 1840, la compartimentul „Scene pitorești din obiceiurile Moldaviei”.

Interesul lui Negruzzi față de folclor, ca și cel pentru istorie, a fost trezit și stimulat și de cultura rusă. „Spre deosebire de ceilalți scriitori ai generației de la 1848, – remarcă pe bună dreptate cercetătorul Al. Bistrițeanu, – al căror interes pentru creația poporului fusese stimulat de mișcările revoluționare burghezo-democratice din Occident, lui C. Negruzzi aceste îndemnuri i-au venit din Rusia, mai cu seamă de la A. Pușkin și opera lui”²³.

Contactele nemijlocite cu cultura apuseană, în parte cu cea franceză, și-au lăsat și ele amprenta asupra fizionomiei folclorismului negruzgian²⁴.

Articolul lui Negruzzi are un caracter programatic, în el fiind trasate limpede câteva linii principale privind atitudinea scriitorului față de creația populară în general, față de anumite genuri și specii ale ei – în particular²⁵. Pentru prima dată în folcloristica autohtonă se întreprinde aici o „clasificare a poeziei populare”²⁶. Creația poetică orală e analizată de Negruzzi nediferențiat, adică în

²¹ Маркс К., Энгельс Ф. «Немецкие народные книги». – Об искусстве», т. II. М., 1957. – С. 559.

²² Ibidem. – P. 560.

²³ Bistrițeanu A. S. Negruzzi și creația populară. – „Limba și literatura”, VI. București, 1962. – P. 369.

²⁴ Pentru articolul „Cântece populare a Moldaviei”, de pildă, s-a găsit chiar și un model. E vorba de o afirmație insuficient verificată până în prezent a cercetătorului P. Haneș, care arată ca sursă de inspirație: Mainzer J. Musique et chants populaires de l'Italie. – „Revue de deux Mondes”, 1835, 15 févr.

²⁵ Osadenco Ion, referindu-se la părerea lui Al. Piru în această chestiune, susține: „Studiul «Cântece populare a Moldaviei» are ca model articolul „Muzica și cântecele populare ale Italiei” de J. Mainzer” (Osadenco I. Constantin Negruzzi. Viața și opera. Chișinău, „Cartea moldovenească”, 1969. – P. 81). Controversa o poate rezolva, credem, numai o colajonare directă a textelor respective.

²⁶ „Schițe de folclor moldovenesc”. Chișinău, 1965. – P. 30.

strânsă legătură cu alte aspecte ale artei populare: dansul, muzica. După cum remarcă folcloristul român Gh. Vrabie, spre deosebire de M. Kogălniceanu și A. Russo, care apreciau „folclorul ca document istoric, Negruzzi dezvoltă latura etnografică și etnologică chiar a poeziei populare”²⁷. Cauzele determinante ale acestui fapt ar fi, după părerea cercetătorului, observațiile personale ale scriitorului făcute în timpul aflării sale la țară, cât și influența herderianismului epocii. „Raportând poezia populară la firea poporului și climă, legând-o de melodie și de anumite instrumente, împărțind-o în cele cinci trupe, pe care încearcă să le definească, se vede că scriitorul moldovean avea o privire de ansamblu asupra poeziilor populare cu totul interesantă pentru acea vreme. Portretizarea unora dintre colportorii lor, înfățișarea mediului în care se cântau, citarea de versuri culese de scriitor, – toate ni-l arată pe acesta ca pe un scriitor cu fine intuiții folclorice”²⁸.

Că Negruzzi era serios preocupat de creația populară încă înainte de apariția articolului „Cântece populare a Moldaviei”, o confirmă nu numai infiltrațiile de elemente și motive folclorice în opera originală de până la 1840 a scriitorului, ci și anumite documente autentice, în parte, articolul căminarului Iordache Mălinescu, scris la 17 noiembrie 1838, dar publicat abia în 1842 în gazeta transilvăneană „Foaie pentru minte, inimă și literatură” sub titlul „Un discurs în poezie”. Din acest articol reiese că Negruzzi se interesa îndeaproape de poezia populară, văzând în ea un izvor de inspirație. Scriitorul îi expediase la acea dată lui Mălinescu „trei doine făcute din fugă. Dacă vreuna din ele îți va plăcea și vei socoti că merită a mai fi văzută și de streini ochi, – scria autorul, – îmi vei spune-o, și eu mai netezindu-o, mai îndreptându-o, o voi trimite undeva ca să se publice”. Cea de a doua – din cele trei doine „e un amestec de versuri populare și culte, brodate pe funcția doinei”²⁹. „Doina” lui Negruzzi: „De când eram încă mic/ Doină știu și doină zic/ și cu doină mă plătesc/ ca de-o zi de boieresc/ Și cu doină și doiniță/ scap de crâng în poieniță/ Acolo mă pui pe iarbă/ Pe malul vre-uni (vreunui) părau/ Fără grijă, fără treabă/ Îmi scot fluierul din brău” ș.a.m.d.).

Articolul „Cântece populare a Moldaviei” reflectă din plin preocupările folcloristice anterioare ale scriitorului. „Natura, – începe autorul, – voiește ca omul să-și cânte plăcerile și suferințele. Prin cântecele sale el își zugrăvește gândul, naravurile, faptele, într-un cuvânt, toată ființa sa. Cântecul este o răsfrângere a sufletului său”. După ce expune în treacăt ideile mai principale ale concepției herderiene privitor la rolul mediului geografic în formarea spirituală a popoarelor („Precum și în Europa civilizată, lăcuiorii dealului au deosăbite vorbe și obiceiuri de lăcuiorii văiei; precum orice târg, orice sat are a sa particulară fizionomie, fieștecare țară are cântecele sale, a căror muzica și poezia sunt potrivite cu firea pământului său și caracterul lăcuiitorilor ei”), și încearcă o clasificare proprie a poeziei populare („Sunt deosebite cântece

²⁷ Vrabie Gheorghe. *Folcloristica română. Evoluție, curente, metode*. București, 1968. – P. 47-48.

²⁸ *Ibidem*. – P. 51.

²⁹ Bârlea Ovidiu. *Istoria folcloristicii românești*. București, 1974. – P. 68.

populare: cântecul ostășesc sau istoric, cântecul religios, cântecul dragostei și cântecul codrului sau voinicesc”), Negruzzi trece apoi la analiza materialului folcloric propriu-zis, atenția autorului fiind atrasă de *dansul popular*, care întrunește, pe lângă dansul propriu-zis, muzica și cântecul de lume sau cântecul lăutăresc („Strigătura”).

Poezia lirică de dragoste și de dor e ilustrată în exemple de autentică factură populară. („Cine a zice Nițu vine,/ Da-i-aș rochia de pe mine:/ Cine a zice c-au venit,/ Da-i-aș ce i-am giuruit ș. c./ De cine dorul se leagă,/ Nu-i pară lucru de șagă,/ Că de mine s-au legat,/ Parcă nu-i lucru curat”).

Aparte se cere evidențiat ceea ce C. Negruzzi numește „Cântecul voinicesc sau tălăhăresc”; se are în vedere *cântecul haiducesc*, prezentat de autor în genere cu semn de aprobare și admirație, precum și „doinele sau cântecele muntene”. „Vasile cel Mare, Bujor ș. c., – scrie autorul, – au avut și ei epoele lor. Fiecare au murit cum se cade unui veteaz, de sabie sau de ștreang”. Spre deosebire de Vasile cel Mare, care dădea dovadă de cruzime și lipsă de discernământ în luptă cu dușmanii săi, Bujor era mai romantic. Nu mai puțin crud decât Vasile, era fără milostivire către boieri și neguțitori. Înverșunarea lui însă cruța femeile și copiii. Adese îmbla prin sate și târguri, cercetând pre săraci și miluindu-i din prăzile bogaților. De aceea și pomenirea lui n-a pierit ca a lui Vasile, și cântecul lui e de obște știut:

*Frunză verde de negară,
A ieșit Bujor în țeară;
Pradă popii și-i omoară,
Pe ciocoi îi bagă-n fiară.
Haideți feciori după mine,
Că știu calea-n codru bine.*

*Ici în vale la fântână
Două fete spală lână;
Bujor le ține de mână.
Ici în vale la pârau
Două fete spală grâu;
Bujor le ține de brâu; ș. c.*

E semnificativ faptul că în încheierea articolului C. Negruzzi găsește de cuviință să amintească în mod special de „frumoasele balade a «Mumei lui Stefan» și a nimfei «Dochia», reînviată din pulberea veacurilor de d. aga Gh. Asachi”, pe care nu se sfiște „a le recomanda atât cetitorilor noștri, cât și oricărui artist străin ca pre niște capd’ opere de melodie”; cu alte cuvinte, autorul pledează pentru scrieri inspirate de tradițiile populare.

Negruzzi însuși a apelat în repetate rânduri la tradițiile populare, a scris lucrări originale în stilul celor populare, recurgând uneori, în spiritul romantismului, și la mistificări, Așa e, de pildă, schița „Cântec vechiu” (1843), unde se evocă o călătorie prin ținutul Hârlăului cu vestigiile sale istorice, cu „dealul Cătălinei”, cu „ruinele politiei Cotnarii”, cu vestita Dumbravă Roșie – rezultatul „faptei barbare și mari a unui mare domn, care, ca să lase un monument fioros al vitejiei sale, înjugă leșii la plug și semănă o întregă câmpie cu ghindă. Ghinda a produs stejari uriași și când vântul

clatină frunza lor, se aude un geamăt tânguios ca în pădurea Dodonii” ș.a.m.d. La replica autorului-călător: Cantemir (Constantin. – H. C.)... era bun domn”, „bătrânul mazil” răspunde: „Bun și nu prea. A omorât doi bunătate de boieri (se are în vedere frații Velicico și Miron Costin. – H. C.), pentru că-i da pe foaie și nu-l lăsa să-și facă mendrele: dar așa a fost de când e țara noastră: *dreptul umblă totdeauna cu capul spart*”. Cauza căznirii boierilor nevinovați a fost sfatul îndrăzneț, pe care ei și-au permis să-l dea domnitorului: „Măria ta, mai des cu paharul și mai rar cu birul, că nu poate țara”. Cantemir i-a omorât pe sfetnicii săi ca urmare a denunțului ministrului Iordache Roset Visternicul. Deși „Cantemir a plâns mult că a făcut așa păcat”, greșeala comisă a fost fatală. Tocmai atunci, „când au murit boierii ceea, ieșise un cântec, care-l știa tatăl meu pe de rost: îl și prescrisesem eu”. La rugămintea călătorului, ca să-i dea textul acestui cântec, mazilul răspunde: „Ce să faci dumneata cu el? Cântecul acesta nu-i făcut de boieri, nici pentru boieri. Știi dumneata, că boier la boier nu-și face cântec. *Corb la corb nu scoate ochii*”.

Ca și în alte cazuri, din rândurile citate reiese clar poziția antiboierescă a autorului; căci responsabil de greșeala domnitorului este făcut în primul rând sfetnicul Iordache Roset.

Principalul e însă că toată această istorie cu amănunte și date istorice reale i-a trebuit autorului, pentru ca să imprime cât mai multă pondere și autenticitate artistică unei legende, scrise de el însuși. Mistificarea a avut succes, fiind crezută chiar și de către unii cercetători cu reputație.

Refrenul „Măria ta! cu paharul îndesește, dar cu birul mai rărește” devine acordul suprem al fiecărei strofe (10 la număr a câte 7 versuri), constituind, de fapt, laitmotivul legendei în general.

<i>Cantemir era un domn,</i>	<i>A-i zice: „Măria ta!</i>
<i>Altfel prea de treabă om,</i>	<i>Cu paharul îndesește</i>
<i>Numai țara cam prăda.</i>	<i>Dar cu birul mai rărește”.</i>
<i>Boierii văzând așa,</i>	<i>Foarte mult s-a mâniat;</i>
<i>Îi zicea: „Măria ta!</i>	<i>Pe doi din ei i-a tăiat,</i>
<i>Cu paharul îndesește,</i>	<i>Că doar de ei va scăpa,</i>
<i>Dar cu birul mai rărește”.</i>	<i>Și, nu-i va mai asculta</i>
<i>Domnul dacă a văzut,</i>	<i>Zicându-i: „Măria ta!</i>
<i>Că de șagă s-a trecut,</i>	<i>Cu paharul îndesește,</i>
<i>Și că vor a-l dărâma,</i>	<i>Dar cu birul mai rărește” ,</i>
<i>Căci boierii nu ’nceta</i>	<i>ș.a.m.d.</i>

Tratarea unui subiect istoric la modul legendar, cu mijloace și procedee artistice împrumutate direct din creația norodnică orală – așa ni se prezintă această creație destul de iscusită și de măiestrită, ieșită de sub condeiul autorului nuvelei „Alexandru Lăpușeanul”. Înveșmântarea

faptului istoric în tiparele consacrate ale tradiției și verbului popular înseamnă, în înțelegerea autorului, să-i dai acestuia un suport artistic și o forță de convingere suplimentară.

Creații sau improvizații în spirit sau după calapoade populare întâlnim în opera lui Negruzzi nu o singură dată. Am putea pomeni aici și doina „Marșul lui Dragoș” (1848) cu refrenul:

Doină! Doiniță!
Zână plăviță,
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește,
De orice nevoi.

E semnificativ că, alături de izvoarele folclorice propriu-zise, un loc însemnat în opera scriitorului îl ocupă legenda semireală, semiimagine, pe care o amplifică măiestrit: o reactualizează, conferindu-i o nouă rezonanță și priză în contemporaneitate. Această atitudine față de folclor în genere, față de legendă în particular, explică de ce scriitorul a apelat în repetate rânduri la opera lui Ion Neculce – „primul condeier moldovan, care-și împodobește letopisețul cu un mănunchi de tradiții istorice moldovenești”³⁰. Tradiții orale din „O seamă de cuvinte ce sunt audzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni, și în letopisețu nu sunt scrise, ce s-au scris aice, după domnia lui Ștefăniță vodă, înaintea domniei Dabigii-vodă”, cum sunt legenda V (despre Aprodul Purice)³¹ sau legenda VIII (despre Dumbrava Roșie) i-au servit scriitorului drept punct de plecare și izvor de inspirație pentru crearea unor scrieri artistice valoroase, cum sunt poemul „Aprodul Purice” și, parțial, eseu „Cântec vechiu”; ecouri ale legendelor XV, XVII (despre A. Lăpușeanu) se fac simțite în „Alexandru Lăpușeanul”.

Din categoria scrierilor care se sprijină și pe tradiții neculciene face parte, de asemenea, o altă navelă epistolară a scriitorului. E vorba de legenda XX, din colecția cronicarului, care devine temelia micronuvelei „Nu mă uita”. La Ion Neculce citim: „Având Radul-vodă o fată din trupul lui, să fie fugit cu o slugă, ieșind pre o fereastră din curțile domnești din cetatea Hârlăului. Și s-au ascunsu în codru. Și au făcut Radul vodă năvod de oameni și au găsit-o la mijlocul codrului, la o

³⁰ Russev E. M. Cronografia moldovenească din veacurile XV-XVIII. Chișinău, 1977. – P. 398-399.

³¹ De reținut că în această legendă a lui I. Neculce, Ștefan-vodă, încălăcând pe calul lui Purice cu ajutorul acestuia din urmă, după ce el se făcuse moviliță, i se adresează ostașului său: „Sărace Purece, de-oi scăpa eu și tu, atunce ți-oi schimba numili în Purice Movilă”. Și au dat Dumnezeu și au scăpat amândoi. Și l-au făcut boier, armaș mare pre Purice. Și dintru acel Pureci aprodul s-au tras neamul movileștilor, de au agiunsi de au fost și domn dintru acel neam. Dar și aprozii atunce nu era din oameni proști, cum sunt acum, ci era tot ficiori de boieri”. Cu alte cuvinte, în vremea lui Neculce, cu atât mai mult în vremea lui Negruzzi, aprozii reprezentau păturile de jos ale poporului.

fântână ce se cheamă fântâna Cerbului, lângă podul de lut. Deci pre slugă l-au omorât, i-au tăiat capul, iar pe dânsa au dat-o la călugărie, de-au călugărit-o”.

Aceste informații cronicărești sumare despre soarta tragică a fiicei lui Radu-vodă, ce a îndrăznit să calce canoanele existente și să se dea în dragoste cu un tânăr sărac, capătă în expunerea lui Negruzzi o expresie artistică închegată și multilaterală. „Radu-vodă, – citim în scrisoarea lui Onisim Cerentel către doamna Florinească, personajele nuvelei negruzziene, – rămânând văduv, domnița Manda, unica fiică – frumoasă ca o zi de mai – era singura mângâiere, ce-i lăsase o soție mult iubită. Ea avea acum nouăsprezece ani și nu voia să audă de măritat”, deși „o droaie de pețitori” din cei mai aleși nu-și dădeau rându: „Cnezi ruși, grafi nemți, palatini poloni, magnați unguri”, nemaipunând la socoteală pe „cei întâi feciori de boieri”. Cauza, după cum se poate ghici ușor, nu era neputința, cum zicea ea, de a se despărți de tatăl său. Retras temporar în toiu primăverii, la Cotnar, Radu-vodă adeseori, „acompaniat de fiica sa și de o suită numeroasă de juni boieri din casă și curteni, se urcau pe dealul Catalinei la vânătoarea cerbilor, ciutelor și căprioarelor”. Îndată însă „ce haitașii porneau goana, domnița Manda călare pe un cal sprinten, născut în stepele Ucrainei – prezent a unui june ataman de cazaci – se repezi pe urma capăilor, de glasul cărora vuiiau pădurile. Toți junii vânători se înșirau după dânsa, dar niciunul nu o putea ajunge, afară de Dragomir curteanul, cel mai frumos și cel mai viteaz dintre boiernașii curții”. Desele dispariții în codru ale celor doi tineri dădeau de bănuit „oamenilor răi”, căci aceștia, din neagră invidie nu puteau să-i ierte lui Dragomir – un „prunc lepădat la ușa unei biserici, strâns și crescut de Radu-vodă” – îndrăzneala lui sfidătoare de a intra în relații de dragoste cu ființa pe care ei o adorau.

Deznodământul tragic vine odată cu vestea că mâna fetei e cerută de „un june graf din Mazovia, fiu a unui vechi amic și aliat a lui Radu”. Radu rămâne neînduplecat la toate rugămintele fiicei; el ordonă să se facă nunta. Însă în dimineața zilei de nuntă camera fetei au aflat-o pustie. „Nimeni nu știa, ce se făcuse cu Manda. Unii ziceau, că și-a făcut seamă însăși, ca să nu se mărite; alții că s-a dus la călugărie într-un schit depărtat, unde să nu o mai găsească. Pornind în căutarea fiicii și a răpitorului ei, „domnul înfuriat, ordonă să se ridice îndată mic și mare, ostași, târgoveți, săteni și să bată codrii ca să prinză pe fugari”, el singur punându-se „în capul gloatei”. Cum era și de așteptat, „după o goană de câteva ore, ajungând la locul numit și astăzi Fântâna Cerbului, găsiră pe tinerii amanți dormind îmbrățișați lângă un izvor, sub umbra unor fagi tufoși”. În aceeași clipă „Radu făcu semn ostașilor, ce împrejurase pe Dragomir, să-l dea pe mâinile călăului, iar pe Manda nu o lăsă să se depărteze ca să privească execuția amantului său. Atunci Dragomir se repezi și, smulgând un smoc de floricele ce creșteau pe malul pârauțului ce curgea de la izvor, le aruncă la picioarele Mandeii leșinate, strigându-i: „Nu mă uita! Nu mă uita!”. Apoi făcându-și cruce, puse

capul pe trunchiul pregătit, lângă care sta călăul”. De atunci, încheie autorul expunerea, „floricica asta s-a numit: „Nu-mă-uita”.

După cum vedem, Negruzzi a păstrat scheletul legendei neculciene, miezul căreia îl constituie dragostea nefericită dintre Manda și Dragomir, dar a completat-o cu detalii artistice noi, menite să extindă cadrul istoric și să sporească efectul artistic al celor relatate. Printre acestea pe prim-plan apare episodul final cu poeticul și tragicul simbol al florii „Nu-mă-uita”, venit din lirica populară*.

Elemente, viziuni și clișee de origine populară scrisă și orală întâlnim nu numai în creația originală a lui Negruzzi, ci și în traduceri ale scriitorului. Și, cu toate că meritul în această privință le revine, în primul rând, autorilor, din care se fac traduceri, folclorismul unor asemenea opere, care îmbracă haina lingvistică a traducătorului, ține și de folclorismul scriitorului-traducător, al scriitorului-adaptator. Astfel, în „Melodiile irlandeze”, traduse prin 1838, citim: „Poate că speranța imitând *paserea povestei* (e vorba de pasărea din „O mie și una de nopți”. – H. C.), care zbură din arbor în arbor, luând cu dânsa prețiosul talisman, făcu să strălucească în ochii tăi ademenitoarea nadă a fericirii numai pentru ca să te tragă spre ea și apoi îndată să piară”. Printre baladele lui V. Hugo, traduse de C. Negruzzi, figurează și de acelea care au la bază motive și superstiții populare sau iau drept motto pasaje din scrieri de origine populară („La Tribli Zburătorul”, „La un trecător”, „O zână”, „Silful”, „Zâna și Pera”). În satira V („Satir și Parierg”) A. Cantemir reproduce, cu anumite modificări, fabula „Furnicile și greierul” de Esop³², pe care C. Negruzzi și A. Donici o transpun precum urmează:

*Furnica-n timpul verii asudă ostenind,
Și câte un grăunte adună-n moșinoiu;
Iar când e trista lumea de-a iernii viitor rece
De-acasă nu se mișcă, se bucură în ticnă
De podurile care în vară-a adunat.*

* Subiectul legendei „Nu-mă-uita” a fost interpretat și de alți scriitori patruzecioptiști, în parte, de către Vasile Alecsandri și Nicolai Istrati.

³² Iată fabula lui Esop în traducere moldovenească (sf. sec. XVIII): „La vremea iernii se udase grăunțele furnicilor și le scoase de le usca la soare.

Iar greierul era flămând și ceru la furnică să-i dea să mănânce. Iară furnicile ziseră:

– Dar astă-vară de ce nu ți-ai strâns hrană?

Răspunsă greierul și zisă:

– N-am avut când strânge, să tot am cântat de m-am veselit și m-am desfătat

Iară furnicile ziseră râzând:

Dacă ai cântat astă-vară și te-ai veselit, acum dar șezi și joacă.

Tălcul.

Așadar trebuie: când avem vreme de agonisită, să agonisim, că nu e totdeauna de agonisit și de câștigat”. (Reprodusă după: „Cărțile populare”, vol. I-II. – P. 201-202.)

Sursele folclorismului operei lui Negruzzi, ca și formele lui de manifestare, sunt, după cum am văzut, diverse și multiple. De la doină și cântecul haiducesc – la legenda istorică și cântecul de lume, de la hore și strigături – la lirica socială și de dragoste, de la fabula esopică – la romanul popular, toate acestea constituie coordonate esențiale ale folclorismului scriitorului Constantin Negruzzi.

**2. Proverbul și zicătoarea.
Opinii și definiții. Funcția lor estetică.
„Scrisoarea XII (Păcală și Tândală)” – model
de folosire creatoare a paremiologiei populare**

Pentru înțelegerea rostului și semnificației estetice a proverbului și zicătorii o importanță deosebită o au opiniile marilor scriitori și critici, care au meditat asupra fenomenului, punându-ne la dispoziție, în acest fel, prețioase mărturii și modele de folosire creatoare a fondului paremiologiei populare. Ne vom referi doar la unele din ele.

Luând cunoștință de comedia lui A. S. Griboedov „Prea multă minte strică”, A. S. Pușkin remarca, cu titlu de înaltă prețuire, că jumătate din versurile acestei geniale creații sunt adevărate aforisme, ce se vor neapărat încadra în categoria proverbelor. V. G. Belinski, reluând ideea, sublinia: „Fiecare cuvânt din comedia lui Griboedov conținea, încărcături comice, uimea prin dinamism intelectual, prin originalitatea expresiilor, prin poezia imaginilor, așa încât aproape fiecare vers din comedie a devenit proverb sau zicătoare și se potrivește pentru a fi întrebuințat ba într-o împrejurare de viață, ba în alta”³³.

Cultivând fabula – acest gen insuficient apreciat, considerat de mulți un fel de amuzament pentru copii – I. A. Krâlov, după cuvintele lui N. V. Gogol, a izbutit să se impună ca un poet popular. Mentea limpede a fabulistului e comparată de autorul „Sufletelor moarte” cu înțelepciunea proverbelor, cu acea înțelepciune a omului rus simplu, care poartă denumirea de înțelepciune a concluziilor, înțelepciunea cea de pe urmă.

Gogol propune chiar și o definiție a proverbului: „Proverbul, – scrie el, – nu e o părere sau presupunere despre cineva sau despre ceva, dată apriori, ci un bilanț, un sediment al unor evenimente, care au terminat de fermentat și s-au consumat, un extras definitiv al forței fenomenului, luat în totalitatea lui, și nu în manifestările sale particulare... Pe lângă plinătatea de gând a formelor de exprimare, în ele și-au aflat reflectare multe însușiri de caracter norodnice ale noastre: în ele poți întâlni tot ce vrei: batjocura, zeflemeaua, reproșul – cu alte cuvinte, tot ceea ce

³³ Белинский В. Г. Горе от ума, сочинение А. С. Грибоедова. Сбор. соч., в 3-х т. Т. I. М., 1948. – С. 503.

răscolește inima și sufletul; și, ca Argus cu cei o sută de ochi ai săi, fiecare din ele stă cu privirile ațintite spre noi”³⁴.

Expresia aforistică, care are harul de a deveni proverb, e semnul genialității. Asta nu înseamnă însă că toți scriitorii geniali au creat proverbe-aforisme, care s-au impus, care au intrat în circulație largă, în folclor. E interesant de remarcat, sublinia vestitul filolog rus academicianul F. Buslaev (1818-1897), „că în timpurile mai noi comicul Griboedov și fabulistul Krâlov au dăruit societății câteva proverbe, în timp ce Pușkin – fără îndoială cel mai bun poet al nostru – niciunul”³⁵.

Gândirea poporului, sublinia A. M. Gorki, își află expresie adecvată în povești, legende, proverbe și zicători. „Anume proverbele și zicătorile exprimă gândirea masei populare în plinătatea ei instructivă și pentru scriitorii începători e absolut utilă cunoașterea acestui material...”³⁶. „În genere, – arăta autorul romanului „Mama”, – proverbele și zicătorile dau o expresie pilduitoare întregii experiențe de viață și istorico-sociale a poporului muncitor și scriitorul e obligat să cunoască acest material... Eu unul, – își încheie scriitorul reflecțiile la acest subiect, – am învățat mult de la proverbe, adică de la gândirea în aforisme”³⁷.

Gândirea aforistică a poporului, cuvântul greu de sens și plin de culoare din proverb și zicătoare i-au răscolit sentimente profunde de admirație și recunoștință scriitorului Mihail Șolohov. Într-un succint, dar inspirat cuvânt înainte la corpul de „Proverbe ale poporului rus” de Vladimir Dal, autorul „Donului liniștit” scrie: „Una dintre cele mai mari bogății ale poporului e limba. Secole de-a rândul se acumulează și trăiesc veșnic în cuvânt necuprinsele comori ale cugetului și experienței umane. Și probabil că în niciun domeniu al creației lingvistice a poporului nu se manifestă cu atâta forță și atât de cristalin istoria națională, orânduirea socială, traiul de toate zilele, concepția lui despre lume, ca în proverbe...”³⁸.

Spre deosebire de unele genuri și specii folclorice, care, din diferite motive, au dispărut sau se află pe cale de dispariție, proverbul și zicătoarea își continuă din plin existența atât în graiul viu al poporului, cât și în literatura scrisă, ce aparține condeiului unor personalități creatoare individuale.

În literatura de specialitate sunt atestate, în temei, două surse de alimentare și regenerare a acestei specii aforistice: a) observarea vie a vieții, zicerile unor personalități istorice ilustre; b) diferite opere ale creației populare orale, cât și ale literaturii artistice culte.

Proverbul, după cuvintele lui F. Buslaev, e o sentință înțeleaptă, recunoscută din vechime ca adevăr și transmisă din generație în generație³⁹. Proverbul, lăsat de strămoși drept învățătură

³⁴ Гоголь Н. В. Собр. соч. в 6-и т. Т. 6., М., 1953 – С. 165-166.

³⁵ Буслев Ф. Исторические очерки русской народной словесности и искусства. СПб., 1861. – С. 136.

³⁶ Горький М. О литературе. М., 1953. – С. 328.

³⁷ Ibidem. – Р. 329.

³⁸ Даль В. Пословицы русского народа. М., 1957 – С. 111.

³⁹ Буслев Ф. Исторические очерки русской народной словесности искусства, Том I. – С. 37.

urmașilor, nu numai înfrumusețează cântecul sau povestea: el este legea morală și rațiunea sănătoasă, exprimate într-o sentință scurtă.

Chiar și o persoană, care nu se remarcă prin cine știe ce calități individuale, poate să se evidențieze și să vorbească lucruri adevărate. Drept exemplu Buslaev aduce personajul lui Sancho Panza din celebrul roman „Don Quijote” de Cervantes. Sărac cu duhul și predispus unor tentații senzuale, Sancho Panza vorbește totuși lucruri „cuminți” și morale, fiindcă vorbește așa cum vorbesc toți oamenii din satul lui, cu proverbe, tot comismul reflecțiilor sale constând în contradicția logică dintre premisa majoră, întotdeauna înțeleaptă, căci proverbul, după cum se știe, trivialități nu conține, ci vizează cazul concret la care proverbul se referă.

A. A. Potebnea, elevul lui Buslaev, acordă atenție specială proverbului ce-și trage obârșia din fabulă, deși în același mod și după același calapod poate fi comprimată și oricare altă creație, ce nu ține de fabulă (povestea, romanul, comedia)⁴⁰.

V. Dal (1801-1872) definește *proverbul*, ca parabolă de dimensiuni mici, ca „judecată, sentință, povață, exprimată pe ocolite și pusă în circulație sub ciocanul poporaneității. Proverbul e vorba cu ocolișuri, cu aplicații concrete, înțeleasă și acceptată de toți...”⁴¹. Astfel înțeles, proverbul nu se naște în chip voit, ci erumpe, silit de împrejurările de viață, ca un strigăt din adâncurile sufletului; acestea sunt sentințe adevărate, condensate până la refuz într-un singur mănunchi, într-o singură interjecție.

Cât privește *zicătoarea*, V. Dal o definește tot ca „o expresie pe ocolite, vorbire figurată, simplă alegorie, vorbă cu perdea, mod de exprimare, dar fără parabolă, fără raționament, concluzie, aplicație”; zicătoarea e, de fapt, numai „prima jumătate a proverbului”⁴².

Definiția proverbului și a zicătorii, data de Vladimir Dal, nu diferă prea mult de definiția acestui gen întâlnită în cercetările folcloriștilor de azi. Proverbul, scrie, de pildă, folcloristul V. P. Anikin, – „e o vocabulă poetică lapidară, care a intrat în vorbirea curentă și care are o semnificație didactică, o sentință poetică ritmic organizată, în care poporul a generalizat pe parcursul secolelor experiența sa social-istorică”⁴³. Zicătoarea, în concepția aceluiași cercetător, se prezintă ca o „expresie figurată larg răspândită, în care e caracterizat cu precizie un anumit fenomen din viață. Spre deosebire de proverbe, cu care se înrudesce ca formă, zicătorile sunt lipsite de semnificație

⁴⁰ Потенбя А. А. Эстетика и поэтика. М., 1976. – С. 523.

⁴¹ Даль В. Пословицы русского народа. – С. 18.

⁴² Ibidem. – P. 20.

⁴³ Аникин В. Ф. Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор. Пособие для учителя. М., 1959. – С. 14.

didactică generalizatoare directă și se mărginesc la o caracterizare figurată, deseori alegorică, a unui fenomen sau altul”⁴⁴.

Nici C. Negruzzi, nici alți scriitori de până la el sau contemporani cu el n-au poposit în mod special asupra semnificației teoretice a acestui gen al creației populare. O mărturie edificatoare sub acest unghi de vedere se cere totuși a fi reținută. E vorba de definiția fabulei cuprinsă în scrisoarea XXX („Alexandru Donici”), ce are tangențe directe cu problema discutată. „De la Esop, pe care-l silabisim pe băncile școlii, până la La Fontaine, Krâlov, Donici – *apologul, ca și proverbul*, a fost totdeauna înțelepciunea națiunilor”. În continuare autorul dezvăluie sensul fabulei, însă cele spuse despre fabulă se referă în bună măsură și la proverb: „În fabulă vezi pe judecătorul prevaricator, pe dregătorul nedrept; pe acei, pe cari nimeni n-a cutezat a-i numi pe nume, apologul i-arată, ca într-o oglindă, sub masca unui lup, a unei momițe, și toată – lumea-i cunoaște.

Și să nu creadă cineva că e lesne a face o fabulă. Franța avu mulți fabuliști: niciunul însă nu ajunsese pe La Fontaine, și să vă spun pentru ce? Pentru că fabula nu suferă secătură și umplutură: ea cere, pe lângă talent și bunomie, un stil simplu; ea e datoare să spună numai ce trebuie, nicio silabă mai mult. Și cine avea mai multă bunomie decât Donici! În bordei, ca și în palat, fabulele lui sunt cetite și înțelese”.

Toate aceste calități, proprii unei fabule adevărate, trebuie să le întrunească și proverbul, cu deosebirea numai că trebuie să le posede într-un grad mult mai mare căci ce este de cele mai multe ori proverbul, dacă nu o fabulă comprimată, condensată până la maximum?

În activitatea practică a scriitorilor și cărturarilor autohtoni din cele mai vechi timpuri proverbul și zicătoarea au jucat întotdeauna un rol artistic și de cunoaștere dintre cele mai active. Aspectul acesta își află o multilaterală oglindire în fundamentalul studiu monografic, amintit de acum, al lui E. M. Russev⁴⁵ privind cronografia moldovenească din secolul XV-XVIII.

Proverbul, sentința și zicătoarea au fost pe larg înregistrate și folosite de către cei ce au tradus și au adaptat cărți populare. Ne vom referi doar la unele exemple. În „Istoria a Alexandrului celui Mare din Macedonia și a lui Darie din Persida împăraților” întâlnim: „Cum să zice: capul plecat nu-l poate tăia sabia”; „pentru aceea zice prorocul Solomon: «Pre omul înțelept să-l îndrăgești, că mai lesne iaste ție și mai bine cu înțeleptul a purta pe umăr o piatră mare, decât cu nebunul a bea vin»; «Și atunci zice Alexandru: până nu sparge capul, nu curge sânge»; «Mai bine să pierim cu cinste, decât să pierim cu rușine»; «Pre un urs mulți câini latră și niciunul nu-l mușcă»; «Cum să zice: nu iaste bucurie, să nu se schimbe cu jale, și cel ce va lua de la altul cu bucurie, alții vor lua de la el cu jale»; «Și plângea Darie cu amar. Iară un boieariu vru să-l mângâie și zise: Așa iaste împărăția, ca

⁴⁴ Ibidem. – P. 15.

⁴⁵ Russev E. M. Cronografia moldovenească din veacurile XV-XVIII, în special capitolele „Valoarea literară a creației” din compartimentele „Grigore Ureche”, „Miron Costin” și „Ion Neculce”.

copaciul mare: când sare, mare sunet face. Și vântul copaciul mare surpă și-l sparge»; «Adevăr, toată paserea prin limba ei piare». În „Floarea darurilor”: „Cel ce are început rău, nu poate ca să aibă sfârșit bun”; „Cugetele se îngroapă acolo, unde nu iaste sfat, iară acolo, unde sunt sfaturi, se întărește inema omului”; „Sitos au zis: „Apa, care cură, nu aduce otravă”. În „Varlaam și Iosaf”: „Nici odinioară nu te ispiti a prinde ce nu poți apuca. Și de lucrul, ce au trecut, nu te căi. Și cuvântul ce nu-i de crezut, să nu-l crezi. Aceste trei porunci, adevă învățături, de le vei păzi, bine-ți va fi ție”. În „Albinușa”: „Albina ține în gură mierea și în coadă fierea”. În alte manuscrise: „Să nu sapi groapa altuia, că vei cădea într-însa”, „Cuvântul (ieșit) nu-l mai poți ajunge nici cu calu, nici cu ogari”; „Minciuna se afundă ca plumbul în fundul apei, iar apoi iese ca frunza în fața apei”.

Scrierea însă care, sub aspect paremiologic, a exercitat o netăgăduită influență asupra creației scrise și orale, asupra lui Negruzzi în particular, a fost, după părerea majorității cercetătorilor problemei, romanul „Archirie și Anadan” (numirea completă e „Povestea lui Archirie filosofulu, când îl învăța pe nepotul său Anadan carte”). Cel mai vechi text păstrat în limba maternă al romanului datează din 1717⁴⁶.

Subiectul romanului e următorul. Ajuns la adânci bătrânețe, înțeleptul Archirie, ce era în slujbă la curtea împăratului Sinagrip, hotărâse să-l înfieze pe nepotul său Anadan, rămas orfan, și să-l crească. După terminarea învățaturii la un dascăl, Anadan vine la unchiul său, care continuă să-i dea, în fiecare dimineață, povețe folositoare. În țesătura romanului învățăturile lui Archirie formează, după N. Cartoian, un tot compact, fiind alcătuite din proverbe, grupate în cicluri și adaptate la diferite împrejurări ale vieții⁴⁷.

Anadan se dovedește a fi nerecunoscător, punând la cale pieirea binefăcătorului său. Ieșind din încercările grele, la care a fost supus, Archirie primește învoirea de la împărat ca să continue „educarea” nepotului, proces care se sfârșește cu moartea acestuia. Romanul cuprinde „două elemente deosebite: 1) *elementul narativ*: peripețiile vieții lui Archirie, rolul lui precumpănitor la curtea lui Sinagrip, căderea lui prin viclenia lui Anadan, restabilirea în cinstea de la început, Victoria din Egipt și pedepsirea lui Anadan; 2) *elementul didactic*: sentințe date de Archirie lui Anadan, sub formă de învățăminte și enigme”. Sentințele și enigmaticele se grupează și ele în două categorii, conform subiectului și structurii romanului: „primul, la început, în epoca copilăriei lui Anadan, al doilea, la sfârșit, după restabilirea lui Archirie. Primul are un caracter exclusiv didactic și este alcătuit din proverbe grupate în cicluri privitoare la călăuzirea în viață...” (se are în vedere respectul față de părinți și de cei mai în vârstă, lăcomie și zgârcenie, căsătorie ș.a.). „Cea de a doua

⁴⁶ Cartoian N. Cărțile populare. – P. 323.

⁴⁷ Ibidem. – P. 313.

grupă de sentințe, așezată la sfârșitul povestirii, după triumful din Egipt, se referă mai toată la viclenie și nerecunoștință și cuprinde numeroase aluzii și comparații din viața animalelor...⁴⁸.

Câteva pilde din prima categorie:

„Cinstește pe părinții tăi și pe cei bătrâni, căci și tu poți să fii bătrân; și ceea ce nu-ți place să-ți faci alții ție, nu face nici tu altora. Că toată fapta își are răsplata. Fii recunoscător făcătorilor tăi de bine în timpul când ai avut trebuință de dâșșii și nu-i uita în timpul fericirii tale; că nu știi cum se întoarce soarta, care umblă ca o roată; ea astăzi te înalță ca în dulap și mâine te dă peste cap”.

„Ferește-te de certe și judecăți, că totdeauna e mai bine o învoială strâmbă, decât o judecată dreaptă; nici te amesteca în cearta altora, căci mulți sunt care caută gâlceava cu lumânarea, și te pomenești că-ți umple ceafa cu pumni și spatele cu ciomege, și până la împăratul suferă încăieratul”.

„Așa că știi, până vei fi și cât vei trăi: neguțătorie cu boierii să nu faci, că-ți vei pierde bucatele tale”.

„Nu săpa groapa altuia, că apoi tu vei cădea într-însa”.

„Să nu ei mită, pentru că mita orbește ochii omului: și-i piarde sufletul”; „Când vrei să grăiești, cuvântul trebuiaște să aibă trei portari: unul să fie la inimă, altul la grumaz, al (treilea) la gură”; Pentru că „cuvântul, deacă iease din gură, nu-l poți ajunge nici cu șoimul, nici cu calul, nici cu ogariul. Ci dacă-l grăiești, iaste grăit”; „Până vei fi, să nu grăiești cuvinte, care nu să cad, și nedrepte, pentru că minciuna cade ca plumbul întâiu în apă până la fund, și apoi iar iease ca frunza în fața apei”; „Mai bine omul înțelept să te bată, decât nebunul să te cinstească”; „Când mergi la masa omului, să nu șezi multu, că apoi te va dori. Ci mai bine ieaste să le pară rău de tine, decât să te scoată fără cinste”.

Cu privire la căsătorie: „În sfârșit, tot omul e dator în lume să urmeze la una din aceste trei, adică: sau fă-te ostaș, sau fă-te călugăr sau te însoară, dar însă ostaș să te faci mai tânăr, călugăr mai bătrân și să te însori când ajungi în minte coaptă, când poți adică să câștigi banii, iar nu când știi să-i cheltuiești; că nevasta nouă guri are, nu e pre cum ți se pare; că e mult mai bine să zici numai: Vai de mine! Decât să stați amândoi să strigați: O, vai de noi!...

Când vei vrea să te însori, deschide ochii pentru ca să nu aduci pe dracul cu lăutari în casă. Ci te păzește să nu ei fată frumoasă de neam prost, nevestă lăsată de bărbat și văduvă, care își plânge bărbatul cel mort; nici lua de neam mai mare decât tine, ca să nu-ți zică: scol tu, să șez eu; nici mai bogată, ca să nu-ți zică: taci tu să vorbesc eu, ci ia mai săracă, ca să-ți zică: fă ce știi tu... că nevasta nu e cârpă, dacă nu-ți place, să o descoși și să o lepezi. Să nu fii temător... Că dacă este ea neam rău, mai bine să păzești crângul cu iepurii, decât pe dânsa. Toate merg după neam: uită-te la mamă-

⁴⁸ Ibidem. – P. 317-318.

sa și cunoaște pe fie-sa. Că unde a sărit capra, o să sară și iada. Și dacă este ferul rău, pe cât bați, e degeaba, nu faci din el nicio treabă”.

În continuare vom cita două pilde din sentințele lui Archirie, rostite de acesta după restabilirea în cinstea sa.

Prima: „Tu ai făcut cu mine, ca oarecând un măgar, care îl legase stăpânul său cu o funie slabă, și el, rupând-o, plecase pe drum în voia lui, până când l-a întâlnit un lup și i-a zis: – Cale bună, jupânule măgar. Iar el i-a răspuns: – Așa cale bună să aibă stăpânul meu, că m-a legat bine să șezi în grajd, ca să nu mă întâlnesc cu tine să mă hiritești. Pentru că știa că o să facă praznic din carnea lui, precum îl și mănăcă îndată”.

În cel de al doilea exemplu Anadan îl imploră pe Archirie:

„– Nu mă ucide, părintele meu, că-ț voi fi păcurariu la oile tale.

Archirie iar zise:

– Ba, fătul meu, că tu ai fost ca lupul, când mergea pe urma oilor. Iar păcurariul îl văzu și-i zise: „Mergu, căci mă doare ochii și leacul îmi este prahul ochilor”. Dar lui nu-i era de vreun leacu, ci-i era ca doară va apuca vreo oaie să o mănânce. Așa fuiu și cu tine”.

În planul stabilirii influențelor, exercitate de cărțile populare, în parte de romanul „Archirie și Anadan”, asupra nuvelei „Păcală și Tândală” (Scrisoarea XII, 1842), s-au făcut câteva sugestii interesante, demne de repus în circuit. Printre acestea e și învățătura despre căsătorie din romanul popular și din povestea lui Negruzzi⁴⁹. Pentru comparare vom reproduce și noi scena respectivă din schița scriitorului nostru:

„Când ți s-or aprinde călcâiele, însoară-te până a nu îmbătrâni, căci însurat de tânăr și mâncarea de dimieață n-au greș; și bătrânul amorezat e ca și chiroșca cu păsat. Fă cunoștință cu fata; n-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mănâncă tot se zboară, și se întâmplă de departe trandafir, da de aproape borș cu știr. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus are să sară iada. De-i vedea-o că nu vrea să plămădească și toată ziua cerne, cercetează-ți casa, pentru că bătaia e din rai... Bate șaua, să înțeleagă iapa, căci femeia-i dracul; șede în deal și prăvale carul în vale: dar nu întinde ața să se rupă. Gospodăria să-ți fie măsurată, căci la gospodina bună mulți voinici s-adună; și de-i și păți ceva, numai tu să știi unde te strânge ciubota. Nu te apuca s-o păzești; mai lesne poți păzi un cârd de iepuri...”.

Prisma satirico-umoristică, prin care e tratat subiectul căsătoriei în ambele creații, unele coincidențe textuale de felul „că e mai ușor să păzești crângul cu iepurii, decât nevasta rea”; sau: „vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus are să sară iada”, justifică ipoteza,

⁴⁹ Piru Al. *Istoria literaturii, I. Perioada veche.* – P. 349-440.

formulată încă M. Gaster și susținută de N. Cartoian, cu privire la existența unei influențe a romanului popular asupra nuvelei lui C. Negruzzi.

În același timp e nevoie să se țină seamă și de punctul de vedere, formulat de I. Chițimia și întemeiat pe ideea că majoritatea cărților populare, care au circulat în Moldova, Muntenia și Transilvania, au fost, în bună parte, adaptate și nu pur și simplu traduse. Asta se referă mai cu seamă la fondul paremiologic al cărților populare, care a fost, în esența lui, împrumutat direct din creația populară orală⁵⁰. Deci originea coincidențelor paremiologice, pe care o putem semnala în opera lui Negruzzi și în cărțile populare, ar putea să fie rezultatul atât al contactelor directe ale scriitorului cu acest gen de literatură, cât și urmarea actului de asimilare organică a creației norodnice orale, pe care au cunoscut-o și de la care au pornit atât adaptatorii cărților populare, cât și Negruzzi însuși. Mărturie în această privință ne stă și numărul însemnat de sentințe, proverbe și zicători, pe care le întâlnim la Negruzzi, și nu le găsim în cărțile populare, dar care circulă, în schimb, în creația populară orală.

Ar fi nejust să afirmăm că în opera originală a lui C. Negruzzi, cu excepția nuvelei „Păcală și Tândală”, asupra căreia vom mai reveni, proverbele și zicătorile abundă. Cu toate acestea, numărul lor, atâtea câte sunt, permanența folosirii și, mai ales, arta de intuire a semnificației artistice a acestor mărgăritare populare, încadrate în chip organic în creația originală, ne permit să vorbim despre ele, așa cum am mai spus, ca despre o coordonată esențială a folclorismului negruzgian.

Mizeria, în care își ducea traiul de toate zilele poetul Daniil Scavinski, și visul lui despre o viață mai bună, sunt exprimate în cunoscuta zicală „Vrabia mălai visează”, încadrată în comentariul ironico-compătitor al autorului: „O obicinuită soartă a săracilor să viseze bogăție!” (Scrisoarea IV. „Un poet necunoscut”). În scrisoarea XXVI („Proprietate păgubitoare”) înțelepciunea omului din popor apare în aforismul: „De n-ai bătrân, trebuie să-ți cumperi”, însoțit fiind de obișnuita introducere: „Un proverb zice”.

Deseori autorul, pentru întregirea sau aprofundarea ideii sau imaginii, apelează la un dicton din altă limbă, dar bine cunoscut cititorului sau creează un aforism propriu în stilul său după modelul celui popular. Într-o scrisoare către Gheorghe Bariț, publicată în 1838 în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, citim: „Nu-mi pasă, zic, de toate acestea, Dumnezeu a lăsat pe fiecare om cu părerile sale, căci ce ar fi, când s-ar învoi oamenii între ei! O monotonie urâtă. Mai bine e așa: *Câte capete, atâtea idei!* (după: *Câte bordeie, atâtea obiceie.* – H. C.), atâtea gusturi, și eu cinstesc proverbul: *Per gusto non disputandum*”. Poziția de ușoară zeflemisire e evidentă.

În aceeași scrisoare Negruzzi scrie cu ironie despre acei care încearcă „să facă din biata noastră limbă un *balamiș-balmuș*” și îl avertizează pe un oarecare M. N., care „tună și fulgeră”

⁵⁰ Chițimia I. C. Probleme de bază ale literaturii române vechi. București, 1972. – P. 416.

asupra gramaticii lui Eliade: „Singura vinovăție, ce d-nealui îi găsește, că e făcută de unul și nu de mulți. Dar mai bine ar fi să-și aducă aminte de M. N. că *unde sunt moașe multe, copilul nu se naște sănătos*”.

Formulându-și în termeni cât se poate de critici opiniile despre „discursul de observații” al lui Gh. Săulescu, care avea pretenții că e scris în stilul „cărților bisericești”, Negruzzi, într-o scrisoare către Gh. Asachi (1839), notează malițios, că autorul acestui ridicol discurs „e departe de stilul bisericesc, *ca cerul de pământ*”.

La aluziile neîntemeiate că ar fi comis abuzuri în vremea aflării sale în fruntea departamentului Ministerului de finanțe, într-o scrisoare către cărturarul bucovinean Gh. Hurmuzachi (1849), scriitorul protesta vehement: „Aceste trebuie să le afle (oponentul său. – H. C.) și apoi să critice, iar nu să saie cu gura ca magopațele de la Podul-roș, *care ele întâiu iau prăjina*”.

Scrisoarea lui Negruzzi către V. Alecsandri (1855) începe: „Știi, că nu-i generos din partea ta să vii și *să-mi pui astfel cuțitul în gât? Scrie sau mori! La bourse ou la vie! Scrie! E lesne a zice plăcinte...*”. Adică: e ușor de vorbit, mai greu de făcut!

„Pilda rea prinde ușor” – acesta e sensul proverbului-parabolă, la care recurge Negruzzi în scrisoarea către I. Ionescu de la Brad (1859). După ce constată că preoții, urmați de săteni, clădeau pe un cap crâșme care le aduceau venituri mari, fără însă să-și dea seama de dauna morală a acestei „inițiative”, autorul adaugă: „Și apoi d-ta știi ce face exemplul: *cunoști proverbul femeii leneșe, pentru care era sărbătoare toată săptămâna: luni – luni, marți – macovei, ș. c. l., afară de duminică, când zicea că dacă va lucra preoteasa, va lucra și ea*”.

Meșterul orb din schița cu același titlu meditează: „Adeseori, când șed la lucru și când aud glasul cerșetorilor, care și-ar putea câștiga pâinea, sau pre bețivii, care-și pierd vremea și starea prin crâșme, zic în sine: «*Orbi în lumea aceasta nu sunt acei ce nu văd soarele, ci acei cari nu-și văd datoria*»”. E o mostră care ilustrează, pe bază de material paremiologic, amplitudinea din concepția lui C. Negruzzi, susținător la acea dată a liniei oficiale.

În falsul manual de vânătoare „Vânătorul bun sau Meșteșugul de a nu-ți fi urât” (aprox. 1838-1844), publicat recent (în „Studii și manuscrise literare”, vol. 1. – București, 1967), povestitorul, „*cu voie, fără voie*”, îl duce pe prietenul său la vânat. Printre sfaturile, pe care le aflăm în paginile manualului, este și acesta: „Trebui să fii totdeauna cu pușca gata, căci nici femeia frumoasă nu e așa de caprițioasă ca vânatul, și, *precum zice proverbul: nici nu știi de unde sare epurele...*”. Sau aceste „reflecții” pe marginea interdicțiilor, stabilite de Moise și Mahomed în privința cărnii de epure pentru supușii lor: „Porcul treacă-meargă; la locurile calde carnea lui nu-i sănătoasă, da epurile e totdeauna bun. Grecii și romanii la ospete trebuia să aibă epure. Plinie spunea că ar fi având o putere, pe care nu pot să v-o spun, dar o înțelegeți și *un proverb din vremea sa zice: Dacă mănânci epure, ești frumos șapte zile*”.

Proverbele caracterizatoare stau alături de sentințele moralizatoare și instructive de felul: „*Rădăcina învățaturii este amară, dulci sunt însă rodurile sale*”, sau de zicătorile de largă circulație, însă cam neutre, cum este „*a scăpa de gura lumii*”. Zicătoarea aproape incoloră „nici câine, nici ogar” capătă în context un pronunțat accent social. „...Cuconul Andronache, – citim în „*Au mai pățit-o și alții*”, era din soiul acela amfibiu (numeros în Moldavia), care se ține mai presus de *starea a doile*, și pe care aristocrația nu-l socoate, nici îl primește între ea, *adică din soiul acela, căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: nici câine, nici ogar*. Zimbolici cunoaște proverbul din ispită, dar fiind om de duh disprețuiește aste prejudecii frumoase și ridicule; el știa, că în acest al nostru veac de aur, aurul e boier mare, frumos și învățat”. Bogata experiență de viață a lui Zimbolici, caracterizată cu semnul minus, e redată prin expresia *trecut prin foc și prin apă*, care amintește și de o altă îmbinare fixă de cuvinte: *Trecut prin sită și dârmoi*. Ca și în celelalte cazuri, proverbul e plasat într-un context de factură satirică bine definită. („Tânăra Agapița, găsind în bărbatul său un om cu maniere nobile, fără pretenții, care îi împlinea cele mai mici capriciuri de copilă, *un om, în sfârșit, ce trecuse prin foc și apă*, se deprinse ușor cu căsătoria, ea, care plânse o zi întreagă, când auzise c-or să o mărite”).

La întrebarea ciocârlanului, de ce cocostârcul, „*Când vine din țări străine/ Este și mai nătărău*”, Vrabia răspunde cu o întrebare, că de, parcă nu știe el vorba populară: «*Zicătoarea cea obștească*». *Că prostia din născare/ Vindecare nu mai are!*” („*Fabulă*, 1839).

Parcă nu i-s boii acasă, Nu vine de flori de cuc, Jucați-vă cu focul, dacă vi-i voia să vă frigeți, Sărmanilor bărbați, sunteți buni de legat la gard, Eu îs lup bătrân, Vor să mă facă tobă de carte ș.a. sunt replici sau secvențe de replici din comediile și farsele scriitorului, în care se fac auzite frânturi de vorbe și expresii de origine populară.

De proverb și zicătoare Negruzzi face uz chiar și în creațiile sale cu subiect istoric. Amintim, în această ordine de idei, scena întâlnirii lui Alexandru Lăpușneanu cu Moțoc, la începutul nuvelei, dialogul dintre ei. Moțoc își arată disprețul față de popor printr-o expresie populară (*căci așa este obiceiul norodului nostru – să facă din țânțar armăsar*). Iar când Moțoc își schimbă brusc și radical poziția, transformându-se din dușman fățiș în supus credincios al noului domnitor, acesta i-o taie categoric, recurgând, în scopul reliefării mai pregnante a spuselor sale, la expresia metaforică din folclor: „– Să mă încred în voi? – zise Lăpușneanu, înțelegând planul lui. *Pe semne gândești, că eu nu știu zicătoarea: Lupul părul schimbă, iar năravul ba?*” Cât privește tânărul Stroici, continuă Lăpușneanu, el „este un copil, care nu cunoaște însă pe oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna; *lui i se par, că toate păsările ce zboară, se mănâncă*”.

Moment de vârf în ce privește întrebuințarea iscusită a paremiologiei populare în scopuri artistice personale rămâne, cum s-a mai spus, nuvela „Păcală și Tândală sau morala

moldovenească” (1842) – unica scriere de acest fel nu numai în creația lui Negruzzi, ci și în întreaga literatură națională din secolul XIX.

Cele peste o sută de proverbe și zicători, cuprinse în această originală culegere paremiologică, sunt clasificate în mai multe cuiburi tematice, conform povețelor și sfaturilor pe care Păcală i le dă finului său Tândală. Textul naratorului (în cazul de față al lui Păcală) definește, ca să zicem așa, problema, după care urmează descifrarea și „argumentarea” ei exclusiv cu ajutorul sentințelor, proverbelor și zicătorilor. După „introduceri” de felul: „De vrei să trăiești bine și să aibi tihnă”, „Nu fii bun de gură...”, „Nu fii zgârcit...”, „Nu te apuca de multe trebi odată”, „Nu te hrăni cu nădejdea și făgăduințele”, „Nu da împrumut, ca să nu-ți faci dușmani”, „Nu fii falnic”, „Nu te necăji pe soartă”, „Nu te mânia pe lume” ș.a.m.d., îndată se dau exemple de înțelepciune și povețe morale din tezaurul paremiologic popular. Fiecare zicere e urmată de exemplificări atât univoce, cât și desfășurate. În interiorul cuibului anunțat nu toate proverbele citate sunt adecvat întrebuințate și nici nu formează toate o structură unitară; unele dintre ele constituie micronuclee independente, care nu se află în raporturi logice și compoziționale cu restul textului. Ca dovadă vom cita câteva exemple: „Nu te apuca de multe trebi odată. Cine gonește doi iepuri nu prinde niciunul”, „Nu te întovărăși cu omul becnic. Mai bine este să fii cu un om vrednic la pagubă, decât cu un mișel la dobândă”. Mai departe însă, cuibul se destramă, proverbele citate în continuare vizând fenomene, metehne sociale și metehne morale importante, dar care nu argumentează teza inițială: „Nu te vârî în judecăți. În țara orbilor cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e și mare, și dreptul umblă totdeauna cu capul spart. La judecători ce intră pe o ureche, iese pe alta, căci sătulul nu crede celui flămând, și mai bună e o învoială strâmbă, decât o judecată dreaptă. Să n-ai de a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iese din mână, șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar năravul ba”.

Uneori teza principală, dezvăluită și „argumentată” de un proverb sau o serie de proverbe, e contrazisă în continuare de altele. Enunțul „Nu te încrede în ciocoi” e urmat în chip logic cu comparația: „Ciocoiul e ca răchita: de ce-l tai, de ce răsare” și de proverbul: „Și din coadă de câine sită de mătasă nu se mai face”. Tot aici însă se dă povața „Nu fii dușmănos”, urmată de proverbele: „Căci sine face, face-i-se, și nu e nicio faptă fără răsplată”. E greu de conceput cum poate fi împăcată prima parte a acestui cuib paremiologic cu cea de a doua. Desigur, situația s-ar putea explica parțial prin prezența sau utilizarea procedurii alogismului, reducerea fenomenului la numai o latură a sa, îngroșând-o până la extrem. Asemenea contradicții sunt legate însă și de date mai esențiale privind concepția scriitorului despre lume în general (din aceeași categorie fac parte și astfel de povețe: „Umilește-te, capul plecat nu-l taie sabia”).

După cum s-a remarcat cu justete, ca structură schița pleacă de la fenomene de viață socială, trece prin relații de viață practică și culminează cu relații de natură intimă, în care femeia ocupă locul dominant. Reieșind din importanța problemelor tratate, expunerea merge de la esențial la mai

puțin esențial din punct de vedere social; după rolul jucat în crearea atmosferei comise generale din schiță, cuiburile paremiologice sunt distribuite în așa fel, încât creează impresia unei evoluții inverse: de la situații oarecum grave sau pretins grave – la situații pe de-a întregul comice și zeflemiste.

Se cere subliniat că proverbul și zicătoarea în creația lui Negruzzi îndeplinesc nu numai funcții comice, satirice, urmărind, de regulă, obiective morale. În consecință, acest aspect al folclorismului negruzgian vine să confirme și el una din trăsăturile specifice ale talentului scriitorului: forța de observare a scriitorului, capacitatea lui de a surprinde laturile comice ale lucrurilor și oamenilor, prezentate însă prin prisma anumitor scopuri didactice.

Considerat ca făcând parte din „rândul primilor realiști”, Costache Negruzzi, după cuvintele lui Tudor Vianu, se profilează ca o „natură cumpătată și discretă, stăpân pe acea disciplină interioară care îl împiedică să se destăinuiească prea abundent și care, în locul expresiei patetice a propriilor sentimente, preferă observația exactă a realității exterioare însuflețită uneori de comentariul său ironic”⁵¹ Faptul istoric sau faptul folcloric stau la temelia observației scriitorului. Faptul de viață, și nu invenția sau imaginația artistică, alimentează în primul rând creația lui C. Negruzzi.

Denumirea de *anecdote* sau *anecdote*, pe care o dă scriitorul diferitor scrieri ale sale, nu înseamnă ceva de tipul „pătăraniei” sau „pramatiei”, ci indică numai că în câmpul de atenție se află faptul de viață obișnuit, dar receptat în momentele sau în aspectele neobișnuite ale existenței sale. Zâmbetul ironic și nota de scepticism stăpânit, care stăruie în multe din scrierile lui Negruzzi, creează acea senzație de echilibru estetic, spre care tindeau întotdeauna clasicii și împotriva căruia își îndreptau cu înverșunare săgețile reprezentanții romantismului.

Proverbele și zicătorile, cu fondul lor de înțelepciune populară cumpănită și așezată, au contribuit întotdeauna nemijlocit la crearea impresiei generale de echilibru moral și perfecțiune artistică.

1968

⁵¹ Vianu Tudor. *Arta prozatorilor români*. București, 1973. – P. 43.

Harul de a dezlega nodurile

Om al atitudinii deschise și al dialogului tranșant, Andrei Lupan a demonstrat, pe parcursul întregii sale activități literare și sociale, o prezență civică și intelectuală de adânci profunzimi și de largi dimensiuni, fiind considerat de contemporani drept o figură emblematică indiferent de faptul dacă îi acceptau sau îi detestau opțiunile. S-a aflat permanent și fără ezitare în inima evenimentelor, afirmându-și, într-un mod cu totul original și inconfundabil, personalitatea și convingerile. Intuia și propunea soluții salubriante în situații dintre cele mai dificile; era în stare să deblocheze încurcături și noduri gordiene din cele mai imprevizibile – printr-o decizie logică și bine cântărită, dar și printr-o glumă inspirată sau prin fixarea parametrilor comici ai unei realități ce se vroia cu tot dinadinsul gravă și plină de importanță. Cu alte cuvinte, posedă, într-un grad rarisim, harul descâlcirii ghemurilor. Despre unele din aceste întâmplări, martor, iar uneori și participant, ale cărora mi-a fost dat să fiu, voi relata în cele ce urmează.

1

Voi puncta câteva date din propria biografie pentru a demonstra cum am ajuns pe moșia lui Andrei Lupan.

După absolvirea Institutului Pedagogic din Chișinău (azi Universitatea Pedagogică *Ion Creangă*) în 1951, am fost angajat – în septembrie a aceluiași an – în calitate de colaborator științific inferior la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a U.R.S.S., cu un salariu lunar de 88 de ruble. Pentru mine postul oferit, dar și salariul pus la dispoziție, constituiau adevărate performanțe, dat fiind faptul că proaspătul angajat încă nu-și închipuia ce are de făcut și cu ce fel de știință se va ocupa. În fruntea sectorului de limbă și literatură, unde urma să-mi fac stagiul, se afla candidatul în științe filologice Nicolae Corlăteanu, azi decan de vârstă și profesor al tuturor generațiilor de profesori moldoveni de la 1950 încoace. Datorită academicianului N. Corlăteanu, care mă cunoștea din anii de studenție, ajunsese acolo unde m-am pomenit. Componenta sectorului purta, firește, amprenta șefului, adică era una lingvistică. Folclorul, critica și istoria literară, toate la un loc, erau reprezentate de o singură persoană. Această persoană era Vasile Coroban.

După vreo câteva luni de dibuiri și experimentări am hotărât să trec de partea *minoritarului* Vasile Coroban și să mă specializez în domeniul cercetării literare. Anume el mi-a tutelat primii pași pe drumul pe care pornisem, servindu-mi drept model de atitudine critică, discernământ și erudiție în munca efectuată cu dăruire pe ogorul criticii și istoriei literare.

În acele vremuri de demult erau foarte mult cotate așa-zisele lucrări colective de sinteză: istorii literare, monografii, enciclopedii etc. Pe la sfârșitul lui 1952 începutul lui 1953 problema

studiului de sinteză a apărut și în cadrul sectorului nostru. S-a sugerat ideea de a întocmi o istorie a literaturii sovietice moldovenești, care trebuia să fie urmată de o istorie a literaturii de până la perioada sovietică. Proiectul a fost realizat anume în această consecutivitate, adică într-o consecutivitate cronologică inversată. Anticipând oarecum expunerea faptelor, voi menționa că vol. *Literatura sovietică moldovenească. Ocercuri* a văzut lumina tiparului în 1955, iar *Istoria literaturii moldovenești*, vol. 1, în 1958. Ambele la Editura de Stat a Moldovei.

Revenind la stadiul realizării primului volum voi aminti că, între timp, pe la sfârșitul lui 1952, *cohorta literaților* s-a completat cu încă un cercetător proaspăt improvizat – Iosif Varticean – un transfug din lagărul lingviștilor și un „dezertor” din echipa cadrelor didactice de la Universitatea de Stat, unde își făcuse slujba până la acea dată. Responsabili de proiect erau, în temei, două persoane: Vasile Coroban și Ramil Portnoi. Un zel și un efort deosebit a demonstrat în cazul nostru ultimul dintre inițiatorii proiectului – criticul literar și omul de cultură, care a fost Ramil Portnoi. Consultant la Uniunea Scriitorilor și responsabil de manuscrisele tinerilor talente și netalente care băteau la porțile literaturii, R. Portnoi majoritatea timpului disponibil îl consuma, neremunerat, la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură. Contribuția lui R. Portnoi la realizarea și întocmirea ambelor volume a fost una esențială și de netăgăduită prestață.

Începutul începuturilor 1-a constituit elaborarea concepției volumului, selectarea colectivului de autori și distribuirea materialului istorico-literar conform dorințelor și gradului de pregătire al participanților. Printre coautorii proiectului figura și subsemnatul. La întrebarea *despre cine aș dori să scriu*, am răspuns fără nici o ezitare: despre *Andrei Lupan*. Îi cunoșteam opera și eram fascinat de stilul profund popular și de viziunea temeinic țărănească a scriitorului asupra lumii. „Coechiperii” mei au rămas puțin consternați de impertinența debutantului întru ale criticii și istoriei literare. În primul rând, pentru că Lupan era o autoritate literară de primă mărime; în al doilea rând, pentru că deținea și funcția de președinte al Uniunii Scriitorilor, funcție care îi crease o faimă recunoscută, faimă de persoană publică. Și în al treilea, atât R. Portnoi, cât și V. Coroban, erau cu mult mai indicați pentru a elabora capitolul respectiv, deoarece se ocupaseră de creația lui A. Lupan mai temeinic decât pretendentul recent anunțat: V. Coroban scrisese deja câteva materiale critice, iar R. Portnoi lucra intens la studiul monografic despre A. Lupan, apărut în 1958. Spre surprinderea mea, doleanța mi-a fost satisfăcută, dar cu o condiție: să scriu și despre alți câțiva autori mai puțin „celebri” și cu mai puțină priză la cititor. Când au fost identificate numele acestora – Petrea Cruceniuc, Petrea Darienco și *Dramaturgia scriitorilor tineri*, care, vorba lui Caragiale, nu prea exista, am început să-mi exprim anumite mofturi și nemulțumiri, la care R. Portnoi mi-o tăie scurt pe doi: – *Măi băiete, dacă mai scoți o vorbă, ți-l luăm pe Lupan! Și rămâi cu cine vrei!* Am înghițit în sec și m-am conformat situației. Cu atât mai mult că și ceilalți coautori, după cum s-a dovedit până la urmă, nu au fost scutiți de „suplimente”: V. Coroban îl avea pe Emilian Bucov, dar și pe

Ion Canna; Ramil Portnoi – pe Bogdan Istru și George Meniuc, dar și pe Leonid Corneanu; Vera Panfil – pe Liviu Deleanu, dar și pe Fiodor Ponomari ș.a.m.d.

Timp de aproape un an de zile autorii și-au elaborat și și-au redactat capitolele pe care au acceptat să le scrie. A venit vremea discuțiilor. Se instaurase o tradiție: la discutarea capitolului despre un autor sau altul era invitat să participe și scriitorul vizat. Și participau, activ și cu încercări reale de a contribui la elucidarea diverselor probleme care apăreau pe parcurs. Pentru subsemnatul momentul-cheie l-a constituit, desigur, discutarea capitolului despre Andrei Lupan, în prezența și cu participarea scriitorului. S-a spus ce s-a spus, i-a venit, spre sfârșit, rândul persoanei cu pricina. „Nu e de datoria mea să dau povețe cu privire la ceea ce se scrie și cum se scrie, – și-a început Lupan sumara alocuțiune. – Nu l-am văzut și nu-l cunosc personal pe autorul acestui studiu. (Eu stăteam cu el pe aceeași canapea, între noi se afla Vera Panfil – H. C.) Se vede că posedă condei dezlegat la gură. Aș vrea să-i doresc ca la o eventuală revenire să se lepede de unele laude gratuite, aprofundând totodată *anălizul*. Încolo, cred că autorul se descurcă în materie de specialitate, știe singur ce are de făcut”. Pentru mine cuvintele lui A. Lupan au sunat ca o încurajare și o susținere. După discuție, într-o convorbire particulară, mi-a oferit niște detalii privind biografia și creația sa de până la 1940, dorindu-mi în continuare succese pe tărâmul spinos al criticii și istoriei literare, de care îmi legasem destinul.

M-au impresionat, desigur, vorbele de susținere; dar mai mult ca orice mi-au rămas în memorie gestul camaraderesc și ținuta lipsită de veleități și ifose a unui condeier cu o biografie literară și cetățenească bine cunoscută față de un începător, față de un debutant în ale scrisului, care încerca, destul de timid, să-și modeleze un drum al său pe ogorul încă puțin desțelenit al literelor moldave.

2

Cunoștința cu A. Lupan la Academie (în proces de constituire!) în toamna anului 1953 sau în iarna lui 1954 a fost una de bun augur. La începutul lunii decembrie 1954, a fost convocat – după un interval de două decenii – la Moscova – Congresul al II-lea al scriitorilor sovietici. Cu vreo două luni înainte de acest eveniment fusesem admiși, împreună cu colegul Simion Cibotaru, în calitate de aspiranți (doctoranzi) la Institutul de Literatură Universală „A. M. Gorki” al Academiei de Științe a U.R.S.S. Cu doi sau trei ani înaintea noastră se înscrieseră în doctorantură la același Institut Ion Vasilenko. În ajunul deschiderii lucrărilor congresului nominalizat toți trei ne pomenim cu un telefon de la Uniunea Scriitorilor, care se afla cam vizavi de Institutul unde ne făceam stagiul. Andrei Lupan, care îndeplinea și funcția (prin rotație) de secretar al Uniunii Scriitorilor din țară, ne-a invitat în biroul său, comunicându-ne că dispune de informații în ce privește strădaniile noastre de

a face față situației, ne-a întrebat cum ne adaptăm la noile condiții și dacă nu avem nevoie de careva ajutor, urându-ne spor la muncă și succese. Spre sfârșit venea cu o propunere: dorim să participăm la lucrările forului scriitoricesc? În calitate de invitați, desigur. Ar putea să ne procure invitații. Am acceptat propunerea venită atât de neașteptat. În felul acesta am putut asista, practic, la toate ședințele de lucru ale congresului, să facem cunoștință cu elita de atunci a literaturii sovietice, să vedem și să auzim vorbind de la tribună somități de peste hotare, invitate în calitate de oaspeți. Louis Aragon, de pildă. Sau, cunoscutul în epocă poet și dramaturg turc, cu cei 17 ani petrecuți prin închisori – Nazim Hikmet. În timpul unei pauze Andrei Lupan a adunat în jurul lui Mihail Sadoveanu delegația de scriitori venită din Moldova. A fost o discuție improvizată pe diferite teme. Taciturnul, în genere, Sadoveanu s-a dovedit a fi destul de jovial și comunicativ. Își amintea că de Basarabia e legat spiritualicește de mulți ani; că a cunoscut mulți basarabeni pe care i-a admirat și i-a prețuit; că ar fi dorit să întreprindă, dacă nu i-ar crea probleme anii ce s-au acumulat, o călătorie pe locurile pe unde a trecut acum treizeci și ceva de ani ș.a.m.d. S-a declarat profund mirat de faptul că ediția de Chișinău a romanului *Mitrea Cocor* a fost supusă unei „redactări” și răstălmăcirii lingvistice perverse. „Eu în ce limbă scriu? Nu în aceeași limbă în care vorbiți și voi?”

Un eveniment cu răsunet larg la acel Congres scriitoricesc a fost alocuțiunea lui Mihail Șolohov, rostită în fața unui public atât de select și atât de elitar. Lucru oarecum neașteptat, însă modul cum a evoluat evenimentul, a depins, în mare măsură, și de Andrei Lupan.

Congresul își desfășura lucrările în condițiile dezghețului politic, zis „hrușciovist”, care urmă după moartea lui Stalin în martie 1953. În societate, în toate sferile spirituale se făceau simțite noile adieri de vânturi, se făceau auzite semnalele unor primeniri, se închegau niște speranțe în sosirea unor zile mai bune. Această atmosferă generală se reflecta și asupra lucrărilor forului scriitoricesc, asupra tuturor luărilor de cuvânt. Însă momentul de vârf l-a constituit, după cum am mai spus, cuvântarea lui Mihail Șolohov.

... La sfârșitul uneia dintre ședințe, înainte de a anunța pauza la masă, moderatorul aducea la cunoștință că după reluarea lucrărilor, primul va urca la tribună Mihail Alexandrovici Șolohov. Intervențiile autorului celebrului roman *Donul liniștit* se remarcă, de obicei, prin formula lor neordinară și prin ascuțimea mesajului pe care îl emiteau. M. Șolohov era unul dintre puținii, dacă nu unicul scriitor sovietic, care își putea permite ceva mai mult decât se permitea. De aceea cuvântarea lui era așteptată cu un interes deosebit.

La anunțata ședință de după masă s-a întâmplat ca Andrei Lupan să fie moderator. El i-a oferit cuvântul lui Șolohov. A fost o cuvântare cu adevărat incendiară pentru acele timpuri: oratorul a atacat mediocritatea de la conducerea Uniunii Scriitorilor (Nicolai Gribaciov, Anatoli Sofronov), a criticat în termeni duri conducerea de partid – moscovită și unională, – pentru limitarea libertăților de creație, s-a rostit în favoarea revizuirii dosarelor scriitorilor condamnați pe nedrept la închisori și

GULAG-uri etc. Șolohov a vorbit liber, improvizat, fără text scris. Cuvântarea a produs un adevărat șoc asupra ascultătorilor, aceștia, pentru moment ne știind cum să reacționeze: să aplaude sau să păstreze tăcere apocaliptică. În cele din urmă s-au făcut auzite niște aplauze neconsolidate și care au luat sfârșit înainte de a începe cu adevăratele.

Toți erau în așteptare, cum vor derula evenimentele și ce va întreprinde *moderatorul* întru ameliorarea situației. Reacția lui A. Lupan a fost una nestatutară: „А теперь прошу членов президиума занять свои места!” Vorba e, că o bună parte din membrii prezidiului Congresului, care știau sau bănuiau despre ce va vorbi Șolohov, au preferat să-l asculte șezând tupilați în sală. Lor li se adresa cu o tentă ironico-umoristică *moderatorul*. Că, adică, pericolul a trecut, acum puteți să ocupați locurile care vi se cuvin! Poanta a fost sesizată de către cei prezenți în sală și o anumită destindere s-a produs, deși scările prezidiului nu le-a escaladat nici unul din cei care îl părăsise înainte de ședință. Publicul aștepta în continuare cu sufletul la gură ce va întreprinde *moderatorul*: va anunța o pauză forțată pentru a calma spiritele, dar care ar putea să capete o tentă de scandal, sau va găsi altă soluție. A. Lupan a ales a doua cale. Pe neașteptate, cuvântul i-a fost oferit scriitoarei franceze Elsa Thriolét, cunoscută de unii, necunoscută de majoritatea celor prezenți în sală. Era o doamnă plăcută la înfățișare și cu un discurs oratoric destul de fluent. Urcată la catedră, prima frază rostită și, deci, prima surpriză, a fost: „Я, конечно, буду говорить по-русски!” A doua frază și, prin urmare, a doua surpriză: Я, конечно, буду говорить только от своего имени. Писатель Луи Арагон (Louis Aragon) в состоянии выступить от своего!” După cum ne-am lămurit pe parcurs, oratoarea – fiică de general emigrant rus în Franța (numele și prenumele de origine – Elisaveta Trifonova) era, concomitent, și soția cunoscutului în epocă scriitor comunist Louis Aragon. A relatat, calm și coerent, despre traduceri ruse și sovietice în Franța, despre felul cum e interceptată această literatură în Occident, despre propriile realizări și planuri de creație. Lucrările congresului intrau într-un regim normal de funcționare.

3

Congresul al III-lea al scriitorilor din Moldova și-a desfășurat lucrările la Chișinău pe 14-15 octombrie 1965. În perioada premergătoare Congresului, dar mai cu seamă în timpul Congresului, discuții aprinse s-au purtat în jurul clasicii și alfabetului latin, ca fiind cel mai firesc și mai potrivit pentru specificul limbii noastre materne. La promovarea acestei idei au participat numeroși scriitori, printre care Andrei Lupan, George Meniuc, Ion Druță, Ion Constantin Ciobanu, Grigore Vieru și mulți alții. În consecință congresul a fost etichetat de către oficialități drept naționalist.

S-a întâmplat așa că în componența noului Comitet de conducere a fost ales, pentru întâia dată, și subsemnatul. Formarea organelor de conducere și desemnarea președintelui trebuia să

reflecte opinia oficială a conducerii Republicii. Conform tipicului, prima ședință de organizare, imediat după finisarea lucrărilor forului scriitoricesc, era condusă de secretatul pentru ideologie al Comitetului Central. În funcție de secretar al CC-ului se afla D. S. Cornovan. După ce i-a felicitat pe cei prezenți cu alegerea în componența actualului Comitet de conducere, D. S. Cornovan adaugă: – „Există opinia, care se propune spre atenția dumneavoastră, ca în funcția de președinte a Uniunii Scriitorilor din Moldova să fie ales poetul Pavel Boțu”. L-a caracterizat pozitiv și a rugat ca candidatura propusă să fie acceptată. Pentru majoritatea celor prezenți candidatura propusă a fost, cel puțin, neașteptată. Unul dintre primii care a luat cuvântul a fost George Meniuc (sau poate Ion Druță?). Subliniind că nu are nimic împotriva candidaturii propuse, totuși, în opinia sa, la cârma Uniunii Scriitorilor ar trebui să se afle o persoană cu o experiență mult mai mare și mai verificată în ce privește munca de organizare și contactele cu organismele extraliterare. „Aceste calități le întrunește, dintre noi toți, doar Andrei Lupan, candidatura căruia o propun pentru a fi votată”. Andrei Lupan, care știa prea bine că o altă candidatură, cu atât mai mult a lui personală, nu are nici o șansă să fie acceptată de conducerea de vârf a Republicii (de fapt, A. Lupan, chiar dacă ar fi avut toate șansele, în nici un caz nu dorea să revină la conducerea Uniunii Scriitorilor!) a luat pe dată cuvântul, stăruind asupra câtorva lucruri esențiale: Pavel Boțu e un poet talentat, cu pondere reală în literatură; reprezintă o generație care dă tonul azi în literatură și căreia îi aparține viitorul; e o fire echilibrată, cumpănită și cu simțul dezvoltat al echității. „Cât privește lipsa de experiență necesară, ea va veni cu timpul. Tinerețea nu e un viciu. Dimpotrivă. Dați să ne angajăm cu toții să-l ajutăm în această privință. Iar când nu vom fi în stare să-l ajutăm, să ne luăm obligația cel puțin să nu-i încurcăm. Rog să fie pusă la vot candidatura lui Pavel Boțu și să votăm solidar pentru el. Altă soluție nu avem”. S-a pus la vot. Pavel Boțu a fost ales în unanimitate.

Andrei Lupan și-a onorat cuvântul dat, sprijinindu-l ulterior pe Pavel Boțu în toate inițiativele sale de consolidare a colectivului scriitoricesc și de prosperare a culturii noastre naționale.

4

Andrei Lupan, însoțit de un grup de scriitori, după o adunare încinsă la Uniunea Scriitorilor. Firește, se comentau aprins calitatea discuțiilor și efectul deciziilor luate.

La un moment dat unul dintre însoțitori aruncă o replică:

– Andrei Pavlovici, da Dumneavoastră știți cum vă vorbesc de rău cutare și cutare? Închipuire nu aveți!

La care Lupan răspunde prompt:

– Să mă vorbească cât vor. Eu îi vorbesc și mai și; cu toate acestea nu văd să-i fi plesnit vreunuia dintre ei măcar o doagă. Oi rezista și eu!

Relațiile lui Andrei Lupan cu Academia de Științe a Moldovei constituie un capitol aparte în biografia scriitorului. Rezolvarea corectă a problemelor privind clasică și limba literară era de neconceput fără participarea activă a oamenilor de știință, a filologilor, în primul rând. A. Lupan a apelat la ajutorul și participarea acestora ori de câte ori dicta situația și împrejurările. Nu întotdeauna în deplin acord cu diriguitorii științei, poetul sprijinea, cu tot ce putea, inițiativele și argumentele care veneau din partea unor împătimiți în ale adevărului științific. Aceste relații au început imediat după război, în cadrul existentului pe atunci Institut de Istorie, Limbă și Literatură al Bazei Moldovenești a A.Ș.M. a U.R.S.S. și au continuat – extinse mai târziu în cadrul întregii Academii – până la sfârșitul vieții scriitorului. Andrei Lupan, alături de Anton Ablov, Vladimir Andrunachievici, Nicolae Corlăteanu, Boris Lazarenko, Gheorghe Lazurevski, Iacob Prinț și alți savanți cu renume s-a aflat, în august 1961, printre membrii fondatori ai A.Ș.M., fiind investit cu înaltul titlu de membru titular al acesteia. În cadrul Institutului de Limbă și Literatură, al Secției de Științe Socioumane, iar după 1961 și al Academiei în ansamblu, Andrei Lupan a desfășurat o largă activitate de promotor al unor idei avansate și de implementare a unor metode moderne de cercetare a procesului istoric și literar național.

Deosebit de apropiat de Academie s-a aflat Andrei Lupan după zgomotoasa vendetă din 18-19 mai 1987 de la Uniunea Scriitorilor. La această adunare generală decanul de vârstă și unul dintre principalii fondatori ai organizației scriitoricești din republică a fost defăimat public și moralmente ghilotinat de către acei pe care poetul i-a sprijinit, i-a ocrotit, le-a pus în traistă merinde însuflețitoare, i-a încurajat și blagoslovit la început de cale. Mărturisesc însă că Andrei Lupan, deși a suferit enorm în rezultatul nedreptății ce i s-a făcut, nu s-a plâns și nu s-a disculpat în fața nimănui, nu a adus (cel puțin în mod public) învinuiri, suportând cu demnitatea și verticalitatea ce-i erau proprii și această vicisitudine. S-a distanțat de nerecunoscători, lăsând ca istoria să-și spună verdictul.

Dintre multele acțiuni, inițiative și idei prețioase, pe care le-a generat și le-a promovat Andrei Lupan în cadrul Academiei în ultimii 5 ani ai vieții sale, aș dori să amintesc aici doar de una. La intersecția deceniilor 8 și 9 ale secolului al XX-lea Academia de Științe a Moldovei era asaltată de uniunile de creație cu diverse propuneri privind candidaturile la eventualele posturi vacante și nevacante de membru titular și membru corespondent. Mai ales persevera în această privință Uniunea Scriitorilor care avea întotdeauna - și în perioada alegerilor și în lipsa acestora – listele gata și în bună ordine. Listele cu pricina se mai păstrează și astăzi, probabil, în secția cadre a Academiei. Cota rezervată oamenilor de creație în cadrul Academiei nu coincidea cu ofertele care veneau. Era nevoie de o selecție foarte severă și foarte dificilă, căci candidaturile propuse prezentau, în

majoritatea cazurilor, valori cu adevărat reale și distincte. La alegerile din 1992 membri titulari ai Academiei de Științe a Moldovei au fost aleși scriitorii Ion Druță și Mihai Cimpoi, din partea artei muzicale – compozitorul Eugen Doga. Rămâneau însă neacoperite ofertele privind alte domenii ale artei, în parte pictura, unde candida maestrul Mihail Grecu. Soluționarea problemei a fost găsită în promovarea distinsului pictor în calitate de Membru de Onoare al Academiei. Statutul permitea atunci alegerea în această postură și a unor personalități marcante de factură autohtonă.

Cea mai complicată și dificilă problemă o constituia candidatura poetului Nicolai Costenco. Locurile vacante pentru oamenii de creație erau ocupate; dar și de amânat chestiunea pentru alte vremuri nu se putea: distinsul și multpătimitul veteran al scrisului moldav se afla la o vârstă avansată și cu sănătatea grav zdruncinată. S-a luat hotărârea, susținută și de Andrei Lupan, ca Nicolai Costenco să fie promovat și el pe lista Membrilor de Onoare. A fost ales, însă un sentiment de insatisfacție plutea în aer. N. Costenco *merita și avea nevoie de mai mult*.

La vreo două sau trei săptămâni după consumarea evenimentului, mă pomenesc în biroul meu cu academicianul Andrei Lupan (mă aflam în postura de vicepreședinte al Academiei). „Tovarășe Corbu, începu el, fără introducere și ocolișuri, totuși rămânem în cea mai mare parte cu datoriile neachitate față de Costenco. În situația materială mai mult decât precară în care se află și cu sănătatea grav afectată onorurile ce i se dau nu valorează nimic, sau aproape nimic. Nu s-ar putea oare, cu titlu de excepțională excepție, să i se atribuie remunerarea (indemnizația) de membru titular al Academiei. Vorbește, te rog, la această temă cu domnul academician Andrei Andrieș, Președintele Academiei și încercați, prin Guvern, să găsiți o dezlegare a problemei”. Propunerea a căzut ca din senin. Statutul Academiei nu prevedea, nu prevede și nu va prevedea –într-un viitor apropiat – așa ceva. Analizând situația, până la urmă mi-am zis și eu: „De ce nu?” M-am adresat dlui academician Andrei Andrieș cu propunerea făcută de veteranul scrisului nostru. Domnul președinte a acceptat, fără ezitare să fie pregătite documentele necesare spre a fi înaintate Guvernului. Spre marea noastră satisfacție, Guvernul a dat curs solicitării Academiei, rezolvând chestiunea într-un termen record de scurt.

Prezidiul A.Ș.M. a găsit de cuviință să ne onoreze pe noi, cei implicați în această chestiune, să ducem lucrul la bun sfârșit. Urma să-l informăm oficial pe N. Costenco de cele întâmplate. În ziua și la ora stabilită – Andrei Lupan, subsemnatul și șefa cancelariei vicepreședintelui dna Liuba Luncașu – ne-am deplasat la domiciliul scriitorului. Urcam anevoios scările spre etajul 5, unde locuia suferindul poet. A. Lupan respira greu, ne opream pe fiecare palier pentru a mai trage o gură de aer. Se vedea după toate că vechea boală a lui A. Lupan se agrava pe zi ce trece. Și apoi vârsta. Doar cu două luni în urmă îi sărbătorisem jubileul de 80 de ani!

Ajunși la destinație, am fost întâmpinați de amabila dnă Maria, soția lui N. Costenco. Însuși Costenco stătea pe scaun la o măsuță nu prea mare, dar plină de bucate, pregătite, după cum am

constatat pe urmă, cu gust și cu pricepere. Cu calmul și blajinătatea care radiau de pe chipul cu barba-i de sihastru Nicolai Costenco părea un sfânt coborât din Ceruri. Andrei Lupan l-a informat de cele întâmplate, l-a felicitat călduros, i-a înmănat diploma de academician. Dna Luncașu i-a adus din partea Academiei un frumos buchet de flori, iar subsemnatul – un plic cu indemnizația pe primele două luni. N. Costenco a mulțumit, strecurând pe buze un zâmbet senin. În genere, gazda vorbea puțin și răspundea mai mult monosilabic: „da”, „nu”. Convorbirea o întreținea în temei Andrei Lupan cu amintiri de la *Viața Basarabiei*, dar și cu diferite întâmplări din viața scriitoricească.

A fost o comunicare de suflet. Am plecat cu conștiința datoriei împlinite. A. Lupan se arăta deosebit de satisfăcut de întâlnirea – probabil ultima – cu vechiul său coleg, prieten și tovarăș de drum pe meleagurile timpului și ale literaturii.

Peste trei sau patru luni Andrei Lupan lua calea fără întoarcere în lumea celor drepti (24. VII. 1992). Un an mai târziu, la 29 august 1993, părăsea această lume zbuciumată, dar și adorată – omul și poetul Nicolai Costenco.

Întâlnirea despre care am relatat mai sus capătă, în retrospectiva timpului, semnificație de simbol. Două dintre cele mai distinse personalități ale scrisului nostru postbelic – Andrei Lupan și Nicolai Costenco – se întâlneau în pragul stingerii făcliilor lor pământeste, ca să confirme încă o dată marele atașament unul față de altul, credința de o viață în valorile neîntinate ale omeniei și respectului reciproc.

24 ianuarie 2002

Paradigma vieții în creația lui Ion Druță

Printre personalitățile de seamă ale culturii moldovenești din spațiul dintre Prut și Nistru, discutate și controversate, uneori elogiuate, dar de cele mai multe ori denigrate fără scrupule și defăimate vehement în ultima jumătate de secol, pe primul loc se situează, fără îndoială, scriitorul *Ion Druță*. Din momentul apariției primei sale povestiri și până în prezent numele și opera lui Ion Druță au provocat valuri și furtuni de atitudini contradictorii și aprecieri pătimase, recunoscându-i-se, uneori, meritele incontestabile de mare prozator și dramaturg, contestându-i-se și retrăgându-i-se, nu o singură dată, dreptul la un loc pe măsura-i în viața și istoria culturii noastre postbelice; momentele de agitație – fie pentru, fie contra – sunt urmate de perioade întregi de discriminare premeditată și de tăcere mormântală în jurul activității și creației sale. De ce oare se întâmplă așa ceva? Răspunsul ar putea fi unul scurt și simplu: scriitorul singur e vinovat, e problema lui personală că nu s-a putut conforma împrejurărilor, preferând să meargă împotriva furtunii chiar și atunci când șansele de supraviețuire coborau la cota zero. Și asta ar fi foarte adevărat, dacă lucrurile ar fi privite numai prin prisma filozofiei râmei și a mediocrității. Însă tocmai aici se află cauza calvarului lui Ion Druță: a avut și are talent de la Dumnezeu ca nimeni altul; a avut și are implantat în conștiință și în sânge simțul demnității umane; a purtat și poartă în suflet o dragoste nemărginită și nealterată față de popor, față de pământul natal. A avea însă personalitate și a demonstra verticalitate, aproape în toate timpurile au fost considerate drept „vicii” de neiertat din partea celor căror aceste calități le-au lipsit cu desăvârșire. Instinctul haitei, turmei, gloatei, îndreptat împotriva personalității de excepție și a omului de talent se manifestă deosebit de activ și pregnant în momente de adânci frământări sociale și spirituale, la marile răspântii ale istoriei. Ori, Europa, din care facem parte și noi, a avut de trecut atâtea praguri și atâtea răspântii în zbuluciatul secol al XX-lea, încât ele ar fi fost în stare să acopere zone istorice și temporare de neasemuit în epocile ce i-au precedat. Opera lui Ion Druță poartă, fără îndoială, însemnele vremii; a ieși totalmente din timpul istoric în care ți-a fost dat să te naști și să trăiești, e imposibil și e absurd; dar a rămâne integral închis în parametrii timpului tău înseamnă a rămâne captivul veșnicului anonim. Semnul distinctiv al personalității autentice tocmai în aceasta și constă: în a nu accepta condiția umană în formulele fragile și trecătoare ale timpului istoric concret; îmbrățișând conștient dorința legitimă și temerară de a depăși limitele strâmte și stânjenitoare ale prezentului schimbător și efemer pentru a-și găsi reazem și legitimare în valorile perene ale neamului și ale umanității. Ion Druță e unul (dacă nu unicul!) dintre scriitorii noștri contemporani care s-a încumetat și care în mare măsură a izbutit să facă acest lucru cu totală dăruire și vocație.

Debutul literar I. Druță îl face în 1951 cu povestirea *Problema vieții*, publicată în nr. 2 (luna martie-aprilie) al revistei *Octombrie*. Doi ani mai târziu, în 1953, își face debutul *editorial* cu culegerea de povestiri *La noi în sat*, urmată apoi de toate cărțile și edițiile care au văzut lumina tiparului după această dată. De reținut faptul că debutul lui Ion Druță în literatură, ca, de altfel și al multor alora, a fost tutelat și sprijinit activ de Andrei Lupan, pe atunci președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Însăși denumirea primei culegeri de povestiri indică asupra tematicii rurale, de care era preocupat autorul. Lucru cât se poate de firesc și logic, căci anume din această lume și din acest mediu își trăgea obârșia scriitorul.

Sunt prezente, în această primă încercare literară cu semne distincte de artisticitate și maturitate de gândire (*Problema vieții*), câteva din trăsăturile definitorii ale manierei scriitoricești druțiene. Printre acestea: problema existenței terestre, exprimată chiar în titlul povestirii de debut; motivul tristeții, ilustrat prin tânga mamei care nu-și poate vedea băiatul instruit și ieșit la un liman al vieții, mai avansat și mai omenesc, dar și prin melodia sfâșietoare a doinei, îngânată de ciobanii de dincolo de Răut, melodie, care „venea tristă și îngândurată la vale, ca și apele pâraușului de lângă noi”; destinul dramatic al lui moș Andrei, fochistul sau mecanicul de la mașina cu aburi, care deservea batoza de pe moșia boierului din sat; învechită de-a binelea și defectată, mașina în cele din urmă explodează, bătrânul pomenindu-se victima apei clocotinde ieșite de sub control. Aici, pentru prima dată, martorul în persoana adolescentului Ion se pomenește față în față cu problema fundamentală a existenței umane: *moartea*. „A fost primul meu mort, – remarcă autorul profund consternat, – primul om ce mi-a fost dat să-l petrec pe altă lume. Plângând împreună cu ceilalți, am urcat trupul bătrânului într-o căruță cu paie, l-am petrecut până hăt la o răscruce de drumuri, iar de la răscrucea ceea mi-am luat și eu drumul înapoi spre casă”. Problema vieții și morții va deveni apoi, în aspect existențial și filozofic, una din preocupările fundamentale ale scriitorului. Mai mult autodidact decât instruit, Ion Druță ajunge, printr-o excepțională intuiție, sprijinită pe temeinice valori creștine și pe profund cristalizatele în memoria colectivă tradiții populare, să pătrundă, artisticeste, în taina și miracolul existenței individului în univers, pentru ca, până la urmă, pășind peste pragul ființării noastre, s-o facem senin, cu demnitate și cu fruntea ridicată.

Căderea din tiparele mentale și ideologice oficiale. Chiar din momentul apariției primelor publicații druțiene opiniile s-au împărțit: unii vedeau în persoana noului venit un talent autentic și o mare speranță; printre aceștia – Andrei Lupan, despre care am pomenit deja, Igor Crețu, Vasile Coroban, Ramil Portnoi și încă două-trei persoane din *elita* de atunci; alții priveau această apariție pe nepusă masă drept o curiozitate și o enigmă aproape inexplicabilă – de unde s-o fi luat și ce o fi voind să mai facă și acest tânăr necunoscut, venit de prin părțile Sorociei cu intenții serioase de a se afirma și a rămâne în conștiința publică; cei de ai treilea, oficialii regimului

și promotorii dogmelor metodei realismului socialist sesizau în noua apariție în câmpul literaturii noastre a unui element subversiv, care, prin ceea ce făcea și afirma, sfida rigiditatea și ireproșabilitatea normelor și canoanelor decretate de către *cei de sus*. Suspiciunea și neîncrederea față de scriitor creștea simultan cu instalarea lui tot mai masivă și mai pronunțată în ierarhia valorilor artistice naționale de primă mărime.

Care erau motivele și cauzele reale ce alimentau această atitudine de suspiciune și neîncredere?

Autorul *Frunzelor de dor* își permitea luxul, inadmisibil în acele vremuri, să aibă punctul său de vedere asupra unor fenomene și evenimente cruciale din istoria contemporană, aflată în proces de desfășurare, punct de vedere care venea, evident, în flagrantă contradicție și îl diminua sau îl anihila chiar pe cel oficial.

„Marșul triumfal” al socialismului atotbiruitor era sau se vedea lezat direct, afectat de o serie de momente negative, care, prin însăși semnalarea lor, puteau pune la îndoială veridicitatea și justetea postulatelor inoculate cu orice preț în conștiința populației de către regimul de la putere.

Doar câteva exemple în acest sens.

Foamea din anii 1946-1947, care a cuprins ținutul nostru și care a mistuit atâtea vieți omenești, era unul din tabuurile supravegheate cu deosebită strictețe de ochiul vigilent al cenzurii regimului. Acuma știm prea bine de unde pornea și de unde venea această vigență: din teama de a nu divulga întregul adevăr asupra celor întâmplate și anume: vinovați de tragedia pe care au suportat-o moldovenii basarabeni se făceau nu numai seceta nemiloasă, care s-a năpustit asupra lor, dar și politica de genocid a regimului, care a folosit urmările acestei calamități naturale în scopuri politice egoiste și perverse. Nimeni dintre scriitorii noștri nu a evocat cu atâta putere de convingere – nici atunci când nu se admitea, nici atunci când nu se interzicea – scenele și tablourile unei lumi disperate, cuprinsă în cleștele sufocante ale calamității oarbe, dar și cele ale politicianismului searbăd, ca Ion Druță. „Satele câmpiei, – citim în romanul *Povara bunătații noastre* – acele văi pline mai nu demult cu case albe, cu drumuri vechi, cu fântâni și grădini, acum, sleite de puteri, picurau la soare. Furtuna pustiirii a trecut peste ele și casele au ajuns de plânsul lumii – nici tu garduri, nici tu porțițe, nici tu gospodari, nici tu gospodine. O liniște adâncă și grea dospește cu săptămânile peste sate. Și oameni au rămas puțini, iar cei care au rămas umblă abătuți, veșteziți, săraci la suflet. Mulți dintre ei păreau întorși de pe lumea cealaltă, dar nu se bucurau deloc și nici că ar fi vrut să schimbe ceea ce apucaseră să vadă pe cealaltă lume cu ceea ce aveau aici. Și ei umblau cu gândurile cine știe pe unde. Creștea loboda pe prispe, se cojeau pereții caselor. Oamenilor nu le păsa. Îmbrăcați în haine de strânsură, cumpărate la talcioc, botezați de cârmuire *distrofici*, și împărțiți în cinci grupe, ei umblau pe ulițele satului, căutând să nu se întâlnească unul cu altul, fiindu-le rușine de jalea în care au ajuns”. O adevărată apocalipsă! Și nimănui nu-i pasă de ceea ce

se întâmplă. Motivul foamei revine de fiecare dată când vine vorba de suferință colectivă sau individuală, de înălțare prin purificare în adâncurile conștiinței și istoriei.

Depășirea frontierelor spiritual-statale determinate de oficialități și de istorie irita și provoacă acțiuni de îngrădire și suprimare. Ce se avea în vedere? Ieșirea, înainte de toate, din spațiul strict limitat al R.S.S. Moldovenești și amplasarea acțiunii și eroilor în zone teritorial-geografice și spiritual-psihologice ce depășeau acest spațiu. Mai concret vorbind, interdicțiile ideologice și administrative se refereau la insistentele tentative de a accentua asupra comunității spirituale și a tradițiilor istorice în bună parte comune cu cei de un neam și de un sânge din dreapta Prutului. Se considera, probabil, că evidențierea acestui adevăr afectează și diminuează individualitatea și specificul poporului dintre Prut și Nistru, fapt care ar fi putut, în viziunea diriguitorilor de opinii, să aducă pe ordinea de zi, mai devreme sau mai târziu, problema frontierelor. Ion Druță, mare patriot al moldovenilor basarabeni și a statalității lor, nu putea să accepte însă simplificarea și amputarea adevărului istoric, denaturarea lui în interese conjuncturale de moment. *Munții Carpați*, unde e amplasată acțiunea unor creații de forță și rezistență cum ar fi romanul *Biserica albă*, povestirea *Clopotnița* sau drama *Horia*, demonstrează convingător și pe viu acest lucru. Căci Munții Carpați, care din punct de vedere geografic, nu aveau nimic comun cu R.S.S. Moldovenească, în retrospectiva istoriei constituiau un simbol, un însemn emblematic al unui trecut care avea rădăcini adânci și cu mult mai largi decât cele preconizate de ideologia și propaganda oficială. Apelarea la tradițiile populare și, în primul rând, la ceea ce poate fi numit *motivul mioritic* – motiv care alimentează într-un fel sau altul întreaga creație druțiană – nu putea fi amplasat, limitat sau încorsetat doar în spațiul geografic dintre Prut și Nistru.

Drept exemplu în ce privește complexitatea, caracterul imprevizibil, iar uneori și absurd, al istoriei și destinul dramatic al trăitorilor acestui pământ poate servi scena de la marginea pădurii din romanul *Povara bunătății noastre* cu participarea celor trei protagoniști principali: Nică, ofițer în armata română, ajuns prin hazardul întâmplărilor la baștină în calitate de reprezentant al unei oștiri și al unei țări înfrânte în război și pe care îl aștepta poate *santinela*, poate *lagărul*, poate *tribunalul*, dar poate un *glonte*; Mircea, sergent al armatei sovietice, *victorioase*, în componența căreia a luptat și el, „vrăjmaș” fiindu-i bunul camarad și consătean; unul pribeag și desțărât, celălalt își încropea o carieră cât de cât, înstrăinându-se tot mai mult de tradiții, de neam, de cei apropiați; între ei se află Nuța, căreia Nică i-a fost prima și neuitata dragoste din tinerețe, iar Mircea – printr-un concurs de împrejurări – i-a devenit, cu tângă în inimă și în suflet, soț și condrumet de destin.

Întâlnirea de la marginea pădurii, unde Mircea și Nuța făceau o muncă de rutină, încărcând carul cu răsărită, dezvăluie în toată amploarea ei drama personajelor angajate în acțiune, dar și tragedia poporului din care fac parte și pe care îl reprezintă: decimat, împrăștiat, purtat cu voie sau fără voie pe drumurile presărate cu spini și flori de cucută ale istoriei. Scena acestei întâlniri la

baștină, după atâtea avatururi și intersecții de drumuri, cutremură ființa omenească prin profunzimea celor trăite, prin durerea destinului răstignit pe cruce de forțe oarbe și protivnice cursului normal și firesc al lucrurilor. Căci cine erau, în fond, cei doi consăteni, care au luptat în armate diferite? Au fost și au rămas, peste toate aceste valuri de despărțiri și peregrinaj, *doi țărani*, în care „puterea și îndemânarea adunate la munca acestui pământ au dospit în ei toți anii războiului. Acele palme care știau a duce coarnele plugului, știau a ține coasa, fiorul cel tainic, care îi șoptea țăranului când să-și însămânțeze pământul, când să culeagă roada, osteneala grea și cinstită din care plugarul își culegea câte-un bob de bucurie – toate aceste daruri, purtate pe drumurile războiului, n-au luat parte la bătălii, n-au ochit în alții, n-au râvnit la faima mai-marilor săi. Ceea ce a fost trezit și crescut de pământ visa la pace, la casă, la întoarcere”. Dar în loc de pace și liniște sufletească intervine, implacabil și deosebit de dramatic, ceasul despărțirii. „Nică a stins țigara, făcând să scapete pe ascuns mucusul rămas în buzunar, dar Mircea i-a prins mișcarea. A scos punga cu mahorcă, și-a lăsat pentru o țigară, să aibă ce fuma în drum spre casă, iar restul i l-a dat lui Nică cu tot cu pungă. Pe Nuța, cum stătea ea așa și urmărea înțelegerea asta frățească între cei doi ostași, a răzbit-o de odată dragostea și mila. I-a venit să ia și ea cumva parte la această facere de bine, dar n-avea cum, n-avea prin ce, și atunci a adunat rămășițele de la cina lor, a legat totul frumușel în basma și i-a întins legătura”. Nică se despărțea de prietenii și băștinașii săi dragi cu ceva merinde de rezervă și cu puțintică mahorcă de fumat în buzunar, acestea fiind însoțite de nemărginitul sentiment de solidaritate umană a celor de la care își lua rămas bun. Iar meditația Nuței la margine de miriște, cu privire la dezlegarea, odată și odată, a zbuciumatului lor destin, încheie, pentru moment, această scenă dramatică de o forță psihologică și artistică, pur și simplu, halucinantă: „Femeia ședea pe hat și se gândea că amu cel mai bun lucru ar fi dacă ar împietri ei, toți trei, așa cum sunt în clipa asta – ea șezând pe hat, Mircea stând în căruță, iar Nică cu un snop ridicat sus. Să stea ei așa împietriți multe sute de ani, și de abia atunci când toate vor fi potolite și rânduite pe lume, tocmai atunci să fie ei dezlegați de vrajă, să mântuie de încărcat răsărita și să pornească, toți trei, spre sat”. Autorul izbutește, artisticește, să surprindă în toată măreția și splendoarea ei *clipa*, s-o izoleze de scurgerea monotonă și implacabilă a timpului, imprimându-i *dimensiunile monumentale ale veșniciei* și ale cosmosului plin de vrajă, reverii, vise și prevestitor de libertate.

Un alt aspect discordant și iritant al scrisului drușian, privit în contextul timpului și de pe pozițiile ideologiei dominante, îl constituia profunda notă de *melancolie*, *nostalgie*, *tristețe*, *înstrăinare* și *singurătate*, de care sunt cuprinse majoritatea personajelor din proza și dramaturgia scriitorului.

Pentru a defini oarecum mai pregnant anturajul artistic și spiritual al vremii în care Ion Drușă își făcea debutul în literatură vom încerca să evocăm câteva exemple edificatoare, deși cât se poate de ordinare din agenda literară a timpului. Prima scriere literară propriu-zisă, după cum am

menționat mai sus, a fost povestirea *Problema vieții*. Povestirea în cauză nu e însă primul cuvânt tipărit de viitorul scriitor Ion Druță. În nr. 1 (ianuarie-februarie) 1951 al revistei *Octombrie* I. Druță apărea cu două materiale publicistice, destul de sumare, în care aborda niște subiecte din viața internațională, unul intitulat *Bun băiet!*, iar altul – *Tanchist – clasa întâi*. Cine și ce publica în primele trei numere din 1951 ale revistei de bază a Uniunii Scriitorilor din Moldova și în paginile căreia Ion Druță își făcea dublul debut: de publicist și de scriitor? Boris Vlăstaru cu nuvela *O întâmplare în muzeu*; Petrea Cruciuc cu poemul *Cuvântul mamei*, poeziile *Pașii primăverii*, *Upravdomul*, *Strugur, strugur, strugurel*; Ramil Portnoi cu piesa *După statut*; Igor Crețu cu poezia *Cântec*; Samson Șleahu cu povestirea *Schimbul de noapte*; Lev Barschi cu piesa *Critica*; Anatol Gujel cu poemul *Mugurii*; Ion Canna cu romanul *Zori pe Nistru*; Andrei Lupan cu poeziile *Lângă leagăn*, *Cântec*, *În livadă*, *Dochia*; Leonid Corneanu cu poezia *Lângă Hâncești*; Constantin Condrea cu poezia *Chipul păcii*; Petru Zadniprov (Zadnipru) cu poezia *Ieri și azi*; Valentin Roșca cu povestirea *Nu i-a mers* etc. Toate aceste scrieri purtau amprenta individualității celor care le crease, ele fiind, concomitent, puternic marcate de atmosfera și ideologia nivelatoare a timpului, de cultul personalității (Stalin mai era în viață!), de dogmele și postulatele optimismului fără margini în ce privește victoria cauzei lui Lenin-Stalin, de plinătatea fericirii pe care o subliniau toți până la unul – de la mic la mare, de la Marea Neagră la Oceanul Pacific! Nu indicăm numele autorilor și titlul scrierilor din care vom cita în continuare din două motive: în primul rând, din respectul față de acești talentați condeieri, trei dintre care nu mai sunt în viață și care au lăsat în urma lor o operă care trebuie să fie studiată și apreciată după merit; în al doilea rând, scriitorii citați, dar nenumiți, nu reprezintă, în contextul vremii, nimic deosebit; ei exprimă exact ceea ce exprimau toți colegii de bransă și ceea ce era contaminată întreaga societate a timpului. Acesta era, și nu altul, tiparul și tipajul impus de regimul dictatorial-totalitar.

Așadar, apelăm la textele pe care le-am promis. Se apropiau alegerile. Probabil, în Sovietul Suprem al U.R.S.S. Și poetul își imaginează: „*În cabină, parcă spre tribună, / m-oi îndrepta cu dragoste și fală, – / în inimă și-n gând, ca-ntotdeauna, / cu chipul și cu zâmbetul lui Stalin. / Conducătorul statului sovietic, / el îi strategul păcii blagorodnic, / nădejdea luminoasă a planetei, / întâiul candidat atotnorodnic*”. Însăși ideea de fericire totală se identifică cu imaginea „*scumpului Stalin – măreț și simplu tatăl țării mele*”.

Referindu-se la viața cuvintelor în genere, a cuvintelor-cheie, în special, – care apar și dispar odată cu noțiunile și fenomenele ce le-au dat naștere, un alt poet remarcă cu similitudine convingătoare: *Cândva luminosul cuvânt f e r i c i r e / Era pentru om doar un vis ne-implinit, – / Iar azi, în sovietica sa tălmăcire, / Nu-n vis, ci aievea el este rostit. Intrate în limbă și în cultură, odată și pentru totdeauna, sunt decretate cuvintele colhoz, trudozile, combain și zvenou; ca moarte și ieșite din uz – noțiunile rege, moșie, jandarm, negustor. Însă noțiunile de supremă concentrare*

ideologico-propagandistică nu sunt totuși cele enumerate mai sus. *Sunt însă în limbă azi alte cuvinte, / Cu-atâta lumină ș-atâtea țării, / Că sute de veacuri de azi înainte / La fel or suna și la fel or trăi.* Care sunt aceste cuvinte. Poetul răspunde cu fermitate: *Aestea-s cuvintele:*

Moscova, Lenin, Stalin, Kremlin, Comunism, norod... „Aceste cuvinte” așa or rămâne și peste milenii – / *Rostite cu drag și atunci peste tot*”. De domeniul fericirii în came și oase țin și versurile unui alt poet care, entuziasmat de hărnicia colhoznicilor, ce și-au îndeplinit și își îndeplinesc cu cinste norma, ține să evidențieze cu tot dinadinsul rostul și contribuția la această operă de proslăvire și înălțare a muncii a unui reprezentant al unei profesii modeste, dar cât se poate de necesare: *buhgalterul* (contabilul). Până în nopțile târzii, *când se aprind al stelelor puzderie*, el tot mai stă de vorbă cu cifrele și face calculele mărețe: *Iar când îl vezi pe ulița târzie, / Râd ochii-i buni de după ochelari: / A ajutat și sciutul lui, se știe, / Să fie azi colhozul milionar.* Dacă am raporta cele afirmate în versurile de mai sus la adevărata stare de lucruri s-ar putea lesne constata că distanța sau abisul între ele e ca de la cer la pământ. Urmările dezastruoase ale războiului al doilea mondial; rănilor încă deschise pe care le provocase foamea în 1946-'47; deportările dramatice din 1949 și cele anterioare; colectivizarea forțată a agriculturii și înstrăinarea țaranului de pământ; substituirea tradiționalelor valori morale de proveniență creștină printr-un materialism primar și printr-un ateism intolerant – toate acestea, luate împreună, constituiau prea puține motive și repere pentru instaurarea unui optimism total și proclamarea unei fericiri pământești fără margini și țară hotare. Cu toate acestea, un alt condeier cu pana pusă pe unda oficială a timpului, considera drept o datorie personală de a polemiza cu un coleg de breaslă ce se târa, în opinia sa, în coada istoriei, fără a sesiza măreția prezentului triumfător și în deplină desfășurare; căci părtașul său în ale scrisului mergea în urma carului cu boi, în dorința de a sesiza și înveșnici *specificul*, adică tradiția și trecutul, în timp ce în juru-i vuiiau tractoarele, iar colhoznicii, cufundați în lumină electrică și azur, ascultă radioul și se adapă cu ardoare și nesaț la lumina cărții. Dojana camaradească și distanțarea categorică de colegul rătăcit în istorie, constituie acordul final al poeziei: *Tu strâmbi din nas: unde-i specificul? / Iar mâna la bloknot nu se ridică: / A satului caracteristică / O cauți în mujdei și mămăligă!... / Îi mare truda ta. Și repede / Ți-o treci cu boi și care monotone... / Dar eu – să știi – prefer, prietene, / Să intru-n comunism cu avionul!*

Ion Druță venea tocmai din acea lume care era contestată, detestată, considerată depășită; venea cu convingerea fermă, că valorile spirituale create de-a lungul veacurilor rămân valabile, în esența lor imuabile. Adică horodișteanul Ion Druță venea să propună lumii savante și atotștiutoare o *altă paradigmă*, o altă viziune asupra lumii, viziune aflată în totală contradicție cu cea oficială. Or, această confruntare la nivel de paradigmă spiritual-filozofică asupra lumii însemna cu mult mai mult decât o simplă și liniară confruntare social-politică. Răspunsurile pe care le caută autorul se află în sfera și în noțiunile antipodice: *cer – pământ, sacru – profan, trup – suflet, creștin – păgân,*

sus – jos, bine – rău, frumos – urât, Dumnezeu – diavol, centru – periferie, purificare – împotmolire, zbor – târâre, etern – efemer, trecut – prezent, înălțare – coborâre. În concepția druțiană componentul spiritual e de durată și domină evident, cum s-a mai spus, asupra celui material și efemer. Prin asta se explică oroarea față de putere, față de progresul tehnico-științific, față de bunurile materiale, dacă ele afectează și diminuează paradigma moral-spirituală, singura capabilă să imprime existenței noastre durată și veșnicie.

Nostalgia după niște valori spirituale supreme, care au fost date uitării sau sunt ignorate cu bună știință și în formule agresive, sunt categoric repudiate de eroii cărților lui Druță. Setea de revenire, de reîntoarcere la modelul inițial, la modelul ideal persistă. Sentimentul exilului, al dezrădăcinării, al reîntoarcerii, existent de la Adam și Eva încoace, revine în repetate rânduri. Dar nu într-o formulă dogmatizată și extremistă, ci în una de armonizare, de integrare, de conlucrare. Prezentul nu poate exista fără experiența și valorile trecutului, dar nici trecutul nu poate fi reînviat fără a ține cont de starea, evoluția și opțiunile prezentului. *Poetul* din drama *Doina* reflectează, la un moment dat; „Orice popor, fie el din câmpie sau de la munte, păstrează pentru zile mari, păstrează pentru zile negre câte un cântec care face să tresalte inima întregului neam. Sufletul neamului nostru răspunde de fiecare dată când îl cheamă *Doina*. Chiar de la primul vers, chiar de la primele acorduri, îți răsare priveliștea unui apus de soare undeva hăt departe, pe-o coastă de deal, o stână veche, un cioban căzut pe gânduri, o ațișoară de fum peste vatra unui foc uitat. Din acel fundac de imașuri, prin cele șase găurele de fluier, deschise de gura focului, coboară neamul nostru prin pustietăți și nedreptăți, prin minuni cerești și fel de fel de vremuri grele”. *Însă Doina*, istoria sufletului neamului nu poate veni oricând și la chemarea oricui, căci ea trebuie să fie așteptată cu dor și cu patimă, căci nu e suficient ca ea să vină, ea trebuie să se integreze armonios în lumina și în sufletul celor care o cheamă și o așteaptă. *Doina* nu cheamă la întoarcere înțepenită, la trecut, la evadare din prezent, lucru, cum am mai spus, imposibil de imaginat, cu atât mai mult de realizat. Ca *Doina* (Dorul) să vină, cugetă Tudor Mocanu din aceeași dramă: „Întâi și întâi trebuie să ți se facă dor de dansa. Să-ți vină așa un pui de dor, și tu să lași dorul cela să crească, să se facă mare, să te frigă, să te ardă, așa încât să nu mai poți. Și când n-ai să mai poți de atâta dor...” Gândul e neterminat, însă poate fi continuat cu siguranță: adică, atâta timp cât nu va fi așteptată cu întreaga pasiune și voință, cât timp ea nu va concrește cu prezentul, atâta timp rolul și rostul ei va fi incert și fără consecințe reale și durabile.

Și mai pregnant sunt exprimate aceste idei în altă dramă de întinse dimensiuni filozofico-umane – *Păsările tinereții noastre*. La replica lui Andron, fratele mai mic al protagonistului Pavel Rusu, cum că între degradarea spirituală și prosperarea materială care e prea vizibilă și accentuată la contemporanii lor față de înaintași, Mătușa Ruța, i-o taie cu promptitudine: „Cum să n-aibă! Atunci când trăiau cocostârci pe casele noastre, erau și ei suflet din sufletul nostru, și când venea toamna, îi

petreceam, ne duceam și noi cu sufletul până hăt departe, prin țările calde. Iarna tânjeam fără dâșii, spre primăvară începea a ne suga ochii depărtarea, și când se întorceau era o mare sărbătoare, pentru că împreună cu dâșii ni se întorceau și sufletele noastre zbuciumate. Fără aceste despărțiri triste de toamnă târzie, fără acele primăveri cu bucurii, o să înțepeni, o să împietrim, o să uităm ce înseamnă dragoste pentru pământ, dragoste pentru om, pentru viață”. Ruța optează pentru integrarea trecutului în prezent, și nu pentru evadarea din prezent în numele trecutului. „Nu, draga mătușii, – îi replică ea tinerei învățătoare Dochîța, – voi veniți din alte vine, în sufletul vostru intră amu alte păsări, numai eu, sărmana de mine, am rămas iaca în zodia cucoarelor...” Ruța admite că fiecare generație poate avea și are propriile păreri privind tinerețea și simbolurile emblematice ale destinului lor pământesc. Ea nu are nimic de spus atunci când Pavel Rusu remarcă: întoarcerea *ciocârlilor* pentru el înseamnă mai mult decât întoarcerea cocostârcilor. Principalul e că acel ceva sau acel cineva care imprimă sens și perspectivă prezentului văduvit și dezmembrat, să vină din partea trecutului care nu și-a pierdut vivacitatea și puterea de influență, „În tinerețe, – meditează Pavel Rusu, – toți vor să zboare, toți își aleg câte-o pasăre care le este mai dragă. Noi, fiind oameni feluriți, ne-am ales și păsări felurite, dar dragostea noastră la rădăcină e una și aceeași – arătură, semănături, zăre...” Ceea ce contribuie la procreare, la continuarea vieții și spiritului pe pământ, e lucru sfânt pe care îl îmbrățișează sufletul deschis al ființei omenești. Aceeași mătușa Ruța: „Iaca, mai nu demult mă întorceam din pădure printr-o miriște, că mă rătăcisem, și deodată mă opresc locului a mare mirare. Să vezi tu, n-a dovedit coasa să taie paiul cu spic cu tot și din același grâu, din aceeași sămânță, printre paiete tăiate, răzbate de amu sămânțura verde. Lângă un pai tăiat răsare un fir verde, – așa o fost de când lumea și așa va fi, aista ne e necazul și asta ne e bucuria”. Sămânța trecutului germinatoriu își află realizare și continuare în pământul fertil și dătător de rod al prezentului deschis în egală măsură și către trecut, dar și către viitor.

Înălțimile cosmosului și adâncimile spiritului – zone ale libertății. În creația lui Ion Druță e dezvăluită, în aspectele ei fundamentale, întreaga evoluție a omului ca specie a regnului biologic, dar și ca făptură a spiritului uman, învăluită de taină și mister. Nașterea, copilăria, tinerețea, lupta pentru afirmare și existență în faza maturității, bătrânețea și moartea – sunt cele șase faze principale pe care le parcurge și care reprezintă reperele de bază ale unui destin încheiat. Din momentul conștientizării de sine individul începe să mediteze asupra rostului, menirii și duratei sale în această lume. Cea mai lipsită de griji și de povara grea a destinului e, desigur, perioada copilăriei, mitul copilăriei și al Edenului originar; totul se află la început de cale, drumurile vieții par neadumbrate de nimic și infinit de lungi în timp și spațiu. La vârsta de 30 de ani neîmpliniți, Druță vorbea, în povestirea *De demult și de departe*, despre copilărie ca despre un paradis demult apus, vorbea cu o nostalgie sfâșietoare, așteptând-o de fiecare dată cu patimă și înfiorare. „Când rândunica își face cuibul, când drumul prinde a toarce cărarușe, când mugurul își desface din față podoaba lui verde,

atunci vine să mă vadă copilăria”, – astfel începe, pe o tulburătoare notă lirică, această prematură evocare. Copilăria i-a adus autorului-narator *miroznă de brazdă zvântată, chipul unei căsuțe vechi acoperite cu paie, o biciușcă împletită cu mâna ei*. Cât dor și cât gol sufletesc îi lasă copilăria ce mereu se îndepărtează în negura anilor: „S-a dus pe la zori ca să nu mă trezească. Mi-a lăsat câteva hârtiute colorate, în care fuseseră învelite bomboanele, și papucii cumpărați, și curelușa. E atât de tristă, e atât de pustie casa mea, încât, ca să birui această tristețe, mă așez la masa de scris, iau un toc, o foaie curată. Și, lucrând, aștept în sinea mea când rândunica își va lega iar cuibul, când mugurul își va desface podoaba lui senină. Știu că o să vină, o să mă găsească oriunde aș fi. Mă doare numai că până atunci va mai trece un an, și în anul acesta copilăria mea se va duce și mai departe, va fi și mai de demult”. Nostalgia copilăriei revine, în *Șoapte de nuc*, de pildă, unde autorul se revede în micuțul Ion, care visează să devină-nici mai mult, nici mai puțin – rege-al României și în această postură să facă ordine în țară și să restabilească cumpăna dreptății între oameni. Totul „era bine, dar oricât de bine ar fi fost, treceau anii, furând cu dâșii dulcea împărăție a poveștilor”. Despărțirea de nuc, martorul și simbolul copilăriei, îi umple povestitorului inima de tristețe. „Sărmanul nuc, îl durea că rămâne, îl durea că mă duc... Stătea mut, urmărindu-mi fiecare suflare, fiecare gând, fiecare pas...”

Încerca să mă uite, să nu mă vadă, să nu mă știe, iar de sub poalele lui verzi mă urmărea frumoasa mea copilărie cu ochii plânși....”

Totul se află, însă, în tranziție. Anii se duc și împreună cu ei se topește copilăria, dulcea și neuitata. Vine în locu-i tinerețea cu frământul căutărilor și dezlegărilor, cu înfiripări de bucurii și cu zvâcniri de deziluzii. Primăvara vieții stă de multe ori sub semnul îngrijorării și insecurității morale, al disconfortului spiritual. Dragostea dintre Rusanda Cibotaru și Gheorghe Doinaru din prima povestire de proporții *Frunze de dor* (1955), cristalină și ingenuă, se află sub impactul unei triste adieri de neîmplinire și înstrăinare. E greu de stabilit cu toată certitudinea care a fost cauza adevărată a acestei drame: temperamentul și caracterul eroilor implicați în acțiune sau ruptura ce creștea tot mai mult între intelectuală în devenire Rusanda, pornită pe calea învățătoriei, și țăranul de la coarnea plugului care continua să rămână și mai departe tânărul Gheorghe Doinaru. Faptul rămâne fapt – ruptura și drama s-au produs așa cum s-au produs: *ea* preferând treptele ascendenței intelectuale, *el* – plecând la turmă, în armată, pentru a-și face o datorie în numele căreia sacrifică un sentiment și o dragoste neîmplinită. La gară viitorul ostaș a fost condus nu de dragostea lui adevărată – Rusanda – ci de un suflet necăjit și suferind, pe nume Domnica, dragostea căreia așa și n-a ajuns la sufletul lui Gheorghe. Singură și nemângâiată rămânea mama Frăsâna, care conta la bătrânețe pe sprijinul unicului său fecior. Însă așa i-a fost scris, ca la despărțire s-o strângă în brațe pe această ființă străină, și nu pe cea care o credea apropiată sufletului și destinului său. „Și de abia atunci, strângând un dor străin la pieptul lui, a simțit Gheorghe cât de singur a rămas”. „Și au rămas

în urmă o căsuță oarbă, ce privea cu singurul său ochi, o femeie frântă de durere în mijlocul drumului, cu mâinile ridicate spre cer, și peste tot – frunze galbene, frunze de jale, frunze de dor...”

În urma vagonului pornit la drum rămâne dragostea neîmplinită, „baștina unde l-au udat ploile, unde l-au uscat vânturile”, mama pustiiță de durere, mâinile și privirea căreia erau ridicate spre cer – semnul speranței, libertății, înălțării, al ieșirii din cercul strâmt al cotidianului anost și al grijilor terestre lipsite de perspectivă și viitor. Cercul se închide în frontierele unei tristeți și melancoliei obsedante și chemătoare spre un alt tărâm al valorilor fizice și spirituale.

Lucrurile, sub acest unghi de vedere, nu diferă prea mult nici în drama *Casa mare* (1959), tipărită și jucată pe scenă într-un moment când vârsta autorului coincidea, în fond, cu cea a eroilor săi. Adică, această vârstă atingea doar circa 30 de ani. Ce-o fi fost între tânăra vădană Vasiluța Cimpoieș și tomnaticul flăcău Păvălache? O dragoste adevărată? Un dor de dragoste neîmplinit? Un joc simulat și efemer al unei dragoste fără șanse de izbândă? Poate că o fi fost din toate câte puțin. Principalul însă se află în altă parte, și anume: în condițiile sociale și umane, în care s-au pomenit reprezentanții tinerilor generații din anii războiului și din primii ani ce i-au urmat. Războiul a fost cauza dezastrului material imensurabil pe care l-a pricinuit; concomitent el a influențat și a afectat profund relațiile umane, invadând masiv sfera tradițiilor, moravurilor, spiritualității. În plină tinerețe, Vasiluța a fost privată forțat de dreptul firesc la fericirea conjugală și familială. Încercarea de a recupera oarecum generația sacrificată în război prin cea care venea după, nu avea șanse de izbândă, căci, zice Vasiluța, „eu n-am să pot fi și mamă, și bunică în aceeași vreme... Este o rânduială a pământului, și dacă încalc eu rânduială asta, ce-mi mai rămâne?” Între fericirea înțeleasă pământește, absolut legitimă și firească, și obligațiunile morale care-i revin în virtutea legilor nescrise existente Vasiluța trebuie, ascultând de vocea sufletului, să le prefere pe cele din urmă. Căci *casa mare*, simbolul curățeniei și purității sufletești, al *obrazului curat* nu poate admite nici o deviere de la normă. *Singurătatea* e umbra care însoțește sentimentul purificării. La despărțire, care nu putea să nu vină, Vasiluța, „cu mâna la piept”, îi lăsa ca amintire celui pe care l-a ocrotit cu afecțiune de mamă și cu sentimentul de dragoste întârziată și neîmplinită: „Ce pot să-ți dau eu, păcatele mele, ca să mă ții minte multă vreme? Am să-ți las, iată, ziua asta de toamnă, și aceste patru viori, cu o periniță fără început, fără sfârșit, dar totuși frumoasă, să-ți rămână amintire cerul ista senin și bunul nostru pământ așa cum l-am moștenit, așa cum îl vom lăsa noi moștenire...” Revărsarea spiritului și contopirea sufletului cu natura și cosmosul constituie, după cum am mai spus, singura ieșire din cercul strâmt și efemer al biologicului și profanului din noi.

Lupta conștientă împotriva vicisitudinilor istoriei cade, în temei, pe perioada *maturității*, cea mai lungă și care acoperă spațiul dintre tinerețe și bătrânețe. Despre această fază a vieții, văzută prin paradigma specifică drușiană, am vorbit mai sus, în legătură cu reinterferările și relația dintre destin și istorie. Aici am mai adăuga doar, la modul general, că războiul, foamea, deportările,

colectivizarea, lupta de clasă, abrutizarea spirituală și degradarea morală prin avansare și tehnologizare, urmate, la rândul lor, de înstrăinare, singurătate și tristețe, toate acestea constituie puncte de încercare și punți grele de trecere prin această lume.

Faza supremă – *bătrânețea* – se bifurcă între punctul suprem al ființării și primul pas în direcția declinului existențial. „Una din cauzele pentru care în tinerețe suntem așa de veseli și de dispuși la orice întreprindere, – menționa Schopenhauer în ale sale *Aforisme*, – este că ne urcăm pe munte fără să vedem moartea, care se află la poalele lui de cealaltă parte. Dar după ce am trecut dincolo de vârf, dăm cu ochii de *Moarte*, pe care o cunoșteam până atunci numai din auzite, și vederea ei, pe lângă scăderea puterilor din acea epocă, ne sleiește curajul vieții. Atunci o seriozitate posomorâtă înlocuiește vioiciunea zburdalnică a tinereții și se întipărește și în expresia feții. Cât suntem tineri credem că viața e nesfârșită, orice ni s-ar spune, și în această credință risipim vremea. Cu cât îmbătrânim cu atât o economisim mai mult. Căci în vârsta mai înaintată fiecare zi petrecută ne deșteaptă o simțire analoagă cu simțirea ce o are la fiecare pas osânditul condus spre eșafod” [1, p. 231-232]. Și încă ceva: „Deosebirea cea mare între tinerețe și bătrânețe rămâne totdeauna aceasta: tinerețea are în perspectivă viața, bătrânețea-moartea; cea dintâi are un trecut scurt și un viitor lung; cea din urmă dimpotrivă” [1, p. 247].

Ion Druță a fost printre puținii, dacă nu chiar unicul, dintre scriitorii sovietici din acele timpuri, care a abordat problema vieții și morții de pe pozițiile metafizicii, punând în capul mesei sufletul și nu trupul, spiritul și nu materia. Tocmai aici se afla bariera principală care îl separa și îl îndepărta pe scriitor de timpul oficial în care trăia. Celelalte capuri de poduri pentru a fi învinuit și ostracizat serveau mai mult de niște pretexte de suprafață.

Toată povestea e că în acele timpuri de *total optimism* pur și simplu *nu se murea*. Și dacă uneori totuși se întâmpla ca acest ceas de pe urmă să vină, el trebuia să fie neapărat de genul *tragediei optimiste*, operă a unui scriitor cunoscut în epocă. De murit se murea numai pentru cauză, pentru drapel, pentru Lenin și Stalin, pentru patrie, pentru partid, pentru popor, și nici într-un fel din simplul și realul motiv că suntem cu toții – vorba scepticului optimist – mai mult sau mai puțin muritori. În discursul rostit la serata consacrată jubileului de 60 de ani, în septembrie 1988, Ion Druță definea rostul și chemarea scriitorului de vocație, formulându-și propriul crez și propriile convingeri în cele ce țineau de propriul scris, de propria creație. Scriitorii, prin definiție, „nici numiți în funcție” nu pot fi, „nici nu pot fi concediați din motive de sănătate. Nici ridicați mai sus decât îi pune soarta, nici coborâți mai jos...” Scriitorii, în opinia autorului, sunt „slugile smerite ale unui mare imperiu, ce trece astăzi prin vremuri grele, și care se numește viața spirituală a poporului”. Căci „pe lângă pământ, păduri și ape, pe lângă istorie, limbă și datini, neamurile mai au o mare avere, care până la urmă se poate dovedi a fi averea cea mai de preț și care se numește viața spirituală”. Datorită harului său divin, scriitorul contribuie „la formarea fondului etic și filozofic al

limbii”, alimentându-se, concomitent din fondul de aur al spiritului național. „Se lucrează încet, temeinic, cu dăruire. Să nu ne îngrijoreze faptul că nu putem pipăi cu mâna cele ce se fac acolo, în adâncuri. De ajuns cât am tot pipăit și stricat, să rămână măcar ceva nepipăit și întreg. Să nu uităm că lucrurile mari, divine, se petrec în ascuns de ochii lumii. La fel ca și izvoarele subterane, sufletul unui neam se purifică încet, bob cu bob, scânteie cu scânteie, și aceste semințe de lumină, ca și apele de sub pământ, se tot adună picătură cu picătură, se tot varsă din albie în albie, până ce într-o zi sparg scoarța pământului într-o ogradă de țăran dintr-un sat oarecare” [2, p. 4-5].

În 1958 vede lumina tiparului nuvela *Bătrânețe, haine grele*, unde dificilul subiect al bătrâneții e abordat pentru prima dată în toată amploarea. În centrul nuvelei se află bătrânul badea Cireș, înțeleptul pus pe glume, care și-a propus să demonstreze lumii că pragul ființial poate fi trecut fără frică și fără spaimă, dacă tu – humă și pământ însuflețit – ai avut suflet, ai avut demnitate, ai avut credință. Căci a fi o viață întreagă tânăr pentru ca la un moment dat, pe neașteptate, să apari îmbătrânit și neputincios badea Cireș așa ceva nu-și putea imagina! Asta, pentru el, echivala cu o mare rușine! Prăbușirea lui subită în momentul când încerca din nou să facă niște gesturi de revigorare și să rostească niște vorbe șugubețe în preajma scânteietoarei vecine Măriuța, care scotea apă din fântână, a fost o mare surpriză și durere pentru satul întreg, dar, lucru și mai neașteptat, chiar și pentru eroul însuși. La vocea Măriuței „bade Cireș!”, bătrânul a strecurat printre buze un zâmbet plin de amărăciune, ironie și tristețe, consolându-se cu gândul „că totuși a amăgit el satul, facându-i o bucată bună-de când era bătrân și nu l-a știut nimeni...” L-au petrecut după cum se cuvenea și după cum o merita. „L-au îngropat duminică, într-o zi frumoasă de primăvară. Un sat întreg i-a petrecut sicriul, un sat întreg venea plângând că l-a pierdut pe badea Cireș, pe tânărul și voinicul badea Cireș. Plângea toată lumea – numai fața lui badea Cireș purta o fluturare de zâmbet, rămășița ultimului gând, rămășița ultimei glume. Stătea senin, cu un ochi mijit, de parcă era gata să le strige sătenilor: – Stați, bre, nu mai urlați atâta! Am murit bătrân și eu, ca toată lumea... Vroiam doar să mai fac o glumă, că, de, așa mi-a fost firea – glumeață...”

Printre personajele de amploare națională, pe care le-a creat Druță în opera sa, chipul lui Onache Cărăbuș din romanul-epopee *Povara bunătății noastre* se situează, fără îndoială, pe primul loc. Destinul lui Onache Cărăbuș se identifică cu destinul moldovenilor dintre Prut și Nistru din primele trei sferturi ale secolului al XX-lea cu tot ceea ce au avut ei înălțător și tragic. Povara bunătății noastre, scoasă și în titlul romanului, semnifică idealul creștin de înțelegere și identificare spirituală cu aproapele tău, cu cel de o făptură ca și tine. Desigur că această bunătate nu poate fi absolut fetișizată atâta timp cât în lume există nebunătatea, intoleranța, lașitatea și trădarea. „De sute de ani, – meditează autorul împreună cu eroul său, – neam de neamul lor, moldovenii își cresc copiii cu o singură pravilă: să fie cuminte! Dar, Dumnezeule, ce înseamnă să tot fii cuminte.

Depinde când, cum, unde? Totdeauna nu poți fi cuminte. Dacă ai casa ta, dacă ai pământul tău, dacă ai neamul tău și dacă totul ce ai e pus la bătaie, atunci cine poate fi cuminte?”

Filozofia cea mare a lui Onache Cărăbuș a fost și a rămas până la ultima suflare aceea de a semăna și a crește rodul, și nu de a distruge și a risipi. A promovat de-a lungul anilor marele și elementarul adevăr: „Ară și samănă și vei avea dreptate”. De semănat a tot semănat, însă cu dreptatea n-a prea fost cum s-ar fi așteptat. Dar viața-i viață, și „acum sosise rândul altora să are, să semene și să-și aștepte dreptatea”.

Bilanțul celor înfăptuite și neînfațuite Onache Cărăbuș îl face pe fundalul unei tristeți de adio de la această lume, dar și cu o împăcare sufletească că a făcut cât a putut ca să facă această lume mai bună și mai dreaptă decât este. Dar a făcut, firește, numai atât cât e în puterile unui singur om. În timp ce Mircea, activistul Ciurii, se înstrăina de soție, de cei din jur și de sine însuși, înglodându-se tot mai mult în intrigi mărunte și urâte, umblând tot mai mult „prin băltoacele celea murdare” care se numeau „a face politică”, Onache Cărăbuș se retrage în adâncurile spiritului și ale conștiinței pentru a sta la sfat, poate pentru ultima dată, cu cel care a fost și mai este un pasager cu destinație specială pe acest pământ: omul din el. Primul și cel mai greu cuvânt de adio e adresat Câmpiei Sorocii, leagănul lui Onache Cărăbuș și al întregului său neam. „O cerceta palmă cu palmă, și-l durea amarnic, căci era aceeași câmpie. Atâta doar că începuse a se potoli. Îmbătrânise și ea cu șaptezeci de ani și nu era lucru de mirare că se potolește. O fi având ea, în străfunduri, o vârstă de mii de ani, dar oamenilor nu le pasă de veacuri multe. Ei o primeau atât cât o puteau vedea, cât o puteau folosi, cât o puteau înțelege, și în felul ista câmpia trăia și ea o vârstă de plugar. Se năștea de fiecare dată când se năștea omul, alerga desculță împreună cu el, se înălța istovită de primul fior al dragostei. Apoi intra în muncă, în griji, după care, mai spre bătrânețe, începea a se potoli, a se aduna grămadă, a se stinge. – Și acum a prins a se stinge câmpia lui Onache Cărăbuș”. Se stinge focul din cuptor, cuptorul e numai fluturi negri, care prevestesc sfârșitul unei vieți omenești atât de simple, dar atât de mărețe și neobișnuite! „Cam pe după miezul nopții s-a stins focul, iar pe la aprinsul zorilor s-a stins și Onache. A murit pe același scăunaș josuț, cu vâtrarul în mână, cu fața spre cuptor. Și chiar mort fiind, el mai rămânea să stea pe scăunaș și numai fruntea îi scăpătase jos pe piept, de parcă bătrânul făcea ultima încercare de a pătrunde în miezul acestei minuni – te aprinzi dintr-o nimica toată, topești o lume cu flacăra sufletului tău, dar vine un fluture negru și te stinge, și te îngroapă, și te duci și nu mai ești.” Câmpia Sorocii urmează să-i ducă dorul și destinul prin cei care vor veni după el. Onache Cărăbuș pășește pragul existențial, cu tristețe pentru dispariția a ceea ce este lut, țărână, și cu speranță în ce privește perpetuarea sufletului și a spiritului.

Problema trecerii hotarului existenței fizice revine în repetate rânduri. Doina, din drama cu același nume, îl testează pe legumarul Tudor Mocanu dacă nu cumva, ajuns și el pe aproape de margine, de „hotarul vieții”, nu s-o „fi temând de moarte”. Răspunsul e că poate e vorba nu atât de

frică, cât de îngrijorare, căci nepoftita cu coasa poate veni când *îi va fi lui lumea mai dragă*. La urma urmei, el pare-se că și-a trăit viața așa cum se cuvine, și-a îndeplinit cu cinste datoriile pe care le avea de îndeplinit. „Am trăit o viață lungă și grea, mărturisește el, am făcut războiul, am îndurat foame, am văzut atâția oameni vrednici și mintioși, care, fiind de sama mea, s-au dus în pământ cine știe de când, așa că eu, dacă baba ceea ar fi venit după mine mai anțărț, nici atunci n-aș fi putut avea pretenții. Auzi, tu, să mă tem eu de dânsa!..” Dar asta-i un fel de a spune și de a se îmbărbăta! În adâncul conștiinței îndoielile îl frământă și îl tulbură, căci nu se consideră nici sfânt, nici persoană cu un trecut ireproșabil. El a fost în contact cu puterea, exercitând funcții în ierarhia administrativ-organizatorică a satului și nu e sigur deci că nu a comis nici o încălcare a marilor principii creștine și că nu ar purta nici o vină în fața nimănui, inclusiv a lui Dumnezeu. „Din tot ce are omul mai frumos pe lume, – se destăinuie Tudor Mocanu, – eu aș pune pe locul întâi demnitatea. Asta-i totul”. Căci, dacă a venit vorba, el nu atât de moarte se teme, „cât de înjosirea care vine împreună cu moartea”.

Problema timpului sacru și a timpului profan, a sufletului și a trupului, a spiritului și a materiei e prezentă, după cum am mai spus, și în drama *Păsările tinereții noastre*. Interesează, din punctul de vedere abordat aici, mai ales destinul lui Pavel Rusu, președintele colhozului, reprezentant al unei generații venite după război și care își asumase responsabilități deosebit de mari și dificile. Spre deosebire de badea Cireș, Tudor Mocanu sau Onache Cărăbuș, care trec *hotarul* cu mai multă sau mai puțină seninătate și împăcare sufletească, Pavel Rusu are de trecut și trece prin *calvarul* neîndurător al *suferinței*: al suferinței fizice și al suferinței morale. Eroul dramei se stinge din viață de o boală grea la ficat; se stinge prematur, la vârsta maturității și prosperării; pleacă dintre cei vii învinuit fiind, în egală măsură, și de către cei care îl credeau, și de către cei care îl suspectau; de către cei care îi vroiau binele și însănătoșirea, și de către cei ce îi răsplăteau truda și credința prin dispreț și nepăsare. *Omul în ochelari*, reprezentantul puterii, îi reproșează încălcarea hotărârii venită de sus privind achitarea, mai întâi, a datoriilor față de stat și apoi achitarea datoriilor față de cei care au produs în sudoarea frunții, bunurile materiale. Pavel Rusu îi ripostează acestuia că e vorba, în cazul de față, nu atât de un act de remunerare materială, cât de o manifestare de ordin spiritual, de o necesitate de a satisface dorințele și trebuințele morale firești de a-ți vedea, a-ți pipăi și a te bucura de rezultatele muncii tale, văzută și acceptată, înainte de toate, ca o manifestare a sufletului și ca un indiciu suprem al valorilor noastre morale. „Oamenilor care lucrează la livezi, când se coc merele, li se face poftă de două-trei mere. Oamenilor care lucrează la vii, atunci când se coc viile, li se face poftă de struguri. Și, firește, oamenii care lucrează în câmp, atunci când se strânge grâul, vor să guste pâine proaspătă. Li-i dor de pâine caldă, pâine proaspătă, fie că au grâu din anii trecuți, fie că nu au”. Între stat și individ, între persoană aparte și colectiv, Pavel Rusu alege, prioritar, omul cu interesele lui spirituale. Lucru care contravenea poziției *Omului în ochelari*, adică ideologiei

oficiale. La examenul suprem în fața Domnului dacă și-a trăit viața cinstit Pavel răspunde: „Nu știu dacă am trăit-o chiar atât de cinstit, dar știu că de muncit am muncit destul. M-am născut și am crescut printre oamenii care credeau numai în muncă, și credința asta a lor a rămas să fie și credința mea. Am muncit toată viața, am muncit din noapte până în noapte, am muncit până nu mai simțeam pământul sub picioare de atâta osteneală. Și dacă a trăi cinstit înseamnă în primul rând a munci, aș vrea să cred că mi-am trăit și eu viața cinstit”. Ceva mai la vale, continuând firul confesiunii-spovedanii, Pavel remarcă: „împreună cu consătenii mei am scos satul dintr-o mare sărăcie, am întors pământurilor mana care le-a fost hărăzită, am dărâmat casele vechi și am ridicat altele noi, mult mai bune și mai frumoase. Am ușurat însuși felul prin care plugarul își câștigă, de mii de ani, bucata lui de pâine, și poate de aceea deseori mă trezea în zori din somn acel fior dulce al sufletului căruia îi mai zicem *fericire*”. Însă tocmai această muncă cinstită, privită însă oarecum izolat de valorile morale, aflate în proces de diminuare, dacă nu degradare chiar, îi aduc reproșurile grele ale mătușei Ruța, căci anume casele noi sunt cauza nerevenirii cocostârcilor la vărătul dintotdeauna. Aici se află marea dilemă și marea dramă existențial-spirituală a lui Pavel Rusu, care apare în fața judecății supreme de unul singur – trist și adânc îndurerat. Cu dispariția lui Pavel Rusu și a cocostârcilor dispăre o întreagă generație, o întreagă epocă din viața satului moldovenesc postbelic. E trist, dar inevitabili: tot ce ține de materie și țărână coboară în pământ; ceea ce reprezintă sfera sacralului și a spiritului urcă spre înălțimile nemărginite ale cerului. Sau, vorba lui Cioran: „Oamenii *cad* spre cer; căci Dumnezeu e un abis privit *de jos*” [3, p. 139].

În linii mari, vorbind de ceea ce constituie coordonatele esențiale ale istoriei și eternității, ale sacralului și profanului, ale timpului în permanentă și ireversibilă scurgere se cuvine a fi amintite reflecțiile lui Eugene Ionesco și Mircea Eliade referitoare la acest subiect. În opinia marelui dramaturg și gânditor, Eugene Ionesco: – „Există două rase de oameni: cei care sunt indiferenți la problemele religiei, ale metafizicii, ale morții și cei pe care problemele politice îi lasă sau ar putea să-i lase indiferenți. Politicienii nu se gândesc la moarte, pe ei acțiunea îi situează într-un prezent etern” [4, p. 67]. Evadarea din prezentul politic etern în împărăția sufletului și a spiritualității e o chestiune de principiu care a frământat mințile luminate ale atâtor generații. „În opera oricărui mare scriitor, – remarcă Mircea Eliade, – întâlnim mai multe dimensiuni ale Timpului; acolo își dau întâlnire și „momentele istorice”, și ritmurile mai lente și mai precipitante ale unui timp care nu mai e istoric, timpul regimului nocturn al spiritului. În fond, în această paradoxală luptă cu timpul, continuă autorul, stă măreția și tragedia scriitorului. Căci, pe de o parte, un scriitor nu poate fi *absent* din momentul său istoric, iar pe de altă parte el nu poate fi permanent *prezent* în acest moment”. Altfel spus, „în necesitatea de a fi totodată *în* Timp și *împotriva* Timpului, stă măreția și tragedia scriitorului” [5, p. 47-48].

Calvarul lui Ion Druță de aici a pornit și de aici i se trage: pe de o parte, fiind prezent în timpul istoric concret, scriitorul intră în conflict și în competiție cu criteriile și opțiunile social-valorice ale ideologiei oficiale de moment; iar pe de altă parte, evadând în chip temerar și ostentativ din sfera prezentului teluric în cea a *spiritului* și a *cosmosului* etern, Druță se confruntă și aplică o cu totul altă paradigmă asupra vieții, totalmente incompatibilă cu cea propusă de oficialitățile vremii. Vânătoarea de vrăjitoare se axa de cele mai multe ori pe niște momente concrete din viața și istoria neamului, interpretate, chipurile, *greșit* de autor; în realitate, paradigma vieții, elaborată și aplicată de Druță în baza tradițiilor naționale și a miturilor folclorice arhetipale, dar mai ales a preceptelor și subiectelor biblice de circulație universală, radical deosebite și aflate în flagrantă inconexiune și contradicție cu ceea ce se propaga de la faimoasele catedre de comunism științific, puneau opera lui Druță în afara sistemului valoric al timpului. Prigoana sub flamura sloganului „Jos cu Druță” a început când Druță nu avea nici treizeci de ani; această defăimare, cu mici intermitențe, a continuat și continuă până în ziua de azi, adică pe parcursul a mai bine de patru decenii. Desigur, trebuie făcute anumite distincții între defăimările lui Druță din perioada comunismului totalitar, și cele ce au urmat în anii de așa-zisă *prosperare a democrației* în Republica Moldova, adică de la 1990 încoace. Este important de reținut că deosebirile se referă în temei la formă, metode și procedee, esența rămânând în fond aceeași. *Adevărul științific absolut*, cu care a operat și mai operează „elita democratică” de la noi, nu e altceva decât vechiul slogan, puțin ciopârțit, privind infailibilitatea marxism-leninismului, ce întruchipa în opinia deținătorilor baghetei fermecate, adevărul științific în nemărginita sa totalitate și în totala lui exclusivitate. Fiind o rudimentară pastişare a unui slogan, pe care *democrații* – în vorbă – îl repudiau, formula „adevărul științific absolut” devine emblema unui radicalism verbal (și nu numai!) deosebit de agresiv și intolerant. Dar... despre subtilitățile și nuanțele „artei” de a denigra talentele și valorile autentice, despre psihologia unificatoare și solidaritatea necondiționată a mediocrităților și submediocrităților împotriva celor care le depășesc nivelul și le afectează imaginea, sperăm că vom reveni cu altă ocazie. Dorim doar să accentuăm, că odată și odată, când apele se vor limpezi și când gunoaiile istoriei vor ajunge acolo unde le e locul, talentele de talia lui Ion Druță – atât de rare și atât de vulnerabile – vor fi poftite la praznicul cel mare al neamului, vor fi așezate în capul mesei și li se vor aduce cuvinte de laudă, de recunoștință și mulțumire generală pentru puterea de a rezista în fața ispitei materiale, pentru verticalitatea și forța de rezistență în confruntarea cu puterea, pentru cultivarea cu dărnicie și generozitate a binelui și frumosului în conștiința celor care au reprezentat și reprezintă sarea pământului și spiritualitatea acestui neam în vremuri atât de vitrege și atât de neprielnice integrității și înălțării pe treptele tainice și necunoscute ale sufletului uman.

Filozoful Petre Țuțea formula un gând deosebit de important și actual sub aspectul problemelor abordate în prezentul studiu. „Fără religie creștină, – remarca autorul în una dintre

lucrările sale, – omul ar trăi în neliniștea produsă de limitele vieții și de moartea absolută. Ce glorios este creștinismul care populează templele cu nemuritori” [6, p. 308]. Reformulând oarecum cele spuse de gânditorul la care ne referim am putea afirma, credem, fără a exagera prea mult: „Ce clarvăzător și generos a fost scriitorul Ion Druță, care, în condiții absolut ingrate și vitrege, a promovat idealurile creștinismului, populându-și opera cu chipuri artistice de mare anvergură cognitivă și filozofică – de talia lui badea Cireș sau Onache Cărăbuș, – capabile să sfideze moartea și să se plaseze fără șovăire pe unda nemuririi”.

Referințe bibliografice

1. Schopenhauer, Arthur. *Aforisme asupra înțelepciunii vieții*. – București, Editura Albatros, 1992.
2. *Druțiana*. – Chișinău, Literatura artistică, 1990.
3. Cioran, Emil. *Amurgul gândurilor*. – București, Humanitas, 1991.
4. Ionesco, Eugene. *Prezent trecut, trecut prezent*. – București, Humanitas, 1993.
5. Eliade, Mircea. *Împotriva deznădejzii. Publicistica exilului*. – București, Humanitas, 1992.
6. Țuțea, Petre. *Filozofia nuanțelor*. – Iași, Editura Timpul, 1995.

*14 aprilie 2001
Sâmbăta Paștilor*

Paul Goma: „Eu, etern – păgubosul”

Luptătorul și desțărutul. Scriitorul și luptătorul pentru drepturile omului în perioada totalitarismului Paul Goma împlinește în aceste zile vârsta de 65 de ani. E un prilej și o datorie de a reveni asupra acestui nume de excepție în viața politică a Basarabiei și a României din ultima jumătate de secol. Paul Goma întruchipează, într-un anumit sens, destinul tragic al Basarabiei - jertfită pe altarul suferințelor de către forțele oarbe și iraționale ale istoriei.

Născut la 2 octombrie 1935 în satul Mana, comuna Vatici, județul Orhei, în familie de învățători (tatăl Eufimie, mama Maria). La vârsta de 5 ani, nereușind să se evacueze, îi este dat să fie martorul primei "eliberări", în iunie 1940, a Basarabiei de către Armata Roșie.

În ianuarie 1941 Eufimie Goma, sub un pretext stupid și absurd, este arestat și deportat peste Ural, dincolo de Cercul Polar. Ca cetățean sovietic (basarabean), la scurt timp după aceea, este încadrat în rândurile armatei sovietice și trimis să lupte pe frontul germano-român. Cade prizonier; este internat în lagărul de prizonieri sovietici din Slobozia, Ialomița. În martie 1944, în pragul celei de a doua "eliberări" de către armata sovietică familia Goma ia calea pribegiei. Drumul duce în Transilvania. Aici la ei se alătură și Eufimie Goma, eliberat din lagăr cu acte în regulă. Satele Gusu, Buia, Șeica Mare, or. Sibiu - servesc drept adăpost în calvarul ce a năboit asupra lor, ca și a tuturor refugiaților basarabeni și bucovineni. Pericolul "repatrierii" - în Siberia! - îi pândește la orice pas. De aceea schimbarea permanentă a locului de trai și inventarea unor acte false privind locul nașterii - constituiau acțiuni indispensabile în lupta pentru supraviețuire. Cu chiu, cu vai termină școala primară și studiile gimnaziale-liceale.

Sosit la București, încearcă să se înscrie la facultate. Nu izbutește să termine studiile universitare. În legătură cu evenimentele din Ungaria în 1956, ca protestatar fățiș împotriva intervenției sovietice în Ungaria, este arestat și băgat la închisoare, unde se află timp de 6 ani, după care urmează încă aproape 3 ani de "arest la domiciliu" într-o localitate departe de capitala țării. Exerțită, pentru a-și asigura existența, diferite munci fizice și manuale înjositoare, care nu cereau vreo calificare sau vreun efort intelectual. Ieșind la libertate, încearcă să-și facă un rost în viață.

Anul 1965 îl consideră, ca marcând, *grosso modo*, începutul activității sale literare. În 1968, în timpul "Primăverii de la Praga" se află în primele rânduri ale intelectualilor (de altfel nu prea mulți!) care s-au alăturat - moralmente și politic - mișcării de slăbire a opresiunii totalitare, colectând semnături de protest împotriva intervenției armatelor Pactului de la Varșovia în această țară.

În 1971, cu romanul *Ostinato*, începe serialul de creații artistice, trimise spre publicare în Occident, după ce cenzura îi barase calea în țară. Au urmat apoi și alte acțiuni de acest gen. Numele lui Paul Goma devine cunoscut în Occident ca unul dintre puținii și cei mai consecvenți luptători

împotriva regimului de cazarmă ceaușist. Această activitate marcată de jertfa, curaj și sacrificiu îi aduce faima de Soljenițin al României. În iarna - primăvara anului 1977 inițiază în România - de unul singur - Mișcarea pentru Drepturile Omului. În noiembrie 1977, fiind silit de autorități să ia calea exilului, sosește, la Paris, împreună cu soția Ana și fiul Filip, unde desfășoară, concomitent cu munca literară propriu-zisă, o uriașă activitate publicistico-propagandistică la postul de radio *Europa Liberă*, îndreptată împotriva regimului dictatorial din țară, activitate care a durat până la căderea Cortinei de Fier și a suspendării activității acestui important și recunoscut în lume centru de informare și propagarea ideilor libertății și valorilor democrației. Exilul lui Paul Goma, în ciuda logicii firești a lucrurilor, nu a luat sfârșit odată cu prăbușirea dictaturii ceaușiste în decembrie 1989: el continuă să rămână și în prezent, împotriva dorinței sale și a familiei, departe de baștină (Basarabia) și de patrie (România), ducându-le dorul fără vreo speranță de revenire și recunoștință din partea celor pentru care el și-a sacrificat, fără nici o răsplată, cei mai frumoși ani de viață.

Scrîtorul. *Paul Goma are la activul său circa 40 de cărți: povestiri, romane, eseuri, note de jurnal. Printre acestea:* Camera de alături, Ostinato, Ușa, în cerc, Din Calidor, Arta refugii, Garda inversă, Culorile curcubeului, Bonifacio, Soldatul câinelui, Roman intim, *Amnezia la români*, *Jurnal pe sărite*, *Jurnal de * de noapte lungă*, etc. Autorul cultivă cu ostentație o proza documentară o proză biografică, trăită de narator la modul concret și m perimetru unui timp concret. Nu e vorba, desigur, de o proză naturalistă, țara a prin hățișurile unei realități crude și împotmolită în amănunte ne semnificative. Scrisul lui Paul Goma îmbină într-un mod original și fericit experiența de viață a naratorului cu imaginarul artistic, capacitatea autorului de a întregi și a remodela realitatea vie creând consecutiv și simultan, chipuri și tipuri artistice memorabile constituie una din particularitățile distincte și impresionabile ale creației autorului. Luată în ansamblul ei proza lui Paul Goma centrează în jurul personajului principal - naratorul - și se structurază pe axa narațiunii epice a romanului-fluviu, experimentat și încetățenit în literatura noastră de Constantin Stere în romanul sau *În preajma revoluției*. Trebuie însă de reținut, totuși, că eticul și biograficul domină asupra esteticului și imaginarului: autorul cultivă o proză eseistică, în care dezbate probleme și idei, se implică în discuții dintre cele mai aprinse și controversate. Acest maximalism etic și mesianic e prezent mai ales în eseistică. Scriitorul, devotat credinței și convingerilor sale atacă, din colțul unde îl împing forțat stâlpii regimului și mediocritatea intelectuală, fără coloană vertebrală și aservită fără reticențe cultului *conducătorului*. Naratorul e un excepțional marginal, care își creează un centru al său propriu, ce urmează a fi apreciat la reala lui valoare poate de alte generații. Ceea ce cultivă și continuă să cultive în mod deosebit opera și exemplul comportamentului lui Paul Goma este depășirea *sindromului fricii*. Cartea *Cutremurul oamenilor* se încheie cu fraza: „S-o luăm de la început, să învățăm să nu ne mai fie frică”. „Literatura, spune undeva Paul Goma, se face în libertate - sau nu se mai face deloc”. Paul Goma a

atacat cu vehemență și încrâncenare nu numai plăgile regimului și ale “geniului Carpatului”, dar, cum spuneam, și intelectualitatea lașă și târâtoare și, în primul rând confrății de condei, care s-au dovedit atât de lași și atât de receptivi la momelile morale și materiale pe care le oferea cu dărnicie regimul. Căci, vorba lui, Lucian Blaga: “Numai târându-te (ca iedera), te poți înălța”. Alături de scenele satirice, de personajele ridicole, de limbajul pe care îl practică autorul în multe din scrierile sale, în creația lui Paul Goma găsim pagini de autentică inspirație lirică, pline de nostalgie și afecțiune pentru Baștină și pentru Țară, pentru cei apropiați și iubiți : părinți, socri, soție și fiu. Recitiți, sub acest unghi de vedere romanele *Din Calidor* și *Arta refugii*, în care e evocată copilăria naratorului din perioada basarabeană și din anii de pribegie în Transilvania, și o să simțiți farmecul de neuitat al vârstei paradisiace, al vârstei viselor și speranțelor, chiar dacă această copilărie stă sub semnul unei tragice neîmpliniri.

În *Jurnal de noapte lungă* (însemnarea e pe ziua de 19 decembrie 1993) citim la un moment dat că până și Filip, fiul, *un gălgian de 18 ani și ceva, de 1,78 înălțime*, care a crescut în Paris, e cuprins de dorul sfâșietor de patrie. Ce să mai zicem de Paul Goma însuși: Când l-am întrebat ce are dragu-tatii, dragu-tatii a răspuns, bocind ca la cinci-șase ani: “Aș vrea să mă duc și eu în țara mea...” Și autorul adaugă: “Până și el are o țară, undeva, departe; chiar și el are nevoie să se ducă acolo unde s-a născut, acolo unde s-au născut părinții lui și părinții părinților lui”. Să ne imaginăm acum ce se petrece în sufletul lui Paul Goma însuși, care lăsase acolo întreaga copilărie, adolescența, anii de maturitate, mirosul plaiului natal și zbuciumul unei vieți trăite în căutarea adevărului, demnității și echității.

Nostalgia sfâșietoare și dorul de țară sunt secundate de sărăcia, umilința și lipsurile materiale, pe care trebuie să le suporte el, împreună cu familia: “în ceea ce ne privește, am trecut prin împrejurări dramatice (dacă nu de-a dreptul tragice). Dar, însă, una e să înfrunți un dușman, o amenințare teribilă [...], dar care devine, vrei-nu-vrei: eroică, adică compensatoare; cu totul altceva să te târâști în starea de sărăcie, de mizerie, de lipsuri, de neputință de a facilita măcar copilului strictul necesar (o bluză, o pereche de bocanci, câțiva franci cu care să iasă la întâlnire cu o fată și să bea o cafea)”.

O ipoteză. Și o interpretare. Învățătorul Eufimie Goma, tatăl naratorului, reflectând asupra prostiei românești în comparație cu prostia altor popoare, la un moment dat constată, într-o manieră, după cuvintele lui Ion Negoitescu, „nu lipsită de humor negru”, următoarele: "Spre deosebire de a rusului, care e... precum le e țara, nesfârșită, adică atât de mare, încât nu-ți mai dai seama de ea... Spre deosebire de a neamțului, care-i în colțuri, bine gospodărită și poți s-o iei drept o mașinărie de-a lor, nemțească... Prostia noastră românească e, pe cât de gălăgioasă, pe atât de mărunță, vrea să se arate ca un cocoș plin de pene, de tântoșenie și când colo e un vrăbioi jumulit și de răs.. . Atunci mi-am zis că prostia națională e un fel de calitate, popor mare e acela care e în stare să facă tâmpenii mari, monumentale, prostii istorice - și cum, în capul meu, istoria e soră geamăna a geografiei, îmi

spun că o mare prostie are nevoie de mari spații, de zeci, de sute de mii de kilometri pătrați - ori românul nostru vrea să se dea mare și în tâmpenie, pe centimetru pătrat, în bătătură, în ograda...”
(*Din Calidor*).

Spațiul geografic, relieful sau geologicul vegetal sau cel animal despre care vorbește și Paul Goma în rândurile citate, au avut, au și vor avea o influență primordială asupra formării psihologiei și mentalității oricărui popor, etnii sau națiuni din momentul căderii acestora în istorie. Aceste elemente obiective sunt în măsură să determine într-un mare grad, nu numai dimensiunile, parametrii, amploarea și proporțiile fenomenelor politice, sociale, spirituale ce s-au produs și se produc - numeric și cantitativ -, dar și calitatea și structura mental-psihologică, consecințele pe care acestea le provoacă.

Mentalitatea imperială sau cea a marilor puteri nu șuiera, de regula, de complexul responsabilității și respectului față de cei “mai mici”. Interesele acestora din urmă depind și sunt sacrificate de multe ori intereselor și ambițiilor celor care domină ca forță politica, economică militară. De astfel de vecini a avut parte de-a lungul istoriei poporul român: Imperiul Otoman, Imperiul Rus, Imperiul Austro-Ungar. Pericolul permanent care amenința din afară integritatea și unitatea teritorială contribuia, fără îndoială, la consolidarea forțelor de rezistență din interior, la sporirea gradului de viabilitate fizică și morală a neamului. Dar, pe de altă parte, aceeași sabie a lui Damocles care atârna permanent asupra ființei românești, inocula și a inoculat pe parcurs sentimentul insecurității și al fricii, al nesiguranței în ziua de mâine. Necesitatea firească de a supraviețui - fizic și moral - justifica utilizarea tuturor mijloacelor disponibile ce aveau drept scop final depășirea situațiilor critice și dezastruoase, situații ce pereclitau din temelie însăși ideea de a fi. Inclusiv a celor neregulate sau nerecomandate de înaltele coduri etico-morale.

În romanul *Arta refugii* Paul Goma relatează un epizod cutremurător legat de calvarul basarabenilor refugiați după război în Transilvania. Inițiată de “eliberatorii” sovietici cu ajutorul cozilor de topor locale, așa-zisa “repatriere” a basarabenilor la baștină însemna de fapt exterminarea lor fizică și morală în lagărele din Siberia. Salvarea de pericol putea fi găsită fie în trecerea în clandestinitate, dar care dădea puține șanse de supraviețuire, fie în inventarea unor acte de identitate ce ar confirma că persoana respectivă s-a născut în Țară și că în Basarabia s-a aflat doar temporar, îndeplinind anumite funcții de stat sau însoțindu-și părinții în aceste perioade de timp. Un asemenea act îi asigura deținătorului securitatea vieții și îl absolvea de pericolul “repatrierii”. Tatăl și fiul Goma s-au pus pe lucru, ticluind asemenea acte la Centrul de Repatriere din Sighișoara: “eu ținând lanterna aprinsă, sub plapomă, tata scriind și punând, rotit, ștampile, după aceea mototolind hârtia, ca s-o învechească”. În felul acesta “au fost născuți” toți ai casei, dar și mulți alți basarabeni și bucovineni de prin împrejurime. “Ține minte, se adresează Goma-tatăl lui Goma-fiul, ești născut la Tisău, județul Buzău. Repetă. La Mana, județul Orhei ți-ai petrecut copilăria, însă de născut te-ai

născut, cu adevărat, în Tisău, Buzău - e ușor de ținut minte. Bagă de seamă, dacă spui adevărul, suntem buni de Siberia!”. *Adevărul* spus în cazul de față echivalează cu autocondamnarea la privațiune de libertate și de viață; *neadevărul* înseamnă salvare și supraviețuire. Acest *neadevăr* concret raportat la destinul unor indivizi aparte ce nu poartă nici o vină în fața nimănui e singurul valabil în fața falsului *adevăr*, inventat de “eliberatori” în scopul de a-și soma victimele. Victima e în drept să-și salveze capul de sabia călăului, cu orice preț. Așa judecă și acționează pragmatic maturii. Copilul, care se identifică cu naratorul, se simte în situația aceasta destul de neconfortabil, conștientizând că comite o “abatere” de la normele etice. Și aici minorul “filosof” găsește o soluție *genială* în felul ei: “Când mă întreabă câte un copil unde m-am născut, cu adevărat, nu spun Tisău-Buzău, am inventat alt răspuns: “Nu țin minte. Ce, tu ții minte unde te-ai născut? Cu adevărat?” Chiar așa, să se găsească în lume măcar un singur individ care ar ține minte unde și când s-a născut! În felul acesta și “frauda” apare justificată, și etica neântinată! E un fel de *șmecherie* copilărească care acoperă, însă, prin ingeniozitatea ei, un întreg vector al comportamentului uman.

Însă *șmecherismul* e departe de a fi calificat întotdeauna ca o virtute fie a unui individ, fie a unei colectivități umane (etnie, popor, națiune). Întrebat: “Ce calități ale românului Vă repugnă, calități care ne încurcă?” Ion Iliescu răspundea lui C. Tănase, redactor-șef al ziarului *Flux*: Șmecheria. (“Moldovenii de aici suportă greutățile cu mult mai multă demnitate”, ziarul *Flux* din 28 martie 2000, p. 3). Șmecherismul ca luare în bășcălie, ca lașitate, perfidie, cinism, lipsă de substanță și seriozitate - sunt doar câteva fațete tenebre ale acestui viciu.

El, acest viciu, și-a găsit reflectare în creația multor scriitori români de seamă, printre care Ion Luca Caragiale se situează pe primul loc. Marele Caragiale se află printre înaintașii fără pereche pe care Paul Goma îi adoră, îi admiră, și în măsura talentului, îi urmează. Procedeele caragialene - ironia, sarcasmul și, mai ales, zeflemeaua - sunt mai mult decât frecvente în proza și publicistica scriitorului basarabean. Asupra descifrării acestui păcat sau slăbiciuni omenești, reflectate în multe din operele și personajele devenite clasice ale lui I. L. Caragiale, își concentrează Paul Goma atenția în repetate rânduri, însă în mod special și detaliat revine în *Jurnal de căldură mare* (1997). El, Caragiale, remarcă autorul romanului *în Calidor*, “nu doar a criticat cu ferocitate (și cu geniu, desigur) o realitate la care nu subscria (un eufemism), ci a mușcat dintr-o atitudine care, probabil, fără să-și dea seama, era și a lui. Fiindcă Mitică este, mai ales: Iancu, iar miticismul este, în fapt, caragialismul”. Marius Chicoș Rostogan din schița *Brazii verzi* reprezintă, într-o formulă tragicomică și persiflantă nu numai tipul unui *karagôz* latinizant de sorginte ardeleană, dar și esența ridicolă a fenomenului ca atare. Spre deosebire de mobilitatea și superficialitatea regățeanului, ardeleanul, în virtutea împrejurărilor istorice în care i-a fost dat să trăiască, e o fire mai puțin agitată, mai puțin alertată, cu mult mai *serioasă*, mai *tragică* chiar. “Și iată, notează Paul Goma, că factorii istorici au jucat un rol direct în structurarea unora (ca și altora): ardeleanul trăind atâta amar

de timp într-o situație *tragică* - ne recunoașterea românilor ca o națiune alcătuitoare a Transilvaniei, persecutat fără conținere, confruntat mereu cu situații nete (maghiarizare sau rămânere în stadiul de “nonexistență”; catolicizare sau rămânere în analfabetism), s-a construit *serios*. Firește, privit de regățeanul mobil, aproximativ (ator), alert, ardeleanul apare greoi, lent, impermiabil la subtilități (deci la umor), cu un cuvânt: “neevoluat”. De cealaltă parte (și a munților), iată-l pe regățean: grecizat (gurile rele spun: și țigănit), uns cu toate unsoarele, pregătit să răspundă și celor mai grave întrebări cu o glumă (de obicei, proastă), având în rezervă șapte “răspunsuri” ocolite și ocolinde și ocolitoare (până la pierdere); având antrenament în materie de diversiune (trăncăneală), în fine, pregătit nu să-și învingă adversarul, ci doar să-l ridiculizeze. “Fenomenul, zice P. Goma, se numește într-un cuvânt, *miștocăreală*, de la *mișto* ce înseamnă *frumos*, “bun”: “a face mișto de cineva (sau *a-l lua la mișto*) nu înseamnă, direct, “a-și bate joc de el”, ci... aparent, “a-l vorbi de bine”, “a-l lăuda...” Dar, în fond, *miștocăreală* înseamnă “a-și bate joc de cineva, prefăcându-se că îl laudă”.

“De ce atâtea precauții?” se întreabă autorul. Și răspunde: “Din nesiguranță; din *neseriozitate* structurală. Și, firește, din *lașitate*”; țiganul sau țigănitul nu are curajul să-și exprime opinia despre cineva sau ceva, direct; el o formulează în așa fel, încât să-și păstreze o porțiță de retragere, în cazul în care... ar ieși cu șucăr (alt țigănim). Chiar exprimată în cuvinte nețigănești, *miștocăreală* păstrează demersul “pe două cărări”. De pildă azi, dacă vrei să-i spui cuiva că e prost, îi spui: “Deșteptule!”; dacă vrei să-i spui că e neputincios, incapabil, rău, îi spui: “Ești bun, domn'e! Ești tare!” Arta de a spune una, dar a înțelege contrariul, zice P. Goma, pornește din aceeași frică ca nu cumva oponentul sau adversarul să-1 prindă cu mâța în sac, să-1 divulge, să-1 tragă la răspundere, pentru că el are ieșirea pe din dos: “Dar ce-am zis, domn'e? Am zis că ești deștept!” Spre deosebire de Chicoș Rostogan din schița lui Caragiale, nominalizată mai sus, care se exprimă direct și grosolan: “Mă prostovane! Loză!” etc., lui Nenea Janen *nu-i convine un asemenea limbaj neevoluat*, din care cauză *își bate joc de el*.

Miștocărismul - șmecherismul își are variantele sale și în alte provincii ale țării, fără însă ca să atingă aici “performanțe” de tipul celor regățene. *Moldoveanul*, de pildă, nefiind “atât de grecizat - țigănit ca regățeanul, dar și el... poet când vrea să-1 trateze pe interlocutor de prost, face o comparație (simplific): “Ești deștept ca oaia”, sau “prelungeste” astfel: “Mai bine dormeai decât să deschizi gura...” Sau, într-adevăr, o poetică imagine vizuală: “Vii de parcă te-ai duce!” Am insistat atât de mult asupra miștocărismului - șmecherismului ca trăsătură specifică, edificatoare a caracterului românilor regățeni, din două motive.

Mai întâi, că fenomenul a fost sesizat și prezentat, cu deosebită amploare și putere de pătrundere de către marele și inegalabilul Ion Luca Caragiale, și că acestui fenomen i-a dat o interpretare desăvârșită, subtilă, logică și ingenioasă un scriitor român din Basarabia.

În al doilea rând - și asta dorim să evidențiem în mod special -, fenomenul nominalizat ne permite, cel puțin parțial, să explicăm sau să vedem și printr-o altă prismă drama omului de creație basarabean, care vine din mentalități și culturi diferite și care e silit de soartă și împrejurări să se afle în căutarea propriei identități, - naționale și umane - să se readapteze, cu riscul de a-și dărâma temelia propriei ființe și existențe, din interior, neizbutind sau izbutind doar parțial, să facă acest lucru.

Despre ce e vorba?

Destine... Ruși de la matca lor originală și istorică daco-romană, basarabeni se simțeau străini în mediul slavo-rus în care au fost încorporați în 1812. Nostalgia după vechile tradiții etno-naționale, tendința de a reveni la valorile autohtone primordiale - constituiau coordonate definitorii ale mentalității câtorva generații de intelectuali moldoveni din spațiul pruto-nistean. Setea de ideal și împlinire națională și lipsa oricărei perspective de împlinire a acestui ideal în condițiile date i-a determinat, cel puțin pe o parte din ei, să ia decizia, pândită de mari riscuri și primejdii de a trece Prutul și a se integra în cultura general-românească. Șansele de adaptare erau diferite, însă unii dintre ei au reușit cu adevărat să se impună drept nume notorii și de referință în cultura patriei lor istorice.

Cu toate acestea procesul lor de integrare și adaptare nu a fost întotdeauna lipsit de griji și probleme. Nu o dată acest proces lua turnuri tragice chiar. Doar câteva exemple. B. P. Hasdeu (1838-1907) cu studii universitare neterminate la Harkov, se stabilește, din 1857 la Iași, iar apoi la București, unde desfășoară o uriașă activitate științifică (istorică, filologică, folclorică), literară (poet, prozator, dramaturg), ziaristică (editor de ziare și reviste, polemist de forță, analist și comentator al multor fenomene politice, sociale și culturale majore), membru titular al Academiei Române. Până la sfârșitul vieții a fost un adversar înverșunat al țarismului rus și a blamat cu fervoare anexarea de către acesta a Basarabiei în 1812. Cu toate acestea în contextul elitei culturale și științifice românești de atunci el a fost un intrus, un inadapabil, un solitar. Se stinge din viață în 1907, în totală izolare, la castelul din Câmpina, unde l-a adus moartea prematură a fiicei sale Iulia, dar și neînțelegerea și neacceptarea reciprocă, care au existat între mediul cultural din țară și opțiunile și mentalitatea celui venit de pe alte meleaguri. Zamfir Arbore (1848-1933) - eminent militant narodnic împotriva țarismului și om de o rară blajinătate basarabeană, emigrant în Occident, pentru ca în cele din urmă să se stabilească cu traiul în România, unde desfășoară o amplă activitate științifică și publicistică, ca să se stingă din viață la adânci bătrânețe, chiar în capitala țării, în completă izolare. În 1931, Nicolae Iorga ținea să sublinieze, într-un mic, dar inspirat eseu, că legea pensiilor, adoptată la acea vreme de guvern, îl aruncă pe Z. Arbore “în mizeria slujbașilor îmbătrâniți ai unui stat fără recunoștință”. Și mai adaugă: “pe când atâția dintre Prut și Nistru au atins prin oportunitate situații nesperate, bătrânul luptător pentru liberarea de mai nimeni întrevăzută

a țării sale de origine, dispare, uitat de toți, în umbra grea a anilor înaintatei sale bătrânețe. Și e nedrept. E păcat.” Constantin Stere (1865-1936) ia calea exilului în Siberia la vârsta de 18 ani neîmpliniți și cu studii liceale nefinisate pentru a-și “ispăși păcatele” incriminate de oficialitățile țariste de a fi fost implicat în acțiuni subversive antistatale. Revenirea la matricea originară și osândirea regimului de împilare socială și națională alcătuiesc pilonii de bază ai idealului de viață și ai programului social-politic de acțiune pe care C. Stere le împărtășea. Paradoxul rămâne același, ca și în cazul celorlalți mari basarabeni, sau altfel zis, mitul paradisiac de revenire la origini, la matricea etno- națională inițială se spulberă, de îndată ce acesta devine realitate, din momentul în care idealul aspirat intră în contact direct cu atmosfera reală a unei realități crude și perverse, marcată în bună parte de miștocărisim și șucherism. Venit din întinsurile nesfârșite ale Imperiului Rus, și înainte de toate, din spațiile siberiene halucinante, pline de mistere și tragism, format în baza unei profunde și elevate culturi moderne europene și descinzând din mesianismul și spiritul de jertfă al marii literaturi ruse, uriașul de la Soroca s-a văzut chiar din momentul trecerii Prutului, într-o lume de lilipuți, s-a simțit încorsetat în perimetrul unei viziuni și raze de acțiuni strâmte, ale unor interese și pasiuni mărunte lipsite de marile orizonturi și perspective ale lumii moderne. Disproporția, distanța, deosebirile dintre noul venit și mediul în care el nimerise erau atât de mari și atât de categorice, încât făcea integrarea și comunicarea dintre ei extrem de dificilă, dacă nu imposibilă chiar. Scutit de orice sentiment al fricii și plin de un orgoliu omenesc cât se poate de firesc, alimentat de dorința de a-și afirma individualitatea și principiile până la capăt, Constantin Stere intră într-o confruntare directă și inegală, asumându-și toate riscurile și toate efectele imprevizibile care vor urma. *Siberianul*, cum îi spuneau adversarii în semn de disprețuire, până la urmă așa și nu s-a adaptat la noul mediu, iar noul mediu, la rândul său, nu a dorit sau nu a putut să asimileze acest corp în multe privințe străin și indigest. Romanul autobiografic *În preajma revoluției*, scris în ultimii ani ai vieții sale, reflectă în amănunt și multilateral această zguduitoare dramă omenească. Împins permanent la periferia vieții publice și a societății de către adversarii săi politici, aceștia reușesc până la urmă, umilindu-l și defăimându-l, să-l elimine din viața socială activă. Mediocritatea solidară a obținut multvisata și mult râvnita victorie asupra lutului din ceea ce constituie un geniu solitar. Retras și izolat la conacul său de la Bucov, Prahova, Constantin Stere scrie în ultimii 5-6 ani de viață celebrul său roman *În preajma revoluției*, în care înțelepciunea, credința în ideal și puritatea morală, demnitatea umană și curajul civic triumfă, ireversibil, asupra frivolității, improvizației de moment și interesului meschin, a fricii camuflate în curaj și a lașității travestită în eroism.

Și, ca să ne referim și la un exemplu de dată mai recentă, vom aminti în această ordine de idei, de numele lui Ion Druță. Se știe, că autorul romanului *Povara bunătații noastre* a reprezentat, în anii totalitarismului, cel mai plinar mesajul de creație al scriitorilor din Republica Moldova în

spațiul ex-sovietic, dar și pe multe meridiane ale lumii. Proza lui, dar mai ales teatrul, au fost traduse și jucate în diferite limbi și pe diferite scene ale lumii. Ion Druță, în pofida dogmelor teoriei realismului socialist, a venit și s-a impus cu o literatură, ca un scriitor de autentică vocație lirico-epică, singurul angajament al căruia îl constituia marea responsabilitate față de adevăr și față de propria conștiință. Inspirată din realitatea curentă, dar și din tradițiile (folclorul) și istoria națională, opera lui I. Druță depășește frontierele rigide ale Republicii Moldova, extinzându-se până departe peste Carpați. Toate aceste atribute ale scrisului druțian nu erau de natură să-i aducă autorului laurii de recunoștință, nomenclatura văzând, și pe bună dreptate, în poziția fermă a scriitorului o sfidare a dogmei, un pas rebel în direcția libertății. Formele de presiune erau din cele mai iezuite. Scriitorul se vede nevoit, în cele din urmă, să părăsească Moldova și să se instaleze cu traiul la Moscova. Era și firesc ca în anii *perestroikăi* și de avânt ai mișcării naționale și de democratizare a societății I. Druță să devină inițiatorul și însuflețitorul acesteia. Declararea independenței Republicii Moldova și ieșirea ei din componența Imperiului Sovietic a marcat unul din momentele de vârf ale acestui proces. Însă tocmai la această răspântie a istoriei au apărut disensiuni de fond, diametral opuse dintre liderul spiritual al mișcării și unele forțe influente de orientare radical-patriotică. I. Druță a luat lucrurile în serios; el credea sincer în independența statului Moldova și în posibilitățile edificării lui; forțele radical-patriotice de care am pomenit vedeau în crearea acestui stat doar o glumă a istoriei, un joc de-a du-te-vino, un act vremelnic în drumul spre dispariția lui în rezultatul contopirii cu alt stat. Era un fel de *șmecherie și duplicitate politică*: de a spune una, dar de a face alta; de a vorbi despre independență, dar a avea în vedere înlăturarea ei. Druță iese, desigur, din joc, atrăgând asupra sa una din cele mai dure și mai brutale campanii de denigrare.

În așteptarea unor timpuri mai bune. Tehnica șmecherismului, ca și originile lui, sunt la fel sau aproape la fel, în toate cazurile la care ne-am referit. Victorioșii de moment sunt glumeții și abilitii învârtitori de șuruburi. Ca învinși apar serioșii și inadaptabilii. Slugile transformate peste noapte în stăpâni, iar victimele în călăi creează o atmosferă de coșmar și de totală dezordine socială și morală, în apele tulburi ale cărora slugile de ieri vânează cu nesaț profituri și glorie. Șmecheria și miștocăria, în asemenea situații, trec frontierele unei elegante și nevinovate luări peste picior sau păcăleli, devenind în chip inevitabil cauza unor mari șiretlicuri, vicleșuguri, escrocherii, fraude, hoții, șărlătănii, trădări, defăimări, crime și delictе. Șmecherii gălăgioși, de regulă, le astupă gura oamenilor serioși și încorsetați de mari principii etice și morale. Cu toate acestea, în perspectiva istoriei, în memorie rămân, de regulă, serioșii și încorsetații. Ei sunt aceia care sparg pereții impenetrabili ai fricii și ai avidului interes de moment, deschizând perspective reale spre ziua de mâine, spre deveniri și împliniri. “În pragul unei noi renașteri a spiritualității românești - pe care o dorim cu toții -, notează Laszlo Alexandru în Prefața la *Jurnal pe sărite*, - sunt convins că Paul Goma, cu supărările și diatribele lui, dar și cu imensul său capital de suferință, cu cele patruzeci de

cărți ale sale (din care cel puțin trei sunt cu adevărat capodopere!), cu inteligența și sensibilitatea lui exacerbată, cu moralitatea sa intransigentă, va fi un mare model al nostru, pe care mai devreme sau mai târziu societatea românească îl va descoperi și îl va elogia”. Exemplele unui B. P. Hasdeu sau Constantin Stere confirmă pe deplin spusesele lui Laszlo Alexandru la adresa lui Paul Goma. Căci, până la urmă, “apa trece, pietrele rămân”.

10 septembrie 2000

Piramida singurătății și neliniștile lui Victor Teleucă

Victor Teleucă e o figură polivalentă și inconfundabilă în cultura noastră atât prin modul original de a recepta lumea din jurul și din interiorul nostru, cât și prin capacitățile analitico-filosofice neordinare de a interpreta această lume.

Piramida ca monument funerar pentru faraonii Egiptului antic vine să sugereze - în poetica și semantica stilistică a scrisului lui Victor Teleucă - retragerea efemerei ființe umane în frontierele nelimitate ale sacrului și sacralității, în acest spațiu spiritual infinit, în care singurătatea materială a omului este substituită prin veșnicia comunicării sufletului cu Cosmosul și Creatorul tuturor celor existente și inexistente, în cer și pe pământ. Însă această izolare/retragere în turnul de fildeș e una mai mult imaginară, decât reală, căci în templul singurătății poetul intră cu toate problemele și zbuciumul pământesc ce-i erau caracteristice. Cum și de ce s-a întâmplat acest lucru și care au fost consecințele sau impactul acceptării benevole a statutului de „autoexilat” asupra imaginii omului și creației poetului-filosof în ansamblu?

Apariția volumului de poezii-reflecții *Piramida singurătății* (2000) cu semnificația lui simbolică de retragere a *eu*-lui în sine pentru a pătrunde cu și mai multă certitudine în tainele necunoscutului, marca, de fapt, o nouă și ultimă etapă în existența și evoluția intelectual-spirituală a poetului. Căci, cum spuneam și mai devreme, acest *traseu* filosofico-existențial a fost unul previzibil, topind - coagulând - separând - disociind într-un mod neobișnuit tradițiile / rădăcinile arhetipale mito-folclorice și etno- naționale cu piscurile gândirii filosofice transcendente modelate timp de secole și milenii în cuptoarele culturilor și civilizațiilor de pe terra noastră. De la părinții săi Maria și Gavril, de la rudele apropiate și dragi, de la iubiții săi consăteni din Cepeleuții Ocnitei (Hotin) Victor Teleucă a luat și a asimilat organic

profundizimile culturii și eticii populare, pentru ca apoi - treptat, zi cu zi și pas cu pas, mai mult ca un autodidact împătimit de infaibilitatea și frumusețile necunoscutului, își consacră forțele și întreaga viață asimilării acestui enorm potențial cultural și spiritual de factură intelectual-ELITISTĂ, creat de predecesori. Important de reținut, că aceste două surse formative ale scriitorului Victor Teleucă nu s-au aflat în poziție de controversă sau anihilare reciprocă; dimpotrivă - cultura orală cu cea scrisă alcătuiau un tot unic și organic, indiferent de faptul dacă într-o anumită perioadă de timp predominau preferințele popular-ruraliste, iar în alta - cele cărturar-filosofico-ELITISTE. Chiar numai o simplă înșirare a titlurilor volumelor ce țin de prima etapă: *La ruptul apelor* (1960), *Neliniști* (1963), *Din patru vânturi* (1964), *Îmblânzirea focului* (1971), *Momentul inimii* (1975), *Încercarea de a nu muri* (1980), *Întoarcerea dramaticului Eu* (1983), ne permit să constatăm că autorul își focalizează atenția nu doar asupra aspectelor descriptiv-realiste și tradiționaliste ale cotidianului diurn; el încearcă să evidențieze, folosind un limbaj poetic profund modern și modernizat, fața în multe privințe necunoscută a ființei umane și a tuturor lucrurilor ce o însoțesc. În același timp cărțile *Piramida singurătății* (2000), *Ninge la o margine de existență* (2002), *Improvizația nisipului* (2006) și *Neliniști* (2006) - pilonii artistico-filosofici testamentari ai poetului - conțin pagini cutremurătoare privind destinul pământesc și soarta dulce-amară a celor care au trăit în istorie și care trăiesc în prezent pe aceste meleaguri.

Încă acum trei decenii și jumătate în urmă criticul literar Raisa Suveică observa, cu multă relevanță, că Victor Teleucă e *poetul neliniștilor și al înfriguratelor căutări*. Deja primele cărți îi aduseseră faima de *rapsod al vieții de la țară, de abil cunoscător al tradițiilor, datinilor, psihologiei țaranului, al limbajului popular expresiv, pitoresc*. Aproape toți cei care scriseseră despre acest autor îl caracterizau drept „*poet al pământului*”, strâns legat de glie, de baștină, de oamenii muncii. Vorba însă nu era despre imaginea țaranului mioritic, de esență idilico-semănătoristă, căci poetul, zice criticul, evoluează foarte rapid „*spre o poezie reflexivă, filosofică*”. (Райса Сувейкэ. Виктор Телеукэ. În *Профилурь литературы*. - Едитура „Лумина”, Кишинэу, 1972, п. 532-533).

Una din cauzele fundamentale ale dramei actualei generații, consideră autorul, se află în postulatul că „*Eul e ieșit din hotarele posibilităților*”. Și asta din cauza „*flagelului egoismului și egocentrismului*”. Căci: „*Alături de eu apare și umbra sa - al meu, verbul a avea cu toate atavismele sălbatice (lat. silvaticus) ținându-se de el ca o coardă de milioane de kilometri de o cometă*”. *Eul* nostru se postează la intersecția dintre dramatic, tragic și absurd. „*Pentru ca eul să nu lăncezească sau să nu fie furat de perspectivele aparente ale nemuririi, trebuie pus, silit pus să gândească până la refuzul puterilor sale*”. Dramaticul și tragicul, râsul și plânsul coexistă și se condiționează reciproc: „*E suficient să fii atent la ochii unui om care râde până la*

lacrimi ca să poți observa că râsul este de suprafață, exterior, pe când plânsul e ceva din adâncurile inconștientului colectiv (Carl Jung), grimasa râsului fiind înlocuită cu grimasa plânsului”. Și asta la infinit, până în momentul „când apar măștile absurdului cu absența lor irațională”. Acestea constituie trăsături fundamentale ale râsului/plânsului nostru național și universal, în același timp. Salvarea e în a ne gândi cât mai profund și mai cuprinzător temeliile existenței pentru a nu dispărea „ca specie gânditoare.”

Timpul și uitarea sânt aproape sinonime și în felul lor necruțătoare. Căci: *Toate se dărâmă, fărâmă cu fărâmă: Piramida chiar / tot se dărâmă, deși se spune că timpului i-i / frică de piramidă. S-ar putea într-o zi ca pe-o / rămă să ne închidă uitarea sub pecetea ei grea, dar și uitarea-i vremelnică, și ea se dărâmă, / de pe Tutankhamon cade aurul, tot îl rămă / cârtița oarbă a timpului. Și, în definitiv, zice poetul, „Toți ne-nvelim / cu plapuma timpului nostru prea neconstant”, trăindu-ne în regim non-stop „și viața și moartea”, chiar dacă „vremea nouă” ni se pare populată de „șfincși și măscărici”. Noi „ne pogorâm prin noi / urcându-ne din alții / ca din pustiu pustiul / și mirajul”. (Tutankhamonii).*

Numele și opera a cca 150 de personalități de primă mărime din istoria culturii, filosofiei și artei universale constituie, în repetate rânduri, pentru autorul volumului *Întoarcerea dramaticului eu*, prilejuri deosebite pentru a medita în profunzime asupra problemelor fundamentale ale existenței umane și ale multiplelor ei manifestări. Printre acestea ar putea fi pomenite, începând cu antichitatea, doar o parte dintre cele mai proeminente, cum ar fi, de pildă: Socrate, Aristotel, Platon, Arhimede, Herodot, René Descartes, Seneca, Spinoza, G. Bruno, Lao She, H. Bergson, C. Jung, Im. Kant, G. Hegel, A. Schopenhauer, S. Freud, F. Nietzsche, F. de Saussure, J. Milton, L. Wittgenstein, R. Barthes, J. Derrida, N. Berdeaev, C. Noica, M. Heidegger, L. Blaga; apoi: Horațiu, Dante Alighieri, M. de Cervantes, J. W. Goethe, Ch. Baudelaire, Thomas Mann, Paul Eluard, Marcel Proust, A. Camus, S. Esenin, P. Neruda, Oscar Wilde, Edgar Poe, A. Malraux; mai apoi: L. van Beethoven, N. Paganini, J. S. Bach, Michelangelo, V. van Gogh, Stradivarius și mulți-mulți alții, ca să ajungem la clasicii și contemporanii noștri: M. Eminescu, I. Creangă, T. Arghezi, Andrei Lupan, Em. Ee4Bucov, G. Meniuc, B. Istru, M. Grecu, G. Sainciuc, E. Romanescu, P. Zadnipru, Arhip Cibotaru, Vlad Ioviță, Gr. Vieru, L. Damian, D. Matcovschi etc.

Vom reaminti că unul dintre ultimele volume apărute în timpul vieții și, deci, sub îngrijirea nemijlocită a autorului, a fost cartea de poezii/poeme și eseuri filosofice *Piramida singurățății* (2000), denumirea căreia sugerează din start și concentrează în sine esența uriașului zbcium sufletesc, încadrat/neâncadrat în dimensiunile spațiului și timpului infinit, cuprins/necuprins între tainele pământului și misterele cosmosului.

Simbolica *piramidei singurătății* ar putea fi dezvoltată mergând pe mai multe căi, majoritatea dintre ele fiind sugerate/indicate de autorul însuși. Căci problema *singurătății*, adică mirajul scăpării/ izolării autorului de lumea diurnului și banalului omenesc în favoarea unor opțiuni fundamentale de ordin ființial / existențial nu se reduce la niște intenții de moment sau chiar la careva opțiuni de durată. Relațiile dialectice dintre spirit și materie nu pot fi substituite prin nimic altceva; ceea ce poate fi schimbat este gradul de înțelegere a acestor relații. Or, o atare schimbare se poate produce în mintea și în comportamentul unei persoane deosebite, marcată de vocație și intuiție, moștenite de la mama, toate acestea susținute fiind de o vastă cultură intelectuală dobândită de inteligența respectivă în sudoarea frunții și pe contul propriilor sacrificii.

Victor Teleucă n-a fost, desigur, un sihastru, închis și izolat în propria cochilie, situată undeva pe stânca unui munte, la o margine de lume; dar nu a fost nici omul străzii, al manifestărilor publice teatralizate, al etalării propriilor merite și succese, reale sau imaginare - fie ele de sorginte etică, politică, literară, sau de oricare altă; a fost, după cum mărturisește undeva, o fire retrasă, modestă, timidă, *frica* de a trece limitele buneii cuviințe însoțindu-l permanent și oriunde; a fost, în definitiv, o fire predispusă pentru analize și gândire în profunzime, atingând cote de vârf ale intelectului uman și introspecției științifico-filosofice, chiar dacă acest lucru i-a jucat nu odată festa, pricinuindu-i enorme dezavantaje și deziluzii personale. Cităm din poezia *Mărturisiri bizare*: „*Da, eu sânt cel care nu poate fi, sânt cel / care n-am fost niciodată. Omul care a plâns / cu lacrimi de piatră / peste circumferința / pătrată-a gândirii / și-a răs cu gânduri stârpite-nainte de vreme, / eu sânt omul cu teme / necunoscute de mine, / sânt omul care se teme / de foametea din patruzeci și șapte [...] eu sânt omul care moare - vânturat ca pustiul / și liniștea peste mine-și așterne nisipul, / eu sânt omul care nu și-a pierdut, / dar nici nu și-a găsit chipul; / eu, acest fiecare hrănit cu valul de marea / ce se manifestă în fiecare clipă;/ eu sânt pasărea ce zboară cu-o singură aripă, / eu sânt fugarul îndrăgostit / de moartea clipelor vagi; / sânt omul pe care din eul lui nu-l sustragi; / acolo se va sfârși ca un cutremur neobservat, / biografie haotică și exotica / a gândului din gând expulzat, cu complexul inferiorității ce se ține de el / ca scaiul, / fiindcă - neânțelegând iadul, / n-a mai înțeles raiul!*”.

Poetul revine, în căutarea de sine, a necunoscutului și controversatului eu, în repetate rânduri, fără a se autocruța și fără a se automenaja. Ca, de exemplu, în poezia *Am fost un visător*, în care noțiunea de *visător* e aproape identică celei de *ratat*, în surdină făcându-se auzit gândul că fără acești „ratați” fiecare dintre noi, și noi toți, am fi niște osândiți să zboare cu o singură aripă. Așadar: „*Am fost un visător cu visele neizbândite, / cu fericite clipe-a Neizbânzii. [...] am fost un visător pierdut prin viață, / un visător târziu, / am fost un strigăt prin pustiul...*”.

Retragerea, însă, din câmpul luptelor aprinse, dacă nu pentru afirmare sau dominare - fie fizică, fie politico-intelectuală, cel puțin pentru asigurarea unei existențe decente - nu a fost din partea lui Victor Teleucă în exclusivitate de sorginte etico-morală. În această ordine de idei am vrea să ne referim la cazul destituirii lui, în 1983, din funcția de redactor șef al săptămânalului *Literatura și arta* (succesoarea „Culturii”) pe care a ctitorit-o timp de aproape zece ani și care a constituit una din perioadele cele mai fructuoase din istoria acestei publicații. L-a durut și l-a amărât pe scriitor nu atât „pierderea” funcției - orice funcție nu e veșnică și viageră - și nici modul cum a fost destituit de către oficialitățile timpului, căci de un atare „comportament” s-au „învrednicit” și alții; l-a zguduit și l-a marcat pentru toată viața lașitatea și duplicitatea comportamentului unor confrăți de condei în care a crezut, pentru care a pus umărul și sufletul, însă care l-au trădat în mod insurmontabil în ceasul de cumpănă. Mărturisirea făcută la modul general mulți ani în urmă de către poet, se referă, desigur, și la acest caz de tristă amintire: „*La piața albă se vând tăceri albe. La niște prețuri derizorii. A fost un mare surplus de tăcere. Atâția ani de tăcere, tăcere, tăcere. Fiecare cu tăcerile lui. De ce ar mai fi nevoie și de ale altora?*” Pe de altă parte, festa i-a jucat-o poetului și retragerea, fie reală, fie imaginară din câmpul confruntărilor: „Am avut imprudența să fiu prudent. Toate nenorocirile de la asta mi s-au tras”.

Una din marile calități ale compatrioților noștri, consideră autorul, e că ei nu și-au pierdut complet hărnicia *cum și-au pierdut-o* alte popoare. „Numai asta îl va salva de la nevoie. Orice substituție a hărniciei cu altă ocupațiune mai aducătoare de profit sărăcește omul din toate punctele de vedere. Veșnică e numai munca celelalte sânt ocazionale. Deprinderea cu ele e moartea lentă, dar sigură. Un exemplu e ceea ce am făcut până acum cu pământul. *Am vrut să putem să nu muncim și să avem mai mult*”. Adică, l-am înstrăinat și ne-am înstrăinat de el. Ori pământul pentru țaran înseamnă nu numai sursă de existență: el reprezintă istoria, tradițiile și sufletul milenar al celor care l-au îngrijit, al șirului lung de generații anonime, care au ieșit și care s-au întors în amarul și dulceața lui dumnezeiască.

Munca de creație e una istovitoare, de dăruire totală și fără nici o remunerare; muncă care nu are nici punct de pornire și nici punct terminus; e un proces încontinuu de înălțare spre culmi și coborâre în adâncuri, marea satisfacție morală constatând în procesul însuși de zidire a visului și frumosului în Cuvânt, în Templul împlinirilor niciodată împlinite. Analogiile directe sau abia perceptibile cu balada *Meșterul Manole* din folclorul național și cu mitul lui *Sisif* sau cel al lui *Icar*, din antichitatea greacă urmăresc anume scopul de a sugera măreția și calvarul acestei munci - fie că e vorba de reluarea la nesfârșit a ceea ce a fost zidit ziua și s-a surpat noaptea, fie că se subânțelege stânca uriașă împinsă mereu spre culme pentru ca să se rostogolească la vale și să revină la punctul inițial. Cităm din „*Manoliadă sisifică*”: „*Se mai*

întâmplă, când Templul e gata, / Târziul, pur și simplu, le ia (constructorilor - H. C.) scara și / ei, la o atare oră fierbinte, își fac / aripi din cuvinte, le lipsesc cu ceară / ca Icar și sar de pe acoperiș parcă așa / le-ar fi jurământul, / dar ciudat lucru, unde cad izvorăște / iarăși Cuvântul răcorind piatra cu apa / lui harnică. Târziul privește cu ochii / holbați și mirați la munca lor și grea, / și zădar- nică, / nu-nțelege ce lege păgână, ce forță / din urmă îi mână că chiar nici moartea / nu-i poate opri”.

Poezia, care se confundă, în genere, cu creația, e în același timp, zona marilor și permanentelor riscuri de trăire a existenței/inexistenței la limită; „*Poezia e un zbor experimental, / făcut în necunoscut și fără parașute, / de oameni îndrăzneți, deprinși cu riscul, / iar poezia mai este / și un avion adus pe pământ numai în flăcări / și oamenii sânt salvați chiar în ultima clipă*” (Eu, Pablo Neruda, mă adresez vouă prin inimă).

Efortul sisific al muncii de creație e orientat spre atingerea unor scopuri majore, ce țin de consolidarea spiritului uman indiferent de forma în care se manifestă și i se aplică. Chiar dacă e vorba de un domeniu atât de controversat al literaturii și artei cum este poezia *ermetică*. În viziunea poetului, aceasta reprezintă „casa pe care și-o construiește poetul pe dinăuntru”. Cu alte cuvinte, e „o casă fără uși și fără ferestre, din care poetul nu poate ieși”. Pătrunderea în acest spațiu incitant în felul lui, dar închis ermetic, îi amintea întotdeauna autorului de un „hram păgân cu ferestrele făcute prea sus”, intuindu-i „frumusețea doar ca pe niște picturi murale făcute pentru nimeni și nerepetate prin măiestria lor”. La întrebarea retorică dacă nu o fi aici receptată cumva influența teoriei lui Kant cu privire la frumosul fără scop, autorul răspunde: „Cred că nu. Omul se satură chiar și de frumos, când acest frumos i se impune în loc să i se propună”.

Poezia e mai mult un calvar, un blestem, decât o *chemare* sau vocație. Încercarea de a ieși din cotidian și din diurn spre înălțimile frumosului și inefabilului, nicidecum nu înseamnă evadarea ireversibilă din realitate. Poezia nu se poate dezumaniza atâta timp cât omul trebuie umanizat, - meditează autorul, - „dar nu poezia umanizează, ci exprimă înțelegerea sau neînțelegerea acestei umanizări. ... *Poezia nu poate divorța de lume* (subl. n.). Ea doar se depărtează pe o parte a sferei, ca să se apropie pe cealaltă și, ajungând la jumătate de distanță, vede lumea cu două profiluri”.

Antrenat și el în vârtoarea evenimentelor sociale, politice și culturale ale vremii (se putea altfel?!), *poetul* Victor Teleucă se vede încadrat într-un spațiu cu totul contrar celui oferit de soartă și împrejurării. „*Tăcerea*, zice el, e spațiul din care s-au retras cuvintele, / liniștea e spațiul din care s-au retras zgomotele. / *Le prefer pe ambele*”.

Printre definițiile demne de a fi reținute e și aceea a *culturii* „Se încurcă deseori noțiunile de cultură și erudiție. Erudiția este o condiție a culturii, dar nu-i cultura însăși. O cultură nu poate

fi explicată fără mecanismul din umbră al metafizicii. Dacă ne temem de sensul metafizicii, să-l folosim pe cel al ontologiei. Nu e același, dar sinonim”.

Victor Teleucă nu a avut parte de o copilărie împlinită. A avut mamă care l-a iubit și pe care a purtat-o toată viața în suflet ca o relicvă; a avut baștina de neuitat care l-a sprijinit și l-a însoțit de-a lungul întregii vieți. N-a avut însă copilărie propriu-zis. Războiul și vicisitudinile ce au urmat - foamea, deportările etc. - i-au marcat întreaga existență. N-a avut parte nici de sănătate din belșug, și nici de deschideri cu ferestre largi către lumea din jur. Toate acestea și-au lăsat amprenta asupra caracterului său timid (el se caracteriza ca un individ *fricos* chiar). Și-a făcut drum în lumea mare treptat, încet, contând exclusiv pe ceea ce a moștenit de la mama, pe forțele și sudoarea proprie, reușind, în cele din urmă, să lase posterității un nume și o operă care abia începe să fie analizată și apreciată la reala ei valoare. „Alerg cu ajutorul memoriei, - notează autorul la un moment dat, - între vârsta mea înaintândă și copilăria cea depărtată, atât de depărtată, încât uneori mă îndoiesc dacă a mai fost”. Printre vestigiile copilăriei care rămân adânc împlântate în ființă și în conștiință e și „ritualul spălatului pe obraji cu *un ou alb*, apoi cu *un ou roșu*”, primul având menirea să-i imprime feții culoarea albă, iar cel roșu - culoarea roșie. Din motive de sănătate însă parte de obraji roșii (*rumeni*, adică) n-a avut (i-a „avut doar la ger și într-un moment de emoție bruscă”). În schimb *oul cel alb* „și-a avut și continuă să-și aibă efectul”, semnificând starea precară a sănătății celui care își căuta firele indecise ale virtualului destin. Și, ca să vedeți, semnalele puțin îmbucurătoare ale *oului alb* fac corp comun cu imaginea mamei plină de îngândurare și tristețe. Oarecum bine dispusă că a găsit în moneda de pomină de doi lei un colac de speranțe, dacă nu de salvare, ea totuși „nu a râs de bucurie”. Căci „Râdea foarte rar. Nu a învățat-o nimeni să râdă. Nici părinții, cu atât mai mult viața”. Și de unde putea să învețe mama a zâmbi, când nici pe „bunică-mea Ilinca n-am văzut-o niciodată zâmbind. Bombănea ceva sub nas, războindu-se cu cineva pe care îl vedea numai ea”. Și memorialistul adaugă sacramentalul argument: „Probabil, tot cu viața”.

Poet al profunzimilor filosofice și al universului, autorul *Piramidei singurătății* e zidit și s-a zidit în pământul și în spațiul cosmic în care s-a născut și a viețuit. **Mama**, ca și **baștina**, sânt doi piloni primordialii, pe care se sprijină întregul arsenal poetic-filosofic al lui V. Teleucă. *Mama* care nu a știut ce-i zâmbetul în calvarul vieții, și *mama* ca icoană de lumină în tristele umbre ale existenței - acestea ar fi cele două laturi marginale ale sinelui creativității și fertilității, reprezentat de dulcele și inepuizabilul cuvânt **mama**. Reproducem textul poeziei *Mama* integral, căci el nu poate fi nici divizat, nici segmentat: „*Odihna muncii - mână peste mână / și ochii oboșiți un pic mai mult / frumoasă-o fac și-acum, bătrână, / cu-același dor de inimă nesmult. // E o icoană vie - toată așteptare, / avere necurmată a sufletului meu, / iriși cu două semne de-ntrebare / ce-adună anii ca-ntr-un defileu. // Dar spusa ei! Adâncurile limbii /*

cu-ntârzieri șoptite, rugăminți / ce nu pot niciodată să se schimbe, // devin mai domolite, mai fierbinți, // o înrămează-n aur ușor catifelat / din basmul care nu s-a mai aflat”.

Unul din tezaurele sfinte ale unui popor e, desigur, **limba maternă**. Victor Teleucă e printre scriitorii moldoveni, care foarte devreme au conștientizat acest lucru. Deja prin anii 60-70 ai secolului trecut el venea, în spiritul tradițiilor lui A. Mateevici, cu reflecții și versuri de înaltă factură civico-poetică, consacrate acestui subiect veșnic viu și veșnic actual. Era și firesc ca sufletul lui să vibreze cu putere deosebită în anii mișcării naționale și prăbușirii totalitarismului. Vom evoca doar unele exemple. „*E ceva ce nu se schimbă / chiar când totu-i schimbător, / căci nu-i țară fără limbă, / fără limbă nu-i popor. / Ea-i de la strămoși lăsată, cuget de izvor bogat - neam de neam din zbuciumata / soartă care ni s-a dat*”. Discuțiile dezbinatorii în jurul limbii îi provoacă poetului resentimente și dezamăgire, căci graiul matern nu poate fi convertit (desigur, dacă limba nu e folosită doar ca *pretext* în scopuri extralingvistice) în antipodul său. Din poezia *Plouă târziu*: „*Ploua târziu aseară și toți... îmbătrâneam - și cei certati cu limba / și cei nepuși pe ceartă, / căci noi sântem aceiași să fim ca nimenea. // Ploua târziu aseară și toți îmbătrâneam, / ci numai limba noastră mereu numbătrâneam. // Ea, veșnică și nouă, din veacuri se alege, / nu legea scrie limba / ci limba scrie legea*”. Din *Cugetări*: „Limba doar este modelatoarea conștiinței noastre de închidere prin deschidere în adâncurile ontologice ale firii noastre”; „Limba este memoria unei națiuni care se respectă. În limbă stă Codicele comportamentului națiunii și noțiunii de națiune, caracterul reflexiv al gândirii ce specifică națiunea la noțiuni existențiale”.

Limba maternă e adevăratul „Hristos al națiunii noastre, care s-a jertfit pentru mântuirea noastră cu rănilor spinilor pe frunte, în acele ore lungi mă gândeam nu odată că prea mult am vorbit despre limbă, cu trebuință și fără trebuință”. Toate elogiile limbii - *marea și valurile ei - cuvintele* - s-au prăbușit în gol deoarece au fost înghițite de marea și dezastruoasa criză economică ce a urmat. „Și limba din Mântuitor s-a pomenit țap ispășitor pentru cele întâmplare. Parcă de la limbă s-ar fi început toate relele”. Cauza? „Multe din necazurile noastre se trag de pe urma *politizării* limbii. A implica limba în politică e ca și cum ai implica soarele în politică. Doar soarele îi încălzește pe toți: și pe cei buni, și pe cei răi”. O semnificație artistică deosebită comportă, în acest sens, poemul *Obârșie*, în care poetul, - spre deosebire de unii colegi din generația sa începuse, la un moment dat, să-și identifice originile și izvoarele pe niște meleaguri mai apropiate sau mai îndepărtate, - Victor Teleucă revine permanent la baștina sa de începuturi, la baștina sa primordială: „*Eu mă cobor, da, da, din munții Ocnitei, / de sus, de-acolo, de unde soarele bălan / bea lapte cald prin pâinile albite / și mii de sori, din floarea răsăritei / fac galaxii nemuritoare-n fiecare an. [...] Mereu din munții cei, de-acolo mă cobor / și când mă uit de-aici, / de jos, acolo-n sus, / văd nordul meu cu sudul*

suprapus / și oamenii îl cresc senin din munca lor, / îl netezesc cu mâna, îi dau apoi un grai". Dealurile Ocniței, care ne duc cu gândul spre întinsurile de necuprins, în imaginar, ale câmpiei Sorociei din romanul lui Ion Druță *Povara bunătății noastre*, ne amintesc, la direct, de miticul *picior de plai* și de tot ce este viu, frumos și roditor - pe această parte de pământ, care constituie *totul* sufletesc și material al creatorului, lumina străfulgerătoare prin întunericul de smoală și ceața cenușie. Căci, „*La Ocnița, vă spui, nici moartea n-a murit, / dar frunza, / dar balada, dar omul veselit? / Un viscol mut de stele prin fiecare rază / se uită-n casa noastră / și casei sânt de pază, / iar când sosește toamna / și strigă frunza-n vânt, / ascult ca niciodată, vocabulă cum sânt, / chemări de totdeauna, cu miros de pământ / și iarbă arde-n soare și strigă: „Vreau să / cânt!”* Obârșie e un poem antologic de o cuceritoare vibrație lirică, în care rădăcinile murmură puternic melodia speranțelor și împlinirilor acompaniate de cântecul sonor și întremător al naturii și cosmosului în conexiunea lor indisolubilă.

Revenirea la baștină e străbătută de fiecare dată de fiorul cunoscutului necunoscut. După o lipsă de trei ani satul natal mai păstrează ceva din ceea ce a fost altă dată, dar multe s-au schimbat, cum zice autorul, „prea s-a încălțit în ultimul timp *Firul vieții*. „Se vrea ținut echilibrul dintre cei care pleacă și cei care vin. Pleacă și vin și tot răul e că așa a fost și așa rămâne, omul depinde de un alt om, de cele mai multe ori păcălit cu promisiuni și cuvinte mari care sună a gol și nu au nici o acoperire...” E un poem liric în proză a celui care a regăsit / nu a regăsit rădăcinile și ființele de altă dată. „De câte ori s-a deschis și s-a închis porțița aceasta, câți din această casă părintească, poate cea mai veche, încă din veacul trecut, au ieșit plecând să nu se mai întoarcă! Unii de aici au plecat la război și nu s-au mai întors, alții s-au întors să continue calea cea veche, având drept blazon al dinastiei țărănești coarnele plugului și coasa”. Glugile de păpușoi ce demonstrează că pământul e truda celor care îl muncesc confirmă odată în plus că speranța moare ultima, și că autorul rândurilor evocate simte o mare bucurie sufletească dat fiind faptul că „în pofida tuturor schimbărilor, n-a murit țăranul din mine”.

Viața, mărturisește undeva autorul, „*m-a dat de multe ori cu capul de pereți*, alegându-mă cu traume și cucuie de onoare”, văzând de fiecare dată *stele verzi*, adică suportând de fiecare dată consecințele grele ale umilinței și inechității. Aceasta l-a făcut și mai mult să înțeleagă, să aprecieze și să cultive pe calea cuvântului scris valorile umane perene și neântinate, respingând categoric și chiar dur, fapt care nu era în firea lui, altercații subumane și subcivilizate. „Auzim adeseori vorbindu-se: un om rău ca un câine, - remarcă autorul. Dar expresia e incompletă, cu tot dinadinsul ea tinde să se inverseze în câine rău ca un om. Și câinii și oamenii sânt la fel de huiduiți și bătuți cu pietre la direct și la figurat. Și câinii, și oamenii se mănâncă de la bucata de pâine (de os). Odată cum s-a pus mâna (laba) pe ea și

cineva vede, se începe „mârâitul”, adică *No passaran!* Se cam încurcă soarta de om cu soarta de câine”; și poetul se întreabă sarcastico-filosofic: „Și asta e tot din legile dialecticii?”

Încrâncenările și lăcomia, însoțite de dezbinări și conflicte fratricide infinite, au la bază diferite cauze și motivări. Printre acestea *invidia* se situează pe unul dintre primele locuri. Bucuria de nereușita altuia domină și alimentează permanent sentimentul primar al urii față de celălalt. Acest gând, mărturisește autorul, „...e Sisiful meu și eu bolovanul lui. Când mă vede ridicat sus, pe munte, își ia mâna de pe mine ca să-și șteargă fruntea de sudoare, dar tot atunci cad îndărăt.

- Lasă-te păgubaș, îi spun, vezi că nu-ți reușește!

- Nici nu-i nevoie să-mi reușească, zice el, scopul meu e să te urc, ca să văd cum te rostogolești. Până la urmă reușita se schimbă în nereușită. Căderea e mai spectaculoasă decât urcarea, dar principalul constă în alta: nimeni nu te invidiază, ba chiar mai și spune: așa îi trebuie!”

Și la scară de analiză filosofică paradigma invidiei și cea a sentimentului acaparării capătă înfățișare oarecum asemănătoare. Căci, zice analistul, „judecățile noastre trebuie să pornească de la inducție, și nu de la deducție”. Ce înseamnă asta? - se întreabă autorul. Răspunsul, zice el, se află în *tipul de gândire* reprezentat de cele două civilizații semnificative - cea occidentală și cea orientală. „Prima are la bază conceptul verbului *a avea*, iar a doua - conceptul verbului *a fi* pentru *a avea*. Diferența nu e mare, dar e esențială. Două moduri de gândire, una prin acaparare și alta prin dăruirea de sine. Una - confruntându-se cu universul, alta contopindu-se cu el”. *Egoismul și altruismul* sânt și ele forme antipodice, dar și simetrice, ale invidiei și acaparării.

Una din umbrele tenebre care se țin de mulți consângeni de-ai noștri ce ar vrea să pară altcineva și altcumva, e lașitatea, lichelismul, duplicitatea, obișnuința de a spune în față una, iar în spate a face alta. Modestul și echidistantul om de omenie V. Teleucă se detașează de acest cusur sau flagel etico-moral, ca și de toate celelalte în termeni univoci și feriți de dubii, optând pentru supremele valori morale ale propriului popor și ale umanității și genere. Cinstește omul cu cuvântul cel bun, - zice poetul, - nu cu lauda. Puțină laudă sinceră există pe lume. De cele mai multe ori lauda este lașitate, slugărnicie, prefăcătorie. Ești sigur că insul pe care îl lauzi, te crede într-adevăr?

Lauda este predispusă la fățarnicie, fățarnicia - la cruzime.

De la glorie pînă la nimicnicie, spunea Napoleon, e un singur pas.

La urma urmei, omul poate fi onorat și cu o tăcere demnă.”

Duplicitatea și lichelismul încurajează și stimulează boala iubirii de sine, adică grandomania, dusă până la ridicol și la absurd; și invers, sentimentul grandomaniei e predispus

spre încurajarea osanismelor false și a lichelismului diurn. Și acest flagel poate fi observat mai ales în rândul oamenilor de creație. *Maladia pedestalului* e unul dintre aceste flageluri. „Există o maladie specifică a omului, notează autorul, maladia pedestalului. Apariția talentului este rezultatul unei munci îndelungate și grele ale unei bune părți de viață. Dar îndată ce a apărut, în calea lui vine ca o ispită, ca o încercare grea și postamentul pe care îi este scris numele cu litere aurite. Și toată nevoia constă în faptul că în calea lui apare nu un singur postament, dar câteva, la alegere: mai înalt, mai jos, mai într-un fel, mai în altul și intră în funcție legea liberului arbitru: ești liber, i-al pe cel care îți place.”

Născut la mijloc de iarnă (19 ianuarie 1932), Victor Teleucă a rămas *exponentul* acestui anotimp, în totalitatea lui, indiferent de faptul căreia zodii aparține, conform zodiacului: Vărsătorului sau Peștelui. Nici un alt anotimp al anului nu s-au reflectat cu atâta abundență ca *iarna* care, alături de metafora *nisipului*, vine să întruchipeze, în concubinaj, fragilitatea frumuseții *albului fulg de zăpadă* cu cea a *fertilității pământului* dintotdeauna *Alb nou*, *Un alb rezultat*, *Moment alb*, *În stradă vând zăpadă*, *Miraj de iarna*, *Alb*, *Pe marte, zăpadă*, *Ninge la margine de existentă*, *Ninge inspirat*, *Abisuri albe*, *Albe sonate de transfigurare*, - sânt doar câteva din scrierile care indică chiar în titlu acest impact preferențial al naturii asupra poetului. Cântarea fiicei la pian îi răscolește sufletul și conștiința: Investigațiile filosofice-meditative se țin lanț.

„...ninoarea începe să vâjiiie în hogașurile destinului meu. Deodată observ că ninge de jos în sus, din clapele pianului, ninge alb din clapele albe, ninge negru din clapele negre și casa mea se umple de un spulber, pe jumătate fulgi albi, pe jumătate negri și eu nu mă mai văd. De mult m-am prefăcut într-un troian de zăpadă, peste care viscolește cu fulgi albi și fulgi negri, cu un fel de fulgi pe care sânt scrise niște figuri muzicale, pe care nu le-a descifrat nimeni nicicând la nici un pian din lume”.

Ninge „fierbinte, cu fulgi de plop. În curtea noastră, invadată de acești copaci, care erup mai întâi verde, apoi alb. E un fel de aniversare a unui alb inconștient, aproape intuitiv. Se propune și propagă dintr-un discurs al Demonului Albului venind din adâncuri, mai din adânc decât verdele izvoditor de viață, mai de dincolo, din spațiile necontrolate de incursiunile gândirii, nu zic omenești, fiindcă omenească este gândirea și numai omenească”.

„... noianul de alb, care în fond, e albastru, căci zăpada, până la urmă, e totuși albastră... Poate că frigul din ea e albastru, dar frigul e o realitate, pe când albastrul e o halucinație”.

Ninsoare abundentă înseamnă nu numai mișcarea zborului înălțător, dar și consolidarea speranțelor în adâncurile sufletelor noastre, pline de zăcăminte și energii neexplorate încă. „Ninge peste câmpiile sufletelor noastre arate cu plugul nădejzii și semănate de mâna aceleiași

nădejdi cu sămânță de aleasă nădejde să crească din sufletele noastre holda nădejii omenești de totdeauna cu omniprezența ei purificatoare și dătătoare de noroc”.

În versuri de o cantabilitate poetică deosebită, recurgând cu multă abilitate la măsurile și ritmurile, lejere și jucăușe, de sorginte populară, V. Teleucă izbutește - într-o creație de dimensiuni comprimate, cum e, de pildă, *Omul de zăpadă*, să aducă în imaginar copilăria rămasă pe meleaguri temporale fără întoarcere, pentru ca, în subsidiar, să constatăm că visele și tandrețele din povești, care au însoțit anii copilăriei, rămân veșnic vii și neuitate, până la bătrânețe și rotunjiri de destin pământesc. „*Vreau povești neântâmpate. Sânt bătrân, / bătrân avan. / Eu sânt omul de zăpadă / ce-a rămas să dăinuiască, / dar nu știu / din care / an*”, - își încheie autorul mesajul nostalgic și plin de cutremur sufletesc, adresat tuturor celor care au fost, care sânt și care vor veni. Vârsta generațiilor se suprapune vârstei epocilor istorice, cum e în cazul poemului *Decebal* (2003), în care destinul dramatic al unui întreg popor (geto-dacii) se contopește, se destramă și se adună în memoria și în conștiința celor care îi urmează și îi vor urma. „*Opera Decebal* (muzica de Teodor Zgureanu - H. C.) vine, dacă nu să aducă evenimentele în acest prezent, cel puțin să trezească în spectator ideea [...] că noi nu sântem veniți de undeva de pe alte meleaguri și în suflet nu purtăm imensități de stepă, ci spiritul monoton al devenirii noastre pe niște scări făcute din oasele strămoșilor noștri”. Am apărut din încrucișarea a două mari seminții ale lumii - geto-dacii și romanii - pentru ca să reluăm tradițiile lor în formulă renăscută. „*Ucis, dar nu învins...*”, acesta e cuvântul de pe urmă al răpusului fizicește rege Decebal în fața neînvingătorului moralmente împărat roman Traian. Apelul Zeului Zamolxis către ostașii regelui Decebal e unul adresat tuturor generațiilor și vremurilor care vor veni și vor urma la nesfârșit: „*Iar voi nemuritori să fiți / prin moarte viața v-o trăiți, Viteji, murind, vă faceți parte / De altă viață fără moarte*”.

Nemurirea prin faptă și credință - acesta e mesajul fundamental al scrisului lui Victor Teleucă împătimitul de frumos și adevăr pentru sine și pentru toată lumea - poetul baștinei și pământului natal, dar și al întregului univers și cosmos de necuprins.

Între fulgii de zăpadă și nădejdea zilelor de mâine se află în conștiința zbuciumată a poetului, care s-a căutat permanent, cu lumânarea în mână, pe sine și pe noi toți în fărâma clipei trecătoare a veșniciei cosmice infinite. Ce i-a reușit și ce nu i-a reușit urmează încă să fie verificat și analizat de către cei care vor dori să intre cu adevăratele în complicatul edificiu al creației lui poetico-filosofice. Deși, critica literară de la noi nu l-a scăpat din vizorul său (pe marginea unor volume și opere aparte, dar și a creației lui în genere, s-au pronunțat critici și istorici literari notorii, cum ar fi M. Dolgan, E. Botezatu, M. Cimpoi, I. Ciocanu, R. Suveică, A. Hropotinschi, Theodor Codreanu și alții), cercetarea operei acestui unic și irepetabil desferecător de cuvinte, de gânduri și orizonturi creative urmează încă să aibă loc. Lucrul

acesta îl reclamă întreaga sa operă; cele trei volume de versuri-reflecții, publicate în anii de la urmă și despre care am pomenit deja, îl impune posterității drept unul dintre cei mai valoroși, reprezentativi și profunzi scriitori moldoveni din a doua jumătate a secolului XX.

Anexă

Textul care urmează a fost scris, rostit și publicat (ziarul *Moldova Suverană* din 20 ianuarie 1998) cu ocazia jubileului de 65 de ani din ziua nașterii poetului, considerată încă atunci 19 ianuarie 1933.

Un desferecător de cuvinte: Victor Teleucă

Drumul spre Olimp, spre adevăratul Olimp, nu poate trece decît prin zonele greu accesibile ale vocației înnăscute și ale capitalului cultural-intelectual acumulat cu anii în sudoarea frunții. Orice alte tentative de a asalta înălțimile spiritualității pot da naștere doar unor surrogate artistice, subculturii și monștrilor intelectuali cu picioare de paie, de regulă agresivi, stridenți, agasați, intoleranți. Unii preferă baloanele de săpun și focurile de artificii, pe fundalul cărora încearcă să-și etaleze gălăgios și ostentativ, înfățișarea, numele și scriitura, în timp ce alții acceptă din start și benevol rolul de simpli însoțitori modești ai propriului har, plin de roadele muncii lor, efectuate în tihna nopții, ferite de ochiul lumii. Biografiile și individualitatea acestora se contopesc cu faptele pe care le săvârșesc zi de zi și se dizolvă în cuvintele răzlețe închegate în tropi și sintagme poetice, în închegări artistice sclipitoare. Printre cei din urmă se află, pe drept cuvânt, și cu siguranță, poetul și publicistul Victor Teleucă, ajuns astăzi la un prag important al tinereții sale.

Timp de patru decenii și ceva trudește pe ogorul literelor moldave acest împătimit desferecător de cuvinte, seamănă zeci de cărți, sute de grupaje de versuri și prezențe publicistice, în care, în calitatea sa de cronicar fidel al timpului său și martor ocular al evenimentelor istorice care se succed în ordinea și în haosul ce le sînt proprii, reflectă cu căldură și inspirație lumea pe care o are alături de sine și în interiorul căreia se consumă aproape fără urme materiale.

Topiți și oarecum stinși individualicește în propria lor operă și activitate, personalitățile de acest fel nu apar clar pe ecranul timpului chiar și atunci când acestea efectuează munci și activități cu amprentă strict individuală și strict personală. Ceea ce nu umbrește nici într-un fel și nici într-o măsură valoarea reală, substanțială și de netăgăduit a celor înfăptuite. Cum ar fi, de exemplu, în cazul lui V. Teleucă, activitățile sale desfășurate ani în șir în cadrul conducerii Uniunii Scriitorilor de altă dată, de colaborator în aparatul revistei *Nistru* sau de redactor-șef al

săptămânalului *Literatura și arta*. Cu toate acestea, sau poate tocmai din această cauză, creația unor atare frământători ai slovei și ai gândului înaripat capătă valențe artistice irepetabile și inconfundabile.

Mărturie a acestui încontinuu frământ sufletesc și de creație ne stau cărțile poetului: *La ruptul apelor*, *Neliniști*, *Din patru vânturi*, *Insula cerbilor*, *Momentul inimii*, *Îmblânzirea focului*, *Încercarea de a nu muri*, *Întoarcerea dramaticului eu*, cele două volume de *Scrieri alese*, apărute în 1985, înmănuncherile de eseuri, printre care și culegerea *Goniți pasărea de cenușă* etc. Versul și crochiul liric instantaneu stau alături de inspiratul poem lirico-epic de cuprinzătoare dimensiuni cosmico-terestre și socioumane, înfățișate într-o viziune filosofică și prezentare lingvistică oarecum tradițională, dar și nemaiântâlnit de modernă. Ca și întreaga literatură moldovenească de după război, poezia lui V. Teleucă stă sub semnul unui ruralism și tradiționalism etnofolcloric evident, acestea fiind, însă, retransfigurate fundamental în cazanul artistic al unei gândiri și opțiuni moderne asupra lumii și a valorilor contemporane.

20 ianuarie 1998

Proza lui Mihail Kogălniceanu

Printre multiplele și fructuoasele preocupări ale lui M. Kogălniceanu – ne referim la perioada anilor '40 ai secolului XIX, cea mai importantă sub aspect cultural-literar din viața scriitorului – lucrările sale beletristice merită o atenție specială din partea cercetătorilor, ele constituind un capitol bine conturat și indispensabil în istoria literaturii noastre.

Moștenirea artistică propriu-zisă a lui M. Kogălniceanu nu e prea întinsă ca volum. Numărul bucăților literare, semnate de el, nu ajunge nici până la zece, incluzând aici și localizări, ca „Orbul fericit” (1840), „Două femei împotriva unui bărbat” (1840), „Împăratul și braminul” (1838), „Fiziologia provincialului în Iași” (1844). Dependența acestora de izvoare străine a fost indicată de autorul însuși.

În ce constă valoarea artistică și importanța istorică a prozei lui M. Kogălniceanu, căci acesta este genul literar spre care s-au îndreptat preferințele scriitorului?

În primul rând, se cuvine să menționăm valoarea documentară a unor scrieri, ca „Adunări dănțuitoare”(1839), „Nou chip de a face curte” (1840), „Iluzii pierdute” (1841), „Fiziologia provincialului în Iași”, „Tainele inimii” (1850). M. Kogălniceanu împreună cu colegii săi de generație – M. Millo, V. Alecsandri, C. Negruzzi, A. Russo ș.a. – își propunea să fixeze o anumită

stare de lucruri, anumite momente concrete în dezvoltarea societății, aspecte fizice și morale ale ei din cele mai caracteristice.

În proza scriitorilor patruzecioști aflăm indicații precise referitoare la locul unde se desfășoară acțiunea, la timpul când se petrec evenimentele: personajele sunt alese și zugrăvite după criterii sociale și etice bine definite, cu o meticulozitate și rigurozitate științifică cuprinzătoare. Seara dănuitoare, descrisă de Kogălniceanu în schița cu același titlu, are loc anume în Iași și anume la hotarul deceniilor al patrulea și al cincilea. În anumite cazuri pot fi identificate până și personajele imaginate de autor. Astfel, eroul principal din „Adunări dănuitoare”, care se identifică cu povestitorul, are amintiri neplăcute în urma frecventării „școlii Trisfetitelor sau a dascălului Gheorghi”; glumele burgherului sau ale târgovețului, care se vrea numaidecât, în scopuri carieriste, un „om plăcut”, îi provoacă naratorului sentimente de repulsie, iritându-i urechea „ca clopotul de la Bărnovschi într-o zi de sărbătoare”; acest „cavaler, care joacă ce poroncește ca o înghețată la Felix” (cofetarul Iașilor de la acea vreme); cavalerii civili, spre deosebire de cei militari, poartă îmbrăcăminte și încălțăminte „de la Miculi”, proprietarul unui mare magazin universal; la curțile boierilor Muruz și Calimah se dădeau pe timpuri baluri strălucite, de aceea „se îndesa cea mai bună societate din Iași”; acuma ne aflăm în „epoca suarelor dansate”, iar „suareua dansantă este numai și numai a epohăi noastre: ea se întinde de la palaturile de pe ulița Copoului până în Armenime și supt Curțele arse”. Afară de personalități de seamă în schiță figurează nume obscure, cunoscute numai contemporanilor scriitorului, ca traducătoarea Catinca Samboteanca sau artista de la teatrul francez din capitala Moldovei „doamna Malibran”, care „vorbește totdeauna cu un accent italian, ce seamănă limbii vorbite în șatrele de pe șesul Bahlui!” ș.a.m.d. Povestirea „Iluzii pierdute” începe cu o „Prefață” și o „Introducere” nu prea mare, în care, într-o cheie satirică, ne apar Iașii, „capitalia Moldaviei”, cu toate curiozitățile ei și care „nu seamănă în nimic cu celelalte capitalii blagoslovite de Dumnezeu. Iașii, oraș vestit prin feredeu turcesc, prin cârnații lui Cariniani, prin apa de la Păcurari, prin vorba nemțească a lui Regensburg (patronul hotelului „Sf. Petersburg” din Iași. – H. C.) și prin plăcintele răposatei dumisale soții, prin ruinele lui Ipsilant, prin minunatele păpușe ce tot anul se văd ziua, iar la Crăciun și până la Lăsatul Săcului și noaptea, prin o berărie nemțească, prin lărgimea și frumusețile ulițelor, prin o fabrică de chipuri de ipsos, prin arhitectura bordeielor și baracelor sale, Iașii, centrul civilizației, a literaturii și a gunoiului Moldaviei, are ulițe, dar mai niciuna cu nume, are optzeci de mii de trupuri, dar nici măcar zece suflete; are poduri prea frumoase și n-are măcar un pârâu; căci cu toată bunăvoința ce am de a lăuda tot ce-i patrie și a patriei, totuși nepărtinirea mă oprește să numesc Bahluiul decât o mare sau o mlaștină, una și alta după timp sau vreme, după secetă sau umezeală”. Iașii sunt populați de o mulțime de semînții și dobitoace, printre care și de „boi, din care după etimologia învățatului Dionisachi Fotino, se trag și boierii”. În scrierile lui Kogălniceanu deseori întâlnim numele lui C. Conachi, C. Negruzzi, E. Rădulescu, A.

Donici, V. Alecsandri, precum și referințe la operele sau publicațiile acestora („Albina românească”, de pildă).

„Fiziologia provincialului în Iași” e o privire de ansamblu asupra orașului Iași și a locuitorilor lui, privire, făcută printr-o anumită prismă estetică și ideologică și conform obiectivelor urmărite de acest gen de literatură. Romanul „Tainele inimii” încearcă în fond să dea aceeași imagine de sinteză a capitalei Moldovei, plasată însă de data aceasta pe un teritoriu mai mic, cum e acela al cofetăriei lui Felix Barla, cunoscut om de afaceri de la jumătatea secolului XIX. „La anul 1844 însă când se petrecea istoria ce am a desfășura, cofetăria d-lui Felix era cu totul altfel”, – subliniază povestitorul, indicând data precisă a începerii acțiunii. În același an 1844 poliția i-a făcut mare pacoste acestui comerciant „în urma grozavului foc ce a prefăcut în cenușă a patra parte din Iași”. Vorba e că oamenii stăpânirii au hotărât, pentru a evita pe viitor incendiile, „a oborî acoperemintele de șindilă. Domnul Felix a căzut jertfa acestei măsuri; cofetăria și magazinul de mode s-au trezit într-o zi fără acoperemânt și expuse unei grozave ploii, ce se vede că se unise cu poliția, spre a-i face disperția mai mare”. Ceva mai la vale scriitorul subliniază din nou: „Într-o sară de toamnă a anului 1844, împrejurul unei mese ce era în fața ușii despre ulița mare, ședea cinci tineri, carii înfătoșa adunarea cea mai eterogenă ce-și poate cineva închipui, prin poziția, figura și caracterul lor”. În cercul de interese ale eroilor intră și viața teatrală cu spectacolul „Iorgu de la Sadagura”, jucat la 1844. Senzația dispariției unor obiecte sau a unor obiecte istorice și de artă îl face pe autor conștient de faptul că ele trebuie să fie păstrate cel puțin pe hârtie, cu titlul de document, pentru viitorime. „Cetitorii mei, – notează el, – binevoiască a-mi ierta această digresie: trebui însă, ca să păstrez viitorimei descrierea primblării Ieșenilor în anul 1849, pentru că aud că părintele Treierarhitul are de gând să schimbe Copoul într-un oraș, menit de a da tifla Iașilor vechi”.

Proza lui M. Kogălniceanu reprezintă o pagină instructivă în istoria afirmării sau inițierii la noi a unor specii literare, cum ar fi schița fiziologică sau romanul realist de tip balzacian (romanul neterminat „Tainele inimii”).

Cu excepția lui Constantin Negruzzi, care în momentul debutului lui M. Kogălniceanu era de acum un nume consacrat, scriitorii patruzeciști abia urmau să se afirme. Însuși C. Negruzzi, autor al mai multor poeme, schițe și povestiri, avea să apară în 1840 în revista lui M. Kogălniceanu cu „Alexandru Lăpușneanul” – cea mai reprezentativă lucrare a sa, capodoperă a genului nuvelistic în proza noastră din secolul XIX. În această perioadă își manifestă aptitudinile de narator și eseist inspirat A. Russo („Piatra teiului”, 1839; „Iașii și locuitorii lui în 1840”; „Soveja”, 1846); în deceniul al cincilea se afirmă din plin talentul multicolor al lui Vasile Alecsandri, autorul a mai multor scrieri romantice în proză, cum sunt: „Buchetiera de la Florența” (1840), „Muntele de foc” (1840), „Borsec” (1844), „Istoria unui galben” (1844), „O plimbare la munți”, „Iașii în 1844”, „Balta Albă” (1847) ș.a. Până și bătrânul Gh. Asachi, care dăduse la 1841 pe „Ruxanda Doamna”,

la sfârșitul deceniului al cincilea și începutul celui de-al șaselea, sub imboldul, probabil, al atmosferei înaripate de regenerare și înnoire, îndemnat poate și de succesele prozei tinerilor scriitori, revine asupra genului narativ, dând la lumină majoritatea nuvelor sale istorice.

Oricum, fie prin exemplul scrierilor literare proprii sau prin influența nemijlocită, ce a exercitat-o asupra semenilor săi de generație în calitatea sa de literat, istoric, publicist și editor, M. Kogălniceanu a jucat un rol deosebit în afirmarea și dezvoltarea culturii naționale în genere, a literaturii și, în mod special, a prozei artistice, care, prin schița fiziologică, cunoaște în această perioadă succese remarcabile. Iar începutul de roman „Tainele inimii” rămâne, dacă nu o realizare, cel puțin o mostră singulară și curajoasă în istoria literaturii noastre de roman realist, bazat pe o temeinică studiere a societății și moravurilor contemporane.

Scrierile beletristice ale lui M. Kogălniceanu constituie, în al treilea rând, o bază destul de serioasă în direcția formulării unor principii de creație și estetice mai generale. Avem în vedere, înainte de toate, secțiunile legate de problema realismului și a tipicului în literatură.

Eroii scrierilor lui M. Kogălniceanu deseori fac referințe la literatura artistică, la opere și personaje din literatura universală. Preferințele eroilor sunt adesea și preferințele autorului, de aceea nu este lipsită de interes încercarea de a examina aceste preferințe.

În „Adunări dănțuitoare” M. Kogălniceanu inserează „vro câteva portreturi” de fete mari din societatea înaltă. Spre deosebire de Celestina, suflet nobil și visător, o altă reprezentantă a sexului frumos – odraslă anonimă de la periferia orașului și a civilizației – înfățișează „muza biurgherească din Păscărie”. Pe lângă alte apucături năstrușnice, duduia din Păscărie are întotdeauna înfățișarea ca și cum „s-ar trezi din vis, răspunzând stropșit la toate întrebările ce-i faci, vorbind buziș despre zugrăveală și despre poezie, citând pre Lamartine și pre Eliad, pre Victor Hugo și pre Negruzzi, pre doamna [...] Samboteanca și neuitând mai ales să-ți spuie că a fost la cea întâi reprezentație a pieselor „Le fort l'évêque” și „Un de plus”⁵² și că la cel de pe urmă examen de la pansionul S. a descoperit o greșeală în cuvântul dascalușului nemțesc. Ea este totdeauna rău încălțată și degetele-i sunt pline de cerneală”. Atitudinea ironică față de pretențiozitatea eroinei, care se vrea ceea ce nu este și care amestecă într-un burduf celebritățile cu numele obscure, este evidentă. Tot o notă ironică-dojenitoare conține și apelul autorului, adresat în „Nou chip de a face curte” „cititorilor... din Iași și din București, din ținuturi și din județe, cititorilor... din veacul al nouăsprezecelea”, care citesc „toată ziua romanele lui Balzac și lui Paul de Kock”, uitând sau ignorând obiceiurile și tradițiile naționale. În „Iluzii pierdute” e pomenită antologia de schițe fiziologice „Parisul sau Cartea de o sută și unu”, întocmită de Henri Monnier cu participarea a o sută și unu de autori. „Sunt acum vro doi ani, – mărturisește autorul, – când, într-un articol scos din „Paris ou le Livre

⁵² „Puternicul episcop” și „Unul mai mult” (*fr.*)

des cent et un”, am tradus „La rue Poissonière⁵³” slovă după slovă, prin Păscărie nu mi-am aprins paie în cap? Nu s-au sculat împotriva mea locuitorii din Păscărie cu pretenție că i-am atacat în cinstea lor și cerea cu topuzul ca să fiu spânzurat ca Petrariul, pe șesul Frumoasei. Atâta ar mai trebui bieților literați să împodobeze aeronautica lor sau mai moldovenește cu plutirea lor în aer, serbarea vreunui iarmaroc și să slujească de pildă pacinicilor lăcuitori”. Spre deosebire de primele două cazuri citate, care demonstrează cunoștințe superficiale ale eroilor, ultimul exemplu vine să sublinieze efectul literaturii fiziologice asupra contemporanilor. Nota umoristică trădează gravitatea chestiunii. Ceva mai la vale, prezentându-ne societatea, pe care are de gând să o zugrăvească, naratorul subliniază că e vorba de „un fenomen neobișnuit în pocita capitalia noastră, societatea aceasta era singură în felul ei. Bărbații nu erau zulari și nu vedea în fiștecare tânăr pe minotaurisatorul lor, cum zice d. de Balzac, adecă, românește, pe împodobitorul capului lor”. Numele și exemplul lui Balzac stă de asemenea sub semnul seriozității problemei discutate. Important de reținut că în continuare, dar în contrast cu marele scriitor realist, Kogălniceanu se referă la Don Juan al lui Byron – cel mai strălucit reprezentant al romantismului occidental. Una din eroinele schiței, pentru care autorul nutrea „o slăbiciune cam prea fragedă, ședea pe un scaun lângă masă și citea cu colțul ochiului o carte, ce cu multe altele era pusă pe masă: *La physiologie du mariage*⁵⁴ (*meditația XVIII: Des révolutions conjugales*⁵⁵), carte ce este de prisos să recomand fieștecărui însurat și fieștecărui tânăr ce vrea să între un breasla predestinaților”. Considerațiile și simpatia pentru Balzac sunt evidente. Înșușirea superficială a civilizației moderne îl preocupă pe Kogălniceanu și în „Tainele inimii”. „Ne pretindem nație civilizată și avem robi; civilizația noastră se mărginește în lux, în mărfurile europene, care ne exportează toată bogăția, în caretele și juvaierele femeilor noastre și în cunoștința superficială a unei sau două limbi străine, care ne dau înlesnire de a înțelege romanele doamnei Sand și vodevilele domnului Scribe”. Se vede că maniera romantică a scriitoarei George Sand, cât și stilul facil al vodevilurilor lui Scribe nu erau pe placul lui M. Kogălniceanu.

De fapt, scrierile literare ale lui Kogălniceanu sunt, polemice prin esența lor. Polemica e îndreptată, cum am mai menționat, împotriva sentimentalismului și – parțial – a romantismului. Autorul parodiază pur și simplu dulcegăria sentimentalistă sau afecțiunea romantică exagerată rostindu-ne răspicat pentru o literatură realistă. Majoritatea eroilor simpatizați de autor se află în faza unor deziluzii amare, ce iau naștere în urma ciocnirii viselor lor romantice de realitatea crudă. Celestina din „Adunările dănțuitoare” e o „fată mare, cu pielița palidă și cu zâmbirea netocească, care la vârsta de optăsprezece ani a ieșit din pansion, unde a câștigat toate premiile clasei sale. Ea a

⁵³ „Strada Puasonilor” (*fr.*).

⁵⁴ „Fiziologia căsătoriei” (*fr.*).

⁵⁵ „Revoluționări conjugale” (*fr.*)

fost micul Fenix din târgul Cucului, ea dețifără destul de bine muzica, zugrăvește înfricoșat trupuri goale; cu toate acestea talentul său cel mai frumos este că are douăzeci mii galbeni zestre”. Zâmții galbenilor întunecă celelalte calități și distincții, cât n-ar fi ele de nobile. „Care fată la vârsta de șaisprezece ani, – citim în „Iluzii pierdute”, – nu-și face o lume de iluzii, care nu crede că își va uni viața cu un tânăr înzestrat cu toate însușirile trupului, a inimii și a duhului, trei însușiri pre care mai niciodată nu le are adunate un bărbat. Însă vai, săraca fată, iluziile sale se pierd în puțin ca fumul în atmosferă. Vine o vreme când de odată, fără știrea, fără voința sa, se vede jertfită Dumnezeului zilei, *interesului...*”. Portretul eroinei e prezentat printr-o manieră fals romantică, ironic romantică. Niceta are „păr blond ca aurul”; „fața ei era rătundă și albă ca puful unei lebede”. „Comparația e cam obicinuită, dar mi-ți ierta că alta mai poetică nu-mi vine sub pană. Sprincenele ei era negri și ochii albaștri, judecați dar ce minune era. Ce era însă în ea mai fermecător decât toate, era buzele ei mai frumoase decât două frunze roze. De aș fi Lamartine sau Victor Hugo, tot n-aș fi în stare să fac o descriere adevărată de acele buze. Pieptul ei era un paradis și îngerii însuși nu și-ar fi ales un alt lăcaș, dacă ar avea nevoie să-și lese vecinul lor cer și să caute un cvartir mai pământesc. Când mă uitam la buzele ei, mă făceam roșu ca un bujor și rămâneam încremenit, înlemnit, împietrit, după cum veți vrea. Piciorul și mâna ei era a unei copile de șapte ani. Glasul ei trebuia să fie mai dulce decât a serafimilor: trebuia, zic, pentru că până acum n-am auzit încă glasul unui serafim, prin urmare, nu pot judeca dacă-i dulce sau ba. Dar așa spun toți, și cum știți, vox populi, vox dei. Domnule S. (Sand. – H. C.), mă rog iartă-mă că te fur”.

Tânărul înamorat mărturisește, că abia după ce a învățat „pe de rost cele dintâi șase cărți, adică a patra parte din întâmplările lui Telemah, m-am hotărât să-i scriu și să-i zugrăvesc *văpaia mea*, cuvinte adoptate astăzi în loc de expresia *a iubi*”.

Cu o ironie fină, dar necruțătoare, vorbește autorul despre Florian – alt reprezentant de seamă al sentimentalismului pastoral. Eroii acestuia – păstorii, „îmbrăcați în straie de mătase, cu peruci cu pudră”, iar păstorițele, îmbrăcate „cu rochie de gază și de blondă, cu ciuboțele de prunelă, cu noduri de cordele cumpărate la Miculi de pe atunci, povățuind niște miei cu o lână mai delicată decât mătasa, carii mâncau numai livand, rozmarin și se adăpa numai cu apă de roze și de mille fleurs”, îi păreau junelui înarmorat „oamenii cei mai fericiți în lume”.

Însă toată această construcție idilică, înfiripată după rețetele lui Fénelon și Florian, se ruinează într-un chip cu totul obișnuit și prozaic: inima ființei îngerești Niceta s-a dovedit a fi demult străpunsă de săgețile plăcerilor pământești.

Ceea ce C. Negruzzi în „Au mai pățit-o și alții” (1839) menționa în treacăt (cuconul Andronache Zimbolici, despărțit de consoartă, înainte de a pleca în străinătate, îi „trimite fostei sale soții... o frumoasă ediție a *Întâmplărilor lui Telemah*; însă noua Calipso se mângâie lesne de purcederea lui Zimbolici. Ea găsi că păcatul este plăcut și că are vreme să se pocăiască; de aceea

nici voi a înlocui pe Postelnicul, deși mulți aspiranți la zestrea sa îi făgăduiau că ochi au și nu vor vedea, urechi au și nu vor auzi”), Kogălniceanu scoate pe prim-plan drept o problema esențială.

Scriitorul desființează oarecum alura romantică și sentimentală, prezentând adevărul nud în toată plinătatea lui. Asta nu înseamnă că Kogălniceanu se rostea pentru o literatură reptilică, coborâtă, la întâmplare, de esență naturalistă.

Problema realismului e legată nemijlocit de aceea a tipicului și a tipului în literatură. Literatura fiziologică nu-și propunea să dea o copie searbădă a realității; ea tindea să prindă chintesența fenomenelor, lucrurilor, caracterelor. Tipul, sublinia Balzac în una din scrierile sale fiziologice, este „persoana, care concentrează în sine particularitățile caracteristice pentru toți acei care-i seamănă, asta-i ceea ce numim model al speciei”⁵⁶.

Evitând eventualele învinuiri de subiectivism, A. Russo dădea lămuririle de rigoare la sfârșitul schiței sale „Iași și locuitorii lui în 1840”: „Unde vezi tu chestie personală sau scandal. O privire generală asupra caracterelor care pot fi aplicate la mii de indivizi sau la o totalitate, n-ar putea alcătui o chestie personală, prin urmare nici scandal”. Kogălniceanu începe istorisirea „Fiziologiei provincialului în Iași” cu *determinarea* chestiunii tipicului și a adevărului celor zugrăvite. Deoarece *tipul* provincialului în manifestările lui concrete este foarte schimbător și felurit, ar fi „foarte greu pentru noi, dacă într-un biet călindar, care trebuie să cuprindă de toate, am vroi să zugrăvim toate aceste varietăți a soiului provincial”. În cazul acesta trebuie să se facă selecția cuvenită. „Tot ce putem face este să alegem între o mie – sau mai bine între un milion și o sută de mii – un tip pe care să-l poată cunoaște fiștecine și care să *samine* cu majoritatea provincialilor, pre care fluxul harabagiilor, a căruțelor de țară sau de poștă în toată ziua îi aduce calzi și-i trânțește liop pe paveaua Iașilor...”.

Principiul estetic fundamental pe care se bazează scrisul lui Kogălniceanu, ca și al altor confrăți de condei, e ca chipurile zugrăvite să semene cu prototipii din viață, dar să nu se confunde cu fiecare în parte, să reprezinte, prin urmare, o *sinteză*.

Și, în sfârșit, spre deosebire de Constantin Negruzzi sau Vasile Alecsandri, scriitori înzestrați cu un acut spirit de observație și o dezvoltată intuiție artistică, sau de Alecu Russo – filozoful inimos și moralistul înfocat, Mihail Kogălniceanu rămâne în literatură, ca și în istorie sau sociologie, un *ideolog și un propovăduitor convins de idei și principii noi*.

Civilizația, notează autorul în „Iluzii pierdute”, „este departe de o țară, unde se află oameni ce pot zice ziua mare: «astăzi am vândut sau am cumpărat atâte suflete de țigani». Kogălniceanu anticipează o întreagă literatură despre patriotul fals, scrisă în deceniile ulterioare de scriitorii ce i-au urmat. „Vrei să știi acum cât trage un patriot moldovenesc? Cât n-a fi în slujbă te va asurzi cu

⁵⁶ Citat după: Цейтлин А. Становление реализма в русской литературе (Русский физиологический очерк). «Наука», М., 1965. – С. 41-42.

numele de patrie, cu îmbunătățiri pentru patrie. Acu pune-l în slujbă sau cum zicea dumnealui, în chiverniseală, și mult după trei luni, te vei încredința că singura jertfă și singura îmbunătățire ce a făcut patriei a fost să jertfească o pungă deșartă pentru o pungă plină și să-și îmbunătățeze echipajul, adică butca și caii”.

Moșierul Stihescu din „Tainele inimii”, de loc de lângă Bender, se dovedește în ultima analiză a fi un om înzestrat cu simțul realității. El se declară pentru o îmbinare înțeleaptă a înnoirilor legate de progresul civilizației moderne cu tradițiile naționale. Eu, zice Stihescu, „urăsc tot ce nu se cuvine țării noastre, toate acele parascovenii și bazaconii, pe care voi le luați de la străini cu ochii închiși!”. Și eroul are toată susținerea autorului. „Niciodată n-am fost dușmanul ideilor și civilizației străine. Dimpotrivă, crescut și trăit o mare parte a tinereților mele în acele țări care stau în capul Europei, am fost și sunt de idee, că în secolul al XIX-lea nu este iertat niciunei nații de a se închide înaintea înrăuirilor timpului, de a se mărgini în ce are fără a se împrumuta și de la străini. Aceasta azi nu este iertat chiar chinezilor. Propășirea este mai puternică decât prejudețele popoarelor și nu este zid destul de nalt și de tare, care să o poată opri în drumul său <...>. Civilizația nu izgonește nicidecum ideile și năravurile naționale, și numai le îmbunătățește spre binele nației în particular și a omenirii în general”.

Partizan al dezvoltării țării sale pe calea capitalismului, Kogălniceanu vede în același timp cu ochi critic situația șubredă a burgheziei naționale, chemată în acele condiții să împingă progresul istoric. „Burjuazie, adică stare de mijloc, puterea cea mai de căpetenie a unui stat, nu avem, căci prea o desprețuim pentru ca cineva să vroitască a rămânea în ea și ea să nu se silească la cel întâi prilej și cu orice preț de a se preface în boier”. Scrierile fiziologice, semnate de C. Negruzzi, A. Russo, V. Alecsandri ș.a., caută să dea o imagine sintetică a orașului Iași cu toate plusurile și mai ales neajunsurile lui. „Orașelele noastre, – relatează M. Kogălniceanu în „Tainele inimii”, – sunt numai niște sate mari. N-avem drumuri, n-avem canale, producturile noastre putrezesc pe loc, comorile noastre minerale zac necunoscute în vinele pământului”.

Ar putea fi stabilite multe tangențe, dar și multe deosebiri între fiziologiile scrise de C. Negruzzi, A. Russo, M. Kogălniceanu și V. Alecsandri. În rândurile de față am vrea să ne oprim numai la două din ele: *imaginea drumului* și *imaginea amfibiei*, de fapt în anumite cazuri, legate între ele.

Încă în schița „Au mai pățit-o și alții” (1839) C. Negruzzi, evocând imaginea unui poet străin primit de provincialii ieșeni, își închipuia, împreună cu cititorul, cum călătorește el pe străzile Iașilor. „În sfârșit, de este și tânăr și nu prea slut, apoi nu poate tăgădui că ulițele orașelor europenești, trase cu sfoara, au multă monotonie și obosesc vederea, în vreme ce ale Iașilor înfățișând la toți cei zeci pași un nou punct de vedere, arată o varietate drăgălașă; și e prea mulțumit, dacă, după ce merge pe jos prin pulbere până în glezne, în primejdie a fi călcat de carete și *droște*,

scapă în hudița unei mahalale, ajunge la hudița cunoscută, unde era așteptat, își lăsă galoșii la scară, intră obosit și trudit și vede că îi aduc *dulceți*. O, ce bun obicei!”.

Problema drumurilor e tratată de C. Negruzzi și în alte schițe, precum „Primblare” (Scrisoarea I), „Rețeta” (Scrisoarea II), „Paveaua de lemn” ș.a.

Deosebirea dintre atitudinea lui Kogălniceanu și Negruzzi e de fond. Negruzzi e supărat de *incomoditățile* provocate de lipsa de drumuri; Kogălniceanu vede în lipsa de drumuri o frână serioasă în dezvoltarea economică a țării.

Negruzzi e primul, pare-se, în literatura noastră, care folosește imaginea amfibiei, raportată la eroul principal al schiței cuconul Andronache Zimbolici, ce „era de soiul acel amfibiu (numeros în Moldova), care se ține mai presus de *starea a doilea*, și pe care aristocrația nu-l socoate, nici îl primește între ea, adică din soiul acela, căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: *nici câine, nici ogar*”.

Russo întrebuințează imaginea în discuție pentru a caracteriza în mod satiric lenevia păturii aristocrate.

Alecsandri leagă chipul *omului-amfibie de* locuitorii Iașilor, care din lipsă de drumuri pietruite, se transformă, când dau ploile, într-o „ființă amfibie, care trăiește jumătate din viața lui pe uscat și care înoată în tină cealaltă jumătate”. La Kogălniceanu („Fiziologia provincialului în Iași”) amfibia caracterizează pe slujitorii stăpânirii („Un fel de amfibie, îmbrăcat jumătate turcește și jumătate căzăcește...”).

Deși întrebuințarea acestor imagini (drumul și amfibia) și caracteristica fenomenelor sociale ce le reprezintă diferă de la scriitor la scriitor, funcția lor satirică în toate cazurile este evidentă.

În literatura patruzeciopistă și în special în schița fiziologică sunt privite printr-o prismă satirică aproape toate clasele și păturile sociale, afară de una: *țărănimea*. Rândurile lui M. Kogălniceanu, consacrate muncitorilor pământului, sunt mărturia unei emoționante și afectuoase atitudini față de acei, care pe umeri țara țin: „Țăranii, adică muncitorii pământului asemenea nu pot să-mi slujească tipului meu; viața lor este așa de ticăloasă în privire cu a noastră, caracterul lor este așa de firesc, compătimirea mea pentru dânșii este așa de mare și de dreaptă, încât mi-aș împuta ca o nelegiuire cea mai mică glumă ce aș putea face asupra unei stări de oameni, asupra căreia reazimă toate sarcinile, afară de cele folositoare și care ne hrănește pre noi, leneșii și trândavii orașelor”.

Proza literară a lui Kogălniceanu e o proză descriptivă; în fața noastră se succed unul după altul tablouri și figuri din realitatea imediată, autorul identificându-se nu o dată cu unele personaje îndrăgite de el.

Epocă de tranziție, perioada anilor '40 ai secolului XIX, se caracterizează printr-o intensificare a luptei dintre forțele reacționare ale feudalismului în declin și cele ale burgheziei în creștere, dar încă slabă pentru a fi în stare să întreprindă acțiuni de sine stătătoare în vederea unor

schimbări sociale radicale. Procesul istoric de înnoire înainta însă impetuos, lăsând amprenta sa asupra întregii societăți și a timpului istoric evocat. Caracterul ei pestriț era prea evident, de aceea toți scriitorii patruzecioști au socotit de trebuință să poposească în mod deosebit asupra contractului izbitor dintre ideile vechi și noi, dintre moravurile orientale perimate și obiceiurile noi împrumutate din apus, de multe ori cu hurta, fără discernământ critic, ignorând în bloc, într-un chip destul de țipător și sfidător, bogatele tradiții naționale. Ironia, satira și grotescul sunt modalitățile preferate de toți scriitorii acestui gen de literatură, și printre ei de Kogălniceanu. Iar acest gen de literatură artistică își trage originea, după cum se știe, din schița fiziologică, foarte răspândită la acea vreme atât în Occident, cât și în Rusia.

Schița fiziologică s-a născut din necesitatea studierii și zugrăvirii obiective a realității, fiind o replică în felul ei dată sentimentalismului *idealist* sau romantismului exalat, rupt de realitățile istorice concrete. Scrierile fiziologice afirmă și ilustrează o literatură de esență realistă, dar cu mijloace împrumutate de multe ori din arsenalul romantismului (contrastul, grotescul). Succesele schiței fiziologice au fost de un folos real pentru dezvoltarea literaturii artistice realiste de mai târziu.

Proza lui Mihail Kogălniceanu e o proză în fond fiziologică. Despre dimensiunile și importanța acestui gen în literatura noastră nu s-a vorbit îndeajuns, deși urmările lui s-au făcut simțite de-a lungul multor decenii. Teatrul de actualitate al lui Alecsandri, „Duduca mămuca” a lui B. P. Hasdeu, „Cópiile de pe natură” ale lui Negruzzi, într-un sens teatrul realist al clasicului dramaturgiei române I. L. Caragiale fructifică pe larg tradițiile și procedeele artistice ale literaturii fiziologice.

În scrierile lui M. Kogălniceanu întâlnim scene profund realiste din viața Moldovei de la jumătatea secolului al XIX-lea, sunt zugrăvite moravurile diferitor pături sociale, mai ales ale celor suprapuse, stricate și convertite, sunt prezente meditațiile tulburătoare ale scriitorului asupra prezentului și viitorului patriei sale.

Scrisul ca ardere, dăruire și blestem

Dumitru Matcovschi e una dintre cele mai distinse personalități ale vieții literare și artistice contemporane, care, timp de patru decenii în șir trudește, cu perseverență și totală dăruire, pe ogorul literelor și spiritualității noastre. Pornit din Vadul-Rașcov dintr-o familie de țărani cu vechi tradiții, Dumitru Matcovschi, ca și întreaga generație șaizecistă, aduce în literatură mirosul reavăn al brazdei proaspăt răsturnate și sentimentul datoriei primordiale față de cei rămași la baștină, față de cei rămași în istorie. Țăranul, Folclorul și Istoria - sunt cei trei piloni de bază care vor alimenta și alimentează întreg scrisul polivalent al acestui împătimit al cuvântului și al zbuciumului creator. Iar când spunem Țăran, când spunem Folclor, când spunem Istorie subânțelegem în mod firesc legătura indisolubilă a scriitorului cu sufletul poporului, cu trecutul, prezentul și viitorul acestui neam, fecior fidel al căruia s-a conștientizat și s-a afirmat neabătut pe parcursul întregii sale activități.

Cu o biografie nespectaculoasă în exterior, Dumitru Matcovschi și-a croit un dram al său propriu în viață, în literatură, în viața socială, impunându-se, în anii de avânt ai mișcării naționale, drept una din figurile proeminente ale arenei publice din spațiul pruto-nistrean. Simțul responsabilității personale, al echității morale și sociale ridicate determină comportamentul activ și combativ al scriitorului în lupta fără cruțare împotriva totalitarismului și a manifestărilor acestuia pe toate planurile. Enigmaticul, suspectul și tragicul accident din 1989 nu a afectat esența militantismului scriitorului și nu l-au abătut din drumul pe care și l-a ales singur, dintru început, deși consecințele durerii și suferinței la care a fost supus, nu au trecut fără urme pentru existența și sănătatea pătimitului. Spre cinstea omagiatului și spre bucuria admiratorilor săi, numeroși și fideli, pe care i-a avut și îi are.

Un capitol de importanță majoră din activitatea scriitorului de la sfârșitul deceniului al 8-lea și începutul celui de-al 9-lea îl constituie revista *Basarabia* (fosta *Nistru*), pe care a condus-o cu multă abilitate și pricepere în anii de mare avânt și speranțe. Diversitatea materialelor publicate, profesionismul interpretărilor și curajul în abordarea problemelor înscrise pe agenda zilei, făceau din *Basarabia* nu numai o revistă literară citită și solicitată, dar și un important centru de cultură națională. Deosebit de ponderabil a fost rolul revistei *Basarabia* în ce privește revalorificarea și readucerea în circuitul valorilor contemporane a literaturii și culturii Basarabiei din perioada interbelică, ignorată și omisă aproape în întregime în perioada regimului totalitar. Dacă am aminti doar un singur nume, de acela al lui Constantin Stere, ar fi suficient pentru a ne da seama de efortul depus și de rezultatele lui benefice pentru încetățenirea în drepturi a unuia din marii noștri înaintași.

Piatra de încercare și suprema formă de realizare a lui Dumitru Matcovschi a fost și rămâne *munca*. Masa de scris, hârtia imaculată și sufletul în ardere incontinuu - sunt pârgurile și instrumentele indispensabile ale autorului în ce privește traducerea în imagini artistice a lumii în

care trăiește și pe care o evocă, fierbinte și pătimaș, în creațiile sale. Cărțile de poezie, proză și dramaturgie, editate de-a lungul anilor: *Maci în rouă, Univers intim, Grâul, Axa, Casa părintească, Piatra, Poetul și balada, Melodica, Armonii, Soarele cel mare, Imne și blesteme, Măria Sa Poetul, Năzdrăvanul Ion Creangă, Părinte al poeziei noastre, Of!, Tu, dragostea mea, Aici departe, Pomul materiei, Duda, Bătuta, Toamna porumbeilor albi, Roman teatral, Focul din vatră, Tata, Cântec de leagăn pentru bunici, Pomul vieții, Abecedarul, Ion Vodă cel Viteaz, Bastarzii* și multe altele; sutele de articole publicistice și interviuri și cam tot atâtea intervenții la radio și televiziune, la adunările și ședințele publice - la Uniunea Scriitorilor, la Academie etc. - adunați-le pe toate împreună și raportați-le la activitatea unei singure persoane și o să vedeți că e aproape fantastic, de neimaginat în parametrii puterii unui singur individ, unui singur om!

Cuvântul, pentru Dumitru Matcovschi, înseamnă *totul*, începutul tuturor începuturilor, temelia tuturor temeliilor, nădejdea tuturor nădejdelor. Scriitorul se zidește zi de zi în silabe, în cuvinte și în sintagme, trăiește timpul real și cel imaginar în discursul direct, în monolog, în metaforă, în dialog cu lumea și cu propria conștiință. Biblicul *Mai întâi a fost cuvântul* devine un fel de leitmotiv, de camerton al întregii creații; și nu numai a operei poetice ca atare, ci și a prozei și dramaturgiei sale, ele având la temelie structural implementată imaginea și simțirea poetică. Într-un interviu de dată recentă la întrebarea *Ocupația preferată?*, Dumitru Matcovschi răspundea: "Să stau la masa de scris, la mașina de scris. Zi și noapte stau. Noaptea, ce-i drept, mai puțin. Și totuși, Alexandrina are nopți albe din cauza mașinii. *E un blestem în fond*" (*Moldova suverană* din 7 octombrie 1999). Dintr-un alt interviu, mai vechi, spicuiem: "Dacă nu scriu într-o săptămână una - două poezii, atunci consider că mă descalific" (*Părinte al limbii noastre*, Chișinău, 1992, p. 91).

Într-o formulă oval-rotundă de o perfectă suplețe artistică e formulată atitudinea poetului față de *cuvânt* ca axă și temelie a universului, dar și a sufletului omenesc: *La-nceput a fost cuvântul.../Și de-aceea, în cuvânt, / A-ncăput, rotund, pământul: / Fir de mac și fir de gând. Este Dumnezeu pe lume? / Poate este, poate nu-i ... / Dacă este, este-anume / În cuvântul care-l spui, / Nu temut, o, nu. Coboară / În vocala O. Cobori? / Zboar-ncocice, / Auzi cum zboară? / Zboară îngerii păzitori. Sau, în Apel: Vorbele sunt sfinte. / Să le spunem sfânt. / Cântecul ce minte nu mai este cânt. Anume în cuvântul inspirat și încărcat de rod își află întruchipare rostul, măsura și esența existenței noastre: *Mai sus de orice-mpărăție, / Mai sus de orice țar și rege / E rândul cel de poezie ./ Cu sânge scris, se înțelege!**

Polemizând cu un anumit fel de poezie de ultimă oră cu pretenții de valoare absolută, D. Matcovschi remarcă, accentuat rigid și auster: „*Eu nu scriu versuri, / Ci numai gânduri: / Le spun în șoaptă ./ Le torn în rânduri; / De poezie frumos cântată / Sunt sătul ca niciodată... Eu nu scriu versuri, / Fixez momente: Rupte din viață / Independente. / Depoezie stearpă, cifrată / Sunt*

sătul ca niciodată". Autorul detestă în egală măsură atât cuvântul sterp, cât și civismul simulat: *Luptătorul luptă / Totdeauna drept. Ticălosul țipă / Și se bate-n piept. Luptătorul moare / Spre a birui ./ Ticălosul plânge / Onorat spre-a fi.*

Asprul și încrâncenatul demascator al nedreptăților sociale, al perversiunii morale, al lașității și minciunii, poetul devine, în momente de relaxare și deschidere sufletească intimă, un liric autentic, tulburător, de performanță. Ca în *Focul din vatră*, de pildă: *Sărut, femeie, mâna ta, / întotdeauna muncitoare, / atât de mică și de floare, / Sărut femeie, mâna ta / Sărut, femeie, ochii tăi / de lacrimă și de scânteie, / de împărată și de zeie / Sărut femeie, ochii tăi. Diafanul imaculat și alb ca lacrima o caracterizează pe femeia de alături - sprijinul de nădejde în clipe de durere și disperare fără margini: *Albă mi-i noaptea / ce pleacă și vine, / albă-i femeia de lângă mine, / albu-i văzduhul pe care-l respire, / albă - hârtia pe care înșir / albe cuvinte, mărgelile pe salblă, / cerneala mi-i albă și vorba mi-i albă. Mai sus și mai înalt decât femeia nimic nu poate fi: *Mai înaltă ca destinul / doar femeia poate fi, Mai amară ca pelinul / doar femeia poate fi. Mai cumplită ca blestemul / doar femeia poate fi. / Mai poemă ca poemul / doar femeia poate fi (Iubește-mă). Dar câtă tristețe, câtă melancolie, cât inefabil, cât dor și câtă dragoste de viață răsună în elegia *Două toamne* - una dintre toamne aparținând unei generații ce se călătorește, iar alta - unei generații care abia a pornit la drum, se află la început de cale. Reproduc textul integral, căci nu poate fi întretăiată sau întreruptă respirația lirică la intersecția unei conflagrații de gânduri și frământări:***

*Un bătrân și o bătrână
trec pe-alee cătinel:
ea c-un trandafir în mână,
cu o crizantemă el.*

*Parcă vin dintr-o baladă,
parcă vin dintr-un colind:
ea cu părul de zăpadă,
el cu părul de argint.*

*Cad încet ca niște gânduri
coapte frunzele de tei,
cum cădeau și-n alte rânduri,
când ei nu erau bune.*

*Uite banca lor cea veche
care-i știe fericiți...
Iar pe bancă - o pereche
tânără de-ndrăgoștiți.*

*Ochii fetei de scânteie
și-ai băiatului la fel...
Și trec iarăși pe alee
o bunică ș-un bunel...*

*Două toamne, iată-le!
Într-un dor legate-le...
Două sfinte lebede
Pe o apă repede...*

Simple, fermecătoare, tragice și senine, aceste versuri de baladă sunt scrise cu aceeași peniță, la aceeași masă de scris, de unul și același autor și cam în aceeași perioadă de timp, perioadă despre care poetul vorbea cu profundă amărăciune și tristețe în recenta sa apariție publicistică, intitulată Lupi în stână: "O, cum aș vrea, ca pe niște hârtii mâzgălite, să-i mototolesc pe acești ultimi zece ani și să-i arunc, măcar alături de coș, dacă nu în coș; i-am murit, i-am bocit, nu i-am trăit" (Literatura și arta din 14 octombrie 1999). Și, concomitent, laitmotivul: „Eu de viață nu m-am săturat” din poezia Declin ; sau versurile de rezonanță mobilizatoare, pline de dragoste și sete de viață din răscolitorul poem *Aștept: Nu m-am săturat de omenie, / nu m-am săturat de jurământ, nu m-am săturat de poezie / și de-acest moldovenesc pământ. / De-o iubire sfântă ca lumina, /de un rug în piept dezlănțuit, / de un nume drag Alexandrina,/ de femeia care m-a iubit.*

În furibunda încleștare dintre viață și moarte, dintre dragoste și ură, dintre bine și rău, dintre prietenie și trădare, dintre lumină și întuneric, dintre frumos și urât, dintre poezie și platitudine, dintre alb și negru, dintre răs și plâns, dintre bucurie și tristețe, dintre ziuă și noapte, scriitorul și militantul Dumitru Matcovschi, oricât i-ar fi venit de greu - în virtutea unor grele cumpene ce a avut a le înfrunta personal, dar și ale celor suportate alături de poporul său - s-a situat și se

situează, ferm și hotărât, pe unda valorilor perene ale neamului căruia aparține și pe care îl slujește cu dăruire și devotament.

11 aprilie 2000

„Stau câte-odată și-mi aduc aminte...”

Ion Creangă

Născut la 1 martie 1837 (sau: 1839) în s. Humulești, jud. Neamț, în familie de țărani. Decedat la 31 decembrie, 1889, Iași, România. Clase primare în satul natal, continuate apoi cu studii orientate spre cariera preoțească, în localitățile Broșteni, Tîrgul-Neamț, Fălticeni, Iași. Fire independentă, intră în conflict cu autoritățile bisericești, fapt care slujește drept motiv de a fi exclus din mediul duhovnicesc. Își reorientează preocupările spre pedagogie și instruire școlară. Se „reprofilează”, angajându-se ca învățător pentru clasele primare. Alcătuieste, de unul singur sau în colaborare, manuale și materiale didactice de o viziune modernă și înnoitoare, care i-au adus recunoștință și aprecieri, dar și destule critici și defăimări. Printre acestea: *Metoda nouă de scriere și citire pentru clasa I primară* (1868); cartea de citire *Învățătorul copiilor* (1871); *Povățuitorul la citire prin scriere după sistema fonetică* (1876), ultima înalt apreciată de M. Eminescu, aflat atunci în exercițiul funcției de revizor școlar. Tot la îndemnul prietenului său Eminescu, Creangă își încearcă condeiul în domeniul creației artistice, devenind, în scurt timp, unul din cei mai cunoscuți și populari desferecători de cuvinte, zidite în temple și confecționate în bijuterii de o rară frumusețe estetică și cognitivă. Cooperează o vreme cu societatea literară *Junimea*, în organul de presă al căreia *Convorbiri literare* publică în continuare o bună parte din lucrările sale: *Soacra cu trei nurori* și *Capra cu trei iezi* (1875), *Punguța cu doi bani* și *Dănilă Prepeleac* (1876), *Fata babei și fata moșneagului* și *Harap Alb* (1877), *Ivan Turbincă* (1878), *Moș Nichifor Coțcariu* (1877), *Popa Duhu* (1881), *Amintiri din copilărie* (1880, 1881, 1882) etc.

Personajele de sorginte folclorică din povești, cu acaparanta lor fizionomie fantastico-realistă; tipurile vii recrutate din mediul rural și din timpul istoric viu și irepetabil (moș Ion Roată, părintele Isaia Teodorescu); carismele *Copilului universal* și frumusețile veșnicei *Copilării* din *Amintiri...* crează, toate împreună, atmosfera și mirajul unei lumi aproape mirifice, paradisiace, plină de nostalgie, dar și sfâșiată – în momente cruciale – de mari dureri, drame și suferințe umane. Căci Ion Creangă, *care cu un ochi rîdea, iar cu altul plîngea*, a izbutit să ardă, prin forța talentului său vulcanic, treptele înălțării de la simplu povestitor popular de prestață regional-locală, – cum îl etichetau unii, spre piscurile greu de imaginat ale literaturii universale.

Pe unda nemuririi

Popularitatea numelui și operei lui Ion Creangă ține astăzi de domeniul adevărilor comune. Pentru ascultătorii și cititorii de toate vârstele creația marelui povestitor există obiectiv și independent de gusturile noastre individuale, ca un bun spiritual și inalienabil al cunoașterii noastre de sine. Simplu și la îndemâna tuturor păturilor acestui grai, lipsit în fond de ingeniozități literare meșteșugite, de epitete și metafore epatante, scrisul marelui humuleștean poate induce în eroare (și a dus nu o dată) nu numai gusturi artistice necultivate, ci și fețe estetice din cele mai rafinate. Cauza rezidă, după mine, în supralicitarea conceptului, conform căruia opera povestitorului ar constitui o apariție artistică *total deschisă* și *total accesibilă*. Aparența simplității alunecă însă la suprafață, adâncimile rămânând să fie valorificate la lecturi suplimentare și de lungă durată.

Cât n-ar părea de paradoxal, Creangă rămâne, printre mării noștri clasici, scriitorul cel mai puțin descifrat și adecvat comentat. Opera lui Creangă, toată cât a fost scrisă, abia atinge proporțiile unui volum obișnuit de dimensiuni mijlocii. Ceia ce s-a publicat despre această operă constituie actualmente zeci de cercetări monografice și studii speciale și de popularizare, care în totalitatea lor, depășesc de multe ori volumul operei investigate. Pare-se că despre viața și opera scriitorului s-a spus totul ce s-a putut și nu s-a putut.

Scriitorii de la „Junimea”, cu excepția doar a lui Eminescu, n-au sesizat realele dimensiuni ale talentului crengian, văzând în autorul poveștilor și *Amintirilor din copilărie* un înzestrat, dar simplu povestitor de factură folclorică. Studiul tânărului pe atunci Nicolae Iorga, publicat la numai câteva luni (în iunie 1890) după moartea scriitorului, începea șirul investigațiilor, menite să pună opera lui Creangă într-o lumină corespunzătoare adevăratei stări de lucruri. Intervențiile și comentariile substanțiale ale lui Garabet Ibrăileanu, întreprinse după 1900, relevau câteva trăsături definitorii ale creației lui Creangă, printre care și profundul ei mesaj realist de origine țărănească. În 1930 apare, la Paris, monografia lui Jean Boutiere *Viața și opera lui Ion Creangă*, în care pentru prima dată sunt cercetate în mod sistematic, cu aplicarea unor metode științifice moderne, temeliile estetice și sociale ale creației crengiene, văzută în contextul culturii naționale și a celei universale. Au urmat apoi, la diferite intervale de timp, cercetări monografice fundamentale, semnate de V Streinu, Z. Dumitrescu-Bușulenga, G. Tohănianu, G. Munteanu, S. Bratu, M. Apostolescu, P. Rezuș ș.a., studii speciale aparținând unor esteticieni, istorici și critici literari de prestigiu ca T. Vianu, Ș. Cioculescu, Al. Piru, G. Ivașcu, C. Ciopraga, Al. Dima, I. Iordan și mulți alții. Pragurile vieții și operei scriitorului sunt analizate și comentate zi cu zi și pas cu pas, desigur, în măsura, în care aceasta o permit mărturiile și documentele. Un loc aparte printre investigațiile efectuate până în prezent îl ocupă studiul de sinteză *Ion Creangă. Viața și opera* de academicianul G. Călinescu, apărut în două ediții – prima în 1938, cea de a doua – în 1964, revăzută și adăugită. Utilizarea exhaustivă a

documentului și faptului concret servește drept punct de plecare și sprijin temeinic în laborioasa muncă de disecare a sensului uman și a frumuseților estetice, tănuite în paginile scrierilor marelui povestitor. Modul eseistic de investigare a fenomenelor artistice și sociale, forța de generalizare, unicitatea expresiei stilistice fac din această analiză minuțioasă a creației crengiene o lectură romanească antrenantă și deosebit de instructivă. Considerații și sugestii esențiale în ce privește valoarea scrisului crengian sunt formulate în lucrările cercetătorilor moldoveni R. Portnoi, V. Coroban, C. Popovici, N. Corlăteanu ș.a.

Și, cu toate acestea, repet, formula scrisului lui Creangă rămâne neidentificată până la capăt. În legătura cu evidențierea trăsăturilor specifice ale geniului crengist s-a apelat la diferite postulate. Unul din ele se bazează pe ideea, că odată ce marele povestitor se ridică la înălțimea personalităților de primă mărime din istoria literaturii universale, se cuvine, deci ca el să fie plasat în contextul acestui eșalon literar. G. Ibrăileanu a văzut în Creangă un Homer al nostru. Cercetătorul francez Jean Boutiere l-a comparat cu Charles Perrault și a găsit afinități cu opera lui Francois Rabelais. Alți cercetători au apelat la numele lui Boccaccio, Stern, Goethe, frații Grimm, Mark Twain și mulți alții pentru a stabili afinități tipologice între scriitorul moldovean și marile personalități artistice ale lumii. Procedeu ca atare deschide, fără îndoială, perspective reale în ceea ce privește susținerea și consolidarea argumentului, menit să demonstreze universalitatea operei lui Ion Creangă. S-au întreprins, în legătură cu aceasta, tentative serioase în vederea identificării numelui și operei unor scriitori și oameni de cultură – naționali și străini, care ar fi nimerit în câmpul atenției lui I. Creangă și care ar fi putut eventual să influențeze asupra formării lui spirituale. (De altfel aceste identificări s-au dovedit a fi cât se poate de sumare și din punctul de vedere al sesizării unui anumit sistem de instruire – cu totul incidentale).

Universalitatea marelui povestitor din Humulești, conform opiniei majorității covârșitoare a exegeților, se explică în primul rând prin cultura lui enciclopedică de factură folclorică, prin cunoștințele lui multilaterale, organic asimilate, privind modul de viață a țăranimii truditore din preajma munților Carpați. Gheorghe Panu își amintea de răspunsul lui Creangă la întrebarea, cum de ține el așa de bine minte poveștile populare și se servește de expresii atât de autentice: „Apoi cum să nu le știu pe de rost, dacă de la cinci ani, de când am început a înțelege, pînă când, am venit la seminar, în fiecare sară aproape am auzit de sute de ori poveștile pe care vi le povestesc și eu. De câte ori n-am stat nopți întregi ca să ascult pe moș Ion sau pe lelea Catinca povestindu-mi povestea lui Făt-Frumos și a Ilenei Cosânzeana.

Iarna, în nopțile lungi, țăranul se culcă devreme, dar nu adoarme îndată. La lumina opaițului, povestitorii satului spun tot felul de prujituri, iar eu, culcat pe cuptor, ascultam cu amândouă urechile și simțeam atât de mult interes și așa de mare emoție, încât după ce povestitorul înceta, eu nu puteam să adorm încă ceasuri întregi”.

Creangă rămâne același în toate compartimentele scrisului său; poveștile și snoavele sunt aduse la condiția unor nuvele realiste despre viața satului carpatian de la mijlocul secolului XIX, în timp ce povestirile și *Amintirile din copilărie* respiră prin toți porii aerul stihiei folclorice. S-a constatat, că nici una din poveștile lui Creangă n-au circulat vreo dată în trecut și nu circulă în prezent în varianta pe care a fixat-o scriitorul. Autorul lui *Harap Alb* a recreat și recontopit într-o nouă construcție artistică diferite versiuni și tipuri de creații folclorice, diverse evenimente, scene și întâmplări din viața obișnuită, de toate zilele. Realul și miraculosul în opera lui Creangă există într-o simbioză indisolubilă. La fel ca orice mare scriitor de formație cultă, care își alimentează opera din realitatea vie, creând în spiritul și cu ajutorul mijloacelor artistice, elaborate de cultura națională și universală, Creangă remodelează aceeași realitate vie în spiritul și cu ajutorul mijloacelor artistice folclorice naționale. În sensul acesta el se prezintă ca o apariție unică, ce nu are omologi și nu are rivali nici în literatura națională, nici în cea universală. Compararea lui Creangă cu Perrault sau frații Grimm nu e justificată, deoarece diferența dintre primul și cei de ai doilea e ca de la cer și pământ; scriitorul moldovan *a creat* pe bază de material folcloric, în timp ce folcloriștii streini *suspomeniți* *au stilizat* creația populară. Primul e un mare creator, cei de ai doilea – neordinari popularizatori.

Până și compararea lui Creangă și Rabelais, despre care au vorbit, cu argumente plauzibile, aproape toți cercetătorii operei scriitorului nostru, din aceleași motive cere anumite rectificări. Rabelais e un scriitor, ca să spunem așa, de formație cultă. Geniul celebrului scriitor francez s-a manifestat înainte de toate în capacitatea de a îmbina cultura cărturărească cu cea folclorică. Rabelais *a coborât* în stratificările folclorului național, în timp ce Creangă *s-a ridicat* din străfundurile acestei stihii și a activat întreaga-i viață în perimetrul ei. Rabelais cu greu, dar poate fi tradus în toată lumea, fiind recunoscut ca o valoare artistică universală indiscutabilă; Creangă e tradus și el și cunoscut pe multe meridiane ale globului; însă valoarea și semnificația lui nu oriunde echivalează cu cea a scriitorului francez. Și cauza e iarăși aceeași: unicitatea geniului crengian. Opera marelui nostru povestitor exprimă filosofia, mentalitatea și psihologia poporului în tipare necunoscute nici până la, nici după dânsul; există această operă în expresia lingvistică și stilistică unică, pe care i-a zămislit-o demiurgul. Sufletul poporului Creangă îl surprinde în manifestări fundamentale și irepetabile; tocmai în aceasta și constă contribuția lui esențială la îmbogățirea spiritului uman, a culturii universale în genere. Cu alte cuvinte, tocmai aici se află începuturile și temeliile universalității lui Ion Creangă.

Mai mulți ani în urmă, să ne aducem aminte, în presa din Rusia (în *Известия, Литературная газета*) s-a iscat o polemică aprinsă în legătură cu apariția la Moscova a volumului de scrieri alese ale clasicului literaturii noastre. Ion Creangă era tratat, nici mai mult nici mai puțin, ca un autor de o învederată cruzime (atâtea omoruri se săvârșesc pe paginile scrierilor

sale!), și care propagă, chipurile, în sânul maselor cititoare idei religioase și clericale, periculoase mai cu seamă pentru mintea crudă a tinerilor cititori.

Am putea vedea astăzi în această polemică și în această atitudine față de Creangă o manifestare crasă a faimoasei pe vremuri teorii sociologist-vulgare. Și aceasta așa și este. Numai că această concluzie nu exprimă adevărul întreg. Cele mai multe traduceri ale unor opere de talent (nu mai vorbim de cele geniale) se aleg până la urmă cu pierderi inevitabile de formă și de fond, în ce privește redarea conținutului originalului. Lucrurile acestea devin deosebit de frapante în cazul unor scriitori de tipul și de talia lui Ion Creangă, subordonați totalmente stihiei psihologice naționale și populare. Chiar și traduceri cele mai calificate, realizate la un înalt nivel profesionist, nu pot reda toate subtilitățile originalului, toate nuanțele cuvântului, toată gama de intonații, întreaga diversitate de sensuri și semisensuri, de acțiuni logice și alogice, previzibile și imprevizibile, de chipuri venite din trecutul folcloric, cât și din cotidianul imediat, – toate acestea există și se manifestă într-un context social și lingvistic cu rădăcini adânci în conștiința și cultura spirituală a poporului. În afara acestui context opera lui Creangă se prezintă ca o apariție în multe privințe rigidă și schematică. Or, contextul despre care vorbim, nu poate fi transmis de nici o traducere, de nici un traducător; el, contextul, trebuie să fie cunoscut și trăit de cititori, care și integrează opera artistică respectivă în lanțul culturii naționale și a experienței personale. Un cititor venit din afara textului e pândit de pericolul să rămână la suprafața lui.

Prin aceasta se explică, cred, și faptul că în lumea cititorului de limbă maternă, opera lui Creangă e plasată, de regulă, la capitolul *Literatura pentru copii*. Caracterul general-național și general-popular al operei scriitorului apare în acest caz ca și cum estompat. Aproape tot ce a făcut și a scris Creangă e legat, într-adevăr, de destinul școlii și al copilului; activitatea pedagogică, autor de manuale pentru clasele primare, de basme și povești, creatorul aceluia poem epic unic al copilăriei și copilului din totdeauna, care sunt *Amintirile din copilărie*, pare-se, justifică pe deplin această calificare. Cu toate acestea în subsolurile conștiinței sale Creangă rămâne un scriitor gray, întors cu fața spre maturi, motivul copilăriei servindu-i doar ca *pretext* pentru tratarea unor chestiuni fundamentale privind existența și conduita umană; printre acestea: sensul vieții și al morții, corelația dintre adevăr și minciună, curaj și lașitate, generozitate și perfidie, egoism și solidaritate și multe altele.

În legătură cu cele spuse până aici se află și problema *umorului* și *satirei* în opera lui Creangă, coraportul dintre veridicitatea faptului autentic și invenția artistică propriu-zisă, dintre realism și ficțiune sau convenționalism. S-a afirmat, și în mare măsură pe bună dreptate, că opera lui Creangă se înscrie pe orbita creațiilor de tip realist, căci anume realitatea istorică constituie temelia poveștilor, dar și a povestirilor, *Amintirilor* etc. S-a exagerat, însă, când s-a încercat să-l prezinte pe autorul lui *Harap Alb* drept un adept învederat al *realismului critic* cu o conștiință și pronunțată

orientare *social-satirică*. Fără a exclude și anumite note de acest fel, trăsătura dominantă a scrisului crengian, și despre asta s-a mai spus, rămâne *umorul*. E vorba de un anumit tip de umor, de un umor neacidulat și mobilizator în esența lui, de un umor tămăduitor, plin de compasiune față de semenii intrați la impas. Condamnarea faptelor rele și pedeapsa răufăcătorilor pornește nu atât dintr-un sentiment de ură și răzbunare, cât din spiritul de solidaritate față de oamenii din jur, pe care autorul dorește să-i vadă mai buni, mai perfecți. De aceea execuțiile fizice și morale, cărora sunt supuse personajele așa zise negative, la fel ca în poveștile populare, nu trezesc repulsie și indignare. *Jocul de-a execuțiile*, care și are loc de cele mai multe ori, stârnește ilaritate, radiază voie bună, proclamă sănătate morală. Contează nu suferințele celui ce-și ispășește păcatele, ci însuși rezultatul final, pentru care militează eroul, iar împreună cu el, și autorul. Or, acest punct final îl constituie, de regulă, valorile fundamentale ale naturii și comportamentului uman.

Umorel lui Creangă, pe de altă parte, nu-i unul senin și lipsit de probleme, cum ar putea să pară. M. Sadoveanu zicea despre marele humuleștean, că el cu un ochi râde, iar cu altul plânge. Scriitorul râdea contagios și radia din străfundul ființei sale voie bună și optimism. Spicuim câteva mărturii. „Printre atîția dascăli severi și înăcriți, cari mi-au chinuit în orele de clasă zilele copilăriei, – își amintea scriitorul Jean Bart, fost elev a lui Creangă, – îmi apare figura blîndă și jovială a lui I. Creangă pe care toți băieții îl iubeau. Omul acesta, înalt și burtos, veșnic cu surîsul pe buze, radia pretutindeni pe stradă, ca și-n casă, în vorbă ca și-n scris, aceeași lumină, bunătate și veselie”. „Cînd rîdea Creangă, – nota Ia. Negruzzi, – ce hohot puternic, plin, sonor, din inimă, care făcea să se cutremure păreții!”

N. A. Bogdan: „Bărbat chipeș, bălan, aproape roșcovan, la față și la păr, cu glas limpede și puternic, ochii verzui, pătrunzători, vorbind blînd și familiar cu oricine-i făcea cunoștință, Creangă devenea din primul moment simpatic tuturor celor cu care sfătuia ceva”. Și ultima mărturie, care aparține unuia din colaboratorii lui Creangă la întocmirea manualelor școlare, lui Grigore I. Alexandrescu: „Cînd mi-aduc aminte de *Dînsul*, parcă-l văd așa: nalt, gros, greoiu, cu fața rotundă, cu privire limpede și isteată, glumeț la vorbă; purta în cap o pălărie mare, cu un băț gros și cioturos în mână, îmbrăcat veșnic în straie de șeiac. El era cunoscut în toată lumea din Iași, era prietenul tuturor; popii, profesorii, magistrații, militarii, studenții, îl cunoșteau tot așa de bine ca și negustorii, mahalagii și bătăușii de la alegeri”.

În același timp noi știm prea bine, că viața personală a lui I. Creangă n-a fost una lipsită de griji și de dureri, că nedreptățile sociale n-au fost trecute cu vederea de autorul *Amintirilor*. Jovialitatea și veselia îi sunt proprii, însă Creangă îmbracă masca optimismului și atunci, când al doilea ochi plânge. Înzestrat cu minte neordinară și excepționale aptitudini feciorul de răzeși din Humulești carieră deosebită n-a făcut. Exmatriculat de biserică pentru erezii de felul: că frecventează teatrul, trage cu pușca în ciorile de pe turnul mănăstirii Golia, își tunde, în pofida

canoanelor existente, cozile de la ceafa; împovărat de grija familiei numeroase (6 frați și surori) rămase după moartea timpurie a părinților; căsătoria cu Iliana Grigoriu și părăsit de aceasta; feciorul Constantin, care îi făcea probleme peste probleme; în sfârșit, boala grea (epilepsia), moștenită de la mama (primul acces a avut loc în anul 1877) și care i-a cauzat și sfârșitul tragic în decembrie 1889, – toate acestea și multe altele nu ne dau motive ca să vorbim despre un Creangă fericit. Aspectul dramatic al vieții n-a fost reflectat direct în opera scriitorului, ceia ce vorbește odată în plus despre excepționala cultură interioară și delicatețe sufletească a feciorului mai mare a lui Ștefan Ciubotaru din Humulești. Nu s-a plâns și nu s-a vrut consolată din partea nimănui, căci pe lângă multe alte calități Creangă a posedat într-un grad superior simțul omeniei și demnității. Drama aceasta erumpea rar, și numai la temperatura mării prietenii dintre autorul *Amintirilor* și autorul *Luceafărului*. Spicuim din scrisoarea din decembrie 1877: „Bădie Mihai, ai plecat și mata din Iași, lăsînd în sufletul meu multă scîrbă și amăreală. O prietenie care ne-a legat așa de strîns nu poate să fie ruptă fără de ciudă din partea aceluia care rămîne singur. Această epistolă ți-o scriu în cerdacul unde de atîtea ori am stat împreună, unde mata, uitîndu-te pe cerul plin de minunății, îmi povesteai atîtea lucruri frumoase... frumoase... Dar coșogemite om ca mine a început să plîngă... Bădie Mihai, nu pot să uit acele nopți albe, cînd hoinăream prin Ciric și Aroneanu, fără pic de gînduri rele, doar din dragostea cea mare pentru leșul nostru uitat și părăsit”. Iată și strigătul aproape disperat din altă scrisoare către același adresant: „Vino, frate Mihai, vino, că fără tine sînt străin”. În această ambianță și atmosferă psihologică își scria nemuritoarele sale opere în bojdeuca din mahalaua Țicăului scriitorul Ion Creangă. Ca să poți să te menții permanent în marginile unei literaturi „vesele și optimiste”, cum a făcut-o el, trebuie să posezi nu atît voință de fier, cât mai cu seamă să te pătrunzi de convingerea nestrămutată în posibilitatea perfecționării naturii umane cu ajutorul cuvîntului, în victoria binelui asupra răului, a frumosului asupra urâtului.

De menționat, în sens de continuitate, că destinul tragic cu înfățișare veselă și optimistă al lui badea Cireș din cunoscuta nuvelă a lui Ion Druță *Bătrînețe, haine grele* își trage obârșia din aceeași țărână, din care s-a alimentat și s-a constituit personalitatea lui Ion Creangă dimpreună cu toți eroii creațiilor sale.

M. Eminescu a fost primul, care a sesizat excepționalul talent al lui I. Creangă, i-a încurajat munca la manuale, l-a îndemnat să scrie, l-a introdus în cercul *Junimii* și al *Convorbirilor literare*, i-a apreciat strădaniile creației, spunându-i părănteste în legătură cu povestea *Harap Alb*: „Lasă, Creangă, ai să citești în *Junimia*, tu n-ai nevoie să fii corectat de nimeni”. În raportul din 26 mai 1876, adresat ministrului instrucțiunii publice de către inspectorul școlar M. Eminescu, se conținea o analiză detaliată și o apreciere entuziasmată a manualului *Povățuitoriu la citire prin scriere*, întocmit de I. Creangă și partenerii săi. În concluzie autorul raportului scria: „Aceste laude s-ar părea exagerate în alte țări, dar într-una noastră nu sînt decît juste. Oricît de modestă în aparență ar fi

cartea, ea însemnează începutul unei reforme adânci în instrucția elementară: ea a rupt-o cu dogmatismul; izvorul metodei propuse este însăși natura inteligenței, procesul ei de dezvoltare”. Spiritul creator, antidogmatic al gândirii crengiste, uriașul lui intelect, bazat pe cultura milenară a poporului, evidențiate și sprijinite de Eminescu, și-au găsit o întruchipare pleneră în opera scriitorului. În toate împrejurările, inclusiv și în ziua de astăzi, această operă cheamă spre descătușare sufletească și declanșări de inițiative, spre instaurarea unei lumi mai drepte, mai bune și mai armonioase.

Tradiții și modernitate în creația lui

Vasile Alecsandri⁵⁷

Moștenirea literară a lui Vasile Alecsandri reprezintă, explicit sau implicit, inepuizabile valențe cognitive, etice și estetice, care își așteaptă cititorul împătimit de frumos și avizat în ceea ce privește valorile fundamentale ale istoriei neamului.

Numele lui Vasile Alecsandri continuă să rămână unul emblematic, el reprezentând în chip strălucit pleiada scriitorilor pașoptiști care au contribuit nemijlocit la crearea literaturii naționale moderne. Timp de jumătate de secol – din 1840 când își face debutul cu nuvela *Buchetiera de la Florența* și până în 1890 când pune la punct ultima corectură a dramei *Ovidiu* – Alecsandri a fost o prezență vie și indispensabilă a vieții publice și literare din țară, contribuind plener și cu totală dăruire la conturarea imaginii poporului său în propria conștiință și în viziunea popoarelor lumii. A lăsat o vastă operă literară, a cultivat, cu ușurință și îndemânare, aproape toate genurile literare, s-a afirmat ca un neostenit animator cultural și militant politic, fiind de cele mai multe ori un pionier, un adevărat deschizător de drumuri. La numai 40 de ani ai vieții sale Alecsandri s-a învrednicit de înaltul titlu de *bard național*, de altfel unicul scriitor român care a apucat să fie recunoscut vreodată în această postură.

Viitorul scriitor s-a format în mediul unei familii boierești, care nu era străină și refractară înnoirilor, progresului și culturii. În casa părintească face cunoștință și stabilește legături strânse cu oameni din popor, cu copii de origine socială modestă, care au lăsat urme de neuitat în inima și memoria viitorului scriitor și militant politic. De pe atunci el a surprins și a sesizat in justiția și inegalitatea socială, ce se manifesta până și în atitudinea cât se poate de diferențiată a celor din jur

⁵⁷ În prezentul eseu sunt reluate – din motive dictate de necesitatea întregirii comentariului științific – câteva teze și exemple din eseu intitulat: *Mereu prezentul la datorie: Vasile Alecsandri*.

față de odrasla de boier Vasile Alecsandri, pe de-o parte, și față de feciorul de țigani robi Vasile Porojan, pe de alta. Studiile la pensionul lui Cuénim, continuate apoi la școlile și colegiile din Paris, familiarizarea cu bogatele tradiții ale culturii franceze, chiar însăși aflarea timp de mai mulți ani într-un mediu, în care era încă vie amintirea anului 1830 și înlăuntrul căreia se pregăteau latent evenimentele de la 1848, au contribuit în chip substanțial la formarea concepțiilor progresiste, democratice și moderne asupra mersului istoriei și dezvoltării societății.

Întors în țară, împreună cu prietenii și tovarășii săi de generație – M. Kogălniceanu, A. Russo, C. Negruzzi și alții, Alecsandri se include din mers, fără nici o ezitare, în pregătirea evenimentelor revoluționare de la 1848 și unirii Principatelor Moldovei și Munteniei, care urma să se producă în 1859. Alecsandri participă nemijlocit la traducerea în viață a programului cultural-literar, schițat de M. Kogălniceanu în celebra *Introducere* la revista *Dacia literară* (1840). Călătoriile prin țară, pe care le întreprinde regulat poetul, începând cu anul 1842, îl duc pe tânărul avid de frumos la izvorul nesecat al poeziei populare. Descoperirea comorilor poeziei populare, printre care se numără și capodopere ale genului cum ar fi *Miorița*, *Mihu Copilul*, *Toma Alimoș*, *Codreanu*, *Bujor* etc. i-au servit scriitorului drept model și imbold în ce privește determinarea propriului drum de creație. Căci poetul a preluat din poezia populară nu numai anumite procedee, imagini și subiecte, dar a asimilat în bună parte și în chip organic modul popular de a gândi, de a vedea lumea. „Am scris atunci, – își amintea peste ani poetul, – sau, mai bine zis, am improvizat cele mai bune poezii ale mele: *Baba Cloanța*, *Strunga*, *Hora*, *Crai Nou* ș. a. și mi-am propus să las de o parte încercările mele de versificație franceză pentru ca să urmez calea pe care mi-am deschis-o singur în domeniul adevăratei poezii românești”. Întâlnite cu deschidere și entuziasm de către reprezentanții elitei progresiste și cu viziuni modeme asupra lucrurilor, creațiile artistice cu pricina erau etichetate cu dispreț și îngâmfare, în unele saloane, drept *poezii de colibă*.

Poezia lui Alecsandri s-a constituit, de-a lungul anilor, într-o serie de cicluri, titlurile cărora vorbesc de la sine despre problemele dezbătute și orientarea generală a creației scriitorului: *Doine*, *Lăcrimioare*, *Suvenire*, *Mărgăritarele*, *Pasteluri*, *Legende*, *Legende nouă*, *Ostașii noștri*; unele au rămas risipite prin diferite publicații – altele s-au păstrat în manuscris ca să vadă lumina tiparului după moartea scriitorului. Basmele și legendele versificate și mult amplificate de Alecsandri, sunt o continuare și o completare a liricii intime și de dragoste a poetului. *Mărioara Florioara*, *Înșirate*, *mărgărite*, *Legenda ciocîrliei*, *Legenda rândunicăi*, *Legenda lăcrimioarei* – fiecare în parte și toate luate împreună – conțin pagini de poezie autentică.

Adept al crezului că literatură artistică are datoria să oglindească viața așa cum este, „adevărul neprelucrat” (*Adevărul și minciuna*) servindu-i călăuză, Alecsandri a criticat fățiș și vehement multe plăgi și nedreptăți sociale, chiar dacă această critică nu a fost întotdeauna pe placul celor care aveau în mână pâinea și cuțitul. Să ne aducem aminte, în această ordine de idei, de accentele

puternice îndreptate împotriva tiraniei țariste din *Pohod na Sibir*, de izbucnirile protestatare împotriva regimului de împilare din *Plugul blestemat*, de spiritul revoltei mocnite din ciclul *Ostașii noștri* etc.

Spre deosebire de alte cicluri și grupaje de versuri, care cuprind, de regulă, scrieri eterogene ca tematică și expresie literară, compartimentul *Pasteluri* se remarcă printr-o evidentă unitate tematică și stilistică, printr-o concepție articulată privind ansamblul, dar și detaliul artistic în manifestările sale concrete.

Citind și savurând pastelurile rămâi cu senzația că ele sunt străbătute de la un capăt la altul de două torente paralele: unul care plutește la suprafață și se desprinde direct din cele descrise și relatate de autor; altul – situat mai în adâncime, la început aproape insesizabil și imperceptibil, dar care până la urmă anume el vine să domine textul și atmosfera generală. Ridicarea la suprafață a torentului interior și subtextual se produce, de regulă, spontan, imprevizibil și capătă pe neașteptate dimensiunile unei adevărate explozii, care produce un efect deosebit de puternic și reflectă într-o lumină nouă întreaga semnificație în ansamblu.

Vorbind despre pasteluri e nevoie să remarcăm o trăsătură definitorie a lor, ca de altfel, a întregii creații alecsandriene, și anume: caracterul lor viguros și pe de-a-ntregul optimist. De aici – luminozitatea, voia bună și umorul fermecător al multor scrieri care reprezintă acest compartiment. De aici pornește și obsesia culorilor deschise, tonificatoare, în mod special a celei *albe*. *Alba* lună, fluturi *albi*, fantasma *albe*, clăbuci *albii*, câmpul *alb*, vălul *alb* de promoroacă, valuri *albe* trec în zare, urme *albe*, fulgi *albi* de zăpadă, fumuri *albe* se ridică, lac *de lapte*, zăpada *albicioasă*, nori *albii*, fețe *dalbe*, ștergare *albe*, umeri *albi*, sân *alb* de lăcrimioare, *albul* nor, *albe* năluciri, rotunzi și *albiori* doi nuferi plutitori, *dalba* luncii feerie, sânuri *albe*, *albele* picioare, cofiță *albă*, râu *albiu* de stele, cal *alb* ca un mărgăritar, zale *ninsorie*, palat plin de monștri *albi* de fildeș, migdale *albe* etc. – iată metamorfoza și varietățile semantico-stilistice ale epitetului luat aici în discuție.

Pastelurile lui Alecsandri evocă tablouri ale naturii, scene tihnite de muncă și reverie. Evocarea naturii e însoțită deseori de o melancolie ușoară, odihnitoare, însă la marginea acestui tablou apare, clar și nuanțat, omul sau natura umanizată, care și determină culoarea și valoarea reprezentării în totalitatea ei.

Doar un exemplu. În pastelul *Iarna* primele trei strofe conturează, în termeni potoliți și oarecum neutri, un tablou de iama obișnuit: „cumplita iarnă cerne norii de zăpadă”, „fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi”, și, ca rezultat, mândra țară „cu o zale argintie se îmbracă”. Concomitent, soarele apare printre nori „rotund și palid”, câmpul se întinde pustiu, iar satele „se văd pierdute sub clăbuci albii de fum”. Totul e cât se poate de ordinar și într-un fel monoton chiar. Și de odată:

*Dar ninsoarea încetează, norii fug, doritul soare
Strălucește și dismiardă oceanul de ninsoare.
Iată-o sanie ușoară care trece peste văi...
În văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi.*

În cadru apare omul și atmosfera se schimbă radical: tabloul capătă viață, devine dinamic și întremător, sentimentul bucuriei și împlinirii pune stăpânire pe dispoziția și conștiința cititorului.

În timp ce în paginile diferitor publicații continuau să apară unele din scrierile sale peisagistice, Alecsandri intensifică munca asupra legendelor, care aveau să marcheze o nouă pagină nu numai în creația poetului, dar și în întreaga poezie a vremii. Inspirată din folclor sau din trecutul istoric al poporului – legendele aduceau cu sine respirația largă a construcției epice și reînviau în culori de autentică expresivitate artistică scene și personaje demult apuse. Unele personaje din legende, prin ținuta și comportamentul lor, ne duc cu gândul la celebri eroi – haiduci din nu mai puțin celebrele balade populare – *Mihu Copilul*, *Codreanu*, *Gruie Grozovan* etc. fapt care atestă o dată în plus legătura indisolubilă ce există între opera originală a poetului și creația poetică orală, pe care autorul *Pastelurilor* a valorificat-o cu atâta dragoste, gust și discernământ. Dacă de numele lui Vasile Alecsandri s-ar atașa numai descoperirea și valorificarea baladei *Miorița*, asta ar fi fost de ajuns ca el să figureze la loc de cinste în istoria spiritualității neamului.

În *Legende*, ca și în grupaje de felul *Ostașilor noștri*, Alecsandri a glorificat vitejia și virtuțile omului din popor, aflat în slujba marilor idealuri ale neamului.

În același timp, ca mare scriitor umanist ce a fost, s-a rostit categoric împotriva războiului, împotriva năprasnicilor vărsări de sânge, puse la cale de minți întunecate întru realizarea unor scopuri meschine și de acaparare. În poezia *La Sevastopol* poetul e zguduit de tabloul „marilor deșertăciuni / Cu fală-acoperite de-a gloriei cununi”; el exclamă cu durere: „Cît sînge, cîte chinuri și cîtă grozăvie / Pentr-un monarh despotic și oarba sa trufie”. Poetul visează la vremea când o „Să piară dușmănia din trista omenire, / Să nu mai fie omul unealtă de pieire” și se întrebă patetic și pasionat:

*Cînd răsări-va-n ceruri frumoasa, blinda zi
Ce din orbire cruntă pe regi îi va trezi?
Ș-a răspîndi în lume simțiri mîntuitoare,
Dreptatea, libertatea, frăția-ntre popoare?...*

Este incomensurabil aportul lui Alecsandri la dezvoltarea teatrului și dramaturgiei naționale. „Nu știu dacă am creat teatrul național – nota scriitorul într-o epistolă către un prieten, – dar știu că i-am adus un mare concurs și că aș fi fericit de a-l vedea prosperând în bine”. Ca dramaturg a pornit

să se afirme odată cu proza, adică începând cu prima sa comedie reprezentată *Farmazonul din Hirău* (1840) și terminând cu drama *Ovidiu*, varianta definitivă a căreia vede lumina tiparului în 1890. Alecsandri a scris cca 60 de opere dramatice (comedii, vodeviluri, farse, drame sociale, drame istorice etc.), dintre care până la noi au ajuns peste cincizeci. Printre acestea: *Iorgu de la Sadagura*, *Piatra din casă*, *Iașii în carnaval*, *Barbu Lăutarul*, *Mama Anghelușa doftoroaie*, *Sandu Napoală ultraretrogradul*, *Clevetici ultrademagogul*, *Boieri și ciocii* etc. Vasile Alecsandri a anticipat și a sugerat numeroase modele și tipaje care au căpătat apoi contururi definitive în opera marelui I. L. Caragiale.

Punctul de vârf al activității de comediograf a lui V. Alecsandri îl constituie dilogia despre cucoana Chirița (*Chirița în Iași*, 1850, și *Chirița în provincie*, 1852). Mulțumită ingeniozității și spiritului de observație al lui Alecsandri numele Chiriței s-a prefăcut foarte repede în nume comun, care viza un anumit tip social și uman, aflat în răspântia vremurilor sau, cum am spune azi, care traversează o perioadă de tranziție, de la mentalitatea tradițională de tip medieval la cea modernă de tip burghez. Ce mult seamănă „Chirițele și Bîrzoii” noștri de azi cu cei ai lui Alecsandri și cât de mult am fi avut de câștigat dacă din lecția pe care ne-a prezentat-o marele nostru predecesor am fi fost în stare să tragem învățămintele cuvenite!

Capitole aparte și distincte reprezintă, în istoria dramaturgiei naționale, feeria *Sînziana și Pepelea*, inspirată din tradițiile folclorice, drama istorică *Despot-Vodă* și dramele cu subiecte din antichitatea romană *Fîntîna Blanduziei* și *Ovidiu*.

Mai redusă ca volum, proza lui Vasile Alecsandri s-a impus la timpul său și continuă să mențină trează atenția cititorului avizat din zilele noastre prin ineditul ei documentar, prin vioiciunea și dinamica stilistică, prin observația subtilă, prin umorul mucalit și satira corozivă a moravurilor, timpului și tipurilor cuprinse în câmpul de observație și analiză a scriitorului. Printre acestea reținem: *Buchetiera de la Florența*, *Muntele de foc*, *Istoria unui galbîn*, *Borsec*, *Mărgărita*, *Dridri*, schița fiziologică *Iașii în 1844* etc.

Imaginea poetului Vasile Alecsandri pe care i-au conturat-o contemporanii și care a acceptat-o în bună parte posteritatea – de destin al împlinirilor și realizare plenară a frământului creator – nu reflectă întregul adevăr. S-a apelat în acest sens, în repetate rânduri, la poemul *Epigonii* de Eminescu, mai bine zis la arhicunoscutele strofe (trei la număr) consacrate nemijlocit bardului de la Mircești. Prima dintre ele:

*Ș-acel rege-al poeziei, vecinie tânăr și ferice,
Ce din frunze îți doinește, ce cu fluierul îți zice,
Ce cu basmul povestește – veselul Alecsandri,
Ce-nșirând mărgăritare pe a stelei blondă rază,*

*Acum secolii străbate, o minune luminoasă,
Acum râde printre lacrimi când o cântă pe Dridri.*

Dragostea nemărginită față de femeia iubită, așezată de poet – în strofa a doua – în „tron de aur să domnească lumi rebele”, e urmată în ultima referire la distinsul înaintaș și totodată contemporan care era autorul *Doinelor și Lăcrimioarelor*, de elogiul adus celui care „deșteaptă-n sânul nostru dorul țării cei străbune” și „revoacă-n dulci icoane a istoriei minune / Vremea lui Ștefan cel Mare, zimbrul sobru și regal”. Și toată această lume feerică de basm, ce stă sub semnul purității și înălțării sufletului uman până la limita de vârf, coboară subit și dureros în prezentul întinat și afectat de viciile pământești ale epigonilor și degenerațiilor din punct de vedere intelectual și spiritual: „Iară noi? noi epigonii?... Simțiri reci, harfe zdrobite, / Mici de zile, mari de patimi”, „Voi credeți în scrisul vostru, noi nu credem în nimic!”.

Să reținem faptul că poemul *Epigonii* poartă ca dată a scrierii 15 august 1870, adică când autorul abia împlinise vârsta de 20 de ani. Tot elanul tineresc era orientat spre ridicarea pe pedestalul memoriei a trecutului glorios în contrast cu prezentul mișel și mișelit, reprezentat de epigonii marilor figuri ale trecutului.

Apoi, trebuia să luăm în calcul o mărturisire foarte importantă, făcută de Maria Bogdan, fiica poetului, în memoriile sale și care se referă direct la subiectul tratat aici. E vorba de imaginea de sine pe care și-a creat-o poetul conștient și pe care a cultivat-o cu insistență mai cu seamă în prima parte a vieții sale. Suflet delicat și de o sensibilitate deosebită, educat în spiritul manierelor de comportament ale elitelor occidentale, în primul rând a celei franceze,

Vasile Alecsandri se străduia să răspândească în juru-i lumină și voie bună, bună dispoziție și optimism, rezervându-și „privilegiul” de a consuma de unul singur, în izolare și tăcere, durerile, necazurile și deziluziile. „Criticii, – remarcă Maria Bogdan, – care au pretins că poetul era foarte bun fără să aibă profunzime de sentimente, nu știu, fără îndoială, că bunătatea este generată de o profundă dragoste a întregii umanități și această dragoste a lui include toate formele de sentimente. Această veselie obișnuită pe care unii biografi o atribuie indiferenței față de cei din jur, era numai consecința educației pariziene, care îl obișnuia pe om cum să se poarte în societate, să nu-și demonstreze durerea pentru a-i întrista și a-i plictisi pe alții, dar această veselie era inerentă naturii sale, care-l făcea să vadă totul în culori luminoase prin prisma imaginației sale înflăcărâte pe care numai el le cunoscuse și le observase! Cât l-am văzut suferind la moartea lui Costache Negri și după ce pierdu pe fratele său, Iancu Alecsandri. Dar față de lume voioșia caracterului său învingea, ne voind ca vreo umbră de tristețe să poată mârni pe cei ce se aflau în jur. Anume din respectul față de alții și față de sine însuși el avea aceeași dispoziție și aceeași atitudine binevoitoare în toate împrejurările”.

Mărturiile Mariei Bogdan coincid întocmai cu ideile și gândurile despre sine ale scriitorului însuși, exprimându-și oarecum dezacordul cu felul cum îl tratează Eminescu în *Epigonii* „Eminescu mă numește *veselul Alecsandri*, – se destăinuia veneratul și încărunțitul scriitor lui Nicolae Pătrașcu, cunoscut în epocă cercetător literar și memorialist. – Este, desigur, o exagerare, dacă nu chiar o greșeală... Dacă am fost senin în fața lumii, este grație elasticității coardelor mele sufletești, puținței de a îndura, de a suferi în tăcere”.

O dată cu trecerea anilor și acumularea poverilor vieții, Alecsandri și-a revăzut substanțial, după cum se știe, atitudinea sa față de acest concept filosofic de total optimism și neîngrădit umanitarism. Spre sfârșitul vieții a crescut impunător numărul detractorilor și denigratorilor creației lui. Printre aceștia figurau, cât n-ar părea de straniu, și tinerii pe atunci scriitori Alexandru Vlahuță, Barbu Ștefănescu Delavrancea și, mai ales, poetul Alexandru Macedonski. Alecsandri va remarca, dându-și perfect de bine seama de deficiențele și carențele unor creații ale sale:

*Un pom produce fructe și bune ș-ades rele,
Nu se condamnă pomul securei pentru ele.
Cu timpul tot ce-i putred se scutură pierind
Și fructele frumoase rămân pe crengi lucind.*

În poezia *Fluierul*, care se identifică cu imaginea poetului-demiurg, motivul bătrâneții și al înstrăinării capătă nuanțe profund dramatice și tulburătoare. În fața uitării necruțătoare, zice fluierul, trebuie să se opună conștiința clară că soarta e totuși „mulțămitoare”, dacă am izbutit să cântăm cel puțin o doină. Iar în poezia *Unor critici* poetul se adresează direct denigratorilor săi:

*Voi ce căutați defecte în scrierile mele
Și intonați fanfare când constatați în ele
Greșeli, imagini slabe, cuvinte ce vă par
Lipsite de-armonie, erori chiar de tipar,
Voi care vă dați truda de-a șterge de pe lume
Tot lucrul de-o viață întreagă ș-al meu nume,
De ce atîta rîvnă ș-atîtea opintiri
Ca să aflați în mine a voastre însușiri?*

Iar celor care încercau să facă din Eminescu un pretext de umilire pentru bardul de la Mircești, acesta le replică, în stilul și cu seninătatea ce-l caracterizau:

E unul care cîntă mai dulce decît mine?

Cu-atât mai bine țării, și lui cu-atît mai bine.

Apuce înainte s-ajungă cît de sus.

La răsăritu-i falnic se-nchină-al meu apus.

În pofida invidioșilor și detractorilor, relațiile dintre Alecsandri și Eminescu au rămas sincere și nealterate pe parcursul întregii lor vieți. Autorul *Luceafărului* a revenit în repetate rânduri asupra importanței lui Vasile Alecsandri privind revalorificarea folclorului și tradițiilor naționale, a istoriei poporului, îmbogățind literatura română cu opere de mare valoare atât în domeniul poeziei, cât și în cele ale prozei și dramaturgiei. La rândul său Alecsandri dădea dovadă de grijă cu adevărat părintească față de colegul său mai tânăr, desenat drept rival de unii. „Una din cele mai însemnate însușiri ale lui Alecsandri, remarcă scriitorul Ion Slavici, era slăbiciunea pe care o avea pentru scriitorii mai tineri și mai ales pentru Eminescu, pe care îl socotea mai presus de sine în ceea ce privește cultura generală și pregătirea tehnică”.

Prin cele mai remarcabile realizări ale sale – iar acestea sunt multiple și neexplorate încă pe măsură – moștenirea literară a lui Vasile Alecsandri, reprezintă, explicit sau implicit, inepuizabile valențe cognitive, etice și estetice, care își așteaptă cititorul împătimit de frumos și avizat în ceea ce privește valorile fundamentale ale istoriei neamului.

21 iulie 2001

Un alt „singur împotriva tuturor”: Paul Goma

Sintagma evidențiată în titlul acestui succint studiu aparține, după se știe, lui Constantin Stere, cuprinsă fiind într-un discurs rostit de marele basarabean în parlamentul României la 15 decembrie 1915: „Am dreptul să vorbesc cum vorbesc, eu *singur împotriva tuturor*, fiindcă, D-lor, Dv. nu puteți, nu aveți dreptul să renunțați la mormintele strămoșești care zac peste Prut...” (Vezi: *Dezbaterile deputaților*, 1915-1916, p.73-75. La acest citat se referă și Zigu Ornea în prefața sa la ediția *C. Stere. În preajma revoluției*. vol. 1, București, 1991, p. X).

Discuțiile care se purtau atunci în parlament vizau oportunitatea aderării României la Antanta în speranța de a redobândi Ardealul, lăsând în continuare, cum credea C. Stere, Basarabia, pentru un termen nelimitat, dacă nu pentru vecie, la cheremul Imperiului Rus. Rusia țaristă alături de Franța și Anglia, intra, lucru bine cunoscut, în componența Antantei. C. Stere opta pentru alianța cu Puterile Centrale în frunte cu Germania, pornind de la convingerea că înfrângerea Rusiei în primul război

mondial ar fi facilitat readucerea ținutului dintre Prut și Nistru în frontierele întregite ale statului român.

În notele de față nu ne propunem să reluăm controversese asupra esenței problemei discutate acum opt decenii și ceva în parlamentul României; aici dorim doar să evidențiem *sintagma-cifru*, *sintagma-cod* din textul citat în scopul de a demonstra cât de lucid și de profund s-a dovedit a fi autorul ei în aspectul analizei și aprecierii propriei activități, conștientizate în contextul real al derulării evenimentelor istorice, dar și în acela al evoluției și consolidării propriei existențe – fizice și morale. C. Stere își dădea perfect de bine seama că mergea *împotriva curentului* oficial al timpului, fapt care se putea solda – și s-a soldat, în cele din urmă – cu o totală înfrângere personală, dar nu și cu un eșec istoric general. Autorul romanului *În preajma revoluției* a străbătut până la finalul logic, practic de unul singur, drumul autosacrificării pe care și l-a ales, conștient și benevol, chiar din start. A preferat o înfrângere în picioare unei eventuale „victorii” cerșite în genunchi.

Nu s-a cruțat pe sine, nu și-a cruțat adversarii, dar nici aceștia nu i-au iertat îndrăzneala și cutezanța, recurgând, în înverșunata bătălie pentru supremație, la cele mai perfide și reprobabile metode de discreditare și doborâre a neîmblânzitului și intransigentului oponent.

După aproape opt decenii *sintagma* despre care vorbim apare în scrisul lui Paul Goma. În *Jurnal de noapte lungă* la un moment dat citim: „...când ești **singur împotriva tuturor** (evidențierea îmi aparține – H. C.) încearcă să-ți asiguri, din tabăra opusă, dacă nu un aliat-doi... măcar pasivitatea câtorva”, (p. 130). Revenind, în aceeași ediție, (p. 322) la subiectul dat, P. Goma face trimitere (însemnările din *jurnal* aparțin lunii noiembrie 1993) la numerele 14 și 15 ale revistei 22, unde sunt înserate câteva texte-replici, privitoare la articolul din ziarul *Timpul*, intitulat ostentativ *Paul Goma împotriva tuturor* (p. 322).

Prezența lui Constantin Stere în maniera comportamentală și în viziunea lui Paul Goma asupra lumii înconjurătoare, alături de alte 3-4 nume, e una decisivă. În *Jurnal de căldură mare* (p. 203) citim textual: „Scriitorul român din acest secol, cu extrem de rare excepții (nu pot numi acum decât trei: Istrati, Stere, Lovinescu) n-a avut puterea să-și asume... condiția, n-a vrut să accepte că a fi scriitor poate fi la urma urmei, o ocupație, dar nu o profesie (și în nici un caz, meserie)”. Alături de scriitorii nominalizați mai sus, în mărturisirile lui Paul Goma mai apar, în diferite contexte și cu diferite prilejuri încă câteva nume de referință. Printre aceștia figurează B. P. Hasdeu și Liviu Rebreanu.

Prin ce s-ar înrudi și cum ar comunica spiritualicește contemporanul nostru Paul Goma cu marii săi predecesori B. P. Hasdeu, I. L. Caragiale sau C. Stere, de exemplu? Un răspuns univoc la întrebarea dată ar fi greu, dacă nu chiar imposibil, de formulat.

Câteva asemănări tipologice, paralele și coincidențe de ordin istoric, mental și biografic ar putea fi sesizate totuși, respectând desigur scara valorilor și specificul individual al personalităților nominalizate.

Mai întâi, toți cei trei stâlpi ai culturii române – B. P. Hasdeu, I. L. Caragiale și C. Stere – au traversat calea spre modernitate, spre civilizația modernă pornind de la cultura și civilizația rurală. Cristineștii Hotinului, satul Haimanalele Prahovei și Ciripcăul Sorociei constituie punctele inițiale de pe traseul lor biografic. Deplasarea din provincie, reprezentată de satul tradiționalist, spre centru, reprezentat de orașul cosmopolit s-a dovedit a fi, în sens mental, un lucru nu tocmai atât de ușor de depășit, cum ar putea să pară la prima vedere. Centrul și periferia s-au aflat permanent într-o acută stare competițională, prioritar fiind cel dintâi. Din satul Mana, județul Orhei, vine, Paul Goma, născut după 28 de ani de la moartea lui B. P. Hasdeu, la 23 de ani după trecerea în neființă a lui I. L. Caragiale și împlinind vârsta doar de un an și câteva luni la momentul stingerii din viață a lui C. Stere. Adică, născut la 2 octombrie 1935.

Există și un fir direct de comunicare și afiliațiune creativ-psihologică între aceste generații de scriitori, atât de diferiți, la prima vedere. Autorul *Scrisorii pierdute* apare, în acest sens, ca o verigă de legătură dintre generații, între mai vârstnicul B. P. Hasdeu și mai tânărul Constantin Stere. Anume „intolerantul” B. P. Hasdeu, a fost acela care a susținut, în 1891, alături de Jacob Negruzzi, printr-un raport favorabil, volumele lui I. L. Caragiale *Teatru* și *Năpasta* înaintate la premiul „Eliade Rădulescu” al Academiei Române. În rezultatul *rechizitoriului* lui D. A. Sturdza candidatul la premiu a fost însă respins sub motivul că opera teatrală a lui I. L. Caragiale păcătuiește „de imoralitate și tendință antinațională”. (Șerban Cioculescu. *Viața lui I. L. Caragiale*, București, 1940, p. 18)⁵⁸. Învinuirea a fost reluată, pe cale scrisă și orală, de multe ori. Pe la mijlocul anilor '30 un „mare specialist în materie” îl numea pe I. L. Caragiale „ultimul ocupant fanariot”, prezentându-l cititorului drept „măscărici literar”. (Vezi: Dan Hăulică, *Critică și cultură*, București, 1967, p. 266).

Relații de stimă și de încredere reciprocă se stabiliseră între I. L. Caragiale și C. Stere, cunoscându-se destul de bine personal. Din exilul său *voluntar* de la Berlin, I. L. Caragiale urmărea atent ceea ce se petrecea în țară, mai cu seamă în domeniul literaturii. Revista *Viața românească* (1906), unul din cofondatorii (principalul) căreia fusese C. Stere, era considerată de marele dramaturg drept una din publicațiile literare de cel mai înalt prestigiu. Conform mărturiilor lui Paul Bujor, cel de-al doilea cofondator al revistei, doar numai cu două luni înainte de moarte, în timpul unei călătorii-fulger în țară, I. L. Caragiale îi vizitează pe codirectorii *Vieții românești* pentru a pune un cuvânt întru susținerea fiului său mai mare Matei, „care avea examene de trecut la facultatea de

* Cercetătorul Marin Bucur susține contrariul: B. P. Hasdeu a optat împotriva premierii lui I. L. Caragiale (Vezi: Marin Bucur. *Opera vieții. O biografie a lui I. L. Caragiale*, L București, 1989, p. 350).

drept și dacă se va putea să rămână chiar la Iași ca colaborator asiduu la *Viața românească* (*Amintiri despre Caragiale*, București, 1972, p. 41). Mai înainte dramaturgul intervenise cu rugămintea de a publica în paginile aceleiași reviste un grupaj de versuri ale lui Matei; cu acest grupaj tânărul scriitor își marcă, de fapt, debutul literar.

La rândul său, C. Stere a avut pentru confratele său mai în vârstă sentimente și cuvinte de cea mai înaltă prețuire și venerație. Autorul *Scrisorii pierdute* se situa, în viziunea lui C. Stere, în vârful literaturii române moderne, alături de M. Eminescu.

În al doilea rând, personalitățile în discuție au avut a înfrunța probleme dificile legate fie de originea ne-neoșă românească, cum e cazul lui I. L. Caragiale (bunicul Ștefan bucătarul, grec de origine, a fost adus în țară la 1812 de către domnitorul Garagea), fapt pe care nu pierdeau prilejul să-l invoce la momentul „oportun”, autohtonității înveterați; fie de metamorfoza social-psihologică, pe care aveau a o traversa viitoarele personalități, și care inițial s-au format într-un mediu sociocultural străin de cel al patriei istorice, adică aflat în afara granițelor spiritualității românești, cum e cazul lui B. P. Hasdeu și C. Stere. Revenirea la patria istorică și integrarea în noul spațiu geografic și sociouman cereau eforturi enorme din partea celor care veneau să se integreze, dar și din partea reprezentanților spațiului integrator. Paul Goma provine și el din același spațiu geografic și spiritual din care își trag originile marii săi înaintași – din Basarabia. Comunitatea și tradițiile locale, modelate în conștiința trăitorilor acestui plai de mediul social, istoric în care le-a fost dat să-și ducă destinul, se profilau distinct și univoc. În spațiul general românesc destinul Basarabiei ocupă, în opinia și conștiința acestora, o poziție prioritară.

Atât C. Stere, cât și P. Goma au cunoscut din plin mizeriile regimurilor totalitare: a celui țarist și a celui comunist; primul alegându-se cu 9 ani de exil siberian, dar și cu o lună de izolare la Văcărești; cel de-al doilea – cu un tată deportat și încarcerat în Gulag-urile sovietice, iar el personal, închis fiind pentru ani în șir în pușcăriile ceaușiste, pentru ca, în cele din urmă, în 1977, să ia calea exilului, unde continuă să se afle și în prezent.

Coincidență absolut întâmplătoare, însă personalitățile la care ne referim în aceste note au urcat piscurile culturii naționale și mondiale fără a se bucura de roadele unei instruirii sistematice, fiind în fond niște geniali autodidacți. C. Stere și-a legitimat statutul de persoană cu studii universitare după trecerea sa în România, luându-și licența la Universitatea din Iași abia în 1897, adică la vârsta de 32 de ani, când el se anunțase și se afirmase deja pe scena publică ca personalitate politică și culturală de notorietate; B. P. Hasdeu a făcut doar un an sau doi la Universitatea din Harkov, în timp ce de I. L. Caragiale nu se știe nici până astăzi cu siguranță dacă a terminat sau nu gimnaziul din Ploiești. La doi ani de studii universitare se limitează și P. Goma, nevoit de împrejurări să substituie învățătura unor preocupări existențiale cu mult mai prozaice.

De domeniul coincidențelor întâmplătoare (dar nu și fără un suport anumit ce condiționează logica internă a lucrurilor) țin și capitolele finale oarecum similare ale vieții protagoniștilor noștri: *exilul*, fie el *intern* („magul de la Câmpina” – B. R. Hasdeu – își trăiește anii de la urmă în totală singurătate și izolare în ciudatul castel construit după un plan al său propriu; C. Stere se retrage, impus fiind, la conacul din satul Bucov, Prahova, unde, alături de preocupări literare, practică, cu o îndârjire profesională de invidiat, horticultura, obținând succese și realizări de pomină; I. L. Caragiale ultimii 8 ani – 1904-1912 – se află la Berlin, într-un exil așa-zis *voluntar*, în timp ce P. Goma își continuă, cum am mai spus, și azi, la Paris exilul „voluntar”, începutul căruia a fost pus în noiembrie 1977).

Protagoniștii acestui studiu au promovat, cu tenacitate și ardoare, alături de literatura artistică propriu-zisă, ziaristica, publicistica, jurnalul și polemica la zi, ca să nu mai amintim de enciclopedismul marelui filolog și istoric, care a fost B. P. Hasdeu, sau de variatele preocupări științifice ale aceluia care a fost marele politician, filosof și sociolog ce poartă numele de C. Stere.

Lor tuturor le este profund caracteristică abordarea de pe poziții critice, satirice, iar de multe ori străbătute de un sarcasm incisiv, a unor plăgi din viața social-politică și cultural-artistică a țării și a întregii societăți românești de atunci.

Mai, Iunie, 1999

Veșnicia geniului popular în publicistica lui Mihai Eminescu

I. Interferențe și viziuni etnofolclorice. Folclorul constituie una din coordonatele fundamentale ale operei și gândirii eminesciene. Perpersicius distingea, și pe bună dreptate, trei aspecte ale acestei probleme: al culegerii de către marele poet a creației populare; al inspirației folclorice și abordării unei tematici de origine și factură populară; al modului de analiză și reflectare în gândirea poetului a chestiunilor privind opera creatorului anonim.

S-a vorbit însă mai puțin de faptul că folclorismul eminescian s-a manifestat nu în forma lui „pură”, ci, de cele mai multe ori, în contextul și ambianța factorilor etnici și naționali, care influențează și determină structura și esența eminescianismului în genere. Folclorismul eminescian e o consecință, dar și oglindă a acestor factori.

Atitudinea lui Eminescu față de creația populară se înscrie, în linii mari, în perimetrul folclorismului pașoptist, și, în primul rând, în direcțiile fixate de Vasile Alecsandri – antecesorul și totodată contemporanul geniului de la Ipotești.

Pentru „bardul de la Mircești” Eminescu a avut, cu rari și mici excepții, sentimente de înaltă și neprecupețită prețuire. Cele trei strofe din *Epigonii*, consacrate bardului, stau sub semnul unui cult

evident al trecutului, în care „basmul” care „povestește” și „doina tristă a voinicului de munte” joacă un rol principal. „Alecsandri numai e din generația veche acela, – scria Eminescu în prezentarea cărții lui Ioan Slavici „*Nuvele din popor*” (*Timpul*, 1882, 18 martie), – care și-a încuscrit din capul locului talentul său individual cu geniul poporului și de aceea el, împreună cu Negruzzi, Donici ș.a. e întemeietorul unei literaturi, nu copiate sau imitate după Lord Byron sau Lamartine, ci în adevăr naționale”.

Aflându-se, în genere, în perimetrul folclorismului alecsandrian, Eminescu a mers mai departe, lărgind, adâncind și depășind considerabil frontierele stabilite de predecesorul său. În culegerea creației populare autorul *Luceafărului* opta pentru o apropiere mai mare de sursa originalului, pentru înregistrarea adecvată și autentică, fără cenzurări și redactări, a textului folcloric, spre deosebire de Alecsandri, care a fost și a rămas în multe privințe partizanul „prelucrării” și stilizării folclorului. „Unele din ghicitori, – spunea Eminescu pe marginea culegerii de *Pilde și ghicitori* adunate de P. Ispirescu, – sînt cam echivoce, dar nu ne pare rău. Cu toate considerațiile de decență literară, am dori, ca mai cu seamă elementele literaturii populare să se adune fără scăderi și nealterate prin prudenție. Tale quale”. (*Timpul*, 1880, 6 mai).

Eminescu a „corectat” esențial, față de Alecsandri, și modul de selectare, abordare și interpretare a subiectelor și motivelor folclorice în creația artistică originală. Fără a neglija aspectul istorico-social și lirico-patriotic al sursei folclorice, dominant în creația originală de inspirație folclorică a lui Alecsandri, Eminescu preferă motivele filosofice general naționale și general umane, imprimându-le deseori amploare și dimensiuni cosmice, de proporții fantastice. E suficient să amintim, în această ordine de idei, de *Călin Nebunul*, *Fata-n grădina de aur*, *Miron și frumoasa fără corp*, *Făt-frumos din lacrimă* sau de nemuritorul poem *Luceafărul*, pentru ca să ilustrăm și demonstrăm, fără tăgadă, acest gând.

Însă aportul principal al lui Eminescu în ce privește problemele folclorului, folcloristicii și folclorismului ține de altceva și anume de modul de gândire și de reflectare asupra rostului și locului creației populare în concepția despre lume și în concepția națională a poetului. Or, *sâmburele*, miezul acestei concepții îl constituie ideea de *popor*, ideea *națiune*. Deja în studiul *Influența austriacă asupra românilor din principate* (*Convorbiri literare*, 1876, 1 august) Eminescu insista cum că „producătorul materiei brute”, adică producătorul bunurilor fundamentale de primă și strictă necesitate – mîncarea, locuința și îmbrăcămintea – „este țaranul”. Tocmai țărănimea și este într-o țară „clasa cea mai pozitivă din toate, cea mai conservatoare în limbă, port, obiceiuri, purtătorul istoriei unui popor, nația în înțelesul cel mai adevărat al cuvîntului”. La 8 aprilie 1882, în ziarul *Timpul*, pe care îl redacta din toamna anului 1877, Eminescu scria: „Întîmplarea a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc poporul și am observat că modul de-a fi, caracterul poporului este cu

totul altul, absolut altul decât acela al populațiilor din orașe, din care se recrutează guvernele, gazetarii, deputații ș.a.m.d.”. Ideea că temelia poporului, a adevăratului popor, e la țară, persistă.

Ceva mai înainte, la 18 februarie a aceluiași an 1882, Eminescu remarca, că anume țăranul este unic și adevărat popor. De ce? Pentru că țăranul, „căruia nu-i dăm nimic în schimb, păstrează prin limbă și datini unitatea noastră națională. El e păstrul (?) caracterului nostru în lumea aceasta franțuzită și nemțită, el e singurul care de zece veacuri n-a desperat de soarta noastră în Orient. Așa chilos și greoiu cum este, e o parte de rezistență în el, pe care nimeni n-o poate sfărâma, nimeni îndupleca”.

La fel ca și cele două poluri statornice ale globului sideral, unite printr-o osie, în jurul căreia se învâрте aparent universul, „și în universul intelectual și moral al fiecăruia trebuie să existe poluri, idei dominante, împrejurul axei cărora să se opereze mișcarea celorlalte gânduri. Aceste idei sînt vertebrele caracterului individual, și cînd ele aparțin unui popor întreg, ele constituie caracterul național”. Aceste elemente general naționale, marcate prin proprietăți statornice, gata și ele „să răsară din elemente statornice ca și dînsele, din natura pămîntului de sub picioare, a cerului de deasupra, a statornicilor datini și gândiri ale rasei naționale dimprejur. Aceste idei se moștenesc în bunul simț comun al poporului, în aptitudini și înclinări de caracter, care le lasă părinții din părinți strănepoților lor; ele sînt însă lucruri pe cari străinii nu le pot înțelege, chiar dacă ar vorbi cu sunete românești” (*Timpul*, 1882, 1 mai).

Ideea de caracter individual și caracter național, sprijinită pe conceptul acumulării valorilor în doze necesare, stabile și determinantii privind rezultatele finale, își află în cele expuse până aici o expresie clară, firească și plenară. Acest fond stabil și individualizatoriu privind identitatea unui popor servește drept temelie pentru orice tentativă de a determina esența unor lucruri și fenomene importante, fie ele sociale, fie spirituale, în cele mai diverse domenii ale activității umane, inclusiv folclorul.

Publicistica lui Eminescu, cuprinsă în vol. IX-XIII ale *ediției Perpessicius*, încă puțin studiată, oferă un material extrem de bogat și variat (deși nici această ediție nu acoperă *întreaga* publicistică eminesciană, care urmează a mai fi identificată și depistată din paginile periodicilor vremii și, înainte de toate, din *Timpul*) în ce privește gândirea filosofică și practica literară a poetului. Actualii și viitorii cercetători vor descoperi mereu în acest nesecat izvor de cunoștințe, înțelepciune și subtilă intuiție germenele sau contururile multor adevăruri fundamentale, confirmate și scoase în plen la iveală de evoluția ulterioară a societății.

Ne vom referi doar la un singur exemplu. Lucian Blaga în cercetările sale filosofice, inclusiv în *Trilogia culturii*, se sprijină masiv pe experiența literară a marelui Eminescu. Nu face însă nici o aluzie la publicistica scriitorului atunci cînd își fundamentează concepția teoretică privind influența

mediului înconjurător, a spațiului geografic asupra psihologiei și mentalității unui popor. Or, autorul *Luceafărului* a fost – surprinzător! – și sub acest concret unghi de vedere un deschizător de drumuri.

Calificând *sentimentul spațiului* ca „sămînță” a culturii, L. Blaga, în lucrarea pomenită deja demonstrează în chip strălucit această teză, apelând la exemple din istoria spirituală a diferitor popoare. Poezia și muzica noastră populară, *Miorița* și *Doina* poartă pecetea plaiului din care au răsărit. Cităm: „Întocmai cum un cântec alpin gălgâitor, multiplicat de propriile ecouri, nu se poate imagina fără planurile verticale ale marelui munte, întocmai cum într-un cântec de joc argentinian ghicești nemărginirea melancolică și fierbinte a întinselor pampas, întocmai cum un ceardaș unguresc îl întregești, fără să vrei, cu planul neted al pustiei <...> tot așa completamentul organic al doinei și al baladei noastre ni se pare „plaiul”. Plaiul, sau spațiul ritmic alcătuit din podiș și vale. „Sufletul neamului, care se simte la el acasă numai pe plai, „are un mers care-ii aparține și-l diferențiază. Mersul acesta e ritmic suiș și coborîș” [1, p. 47].

Același lucru se întâmplă și cu dansurile populare, în sensul acesta compararea unui dans tipic – „monoton și legănat” – „cu nebunia nesatisfăcută și fără de soluție a unui dans rusesc, jucat aproape de pământ, dansatorul voind parcă să devină unu cu stepa” – e de natură să profileze două psihologii și mentalități absolut diferite, determinate de spațiul specific în care trăiesc popoarele respective. „Casele în Rusia, – continuă autorul în aceeași cheie, – cele de la țară, manifestă mai mult tendințe orizontale, ca și planul interior al vieții rusești. Casa românească nu urmărește exclusiv sau ostentativ, nici verticala, nici orizontala, ci pe amîndouă în stăpînită îmbinare și armonie, căci cadrul ei spațial (dealul – valea) nu îngăduie impertrofia unei tendinți în dezavantajul celeilalte” [1, p. 48].

Cu 55 de ani înaintea lui Lucian Blaga (studiu lui L. Blaga *Spațiul mioritic* a apărut în 1933, iar articolul lui Eminescu, la care ne referim în continuare, în 1878, 7 aprilie în *Timpul*) M. Eminescu făcea o analiză magistrală a sufletului și mentalității specifice rusești, reieșind din teoria sau sentimentul spațiului, fără însă să întrebuițeze, desigur, terminologia blagiană.

Explicarea unei întregi psihologii și mentalități naționale, în cazul de față, ale uriașului vecin de la răsărit, prin factorul spațial, e una din multiplele și uimitoarele descoperiri anticipative, de ordin etico-filosofic, ale geniului eminescian. În acest sens opera lui Eminescu rămâne mereu actuală și mereu plină de sensuri și surprize nebănuite.

II. Argumentul folcloric. Câteva decenii în urmă (1924) istoricul literar Gh. Bogdan – Duică mărturisea că lucrând la „volumul 2 și 3 din ediția populară a lui Eminescu”, aflată în curs de pregătire, și că răsfoind cu acest prilej filele îngălbenite ale ziarului *Timpul*, redactor al căruia între 1877-1883 a fost marele poet, rămase surprins cel puțin de două lucruri. În primul rând – de numărul mare de materiale neidentificate sau greu de identificat, însă care prin ținuta lor științifică și prin fondul de idei promovate ar putea să aparțină condeiului lui Eminescu. În al doilea rând, de

ținuta etică și profesionistă a polemicii dintre ziarul conservator *Timpul* și cel liberal *Românul* pe parcursul celor șase ani de bătălii politice și ideologice. „Oamenii nu-și pierdură capul. Scrisul rămase aspru, dar cuviincios...” Cercetătorul își exprima regretul, că „verva lor nu o vedem azi, nici bazele ei” [2, p. 49], făcând și o propunere, realizarea căreia rămâne în bună parte actuală și astăzi. „Acea epocă a fost o frământare atât de serioasă de fapte și idei, încât ar merita o reproducere în total, din anonim: de-o parte liberalii la cârmă, de altă parte conservatorii opozanți. Ar fi un capitol al presei de-o măreție, la noi, rară. Crestomația presei române dintre 1877 – 1882 – 1883, rămâne de făcut. Eu indic problema. Vreun tânăr istoric, pe băncile universitare încă, ar putea să o întreprindă. Căci pentru o astfel de bună operă – se va arăta și editorul, – mai curând decât ne lasă a crede mizeria actuală” [2, p. 30].

Câteva ediții selective, întreprinse anterior, cât și mai cu seamă, fundamentala *ediție Perpessicius*, continuată în zilele noastre de discipolii acestuia, au valorificat și au pus în circuit un material enorm și extrem de important în ce privește aria și reperele ziaristicii eminesciene. Patru din cele 5 volume de publicistică (vol. IX-XIII) cuprind activitatea poetului în subsolurile ziarului *Timpul*, desfășurată în sudoarea frunții până la totală istovire. Rămâne, dacă e să urmărim apelul lui Gh. Bogdan-Duică, să fie editate și opiniile oponentilor poetului de la gazeta *Românul* pentru a putea contura o imagine atotcuprinzătoare și definitivă asupra fondului de idei și dimensiunilor istorice, filosofice, științifice, etice și estetice reale cuprinse în publicistica eminesciană.

Acest sector al activității marelui poet are însă o însemnătate deosebită intrinsecă pentru descifrarea semnificației *întregii* opere eminesciene, cât și pentru înțelegerea epocii respective, văzută prin optica geniului de la Ipotești. Probleme de politică internă și externă, de economie și cultură, de istorie și literatură își află în publicistica scriitorului o expresie artistică elevată și o argumentare logico-științifică deosebit de impresionantă și convingătoare. Imensa cultură a lui Eminescu, cu rădăcinile ei adânci în cultura națională și cea universală, în tradițiile mitologico-folclorice și cele scrise ale neamului și ale lumii în necuprinsa lor diversitate și unitate i-au permis scriitorului să imprime de multe ori intervenției reportericești rigide și polemicii la zi de scurtă respirație note și temeuri artistice tulburătoare, cu ecouri prelungite în inima și conștiința cititorului. Rostul unei foi literare, sublinia Eminescu, e unul primordial în ce privește valorificarea limbii și spiritului popular, mai cu seamă în condițiile când ziarele politice, prin cosmopolitismul lor lingvistic și național afectau în modul cel mai direct procesul constituirii conștiinței de neam a poporului.

Publicistica lui Eminescu, ca și orișicare creație artistică se impune, în primul rând prin încărcătura emotivă, prin forța sugestivă a frazei și a cuvântului întrebuințat. Evocarea unor fapte sau situații concrete, actuale pentru contemporanii poetului, îi permite autorului să facă observații și generalizări privitoare la natura și comportamentul uman, valabile pentru toate timpurile. Gazeta se

considera organ al partidului conservator, însă ea purta în ansamblul ei amprenta viziunii, talentului și stilului eminescian. *Timpul* a fost de fapt o gazetă a lui Eminescu, în care chiar și idealul politic conservator apărea între versiune și într-un veșmânt strict individual și inconfundabil.

Unul din argumentele preferate ale lui Eminescu în lunga sa dispută cu liberalii a fost și folclorul, care, după cum s-a mai spus, constituia în genere o coordonată fundamentală a culturii lui spirituale. Iată de ce intercalarea în textul publicistic a unei frânturi de frază sau expresii populare, a unui proverb sau zicători, a unor parabole sau subiecte individual asimilate din folclorul național și străin (basmе, povești, anecdote, cântece satirice ș.a.) imprimă polemicii publicistice strălucire și relief stilistic suplimentar, sporește evident forța argumentului logic sau științific prin adevărul vieții acumulat de experiența populară bine cunoscută și general recunoscută de vorbitorii *acestei limbi* și de consumatorii *acestor opere*. Ne vom referi, în continuare, doar la unele exemple, după noi, mai reprezentative și mai caracteristice. Proverbul autohton în combinație cu o tradiție de sursă livrească produc un efect deosebit în ce privește demascarea mărginirii intelectuale a celor aflați la cârma statului, marea prăpastie care exista între pretențiile declarate și posibilitățile scăzute de realizare a lor [3, p. 354].

Superficialitatea politicianilor improvizați, care, întorși de la Paris caută cu orice preț să introducă legi și constituții străine, necorespunzătoare spiritului și tradițiilor naționale, Eminescu o caracterizează plastic tot printr-un proverb: „*E o zicală veche că de-ai sta să numeri foile din plăcintă, nu mai ajungi s-o mănânci!*” Și autorul consemnează zeflemitor cu mină de solidaritate: „Drept că e așa, dar cu toate acestea acele foi există. Și dacă n-ar exista, n-ar fi plăcintă. Asemănarea e cam vulgară, dar are meritul de a fi potrivită” [4, p. 18].

Popularitatea temporară a liberalilor se sprijină, după Eminescu, pe minciună, înșelând mulțimea, căreia îi promite „*munți de aur și râuri de lapte fără muncă*”.

Despre politicianul obscur Ștefan Sihleanu, Eminescu vorbește tot în expresii populare pentru a-i evidenția meritele inexistente: „*Dacă a bate câmpii și a vorbi în dodii va să zică a cugeta liber*, atunci și d. Sihleanu bunăoară ar fi liber cugetător, pe când d-sa nu-i decât candidat la academia de înțelepți de la Sadagura, unde rîvnește a intra în virtutea serioaselor sale libere-cugetări asupra bisericii și a balonului captiv” [4, p. 187].

Despre o mediocritate literară cum e poetul și dramaturgul Frederic Dame, Eminescu scrie, trecând mai apoi printr-o zicere de largă circulație: „*Dumnezeu umple lumea cu ce poate și n-avem ceartă cu cerul*. Dar pe terenul vieții publice credem din contra că orice mediocritate trebuie descurajată din capul locului și în tot felul pentru ca nici să cuteze a căuta pe seama noastră a tuturor o importanță ce nu i se cuvine, chiar dacă acea importanță s-ar mărgini la scrierea de piese rele” [4, p. 217].

Fondul și forma falsă a alegerilor în Adunarea deputaților care urmează să aibă loc, apare caracterizată laconic prin două proverbe: unul turcesc și altul autohton: „*Un proverb turcesc zice că, pentru cel ce înțelege, un fînțar sună ca o trîmbiță, iar pentru cel ce nu înțelege tobele și surlele sînt în zadar; și în orice caz, Inima nu se aprinde decît pentru cei ce văd, nu pentru cei orbi*”. Comentariile autorului în continuare dezvăluie semnificația proverbelor citate în contextul ideilor dezvoltate: „Domni-va aceeași orbi și la alegerile viitoare ca la cele trecute, trimite-se-vor din nou aceleași incapacități personificate, aceleași mutre imposibile în Adunările viitoare sau poporul românesc își va deschide ochii și va refuza concursul la încercarea de-a forma un nou cabinet de curiozități – iată întrebarea pe care noi, cîți n-am pierdut pe deplin speranța unui viitor mai bun, îndrăznim a o nega”.

În legătură cu încurcăturile ministerului de finanțe, condus de Dimitrie Sturdza, care, printr-un tertip numai de el știut prelungi anul bugetar 1879 de la 12 la 15 luni, Eminescu se referea la sugestivă păcăleală-anecdotă despre arhireul din or. Limoges, care, fiind ales în scaunul papal și răspunzând adresării supușilor săi credincioși de a face „ca să putem să săcerăm de două ori pe an” pentru a scăpa de sărăcie, preasfinția sa le răspunde: „Dragii mei, bucuros vă încuviințez cererea, ba încă, spre a vă dovedi și mai mult dragostea mea, unesc cu această binefacere și o altă, și iată anume care: în toate țările celelalte se numără numai douăsprezece luni pe an; vouă însă, feții mei, vă dau privilegiul special de a avea douăzeci și patru de luni într-un an” [4, p. 392-393].

Învățământul de toate gradele nu produce altceva „decît sute de exemplare ale *logofătului Coate-goale*, care primejduiește mersul, bazat în esență pe muncă și pe producțiune, a oricărei societăți omenești” [5, p. 225]. Caracterizarea persiflantă e reluată: „statul cheltuiește milioane pe an pentru instrucție și cu toate acestea școalele rurale”, întreținute de acesta, „există în cele mai multe locuri numai *pro forma*, iar cele din oraș, în loc de-a produce oameni, produc postulanți... Ca și din școalele noastre vechi, și din cele nouă tot *logofătul Coate-goale iese*” [5, p. 233]. Imaginea satirică a despoiatului de merite și de calități, a lui Pierde-Vară, sărac cu mintea și cu duhul, care este în tradiția populară cea a lui Coate-goale, redă esența proastei, dar și a pretențioasei pregătiri a tinerelor odrasle, orientate nu atât spre muncă onestă și adâncă profesionalizare, cît spre căpătuire cu orice preț.

A discuta cu tot felul de publicații importante și mai mărunte, de aceeași orientare, consideră Eminescu, „ar fi cu totul de prisos. *Ar însemna să între omul într-o turmă de căței de florile mărului*” [5, p. 278].

Pentru a combate goana celor de la putere după veniturile bugetare, Eminescu apelează la *Balada Mihului*, din care citează versurile:

Voinicei levinți, / Cu armele-n dinți, / Feciori buni de mîină, / Căliți, tari de vină, / Feciori groși în ceafă, / Voinici fã' de leafă.

Pe care apoi le comentează caustic: „Acum numai voinici fără de leafă nu sînt cumularzii roșii. Din contra, feciori fără de obraz, și cu multe lefuri”.

Referindu-se într-un context dat la tribulațiile binefacerii care de multe ori se termină cu nerecunoștința neagră, poetul face apel la vorba populară: „*Pe cine nu-l lași să moară, nu te lasă să trăiești*” [5, p. 349].

Pentru a-și face reclamă de recunoaștere, chipurile, internațională a diplomației liberale, oficialitățile timpului trăgeau zgomotos clopotele că reprezentanții țării sunt primiți și recunoscuți nu numai în Europa, dar și în China, Brazilia și în alte părți ale lumii, deși toate acestea nu reprezentau nimic altceva decât niște simple „acte de curtenie cari nu obligă pe nimeni la nimic”. Referința la vorba populară: „*Țara piere de tătari, baba bea cu lăutari*”, subliniază falsa importanță pe care și-o dădeau, situația ridicolă în care se pomeniră autorii acestei pseudoreclame. Apoi urmează comentariul grav și acidulat al autorului: „Bine, vreme de lăutari e asta? Vreme de temenele braziliene și chinezești? Dar arătați articolul din *Presa* țaranului, arătați-i-l proprietarului mare, negustorului, arătați-i-l oricărui om cu mințile întregi *ș-o să vă zică că vă lipsește nu o sîmbătă, ci toate...*”.

O metaforă desfășurată cu comparații și asociații bogate în sensuri, la capătul cărora se află o cunoscută și tăioasă zicere populară, sunt menite să creeze, în viziunea poetului, tabloul trist, dezastrul politic și ideologic la care a adus țara demagogia liberalilor. „Dacă lucrurile mari s-ar putea compara cu cele mici și fier berea unei societăți vechi și uriașe sâ-ar putea asemana cu turburarea dintr-un mușuroi de furnici, am putea zice că și la noi astăzi *demagogia care-a semănat vînt a început să culeagă furtună*”.

Pe parlamentarii care inventează legi de mult inventate, Eminescu îi apostrofează cu ajutorul binecunoscutului personaj satiric oriental Nastratin Hoge: „Ei bine, în loc de-a stărui pentru aplicarea strictă a textelor existente și pozitive, *Nastratin /i/și dă aerul de-a descoperi cel dintîi că ața trebuie-nodată și vine c-un proiect de lege*”

Escrocheriile financiare, ca și cele electorale ale „tagmei patriotice” sunt, după cuvintele lui Eminescu, „nu numai slove negre pe hîrtie albă de ochii lumii”; ei, „patrioții”, știu prea bine că „vor conduce strună afacerile” și că „sînt însemnați demult în cartea fericirilor”. Ceea ce se vorbește a bănuială, ei, patrioții, în considerație nu iau: „*Vorbe rele cîntă frunză și iarbă, dar patriotul adevărat n-asudă de vorbă*”. Aserțiunea e susținută și în continuare de argumente de natură folclorică, livrescă sau de proveniență orientală.

„*Ei, vorba lui Grigore Alexandrescu, „s-a schimbat boierul nu e cum /l/ știi*. De aci geaba s-o mai ținea reacția să bîrfească asupra patrioților că n-au stare și învățătură. Acu /i/și/ întreisec capitalul cu bani de hîrtie, au bancă și directori și cenzori, s-au făcut toți oameni cu dare de mîină, căci *„le-a cîntat cucul și le umblă cucul bine. Vorba ceea: nici n-au tăiat vițelul și le vin mușterii*

după piele. De-acu mai poftescă reacția asupra patrioților cu vorbe ca d-alde „*ține-te pînă să nu te rupi*” sau „*haina asta străină a ta este?*” sau „*prăvălie cu chirie și marfă pe datorie*” sau altele de-astea din înțelepciunea lui *Nastratin*. De acum-nainte sunt oameni cu greutate, partid serios, capitaliști.

Și cînd /î/și închipuiește cineva că toate aceste s-au ajuns de cătră marele partid numai prin vorbe! Patrie, libertate, egalitate, fraternitate – iată capitalul pus la mijloc de douăzeci și patru de ani de cînd există ziarul, astăzi guvernamental. *Cine poartă ploscă cu minciunile n-o duce mult, zice un proverb*, dar rău zice. Se vede că a ieșit în lume pe alte vremuri, cînd vorba nu se trecea cu una cu două, pe cînd patriotismul nu era lucrativ și martiriul nu devenise reversibil, în vremea noastră *cine știe s-o ia mai subțire acela ajunge mai departe*”. Și urmează verdictul principal: „Nu-i vorbă, tot urma alege, încît ne-am bucura să fie cum zice lumea, iar nu cum știm noi; dar deocamdată patrioții se bucură că ajung oameni mari și cu greutate”.

Acțiunile nemăsurate de acaparare de către „cinstiții mameluci” a posturilor și averilor *ne meritate* și *ne muncite* stîrnesc, a câta oară, indignarea scriitorului, argumentul folcloric dominînd și de astă dată. „Este fabula țăranului și a cloștii cu ouă de aur. Cloșca în fiecare zi da câte un ou de aur. Lacomul proprietar, voind să se îmbogățească dintr-o singură dată, spintecă pe nefericita pasăre și găsi – nimica. Așa proced și d-nii patrioți cu țara... Dorința de-a se-imbogăți prea iute nu ne mai lasă nici timpul de a munci și a produce pentru a-i satisface cu încetul. Vor tot deodată; sînt pe drum de-a spinteca această cloșcă cu ouă de aur care să numește națiunea română; în propriul d-lor interes îi rugăm să-și mai stăpînească lăcomia, căci într-o zi se vor pomeni cu biata pasăre moartă de slăbiciune și de trudă. Prin urmare, ar fi bine ca onestul vestier, înainte de-a număra și vămui ouăle de aur ale Băncei, să mai domolească zelul agenților săi de toată mîna și să mai lase să răsufle biata lume muncitoare, într-un cuvînt să nu o buzunărească decît încet și regulat, căci așa este și mai înțelept pentru d-lor, orgia putînd să ție ceva mai mult și deznodămîntul pe care toți îl prevăd, va fi ceva mai întîrziat...” [5, p. 251-252].

Poliloghia searbădă a „roșilor” caută să fie curmată prin sfaturi înțelepte de esență populară, pe care Eminescu încearcă a le da, desigur la modul ironic; „Le-am dat un sfat roșilor, – zice el – dar știu că nu-l vor urma, pentru că nu-i în folosul lor: *Vorbiți ca oamenii și nu-mbătați lumea cu apă rece*. Spuneți ce aveți de spus concret și *nu vindeți zilnic mîța-n sac cu vorbe goale*” [6, p. 136].

Veșnicii oponenți – liberalii – „*caută nod în papură*”, *cum zice omul din popor*, și fiindcă nu pot răspunde la argumente cu argumente, se agață de pretexte pe care singuri le inventează, singuri le combat”. Ei, liberalii, procedează după tipicul „judecătorilor pribegi ai vechilor noastre domenii”, care, fiind „trimiși în latul țării să judece procesele dintre oameni și fiindcă nu găseau nicăieri certe și gîlceavă, ci pretutindene bună pace, scorneau *zurba* între creștini, să le treacă de urît, să aibă ce

judeca și să câștige bani *pe ciubote* (precum se numeau pe atunci textele judecătorești), adică plată pentru alergătură” [5, p. 91]. Paralela istorică dintre acțiunile lipsite de logică elementară ale vechilor judecători din vechile timpuri și acțiunile liberalilor contemporană poetului, urmărește scopul să scoată și mai mult în evidență absurditatea politicii promovate de către politicienii rivali.

„*Cînd pisica nu-i acasă, șoarecii joacă pe masă*”, zice proverbul. Eminescu îl aplică la situația lipsei de control, de sus în jos, și de jos în sus, în sistemul parlamentar de atunci: „e natural ca la război să avem un ministru ce și-a călcat jurămîntul militar, la justiție un biet avocat de mîna a treia, la instrucție un protejat și un confrate politic al jupînului Herșcu Goldner” [5, p. 143].

Problema cîrdășiei politice, care ține locul profesionalismului și onestității, e reluată de Eminescu și e dezvoltată tot cu ajutorul unei istorii sugestive, și de data aceasta de proveniență orientală.

„Împrejurarea aceasta, a numirii unor oameni necompetenți în materie și a sustragerii lor de la servicii pe cari le-or fi pricepînd în adevăr – relatează autorul – *ne amintește o istorie ce se povestește despre Mehmed-Ali, fost vicerege al Egiptului.*

După sfatul vizirului credincios, Mehmed-Ali a trimis o sută de tineri în Franța ca să urmeze studii speciale: unii administrația, alții finanțele, alții arta militară, alții, în fine, medicina și farmacia.

Tinerii se-ntorc plini de învățătură și vizirul î/i/ pune în slujbe, însă cum? Pe militari la finanțe, pe farmaciști la administrație, pe administratori la farmacie, pe financiari la armată.

Dar ce faci, omule? – întrebă Mehmed-Ali pe vizir. De ce nu-i pui pe fiecare la locul lui?

Maiestate, răspunse înțeleptul vizir, dac-am pune pe fiecare la locul lui ar guverna ei țara, și e vorba pare-mi-se s-o guvernăm tot noi.

Ar fi bine deci – conchide sarcastic Eminescu – ca la Curtea de Casație să se numească de acum înainte tot ingineri, iar în armată tot avocați”.

Vorbind de tendințele statului Austro-Ungar de subjugare economică, poetul optează pentru *un modus vivendi* de bună vecinătate, argumentând precum urmează: „*Leben und leben las sen* este un proverb german care se tâlcuiește: „*Trăiește tu, dar lasă și pe altul să trăiască*”. O deplină subjugare economică în condițiile de astăzi a muncii e egală cu sărăcirea, demoralizarea și moartea”.

Dictonul latin *De mortias nil ni si bene* („*Despre morți – să nu vorbim nimic, sau numai de bine*”) poartă și el o încărcătură polemică: „Dacă bărbații care ne părăsesc au partea lor de erori comună la toată suflarea omenească, cînd părăsesc arena de luptă, cată să ne aducem aminte numai de serviciile mari ce le-au adus cauzei publice și o facem aceasta cu atît mai mult cînd vedem că acele servicii nu consistă, ca la multe din reputațiile uzurpate, din închipuirea greșită, ce și-ar face-o opinia publică despre el, ci sînt reale, adevărate, au lăsat urmări binefăcătoare ce subzistă pînă

astăzi”. În felul acesta dictonul de origine latină vine să caracterizeze sugestiv și lapidar stări de lucruri din țară și stări sufletești ale poetului însuși.

III. Mitul nemuririi. Războiul din 1877-1878, ca eveniment crucial în destinul istoric al țării, ocupă, după cum era și firesc, un loc deosebit de important în publicistica lui Eminescu din acești ani. Pe marele poet și patriot îl preocupau în egală măsură atât aspectele interne, cât și cele externe ale chestiunii.

Și în această bătălie, ca și în multe altele, argumentul folcloric și expresia neoașă populară i-au servit polemistului intransigent drept instrument eficace și armă ce țintea fără greș în punctele slabe ale strategiei și tacticii părții adverse. O mărturie de acest fel este și cazul povestii *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, la care autorul a apelat în două rânduri: la 14 februarie 1880 și la 19 martie 1881, în paginile ziarului *Timpul* pe care îl redacta.

Primul dintre materialele menționate începe cu aserțiunea: „Unul dintre miturile cele mai semnificative din cîte a păstrat poporul nostru este următorul”... Și urmează expunerea mitului: cum „la leagănul unui copil se coborîseră cele trei ursitoare, menindu-i una tărie, alta istețime, a treia mărire luminoasă”. Mama copilului respinge darurile ursitoarelor ca fiind prea obișnuite, dorind ca „să-i hărăzească ceva ce n-a avut încă un muritor”. Atunci „una din cele trei zîne”, îi răspunde cu întristare că îi dăruiește copilului „tinereță fără îmbătrânire și viață far-de moarte”. Fătul, ca în orice poveste, nu era un copil obișnuit („creștea văzînd cu ochii într-o zi cît alții într-un an”); ajuns la anumită vârstă „și mînat de instinctul de neîmbătrînire și de nemurire, sădit în pieptul lui, luă lumea în cap, spre a mîntui împărățiile de pieire, omenirea de dușmani”. Drumul duce „prin pustii, primejduite de zmei puternici, unde nici om, nici turmă nu putea trece și ucidea pe acei zmei, deschizînd locuri așezării oamenilor, cînd prin păduri locuite de fiară, pe cari le nimicea facînd drum vînătorilor, cînd iar prin împărății înflorite și vechi, prin orașe puternice și avute, pînă ce într-un tîrziu ajunsese în palatul unei zîne aeriene”. Aici îl așteaptă „neîmbătrînirea și nemurirea”.

După trei zile de „deplină liniște”, pleacă însă la vînat, unde „adormi într-o vale frumoasă” care s-a dovedit a fi valea „*aducerii aminte*”; pietrele și copacii, rîurile și izvoarele i-au amintit în somn „de casa părinților”, „de locurile părintești”. Fermecat și ademenit de origini, de baștină, eroul, „cum se deșteptă, încălică și luă drumul spre casă”, însă calea înapoi, lumea prin care trecea erau de nerecunoscut: pustiiurile deveniseră păduri înverzite, orașele și pădurile înfloritoare de altă dată se transformaseră în pustiiuri și ruine; nimeni nu-și mai amintea nici de faptele lui vitejești săvîrșite cîndva împotriva forțelor dușmane în numele compatrioților săi: „Ajunse într-un loc, unde știa că e un oraș mare și nu găsi decît ruine pe care pășteau caprele, întrebă pe păzitor de nu știa unde e orașul cutare, dar acesta răspunde că neam de neamul lui nu pomenise acolo decît ruine. Trecu mai departe și – unde fusese acum trei zile un pustiu întins – află un oraș foarte mare. În piața orașului văzu un grup de marmură, care-l reprezenta pe el însuși luptîndu-se cu un zmeu. El întrebă

pe orășean ce însemnează acel grup. Acesta-i răspunse că acum câteva sute de ani un viteaz, se zice, c-ar fi ucis un zmeu în locurile acestea care erau pustie, și că de atunci încoace a fost cu puțință să se așeze oameni acolo și să se ridice acel oraș”. La replica eroului din legendă cum că monumentul îl reprezintă pe el, lumea care se strânsese în jurul lui, „rîse de dînsul și-l crezu nebun”. Și tot așa, „pe orișunde trecea, pe orișunde vedea înflorire în urma faptelor lui, lumea-și bătea joc de el, îl lua în rîs, nevoind nimeni să-l creeze că el fusese acela care curățise codrii de fiară și pustiurile de monștri. Nu trei zile, cum i se părea lui, sute de ani trecuseră din timpul cînd el plecase în lume după nemurire”.

Aici povestea ia sfârșit, în evidență fiind scoasă ideea nerecunoștinței și nerecunoașterii de către contemporanii poetului a meritelor predecesorilor, a pierderii legăturii dintre generații, a pierderii memoriei istorice. Epurarea timpului, comasarea lui fantastică permite eroului să se deplaseze cu ușurință în timp și spațiu și să marcheze clar hotarele etico-morale ale unei lumi dezagregate; în același timp întreg subtextul narațiunii trădează tînga povestitorului pentru nemurirea sufletului uman, pentru eternitatea faptelor bune și frumoase, săvârșite de semenii noștri.

Trecerea de la subiectul de factură fantastică la cel de esență istorico-legendară e directă. „Cam astfel, – zice autorul, – pare și geniul neîmbătrînit” al istoriei neamului. Și exemplifică, pentru ca să ajungă la problema-cheie, ce-l preocupă pe autor – critica liberalilor: „Dacă acest geniu ar veni astăzi sub forma lui Mircea cel Bătrîn și ar zice: „Eu v-am dat independența țării, căci după ce am înfrînt oștirile turcești, m-am supus împăratului sub condiții, cari au trebuit să vă păstreze naționalitatea”, – mulți ar lua în rîs pe Bătrîn. Dacă același geniu sub forma lui Cuza Vodă ar zice: „eu v-am dat toate drepturile cîte le aveți astăzi, și numai datoria publică de șase sute de milioane e meritul vostru de patrusprezece ani încoace”, roșii i-ar răspunde „că nainte de a se pripăși un fanariot în strada Doamnei, nu existau asemenea idei”. Nu ne-am mira dacă într- una din zile roșii s-ar lăuda că ei au „creat universul” care, „înainte de partidul național-liberal nici nu exista”. Ceea ce nu e decît o absurditate. Căci „e evident că o țară care există de 700 de ani aproape, parte independentă, parte pe deplin autonomă în lăuntru său, nu are să-și mulțumească existența unui partid, care nu e decît de ieri alaltăieri și că independența, departe de a fi meritul actualei generații, e suma vieții noastre istorice, minus ineptiile unui partid compus din oameni ignoranți și de rea credință, care ne-au dat această sumă știrbită...”. Independența aparține *întregului* popor cîștigată în luptă de-a lungul *întregii* sale istorii.

E semnificativ faptul, că în aceeași bucată publicistică în care a fost încadrată povestea *Tinerete fără bătrînețe și viață fără de moarte* Eminescu, pentru a dezavua lăudoroșenia liberalilor, care, în organele lor de presă, înregistrează „toate articolele cari, cu oarecare cheltuială de fraze, sărbătorească era noiei independențe, ferindu-se cu mare grijă de a reproduce și pe acelea cari fac bilanțul acestei recunoașteri și găsesc că e foarte scump plătită”, evoca o altă poveste, mai bine zis o

anecdotă populară: „Un episcop, cercetîndu-și eparhia, ajunge și la un sat sărac, care l-a primit fără sunet de clopote.

Episcopul se cam supără de aceasta și-i zice preotului:

– Bine părinte, se poate să mă primești așa fără a trage chiar clopotul?

– Prea sfințite stăpîne, răspunse bietul preot, sînt o mie ș-o sută de cuvinte pentru a mă desvinovăți.

– Din mia și suta ceea de cuvinte n-ai putea să-mi spui și mie cîteva?

– Mai întîi de toate, Prea sfințite, biserica noastră nici n-are clopot”.

Concluzia pe care o trage autorul din cele relatate e una ironico-defăimătoare, de palmuire cu procedee pamfletare. „Acest singur cuvînt, din o mie ș-o sută, era de ajuns. Singurul cuvînt, că nimic bun nu poate veni sub auspiciile roșilor, e de ajuns pentru a ne răci pentru orice chestiune. Urmarea dovedește apoi că înnăscuta noastră neîncredere contra oricărei demagogii poate tot, contra demagogiei noastre îndeosebi, au avut totdeauna dreptate”.

A doua versiune a povestii *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte* începe, aproape ca și prima, apreciind valoarea creației populare ca atare, indicînd de data aceasta și sursa de inspirație – cunoscuta creație a lui P. Ispirescu cu același titlu, publicată pentru prima dată în 1862: „Între legendele noastre naționale e una (în colecția Ispirescu) de străveche origine și de o mare adîncime”. Urmează apoi rezumatul legendei propriu-zise: „Un om primește de la ursite privilegiul „*vieții fără moarte și tinereții fără îmbătrînire*”. Fără amănunte și detalii de altă natură se purcede la dezvăluirea esenței chestiunii, protagonistul dialogînd cu persoanele întîlnite în cale – încolo și înapoi. De fapt unde se duce eroul și de unde se întoarce, aici nu se specifică. În schimb sunt cu mult mai concrete semnele realităților etnice și geografice autohtone, atestate prin prezența *ciobanilor cu oile, a fluierului, a râului Dâmbovița și a primăriei, a trîmbițelor și tobelor* ș.a.m.d. Limbajul expunerii și cel al dialogului e cât se poate de dur și realist, lipsit de ornamente stilistice; e mult subțiată aureola mitologică și cea legendară: „Acesta trece pe lîngă un oraș și întrebă pe un tîrgoveț ce culegea mere într-o grădină, de cînd sta orașul acela? – De cînd lumea, răspunse omul culegînd mai departe. Peste cinci sute de ani omul pururea tînar trece iar prin acel oraș, dar de oraș nici urmă. Un cioban singur își păștea oile cîntînd din fluier. – De cînd s-a risipit orașul de aici? întrebă el. Ce oraș, i se răspunse. N-a fost niciodată, tot cîmp limpede, bun de pășune a fost aici. – Într-alt rînd omul pururea tînar găsi aici un codru mare și un cărbunar tăind lemne. – De cînd e codrul? întrebă. – Da cine-l mai ține minte de cîndu-i? Răspunse cărbunarul. Și, în sfîrșit, peste alte cinci sute de ani omul pururea tînar regăsi iar un mare oraș. În piață larmă, trîmbițe, tobe, steaguri, veselie. – De cînd e orașul, întrebă el, unde-i pădurea, unde-i păstorul cu fluierul? – Dar cine să-i răspundă la toate întrebările acestea? Fiecine în piață era preocupat de treburile lui proprii, de sine însuși, de ceea ce se petrecea împrejurul lui”.

Vine apoi înșirarea faptelor bune, săvârșite de erou; urmele acestor fapte se văd rămase pe pământ, dar sunt șterse din memoria contemporanilor. „Omul pururea tânăr, când trecuse pe lângă acest oraș, – citim în continuare, – făptuise multe lucruri bune. Ciobanului îi răpeau tătarii din turmă și el a alungat tătarii, cărbunarului îi urlau lupii pe lângă casă, el a stîrpit lupăriile, și-n adevăr într-o piață a noului oraș el a văzut o statuă călare c-o alebardă în mână și s-a recunoscut pe sine în această statuă. – Eu sînt acela, zise el mulțimii dimprejurul lui, dar toți rîseră de el și nu-l credeau. La arhiva primăriei stătea scris că fapta reprezentată prin statuă se petrecuse cu multe sute de ani înainte. – Dar eu sînt acela, zise el. Nu țineți voi minte că acum cinci sute de ani mă chema Dragomir și mă pusese Mircea Vodă singur în pustietatea aceasta plină de păduri, în mica cetățuie a Dîmboviței, de țineam piept tătarilor pe Ialomița? Și acum găsesc aici un oraș de două sute de mii de oameni?”

Problema principală care se pune nu e codificarea fragmentului istoric: pe scriitor îl interesează, în primul rînd, conceptul global de ființă a neamului în toate dimensiunile istorice, morale, psihologice, teritoriale, adică în manifestările lui fundamentale. Și, lucru oarecum curios, autorul se pomenește, ca și cum pe neobservate, în fața aceluiași probleme cu care se confruntă permanent în publicistica sa. Dar cine să creadă că el e geniul neamului, „pururea avînd în minte trecutul întreg și de aceea ne uimindu-se de ceea ce vede acum?” – se întrebă poetul, referindu-se la purtătorul viziunii istorice integrale, la eternul și nemuritorul erou din poveste. „Ba, – își anunță prezența eroul-fragment, eroul-secvență, – în mulțimea cea mare iată că se găsi un moșneguț cu fața vicleană, cu ochii bulbucăți și cam cepeleag la vorbă, care începu ceartă cu omul pururea tânăr, zicînd: „Ce vorbești? De cînd sînt eu există toate cîte le vezi. Înainte de mine nu erau decît *boiari* și *rumâni*. Luminează-te și vei fi, voiește și vei putea. Eu am creat țara aceasta, înainte de mine nu era nimic”. Omul pururea tânăr rîse, îi dete cu tifla moșneagului și se făcu nevăzut”. S-ar putea bănuși în aceste reflecții preocupările fundamentale ale lui Eminescu privind rostul și semnificația veșniciei geniului uman raportat la ființa trecătoare a individului de rînd, temă, abordată de el în atîtea creații poetice, inclusiv și în *Luceafărul*. Și poate n-am forța prea mult lucrurile, dacă am încerca să distingem în omul veșnic tânăr pe însuși Poetul-demiurg, iar în „moșneguțul cu fața vicleană” – pe capul partidului liberal.

Imaginea binoclului istoric întors în partea opusă și deci cu o imagine a trecutului așezată la distanță are menirea de a demonstra că la 1654, „La încoronarea lui Constantin Basarab”, se juca „tot piesa de azi”, numai că „în alte costume”, și că „cei 100000 de dorobanți și seimeni”, care l-au trădat mișelește pe domnitor, după ce-i jurase cu mâna pe Evanghelie, credință și devotament, nu se deosebeau întru nimic de cei care îi jurase credință și devotament lui A. I. Cuza la 1859 și pe care l-au trădat și l-au vîndut la 1866. Aluzia la liberali e mai mult decît transparentă.

Însă toate acestea sunt proiectate de poet pe fundalul strălucitorului portret fizic și moral al lui Ștefan cel Mare în raport cu măreția căruia nimicniciile lumii terestre apar în dimensiunile lor

desfigurate și crîmptoșite: „Capul ce stă sub această coroană e mare, fruntea largă, ochii mari pe jumătate închiși, căutarea tristă și întoarsă oarecum în sine însuși, sprîncenele lungi și nasul fin, fața lunguiață și palidă, barba mică și neagră în furculițe, părul capului lung acoperind spatele și umerele”⁵⁹. În comparație cu figura luminoasă a marelui și înțeleptului Domnitor imaginea moșneagului cepeleag, evocată mai sus, devine pe de-a dreptul ridicolă.

Întrebările formulate la încheierea acestui zguduitor eseu conțin clar formulat și răspunsul poetului. „Dar dacă vremea, acest veșnic regizor, a scos piesa din arhivă și ne-o reprezintă astăzi cu costume schimbate și cu alți actori, oare omul pururea tînăr, geniul neamului, a venit asemenea între noi? Oare n-am auzit cumva că iubirea de patrie nu e iubirea brazdei, a țărînei, și a trecutului?” Fără îndoială, că geniul veșnic viu și veșnic tînăr al poporului rămâne să vegheze și să întruchipeze simbolul garanției și nădejzii lui de supraviețuire fizică și spirituală. La temelia acestei nădejdi se află, în viziunea lui Eminescu, istoria, reprezentată de marii ctitori ai neamului, de domnitorii Mircea cel Bătrîn și Ștefan cel Mare. Anume acest veac germinatoriu, veac de aur al istoriei naționale reprezintă miezul, sâmburele nealterat de vicisitudinile timpului al ființei noastre, de aici trebuie să pornească noii și puternicii vlăstari ai înfloririi și regenerării neamului. Eminescu deplasează accentele simbolicii de la eroul basmului ca personaj individual spre mitul sublimat al poporului ca colectivitate nepieritoare.

Apare în mod firesc întrebarea: ce coraporturi conceptual-artistice și ce grad de influență și interferență ar putea fi stabilite între povestea *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte* și scrierile publicistice cu pricina ale lui Eminescu. O analiză oricât de sumară a textelor în cauză ar contribui la elucidarea unor chestiuni concrete privind utilizarea măiestrită de către marele poet a argumentului folcloric în disputa cu oponenții săi politici, cât și conturarea mai plenară și dintr-un nou unghi de vedere a problemei globale „Eminescu și cultura populară”.

Considerată drept unul din cele mai frumoase basme naționale, dar și ca un caz „foarte curios” în felul lui (C. Bărbulescu), povestea „*Tinerețe fără bătrînețe...*” constituie o mostră aproape singulară („nu se mai găsește... într-o schemă asemănătoare”) nu numai în masivul folcloric autohton, ci și în cel al popoarelor lumii. Ceea ce de loc nu exclude aflarea unor „motive separate” în „variantele unor altor timpuri”, în parte în basmul celtic *Bătrînețea lui Osian* sau în povestea bretonă *Château de cristal* [7, p. LVI-LVII].

Naratorul, P. Ispirescu, a auzit povestea, după propria-i mărturisire, de la tatăl său, trăitor din mahalaua Udricani din București între 1838-1844. E prima creație de acest gen publicată de povestitor la îndemnul lui Ion Ionescu de la Brad și N. Filimon, în paginile ziarului *Țăranul român*,

⁵⁹ Poetul reia aici descrierea Coroanei și portretului marelui voievod Ștefan cel Mare făcută câțiva ani mai înainte, la 30 septembrie 1877, într-un articol consacrat centenarului sîngeroasei drame: decapitarea de către turci a domnitorului Moldovei Grigore Ghica. „La Puma, – scrie el, – un călugăr bătrîn mi-a arătat locul înlăuntrul bisericii în care stătea odată aninat portretul original al lui Ștefan Vodă”.

nr. 1 din 1862. Eminescu o fi citit povestea în una din cele câteva ediții ale *Basmelor românilor* ale lui Ispirescu apărute până la 1880. Din acest an, se presupune, ține cunoștința personală dintre M. Eminescu și P. Ispirescu. În tot cazul în câteva din scrisorile sale adresate de P. Ispirescu cercetătorului ceh Urban Larnik, preocupat la acea dată de întocmirea unei antologii literare, autorul povestii *Tinerețe fără bătrânețe...* recomanda pentru a fi incluse în antologia proiectată și bucăți din Eminescu; iar în epistola din 12/24 martie 1881 preciza: „Voi consulta pe d. Slavici ori Eminescu despre bucățile cele mai alese ale autorilor ce mi-a recomandat d. Maiorescu și le voi copia” [8, p. 698].

Ceea ce l-a impresionat pe Eminescu la lectura basmului *Tinerețe fără bătrânețe...* a fost, după cum am mai menționat, ideea veșniciei tinereței, a vieții, visul din totdeauna al muritorilor de pe pământ. Ideea a fost reținută în forma ei generală; schema basmului și amănuntele concrete legate de peripețiile eroului, în momentul când poetul își scria bucățile de publicistică, se epurase, probabil, din memorie, iar sarcinile politice și artistice, pe care și le propunea poetul să le rezolve, nu făceau strict necesare reținerea lor. De aceea autorul, repovestind conținutul poveștii, improvizează, în cheia și în spiritul creației populare, introducând amănunte și motive noi, renunțând la altele, considerate în împrejurările date ca inutile.

Schema și logica basmului lui P. Ispirescu e următoarea. Un împărat mare și o împărăteasă, „amîndoi tineri și frumoși”, nu pot să aibă copii. Unchiașul dibaci, căruia i se adresează după sfat și ajutor, îi previne, că vor avea numai un singur copil, însă „parte n-o să aveți de el”. Spre bucuria fetelor împărătești, „peste cîteva zile împărăteasa se simți însărcinată”. Însă bucuria repede trece în scîrbă: copilul, încă înainte „de a veni ceasul nașterii” se pune pe plîns. „Toate bunurile lumii, făgăduite de împărat, nu-l puteau liniști. Numai promisiunea că îi va da *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte* a dezlegat ghemul facerii. Dat la fel de fel de învățături, copilul, așa cum cere povestea, „învăța într-o lună” cât alții învățau „într-un an”. La vârsta de cincisprezece ani, plîns de părinți și de curteni, Făt-Frumos, căci așa-i spunea băiatului, pleacă în lume după norocul promis de împărat (în versiunile Eminescu – de ursitoare). Din grajdul împăratului Făt-Frumos alege nu calul cel mai arătos, ci pe cel mai „răpciugos și bubos și slab”, însă care s-a dovedit a fi, așa cum se obișnuiește în povești, nemaivăzut de înțelept și năzdrăvan. Cu hainele și armele „de flăcău ale tatălui, curățite de praf și de rugină”, Făt-Frumos pornește în căutarea norocului. După o călătorie de „trei zile și trei nopți... ajunse la o cîmpie întinsă, unde era mulțime *de* oase și de oameni”. Aceasta era moșia „unei Gheonoaie, care e atît de rea, încît nimeni nu călca pe moșia ei, fără ca să fie omorît”. În lupta cu groaza pădurii voinicul „îi luă un picior cu săgeata”, apoi era gata să-l iee și pe al doilea. Învinsă, aceasta îi oferă un bogat ospăț, iar învingătorul îi pune piciorul „la loc și ea îndată se vindecă”. Respinge propunerea de a se căsători cu „una din cele trei fete... frumoase ca niște zîne”, continuîndu – și calea. Mai departe – „o cîmpie frumoasă, pe de o parte cu iarbă

înflorită, iar pe de altă parte – pîrlită”. Aici se afla moșia Scorpiei, soră cu Gheonoaia și care era tot atît de rea ca și soră-sa. Iarba păzită de soră-sa era pîrlită; în luptă învinge și de astă dată Făt-Frumos împreună cu calul său năzdrăvan; și când era pe ce să-i taie capul, ea „se rugă cu lacrimi ca s-o ierte, că nu-i face nimic și, ca să-l încredințeze, îi dete în scris cu sîngele ei”. Ajunși la palatul unde locuia *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte*, care era „înconjurat cu pădure deasă și înaltă”, de „toate fiarele cele mai sălbatice din lume”, reușesc să sară, peste obstacole și primejdii, în mijlocul paradisului. Cele trei femei din palat l-au primit cu dragoste și bucurie. „Încet, încet, se deprinseseră unii cu alții, își spuse istoria și ce păți pînă să ajungă la dînsele, și nu multă vreme se și însoți cu fata cea mai mică”. I s-a pus o singură condiție: poate merge oriunde, „numai pe o vale, pe care i-o și arătară... să nu meargă, căci nu va fi bine de ei; și-i spuseră că acea vale se numea *Valea plîngerii*”. (La Eminescu în prima variantă – valea „*aducerii aminte*”). „Petrecu acolo vreme uitată, fără a prinde de veste, fiindcă rămăsese tot așa de tînăr, ca și cînd venise”.

Fatala vânătoare și goana după iepure pînă în *Valea Plîngerii*, după care îl apucă dorul nestăvilat de casa părintească. „Toate rugăciunile celor trei femei, precum și ale calului, n-au fost în stare să-i potolească dorul părinților”, care-l „usca pe de-a-ntregul”.

Începe calea întoarsă și Făt-Frumos poposește prin locurile pe unde a trecut la venire, nerecunoscîndu-le și nerecunoscîndu-l, totul schimbîndu-se din temelii. Pe moșia Scorpiei „găsiră orașe, pădurile se schimbaseră în cîmpii”, despre stăpîna moșiei băștinașii „răspunseră că buneii lor auziseră de la străbunii lor povestindu-se asemenea fleacuri”. La replica lui Făt-Frumos „Cum se poate una ca asta?... mai alaltăieri am trecut pe aici” – „Locuitorii rîdeau de dînsul, ca de unul ce aiurează sau visează deștept, iară el plecă înainte, fără a băga de seamă că barba și părul îi albise”.

Situația se repetă și atunci când ajunge pe moșia Gheonoaiei și când „barba albă” îi ajunsese „pînă la brîu”; și când „ajunse la împărăția tătîne-său”. Și aici, ca și mai înainte, – „alți oameni, alte orașe, și cele vechi erau schimbate de nu le mai cunoștea”. Palaturile părinților se aflau în paragină, „dărîmate și cu buruieni crescute pe dînsele”. Semnul bătrîneții, al poverii timpului apăsa peste tot și peste toate. „Căutînd într-o parte și în alta, cu barba albă pînă la genunchi, ridicîndu-și pleoapele ochilor cu mîinile și abia umblînd, nu găsi decît un tron hodorogit; îl deschise, dară în el nimic nu găsi; ridică capacul, și un glas slăbănogit îi zise: – „Bine ai venit, că de mai întîrzi ai, și eu mă prăpădeam”. O palmă îi trase Moartea lui, care se uscuse de se făcuse cîrlig în chichiță, și căzu mort, și îndată și se făcu țărînă”.

În locul *tinereții fără bătrînețe și a vieții fără de moarte*, care în aparență, au fost atît de aproape și atît de sesizabile, se reinstaurează ciclul tragic al existenței cu *bătrînețe grele și moartea neîndurată*. Eminescu schimbă radical această finalitate tragică a existenței umane prin una de esență tragic-optimistă, sesizând în chiliile trecutului îndepărtat – germenul prezentului și viitorului, în fatalitatea de altă dată a scurgerii timpului – proiectarea sălbătăciunilor omenești, în

tiparele idealului general-uman al basmului popular – conceptul reînnoit al istoriei naționale. (De altfel, cifra *500 de ani* care revine în repetate rânduri în varianta a doua eminesciană e tot un ecou al realității: cam tot atâția ani se împlineau de la epoca de glorie de formare a vechilor state feudale din preajma Munților Carpați). E un proces și un act unic în felul său de convertire a fantasticului într-un realism de factură națională.

Exemplificările de acest fel ar putea fi continuate, însă și cele notate în studiul nostru sunt, credem, în măsură să sugereze niște repere reale privind înțelegerea rostului și a creației populare în publicistica lui Eminescu, să demonstreze încă o dată adevărul că legătura poetului cu sufletul poporului a fost una de fond, fapt care a și permis contopirea organică a geniului eminescian cu geniul popular într-un tot unic și indivizibil.

IV. Mitul nemuririi într-o versiune folclorică basarabeană. În ianuarie 1862, în ziarul *Țăranul român* din București, vedea, după cum am mai relatat, pentru prima oară, lumina tiparului povestea *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte*, auzită de P. Ispirescu de la tatăl său prin anii 1838-1844. E o poveste foarte originală ca esență și expresie literară, în care însă elementul miraculos joacă un rol determinant. Povestea a atras atenția și s-a învrednicit de elogi din partea unor personalități distinse de talia lui Barbu Ștefănescu Delavrancea. Mihail Eminescu, după cum am relatat deja, a revenit, în opera sa de câteva ori asupra acestui subiect, folosindu-l ca simbol și argument în ce privește afirmarea ideii de *nemurire*⁶⁰.

S-a întâmplat, însă, un lucru oarecum puțin explicabil: toate înregistrările pe teren care au fost efectuate de folcloriști de la data apariției acestei opere și până astăzi n-au descoperit nicăieri existența unei creații similare; au fost atestate doar secvențe sau motive separate ale acestei povești în alte structuri ale epicii populare. Unicitatea și singularitatea acestei creații rămâne o enigmă încă pentru știința folcloristică, elucidarea ei impunându-se, prin urmare, ca o sarcină de viitor. Cu atât mai prețioase și indispensabile pot deveni faptele și mostrele folclorice, ori de unde ar veni ele, care ar lărgi aria investigărilor și ar vărsa o nouă rază de lumină asupra unor aspecte aparte sau asupra problemei privită în ansamblu.

Sub acest unghi de vedere și într-un atare context un vădit interes prezintă povestea *Doi flăcăi* culeasă de Petre Ștefănuță de la Pavel Sandu, s. Iurceni, jud. Lăpușna, și publicată pentru întâia oară în paginile revistei *Viața Basarabiei* pe anul 1936, nr. 3-4, p. 55-56⁶¹.

Despre ce este vorba?

Versiunea Ispirescu reprezintă, după cum am văzut mai sus, o mostră folclorică de o rară frumusețe, în care ideea nemuririi fizice și spirituale a individului – visul din totdeauna al omenirii

⁶⁰ Unele amănunte vezi: Haralambie Corbu. *Argumentul folcloric în publicistica lui Mihail Eminescu*, Revistă de lingvistică și știință literară, 1991, nr. 4, p. 3-15.

⁶¹ Povestea se află reprodușă de ediția Petre V. Ștefănuță. *Folclor și tradiții populare*, 2, Chișinău, „Știința”, 1991, p. 27-28, ediție îngrijită de cercetătorii Gr. Botezatu și Andrei Hîncu.

– se înfățișează într-o structură narativă și o expresie stilistică riguros concepută și minuțios realizată, de la început până la sfârșit, în aplicare fiind puse mijloace și procedee din cele mai diverse din domeniul creației populare de sorginte magică și fantastică. Povestea pornește de la motivul bine cunoscut al împăratului și împărătesei, care sunt fericiți în toate, însă sunt lipsiți de o singură bucurie și alinare: de a avea copii. Uncheșul, care e un vraci și filosof dibaci, îi ajută, prevenindu-i însă că parte nu vor avea de el. Se poate bănuși ușor că acest singur copil care se va naște ca printr-o minune nu va fi altcineva decât Făt-Frumos. Destinul neobișnuit și caracterul ieșit din comun ale personajului se afirmă și se impun în alertă, în condiții și împrejurări imprevizibile, de cele mai multe ori extraterestre.

Încercarea lui Făt-Frumos de a evada din *timpul istoric* în cel *etern*, după cum se știe, nu s-a încununat de succes; eroul din poveste demonstrează lumii de ce e în stare el în nobila-i intenție de a se autodepăși; el e capabil de multe, însă această încredere ilustrează și reversul medaliei – limitele spiritului și incapacitatea lui de a evada din humus, din materie. El se întoarce înapoi de unde a pornit.

Toată *sarea poveștii Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte* aici se află, în semeața tentativă de a depăși condiția umană precară, lucru care în realitate s-a dovedit a fi imposibil de realizat.

Ce reprezintă sub acest unghi de vedere *Doi flăcăi*, înregistrată de Petre Ștefănuță acum șapte decenii și ceva? Versiunea Ștefănuță are la bază o construcție cu mult mai simplă și mai elementară față de cea a lui Ispirescu. Doi prieteni – Neculai și Vasile – își jură unul altuia să se cheme reciproc la nuntă. S-a întâmplat așa că moare Neculai. Vasile se duce, așa după cum le fuseseră vorba, la mormântul prietenului, ca să-l poștească la nuntă. Țărăna s-a dat la o parte „și Vasile a intrat în groapă”. Așa cum se cuvine, când primești un vechi prieten, Neculai „i-a pus masa și i-a dat un pahar de băutură și un colț de prescură”. La nuntă Neculai nu se duce, dar își îndeamnă prietenul ca să plece, deoarece a trecut timp mult de când sosise la el în mormânt. Eșind din groapă, Vasile se convinge de adevărul spuselor prietenului Neculai: el nu găsește nici țințirumul, nici calul, pe care îl lăsase legat de-o cruce. Omul aflat în preajmă îi răspunde că au trecut cinci sute de ani de când pe aceste locuri se afla cimitirul de pomină. Coborând în sat abia a recunoscut o casă de unde își luase el pe vremuri mireasa. „Ehe, hei, măi băiete!, – îi răspunse un moșneag putred de bătrân, – eu nu țin minte, da este o babă, stă în baniță de bătrână ce-i; s-o întrebăm pe dînsa. Ș-au mers ș-au întrebat-o. Ea aghe vorbe: „Măi băiete, de cînd ai luat tu mireasa, îs cinci sute de ani. Iacătă-mă-s eu îs singură (mireasa ta). Da unde-i fost pînă în vremea asta?” La care urmează răspunsul lui Vasile: „Iaca am fost la fratele Neculai pe ceea lume. Mie îmi pare c-am șezut un ceas”, în realitate a șezut o veșnicie. Fostul mire ține să-și ducă planul din tinerețe la bun sfârșit, luându-și mireasa „cu banița” și ducând-o „la biserică”, la cununie. Și aici se produce ultima minune: „Cînd i s-a pus cununa în

cap, s-a făcut fată de șaisprezece ani. Au făcut nuntă trei zile și-am fost și eu și i-am lăsat, bînd și chef facînd”.

Ce e comun pentru ambele variante ale poveștii? Promovarea ideii cum că ar exista un timp istoric, *aici* pe pămînt, și un timp etern, *acolo*, pe celălalt tărâm; un ceas trăit *acolo*, echivalează, ca și în versiunea Ispirescu, și, parțial, în versiunile Eminescu, cu cinci sute de ani trăiți *aici*; personajul principal parcurge același drum de la un tărâm spre celălalt; semnul scurgerii anilor și al adâncii bătrâneți, îl întruchipează o ființă feminină – *Moartea* uscată și sucită „cîrlig în chichiță” – la Ispirescu, și baba-mireasă „în baniță” – la Ștefănuță.

Sunt evidente și deosebiri de fond dintre poveștile analizate. Principala ține de opțiunea conceptuală pusă la temelia fiecăreia din bucățile folclorice menționate. Dacă în versiunea Ispirescu – Eminescu domină ideea tragismului timpului istoric, în cea a lui Ștefănuță timpul istoric și timpul etern, starea de moarte și nemoarte se află în fond pe picior de egalitate. Vasile se deplasează de pe un tărâm pe celălalt cu o ușurință uimitoare, ne adumbrită de nici o notă de tristețe. Revenirea din mormânt și celebrarea nunții, după cinci sute de ani de dispariție pămîntească, pare tot atît de firească, ca și deplasarea lui Vasile pe cea lume la prietenul său Neculai. De aici și nota tragic-dominantă în versiunea Ispirescu-Eminescu, spre deosebire de cea oarecum degajat-optimistă din versiunea Ștefănuță.

Ar putea să existe careva afilieri mai mult sau mai puțin directe dintre o versiune și alta? Nu este exclus. Povestirile și basmele populare ale lui P. Ispirescu erau cunoscute și citite în Basarabia.

S-ar putea, în același timp, întâmpla ca să ne aflăm în fața unui caz obișnuit de interpretare individuală, specific locală a unui subiect de circulație cu mult mai largă și cu implicații adânci în problemele globale ale existenței umane.

Cercetările în această direcție vor da, credem, răspuns plener la chestiunile ce-și așteaptă încă rezolvarea.

1997

Referințe bibliografice

1. Blaga, Lucian. *Trilogia culturii*. – București, 1969.
2. Bogdan-Duică, Gh. *Mihai Eminescu, Studii și articole*. – Iași, 1981.
3. Eminescu, M. *Opere, IX*. – București, 1980.
4. Eminescu, M. *Opere, X*. – București, 1989.
5. Eminescu, M. *Opere, XI*. – București, 1984.
6. Eminescu, M. *Opere, XIII*. – București, 1985.
7. Ispirescu, Petre. *Opere, I*. – Ediție îngrijită, note, variante, glosar și bibliografie de *Aristița Avramescu*. Studiu introductiv de *Corneliu Bărbulescu*. – București, EPL, 1969.
8. Ispirescu, Petre. *Opere, II*. – București, EPL, 1971.

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR

Opera savantului H. Corbu

AUTOREFERATE

1. **Corbu, Хараламбие Григорьевич.** Драматургия Василе Александри : автореф. дис. на соиск. учён. степ. канд. филол. наук / Х. Корбу ; АН СССР, Ин-т Мировой Лит. им. А. М. Горького. – Москва, 1958. – 14 с.

2. **Corbu, Хараламбие.** Становление новой молдавской литературы и проблема творческого метода (1840-1860) : автореф. дис. на соиск. учён. степ. д-ра филол. наук / Х. Корбу ; АН СССР, Ин-т Мировой Лит. им. А. М. Горького. – Москва, 1975. – 38 с.

MONOGRAFII

1957

3. **Dreptate, voie și pământ** : creații artistice basarabene din anii 1905-1907 : [poezii, proză și traduceri] / alcăt. și cuv. introd. de **H. Corbu** și S. Cibotaru. – Chișinău : Editura de Stat a Moldovei, 1957. – 171 p. – [Cu caracter chirilic].

1961

4. **Însemnări critice** / alcăt. : **H. Corbu**, Z. Săpunaru. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1961. – 397 p. – [Cu caracter chirilic].

1962

5. **Corbu, Haralambie.** Драматургия lui V. Alecsandri / H. Corbu. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1962. – 118 p. – Bibliogr. : p. 116-118. – [Cu caracter chirilic].

Rec. : Zavulan, Pavel. [Recenzie] / Pavel Zavulan // Cultura Moldovei. 1963. – 21 mart.

1963

6. **Omagiu** lui Ion Creangă : [culeg. de art. scrise cu prilejul împlinirii a 120 și 125 de ani de la nașterea lui Ion Creangă] / alcăt. : R. Portnoi, **H. Corbu**. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1963. – 132 p. – [Cu caracter chirilic].

Rec. : Petrov, Ia. [Recenzie] Ia. Petrov // Limba și lit. moldovenească. – 1963. – Nr. 4. – P. 66-68.

1964

7. **Corbu, Haralambie.** Creionări : [studii, articole, recenzii] / H. Corbu. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1964. – 246 p. – [Cu caracter chirilic].

Rec. : Badiu, V. [Recenzie] / B. Badiu, G. Chira // Moldova Socialistă. – 1964. – 22 noiem.

8. **Vatra** doinelor : [culeg. de povestiri și nuvele ale scriitorilor moldoveni și ruși] / alcăt. : L. Barschi, **H. Corbu.** – Chișinău : Cartea moldovenească, 1964. – 376 p. – [Cu caracter chirilic].

9. **Край** дойны : сборник / сост. : Л. Барский, **Х. Корбу.** – Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1964. – 371 с.

1966

10. **Corbu, Haralambie.** Dramaturgia sovietică moldovenească : [studii] / H. Corbu ; Acad. de Științe a RSSM, Inst. de Limbă și Lit. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1966. – 150 p. – [Cu caracter chirilic].

Rec. : Dobrovolschi, C. Un studiu binevenit / C. Dobrovolschi // Tinerimea Moldovei. – 1966. – 3 aug.

Ciocanu, I. Schiță despre dramaturgia contemporană / I. Ciocanu // Nistru. – 1966. – Nr. 9. – P. 132-133.

Bilețchi, N. [Recenzie] N. Bilețchi // Limba și lit. moldovenească. – 1967. – Nr. 1. – P. 73-75.

1970

11. **Corbu, Haralambie.** Interpretări : [art. de istorie și critică lit.] / H. Corbu. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1970. – 224 p. – [Cu caracter chirilic].

Rec. : Bilețchi, N. Interpretări critice / N. Bilețchi // Nistru. – 1970. – Nr. 7. – P. 146-148.

Zavulan, Pavel. [Recenzie] / P. Zavulan // Limba și lit. moldovenească. – 1970. – Nr. 3. – P. 67-69.

Hropotinschi, Andrei. [Recenzie] / A. Hropotinschi // Cultura. – 1970. – 15 apr. – P. 9.

1973

12. **Corbu, Haralambie.** Alecsandri și teatrul / H. Corbu. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1973. – 327 p. – [Cu caracter chirilic].

Rec. : Levit, F. [Recenzie] / F. Levit // Nistru. – 1974. – Nr. 2 – P. 141-144.

Nastasiu, V. Studiu amplu despre Alecsandri / V. Nastasiu // Literatura și arta. – 1978. – 22 iun.

Zavulan, Pavel. [Recenzie] / P. Zavulan // Limba și lit. moldovenească. – 1974. – Nr. 1 – P. 69-71.

1974

13. **Corbu, Haralambie.** Continuitate : [art. de istorie și critică lit.] / H. Corbu. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1974. – 315 p. – [Cu caracter chirilic].

Rec. : Țurcan, A. Continuitatea criticii / A. Țurcan // Nistru. – 1975. – Nr. 11. – P. 133-136.

Zavulan, Pavel. Recenzii și prezentări la cărțile apărute / P. Zavulan // Limba și lit. moldovenească. – 1975. – Nr. 1. – P. 71-76.

Рошкован, Е. Преемственность / Е Рошкован // Реф. сб. – 1975. – Nr. 16. – С. 28-34.

14. **Дружба народов** - дружба литератур : писатели и критики народов СССР о молд. лит. : [сб. ст.] / сост., вступит. ст. и примеч. **Х. Корбу**, С. Чиботару. – Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1974. – 320 с.

1975

15. **Mesaje** ale prieteniei / alcăt. și pref. de **H. Corbu**, S. Cibotaru. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1975. – 280 p. – [Cu caracter chirilic].

1976

16. **Корбу, Хараламбие.** Становление новой молдавской литературы и проблема творческого метода (1840-1860) / Х. Корбу ; отв. ред. Г. И. Ломидзе ; АН МССР, Ин-т Яз. и Лит. – Кишинев : Штиинца, 1976. – 239 с. – Имен. указ. : с. 233-237.

Rec. : Ciobanu, L. Un studiu de sinteză / L. Ciobanu // Literatura și arta. – 1977. – 16 iun. – P. 6.

Ciornaia, E. Metoda de creație și unele probleme ale afirmării literaturii moldovenești moderne / E. Ciornaia // Nistru. – 1977. – Nr. 8. – P. 141-146.

Мельник, Т. Ценное исследование / Т. Мельник // Советская Молдавия. – 1977. – 24 июля.

Штивельман, М. Эпоха и метод / М. Штивельман // Кодры. – 1977. – № 10. – С. 145-147.

17. **Наследие** Дмитрия Кантемира и современность / сост. : **Х. Корбу**, Л. Чобану. – Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1976. – 232 с.

Rec. : Bătrânu, N. Contribuții la cantemiriana / N. Bătrânu // *Культура*. – 1976. – 23 окт. – С. 12.

Suszko, H. [Recenzie] / H. Suszko // *Slavia orientalis* (Warszawa), 1977. – Nr. 3. – P. 352-353.

Апетри, Д. Новое в кантемироведении / Д. Апетри // *Кодры*. – 1978. – № 11. – С. 150-152.

1977

18. **Literatura** sovietică moldovenească : man. pentru cl. a 10-a : man. de probă. / alcăt. : S. Cibotaru, I. Racul, **H. Corbu** [et al.]. – Chișinău : Lumina, 1977. – 368 p. – [Cu caracter chirilic].

1979

19. **Literatura** sovietică moldovenească : man. pentru cl. a 10-a. / alcăt. : S. Cibotaru, I. Racul, **H. Corbu** [et al.]. – Ed. a 2-a. – Chișinău : Lumina, 1978. – 368 p. – [Cu caracter chirilic].

1980

20. **Corbu, Haralambie.** Scriitorul și procesul literar : studii de istorie și critică lit. / H. Corbu. – Chișinău : Literatura artistică, 1980. – 448 p. – [Cu caracter chirilic].

Rec. : Cimpoi, Mihai. Scriitorul și procesul literar / M. Cimpoi // *Moldova Socialistă*. – 1980. – 28 dec.

1982

21. **Corbu, Haralambie.** Letopiseț al timpului : studiu monogr. despre creația literară a lui Andrei Lupan / H. Corbu. – Chișinău : Literatura artistică, 1982. – 298 p. – [Cu caracter chirilic].

Rec. : Botezatu, Eliza. Letopisețul timpului și poeziei / E. Botezatu // *Moldova Socialistă*. – 1982. – 30 iul.

Dolgan, Mihai. Îmbinând iscusit analiza sociologică cu cea estetică / M. Dolgan // *Nistru*. – 1982. – Nr. 11. – P. 132-135.

Dolgan, Mihai. O nouă exigentă monografică despre Andrei Lupan / M. Dolgan // *Literatura și arta*. – 1982. – 18 febr.

Долган, Михай. Летописец времени / М. Долган // *Советская Молдавия*. – 1982. – 20 февр.

1983

22. **Corbu, Haralambie.** Creația lui V. Alecsandri în școală / H. Corbu. – Chișinău : Lumina, 1983. – 117 p. – [Cu caracter chirilic].

Rec. : Boincean, V. Ș-acel rege-al poeziei ... / V. Boincean // Zorile Bucovinei. – 1984. – 4 febr.

1986

23. **Afirmând** spiritul partinității / **H. Corbu**, M. Dolgan, A. Gavrilov, ... ; alcăt. A. Vidrașcu. – Chișinău : Literatura artistică, 1986. – 292 p.

24. **Corbu, Haralambie.** Creația lui I. C. Ciobanu în școală : [pentru învățători] / H. Corbu. – Chișinău : Lumina 1986. – 88 p. – [Cu caracter chirilic].

25. **Институт** языка и литературы : [буклет] / авт.-сост. : С. Чиботару, **Х. Корбу**, А. Еремия ; отв. ред. : **Х. Корбу**. – Кишинев : Штиинца, 1986. – 23 с.

26. **Корбу, Хараламбие.** Летопись времени : лит.-критич. очерк о творчестве А. Лупана / Х. Корбу. – Кишинев : Литература артистикэ, 1986. – 287 с.

1990

27. **Aspecte** ale creației lui Ion Druță : [culeg. de art.] / alcăt. : M. Dolgan, **H. Corbu**. – Chișinău : Știința 1990. – 176 p. – [Cu caracter chirilic].

28. **Corbu, Haralambie.** În lumea clasicilor : sinteze și interpretări / H. Corbu. – Chișinău : Literatura artistică, 1990. – 606 p. – [Cu caracter chirilic].

2000

29. **Corbu, Haralambie.** Discursul direct : aspecte ale publicisticii eminesciene / H. Corbu. – Chișinău : Centrul Editorial al USM, 2000. – 235 p. – ISBN 9975-69-183-8.

Rec. : Corlăteanu, Nicolae. Contribuție substanțială la eminescologie // Săptămâna. – 2001. – 2 mart. – P. 13-14.

2001

30. **Să ne auzim** și să ne înțelegem reciproc : [cugetări despre toleranță] / alcăt. : S. Lazarev, **H. Corbu**, L. Drumea, L. Șorina. – Chișinău. – 2001. – 192 p.

2003

31. **Corbu, Haralambie.** Deschideri către valori : studii, eseuri, atitudini / H. Corbu ; prez.

grafică de Ia. Oliinik. – Chișinău : Cartea Moldovei, 2003. – 456 p., [1] f. portr. – ISBN 9975-60-127-8.

2004

32. **Corbu, Haralambie.** Dincolo de mituri și legende : [studii, eseuri, atitudini] / H. Corbu. – Chișinău : Cartea Moldovei, 2004. – 475, [1] p. – ISBN 9975-60-174-X.

2005

33. **Corbu, Haralambie.** Constantin Stere și timpul său : [schiță de portret psihologic] / H. Corbu. – Chișinău : Cartea Moldovei, 2005. – 385 p. – ISBN 9975-60-204-5.

2007

34. **Corbu, Haralambie.** Fața ascunsă a cuvântului : studii și eseuri literare / H. Corbu. – Chișinău : Cartea Moldovei, 2007. – 499 p., [28] p. : fot. – Bibliogr. la sfârșitul art. – (Col. pentru elevi, studenți). – ISBN 978-9975-60-103-0.

2008

35. **Dinastia Cantemireștilor** : sec. XVI-XVIII / Andrei Eșanu, Ion Druță, **Haralambie Corbu**, ... ; coord., red. șt. Andrei Eșanu ; Acad. de Științe a Moldovei. – Chișinău : Știința, 2008. – 603 p. – ISBN 978-9975-67-610-6.

2010

36. **Corbu, Haralambie.** Vasile Alecsandri și teatrul : studiu monogr. – Ed. a 2-a / H. Corbu. – Chișinău : F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2010. – 263 p. – ISBN 978-9975-78-737.

2012

37. **Corbu, Haralambie.** În lumea clasicilor : sinteze și interpretări. – Ed. a 2-a, rev. / H. Corbu. – Chișinău : Neo Academika, 2012. – 606 p.

ARTICOLE ÎN CULEGERI

1955

38. **Corbu, Haralambie.** Andrei Lupan / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : ocercuri. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1955. – P. 109-129. – [Cu caracter chirilic].

39. **Corbu, Haralambie.** Dramaturgia / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : ocercuri. – Chișinău, Ed. de Stat a Moldovei, 1955. – P. 311-318. – [Cu caracter chirilic].

40. **Corbu, Haralambie.** Petrea Cruceniuc / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : ocercuri. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1955. – P. 180-192. – [Cu caracter chirilic].

41. **Corbu, Haralambie.** Petrea Darienco / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : ocercuri. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1955. – P. 242-248. – [Cu caracter chirilic].

1957

42. **Corbu, Haralambie.** Despre studierea moștenirii literare a lui Vasile Alecsandri : [unele aspecte] / H. Corbu // Însemnări științifice ale Universității de Stat din Chișinău, 1957. – Vol. 31. – P. 151-160. – [Cu caracter chirilic].

1959

43. **Corbu, Haralambie.** Eminescu și Alecsandri / H. Corbu // Omagiu lui Eminescu. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1959. – P. 82-88. – [Cu caracter chirilic].

1961

44. **Corbu, Haralambie.** Intonația operei literare și poezia scriitorului : [despre povestirile „Fata cu harțag” de A. Marinat și „Cântecul își face calea” de V. Maleva] / H. Corbu // Însemnări critice. – Chișinău, 1961. – P. 77-95. – [Cu caracter chirilic].

1962

45. **Corbu, Haralambie.** Aspecte din viața culturală și artistică a Moldovei în 1940-1941 / H. Corbu // Relații literare moldo-ruso-ucrainene. – Chișinău : Știința, 1962. – P. 44-53. – [Cu caracter chirilic].

46. **Corbu, Haralambie.** La școala lui Belinski / H. Corbu, A. Dodul // Relații literare moldo-ruso-ucrainene. – Chișinău : Știința, 1962. – P. 165-173. – [Cu caracter chirilic].

47. **Корбу, Хараламбие.** Барский Лев Миронович / Х. Корбу // Краткая лит. энциклопедия. – Москва. – 1962. – Т. 1. – С. 460.

1963

48. **Corbu, Haralambie.** Activitatea lui Costache Caragiale în Moldova / H. Corbu // Studii de literatură și folclor. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1963. – P. 81-92. – [Cu caracter chirilic].

49. **Корбу, Хараламбие.** Интеллектуальный горизонт героя : [заметки о молд. прозе последних лет] / X. Корбу // Литература и современность. – Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1963. – С. 93- 110.

50. **Корбу, Хараламбие.** Послевоенная литература 1945-1960 гг. : [драматургия] / X. Корбу // Очерк истории молдавской советской литературы. – Москва : Изд-во АН СССР, 1963. – С. 204-223.

1964

51. **Корбу, Хараламбие.** Дариенко Пётр Степанович / X. Корбу // Краткая лит. энциклопедия. – Москва. – 1964. – Т. 2. – С. 526.

1965

52. **Corbu, Haralambie.** Tragedia / H. Corbu // Genuri și specii literare. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1965. – P. 60-83. – [Cu caracter chirilic].

1966

53. **Corbu, Haralambie.** Dramele istorice ale lui B. P. Hașdeu / H. Corbu // Studii și materiale despre B. P. Hașdeu. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1966. – P. 23-53. – [Cu caracter chirilic].

1967

54. **Corbu, Haralambie.** Tendințe și valori în dramaturgie / H. Corbu // Maturitate / alcăt. S. Cibotaru, M. Cimpoi. – Chișinău : Lumina, 1967. – P. 38-53. – [Cu caracter chirilic].

55. **Богач, Г. Ф.** Молдавская литература / Г. Ф. Богач, **Х. Г. Корбу**, С. С. Чиботару / Краткая лит. энциклопедия. – Москва : Сов. энциклопедия, 1967. – Т. 4. – С. 917-923.

56. **Корбу, Хараламбие.** Замфир Арборе в воспоминаниях матросов-потемкинцев / X. Корбу // Молдавско-русско-украинские литературные и фольклорные связи. – Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1967. – С. 191-201.

57. **Корбу, Хараламбие.** Милло Матей / X. Корбу // Краткая лит. энциклопедия. – Москва, 1967. – Т. 4. – С. 836-837.

1968

58. **Corbu, Haralambie.** Rapsod inspirat al veacului său / H. Corbu // Studii și materiale despre Vasile Alecsandri – Chișinău : Ed. de partid, 1968. – P. 5-19. – [Cu caracter chirilic].
59. **Корбу, Хараламбие.** Костаке Негруци / Х. Корбу // Краткая лит. энциклопедия. – Москва, 1968. – Т. 5. – С. 163-164.

1970

60. **Corbu, Haralambie.** Alecsandri Vasile / H. Corbu // Enciclopedia sovietică moldovenească. – Chișinău, 1970. – Vol. 1. – P. 87-89. – [Cu caracter chirilic].
61. **Corbu, Haralambie.** Barschi Lev Mironovici / H. Corbu // Enciclopedia sovietică moldovenească. – Chișinău, 1970. – Vol. 1. – P. 359. – [Cu caracter chirilic].
62. **Corbu, Haralambie.** Brext (Brecht) Bertolt / H. Corbu // Enciclopedia sovietică moldovenească. – Chișinău, 1970. – Vol. 1. – P. 487-488. – [Cu caracter chirilic].
63. **Corbu, Haralambie.** Drama istorică și unele probleme ale romantismului moldovenesc din secolul XIX / H. Corbu // Studii despre romantismul și realismul moldovenesc din secolul XIX. – Chișinău, 1970. – P. 46-104. – [Cu caracter chirilic].
64. **Corbu, Haralambie.** Relațiile dintre critic și poet / H. Corbu // Cartea poeziei '70. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1970. – P. 3-9. – [Cu caracter chirilic].

1971

65. **Corbu, Haralambie.** Galaction Gala / H. Corbu // Enciclopedia sovietică moldovenească. – Chișinău. – 1971. – Vol. 2. – P. 112. – [Cu caracter chirilic].
66. **Corbu, Haralambie.** Gogol Nicolai Vasilievici / H. Corbu // Enciclopedia sovietică moldovenească. – Chișinău. – 1971. – Vol. 2. – P. 152-153. – [Cu caracter chirilic].
67. **Corbu, Haralambie.** Gonkur (Goncourt) de Frații Edmon și Jiul / H. Corbu // Enciclopedia sovietică moldovenească. – Chișinău. – 1971. – Vol. 2. – P. 160. – [Cu caracter chirilic].
68. **Корбу, Хараламбие.** Национальный литературный процесс и литературные влияния / Х. Корбу // Национальное и интернациональное в литературе, фольклоре и языке. – Кишинев : Штиинца, 1971. – С. 161-164.
69. **Корбу, Хараламбие.** Ралли-Арборе Замфир / Х. Корбу // Краткая лит. энциклопедия. – Москва. – 1971. – Т. 6. – P. 170.

1972

70. **Corbu, Haralambie.** Cantemir Antioh / H. Corbu // Enciclopedia sovietică moldovenească. – Chișinău. – 1972. – Vol. 3. – P. 192. – [Cu caracter chirilic].

71. **Corbu, Haralambie.** Istrati Nicolae (1818-1.XI.1861) / H. Corbu // Enciclopedia sovietică moldovenească. – Chișinău. – 1972. – Vol. 3. – P. 131-132. – [Cu caracter chirilic].

72. **Корбу, Хараламбие.** Филимон Николае / X. Корбу // Краткая лит. энциклопедия. – Москва. – 1972. – Т. 7. – С. 961-962.

73. **Молдавская** литература и ее недруги / **Х. Корбу**, С. Чиботару, Ф. Левит, К. Попович // Против буржуазных фальсификаторов истории и культуры молдавского народа. – Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1972. – С. 134-175.

1973

74. **Corbu, Haralambie.** V. I. Lenin și moștenirea literară / H. Corbu // Lenin și unele probleme de limbă și literatură. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1973. – P. 56-64. – [Cu caracter chirilic].

1974

75. **Corbu, Haralambie.** Aspecte ale gândirii estetice patruzeciopriste : [priviri asupra literaturii și a mișcării literare din această perioadă, 1848] / H. Corbu // De la cronografie la literatura modernă : [studii ist.-literare]. – Chișinău : Știința, 1974. – P. 90-130. – [Cu caracter chirilic].

76. **Corbu, Haralambie.** Permanența moștenirii literare / H. Corbu // Filologia sovietică moldovenească. – Chișinău : Știința, 1974. – P. 129-170. – [Cu caracter chirilic].

77. **Literatura** moldovenească și răuvoitorii ei / **H. Corbu**, S. Cibotaru, F. Levit, C. Popovici // Împotriva falsificatorilor burghezi ai istoriei și culturii poporului moldovenesc. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1974. – P. 144-187. – [Cu caracter chirilic].

78. **Корбу, Хараламбие.** В семье единой / X. Корбу, С. Чиботару // Дружба народов, дружба литератур : писатели и критики народов СССР о молд. лит. / сост. и авт. вступит. ст. С. Чиботару, **Х. Корбу**. – Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1974. – С. 3-12.

79. **Корбу, Хараламбие.** Молдавская литература / X. Г. Корбу, В. П. Коробан, С. С. Чиботару // История советской многонациональной литературы : [в 6-ти т.]. – Москва : Наука, 1974 – Т. 5. – С. 290-307.

80. **Корбу, Хараламбие.** Молдавская литература / X. Корбу, С. С. Чиботару // Большая сов. энциклопедия. – 1974. – Т. 16. – С. 440-442.

1975

81. **Корбу, Хараламбие.** Чобану Ион Константинович / Х. Корбу // Краткая лит. энциклопедия. – Москва. – 1975. – Т. 8. – С. 536.

1976

82. **Corbu, Haralambie.** Răspundere și exigență [medalion literar] / H. Corbu // Cartea poeziei '76. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1976. – P. 158-161. – [Cu caracter chirilic].

83. **Корбу, Хараламбие.** Молдавская советская литература в оценке всесоюзной критики / Х. Корбу // Художественные искания в современной советской многонациональной литературе / Х. Корбу, С. Чиботару. – Кишинев : Штиинца, 1976. – С. 59-72.

1977

84. **Corbu, Haralambie.** Lenin și Gorki / H. Corbu // Vestitorul de furtună : omagiu lui M. Gorki. – Chișinău : Lit. artistică, 1977. – P. 6-12. – [Cu caracter chirilic].

85. **Корбу, Хараламбие.** Литература / Х. Корбу, С. Чиботару // Молдаване : очерки истории, этнографии, искусствоведения. – Кишинев : Штиинца, 1977. – С. 331-341.

1978

86. **Corbu, Haralambie.** Dimitrie Ralet / H. Corbu // Cercetări de istorie literară. – Chișinău : Știința, – 1978. – P. 116-150. – [Cu caracter chirilic].

87. **Corbu, Haralambie.** Lupta scriitorilor moldoveni din prima jumătate a secolului XIX împotriva curentelor lingvistice reacționare : [în lumina părerilor exprimate de acad. V. F. Șîșmariov] / H. Corbu, S. Cibotaru // Moștenirea lingvistică a lui V. F. Șîșmariov și problemele filologiei moldovenești. – Chișinău : Știința, 1978. – P. 48-57. – [Cu caracter chirilic].

88. **Corbu, Haralambie.** Umanismul Constituției socialismului dezvoltat / H. Corbu // Lumina lui Octombrie : [poezii, articole, file de blocnot]. – Chișinău : Literatura artistică, 1978. – P. 119-120. – [Cu caracter chirilic].

89. **Корбу, Хараламбие.** Чиботару Симион Симионович / Х. Корбу // Краткая лит. энциклопедия. – Москва, 1978. – Том 8. – С. 516.

90. **Пути развития** молдавской литературы дооктябрьского периода / **Х. Корбу**, Е. Левит, К. Попович, С. Чиботару // Формирование молдавской буржуазной нации. – Кишинев : Штиинца, 1978. – С. 119-136.

1979

91. **Corbu, Haralambie.** Andrei Lupan / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : man. pentru cl.10-a. – Chișinău : Lumina, 1979. – P. 102-121. – [Cu caracter chirilic].
92. **Corbu, Haralambie.** Elogiu pâinii / H. Corbu // Critica și procesul literar contemporan. – Chișinău : Literatura artistică, 1979. – P. 18-38. – [Cu caracter chirilic].
93. **Corbu, Haralambie.** Ion Constantin Ciobanu / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : man. pentru cl. 10-a. – Chișinău : Lumina, 1979. – P. 181-189. – [Cu caracter chirilic].
94. **Корбу, Хараламбие.** Борьба молдавских писателей первой половины XIX в. против реакционных лингвистических течений / Х. Корбу, С. Чиботару // Наследие В. Ф. Шишмарева и вопросы молдавской филологии. – Кишинев : Штиинца, 1979. – С. 62-69.

1980

95. **Corbu, Haralambie.** Andrei Lupan / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : man. pentru cl. 10-a. – Chișinău : Lumina 1980. – P. 102-124. – [Cu caracter chirilic].
96. **Corbu, Haralambie.** Ion Constantin Ciobanu / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : man. pentru cl. 10-a. – Chișinău : Lumina 1980. – P. 181-188. – [Cu caracter chirilic].

1981

97. **Corbu, Haralambie.** Andrei Lupan / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : man. pentru cl. 10-a. – Chișinău : Lumina, 1981. – P. 102-124. – [Cu caracter chirilic].
98. **Corbu, Haralambie.** Ion Constantin Ciobanu / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : man. pentru cl. 10-a. – Chișinău : Lumina 1981. – P. 181-188. – [Cu caracter chirilic].
99. **Corbu, Haralambie.** Pe calea trasată de partid / H. Corbu // Pe calea trasată de partid / select. : S. S. Cibotaru. – Chișinău, 1981. – P. 25-41. – [Cu caracter chirilic].
100. **Corbu, Haralambie.** Știința literaturii / H. Corbu, S. Cibotaru // Enciclopedia Sovietică Moldovenească. – Chișinău, 1981. – Vol. 8. – P. 335-338. – [Cu caracter chirilic].
101. **Literatura veche** / **H. Corbu**, E. Russev, F. Levit, L. Ciobanu // Enciclopedia Sovietică Moldovenească. – Chișinău, 1981. – Vol. 8. – P. 407-421. – [Cu caracter chirilic].

1982

102. **Corbu, Haralambie.** Cu privire la noțiunile de popor și poporaneitate în literatură / H. Corbu // Literatura moldovenească și folclorul. – Chișinău : Știința 1982. – P. 34-64. – [Cu

caracter chirilic].

103. **Corbu, Haralambie.** Folclorul în creația și conștiința artistică a lui Constantin Negruzzi / H. Corbu // Literatura moldovenească și folclorul. – Chișinău : Știința, 1982. – P. 65-110. – [Cu caracter chirilic].

104. **Корбу, Хараламбие.** Александри Василе (1821-1890) / X. Корбу // Советская Молдавия : краткая энцикл. – Кишинев, 1982. – С. 13-14.

105. **Корбу, Хараламбие.** Барский Л. М. / X. Корбу // Советская Молдавия : краткая энцикл. – Кишинев, 1982. – С. 37.

106. **Корбу, Хараламбие.** Истрати Н. / X. Корбу // Советская Молдавия : краткая энцикл. – Кишинев, 1982. – С. 225.

107. **Корбу, Хараламбие.** Литература / X. Корбу, С. Чиботару // Советская Молдавия : краткая энцикл. – Кишинев, 1982. – С. 347-352.

108. **Корбу, Хараламбие.** Литературоведение / X. Корбу, С. Чиботару // Советская Молдавия : краткая энцикл. – Кишинев, 1982. – С. 352-353.

109. **Корбу, Хараламбие.** Преемственность художественных традиций и проблема новаторства / X. Корбу // Пути художественных исканий современной советской литературы. – Кишинев : Штиинца, 1982. – С. 163-181.

1983

110. **Corbu, Haralambie.** Andrei Lupan / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : man. pentru cl. 10-a. – Chișinău : Lumina, 1983. – P. 102-125. – [Cu caracter chirilic].

111. **Corbu, Haralambie.** Constantin Negruzzi / H. Corbu // Pagini de critică literară / alcăt. M. Cimpoi. – Chișinău : Literatura artistică, 1983. – P. 48-56. – [Cu caracter chirilic].

112. **Corbu, Haralambie.** Ion Constantin Ciobanu / H. Corbu // Literatura sovietică moldovenească : man. pentru cl. 10-a. – Chișinău : Lumina, 1983. – P. 180-189. – [Cu caracter chirilic].

1984

113. **Корбу, Хараламбие.** Истоки и современность / X. Корбу // Фольклорное наследие народов СССР и современность. – Кишинев : Штиинца, 1984. – С. 184-223.

1985

114. **Căile de dezvoltare** a literaturii moldovenești în perioada de până la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie / **H. Corbu**, E. Levit, C. Popovici, S. Cibotaru // Formarea nației

burgheze moldovenești. – Chișinău : Știința, 1985. – P. 106-124. – [Cu caracter chirilic].

115. **Corbu, Haralambie.** Alecsandri Vasile / H. Corbu // Literatura și arta Moldovei : encicl. : în 2 vol. – Chișinău, 1985. – Vol. 1. – P. 24-28. – [Cu caracter chirilic].

116. **Corbu, Haralambie.** Andrei Pavlovici Lupan / H. Corbu // Luptători pentru fericirea poporului. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1985. – P. 233-236. – [Cu caracter chirilic].

117. **Corbu, Haralambie.** Constantin Negruzzi : considerații privind activitatea și opera / H. Corbu // Probleme actuale de filologie : acad. N. G. Corlăteanu la 70 de ani. – Chișinău : Știința, 1985. – P. 207-216. – [Cu caracter chirilic].

118. **Corbu, Haralambie.** Critică literară / H. Corbu // Literatura și arta Moldovei : encicl. : în 2 vol. – Chișinău, 1985. – Vol. 1. – P. 338-339. – [Cu caracter chirilic].

119. **Corbu, Haralambie.** Kogălniceanu Mihail / H. Corbu // Literatura și arta Moldovei : encicl. : în 2 vol. – Chișinău, 1985. – Vol. 1. – P. 304-305. – [Cu caracter chirilic].

120. **Corbu, Haralambie.** Literatura moldovenească (lit. în sec. 19 – încep. sec. 20) / H. Corbu, V. Badiu, S. Cibotaru // Literatura și arta Moldovei : encicl. : în 2 vol. – Chișinău, 1985. – Vol. 1. – P. 392-397. – [Cu caracter chirilic].

121. **Corbu, Haralambie.** Lupan Andrei Pavel / H. Corbu // Literatura și arta Moldovei : encicl. : în 2 vol. . – Chișinău, 1985. – Vol. 1. – P. 427-429. – [Cu caracter chirilic].

122. **Corbu, Haralambie.** Opinii despre S. S. Cibotaru / H. Corbu // Scrieri alese / S. S. Cibotaru. – Chișinău, 1985. – P. 443. – [Cu caracter chirilic].

1986

123. **Corbu, Haralambie.** Fiziologie / H. Corbu // Literatura și arta Moldovei : encicl. în 2 vol. – Chișinău, 1986. – Vol. 2. – P. 367-368. – [Cu caracter chirilic].

124. **Corbu, Haralambie.** Moștenire artistică / H. Corbu, V. Badiu // Literatura și arta Moldovei : encicl. în 2 vol. – Chișinău, 1986. – Vol. 2. – P. 47-49. – [Cu caracter chirilic].

125. **Corbu, Haralambie.** Pasionat cercetător și critic literar : [Simion S. Cibotaru] / H. Corbu // Ctitori de lumină : rememorări. – Chișinău : Literatura artistică, 1986. – P. 265-272. – [Cu caracter chirilic].

126. **Corbu, Haralambie.** Realism (în literatură) / H. Corbu, L. Ciobanu // Literatura și arta Moldovei : encicl. în 2 vol. – Chișinău, 1986. – Vol. 2. – P. 177-178. – [Cu caracter chirilic].

1987

127. **Корбу, Хараламбие.** Лупан Андрей Павлович / Х. Корбу // Борцы за счастье

народное. – Кишинев, Картя молдовеняскэ, 1987. – С. 203-206.

1988

128. **Corbu, Haralambie.** Costache Caragiale / H. Corbu // Istoria literaturii moldovenești : în 3 vol. – Chișinău : Știința, 1988. – Vol. 2 : De la 1840 până la 1917. – P. 238-244. – [Cu caracter chirilic].

129. **Corbu, Haralambie.** Dimitrie Ralet / H. Corbu // Istoria literaturii moldovenești : în 3 vol. – Chișinău : Știința, 1988. – Vol. 2 : De la 1840 până la 1917. – P. 223-237. – [Cu caracter chirilic].

130. **Corbu, Haralambie.** Literatura din anii 1840-1860 / H. Corbu, V. Ciocanu // Istoria literaturii moldovenești : în 3 vol. – Chișinău : Știința, 1988. – Vol. 2 : De la 1840 până la 1917. – P. 16-68. – [Cu caracter chirilic].

131. **Corbu, Haralambie.** Literatura din anii 1900-1917 / H. Corbu, E. Levit, S. Pânzaru // Istoria literaturii moldovenești : în 3 vol. – Chișinău : Știința, 1988. – Vol. 2 : De la 1840 până la 1917. – P. 604-626. – [Cu caracter chirilic].

132. **Corbu, Haralambie.** Mihail Coradini / H. Corbu // Istoria literaturii moldovenești : în 3 vol. – Chișinău : Știința, 1988. – Vol. 2 : De la 1840 până la 1917. – P. 270-276. – [Cu caracter chirilic].

133. **Corbu, Haralambie.** Simion Cibotaru / H. Corbu // Calendar-1989. – Chișinău, 1988. – P. 100. – [Cu caracter chirilic].

134. **Corbu, Haralambie.** Vasile Alecsandri / H. Corbu // Istoria literaturii moldovenești : în 3 vol. – Chișinău : Știința, 1988. – Vol. 2 : De la 1840 până la 1917. – P. 119-179. – [Cu caracter chirilic].

1989

135. **Корбу, Хараламбие.** Некоторые итоги и перспективы исследования художественной культуры Молдавии / X. Корбу, В. Жосул // Актуальные вопросы изучения художественной культуры молдавского народа. – Кишинев, Штинца, 1989. – С. 5-8.

1990

136. **Corbu, Haralambie.** Lev Barschi / H. Corbu // Istoria literaturii moldovenești : în 3 vol. – Chișinău : Știința, 1990. – Vol. 3. Partea 1 : De la 1917 până la 1955. – P. 403-408.

137. **Corbu, Haralambie.** Osânda și răsplata cuvântului / H. Corbu // Aspecte ale creației lui Ion Druță : (culeg. de art.) / alcăt. : M. Dolgan, H. Corbu – Chișinău, 1990. – P. 5-13. – [Cu

caracter chirilic].

138. **Corbu, Haralambie.** Problema istorismului și cultura artistică / H. Corbu // Literatura moldovenească și problema istorismului. – Chișinău : Știința, 1990. – P. 4-40.

139. **Corbu, Haralambie.** Ș-acel rege al poeziei, veșnic tânăr și ferice / H. Corbu // Calendar-1991. – Chișinău, 1990. – P. 76.

1993

140. **Корбу, Хараламбие.** Слово о Пушкине / Х. Корбу // Пушкин и наше время. – Кишинев : Универсул, 1993. – С. 3-4.

1995

141. **Corbu, Haralambie.** Academicianul Nicolae Corlăteanu - omul de cultură / H. Corbu // Omagii academicianului Nicolae Corlăteanu. – Chișinău, 1995. – P. 66-73.

142. **Corbu, Haralambie.** Despre Onisifor Ghibu și „ASTRA” basarabeană / H. Corbu // Onisifor Ghibu, unitatea românească și chestiunea Basarabiei : [studii]. – București, 1995. – P. 153-176.

143. **Corbu, Haralambie.** O personalitate politică și culturală de excepție : Onisifor Ghibu / H. Corbu // Onisifor Ghibu, unitatea românească și Chestiunea Basarabiei : [studii]. – București, 1995. – P. 15-23.

1996

144. **Corbu, Haralambie.** Latinitatea neamului în opera lui Vasile Alecsandri / H. Corbu // Romanizarea la Est de Carpați. – Chișinău, 1996. – P. 56-63.

1997

145. **Corbu, Haralambie.** Cu Gheorghe V. Madan prin Basarabia de odinioară / H. Corbu // Un om, un destin / ed. îngrij. : Gr. Botezatu [et al.]. – Chișinău – Trușeni, 1997. – P. 3-13.

1998

146. **Corbu, Haralambie.** Andrei Lupan : dreptul la nume / H. Corbu // Literatura română postbelică : man.-studii. – Chișinău, 1998. – P. 247-266.

1999

147. **Corbu, Haralambie.** Cuvânt despre coleg / H. Corbu // Omagiu profesorului Ion

Ciornâi : [cu prilejul împlinirii a 70 de ani]. – Chișinău : USM. – 1999. – P. 26-30.

148. **Corbu, Haralambie.** Равнение на вершины / Х. Корбу // Бессарабская весна : 3-я междунар. Пушкин. конф. – Кишинев, 1999. – С. 6-7.

2002

149. **Corbu, Haralambie.** Ion Agârbiceanu și Basarabia / H. Corbu // Lumini modelatoare. – București, 2002. – P. 153-177.

150. **Corbu, Haralambie.** Vocația europeană a academicianului Virgil Cândea / H. Corbu // Omagiu : [Virgil Cândea la 75 de ani]. – București : Ed. Acad. Române, 2002. – Vol. 1. – P. 177-183.

2003

151. **Corbu, Haralambie.** Drumul spre cultură și cunoștințe trece prin bibliotecă / H. Corbu // Biblioteca academică, 1928-2003 : [istorie, evoluție, personalități]. / red. : Claudia Slutu-Grama, Elena Corotenco ; Acad. de Științe a Moldovei, Bibl. Șt. Centrală. – Chișinău : Civitas. – 2003. – P. 168-169.

2005

152. **Corbu, Haralambie.** Vocația literar-artistică a politicianului Constantin Stere / H. Corbu // Constantin Stere - 140 de ani de la naștere. – Chișinău, 2005. – P. 15-24.

2009

153. **Corbu, Haralambie.** Un pisc intelectual - generator de idei și valori morale / H. Corbu // Academicianul Vladimir Andrunachievici : [culeg. colectivă de studii și art.]. – Chișinău, 2009. P. 125-127.

2010

154. **Corbu, Haralambie.** Pasiune și angajare / H. Corbu // Mihail Dolgan : polifonismul creativității (conștiința civică și estetică a poeziei). – Chișinău, 2010. – P. 14-15.

2013

155. **Corbu, Haralambie.** Un Om de Omenie ca pâinea caldă : acad. Iachim S. Grosul / H. Corbu // Amintiri despre Iachim Sergheevici Grosul. – Chișinău, 2013. – P. 122-123.

ARTICOLE ÎN REVISTE

1958

156. **Corbu, Haralambie.** Caractere artistice și teze personificate : [despre piesele lui R. Portnoi „Păsăruici nezburătoare” și L. Barschi „Jinerele”] / H. Corbu // Nistru. – 1958. – Nr. 9. – P. 116-128. – [Cu caracter chirilic].

157. **Corbu, Haralambie.** Dramele istorice ale lui Vasile Alecsandri / H. Corbu // Nistru. – 1958. – Nr. 1. – P. 124-132. – [Cu caracter chirilic].

158. **Corbu, Haralambie.** Raporturile etice în proza noastră actuală / H. Corbu // Nistru. – 1958. – Nr. 11. – P. 120-130. – [Cu caracter chirilic].

159. **Корбу, Хараламбие.** Вопросы об этических отношениях в современной молдавской прозе / Х. Корбу // Днестр. – 1958. – № 11. – С. 131-140.

160. **Корбу, Хараламбие.** Исторические драмы Василе Александри / Х. Корбу // Днестр. – 1958. – № 2. – С. 129-137.

161. **Корбу, Хараламбие.** Художественные характеры и тезисы в лицах : [о пьесах Р. Портного „Не летающие птички” и Л. Барского „Зять”]. / Х. Корбу // Днестр. – 1958. – № 9. – С. 118-124.

1959

162. **Corbu, Haralambie.** Despre eroii de la răscruce / H. Corbu // Nistru. – 1959. – Nr. 9. – P. 117-127. – [Cu caracter chirilic].

163. **Corbu, Haralambie.** Despre unele neajunsuri și greșeli din manualele de literatură moldovenească / H. Corbu, D. Dragnev, A. Babii // Învățătorul sovietic. – 1959. – Nr. 11. – P. 46-52. – [Cu caracter chirilic].

164. **Corbu, Haralambie.** Eminescu și Alecsandri / H. Corbu // Nistru. – 1959. – Nr. 6. – P. 119-122. – [Cu caracter chirilic].

165. **Corbu, Haralambie.** O scrisoare a lui Vasile Alecsandri / H. Corbu // Nistru. – 1959. – Nr. 5 – P. 142-143. – [Cu caracter chirilic].

166. **Corbu, Haralambie.** Unele probleme de istorie literară / H. Corbu, S. Cibotaru // Nistru. – 1959. – Nr. 5. – P. 111-120. – [Cu caracter chirilic].

167. **Corbu, Haralambie.** Vasile Alecsandri și munca literară / H. Corbu // Limba și literatura moldovenească. – 1959. – Nr. 2. – P. 5-16. – [Cu caracter chirilic].

168. **Despre** unele neajunsuri și greșeli din manualele de literatură moldovenească / S. Cibotaru, **H. Corbu**, D. Dragnev, A. Babii // Comunistul Moldovei. – 1959. – Nr. 10. – P. 103-108. – [Cu caracter chirilic].

169. **Корбу, Хараламбие.** Два великих поэта : [о взаимоотношениях В. Александри и М. Еминеску] / Х. Корбу // Днестр. – 1959. – № 6. – С. 123-125.

170. **Корбу Хараламбие.** Замфир Арборе – пропагандист идей социализма / Х. Корбу // Днестр. – 1959. – № 3. – С. 129-136.

171. **Корбу, Хараламбие.** Люди на перепутье : [о творчестве А. Лупана и Я. Кутковецкого] / Х. Корбу // Днестр. – 1959. – № 10. – С. 122-131.

172. **Корбу, Хараламбие.** Неизвестное письмо В. Александри / Х. Корбу // Днестр. – 1959. – № 5. – С. 139-140.

173. **Корбу, Хараламбие.** Некоторые вопросы молдавского литературоведения / Х. Корбу, С. Чиботару // Днестр. – 1959. – № 5. – С. 99-108.

174. **О некоторых** недостатках и ошибках в учебниках по молдавской литературе / Х. Корбу, С. Чиботару, Д. Драгнев, А. Бабий // Коммунист Молдавии. – 1959. – № 10. – С. 99-104.

1960

175. **Corbu, Haralambie.** Individualitate poetică și varietate artistică / H. Corbu // Nistru. – 1960. – Nr. 1. – P. 122-126. – [Cu caracter chirilic].

176. **Corbu, Haralambie.** În pas cu viața : [despre problemele lit. sovietice moldovenești] / H. Corbu, S. Cibotaru, Z. Săpunaru // Comunistul Moldovei. – 1960. – Nr. 3. – P. 59-71. – [Cu caracter chirilic].

177. **Corbu, Haralambie.** Sărbătoarea noastră : [privire generală asupra dezvoltării lit. moldovenești] / H. Corbu, S. Cibotaru, Z. Săpunaru // Nistru. – 1960. – Nr. 5. – P. 136-151. – [Cu caracter chirilic].

178. **Corbu, Haralambie.** Teatrul moldovenesc în anul eliberării : [din istoria raporturilor culturale ruso-moldovenești] / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1960. – Nr. 3. – P. 1-8. – [Cu caracter chirilic].

179. **Корбу, Хараламбие.** Наш праздник : [достижения молд. худож. лит.] / Х. Корбу, З. Сэпунару, С. Чиботару // Днестр. – 1960. – № 5. – С. 131-144.

180. **Корбу, Хараламбие.** По большому счету : [о задачах молд. сов. лит.] / Х. Корбу, З. Сэпунару, С. Чиботару // Коммунист Молдавии. – 1960. – № 3. – С. 55- 65.

181. **Корбу, Хараламбие.** Розквіт молдавської літератури / Х. Корбу, С. Чиботару, З. Сэпунару // Жовтень. – 1960. – № 6. – С. 134-141.

1961

182. **Corbu, Haralambie.** Intonația operei literare și poziția scriitorului : [despre povestirile lui A. Marinat „Fata cu harțag” și V. Malev „Cântecul își face cale”] / H. Corbu // Nistru. – 1961. – Nr. 6. – P. 117-127. – [Cu caracter chirilic].

183. **Корбу, Хараламбие.** Интонация произведения и позиция писателя / Х. Корбу // Днестр. – 1961. – № 6. – С. 119-128.

1962

184. **Corbu, Haralambie.** Orizontul intelectual al eroului : [observații pe marginea unor lucrări în proza din ultimii ani] / H. Corbu // Nistru. – 1962. – Nr. 5. – P. 151-160. – [Cu caracter chirilic].

185. **Корбу, Хараламбие.** Интеллектуальный кругозор героя : [заметки о молд. прозе последних лет] / Х. Корбу // Днестр. – 1962. – № 5. – С. 152-160.

186. **Корбу, Хараламбие.** Общими усилиями решать сложные задачи / Х. Корбу, С. Чиботару // Вопросы литературы. – 1962. – № 8. – С. 68-72.

1963

187. **Corbu, Haralambie.** Notițe despre dramaturgia moldovenească contemporană / H. Corbu // Nistru. – 1963. – Nr. 10. – P. 145-160. – [Cu caracter chirilic].

1964

188. **Corbu, Haralambie.** Eminescu și dramaturgia / H. Corbu // Nistru. – 1964. – Nr. 6. – P. 142-148. – [Cu caracter chirilic].

189. **Corbu, Haralambie.** Un an de muncă rodnică : [în creația scriitorilor moldoveni] / H. Corbu, S. Cibotaru // Nistru. – 1964. – Nr. 3. – P. 144- 151. – [Cu caracter chirilic].

1965

190. **Corbu, Haralambie.** Despre dramă / H. Corbu // Nistru. – 1965. – Nr. 6. – P. 93-104. – [Cu caracter chirilic].

191. **Corbu, Haralambie.** Particularitățile dramei / H. Corbu // Comunistul Moldovei. – 1965. – Nr. 6. – P. 78-79. – [Cu caracter chirilic].

192. **Corbu, Haralambie.** Rapsod inspirat al veacului său : [75 de ani de la moartea lui V. Alecsandri] / H. Corbu // Nistru. – 1965. – Nr. 8. – P. 143-153. – [Cu caracter chirilic].

193. **Corbu, Haralambie.** Tendințe și valori în dramaturgie / H. Corbu // Nistru. – 1965. – Nr. 11. – P. 111-119. – [Cu caracter chirilic].

194. **Корбу, Хараламбие.** Особенности драмы / Х. Корбу // Коммунист Молдавии. – 1965. – № 6. – С. 78-79.

1966

195. **Corbu, Haralambie.** Vasile Alecsandri, îndrumător și critic literar / H. Corbu // Nistru. – 1966. – Nr. 6. – P. 141-154. – [Cu caracter chirilic].

1967

196. **Corbu, Haralambie.** Cu privire la principiile de elaborare a „Istoriei literaturii moldovenești” : în 3 vol. / H. Corbu, S. Cibotaru // Limba și lit. moldovenească – 1967. – Nr. 3. – P. 37-43. – [Cu caracter chirilic].

197. **Corbu, Haralambie.** În jurul moștenirii literare / H. Corbu // Nistru. – 1967. – Nr. 7. – P. 130-140. – [Cu caracter chirilic].

198. **Corbu, Haralambie.** Scurte adnotări cu privire la : Integritatea mesajului artistic ; Debutul prozatorului [A. Marinat] în dramaturgie ; Critica și criticii / H. Corbu // Nistru. – 1967. – Nr. 4. – P. 130-137. – [Cu caracter chirilic].

1968

199. **Corbu, Haralambie.** Constantin Negruzzi / H. Corbu // Comunistul Moldovei. – 1968. – Nr. 8. – P. 71-75. – [Cu caracter chirilic].

200. **Corbu, Haralambie.** Momentul „fiziologic” în proza lui Constantin Negruzzi : [160 de ani de la naștere] / H. Corbu // Nistru. – 1968. – Nr. 9. – P. 119-125. – [Cu caracter chirilic].

201. **Corbu, Haralambie.** Proza lui Mihail Kogălniceanu / H. Corbu // Nistru. – 1968. – Nr. 3. – P. 111-119. – [Cu caracter chirilic].

202. **Corbu, Haralambie.** Scriitorul moldovan Mihail A. Corradini / H. Corbu // Nistru. – 1968. – Nr. 8. – P. 123-131. – [Cu caracter chirilic].

203. **Corbu, Haralambie.** Unele probleme de critică și istorie literară / H. Corbu, S. Cibotaru // Nistru. – 1968. – Nr. 6. – P. 134-143. – [Cu caracter chirilic].

204. **Корбу, Хараламбие.** Величие Горького / Х. Корбу, С. Чиботару // Кодры. – 1968. – № 3. – С. 19-25.

205. **Корбу, Хараламбие.** Константин Негруци / Х. Корбу // Коммунист Молдавии. – 1968. – № 8. – С. 71-75.

206. **Корбу, Хараламбие.** Молдавская литература на современном этапе / Х. Корбу, В. Коробан, С. Чиботару // Кодры. – 1968. – № 2. – С. 138-148.

207. **Корбу, Хараламбие.** Молдавская советская литература на современном этапе / Х. Корбу, В. Коробан, С. Чиботару // Кодры. – 1968. – № 1. – С. 144-149.

1969

208. **Corbu, Haralambie.** Alecu Russo și schița fiziologică / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1969. – Nr. 1. – P. 1-6. – [Cu caracter chirilic].

209. **Corbu, Haralambie.** Alecu Russo și literatura populară / H. Corbu // Nistru. – 1969. – Nr. 3. – P. 115-123. – [Cu caracter chirilic].

210. **Corbu, Haralambie.** Din istoria realismului moldovenesc : [considerații pe marginea schiței fiziologice] / H. Corbu // Nistru. – 1969. – Nr. 8. – P. 137-149. – [Cu caracter chirilic].

211. **Corbu, Haralambie.** V. I. Lenin și moștenirea literară : [către centenarul nașterii lui V. I. Lenin] / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1969. – Nr. 3. – P. 1-6. – [Cu caracter chirilic].

212. **Corbu, Haralambie.** Momentul fiziologic în proza lui Vasile Alecsandri / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1969. – Nr. 2. – P. 15-19. – [Cu caracter chirilic].

213. **Corbu, Haralambie.** Reprezentant de vază al culturii moldovenești : [150 de ani de la nașterea lui A. Russo] / H. Corbu // Comunistul Moldovei. – 1969. – Nr. 2. – P. 41-45. – [Cu caracter chirilic].

214. **Корбу, Хараламбие.** Видный деятель молдавской культуры : [к 150-летию со дня рождения Алеку Руссо] / Х. Корбу // Коммунист Молдавии. – 1969. – № 2. – С. 41-45.

1970

215. **Corbu, Haralambie.** Filologii Institutului de Limbă și Literatură Moldovenească în cinstea jubileului leninist / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1970. – Nr. 1. – P. 62-63. – [Cu caracter chirilic].

216. **Corbu, Haralambie.** Ramil Portnoi : [despre activitatea lit. a criticului moldovan] / H. Corbu // Nistru. – 1970. – Nr. 12. – P. 130-132. – [Cu caracter chirilic].

1971

217. **Corbu, Haralambie.** „Satire și alte poetice compuneri” de Antioh Cantemir și unele probleme ale literaturii moldovenești patruzecioptiste / H. Corbu // Nistru. – 1971. – Nr. 5. – P. 125-147. – [Cu caracter chirilic].

218. **Корбу, Хараламбие.** Слово о великом художнике : [к 150-летию со дня рождения В. Александри] / Х. Корбу // Кодры. – 1971. – № 7. – С. 120-121.

1972

219. **Corbu, Haralambie.** Ion Ciobanu : „Tăria slovei măiestrite” / H. Corbu // Nistru. – 1972. – Nr. 7. – P. 144-149. – [Cu caracter chirilic].

220. **Corbu, Haralambie.** Numele proprii în comediile lui Vasile Alecsandri / H. Corbu // Nistru. – 1972. – Nr. 11. – P. 127-138. – [Cu caracter chirilic].

221. **Corbu, Haralambie.** Poezia lui Andrei Lupan / H. Corbu // Nistru. – 1972. – Nr. 2. – P. 123-130. – [Cu caracter chirilic].

222. **Corbu, Haralambie.** Probleme actuale ale criticii literare moldovenești / H. Corbu // Nistru. – 1972. – Nr. 6. – P. 115-139. – [Cu caracter chirilic].

223. **Corbu, Haralambie.** Virtuțile eseului literar / H. Corbu // Nistru. – 1972. – Nr. 1. – P. 144-149. – [Cu caracter chirilic].

224. **Корбу, Хараламбие.** Актуальные проблемы молдавской литературной критики / Х. Корбу // Кодры. – 1972. – № 7. – С. 124-136.

1973

225. **Corbu, Haralambie.** Traduceri și opinii despre traduceri în perioada anilor 1840-1860 / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1973. – Nr. 2. – P. 9-14 ; Nr. 4. – P. 1-15. – [Cu caracter chirilic].

1974

226. **Cibotaru, Simion.** Savant-cetățean : [Gheorghii Iosifovici Lomidze la 60 de ani] / S. Cibotaru, **H. Corbu** // Limba și lit. moldovenească. – 1974. – Nr. 2. – P. 78-80. – [Cu caracter chirilic].

227. **Corbu, Haralambie.** Actualitatea despre permanența moștenirii literare : [cercetarea șt. a moștenirii literare moldovenești] / H. Corbu // Nistru. – 1974. – Nr. 6. – P. 131-139. – [Cu caracter chirilic].

228. **Corbu, Haralambie.** Drumuri și destine : [despre opera prozatoarei Ana Lupan] / H. Corbu // Nistru. – 1974. – Nr. 11. – P. 107-119. – [Cu caracter chirilic].

229. **Чиботару Симион.** Молдавская советская литература в оценке всесоюзной критики / С. Чиботару, **Х. Корбу** // Лимба ши лит. молдовеняскэ. – 1974. – № 3. – С. 19-30.

1975

230. **Corbu, Haralambie.** Dimitrie Ralet : [viața, activitatea și opera] / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1975. – Nr. 2. – P. 30-42. – [Cu caracter chirilic].

1976

231. **Corbu, Haralambie.** Elogiu pâinii : [tema pâinii in lit. mold.] / H. Corbu // Nistru. – 1976. – Nr. 8. – P. 111-120. – [Cu caracter chirilic].

232. **Corbu, Haralambie.** Virtuțile narațiunii epice : [despre romanul lui I. C. Ciobanu “Cucoara”] / H. Corbu // Nistru. – 1976. – Nr. 10. – P. 121-127. – [Cu caracter chirilic].

233. **Корбу, Хараламбие.** Мира видповидальности / Х. Корбу // Радянське літературознавство. – 1976. – № 4. – С. 51-54.

234. **Корбу, Хараламбие.** Укреплять литературные связи // Кодры. – 1976. – № 9. – С. 127-128.

1978

235. **Corbu, Haralambie.** Autenticitatea faptelor evocate : [despre creația lui S. Șleahu] / H. Corbu // Nistru. – 1978. – Nr. 12. – P. 111-123. – [Cu caracter chirilic].

236. **Корбу, Хараламбие.** Дни и годы поэта : [о творчестве И. Балцана] / Х. Корбу // Кодры. – 1978. – № 12. – С. 125-129.

237. **Корбу, Хараламбие.** Преемственность художественных традиций и проблема новаторства : [об изучении лит. наследия] / Х. Корбу // Кодры. – 1978. – № 7. – С. 111-121.

1980

238. **Corbu, Haralambie.** Noțiunea de „frumos” în concepția estetică a lui Vasile Alecsandri : [în lumina amintirilor contemporanilor] / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească – 1980. – Nr. 1. – P. 22-32. – [Cu caracter chirilic].

1981

239. **Corbu, Haralambie.** Oamenii de știință încuviințează / H. Corbu : [proiectul CC al PCUS către congr. al XXVI al PCUS] // Comunistul Moldovei. – 1981. – Nr. 1. – P. 61-63. – [Cu caracter chirilic].

240. **Corbu, Haralambie.** Pe calea trasată de partid / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1981. – Nr. 1. – P. 3-11. – [Cu caracter chirilic].

241. **Corbu, Haralambie.** Vasile Alecsandri în contextul vremii / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1981. – Nr. 3. – P. 14-21. – [Cu caracter chirilic].

242. **Корбу, Хараламбие.** Ученые одобряют / Х. Корбу // Коммунист Молдавии. – 1981. – № 1. – С. 61-63.

1982

243. **Corbu, Haralambie.** Cântare păcii, cântare muncii : [creația lui Andrei Lupan din anii de după război, 1945-1950] / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1982. – Nr. 1. – P. 7-17. – [Cu caracter chirilic].

244. **Corbu, Haralambie.** „...Drumul de la plug la cosmodrom” : [70 de ani de la nașterea

poetului-academician Andrei Lupan] / H. Corbu // Nistru. – 1982. – Nr. 2. – P. 116-130. – [Cu caracter chirilic].

245. **Corbu, Haralambie.** Note și comunicări : [cu ocazia jubileului de 100 de ani din ziua nașterii lui G. Dimitrov] / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească – 1982. – Nr. 2. – P. 61. – [Cu caracter chirilic].

1983

246. **Corbu, Haralambie.** Considerații privind concepțiile social-politice și estetic-literare ale lui Constantin Negruzzi / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1983. – Nr. 3. – P. 24-30. – [Cu caracter chirilic].

247. **Corbu, Haralambie.** Există un asemenea partid / H. Corbu // Moldova. – 1983. – Nr. 7. – P. 3. – [Cu caracter chirilic].

248. **Корбу, Хараламбие.** Социально-политические и эстетико-литературные концепции Константина Негруци / Х. Корбу // Лимба ши лит. молдовеняскэ. – 1983. – № 3. – С. 24-30.

1984

249. **Corbu, Haralambie.** Pasionat cercetător și critic literar : [despre academicianul S. S. Cibotaru] H. Corbu // Nistru. – 1984. – Nr. 11. – P. 144-148. – [Cu caracter chirilic].

1985

250. **Corbu, Haralambie.** La pragul istoriei : [postfață la poemul lui L. Damian „Cavaleria de Lăpușna”] / H. Corbu // Moldova. – 1985. – Nr. 11. – P. 23. – [Cu caracter chirilic].

251. **Corbu, Haralambie.** Prima revoluție rusă în destinul literaturii moldovenești / H. Corbu, E. Levit // Limba și lit. moldovenească. – 1985. – Nr. 4. – P. 3-9.

252. **Корбу, Хараламбие.** Литература великого подвига / Х. Корбу // Лимба ши лит. молдовеняскэ. – 1985. – № 3. – С. 3-11.

1986

253. **Corbu, Haralambie.** Actualitatea lui Constantin Stamati / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1986. – Nr. 4. – P. 3-4. – [Cu caracter chirilic].

254. **Corbu, Haralambie.** Critica și procesul literar moldovenesc contemporan : [raportul, prezentat la plenara Comitetului de conducere al Uniunii scriitorilor din Moldova de la 30 oct. 1985] / H. Corbu // Nistru. – 1986. – Nr. 1. – P. 139-160. – [Cu caracter chirilic].

255. **Corbu, Haralambie.** Limba presei periodice sub aspect normativ / H. Corbu, A. Dârul //

Limba și lit. moldovenească. – 1986. – Nr. 1. – P. 16-27. – [Cu caracter chirilic].

256. **Corbu, Haralambie.** Literatura moldovenească din anii 1901-1947 : [caracteristică generală] / H. Corbu, E. Levit, S. Pânzaru // Limba și lit. moldovenească. – 1986. – Nr. 2. – P. 3-14. – [Cu caracter chirilic].

257. **Корбу, Хараламбие.** Критика и современный молдавский литературный процесс : [по материалам докл. на пленуме правл. Союза писателей Молдавии от 31 окт. 1985 г.] / Х. Корбу // Кодры. – 1986. – № 1. – С. 130-147.

1987

258. **Corbu, Haralambie.** Înalta vocație de a sluji Patria : [M. V. Lomonosov] / H. Corbu // Limba și lit. moldovenească. – 1987. – Nr. 1. – P. 3-6. – [Cu caracter chirilic].

1988

259. **Corbu, Haralambie.** Dicționarul enciclopedic A. Mateevici / H. Corbu, S. Pânzaru, N. Băieșu // Limba și lit. moldovenească. – 1988. – Nr. 4. – P. 9-11. – [Cu caracter chirilic].

1989

260. **Corbu, Haralambie.** Dezbaterile din cadrul ședinței Comisiei Interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești de la 20 februarie 1989 / H. Corbu, I. Dumeniuc, M. Cosniceanu // Limba și lit. moldovenească. – 1989. – Nr. 3. – P. 61-66. – [Cu caracter chirilic].

1990

261. **Corbu, Haralambie.** Atitudini reciproc binevoitoare / H. Corbu // Revistă de lingvistică și știință literară. – 1990. – Nr. 2. – P. 81-87.

262. **Corbu, Haralambie.** S. S. Cibotaru : [60 de ani din ziua nașterii] / H. Corbu // Revistă de lingvistică și știință literară. – 1990. – Nr. 1. – P. 101-104.

263. **Корбу, Хараламбие.** Глубокоуважаемый Николай Васильевич! : [письмо-просьба к директору изд-ва „Сов. писатель” Н. В. Люсичевскому о романе В. Бешлягэ „Дома”] / Х. Корбу // Revistă de lingvistică și știință literară. – 1990. – Nr. 2. – P. 81-85.

264. **Корбу, Хараламбие.** О романах Д. Матковского „Дуда” и „Бэтуга” / Х. Корбу // Revistă de lingvistică și știință literară. – 1990. – Nr. 2. – С. 85-87.

1991

265. **Corbu, Haralambie.** Argumentul folcloric în publicistica lui Mihail Eminescu / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1991. – Nr. 4. – P. 3-16.

266. **Corbu, Haralambie.** Permanența lui Vasile Alecsandri / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1991. – Nr. 3. – P. 3-9.

1992

267. **Corbu, Haralambie.** Cultură în genunchi? / H. Corbu // *Business Globe.* – 1992. – Nr. 28-29 (iul.). – P. 9.

268. **Corbu, Haralambie.** O vatră de lumină : „Astra” basarabeană / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1992. – Nr. 2. – P. 41-52 ; Nr. 3. – P. 66-76.

269. **Corbu, Haralambie.** Povara travaliului de gazetar / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1992. – Nr. 5. – P. 9-14.

1993

270. **Corbu, Haralambie.** Acum zece ani... : [despre Gh. Bogaci] / H. Corbu // *Moldova.* – 1993. – Nr. 1. – P. 22.

271. **Corbu, Haralambie.** Domnitorul Alexandru Ioan Cuza văzut de Mihai Eminescu / H. Corbu // *Basarabia.* – 1993. – Nr. 1. – P. 129-138.

272. **Corbu, Haralambie.** Mihail Eminescu : dezideratul muncii / H. Corbu // *Basarabia.* – 1993. – Nr. 6. – P. 177-186.

273. **Corbu, Haralambie.** Mihail Kogălniceanu, Harriet Beecher Stowe și romanul ei „Coliba lui Moș Toma” / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1993. – Nr. 1. – P. 36-41.

274. **Corbu, Haralambie.** Mihail sau Mihai Eminescu? / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1993. – Nr. 3. – P. 8-15.

275. **Corbu, Haralambie.** Ostașul în opera și destinul lui Vasile Alecsandri / H. Corbu // *Oastea Moldovei.* – 1993. – Nr. 34 (23-29 sept.).

276. **Tatiana Gălușcă** : [necrolog, 1913-1993] / **H. Corbu**, M. Cimpoi, S. Berejan [et al.] // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1993. – Nr. 4. – P. 112.

1994

277. **Corbu, Haralambie.** Anevoioasă întoarcere din anonim : acad. Nicolae N. Donici

(1874-1956) / H. Corbu // Moldova. – 1994. – Nr. 7-8. – P. 19-20.

278. **Corbu, Haralambie.** Cuvânt rostit cu prilejul aniversării a 65-a de la înființarea Institutului de Filologie Română „Al. Philippide” din Iași, în luna decembrie 1993 / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1994. – Nr. 3. – P. 109.

279. **Corbu, Haralambie.** O personalitate politică și culturală de excepție : Onisifor Ghibu / H. Corbu // *Caiete critice (București).* – 1994. – Nr. 1-3. – P. 85-89.

280. **Corbu, Haralambie.** Simbolul sîmburelui germinatoriu în sistemul eminescian de cunoaștere / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1994. – Nr. 2. – P. 3-14 ; Nr. 3. – P. 3-13.

281. **Corbu, Haralambie.** Trudnica întoarcere din anonim a academicianului Nicolae N. Donici / H. Corbu // *Academica (București).* – 1994. – Nr. 12. (oct.). – P. 28.

1995

282. **Corbu, Haralambie.** Cultura spirituală ca factor prioritar al dezvoltării umane durabile : [raport ținut în cadrul conf. naț. „Strategia dezvoltării umane în Moldova”, Chișinău, 22-23 febr. 1995] / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1995. – Nr. 6. – P. 3.

283. **Corbu, Haralambie.** Cultura spirituală ca factor prioritar în dezvoltarea umană programată / H. Corbu // *Academica (București).* – 1995. – Nr. 7 (mai). – P. 21.

284. **Corbu, Haralambie.** Denumirea de limbă română este singura adevărată : [comunicare la conf. „Limba română este numele corect al limbii noastre”] / H. Corbu // *Limba română.* – 1995. – Nr. 4. – P. 8-9.

285. **Corbu, Haralambie.** Denumirea de limbă română este singura adevărată : [comunicare la conf. „Limba română este numele corect al limbii noastre”] / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1995. – Nr. 5. – P. 12-13.

286. **Corbu, Haralambie.** La culture et développement humain real / H. Corbu // *Enseignement Supérieur en Europa : la revue trimestrielle du CEPES [Centre Européen pour Enseignement Supérieur].* – 1995. – Nr. 4. – P. 176-177.

287. **Corbu, Haralambie.** Național și universal la Mihai Eminescu / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1995. – Nr. 1. – P. 3-14.

1996

288. **Corbu, Haralambie.** Filologia academică la 50 de ani / H. Corbu, S. Berejan // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 1996. – Nr. 4. – P. 11-13.

289. **Corbu, Haralambie.** Teatrul comic al lui Vasile Alecsandri : între ironic și grotesc : [Vasile Alecsandri – 175 de ani de la naștere] / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință*

literară. – 1996. – Nr. 4. – P. 78-88 ; Nr. 6. – P. 3-10.

290. **Корбу, Хараламбие.** Первопроходец : [к 175-летию со дня рождения В. Александри] / Х. Корбу // Литератор. – 1996. – № 8 (июль). – P. 2.

1997

291. **Corbu, Haralambie.** Andrei Lupan : dreptul la nume / H. Corbu // Revistă de lingvistică și știință literară. – 1997. – Nr. 4. – P. 3-13 ; Nr. 5. - P. 25-38.

1998

292. **Corbu, Haralambie.** Antebiografie : [Ion Ciornâi - profesorul] / H. Corbu // Limba română. – 1998. – Nr. 3. – P. 61-63.

1999

293. **Corbu, Haralambie.** Cultura păcii împotriva culturii războiului și violenței / H. Corbu // Revistă de istorie a Moldovei. – 1999. – Nr. 3-4. – p. 68-71.

2002

294. **Corbu, Haralambie.** Poporanismul lui Constantin Stere ca doctrină științifică și mesaj socio-uman / H. Corbu // Revistă de lingvistică și știință literară. – 2002. – Nr. 3-4. – P. 21-35.

295. **Corbu, Haralambie.** Vasile Ciocanu la 60 de ani : [istoric literar, dir. Inst. de Lit. Și Folclor al AȘM] / H. Corbu // Revistă de lingvistică și știință literară. – 2002. – Nr. 1-2. – P. 163-168.

2003

296. **Corbu, Haralambie.** Constantin Stere - anteromancierul : [valorile socio-culturale și estetico-literare reflectate în publicistică] / H. Corbu // Revistă de lingvistică și știință literară. – 2003. – Nr. 1-2. – P. 8-18.

2004

297. **Corbu, Haralambie.** Omagieri : [Pavel Balmuș la 60 de ani] / H. Corbu // Revistă de lingvistică și știință literară. – 2004. – Nr. 4-6. – 106-107.

2005

298. **Corbu, Haralambie.** Vocația literar-artistică a politicianului Constantin Stere / H. Corbu // Akademos. – 2005. – Nr. 1. – P. 15-19.

2007

299. **Corbu, Haralambie.** B. P. Hașdeu, contemporanul nostru : [100 de ani de la moarte] / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 2007. - Nr 1-2. - P. 19-21.

300. **Corbu, Haralambie.** Neobosit valorificator al literaturii, creator de sinteze perspicace : [despre Mihail Dolgan] / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 2007. - Nr 1-2. - P. 126.

301. **Corbu, Haralambie.** Traseul unui destin : [dr. în filologie Pavel Zavulan la 80 de ani] / H. Corbu // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 2007. – Nr 3-4. – P. 116-119 : fot.

2008

302. **Corbu, Haralambie.** Ca o piramidă în fața timpului : [Ion Druță la 80 de ani] / H. Corbu // *Moldova.* – 2008. – Nr. 7-8. – P. 33.

303. **Corbu, Haralambie.** Dimitrie Cantemir și problema sincretismului cultural-spiritual : câteva repere : [studiu] / H. Corbu // *Akademos.* – 2008. – Nr. 3. – P. 43-46.

2009

304. **Corbu, Haralambie.** Anii de zbucium și nopțile de nesomn ale lui Simion Cibotaru : [eseu] / H. Corbu // *Akademos.* – 2009. – Nr. 4. – P. 128-129.

305. **Corbu, Haralambie.** Sintagma „povara bunătății noastre” ca titlu de roman și emblemă a întregii creații drugiene : [studiu] / H. Corbu // *Akademos.* – 2009. – Nr. 2. – P. 98-103.

2010

306. **Corbu, Haralambie.** Clopotele de plumb și de aramă ale lui Victor Teleucă : [studiu] H. Corbu // *Akademos.* – 2010. – Nr. 3. – P. 125-129.

307. **Corbu, Haralambie.** Subteranele unei enigme literare / H. Corbu // *Akademos.* – 2010. – Nr. 1. – P. 79-81.

2011

308. **Corbu, Haralambie.** Clopotele de plumb și de aramă ale lui Victor Teleucă / H. Corbu // *Moldova.* – 2011. – Nr. 1-2. – P. 66-71.

309. **Corbu, Haralambie.** Fenomenul absurdului în viziunea artistică a lui Ion Creangă / H. Corbu // *Akademos.* – 2011. – Nr. 2. – P. 130-134. – Rez. în lb. engl.

310. **Corbu, Haralambie.** În gospodăria literară a lui Gheorghe Madan / H. Corbu // *Oglinda literară : revistă de cultură, civilizație și atitudine (Focșani, România).* – 2011. – Nr. 120. – P. 7509.

311. **Corbu, Haralambie.** Înțelepciunea, bunătatea și deminitatea în luminile și umbrele adevărului : [în creația lui Ion Creangă] / H. Corbu // *Philologia*. – 2011. – Nr. 1-2. – P.36-58. – Rez in lb. engl. – Bibliogr. in note : p. 58 (5 tit.).

312. **Corbu, Haralambie.** Marele poet Mihai Eminescu în spațiul teoretic al științelor economice // *Akademos*. – 2011. – Nr.3. – P. 140-142.

2012

313. **Corbu, Haralambie.** Bobițele de cristal din paharul omeniei : [100 de ani de la nașterea lui Andrei Lupan] // *Akademos*. – 2012. – Nr.1. – P. 137-141.

314. **Corbu, Haralambie.** Natura ca element artistic structural în opera lui Ion Creangă : [studiu] / H. Corbu // *Philologia*. – 2012. – Nr. 1-2. – P. 3-18.

2013

315. **Corbu, Haralambie.** O nouă pagină în creația compozitorului și omului de cultură Constantin Rusnac : poezia // *Akademos*. – 2013. – Nr.1. – P. 114-119.

MATERIALE, TEZE ALE COMUNICĂRILOR ȘTIINȚIFICE

316. **Корбу, Хараламбие.** Замфир Арборе в воспоминаниях матросов-потёмкинцев / Х. Корбу // Региональное совещание по молдавско-русско-украинским языковым литературным и фольклорным взаимосвязям : [тез. докл.]. – Кишинев, 1964. – С. 27-29.

317. **Корбу, Хараламбие.** Замфир Арборе и русское студенческое движение конца 60-х – начала 70-х годов XIX в. / Х. Корбу // Восточнославянско-восточнороманские языковые, литературные и фольклорные связи : [тез. докл. и сообщ. межвуз. науч. конф., 11-16 окт. 1966 г.]. – Черновцы, 1966. – С. 105-106.

318. **Корбу, Хараламбие.** Классическое наследие и современность / Х. Корбу // Проблемы развития языков и литератур советских народов : тез. докл. на молд. респ. науч. конф., 25 мая 1967 г. – Кишинев, 1967. – С. 34.

319. **Корбу, Хараламбие.** Актуальные вопросы языка печати / Х. Корбу // Язык и стиль периодической печати : материалы совещ. в ЦК КПМ, 11 апр. 1985 г. – Кишинев : Штиинца, 1985. – С. 6-21.

320. **Корбу, Хараламбие.** [Речь Х. Г. Корбу на 8-м съезде писателей СССР о литературной критике на заседании комиссии по критике] / Х. Корбу // Восьмой съезд

писателей СССР, 24-28 июня 1986 г. : стеногр. отчет. – Москва, 1988. – С. 156-157.

321. **Corbu, Haralambie.** Cuvânt de deschidere / H. Corbu // Mircea Eliade, mit și simbol : [materialele manifestărilor cultural-șt. „Mircea Eliade”], ed. a 2-a, 13 mart. 1996 / Liceul Acad. „Mircea Eliade”, Acad. de Științe a Moldovei, Secț. de Șt. Socio-Umane. – Chișinău, 1996. – P. 42-43.

322. **Corbu, Haralambie.** Cuvânt de deschidere / H. Corbu // Mircea Eliade : „O noua legenda a secolelor” : [materialele manifestărilor cultural-șt. „Mircea Eliade”] / Liceul Acad. „Mircea Eliade”, Acad. de Științe a Moldovei, Secț. de Șt. Socio-Umane. – Chișinău, 1998. – P. 24-25.

323. **Корбу, Хараламбие.** Верный и бескорыстный друг молдавских филологов : [Д. Е. Михальчи] / Х. Корбу // Сборник материалов конф., посвященной 100-летию Д. Е. Михальчи : докл., выступления, ст. ученых России и Молдовы. – Москва : Изд-во Рос. Ун-та Дружбы Народов, 2002. – С. 72-78.

324. **Corbu, Haralambie.** Renașterea satului moldovenesc : aspecte cultural-spirituale / H. Corbu // Comunitățile rurale și renașterea satului moldovenesc : conf. naț., 28 febr. 2005 : teze și comunicări. – Chișinău, 2005. – P. 22-24.

325. **Corbu, Haralambie.** Cuvânt de salut la simpozionul științific-practic internațional / H. Corbu // Folclorul și contemporaneitatea : conservarea, revitalizarea și valorificarea culturii tradiționale : materialele simp. șt.-practic intern., 4-5 apr., 2006. – Chișinău, 2006. – P. 11.

Haralambie Corbu – coordonator, redactor, prefățător

1963

326. **Genuri și specii literare** : [culeg. de art. de teorie literară] / col. red. : **H. Corbu**, V. Coroban, S. Cibotaru ; Acad. de Științe a RSSM, Inst. de Limbă și Lit. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1963. – 99 p. – [Cu caracter chirilic].

327. **Studii de literatură și folclor** / col. red. : I. Varticean, I. Gherman, **H. Corbu** [et al.] ; Acad. de Științe a RSSM, Inst. de Limbă și Lit. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1963. – 175 p. – [Cu caracter chirilic].

1965

328. **Genuri și specii literare** / col. red. : **H. Corbu**, V. Coroban, S. Cibotaru. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1965. – 146 p. – [Cu caracter chirilic].

329. **Materialele conferinței IV a tinerilor cercetători din Moldova (Secția filologică)** / col.

red. : N. Corlăteanu, **H. Corbu**, V. Melnic ș.a. – Chișinău, 1965. – 121 p. – [Cu caracter chirilic].

1966

330. **Levit, Froim**. Gheorghe Asachi : [viața și activitatea lit.] / F. Levit ; red. **H. Corbu** ; Acad. de Științe a RSSM, Inst. de Limbă și Lit. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1966. – 287 p. – [Cu caracter chirilic].

331. **Studii** și materiale despre B. P. Hașdeu / red. : G. Bogaci, **H. Corbu**. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1966. – 135 p. – [Cu caracter chirilic].

1968

332. **Alecsandri, Vasile**. Publicistică. Scrisori / V. Alecsandri ; ed. îngrij., pref., note și ind. de **H. Corbu**. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1968. – 548 p. – [Cu caracter chirilic].

333. **Studii** și materiale despre Vasile Alecsandri / red. **H. Corbu** ; Acad. de Științe a RSSM, Inst. de Limbă și Lit. – Chișinău : Ed. de partid, 1968. – 115 p. – [Cu caracter chirilic].

1970

334. **Studii** despre romantismul și realismul moldovenesc din secolul XIX / red. **H. Corbu**, F. Levit ; Acad. de Științe a RSSM, Inst. de Limbă și Lit. – Chișinău, 1970. – 205 p. – [Cu caracter chirilic].

335. **Zavulan, Pavel**. Proza lui Vasile Alecsandri / P. Zavulan ; red. **H. Corbu** ; Acad. de Științe a RSSM, Inst. de Limbă și Lit. – Chișinău, 1970. – 170 p. – [Cu caracter chirilic].

1971

336. **Alecsandri, Vasile**. Poezii / V. Alecsandriselecț. și pref. de **H. Corbu**. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1971. – 428 p. – [Cu caracter chirilic].

337. **Enciclopedia Sovietică** Moldovenească : [în 8 vol.] / red. șef I. Grosul ; membrii red. principale : I. Varticean, V. Ermuratschi, V. Zelenciuc, **H. Corbu** [et al.]. – Chișinău : Red. principală a ESM, 1971-1981. – [Cu caracter chirilic].

338. **Levit, Froim**. Studii de istorie literară / F. Levit ; cuv. introd. de **H. Corbu**. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1971. – 296 p. – [Cu caracter chirilic].

339. **Vasile Alecsandri** văzut de contemporani / alcăt., pref., note și ind. de P. Zavulan ; red. **H. Corbu** ; Acad. de Științe a RSSM, Inst. de Limbă și Lit. – Chișinău : Știința, 1971. – 118 p. – [Cu caracter chirilic].

1972

340. **Alecsandri, Vasile.** Piatra din casă : [dramaturgie] / V. Alecsandri ; select. și cuv. înainte de **H. Corbu.** – Chișinău : Lumina, 1972. – 349 p. – [Cu caracter chirilic].

341. **Александр, Василе.** Избранное / Василе Александр ; предисл. **Х. Корбу.** – Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1972. – 372 с.

1973

342. **Ciocanu, V.** Constantin Stamati : [ind. bibliogr.] / V. Ciocanu ; red. **H. Corbu.** – Chișinău : Știința, 1973. – 24 p. – [Cu caracter chirilic].

343. **Lupan, Andrei.** Scrieri. / Andrei Lupan ; pref. de **H. Corbu.** – Chișinău : Cartea moldovenească, 1973. – Vol. 1 – 462 p. ; Vol. 2 – 288 p. ; Vol. 3 – 398 p. – [Cu caracter chirilic].

1974

344. **De la cronografie** la literatura modernă : [studii istorico-literare] / col. red. : **H. Corbu,** E. Levit, E. Russev ; Acad. de Științe a RSSM, Inst. de Limbă și Lit. – Chișinău : Știința, 1974. – 308 p. – [Cu caracter chirilic].

1975

345. **Alecsandri, Vasile.** Poezii / V. Alecsandri ; select. și pref. de **H. Corbu.** – Chișinău : Lumina, 1975. – 91 p. – [Cu caracter chirilic].

346. **Alecsandri, Vasile.** Poezii / V. Alecsandri ; select. și pref. de **H. Corbu.** – Ed. a 2-a. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1975. – 336 p. – [Cu caracter chirilic].

347. **Barschi, L.** Scrieri / L. Barschi ; pref. de **H. Corbu.** – Chișinău : Cartea moldovenească, 1975. – 639 p. – [Cu caracter chirilic].

348. **Ciobanu, Ion C.** Podurile : [roman] / I. Ciobanu ; pref. de **H. Corbu.** – Chișinău : Lumina, 1975. – 426 p. – [Cu caracter chirilic].

349. **Zavulan, P.** Între document și evocare : [contribuții la studierea memoriilor lui Zamfir Arbure despre mișcarea revoluționară narodnicistă] / P. Zavulan ; red. **H. Corbu** ; Acad. de Științe a RSSM, Inst. de Limbă și Lit. – Chișinău : Știința, 1975. – 136 p. – [Cu caracter chirilic].

1976

350. **Alecsandri, Vasile.** Opere : [în 4 vol.] / Vasile Alecsandri ; ed. îngrij., studiu introd., note și coment. de **H. Corbu.** – Chișinău : Cartea moldovenească, 1976. – Vol. 1 . – 490 p. ; Vol. 2. – 512 p. ; Vol. 3. – 515 p. ; Vol. 4. – 551 p. – [Cu caracter chirilic].

351. **Stati, Vasile.** Atitudini : [culeg. de studii] / V. N. Stati ; cuv. înainte **H. Corbu.** –

Chişinău : Lumina, 1976. – 231 p. – [Cu caracter chirilic].

1977

352. **Ciobanu, Ion C.** Scrieri / I. C. Ciobanu ; pref. : **H. Corbu** – Chişinău : Literatura artistică, 1977. – Vol. 1 – 587 p. – [Cu caracter chirilic].

1978

353. **Cercetări** de istorie literară / red. resp. **H. Corbu** ; Acad. de Ştiinţe a RSSM, Inst. de Limbă şi Lit. – Chişinău : Ştiinţa, 1978. – 263 p. – [Cu caracter chirilic].

354. **Conachi, Costache.** Opere / C. Conachi ; red. **H. Corbu** ; îngrij. text., studiu introd., note şi coment. de E. Levit. – Chişinău : Lit. artistică, 1978. – 255 p. – [Cu caracter chirilic].

1979

355. **Asachi, Gheorghe.** Opere / Gh. Asachi ; îngrij. text., studiu introd., note şi coment. de E. Levit ; col. red. : E. Bucov, **H. Corbu**, E. Levit. – Chişinău : Lit. artistică, 1979. – 559 p. – [Cu caracter chirilic].

356. **Critica** şi procesul literar contemporan : [culeg. de art. şi studii ale criticilor literari moldoveni] / col. red. : M. Dolgan, **H. Corbu**, S. Hropotinschi, S. Cibotaru. – Chişinău : Lit. artistică, 1979. – 383 p. – [Cu caracter chirilic].

357. **Pagini** din istoria literaturii şi culturii moldoveneşti : [studii şi materiale] / col. red. **H. Corbu**, E. Levit şi V. Ciocanu ; Acad. de Ştiinţe a RSSM, Inst. de Limbă şi Lit. – Chişinău : Ştiinţa, 1979. – 216 p. – [Cu caracter chirilic].

358. **Şleahu, Samson.** Scrieri / S. Şleahu ; col. red : **H. Corbu** (red. resp.), I. Ciobanu, A. Hropotinschi. – Chişinău : Lit. artistică, 1979. – Vol. 1. – 690 p. ; Vol. 2. – 702 p. – [Cu caracter chirilic].

1980

359. **Balţan, Iosif.** Lirică (1964-1975) / cuv. introd. de **H. Corbu**. – Chişinău : Lit. artistică, 1980. – 245 p. – [Cu caracter chirilic].

1981

360. **Ciocanu, V.** Constantin Stamati : [viaţa şi opera] / V. Ciocanu ; red. **H. Corbu**. – Chişinău : Ştiinţa, 1981. – 156 p. – [Cu caracter chirilic].

361. **Eminescu, M.** Opere : [în 3 vol.] / M. Eminescu ; col. red. : C. Popovici, **H. Corbu**, E. Levit. – Chişinău : Lit. artistică, 1981. – Vol. 1. – 303 p. ; Vol. 2. – 494 p. ; Vol. 3. – 352 p. – [Cu

caracter chirilic].

362. **Lupan, Ana.** Scrieri alese : [în 2 vol.] / A. Lupan ; col. red. : I. C. Ciobanu, **H. Corbu**, V. Malev ; pref. H. Corbu. – Chişinău : Lit. artistică, 1981. – Vol. 1. – 472 p. ; Vol. 2. – 462 p. – [Cu caracter chirilic].

363. **Pe calea** trasată de Partid / alcăt. : S. Cibotaru ; col. red. : **H. Corbu**, A. Hropotinschi, S. Cibotaru. – Chişinău : Lit. artistică, 1981. – 280 p. – [Cu caracter chirilic].

1982

364. **Cibotaru, S.** Literatura sovietică moldovenească din anii 1924-1960 / S. Cibotaru ; recomandare de **H. Corbu** şi N. Bileţchi. – Chişinău : Ştiinţa, 1982. – 335 p. – [Cu caracter chirilic].

365. **Literatura** moldovenească şi folclorul / red. resp. : **H. Corbu** – Chişinău : Ştiinţa, 1982. – 270 p. – [Cu caracter chirilic].

1983

366. **Balţan, Iosif.** Versuri / I. Balţan ; cuv. introd. de **H. Corbu**. – Chişinău : Lit. artistică, 1983. – 260 p. – [Cu caracter chirilic].

367. **File** de cronici / îngrij. text., glosar şi ind. de T. Celac ; red. şt. de **H. Corbu**. – Chişinău : Lit. artistică, 1983. – 299p. – [Cu caracter chirilic].

368. **Şalari, A.** Scrieri alese / A. Şalari ; col. red. : I. C. Ciobanu, **H. Corbu** [et al.]. – Chişinău : Lit. artistică, 1983. – Vol. 1. – 406 p. – [Cu caracter chirilic].

369. **Zavulan, Pavel.** Creaţia literară a lui B. P. Hasdeu şi folclorul / P. Zavulan ; red. : **H. Corbu**. – Chişinău : Ştiinţa, 1983. – 201 p. – [Cu caracter chirilic].

1984

370. **Alecsandri, Vasile.** Poezii / V. Alecsandri ; select., pref. şi coment. de **H. Corbu**. – Chişinău : Lit. artistică, 1984. – 157 p. – [Cu caracter chirilic].

371. **Studii** şi materiale despre Alexandru şi Boleslav Hâjdeu / alcăt. : P. Balmuş, V. Ciocanu ; col. red. : V. Ciocanu, G. Botezatu, **H. Corbu** ; cuv. înainte de **H. Corbu**. – Chişinău : Ştiinţa, 1984. – 192 p. – [Cu caracter chirilic].

372. **Фольклорное** наследие народов СССР и современность / ред. кол. : В. М. Гацак, С. Чиботару, ... **Х. Корбу** [и др.] – Кишинев: Штиинца, 1984. – 388 с.

1985

373. **Botezatu, Eliza.** Prezenți în front : [lit. moldovenească în anii Marelui Război pentru apărarea Patriei] / E. N. Botezatu ; **red. : H. G. Corbu.** – Chișinău : Știința, 1985. – 181 p. – [Cu caracter chirilic].

374. **Cibotaru, S. S.** Scrieri alese / S. Cibotaru ; **pref. : H. Corbu** ; red. : C. Popovici, V. Beșleagă, A. Gavrilov. – Chișinău : Lit. artistică, 1985. – 448 p. – [Cu caracter chirilic].

375. **Formarea** nației burgheze moldovenești / col. red. : V. Grosul, P. Dmitriev, ... **H. Corbu** [et al.] – Chișinău : Știința, 1985. – 235 p. – [Cu caracter chirilic].

376. **Literatura** și arta Moldovei : encicl. : în 2 vol. / col. red. : **H. Corbu** [et al.]. – Chișinău : Red. princ. a ESM, 1985. – Vol. 1. – 438 p. : il. ; Vol. 2. – 508 p. – [Cu caracter chirilic].

377. **Lupan, Andrei.** Poezii / A. Lupan ; **pref. : H. Corbu** . – Chișinău : Lit. artistică, 1985. – 448 p. – [Cu caracter chirilic].

378. **Актуальные** вопросы филологии : [к 70-летию академика Н. Г. Корлэтяну] / редкол. : **Х. Г. Корбу**, И. П. Чорный, А. Еремия [и др.] – Кишинев : Штиинца, 1985. – 262 с.

1986

379. **Damian, L. S.** Poezii și poeme / L. Damian ; postf. de **H. Corbu**. – Chișinău : Lit. artistică, 1986. – 208 p. . – [Cu caracter chirilic].

380. **Druță, Ion.** Scrieri : [în 4 vol.] / I. Druta ; col. red. : V. Beșleagă, **H. Corbu**, I. C. Ciobanu. – Chișinău : Literatura artistică, 1986. – Vol. 1. – 558 p. ; Vol. 2. – 515 p. – [Cu caracter chirilic].

381. **Istoria** literaturii moldovenești : [în 3 vol.] / col. red. : E. Botezatu, M. Dolgan, **H. Corbu** [et al.]. – Chișinău : Știința, 1986. – Vol. 1 – 614 p. – [Cu caracter chirilic].

382. **Limba** și literatura moldovenească (1958-1989) : ind. bibliogr. / alcat. : V. Mirgorodscaia ; red. șt. : **H. Corbu**. – Chișinău : Știința, 1986. – 149 p. – [Cu caracter chirilic].

383. **Stamati, Constantin.** Scrieri alese / C. Stamati ; alcăt., pref. și note de V. Ciocanu ; col. red. : B. Istru, **H. Corbu**, V. Ciocanu. – Chișinău : Lit. artistică, 1986. – 318 p. – [Cu caracter chirilic].

384. **40 лет** Великой Победы : [молодые ученые обществоведы о Великой Отечественной войне] / ред. : Д. Т. Урсул, В. И. Царанов, ... **Х. Корбу** [и др.]. – Кишинев : Штиинца 1986. – 70 с.

1987

385. **Alecsandri, Vasile.** Scrieri alese : [în 3 vol.] / V. Alecsandri ; ed. îngrij., note și coment : **H. Corbu**, A. Zavadschi, S. Corolevschi. – Chișinău : Lit. artistică, 1987. – Vol. 1. : Poezie. – 414

p.; Vol. 2 : Dramaturgie. – 411 p.; Vol. 3 : Proză. Dramaturgie. – 397 p. – [Cu caracter chirilic].

386. **Dolgan, M.** Poezia moldovenească de azi și problemele vieții / M. Dolgan ; red. **H. Corbu**. – Chișinău : Știința, 1987. – 106 p. – [Cu caracter chirilic].

387. **Druță, Ion.** Scrieri : [în 4 vol.] / I. Druta ; col. red. : V. Beșleagă, **H. Corbu**, I. C. Ciobanu. – Chișinău : Lit. artistică, 1987. – Vol. 3. – 560 p. ; Vol. 4. – 536 p. – [Cu caracter chirilic].

388. **Коваль, Д.** Периодическая печать и молдавский литературный процесс XIX века / Д. Коваль ; отв. ред. : **Х. Г. Корбу**. – Кишинев : Штиинца, 1987. – 271 с.

1988

389. **Istoria** literaturii moldovenești : [în 3 vol.] / col. red. : E. Botezatu, M. Dolgan, **H. Corbu** [et al.]. – Chișinău : Știința, 1988. – Vol. 2 – 699 p. – [Cu caracter chirilic].

390. **Istoria** RSS Moldovenești : [în 6 vol.] / col. red. : V. I. Țaranov, D. M. Dragnev, **H. Corbu** [et al.]. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1988. – [Cu caracter chirilic].

391. **Фомин, С.** Кантемиры в изобразительных материалах / С. Фомин ; под ред. **Х. Корбу**. – Кишинев : Штиинца, 1988. – 91 с.

1989

392. **Simion Simionovici Cibotaru** (1929-1984) : ind. biobibliogr. / alcăt. : Ion Șpac ; art. introd. și red. șt. de **H. Corbu**. – Chișinău : Știința, 1989. – 86 p.

393. **Актуальные** вопросы изучения художественной культуры молдавского народа : [сб. науч. ст.] / АН МССР ; отв. ред. **Х. Г. Корбу**. – Кишинев : Штиинца, 1989. – 91 с.

394. **Н. Г. Милеску Спафарий** – ученый, мыслитель, государственный деятель : [сб. ст.] / редкол. : Д. Т. Урсул, **Х. Г. Корбу**, ... – Кишинев : Штиинца, 1989. – 131 с.

1990

395. **Istoria** literaturii moldovenești : [în 3 vol.] / col. red. : E. Botezatu, M. Dolgan, **H. Corbu** [et al.]. – Chișinău : Știința, 1990. – Vol. 3. – 477 p. – [Cu caracter chirilic].

396. **Literatura** moldovenească și problema istorismului : [studii și materiale] / red. resp. **H. Corbu**. – Chișinău : Știința, 1990. – 271 p. – [Cu caracter chirilic].

1993

397. **Tineretul Moldovei** în perioada de tranziție la economia de piață : probleme și soluții : [materialele conf. șt.-practice din 25 mai 1993] / cuv. înainte **H. Corbu**. – Chișinău, 1993. – 150 p.

1996

398. **Academia** de Științe a Moldovei – 50 : [ghid informativ] / coord. al grupului de lucru acad. **H. Corbu**. – Chișinău, 1996. – 177 p.

399. **Mateevici, Alexei**. Poezii - Carmina / A. Mateevici ; cuv. introd. : **H. Corbu**. - Chișinău : Știința, 1996. – 78 p.

400. **Seminarul** cu statut permanent „Probleme actuale ale istoriei, economiei și culturii moldovenilor de la Est de Prut”. Caietul 1 : materialele primei sesiuni cu genericul „Originea și dezvoltarea tracilor la Est de Carpați”, 21 mart. 1996 / coord. princ. și cuv. înainte : **H. Corbu**. – Chișinău, 1996. – 95 p.

401. **Seminarul** cu statut permanent „Probleme actuale ale istoriei, economiei și culturii moldovenilor de la Est de Prut”. Caietul 2 : materialele sesiunii „Romanizarea la Est de Carpați”, 3 iul. 1996 / coord. princ. și cuv. înainte : **H. Corbu**. – Chișinău, 1996. – 65 p.

1997

402. **Seminarul** cu statut permanent „Probleme actuale ale istoriei, economiei și culturii moldovenilor de la Est de Prut”. Caietul 3 : materialele sesiunii „Familia și societatea : aspecte sociale, juridice, medicale”, 19 mart. 1997 / coord. princ. și cuv. înainte : **H. Corbu**. – Chișinău, 1997. – 41 p.

1998

403. **Republica Moldova** : album / Vladimir Axionov [et al.] ; red. **H. Corbu**. – Chișinău : Litera, 1998. – 143 p. : fot.

2002

404. **Lupan, Andrei**. Scrieri : [în 2 vol.] / A. Lupan ; pref. de **H. Corbu**. – Chișinău : Cartea Moldovei, 2002. – Vol. 1. – 392 p.

405. **Lupan, Andrei**. Scrieri : [în 2 vol.] / A. Lupan ; select., note și coment. **H. Corbu**. – Chișinău : Cartea Moldovei, 2002. – Vol. 2. – 426, (3) p. – ISBN 9975-60-030-5.

2004

406. **Alecsandri, Vasile**. Dramaturgie / V. Alecsandri ; selecț., cuv. introd. și întinerar cronologic de **H. Corbu**. – Chișinău : Cartea Moldovei, 2004. – 276 p.

407. **Creangă, Ion**. Amintiri din copilărie : [povestiri, povești] / I. Creangă ; pref. și tab. cronologic : **H. Corbu**. – Chișinău : Cartea Moldovei, 2004. – 180, [1] p.

2006

408. **Gavrilov, Anatol.** Conceputul de roman la G. Ibrăileanu și structura stratiformă a operei literare / A. Gavrilov ; consult. șt. : **H. Corbu.**- Chișinău, 2006. – P. 243-274.

409. **Folclorul** și contemporaneitatea : conservarea, revitalizarea și valorificarea culturii tradiționale : materialele simp. șt.-practic intern., 4-5 apr. 2006 / col. red. : **H. Corbu** [et al.]. – Chișinău : Periscop, 2006. – 184 p.

410. **Membrii** Academiei de Științe a Moldovei (1961-2006) : dicț. / Acad. de Științe a Moldovei : col. red. : **H. Corbu** [et al.] ; fot. : Romeo Șveț, ... Chișinău : Știința, 2006. – Vol. 1. – 432 p. : fot. – ISBN 978-9975-67-556-7.

2007

411. **Lupan, Ana.** Flori de toamnă : [povestiri și nuvele] / Ana Lupan ; postf. de **H. Corbu.** – Chișinău : Cartea Moldovei, 2007. – 260 p.

412. **Lupan, Andrei.** Intrare în baladă : [versuri] / Andrei Lupan ; selecț. și studiul introd. de **H. Corbu.** – Chișinău : Cartea Moldovei, 2007. – 296 p. – ISBN 978-9975-60-117-7.

2008

413. **Druță, Ion.** Opere : [în 8 vol.] / Ion Druță ; critica literară : **H. Corbu**, M. Dolgan, I. Rotaru.- Chișinău : Cartea Moldovei, 2008. – Vol. 1. – 431 p. - ISBN 978-9975-60-218-1.

2011

414. **Șpac, Ion.** Constantin Stere - scriitorul, publicistul, politicianul, juristul, omul : biobibliogr.-invitație la lecturi și investigații / Ion Șpac ; red. șt. : acad. **H. Corbu** ; ed. îngrij. de Aurelia Hanganu ; Acad. de Științe a Moldovei, Bibl. Științifică Centrală „Andrei Lupan”, Inst. de Filologie al AȘM. – Chișinău, 2011. – 422 p. – ISBN 978-9975-78-987-5.

RECENZII**1952**

415. **Corbu, Haralambie.** Povestire despre viața satului moldovenesc / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1952. – 25 sept. – **Rec. la cartea** : Cutcovetchi, I. Zorile : [povestire]. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1952. – 301 p. – [Cu caracter chirilic].

416. **Corbu, Haralambie.** Un prinos nou în poezia moldovenească / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1952. – 24 febr. – **Rec. la cartea** : Darienco, P. Drumuri luminoase : [versuri]. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1951. – 99 p. – [Cu caracter chirilic].

1953

417. **Corbu, Haralambie.** „Luminile Moscovei” / H. Corbu // *Tinerimea Moldovei*. – 1953. – 4 dec. – **Rec. la cartea** : Darienco, P. *Luminile Moscovei* : [publicistică]. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1953. – 100 p. – [Cu caracter chirilic].

418. **Corbu, Haralambie.** [Recenzie] / H. Corbu // *Moldova Socialistă*. – 1953. – 18 iul. – **Rec. la cartea** : Ponomari, F. *Pământ reinnoit* : [povestiri și schițe]. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1953. – 71 p. – [Cu caracter chirilic].

419. **Corbu, Haralambie.** Versuri despre marile zidiri ale comunismului / H. Corbu // *Moldova Socialistă*. – 1953. – 8 mai. – **Rec. la cartea** : Bucov, E. *De la Volga până la Don*. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1953. – 56 p. – [Cu caracter chirilic].

1954

420. **Corbu, Haralambie.** Poetul și viața / H. Corbu // *Octombrie*. – 1954. – Nr. 4. – P. 94-96. – **Rec. la cartea** : Cruceniuc, P. *Versuri*. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1954. – 290 p. – [Cu caracter chirilic].

421. **Corbu, Haralambie.** Versuri despre baștina norocului / H. Corbu // *Moldova Socialistă*. – 1954. – 18 apr. – **Rec. la cartea** : Ponomari, F. *Baștină norocului* : [versuri]. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1954. – 185 p. – [Cu caracter chirilic].

1955

422. **Corbu, Haralambie.** Mai multă dârzenie / H. Corbu // *Moldova Socialistă*. – 1955. – 31 iul. – **Rec. la cartea** : Glasuri tinere. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1955. – 219 p. – [Cu caracter chirilic].

423. **Corbu, Haralambie.** O brazdă proaspătă / H. Corbu // *Moldova Socialistă*. – 1955. – 4 dec. – **Rec. la cartea** : Șalari, A. *Se-ntâlnesc pământurile* // *Octombrie* – 1955. – Nr. 4-5. – [Cu caracter chirilic].

424. **Corbu, Haralambie.** Țăranii și pământul / H. Corbu // *Moldova Socialistă*. – 1955. – 3 sept. – **Rec. la cartea** : Banaru, G. *Țăranii* : [roman]. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1955. – 174 p. – [Cu caracter chirilic].

1957

425. **Corbu, Haralambie.** Pe marginea unei culegeri de studii literare / H. Corbu, P. Savca // *Moldova Socialistă*. – 1957. – 19 ian. – **Rec. la cartea** : Culegere de lucrări cu privire la literatura moldovenească. – Chișinău : Școala sovietică, 1956. – 256 p. – [Cu caracter chirilic].

426. **Corbu, Haralambie.** [Recenzie] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1957 – 12 sept. – **Rec. la cartea** : Roșca, V. Poem de primăvară. – Chișinău : Edit. de Stat a Moldovei, 1957. – 75 p. – [Cu caracter chirilic].

1958

427. **Corbu, Haralambie.** Confuzii ideologice și lipsă de exigență artistică / H. Corbu // Cultura Moldovei. – 1958. – 4 sept. – **Rec. la cartea**: Kahana, M. Pavel Bragar : [roman]. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1957. – 298 p. – [Cu caracter chirilic].

428. **Corbu, Haralambie.** [Recenzie] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1958. – 3 oct. – **Rec. la cartea**: Meniuc, G. Versuri alese. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1958. – 323 p. – [Cu caracter chirilic].

1959

429. **Corbu, Haralambie.** Calea scriitorului / H. Corbu // Nistru. – 1959. – Nr. 8. – P. 141-142. – **Rec. la cartea** : Barschi, L. Opere : [proză]. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1959. – 304 p. – [Cu caracter chirilic].

430. **Corbu, Haralambie.** Cuvântul inspirat / H. Corbu // Nistru. – 1959. – Nr. 10. – P. 143-144. – **Rec. la cartea** : Gujel, A. Poezii și poeme. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1959. – 207 p. – [Cu caracter chirilic].

431. **Корбу, Хараламбие.** Ценная монография / X. Корбу // Советская Молдавия. – 1959. – 8 авг. – **Rec. la cartea** : Cibotaru, S. Emilian Bucov. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1958. – 218 p. – [Cu caracter chirilic].

432. **Корбу, Хараламбие.** Ценная монография / X. Корбу // Limba și literatura moldovenească. – 1959. – Nr. 3. – P. 67-69. – **Rec. la cartea** : Cibotaru, S. Emilian Bucov. – Chișinău : Ed. de Stat a Moldovei, 1958. – 218 p. – [Cu caracter chirilic].

1960

433. **Corbu, Haralambie.** [Recenzie] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1960 – 18 dec. – **Rec. la cartea** : Șalari, A. Neastâmpăr : [roman] // Nistru. – 1959. – Nr. 7-10. – [Cu caracter chirilic].

434. **Корбу, Хараламбие.** „Кодруле, мэрия та” / X. Корбу // Советская Молдавия. – 1960. – 27 мая. – **Рец. на кн.** : Чобану, И. К. Кодры : роман. – Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1960. – 282 с.

435. **Корбу, Хараламбие.** Поэтическая индивидуальность и художественное

разнообразие / Х. Корбу // Днестр. – 1960. – № 2. – С. 115-119. – **Рец. на кн.** : Гужель, А. Стихи и поэмы [пер. с молд.]. – Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1959. – 207 с.

1961

436. **Corbu, Haralambie.** A venit oare omul? / H. Corbu // Moldova Socialista. – 1961. – 28 apr. – **Rec. la art.** : Lipcan, A. „A venit un om...” : [roman]. – Nistru. – 1961. – Nr. 1-2. – [Cu caracter chirilic].

1962

437. **Corbu, Haralambie.** Actualitatea în povestire / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1962. – 7 ian. – **Rec. la cartea** : Lungu, R. Povestiri. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1960. – 73 p. – [Cu caracter chirilic].

438. **Corbu, Haralambie.** Actualitatea în povestire / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1962. – 7 ian. – **Rec. la cartea** : Lupan, Ana. Flori de toamnă : [culeg. de povestiri]. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1960. – 99 p. – [Cu caracter chirilic].

1963

439. **Corbu, Haralambie.** De vorba cu trecutul / H. Corbu // Cultura Moldovei. – 1963. – 31 ian. – **Rec. la cartea** : Lupan, Ana. Țarină fără plugari. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1963. – 200 p. – [Cu caracter chirilic].

1964

440. **Corbu, Haralambie.** Tact și simț artistic / H. Corbu // Cultura Moldovei. – 1964. – 13 aug. – **Rec. la cartea** : Vasilache, V. I. Două mere țigance : [culeg. de povestiri]. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1964. – 66 p. – [Cu caracter chirilic].

1966

441. **Corbu, Haralambie.** Mesajul unei tinerețe / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1966. – 18 iun. – **Rec. la cartea** : Adam, G. Scrieri. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1966. – 250 p. – [Cu caracter chirilic].

442. **Corbu, Haralambie.** Semnificația documentului / H. Corbu // Nistru. – 1966. – Nr. 4. – P. 144-147. – **Rec. la cartea** : Cibotaru, S. Studii literare. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1965. – 227 p. – [Cu caracter chirilic].

1967

443. **Corbu, Haralambie.** Mesajul unei tinerețe / H. Corbu // Maturitate / alcăt. S. Cibotaru, M. Cimpoi. – Chișinău : Lumina, 1967. – P. 281-285. – **Rec. la cartea** : Adam, G. Scrieri. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1966. – 250 p. – [Cu caracter chirilic].

444. **Corbu, Haralambie.** Treptele talentului / H. Corbu // *Tinerimea Moldovei*. – 1967. – 15 sept. – **Rec. la cartea** : Ciobanu, I. C. Podurile : [roman]. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1966. – 365 p. – [Cu caracter chirilic].

1969

445. **Корбу, Хараламбие.** [Рецензия] / X. Корбу // *Лимба ши лит. молдовеняскэ*. – 1969. – № 4. – С. 68-71. – **Рец. на книгу** : Проблемы типологии русского реализма / под ред. Н. Л. Степанова, У. Р. Фохта. – Москва : Наука, 1969. – 474 с.

1970

446. **Corbu, Haralambie.** Cuvântul de angajare al scriitorului / H. Corbu // *Nistru*. – 1970. – Nr. 5. – P. 146-150. – **Rec. la cartea** : Lupan, Andrei. Cărțile și răbojul anilor. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1969. – 286 p. – [Cu caracter chirilic].

447. **Corbu, Haralambie.** [Recenzie] / H. Corbu, S. Cibotaru // *Limba și lit. moldovenească*. – 1970. – Nr. 2. – P. 69-73. – **Rec. la cartea** : Бушмин, А. Методологические вопросы литературоведческих исследований. – Ленинград : Наука, 1969. – 228 с.

1972

448. **Corbu, Haralambie.** Virtuțile eseului literar / H. Corbu // *Nistru*. – 1972. – Nr. 7. – P. 144-149. – **Rec. la cartea** : Ciobanu, I. C. Tăria slovei măestrite. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1971. – 236 p. – [Cu caracter chirilic].

1973

449. **Корбу, Хараламбие.** Плодотворный поиск / X. Корбу // *Вопросы литературы*. – 1973. – № 9. – С. 259-264. – **Рец. на кн.** : Надъярных, Н. Типологические особенности реализма : годы первой русской революции. – Москва : Наука, 1972.

450. **Корбу, Хараламбие.** Целеустремленность анализа / X. Корбу // *Вопросы литературы*. – 1973. – № 11. – С. 238-240. – **Рец. на кн.** : Cibotaru, S. Mesajul social al literaturii. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1972. – 368 p. – [Cu caracter chirilic].

1974

451. **Corbu, Haralambie.** Consecvența analizei / H. Corbu // *Nistru*. – 1974. – Nr. 3. – P. 145-147. – **Rec. la cartea** : Cibotaru, S. Mesajul social al literaturii. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1972. – 368 p. – [Cu caracter chirilic].

452. **Корбу, Хараламбие.** Эхо древней Молдовы / X. Корбу // *Вопросы литературы*. –

1974. – № 9. – С. 279-282. – **Рец. на кн.** : Russev, E. Slova cronicărească – ecoul bătrânei Moldove. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1974. – 276 p. – [Cu caracter chirilic].

1975

453. **Corbu, Haralambie.** Invitație la lectură / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1975. – 13 noiem. – **Rec. la cartea** : Balțan, I. Sălășluințele frumosului : [eseuri]. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1975. – 224 p. – [Cu caracter chirilic].

1976

454. **Corbu, Haralambie.** Virtuțile narațiunii / H. Corbu // Nistru. – 1976. – Nr. 10. – P. 121-127. – **Rec. la cartea** : Ciobanu, Ion. Cucoara : [roman]. – Chișinău : Cartea moldovenească, 1975. – 533 p. – [Cu caracter chirilic].

1977

455. **Corbu, Haralambie.** Integritatea procesului literar / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1977. – 17 aug. – **Rec. la cartea** : Poezia moldovenească modernă la începuturile ei (1770-1840) / îngr. textului, studiu introd. și coment. de E. Levit. – Chișinău : Lit. artistică, 1977. – 334 p. – [Cu caracter chirilic].

1979

456. **Корбу, Хараламбие.** [Рецензия] / X. Корбу // Литературное обозрение. – 1979. – № 11. – С. 72-73. – **Рец. на кн.** : Бешлягэ, В. Дома : [роман]. – Москва : Сов. писатель, 1978. – 359 с.

1980

457. **Corbu, Haralambie.** Cântare gliciei / H. Corbu // Literatura și arta. – 1980. – 14 febr. – P. 4 – **Rec. la cartea** : Balțan, I. Cireșar : [poem]. – Chișinău : Lumina, 1980. – 31 p. – [Cu caracter chirilic].

1981

458. **Corbu, Haralambie.** O panoramă a satului moldovenesc contemporan / H. Corbu // Nistru. – 1981. – Nr. 11. – P. 125-136. – **Rec. la romanul** : Ciobanu, I. C. Podgoreni. – Chișinău : Lit. artistică, 1981. – 512 p. – [Cu caracter chirilic].

2001

459. **Corbu, Haralambie.** [Recenzie] / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 16 aug. – P. 13. – **Rec. la cartea** : Să ne auzim și să ne înțelegem reciproc. – Chișinău, 2001. – 192 p.

INTERVIURI

460. **Corbu, Haralambie.** Să asimilăm organic experiența vie a istoriei : [interviu cu H. G. Corbu] / consemnare : cor. ziarului // *Literatura și arta.* – 1980. – 14 febr. – P. 4. – (Cu caracter chirilic).

461. **Corbu, Haralambie.** În serviciul oamenilor : [interviu cu delegatul la congr. al XV al PC al Moldovei – colaboratorul științific superior la Inst. de Limbă și Lit. al Acad. de Științe a Moldovei Corbu H. G.] / realizat de A. Kogan // *Chișinăul de seară.* – 1981. – 20 ian. – (Cu caracter chirilic).

462. **Corbu, Haralambie.** „Argumentul științific rămâne temelia actului critic...”: [interviu cu H. Corbu] / consemnare de Ion Anton // *Literatura și arta.* – 1986. – 14 mai. – P. 2.

463. **Misiune** de mare răspundere : [critica literară, restructurarea și rolul ei în orientarea scrisului moldovenesc] : [interviu cu E. Botezatu, **H. Corbu**, V. Beșleagă, G. Vodă] / a înregistrat S. Belikov // *Moldova Socialistă.* – 1986. – 5 oct. – [Cu caracter chirilic].

464. **Corbu, Haralambie.** „Tot la casa părintească cea dintâi revin...” : [interviu] / H. Corbu, V. Nastasiu // *Biruitoarea (Criuleni).* – 1989. – 30 mai. – P. 2-3. – [Cu caracter chirilic].

465. **Corbu, Haralambie.** Realizări și probleme : [interviu cu H. Corbu și V. Culev] / consemnare de M. Sârbu // *Moldova Suverană.* – 1990. – 25 sept.

466. **Corbu, Haralambie.** Aleea clasicilor - un monument de artă sau nu? Ori despre încălcarea drepturilor morale ale unei generații de intelectuali : [interviu cu H. Corbu] / interlocutor T. Rotaru // *Pământ și oameni.* – 1993. – 24 iul.

467. **Corbu, Haralambie.** Aleea clasicilor - un monument de artă sau nu? Ori despre încălcarea drepturilor morale ale unei generații de intelectuali : [interviu cu H. Corbu] / interlocutor T. Rotaru // *Săptămâna.* – 1993. – 28 oct.

468. **Corbu, Haralambie.** Spre vremuri mai prielnice spiritului de creație : [dialog cu acad. H. Corbu după o călătorie de lucru la București despre colaborarea și integrarea dintre Academii de Științe din Moldova și România] / interlocutor T. Rotaru // *Știința.* – 1993. – Nr. 8-9 (aug.-sept.). – P. 2.

469. **Corbu, Haralambie.** „Propria-ți biografie nu poate fi corectată, redactată și ajustată” : [interviu cu criticul și istoricul literar] / consemnare T. Rotaru // *Săptămâna.* – 1995. – 17 mart. – P. 12-13.

470. **Корбу, Хараламбие.** Идея культуры должна стоять вне политики и выше политики, ибо ее предметом является человек : [диалог с X. Корбу, Б. Мариан] // *Независимая Молдова.* – 1995. – 17 февр. – P. 7.

471. **Corbu, Haralambie.** Aleea clasicilor - un monument de artă sau nu? : [interviu cu acad. H. Corbu] / consemnare : T. Rotaru // *Săptămâna.* – 1999. – 3 dec. – P. 16-17.

472. **Corbu, Haralambie.** Sud-Estul Europei și Balcanii în dezbateri științifice : [interviu] / interlocutor T. Rotaru // *Moldova Suverană*. – 1999. – 9 sept.

473. **Corbu, Haralambie.** Toleranța este calea care duce spre pace : anul 2000 – Anul Intern. al Culturii Păcii : [interviu cu H. Corbu, academician, Preș. Comisiei Naț. Pentru Desfășurarea Anului Intern. al Culturii Păcii] / pentru conformitate : T. Rotaru // *Săptămâna*. – 2000. – 16 iun. – P. 16-17.

474. **Corbu, Haralambie.** Școala și valorile spirituale : [interviu cu H. Corbu] / interlocutor Pășuța Gonța // *Făclia*. – 2003. – 22 mart.

475. **Corbu, Haralambie.** „Misiunea savanților este să discute și să găsească soluții comune” : [interviu cu acad. H. Corbu] / realizat de Elena Hăbășescu // *Țara Moldovei*. – 2007. – 22 mai – P. 6.

ARTICOLE ÎN ZIARE

1953

476. **Corbu, Haralambie.** „Anicuța” / H. Corbu // *Tinerimea Moldovei*. – 1953. – 13 mai. – [Cu caracter chirilic].

477. **Corbu, Haralambie.** Despre poezia pentru copii / H. Corbu // *Tinerimea Moldovei*. – 1953. – 10 iul. – [Cu caracter chirilic].

478. **Corbu, Haralambie.** „La noi acasă” / H. Corbu // *Moldova Socialistă*. – 1953. – 21 febr. – [Cu caracter chirilic].

479. **Corbu, Haralambie.** Mai sus nivelul măiestriei artistice : [notițe despre dramaturgie] / H. Corbu // *Moldova Socialistă*. – 1953. – 18 dec. – [Cu caracter chirilic].

480. **Corbu, Haralambie.** „Răspuns fiicei” [Chișinău, 1953 de F. Ponomari] / H. Corbu // *Moldova Socialistă*. – 1953. – 18 iul. – [Cu caracter chirilic].

1956

481. **Corbu, Haralambie.** Începuturile activității literare ale lui A. Mateevici / H. Corbu, S. Cibotaru // *Tinerimea Moldovei*. – 1956. – 30 sept. – [Cu caracter chirilic].

482. **Corbu, Haralambie.** Pagini din trecut : [publicistica moldovenească din anii revoluției ruse] / H. Corbu, S. Cibotaru // *Moldova Socialistă*. – 1956. – 3 febr. – [Cu caracter chirilic].

483. **Corbu, Haralambie.** „Poem de primăvară” [de V. Roșca] / H. Corbu, S. Cibotaru // *Moldova Socialistă*. – 1956. – 12 sept. – [Cu caracter chirilic].

1958

484. **Корбу, Хараламбие.** Николай Милеску Спафарий : [250 лет со дня смерти] / Х. Корбу, С. Чиботару // Вечерний. Кишинев. – 1958. – 21 авг.

1959

485. **Corbu, Haralambie.** Hristo Botev : [110 ani de la ziua nasterii] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1959. – 6 ian. – [Cu caracter chirilic].

486. **Corbu, Haralambie.** În pas cu vremea : [50 de ani de la nașterea lui L. M. Barschi] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1959. – 25 noiem. – [Cu caracter chirilic].

1963

487. **Corbu, Haralambie.** Viață – scenă - viață : [succesele și eșecurile dramaturgiei moldovenești] / H. Corbu // Cultura Moldovei. – 1963. – 1 dec. – [Cu caracter chirilic].

1964

488. **Corbu, Haralambie.** Cale de muncă și căutări [a lit. moldovenești] / H. Corbu, L. Barschi // Cultura Moldovei. – 1964. – 17 sept. – [Cu caracter chirilic].

489. **Corbu, Haralambie.** Pe calea realismului socialist : [dezvoltarea lit. sovietice moldovenesti] / H. Corbu, S. Cibotaru // Moldova Socialistă. – 1964. – 6 mart. – [Cu caracter chirilic].

490. **Корбу, Хараламбие.** Дорогой поисков : [заметки о молд. драматургии последних лет] / Х. Корбу // Советская Молдавия. – 1964. – 31 янв.

491. **Корбу, Хараламбие.** Литература высоких стремлений, передовых идей / Х. Корбу, С. Чиботару // Советская Чувашия. – 1964. – 12 авг.

492. **Корбу, Хараламбие.** Молдавская советская литература : [дни молд. лит. в РСФСР] / Х. Корбу, С. Чиботару // Ленинская правда (Петрозаводск). – 1964. – 21 авг.

1967

493. **Corbu, Haralambie.** Ce este un clasic? / H. Corbu // Cultura. – 1967. – 20 mai. – P. 7. – [Cu caracter chirilic].

494. **Corbu, Haralambie.** „Fântâna Blanduziei” : [piesa lui V. Alecsandri pe scena teatrului muzical-dramatic din Chișinău] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1967. – 16 mart. – [Cu caracter chirilic].

495. **Корбу, Хараламбие.** Мера человеческой красоты : [произведения молд. писателя И. Друцэ на соиск. Гос. Премии МССР 1967 г.] / Х. Корбу // Советская Молдавия. – 1967. –

10 okt.

1968

496. **Corbu, Haralambie.** Istorie literară [Kalipso Polihroni în creația lui A. S. Pușkin și C. Negruzzi] / H. Corbu // Cultura. – 1968. – 29 iun. – P. 8-9. – [Cu caracter chirilic].

497. **Corbu, Haralambie.** Lenin și Gorki / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1968. – 28 mart. – [Cu caracter chirilic].

498. **Corbu, Haralambie.** Măreția lui Gorkii : [100 de ani din ziua nașterii] / H. Corbu, S. Cibotaru // Comunistul Moldovei. – 1968. – P. 19-25. – [Cu caracter chirilic].

499. **Corbu, Haralambie.** Prezența moștenirii clasice / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1968. – 15 sept. – [Cu caracter chirilic].

500. **Корбу, Хараламбие.** Величие Горького : [к 100-летию со дня рождения] / X. Корбу, С. Чиботару // Коммунист Молдавии. – 1968. – С. 19-25.

501. **Корбу, Хараламбие.** Зрелость таланта : [молд. сов. поэту Г. Менюку - 50 лет] / X. Корбу // Советская Молдавия. – 1968. – 19 мая.

1969

502. **Corbu, Haralambie.** La leagănul criticii literare : [150 de ani de la nașterea scriitorului A. Russo] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1969. – 29 mart. – (Cu caracter chirilic).

503. **Корбу, Хараламбие.** Молдавское литературоведение / X. Корбу // Правда. – 1969. – 2 июня.

1970

504. **Corbu, Haralambie.** F. Engels și problemele realismului : [în lit.] / H. Corbu // Tinerimea Moldovei. – 1970. – 27, 29 noiem. – [Cu caracter chirilic].

1971

505. **Corbu, Haralambie.** Pasiunea scenei : [150 de ani de la nașterea lui V. Alecsandri] / H. Corbu // Cultura. – 1971. – 12 iun. – P. 8-9. – [Cu caracter chirilic].

506. **Corbu, Haralambie.** Veșnic tânărul Alecsandri : [150 de ani de la naștere] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1971. – 14 iun. – [Cu caracter chirilic].

507. **Literatura** moldovenească și răuvoitorii ei / S. Cibotaru, **H. Corbu**, C. Popovici, E. Levit // Cultura. – 1971. – 20 febr. – P. 8-11. – [Cu caracter chirilic].

508. **Корбу, Хараламбие.** Вдохновенное слово художника : [к 150-летию со дня рождения В. Александря] / X. Корбу // Советская Молдавия. – 1971. – 14 июня.

509. **Корбу, Хараламбие.** Роман : день вчерашний, день сегодняшний : [молд. соврем. роман] / Х. Корбу // Литературная газета. – 1971. – 14 апр. – С. 5.

1972

510. **Corbu, Haralambie.** Mobilizare și răspundere : [despre critica literară] / H. Corbu // Cultura. – 1972. – 12 febr. – P. 8. – (Cu caracter chirilic).

511. **Corbu, Haralambie.** Rolul și importanța criticii literare : [expozeul raportului prezentat de H. Corbu la plenara Uniunii Scriitorilor din RSSM de la 24 martie 1972] / H. Corbu // Cultura. – 1972. – 1 apr. – P. 10. – (Cu caracter chirilic).

1973

512. **Corbu, Haralambie.** La un scurt popas : [poetul I. Balțan la 50 de ani] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1973. – 25 dec. – (Cu caracter chirilic).

1974

513. **Корбу, Хараламбие.** Мера ответственности : [о творчестве писателя А. Лупана] / Х. Корбу // Советская Молдавия. – 1974. – 21 июня.

1976

514. **Corbu, Haralambie.** În pofida adevărului istoric / H. Corbu, S. Cibotaru, E. Levit // Cultura. – 1976. – 13 mart. – P. 13. – [Cu caracter chirilic].

515. **Corbu, Haralambie.** Scriitorul și eroul cărților sale : [V. Malev la 50 de ani] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1976. – 5 oct. – [Cu caracter chirilic].

516. **Корбу, Хараламбие.** Вопреки исторической правде / Х. Корбу, С. Чиботару, Е. Левит // Вечерний Кишинев. – 1976. – 25 марта.

1977

517. **Corbu, Haralambie.** La izvoarele vieții : [scriitorul I. C. Ciobanu la 50 de ani] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1977. – 27 oct. – [Cu caracter chirilic].

518. **Corbu, Haralambie.** Operativ, calitativ, cuprinzător : despre critica lit. și artistică : [la „masa rotundă” a gazetei „Cultura”] // Cultura. – 1977. – 29 ian. – [Cu caracter chirilic].

519. **Corbu, Haralambie.** Umanismul Constituției socialismului dezvoltat / H. Corbu // Literatura și arta. – 1977. – 9 iun. – [Cu caracter chirilic].

1978

520. **Ancheta** noastră jubiliara : [răspunsuri la anchetă consacrată aniversării a 50-a a Uniunii Scriitorilor din Moldova] / I. Ciobanu, B. Istru, **H. Corbu** [et. at.] // Moldova Socialistă. – 1978. – 12 apr. – [Cu caracter chirilic].

521. **Corbu, Haralambie**. Izvor de inspirație : [Ion Druță la 50 de ani] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1978. – 3 sept. – [Cu caracter chirilic].

522. **Corbu, Haralambie**. „Privind înapoi, noi pășim înainte...” : [despre moștenirile lit.] / H. Corbu // Literatura și arta. – 1978. – 22 iun. – P. 6. – [Cu caracter chirilic].

523. **Корбу, Хараламбие**. Классическое наследие и современность / Х. Корбу // Советская Молдавия. – 1978. – 4 апр.

1979

524. **Corbu, Haralambie**. Convingerea ideologică a savantului : [despre activitatea Comitetului de partid de la Acad. de Științe a RSSM] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1979. – 8 dec. – [Cu caracter chirilic].

525. **Corbu, Haralambie**. Dăruire : [Emilian Bucov la 70 de ani] / H. Corbu // Literatura și arta. – 1979. – 2 aug. – P. 5. – [Cu caracter chirilic].

526. **Corbu, Haralambie**. Forța adevărului comunist : [despre cărțile lui L. I. Brejnev „Pământul mic”, „Renașterea”, „Țelina”] / H. Corbu // Literatura și arta. – 1979. – 17 mai. – P. 1. – [Cu caracter chirilic].

527. **Corbu, Haralambie**. Militantul și omul de cultură : [160 de ani de la nașterea lui A. Russo] / H. Corbu // Literatura și arta. – 1979. – 29 mart. – P. 5. – [Cu caracter chirilic].

528. **Corbu, Haralambie**. Semnificația și farmecul cercetării literare / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1979. – 8 iul. – [Cu caracter chirilic].

529. **Корбу, Хараламбие**. Путь писателя : [70 лет со дня рождения писателя Л. М. Барского] / Х. Корбу // Советская Молдавия. – 1979. – 25 нояб.

530. **Корбу, Хараламбие**. Увеличить вклад ученых / Х. Корбу // Штиинца. – 1979. – 9 окт.

1980

531. **Corbu, Haralambie**. Planuri mari / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1980. – 20 dec. – [Cu caracter chirilic].

532. **Corbu, Haralambie**. Principiul leninist al partinității literaturii și artei : [75 de ani de la publicarea art. lui V. I. Lenin „Organizația de partid și literatura de partid”] / H. Corbu // Literatura și arta. – 1980. – 27 noiem. – P. 5. – [Cu caracter chirilic].

533. **Корбу, Хараламбие.** На магистральном направлении : доклад на общеакад. отчетно-выборном собрании / Х. Корбу // Штиинца. – 1980. – 17 нояб.

1981

534. **Corbu, Haralambie.** A noastră mare sărbătoare : zilele științei la Chișinău / Н. Corbu // Chișinău de seară. – 1981. – 18 apr. – [Cu caracter chirilic].

535. **Corbu, Haralambie.** Pe calea trasată de partid / Н. Corbu // Literatura și arta. – 1981. – 26 mart. – P. 1-2. – [Cu caracter chirilic].

536. **Corbu, Haralambie.** Ș-acel rege-al Poeziei... : [160 de ani de la nașterea lui V. Alecsandri] / Н. Corbu // Moldova Socialistă – 1981. – 16 iun. – [Cu caracter chirilic].

537. **Всесоюзная** научная конференция в Кишиневе : [о выступлении Х. Корбу] // Вечерний Кишинев. – 1981. – 6 апр.

538. **Корбу, Хараламбие.** Наш большой праздник : дни науки в Кишиневе / Х. Корбу // Вечерний Кишинев. – 1981. – 18 апр.

539. **Корбу, Хараламбие.** Совершенствовать идеологическую работу : [из докл. секретаря парткома АН МССР Х. Г. Корбу на общеакад. парт. собрании] / Х. Корбу // Штиинца. – 1981. – 13 июля.

1982

540. **Corbu, Haralambie.** Vers pe croiul vremii / Н. Corbu // Moldova Socialistă. – 1982. – 14 febr. – [Cu caracter chirilic].

1983

541. **Corbu, Haralambie.** Mobilizare și răspundere : [lucrul ideologic] / Н. Corbu // Literatura și arta. – 1983. – 25 aug. – P. 1. – [Cu caracter chirilic].

542. **Корбу, Хараламбие.** Писатель-реалист : [к 175-летию со дня рождения Константина Негруци] / Х. Корбу // Советская Молдавия. – 1983. – 18 июня.

1984

543. **Corbu, Haralambie.** Critica literară : coordonate metodologice etice și estetice / Н. Corbu // Moldova Socialistă. – 1984. – 24 febr. – [Cu caracter chirilic].

544. **Corbu, Haralambie.** Critica literară : coordonate metodologice, etice și estetice / Н. Corbu // Literatura și arta. – 1984. – 1 mart. – P. 4. – [Cu caracter chirilic].

545. **Corbu, Haralambie.** La izvoarele prieteniei : [despre dezvoltarea lit. mold.] / Н. Corbu

// Moldova Socialistă. – 1984. – 7 dec. – [Cu caracter chirilic].

546. **Corbu, Haralambie.** Scriitorul și imperativul vremii / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1984. – 26 apr. – [Cu caracter chirilic].

1985

547. **Corbu, Haralambie.** Ascensiune continuă / H. Corbu // Tinerimea Moldovei. – 1985. – 28 iun. – [Cu caracter chirilic].

548. **Corbu, Haralambie.** Ascensiune continuă / H. Corbu // Știința. – 1985. – 18 iul. – [Cu caracter chirilic].

549. **Corbu, Haralambie.** Cărturarul : [acad. N. G. Corlăteanu la 70 de ani] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1985. – 14 mai. – [Cu caracter chirilic].

550. **Corbu, Haralambie.** Frământările sociale și literatura moldovenească / H. Corbu, E. Levit // Moldova Socialistă. – 1985. – 19 iul. – [Cu caracter chirilic].

551. **Corbu, Haralambie.** La izvoarele prieteniei / H. Corbu // Zorile Bucovinei. – 1985. – 16 ian.

552. **Corbu, Haralambie.** Mesajul civic al poeziei : [Liviu Deleanu la 50 de ani] / H. Corbu // Moldova Socialistă, 1985. – 16 mart.

553. **Corbu, Haralambie.** Prezența criticului în front : [despre calea de creație a Verei Panfil - critic și istoric literar] / H. Corbu // Literatura și arta. – 1985. – 15 aug. – P. 4. – [Cu caracter chirilic].

1986

554. **Corbu, Haralambie.** Ecou la ciclul de versuri a lui Arcadie Suceveanu / H. Corbu // Literatura și arta. – 1986. – 13 ian.

555. **Corbu, Haralambie.** Nemuritor monument al literaturii ruse / H. Corbu // Literatura și arta. – 1986. – 9 ian. – P. 4. – [Cu caracter chirilic].

556. **Corbu, Haralambie.** Politică a realismului păcii și colaborării / H. Corbu // Literatura și arta. – 1986. – 28 aug. – [Cu caracter chirilic].

557. **Corbu, Haralambie.** Sub semnul răspunderii și mobilizării : [lit. moldovenească în preajma congr. VII al scriitorilor din R.S.S.M.] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1986. – 22 mart. – [Cu caracter chirilic].

1987

558. **Corbu, Haralambie.** Restructurarea și partea noastră de răspundere : [critica literară pe paginile ziarului] / H. Corbu // Literatura și arta. – 1987. – 6 dec. – [Cu caracter chirilic].

559. **Корбу, Хараламбие.** Мужество гения / Х. Корбу // Советская Молдавия. – 1987. – 11 февр.

560. **Корбу, Хараламбие.** Наши задачи / Х. Корбу // Штиинца. – 1987. – 6 февр.

561. **Корбу, Хараламбие.** Политическая культура и самоуправление : [беседы ученых] / Х. Корбу // Штиинца. – 1987. – 13 марта.

1988

562. **Corbu, Haralambie.** Contemporanul nostru [B. P. Hașdeu] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1988. – 26 febr. – [Cu caracter chirilic].

563. **Corbu, Haralambie.** Luminătorul : [200 de ani de la nașterea lui G. Asachi] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1988. – 18 mart. : fot. – [Cu caracter chirilic].

564. **Corbu, Haralambie.** Osânda și răsplata cuvântului / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1988. – 15 noiem. – [Cu caracter chirilic].

565. **Corbu, Haralambie.** Povara și lumina adevărului / H. Corbu // Știința. – 1988. – 1 oct. – [Cu caracter chirilic].

1989

566. **Corbu, Haralambie.** O grădină de frumusețe... : [despre marele povestitor din Humulești I. Creangă] / H. Corbu // Viața satului. – 1989. – 10 iun. – [Cu caracter chirilic].

567. **Corbu, Haralambie.** Pasiune și angajare : [Mihail Dolgan la 50 de ani] / H. Corbu // Viața satului. – 1989. – 4 febr. – [Cu caracter chirilic].

568. **Corbu, Haralambie.** Pe unda nemuririi : [despre opera lui I. Creangă] / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1989. – 11 iun. – [Cu caracter chirilic].

569. **Corbu, Haralambie.** Proces legitim / H. Corbu // Moldova Socialistă. – 1989. – 6 iun. – [Cu caracter chirilic].

570. **Корбу, Хараламбие.** Задачи обществоведов, выдвинутые перестройкой / Х. Корбу // Штиинца. – 1989. – 13 мая.

571. **Корбу, Хараламбие.** Закономерный процесс / Х. Корбу // Советская Молдавия. – 1989. – 6 июня.

572. **Корбу, Хараламбие.** Уроки нравственного очищения / Х. Корбу // Советская Молдавия. – 1989. – 10 июня.

1990

573. **Corbu, Haralambie.** Mihail A. Coradini : [scriitor clasic moldovean] / H. Corbu //

Moldova Suverană. – 1990. – 5 sept.

574. **Corbu, Haralambie.** Pe calea colaborării și cooperării științifice : dintre A.Ș. a R.S.S.M și A.Ș. din România / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1990. – 24 iul.

575. **Корбу, Хараламбие.** Завтра - 100 лет со дня смерти Василе Александри / Х. Корбу // Молодежь Молдавии. – 1990. – 21 авг.

1991

576. **Corbu, Haralambie.** De unde venim, cine suntem și încotro ținem calea? / H. Corbu // Știința. – 1991. – 24 oct.

577. **Corbu, Haralambie.** O vatră de lumină : „Astra” basarabeană / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1991. – 26, 27, 28 noiem.

578. **Corbu, Haralambie.** Știința azi și mâine : [din raportul d-lui H. Gr. Corbu la adunarea generală a Academiei] / H. Corbu // Știința. – 1991. – 20 febr.

1992

579. **Corbu, Haralambie.** Andrei Lupan / H. Corbu // Știința. – 1992. – 30 sept. – P. 7.

580. **Corbu, Haralambie.** De o potrivă cu sine însuși / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1992. – 15 febr.

581. **Corbu, Haralambie.** Personalitate de excepție / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1992. – 16 ian.

582. **Corbu, Haralambie.** Să barăm calea agresorului / H. Corbu // Știința. – 1992. – Nr. 5 (iul.). – P. 1.

1993

583. **Corbu, Haralambie.** Astronomul Nicolae N. Donici : [restituirii] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1993. – 7 oct.

584. **Corbu, Haralambie.** Drumul spre Templu : [cum să-l citim pe Eminescu] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1993. – 13 ian.

585. **Corbu, Haralambie.** Drumul spre Templu : [cum să-l citim pe Eminescu] / H. Corbu // Știința. – 1993. – Nr. 1. (ian.). – P. 8.

586. **Corbu, Haralambie.** Gala Galaction și Basarabia / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1993. – 9, 10 iun.

587. **Corbu, Haralambie.** O personalitate politică și culturală de excepție : Onisifor Ghibu / H. Corbu // Știința. – 1993. – Nr. 6 (iun.). – P. 12-13.

588. **Tatiana Gălușcă** : [necrolog, 1913-1993] / H. Corbu, M. Cimpoi, S. Berejan [et al.] //

Moldova Suverană. – 1993. – 6 mai. – P. 16.

1994

589. **Corbu, Haralambie.** În legătură cu publicarea în săptămânalul „Țara” din 16 august 1994 a articolului redacțional / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1994. – 25 aug.

590. **Corbu, Haralambie.** Necesitatea revenirii : Andrei Lupan / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1994. – 27 aug.

591. **Corbu, Haralambie.** Trudnica întoarcere din anonimat a acad. Nicolae N. Donici / H. Corbu // Viața satului. – 1994. – 22 oct. – P. 3.

592. **Corbu, Haralambie.** Un prețios document privind personalitatea lui N. Donici / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1994. – 7 iul. – P. 3.

1995

593. **Corbu, Haralambie.** Academicianul Nicolae Corlățeanu - omul de cultură / H. Corbu // Știința. – 1995. – Nr. 5 (mai). – P. 8-9.

594. **Corbu, Haralambie.** Al doilea exil al lui Nicolae Donici la Dubăsării Vechi, Criuleni / H. Corbu // Moldova literară : supl. al cotidianului Moldova Suverană. – 1995. – 15 noiem. – P. 3.

595. **Corbu, Haralambie.** La Dubăsării Vechi se pune la cale al doilea exil al lui Nicolae Donici / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1995. – 15 noiem.

596. **Corbu, Haralambie.** Mesajul civic al poeziei : [Liviu Damian la 50 de ani] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1995. – 16 mart.

597. **Corbu, Haralambie.** Modernitatea unei vechi viziuni asupra bilingvismului : [manifestări prilejuite de ziua nașterii marelui cărturar și pedagog român Onisifor Ghibu] / H. Corbu // Literatura și arta. – 1995. – 1 iun. – P. 4.

598. **Corbu, Haralambie.** O carte mică pentru zile mari / H. Corbu // Știința. – 1995. – Nr. 9 (sept.). – P. 10.

599. **Corbu, Haralambie.** Reflecții pe marginea unei dispute prelungite : [privind istoria, limba și cultura moldovenilor dintre Prut și cele două maluri ale Nistrului] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1995. – 22 iul..

600. **Corbu, Haralambie.** Reflecții pe marginea unei dispute prelungite : [privind istoria, limba și cultura moldovenilor dintre Prut și cele două maluri ale Nistrului] / H. Corbu // Știința. – 1995. – Nr. 6 (iun.). – P. 8-9.

601. **Corbu, Haralambie.** Semănător de omenie : [N. Corlățeanu] / H. Corbu // Moldova literară : supl. al cotidianului Moldova Suverană. – 1995. – 18 mai. – P. 1, 3.

602. **Corbu, Haralambie.** *Дорога к Олимпу* : [к 80-летию со дня рождения Н. Г. Корлэтяну] / Х. Корбу // *Независимая Молдова*. – 1995. – 12 мая.

1996

603. **Corbu, Haralambie.** *Andrei Lupan : drumuri și răspântii* / H. Corbu // *Săptămâna*. – 1996. – 18 oct. – P. 20-21.

604. **Corbu, Haralambie.** *Apărător consecvent al ortodoxiei* : [Petru Movilă - 400 de ani de la naștere] / H. Corbu // *Știința*. – 1996. – Nr. 12 (dec.). – P. 1.

605. **Corbu, Haralambie.** *File scrise cu litere de aur* / H. Corbu // *Viața satului*. – 1996. – 21 dec.

606. **Corbu, Haralambie.** *Latinitatea neamului în opera lui Vasile Alecsandri* / H. Corbu // *Știința*. – 1996. – Nr. 7-8 (iul.-aug.). – P. 12-14.

607. **Corbu, Haralambie.** *Mereu prezent la datorie : Bardul de la Mircești* [V. Alecsandri] / H. Corbu // *Moldova literară : supl. al cotidianului Moldova Suverană*. – 1996. – 17, 24 iul. – P. 2.

608. **Corbu, Haralambie.** *Mereu prezent la datorie : Vasile Alecsandri : [fragment]* / H. Corbu // *Caiete de cultură*. Nr. 52 : ed. specială a săptămânalului „Viața satului”. – 1996. – 18 iul. – P. 3.

609. **Corbu, Haralambie.** *Mesaj la dezvelirea plăcii comemorative Andrei Lupan* / H. Corbu // *Glasul Moldovei*. – 1996. – 8 oct. – P. 1-2.

610. **Corbu, Haralambie.** *Osânda și răsplata cuvîntului* : [creația lui I. Druță] / H. Corbu // *Moldova literară : supl. al cotidianului Moldova Suverană*. – 1996. – 15 mai. – P. 2.

611. **Corbu, Haralambie.** *Vasile Alecsandri : latinitatea neamului și impostorii* / H. Corbu // *Știința*. – 1996. – Nr. 10-11 (oct.-noiembrie). – P. 9-11.

1997

612. **Corbu, Haralambie.** *Alexei Mateevici în fața posterității* : [80 de ani de la trecerea în eternitate] / H. Corbu // *Moldova literară : supl. al cotidianului Moldova Suverană*. – 1997. – 13 aug. – P. 1, 2.

613. **Corbu, Haralambie.** *Chiote voinicești din dealul Cornii* : [cu prilejul aniversării a 85-a a nașterii lui Andrei Lupan] / H. Corbu // *Săptămâna*. – 1997. – 14 febr. – P. 18-19.

614. **Corbu, Haralambie.** *Chiote voinicești din dealul Cornii* : [cu prilejul aniversării a 85-a a nașterii lui Andrei Lupan] / H. Corbu // *Știința*. – 1997. – Nr. 1-2 (ian.-febr.). – P. 2.

615. **Corbu, Haralambie.** *Constantin Stere : „În preajma revoluției”* : [între roman și memorii] / H. Corbu // *Săptămâna*. – 1997. – 5, 12 dec. – P. 20-21.

616. **Corbu, Haralambie.** *Cucoana Chirița la Chișinău* : [despre grandomania provincială :

referitor la creația lui V. Alecsandri] / H. Corbu // Săptămâna. – 1997. – 29 aug. – P. 12 ; 5 sept. – P. 12.

617. **Corbu, Haralambie.** Cultura ca factor spiritual și statul : [comunicarea la simp. șt. rep. „Edificarea și consolidarea statului Rep. Moldova”, 21 iun. 1996, Chișinău] / H. Corbu // Săptămâna. – 1997. – 19, 26 dec. – P. 3.

618. **Corbu, Haralambie.** Pe urmele adolescenței / H. Corbu // Călărașii : organ de presă al Consiliului raional Călărași. – 1997. – 15 mai.

619. **Corbu, Haralambie.** Setea de firesc : [cuvânt despre Iosif Balțan, 1923-1975 - poetul] / H. Corbu // Moldova literară : supl. al cotidianului Moldova Suverană. – 1997. – 29 ian.

620. **Corbu, Haralambie.** Triumful și calvarul lui Constantin Stere / H. Corbu // Momentul. – 1997. – 18 oct. – P. 3.

621. **Corbu, Haralambie.** Triumful și calvarul lui Constantin Stere / H. Corbu // Săptămâna. – 1997. – 17 oct. – P. 19-21.

622. **Corbu, Haralambie.** Tudor Vianu : [revelația esteticului] / H. Corbu // Moldova literară : supl. al cotidianului Moldova Suverană. – 1997. – 24 dec.

623. **Corbu, Haralambie.** Un sfert de secol de activitate în domeniul istoriei literare : [70 de ani de la nașterea lui Pavel Zavulan] / H. Corbu, V. Ciocanu // Moldova literară : supl. al cotidianului Moldova Suverană. – 1997. – 27 oct.

624. **Corbu, Haralambie.** Vocația și blestemul înainte-mergătorului : [Andrei Lupan – 85 de ani de la naștere] / H. Corbu // Pământ și oameni. – 1997. – 15 febr. – P. 3.

625. **Corbu, Haralambie.** Vocația și blestemul înainte-mergătorului : [Andrei Lupan – 85 de ani de la naștere] / H. Corbu // Viața satului. – 1997. – 8 febr. – P. 3.

1998

626. **Corbu, Haralambie.** Alecsandri și Eminescu : [ideea continuității culturii] / H. Corbu // Dialog. – 1998. – 11 iun. – P. 4.

627. **Corbu, Haralambie.** Antimiticul Ion Luca Caragiale / H. Corbu // Momentul. – 1998. – 21 noiem. – P. 3.

628. **Corbu, Haralambie.** Antimiticul Ion Luca Caragiale / H. Corbu // Săptămâna. – 1998. – 20 noiem. – P. 16-17.

629. **Corbu, Haralambie.** Drumul din labirint : [110 ani de la nașterea lui Alexei Mateevici] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1998. – 31 mart. – P. 3.

630. **Corbu, Haralambie.** Ion Druță : „Supremația demnității și istoria” / H. Corbu // Săptămâna. – 1998. – 31 iul. – P. 16-18 ; 7 aug. – P. 16-17 ; 14 aug. – P. 16-17.

631. **Corbu, Haralambie.** În rostirea ei batrânii cu sudori sfințit-au țara : [la 110 ani de la

nașterea poetului Alexei Mateevici] / H. Corbu // Moldova literară : supl. al cotidianului Moldova Suverană. – 1998. – 31 mart. – P. 3.

632. **Corbu, Haralambie.** La încrucișare de drumuri și intersecție de civilizații / H. Corbu // Săptămâna. – 1998. – 15 mai. – P. 12.

633. **Corbu, Haralambie.** Nicolae Corlăteanu la o nouă apariție editorială / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1998. – 14 iul.

634. **Corbu, Haralambie.** O paralelă : Constantin Stere și Liviu Rebreanu / H. Corbu // Săptămâna. – 1998. – 27 mart. – P. 16 ; 10 apr. – P. 16-17.

635. **Corbu, Haralambie.** Pavel Boțu : „Eu port risipită în mine o lume” : [în memoria scriitorului] / H. Corbu // Săptămâna. – 1998. – 25 sept. – P. 16-17.

636. **Corbu, Haralambie.** Supremația demnității și istoria : [reflecții asupra creației lui Ion Druță] / H. Corbu // Săptămâna. – 1998. – 7 aug. – P. 16 ; 14 aug. – P. 16-18.

637. **Corbu, Haralambie.** Un desferecător de cuvinte : [Victor Teleucă - 65 de ani de la nașterea poetului] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 1998. – 20 ian. – P. 3.

1999

638. **Corbu, Haralambie.** Bucureștenii nu știu ce fel de ruși suntem... / H. Corbu // Flux-cotidian. – 1999. – 10 mart. – P. 8.

639. **Corbu, Haralambie.** Când tirania devine martiriu : [10 ani de la detronarea regimului Ceaușescu în România] / H. Corbu // Momentul. – 1999. – 24 apr.

640. **Corbu, Haralambie.** Când tirania devine martiriu : [10 ani de la detronarea regimului Ceaușescu în România] / H. Corbu // Săptămâna. – 1999. – 23 apr. – P. 16-17.

641. **Corbu, Haralambie.** Ion Druță : „Ora jertfirii” / H. Corbu // Momentul. – 1999. – 24 iul. – P. 3-4.

642. **Corbu, Haralambie.** Ion Druță : „Ora jertfirii” / H. Corbu // Săptămâna. – 1999. – 23 iul. – P. 15-18.

643. **Corbu, Haralambie.** În căutarea ideii care ne unește : moldovenii de la est de Prut au a doua oară șansa în istorie de a-și construi cu mâinile proprii soarta și destinul : [„moldovenismul” și perspectivele socio-econ. ale Rep. Moldova] / H. Corbu // Dialog. – 1999. – 29 oct. – P. 2-3.

644. **Corbu, Haralambie.** Între istorie literară și reverberații eseistice / H. Corbu // Săptămâna. – 1999. – 1 oct. – P. 16-18 ; 8 oct. – P. 18-20.

645. **Corbu, Haralambie.** La un scurt popas / H. Corbu // Dialog. – 1999. – 5 mai. – P. 4.

646. **Corbu, Haralambie.** O figură de prima mărime a culturii naționale și universale : [G. Călinescu - 100] / H. Corbu // Dialog. – 1999. – 18 iun. – P. 7.

647. **Corbu, Haralambie.** Obligațiune morală și datorie profesională : [70 de ani de la

nașterea lui Simion Cibotaru, critic și istoric literar] / H. Corbu // *Moldova Suverană*. – 1999. – 8 iul. – P. 6.

648. **Corbu, Haralambie.** Paul Goma - destin basarabean / H. Corbu // *Momentul*. – 1999. – 21 aug. – P. 3.

649. **Corbu, Haralambie.** Paul Goma - destin basarabean / H. Corbu // *Săptămâna*. – 1999. – 20 aug. – P. 16.

650. **Corbu, Haralambie.** Paul Goma : „Românul adevărat nu greșește nicicând” : [aspecte social-politice în creația scriitorului] / H. Corbu // *Săptămâna*. – 1999. – 25 iun. – P. 12-13.

651. **Corbu, Haralambie.** Pavel Starostin sau vocația eticului resensibilizat / H. Corbu // *Săptămâna*. – 1999. – 19 mart. – P. 10-11.

652. **Corbu, Haralambie.** Un alt „singur împotriva tuturor” : Paul Goma // *Momentul*. – 1999. – 29 mai. – P. 3.

653. **Corbu, Haralambie.** Un alt „singur împotriva tuturor” : Paul Goma // *Săptămâna*. – 1999. – 28 mai. – P. 14-15 ; 4 iun. – P. 14-15.

2000

654. **Corbu, Haralambie.** Între mit și istorie sau refuzul de a accepta evidențele naționalismului românesc / H. Corbu // *Săptămâna*. – 2000. – 10 noiem. – P. 16-17.

655. **Corbu, Haralambie.** La o aniversare. Paul Goma : Eu, etern – păgubosul / H. Corbu // *Săptămâna*. – 2000. – 29 sept. – P. 15-17.

656. **Corbu, Haralambie.** La un popas eminescian / H. Corbu // *Patria tânără*. – 2000. – Nr. 22. – 17 iun. – P. 5.

657. **Corbu, Haralambie.** Mesaj către redacția „Săptămânii” / H. Corbu // *Săptămâna*. – 2000. – 6 oct. – P. 18.

658. **Corbu, Haralambie.** „Moldovenismul ca hulă” : [reflecții pe marginea unei polemici încrucișate] / H. Corbu // *Săptămâna*. – 2000. – 1 sept ; 8 sept. ; 15 sept. – P. 18-19.

659. **Corbu, Haralambie.** Noi, cei născuți la Mana, Dubăsari, Horodiște ... : [despre scriitorul Paul Goma] / H. Corbu // *Săptămâna*. – 2000. – 11 febr. – P. 17.

660. **Corbu, Haralambie.** Ora trezirii din șoc, vremea ieșirii din mit / H. Corbu // *Săptămâna*. – 2000. – 24, 31 mart., 7 apr. – P. 16-17.

661. **Corbu, Haralambie.** Scrisul ca ardere, dăruire și blestem : [creația scriitorului] / H. Corbu // *Moldova Suverană*. – 2000. – 11 apr. – P. 3.

662. **Corbu, Haralambie.** Un prieten devotat și dezinteresat al filologilor moldoveni : prof. Dimitrii Evghenievici Mihalci (1900-1973) / H. Corbu // *Moldova Suverană*. – 2000. – 7 sept. – P.

3.

663. **Corbu, Haralambie.** Un stereotip denigrator : masele îndobitocite / H. Corbu // Glasul Moldovei. – 2000. – 21 mart.

664. **Corbu, Haralambie.** Un stereotip denigrator : masele îndobitocite / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2000. – 11 mart. – P. 5.

2001

665. **Corbu, Haralambie.** Basarabia - provincia aceasta neglijată - va putea în sfârșit să-și dea la iveală valorile? / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 20 apr. – P. 12-13.

666. **Corbu, Haralambie.** Flori de gheață : [în memoriam scriitorului Ion Constantin Ciobanu] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2001. – 25 ian. – P. 6.

667. **Corbu, Haralambie.** Liviu Deleanu : „Dragostea nu are moarte” / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 9 febr. – P. 19.

668. **Corbu, Haralambie.** Măsura adevărului : [eseu] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2001. – 25 aug. – P. 5 .

669. **Corbu, Haralambie.** Măsura adevărului : [aspect socio-polit. republ. din “Moldova Suverană”, 25 aug. 2001] / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 31 aug. – P. 14.

670. **Corbu, Haralambie.** Nicolai Costenco : „Basarabia s-a văzut invadată de avangarda suburbiilor intelectuale de dincolo” / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 20 apr. – P. 12-13.

671. **Corbu, Haralambie.** Nicolai Costenco pentru autocârmuire, împotriva stăpânirii / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 13 apr. – P. 18-19.

672. **Corbu, Haralambie.** Pan Halippa pe calea apostolatului cu jertfe mari / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 6 apr. ; 30 mart. – P. 12-13.

673. **Corbu, Haralambie.** Paradigma vieții în creația lui Ion Druță / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 11, 25 mai. – P. 12-13 ; 18 mai. – P. 14-15.

674. **Corbu, Haralambie.** Plecarea lui Tolstoi în nemurire : [reflecții pe marginea eseului lui Ion Druță „Replica lui Tolstoi”] / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 12 oct. – P. 22-23.

675. **Corbu, Haralambie.** Realitatea între infernul totalitar și paradisul național / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 27 apr. – P. 12-13.

676. **Corbu, Haralambie.** Realitatea între infernul totalitar și paradisul național / H. Corbu // Viața Basarabiei. – 2001. – 27 apr. – P. 12-13.

677. **Corbu, Haralambie.** Relație centru-periferie (provincie-margine) și cultura spirituală : geografie spirituală / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 29 iun. – P. 14., 6 iul. – P. 15.

678. **Corbu, Haralambie.** Revista „Viața Basarabiei” între românism și basarabenism / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 23, 30 mart. – P. 12-13.

679. **Corbu, Haralambie.** Spațiul dintre Prut și Nistru în permanentă „perestroikă” : de la 1812 încoace / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 12 ian. – P. 16-17 ; 19, 26 ian. – P. 18-19.

680. **Corbu, Haralambie.** Tradiții și modernitate în creația lui Vasile Alecsandri / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2001. – 21 iul. – P. 3.

681. **Corbu, Haralambie.** Un comentariu la poezia inedită „Cuvânt pe șleau” / H. Corbu // Săptămâna. – 2001. – 2 noiem. – P. 7.

2002

682. **Corbu, Haralambie.** Dohotarii comunicării (propagandei) actuale : [aspecte sociale] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2002. – 12 noiem. – P. 1-2.

683. **Corbu, Haralambie.** Harul de a dezlega nodurile / H. Corbu // Săptămâna. – 2002. – 8 febr. – P. 11-13.

684. **Corbu, Haralambie.** Iașii în 1844 / H. Corbu // Săptămâna. – 2002. – 18 ian. – P. 16-18.

685. **Corbu, Haralambie.** Istoria literaturii ca profesiune și legământ : [Vasile Ciocanu la 60 de ani] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2002. – 5 ian. – P. 3.

686. **Corbu, Haralambie.** O filă din istoria bătăliei pentru literatura clasică / H. Corbu // Săptămâna. – 2002. – 18 oct. – P. 13. ; 25 oct. – P. 12-13.

687. **Corbu, Haralambie.** Pe unda amintirilor : [Pavel Zavulan, critic și cercetător literar] / H. Corbu // Săptămâna. – 2002. – 1 noiem. – P. 12.

688. **Corbu, Haralambie.** Splendorile și mizeriile mitului sacramental sau La hanul lui Mânjoală călătorii schimbă telegarii : [aspecte social-politice] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2002. – 16 oct. – P. 1. ; 17 oct. – P. 3.

689. **Corbu, Haralambie.** Text-context, cenzură – autocenzură : [redactarea clasicilor] / H. Corbu // Săptămâna. – 2002. – 25 ian – P. 18-19.

690. **Corbu, Haralambie.** Universul ideatico-artistic al scriitorului : [comemorări : Andrei Lupan – 90 de ani] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2002. – 13 febr.

2003

691. **Corbu, Haralambie.** Aleea clasicilor – un monument de artă sau nu? ori Despre încălcarea drepturilor morale ale generației de intelectuali / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2003. – 15 iul. – P. 1.

692. **Corbu, Haralambie.** Bufnița Minervei zboară pe înserat... : [problema federalizării Rep. Moldova] / H. Corbu // Moldova Suverană – 2003. – 26, 27 noiem. – P. 3.

693. **Corbu, Haralambie.** Constantin Stere, adversar și victimă al extremismului de dreapta / H. Corbu // Săptămâna. – 2003. – 10, 17 ian. – P. 14-19.

694. **Corbu, Haralambie.** Detractori și protectori / H. Corbu // Săptămâna. – 2003. – 18 apr. – P. 23.

695. **Corbu, Haralambie.** Focul din vatra părintească : [scriitorul Ion Druță la 75 de ani] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2003. – 3 sept. – P. 3.

696. **Corbu, Haralambie.** Moment editorial : [activitatea Ed. de Stat „Cartea Moldovei” și “Lumina”] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2003. – 11 apr. – P. 6.

697. **Corbu, Haralambie.** Noi, acasă și în lume : [10 ani de la inaugurarea Misiunii OSCE în Moldova] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2003. – 2, 3, 4 iul. – P.3.

698. **Corbu, Haralambie.** Pagini răzlețe : [reflecții] / H. Corbu // Săptămâna. – 2003. – 14 febr. – P. 12-13.

2004

699. **Corbu, Haralambie.** Ce înseamnă a fi om deștept în Rep. Moldova? : [reflecții pe marginea unei polemici] / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2004. – 4, 5 mart. – P. 1.

700. **Corbu, Haralambie.** Cu Liviu Damian pe urmele arcașilor lui Ștefan cel Mare / H. Corbu // Săptămâna. – 2004. – 7 mai. – P. 12-13.

701. **Corbu, Haralambie.** Culegem ceea ce semănăm / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2004. – 20 ian.

702. **Corbu, Haralambie.** Liberalul C. A. Rosetti : [fragm. din cartea „Discursul direct” de acelaș aut.] / H. Corbu // Săptămâna. – 2004. – 3 sept. – P. 19 ; 10 sept. – P. 13.

703. **Корбу, Хараламбие.** Необходимость перемен назрела / X. Корбу // Независимая Молдова. – 2004. – 25 марта. – С. 2.

2006

704. **Corbu, Haralambie.** Elitele intelectuale și oamenii simpli : [convergențe și divergențe semantico-stilistice] / H. Corbu // Săptămâna. – 2006. – 2 febr. – P. 9-14 ; 7 noiem. – P. 10 ; 24 noiem. – P. 14-19 ; 1 dec. – P. 14-19.

2007

705. **Corbu, Haralambie.** Elitele intelectuale și oamenii simpli : convergențe și divergențe semantico-stilistice / H. Corbu // Săptămâna. – 2007. – 2 febr. – P. 9-14.

706. **Corbu, Haralambie.** Piramida singurătății și neliniștile lui Victor Teleucă : [creația poetului și publicistului] / H. Corbu // Săptămâna. – 2007. – 27 apr. ; 4 mai. – P. 8-9.

707. **Corbu, Haralambie.** Un nou academician în domeniul literar – Mihai Dolgan : [spicuirii] / H. Corbu // Făclia. – 2007. – 19 mai. – P. 12.

708. **Corbu, Haralambie.** Vocația și blestemul înainte-mergătorului : [95 de ani de la nașterea scriitorului Andrei Lupan] / H. Corbu // Tara Moldovei. – 2007. – 13, 20 febr. – P. 3.

2008

709. **Corbu, Haralambie.** Epopeia furnicii lui Ion Druță / H. Corbu // Săptămâna. – 2008. – 4 apr. - P. 14-19.

710. **Corbu, Haralambie.** Subteranele unei enigme literare : [Anul Cantemir – Familia Cantemir] / H. Corbu // Săptămâna. – 2008. – 18 ian. – P. 8-9 : fot.

711. **Corbu, Haralambie.** Scurt popas în grădina literară a lui Gheorghe V. Madan / H. Corbu // Moldova Suverană. – 2008. – 3 sept. – P. 4.

2011

712. **Corbu, Haralambie.** Demnitatea arsă pe rug pentru refuzul de a pactiza cu lașitatea / H. Corbu // Săptămâna. – 2011. – 9 iun. ; 17 iun. – P. 10.

2012

713. **Corbu, Haralambie.** Mărturiile și spovedaniile lui Ion Druță în fața lumii și a propriei conștiințe : [prezentare de carte și nu numai] / H. Corbu // Făclia. – 2012. – 29 iun. – P. 5.

714. **Corbu, Haralambie.** Mărturiile și spovedaniile lui Ion Druță în fața lumii și a propriei conștiințe : [prezentare de carte și nu numai] / H. Corbu // Săptămâna. – 2012. – 29 iun. – P. 8-9.

715. **Corbu, Haralambie.** Vocația și blestemul înainte-mergătorului : [Andrei Lupan – 100 de ani de la naștere] / H. Corbu // Farul Nistrean. – 2012. – 27 ian. – P. 2.

2013

716. **Corbu, Haralambie.** Un alt „singur împotriva tuturor” : Paul Goma / H. Corbu // Literatura și arta. – 2013. – 6 iun. – P. 4.

REFERIRI LA VIAȚA ȘI ACTIVITATEA SAVANTULUI

1960

717. **Despre decorarea** cu ordine și medalii ale Uniunii RSS a unui grup de lucrători ai artei și literaturii din RSS Moldovenească : [ucazul Prezidiului Sovietului Suprem al Uniunii RSS : cu medalia „Pentru vitejie în muncă”] – **H. Corbu** [et al.] // Moldova Socialistă. – 1960. – 10 iun. – [Cu caracter chirilic].

718. **Greul, I.** Unele aspecte din creația celor tineri : S. Cibotaru, **H. Corbu** [et al.] / I. Greul // Cultura Moldovei. – 1960. – 21 ian. – [Cu caracter chirilic].

1969

719. **Bilețchi, N.** Corbu Haralambie : [critic literar] / N. Bilețchi // Cultura. – 1969. – 6 sept. – (Cu caracter chirilic).

1971

720. **Savca, P.** Conferința științifică închinată împlinirii a 159 de ani de la nașterea lui F. Engels : [au cuvântat S. Cibotaru, **H. Corbu**, V. Coroban [et al.]] / P. Savca // Limba și lit. moldovenească. – 1971. – Nr. 1. – P. 70-71. – [Cu caracter chirilic].

1972

721. **Bilețchi, N.** Haralambie Corbu / N. Bilețchi // Profiluri literare. – Chișinău : Lumina, 1972. – P. 269-281. – [Cu caracter chirilic].

722. **Cibotaru, S.** Corbu Haralambie Grigorievici / S. Cibotaru // Enciclopedia sovietică moldovenească. – Chișinău : Red. principală a Enciclopediei sovietice moldovenești, 1972. – Vol. 3. – p. 436-437. – [Cu caracter chirilic].

1976

723. **Boțu, Pavel.** Problemele și căile de dezvoltare a literaturii sovietice moldovenești între cele două congrese (1971-1976) / P. Boțu // Nistru. – 1976. – Nr. 6. – P. 106-133. – (La p. 125-128 se analizează critica literară din Moldova și aportul criticului literar **H. Corbu** la evaluarea acestui proces). – [Cu caracter chirilic].

1978

724. **Cimpoi, Mihai.** Un pasionat al valorilor literare : [despre criticul lit. H. Corbu] / M.

Cimpoi // *Literatura și arta*. – 1978. – 22 iun. – P. 6. – [Cu caracter chirilic].

725. **Билецкий, Н.** Корбу Харалампий Григорьевич : [биограф. справка] / Н. Билецкий // *Краткая литературная энциклопедия* : в 9-ти т. – Москва : Сов. энциклопедия. – 1978. – Т. 9 – С. 379.

1980

726. **Bilețchi, Nicolae.** *Apreciator fin al valorilor literare* : [criticul lit. H. Corbu la 50 de ani] / N. Bilețchi // *Literatura și arta*. – 1980. – 14 febr. – P. 4. – [Cu caracter chirilic].

727. **Чиботару, С.** Горизонты творческого поиска : [к 50-летию Х. Корбу] / С. Чиботару // *Кодры*. – 1980. – № 2. – С. 136-140.

1981

728. **Коган, А.** *Цельность судьбы* / А. Коган // *Вечерний Кишинев*. – 1981. – 20 янв.

1984

729. **От Академии наук Молдавской ССР** : [список кандидатов в действительные члены (академики) АН МССР... среди которых **Х. Корбу**] // *Советская Молдавия*. – 1984. – 25 сент.

1985

730. **Bilețchi, N.** *Moștenire literară și actualitate* : candidați la Premiul de Stat al R.S.S.M. : [H. Corbu, critic și istoric literar] / N. Bilețchi // *Moldova Socialistă*. – 1985. – 4 aug. – [Cu caracter chirilic].

731. **Bilețchi, N.** *Moștenire literară și actualitate* : candidați la Premiul de Stat al R.S.S.M. : [H. Corbu, critic și istoric literar] // N. Bilețchi / *Știința*. – 1985. – 15 aug. – [Cu caracter chirilic].

732. **Botezatu, E.** *Criticul și procesul literar* [despre creația lui H. G. Corbu] / E. Botezatu // *Nistru*. – 1985. – Nr. 10. – P. 148-157. – [Cu caracter chirilic].

733. **Coval, D.** *Pasionat cercetător al procesului literar* : [candidați la Premiul de Stat al R.S.S.M.] / D. Coval // *Literatura și arta*. – 1985. – 19 sept. – [Cu caracter chirilic].

734. **Dolgan, Mihail.** *Profesionalism, vocație, responsabilitate* : [prezintă lucrările lui H. Corbu, candidat la Premiul de Stat al R.S.S.M.] / M. Dolgan // *Literatura și arta*. – 1985. – 19 sept. – [Cu caracter chirilic].

735. **Haralambie Corbu** – critic și istoric literar moldovean din R.S.S.M. : [profil literar] // *Literatura și arta Moldovei* : encicl. – Chișinău, 1985. – Vol. 1. – P. 325-326. – [Cu caracter

chirilic].

736. **La Comitetul** de conducere al Uniunii scriitorilor din Moldova : [la 9 ianuarie 1985 **H. Corbu**, directorul Inst. de Limba și Lit. a fost ales secretar al Comitetului de Conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova] // *Literatura și arta*. – 1985. – 17 ian. – P. 4. – [Cu caracter chirilic].

737. **Moraru, V.** Vocația sintezei : [H. Corbu – candidat la Premiul de Stat al Moldovei] / V. Moraru // *Învățământul public*. – 1985. – 2 oct. – [Cu caracter chirilic].

738. **Богдан, И.** Созвучно времени : на соискание Государственной премии МССР [труды акад. **Х. Г. Корбу**] / И. Богдан // *Советская Молдавия*. – 1985. – 5 сент.

739. **О присуждении** Государственных премий Молдавской ССР 1985 года в области науки и техники : [... **Корбу Х. Г.** – за цикл работ „Актуальные проблемы развития молдавской классической и советской литературы”...] // *Советская Молдавия*. – 1985. – 12 окт.

740. **От Комитета** по Государственным премиям МССР в области науки и техники : [представлен Ин-том Яз. и Лит. АН МССР цикл работ Х. Г. Корбу „Актуальные проблемы развития молдавской классической и советской литературы”] // *Штиинца*. – 1985. – 13 июня.

741. **Представляем** : действительные члены (академики) АН МССР : [среди которых **Х. Корбу**] // *Штиинца*. – 1985. – 10 янв. : фот.

1987

742. **Dolgan, Mihail.** Cercetări în complex a literaturii : competență și responsabilitate [despre activitatea lui H. Corbu] // *Responsabilitatea cuvântului critic : studii și art. de critica criticii* / M. Dolgan. – Chișinău : Literatura artistică, 1987. – P. 37-53. – [Cu caracter chirilic].

1988

743. **Strâmbeanu, A.** De ce? : [despre pozițiile lui H. Corbu față de ciclul de poezii „Ostașii noștri”] / A. Strâmbeanu // *Literatura și arta*. – 1988. – 20 oct. – P. 3. – [Cu caracter chirilic].

1989

744. **Filip, V.** Haralambie Corbu : [60 de ani din ziua nașterii criticului și istoricului literar sovietic moldovean] / V. Filip // *Calendar-1990*. – Chișinău, 1989. – P. 23. – [Cu caracter chirilic].

1990

745. **Bilețchi, N.** Cercetător cu renume : [despre criticul și istoricul literar H. Corbu] / N. Bilețchi // *Moldova Socialistă*. – 1990. – 11 febr.

746. **Botezatu, Eliza.** Haralambie Corbu : ostenele și bucuriile unui drum : [H. Corbu la 60 de ani] / E. Botezatu // Viața satului. – 1990. – 14 febr.

747. **Dolgan, M.** Valorificator al literaturii clasice și contemporane : [H. Corbu la 60 de ani] / M. Dolgan // Știința. – 1990. – 22 febr.

748. **Haralambie Corbu** : [la 60 de ani] // Revistă de lingvistică și știință literară. – 1990. – Nr. 2. – P. 72-74.

749. **Roșcovan, E.** Bibliografia selectivă a academicianului H. G. Corbu / E. Roșcovan // Revistă de lingvistică și șt. literară. – 1990. – Nr. 2. – P. 74-80.

750. **Долган, М.** У истоков : [к 60-летию со дня рождения литературного критика Х. Г. Корбу] / М. Долган // Советская Молдавия. – 1990. – 15 февр.

1995

751. **Dolgan, M.** Apreciator al valorilor literare : [H. Corbu] / M. Dolgan // Știința. – 1995. – Nr. 2 – febr. – P. 8.

752. **Dolgan, M.** Apreciator al valorilor literare : [H. Corbu] / M. Dolgan // Literatura și arta. – 1995. – 23 mart. – P. 4.

753. **Grabazei, A.** Ostenele și bucuriile unui drum : [expoziție consacrată savantului H. Corbu] / A. Grabazei // Știința. – 1995. – Nr. 3. – P. 14.

754. **Hropotinschi, A.** Să înălțăm monumente altora : [H. Corbu] / A. Hropotinschi // Moldova Suverană. – 1995. – 16 febr. – P. 2.

Din conținut : „...*H. Corbu a fost și a rămas un pasionat de carte, de literatură, de adevăr, de marii clasici*”.

755. **Rotaru, T.** Haralambie Corbu împreună cu cărțile, prietenii, cu mama / T. Rotaru // Știința. – 1995. – Nr. 2 (febr). – P. 8.

1999

756. **Druță, V.** Unii mai văd pe aici doua națiuni / V. Druță // Făclia. – 1999. – 29 mai. – P. 2.

2000

757. **Ciocanu, V.** Exeget al pașoptismului : 70 de ani de la nașterea academicianului Haralambie Corbu / V. Ciocanu // Moldova Suverană. – 2000. – 15 febr. – P. 3. : fot.

758. **Ciornâi, E.** De mult trecut-au „anii când visam academii...” : acad. Haralambie Corbu la 70 de ani / E. Ciornâi // Săptămâna. – 2000. – 11 febr. – P. 16-17. : fot.

759. **Cojocaru, N.** În competiție cu „academicianul” Varticean / N. Cojocaru // Mesagerul. –

2000. – 18 noiem. – P. 2.

760. **Corlăteanu, Nicolae.** Rodul investigației aprofundate : H. Corbu la 70 de ani / N. Corlăteanu // Capitala. – 2000. – 16 febr. – P. 4. : fot.

761. **Dolgan, M.** Pana sigură a savantului / M. Dolgan // Dialog. – 2000. – 11 febr. – P. 7.

762. **Dolgan, M.** Promotor și interpret pertinent al valorilor autohtone / M. Dolgan // Literatura și arta. – 2000. – 17 febr. – P. 5.

763. **Haralambie Corbu** (1930) // Calendarul național – 2000. – Chișinău, 2000. – P. 75-76.

764. **Haralambie Corbu** a împlinit 70 de ani : [cronică] // FLUX Cotidian Național . – 2000. – 16 febr. – P. 4.

765. **Scriitorii** din nordul anului // Luceafărul. – 2000. – 11 febr. – P. 11.

766. **Stici, I.** Haralambie Corbu : „Multămesc Providenței că nu-s singur” / I. Stici // Moldova Suverană. – 2000. – 17 febr. – P. 3.

767. **Șpac, Ion.** Devotament, profesionalism și responsabilitate : 70 de ani de la nașterea academicianului Haralambie Corbu / I. Șpac // Moldova Suverană. – 2000. – 15 febr.

768. **Академику Корбу – 70 лет** // Независимая Молдова. – 2000. – 15 февр.

769. **Корбу Хараламбие** : [литературовед, академик АНМ : крат. справка] // Документ. – 2000. – № 1. – С. 48.

770. **Науке** отдано полвека // Независимая Молдова. – 2000. – 17 февр. – С. 2.

771. **Шорина, Л.** „Я отвечаю за все, что написал” : [акад. Х. Г. Корбу 70 лет] / Л. Шорина // Молдавские ведомости. – 2000. – 16 февр.

2002

772. **Кавалеры „Ordinul Republicii”** : [среди них **Корбу Хараламбие**, академик-координатор отделения общественных наук АНМ (07.10.96)] // Документ. – 2002. – № 1. – С. 55.

773. **Корбу Хараламбие** : [литературовед, академик АНМ : крат. справка] // Документ. – 2002. – № 1. – С. 24.

2003

774. **Corbu Haralambie** - filolog, cercetător, istoric literar / Enciclopedia marilor personalități din istoria, știința și cultura românească de-a lungul timpului. – București : Geneze, 2003. – Vol. 4 : Contemporanii : A-I. – P. 273-274.

2005

775. **Dolgan, M.** Metodolog și interpret al literaturii și științei literare : [H. Corbu la 75 de ani] / M. Dolgan // Făclia. – 2005. – 12 febr. – P. 5.

776. **Haralambie Corbu** la 75 de ani // Săptămâna. – 2005. – 11 febr. – P. 9.

777. **Haralambie Corbu** – o personalitate marcantă // Moldova Suverană. – 2005. – 17 febr. – P. 4.

778. **Metodolog** și interpret al literaturii și științei literare : [acad. Haralambie Corbu la 75 de ani] // Revistă de lingvistică și știință literară. – 2005. – Nr. 1/3. – P. 124-129.

779. **Ședința** jubiliară „75 de ani de la nașterea academicianului Haralambie Corbu” // Revistă de lingvistică și știință literară. – 2005. – Nr. 1/3. – P. 133-134.

780. **Vicol, D.** Autoritatea de a judeca literatura / D. Vicol // Moldova Suverană. – 2005. – 15 febr. – P. 4. : fot.

781. **Глава** государства поздравил Хараламбие Корбу с 75-летием // Независимая Молдова. – 2005. – 16 февр. – С. 2.

782. **Пынзару, С.** Лицом к духовному наследию / С. Пынзару // Независимая Молдова. – 2005. – 15 февр. – С. 3 : фот.

2006

783. **Corbu Haralambie** – critic și istoric literar : [schiță biogr.] // Membrii Academiei de Științe a Moldovei : dict., 1961-2006. – Chișinău : Știința, 2006. – Vol. 1. – P. 46-48 : fot.

2007

784. **Zbârnciog, Vlad.** Corbu Haralambie (15.02.1930), Dubăsarii-Vechi, Tighina : [schiță biogr.] / Vlad Zbârnciog // Dicționarul scriitorilor români din Basarabia 1812-2006. – Chișinău : Prut Internațional, 2007. – P. 136-137 : fot.

2008

785. **Корбу Хараламбие** – литературовед, академик АНМ : [краткая справка] // Документ : Кто есть кто в Молдове. – 2008. – № 1. – С. 34.

2009

786. **Corbu Haralambie** - filolog, cercetător, istoric literar / Enciclopedia marilor personalități din istoria, știința și cultura românească de-a lungul timpului. – București : Geneze, 2009. – Vol. 10 : Scriitori și filosofi : A-L. – P. 220-222.

2010

787. **Alexei, Doina.** Haralambie Corbu și aurul propriei toamne : [mesaje de salut și urări de bine] / Doina Alexei // Timpul. – 2010. – 18 febr. – P. 8.

788. **Botezatu, Eliza.** Meandrele și împlinirile unui destin : [academicianul Haralambie Corbu la 80 de ani] / E. Botezatu // Akademos. – 2010. – Nr. 1 (16). – P. 139-142.

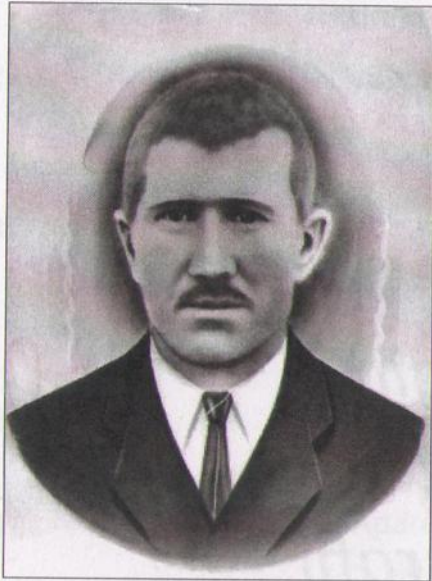
789. **O vârstă** a realizărilor : [acad. Haralambie Corbu la 80 de ani] // Literatura și arta. – 2010. – 18 febr. – P. 8. (semnat : colectivul săptămânalului „L.A.”).

2011

790. **Corbu Haralambie** - critic și teoretician literar // Enciclopedia identității românești. Personalități / Ecaterina Țarălungă. – București : Litera Internațional, 2011, p. 215-216.

FILE DIN ALBUMUL VIETII

FAMILIA

Grigore CORBU, tatăl (1897-1981).

Agafia CORBU, mama (1904-1983).

Părinții. Ultima fotografie (1980).

Cu mama Agafia.

CHEMAREA CĂRȚII

Grupul de studenți ai Școlii pedagogice din Călărași, promoția 1947.
Ultimul rând, la mijloc.

Institutul (azi Universitatea) Pedagogic din Chișinău,
Facultatea de Filologie. Promoția 1951. Al patrulea din rândul doi.

BAȘTINA

La porțile satului natal.

NOILE GENERAȚII. CONTINUITATEA

Cu soția Vera
la anii maturității.

Cu viitoarea soție Vera
în căminul aspiranților
(doctoranzilor) Academiei de
Științe a URSS. Moscova, 1956.

Cu viitoarea soție Vera.
Moscova, 1957.

Soția Vera (alături), fiicele Luminița și Natalia, de la dreapta la stânga.

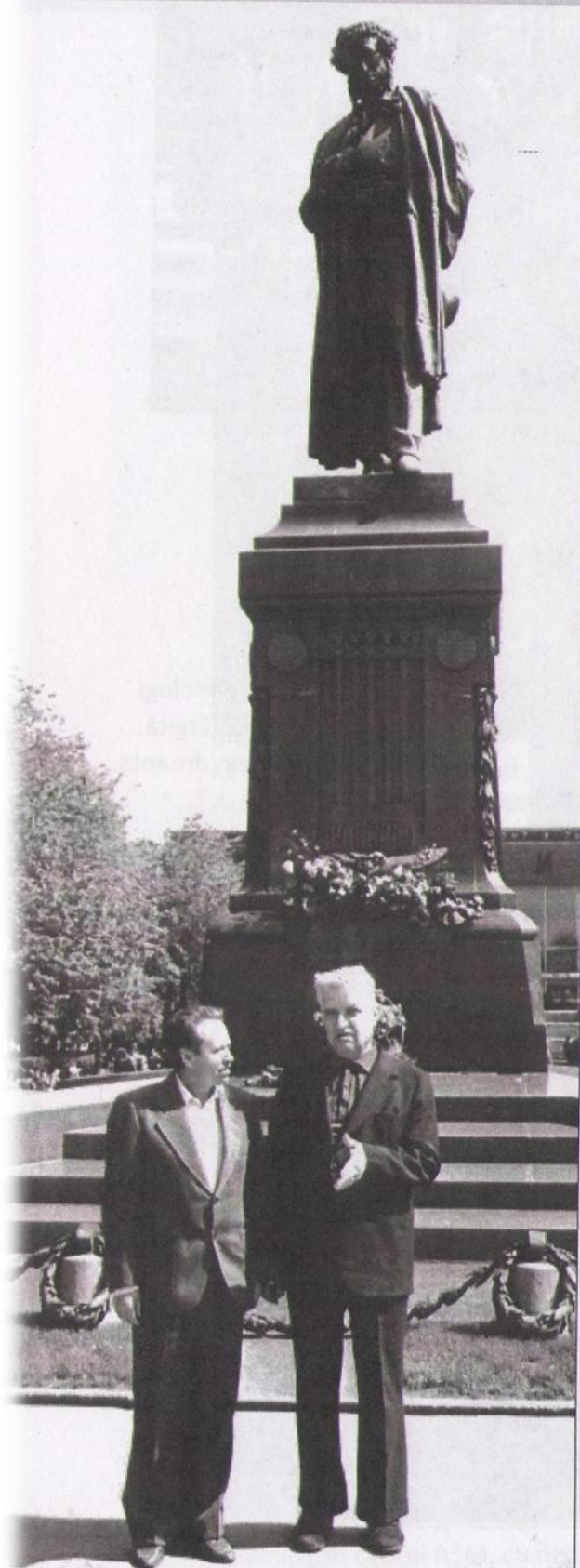

Cu soția Vera și fiicele Luminița și Natalia (de la stânga la dreapta).

Fiicele Luminița și Natalia.

ÎN LIMBA DESFERECĂTORILOR DE CUVINTE

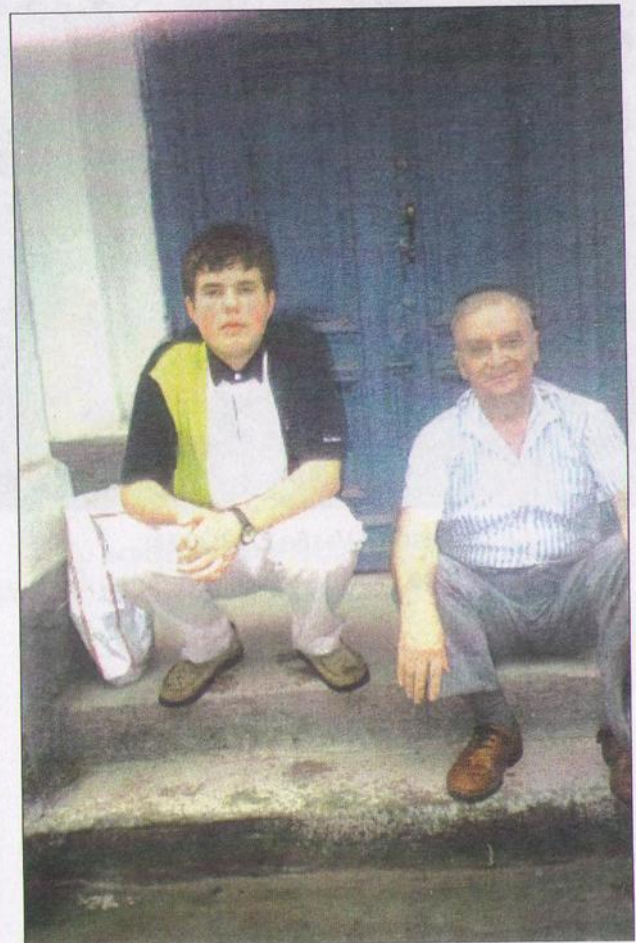
Cu scriitorul-academician
la monumentul lui A. S. Pușkin (Moscova).

În dialog cu poetul-academician Andrei Lupan.

Cu poetul Bogdan ISTRU, m. c. al AȘM,
în frumoasă dispoziție.

Încheie schimbul de opinii nepoțelul Dumitru (Dima) DRUMEA împreună cu maestrul, care rămâne satisfăcut de cele discutate.

Cu profesorul Vasile Coroban,
porniți pe drumul descoperirii marilor taine ale cuvântului artistic.

Cu academicianul Nicolae CORLĂTEANU,
capul și fondatorul filologiei naționale postbelice, cu optimism și deschideri către viitor.

Felicitat de Președintele A.Ș.M. acad. Andrei Andrieș

Felicitat de Ion Șpac

Felicitat de colaboratorii Bibliotecii A.Ș.M

Felicitat de acad. C. Popovivi și Al. Roșca

Felicitat de Vlad Chiriac, Svetlana Korolevski și Alexandru Roșca

Felicitat de Gheorghe Rusnac

Felicitat de acad. Boris Găină

Împreună cu ex. Președintele V. Voronin și acad. Gh. Duca

De la stânga la dreapta: L. Drumea, V. Ciocanu, L. Cemortan, A. Furtună

La o Conferență Republicană. De la stânga la dreapta: S. Berejan, L. Cemortan, C. Popovici

Colectivul Institutului

La o Conferență. C. Popovici, I. Copanschi, oaspeți de la Iași

Împreună
cu colaboratorii
Bibliotecii Științifice
Centrale „Andrei Lupan”,
și cu cititoarele
Tatioana ROTARU
și Liuba LUNCAȘU
(de la dreapta la stânga).

De la stânga la dreapta:
Haralambie CORBU,
Tatiana ROTARU,
Liuba LUNCAȘU,
acad. Nicolae CORLĂTEANU.

Șezând (de la stânga
a dreapta):
Liuba LUNCAȘU
și Tatiana ROTARU.
În picioare:
de la dreapta
la stânga:
Vasile COCIERU,
Gheorghe COJOCARU,
Andrei ANDRIEȘ,
Haralambie CORBU,
Silviu BEREJAN,
Gheorghe ȘIȘCANU.

Alături de Lucheria REPIDA
și Luminița DRUMEA.

Schimb de opinii cu colegii
Vasile COCIERU și Liuba LUNCAȘU.

Alături (de la stânga la dreapta) Tatiana ROTARU,
Vasile COCIERU, Tudor STĂVILĂ.

Între vecinul Alexei BIVOL, dr. în științe
(la dreapta) și ginerele Alexei ORLOV (la stânga)

Împreună, la masa festivă, cu dl acad. Alexandru ROȘCA.

PE CALEA REFORMĂRII ȘI MODERNIZĂRII PROCESULUI DE CERCETARE ȘI IMPLEMENTARE

Domnul președinte
Gheorghe DUCA
înmânează omagiatului
Diploma de Onoare.

DI acad. Gheorghe
DUCA, președintele AȘM,
împreună cu academicienii
(de la stânga la dreapta)
Alexandru ROȘCA
și Alexandru CIUBOTARU,
ridică un pahar de omenie
cu ocazia zilei de naștere
a vecinului din dreapta,
acad. Haralambie CORBU.

Felicitări din partea
dlui Acad. Teodor FURDUI,
prim-vicepreședinte al AȘM
cu prilejul zilei de naștere.

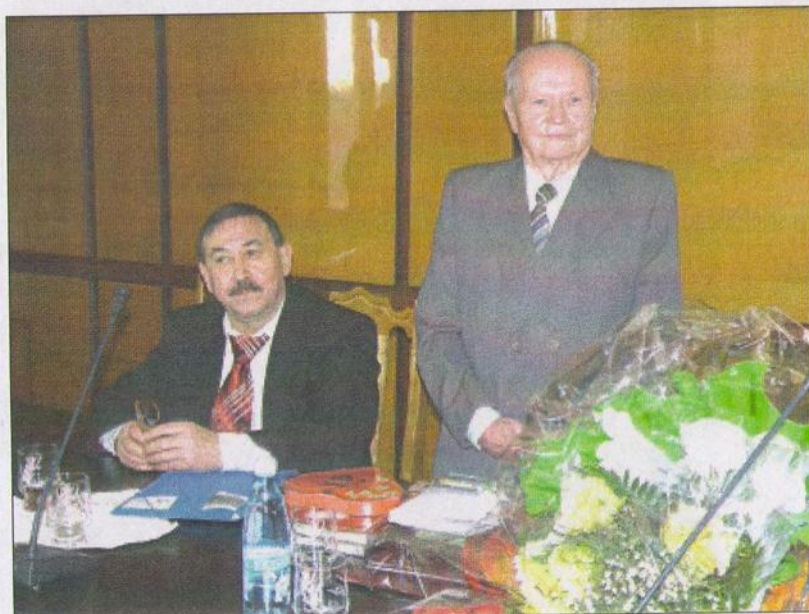

Într-o frumoasă echipă de savanți-academicieni (de la stânga la dreapta): Ion BOSTAN, Ion Tighineanu Mircea BOLOGA, Boris GĂINĂ, Dumitru GHIȚU, omagiatul.

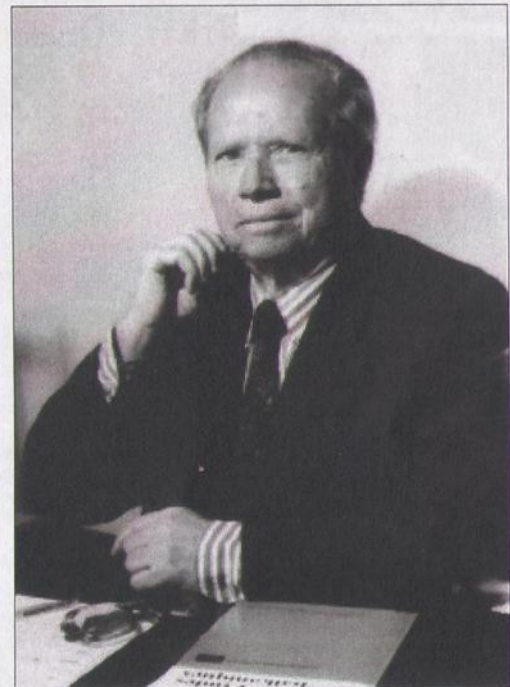
Alături (de la stânga la dreapta) acad. Teodor FURDUI și dr. hab. Vasile BAHNARU, directorul Institutului de Filologie al AȘM.

Alături de dr. hab. Vasile BAHNARU.

DE UNUL SINGUR...

Fiica Luminița și nepoțelul Dumitru (Dioma) –
continuatorii tradițiilor părintești – în mijlocul naturii și al florilor.

Fiica Natalia și nepoța Anastasia

Nepoța Anastasia

Indice de titluri ale lucrărilor savantului

- A noastră mare sărbătoare – 534
 A venit oare omul? – 436
 Academicianul Nicolae Corlăteanu - omul de cultură – 141, 593
 Activitatea lui Costache Caragiale în Moldova – 48
 Actualitatea despre permanența moștenirii literare – 227
 Actualitatea în povestire – 437, 438
 Actualitatea lui Constantin Stamati – 253
 Acum zece ani... – 270
 Afirmând spiritul partinității – 23
 Al doilea exil al lui Nicolae Donici la Dubăsării Vechi, Criuleni – 594
 Alecsandri și Eminescu – 626
 Alecsandri și teatrul – 12
 Alecsandri Vasile – 60, 115
 Alexei Mateevici în fața posterității - 612
 Alecu Russo și literatura populară – 209
 Alecu Russo și schița fiziologică – 208
 Alea clasicilor - un monument de artă sau nu? – 466, 467, 471, 691
 Ancheta noastră jubiliara – 520
 Andrei Lupan – 38, 91, 95, 98, 110, 116, 579
 Andrei Lupan : dreptul la nume – 146, 291
 Andrei Lupan : drumuri și răspântii – 603
 Anevoioasă întoarcere din anonim : acad. Nicolae N. Donici – 277
 „Anicuța” – 476
 Anii de zbucium și nopțile de nesomn ale lui Simion Cibotaru – 304
 Antebiografie – 292
 Antimiticul Ion Luca Caragiale – 627, 628
 Apărător consecvent al ortodoxiei – 604
 Argumentul folcloric în publicistica lui Mihail Eminescu – 265
 „Argumentul științific rămâne temelia actului critic...” – 462
 Ascensiune continuă – 547, 548
 Aspecte ale creației lui Ion Druță – 27
 Aspecte ale gândirii estetice patruzeciopriste – 75
 Aspecte din viața culturală și artistică a Moldovei în 1940-1941 – 45
 Astronomul Nicolae N. Donici – 583
 Atitudini reciproc binevoitoare – 261
 Autenticitatea faptelor evocate – 235
B. P. Hașdeu, contemporanul nostru – 299
 Barschi Lev Mironovici – 61
 Basarabia - provincia aceasta neglijată - va putea în sfârșit să-și dea la iveală valorile? – 665
 Bobițele de cristal din paharul omeniei – 313, 713
 Brecht (Brecht) Bertolt – 62
 Bucureștenii nu știu ce fel de ruși suntem... – 638
 Bufnița Minervei zboară pe înserat... – 692
 Ca o piramidă în fața timpului – 302
 Cale de muncă și căutări – 488
 Calea scriitorului – 429
 Cantemir Antioh – 70
 Caractere artistice și teze personificate – 156

- Căile de dezvoltare a literaturii moldovenești în perioada de până la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie – 114
- Când tirania devine martiriu – 639, 640
- Cărturarul – 549
- Cântare gliei – 457
- Cântare păcii, cântare muncii – 243
- Ce este un clasic? – 493
- Ce înseamnă a fi om deștept în Rep. Moldova? – 699
- Chiote voinicești din dealul Cornii – 613, 614
- Clopotele de plumb și de aramă ale lui Victor Teleucă – 306, 308
- Confuzii ideologice și lipsă de exigență artistică – 427
- Consecvența analizei – 451
- Considerații privind concepțiile social-politice și estetico-lit. ale lui Constantin Negruzzi – 246
- Constantin Negruzzi – 111, 117, 199
- Constantin Stere, adversar și victimă al extremismului de dreapta – 693
- Constantin Stere – anteromancierul – 296
- Constantin Stere: „În preajma revoluției” – 615
- Constantin Stere și timpul său : schiță de portret psihologic – 33
- Contemporanul nostru [B. P. Hașdeu] – 562
- Continuitate : [art. de istorie și critică lit.] – 13
- Continuitatea criticii – 13
- Contribuții la cantemiriana – 17
- Convingerea ideologică a savantului – 524
- Costache Caragiale – 128
- Creația lui I. C. Ciobanu în școală – 24
- Creația lui V. Alecsandri în școală – 22
- Creionări : [studii, articole, recenzii] – 7
- Critică literară – 118
- Critica literară : coordonate metodologice etice și estetice – 543, 544
- Critica și procesul literar moldovenesc contemporan – 254
- Cu Gheorghe V. Madan prin Basarabia de odinioară – 145
- Cu Liviu Damian pe urmele arcașilor lui Ștefan cel Mare – 700
- Cu privire la noțiunile de popor și poporaneitate în literatură – 102
- Cu privire la principiile de elaborare a „Istoriei literaturii moldovenești” – 196
- Cucoana Chirița la Chișinău – 616
- Culegem ceea ce semănăm – 701
- Cultura ca factor spiritual și statul – 617
- Cultură în genunchi? – 267
- Cuvântul inspirat – 430
- Cuvânt despre coleg – 147
- Cuvântul de angajare al scriitorului – 446
- Cultura păcii împotriva culturii războiului și violenței – 293
- Cultura spirituală ca factor prioritar al dezvoltării umane durabile – 282
- Cultura spirituală ca factor prioritar în dezvoltarea umană programată – 283
- Cuvânt de deschidere – 321, 322
- Cuvânt de salut la simpozionul științific-practic internațional – 325
- Cuvânt rostit cu prilejul aniversării a 65-a de la înființarea Institutului de Filologie Română „Al. Philippide” din Iași, în luna decembrie 1993 – 278
- Dăruire – 525
- De o potrivă cu sine însuși – 580
- De unde venim, cine suntem și încotro ținem calea? – 576
- De vorba cu trecutul – 439

- Demnitatea arsă pe rug pentru refuzul de a pactiza cu lașitatea – 712
- Denumirea de limbă română este singura adevărată – 284, 285
- Deschideri către valori : studii, eseuri, atitudini – 31
- Despre dramă – 190
- Despre eroii de la răscruce – 162
- Despre Onisifor Ghibu și „ASTRA” basarabeană – 142
- Despre poezia pentru copii – 477
- Despre studierea moștenirii literare a lui Vasile Alecsandri – 42
- Despre unele neajunsuri și greșeli din manualele de literatură moldovenească – 163, 168
- Detractori și protectori – 694
- Dezbaterile din cadrul ședinței Comisiei Interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești de la 20 februarie 1989 – 260
- Dicționarul enciclopedic A. Mateevici – 259
- Dimitrie Ralet – 86, 129, 230
- Din istoria realismului moldovenesc – 211
- Dimitrie Cantemir și problema sincretismului cultural-spiritual – 303
- Dinastia Cantemireștilor : sec. XVI-XVIII – 35
- Dincolo de mituri și legende : studii, eseuri, atitudini – 32
- Discursul direct : aspecte ale publicisticii eminesciene – 29
- Dohotarii comunicării (propagandei) actuale – 682
- Domnitorul Alexandru Ioan Cuza văzut de Mihai Eminescu – 272
- Drama istorică și unele probleme ale romantismului moldovenesc din secolul XIX – 63
- Dramaturgia – 39
- Dramaturgia lui V. Alecsandri – 5
- Dramaturgia sovietică moldovenească : [studii] – 10
- Dramele istorice ale lui B. P. Hașdeu – 53
- Dramele istorice ale lui Vasile Alecsandri – 157
- Dreptate, voie și pământ : creații artistice basarabene din anii 1905-1907 – 3
- „...Drumul de la plug la cosmodrom” – 244
- Drumul din labirint – 629
- Drumul spre cultură și cunoștințe trece prin bibliotecă – 151
- Drumul spre Templu – 584, 585
- Drumuri și destine – 228
- Ecou la ciclul de versuri a lui Arcadie Suceveanu – 554
- Elitele intelectuale și oamenii simpli – 704, 705
- Elogiu pâinii – 92, 231
- Eminescu și Alecsandri – 43, 164
- Eminescu și dramaturgia – 188
- Epopeia furnicii lui Ion Druță – 709
- Există un asemenea partid – 247
- F. Engels și problemele realismului – 504
- Fața ascunsă a cuvântului : studii și eseuri literare – 34
- „Fântâna Blanduziei” – 494
- Fenomenul absurdului în viziunea artistică a lui Ion Creangă – 309
- File scrise cu litere de aur – 605
- Filologia academică la 50 de ani – 288
- Filologii Institutului de Limbă și Literatură Moldovenească în cinstea jubileului leninist – 215
- Fiziologie – 123
- Flori de gheață – 666
- Focul din vatra părintească – 695
- Folclorul în creația și conștiința artistică a lui Constantin Negruzzi – 103

- Forța adevărului comunist – 526
 Frământările sociale și literatura moldovenească – 550
 Gala Galaction și Basarabia – 586
 Galaction Gala – 65
 Gogol Nicolai Vasilievici – 66
 Gonkur (Goncourt) de Frații Edmon și Jiul – 67
 Harul de a dezlega nodurile – 683
 Hristo Botev – 485
 Iași în 1844 – 684
 Individualitate poetică și varietate artistică – 175
 Integritatea procesului literar – 455
 Interpretări : [art. de istorie și critică lit.] – 11
 Interpretări critice – 11
 Intonația operei literare și poziția scriitorului – 44, 182
 Invitație la lectură – 453
 Ion Agârbiceanu și Basarabia – 149
 Ion Ciobanu : „Țăria slovei măiestrite” - 219
 Ion Constantin Ciobanu – 93, 96, 99, 112
 Ion Druță : „Ora jertfirii” – 641, 642
 Ion Druță : „Supremația demnității și istoria” – 630
 Istoria literaturii ca profesiune și legământ – 685
 Istorie literară – 496
 Istrati Nicolae – 71
 Izvor de inspirație – 521
 Îmbinând iscusit analiza sociologică cu cea estetică – 21
 În căutarea ideii care ne unește – 643
 În gospodăria literară a lui Gheorghe Madan – 310
 În jurul moștenirii literare – 197
 În legătură cu publicarea în săptămânalul „Țara” din 16 aug. 1994 a articolului redacțional – 589
 În lumea clasicilor : sinteze și interpretări – 28, 37
 În pas cu viața – 176
 În pas cu vremea – 486
 În pofida adevărului istoric – 514
 În rostirea ei batrânii cu sudori sfințit-au țara – 631
 În serviciul oamenilor - 461
 Înalta vocație de a sluji Patria – 258
 Începuturile activității literare ale lui A. Mateevici – 481
 Însemnări critice – 4
 Înțelepciunea, bunătatea și deminitatea în luminile și umbrele adevărului – 311
 Între istorie literară și reverberații eseistice – 644
 Între mit și istorie sau refuzul de a accepta evidențele naționalismului românesc – 654
 Kogălniceanu Mihail – 119
 La culture et développement humain real – 286
 La Dubăsarii Vechi se pune la cale al doilea exil al lui Nicolae Donici – 595
 La izvoarele prieteniei – 545, 551
 La izvoarele vieții – 517
 La încrucișare de drumuri și intersecție de civilizații – 632
 La leagănul criticii literare – 502
 „La noi acasă” – 478
 La o aniversare. Paul Goma : Eu, etern – păgubosul – 655
 La un popas eminescian – 656
 La pragul istoriei – 250

- La școala lui Belinski – 46
 La un scurt popas – 512, 645
 Latinitatea neamului în opera lui Vasile Alecsandri – 144, 606
 Lenin și Gorki – 84, 497
 Letopiseț al timpului : studiu monogr. despre creația literară a lui Andrei Lupan – 21
 Letopisețul timpului și poeziei – 21
 Lev Barschi – 136
 Liberalul C. A. Rosetti – 702
 Limba presei periodice sub aspect normativ – 255
 Literatura din anii 1840-1860 – 130
 Literatura din anii 1900-1917 – 131
 Literatura moldovenească (lit. în sec. 19 – încep. sec. 20) – 120
 Literatura moldovenească din anii 1901-1947 – 256
 Literatura moldovenească și răuvoitorii ei – 77, 507
 Literatura sovietică moldovenească : man. – 18, 19
 Literatura veche – 97
 Liviu Deleanu : „Dragostea nu are moarte” - 667
 Luminătorul – 563
 „Luminile Moscovei” – 417
 Lupan Andrei Pavel – 121
 Lupta scriitorilor moldoveni din prima jumătate a secolului XIX împotriva curentelor lingvistice reacționare – 87
 Mai multă dârzenie – 422
 Mai sus nivelul măiestriei artistice – 479
 Marele poet Mihai Eminescu în spațiul teoretic al științelor economice – 312
 Măreția lui Gorkii – 498
 Mărturiile și spovedaniile lui Ion Druță în fața lumii și a propriei conștiințe – 713, 714
 Măsura adevărului – 668, 669
 Mereu prezent la datorie : Bardul de la Mircești – 607
 Mereu prezent la datorie : Vasile Alecsandri – 608
 Mesaj către redacția „Săptămânii” – 657
 Mesaj la dezvelirea plăcii comemorative Andrei Lupan – 609
 Mesaje ale prieteniei – 15
 Mesajul civic al poeziei – 552, 596
 Mesajul unei tinerețe – 441, 443
 Metoda de creație și unele probleme ale afirmării literaturii moldovenești moderne – 16
 Mihail Coradini – 132, 573
 Mihail Eminescu : dezideratul muncii – 272
 Mihail Kogălniceanu, Harriet Beecher Stowe și romanul ei „Coliba lui Moș Toma” – 273
 Mihail sau Mihai Eminescu? – 274
 Militantul și omul de cultură – 527
 Misiune de mare răspundere – 463
 „Misiunea savanților este să discute și să găsească soluții comune” – 475
 Mobilizare și răspundere – 510, 541
 Modernitatea unei vechi viziuni asupra bilingvismului – 597
 „Moldovenismul ca hulă” – 658
 Moment editorial - 696
 Momentul „fiziologic” în proza lui Constantin Negruzzi – 200
 Momentul fiziologic în proza lui Vasile Alecsandri - 212
 Moștenire artistică – 124
 Natura ca element artistic structural în opera lui Ion Creangă – 314
 Național și universal la Mihai Eminescu – 287

- Necesitatea revenirii : Andrei Lupan – 590
 Nemuritor monument al literaturii ruse – 555
 Neobosit valorificator al literaturii, creator de sinteze perspicace – 300
 Nicolae Corlăteanu la o nouă apariție editorială – 633
 Nicolai Costenco : „Basarabia s-a văzut invadată de avangarda suburbiilor intelectuale de dincolo” – 670
 Nicolai Costenco pentru autocârmuire, împotriva stăpânirii – 671
 Noi, acasă și în lume – 697
 Noi, cei născuți la Mana, Dubăsari, Horodiște ... – 659
 Note și comunicări – 245
 Notițe despre dramaturgia moldovenească contemporană – 187
 Noțiunea de „frumos” în concepția estetică a lui Vasile Alecsandri – 238
 Numele proprii în comediile lui Vasile Alecsandri – 220
 O brazdă proaspătă – 423
 O carte mică pentru zile mari – 598
 O figură de prima mărime a culturii naționale și universale – 646
 O filă din istoria bătăliei pentru literatura clasică – 686
 O grădină de frumusețe... – 566
 O nouă exigentă monografică despre Andrei Lupan – 21
 O nouă pagină în creația compozitorului și omului de cultură Constantin Rusnac – 315
 O panoramă a satului moldovenesc contemporan – 458
 O paralelă : Constantin Stere și Liviu Rebreanu – 634
 O personalitate politică și culturală de excepție : Onisifor Ghibu – 143, 279, 587
 O scrisoare a lui Vasile Alecsandri – 165
 O vatră de lumină : „Astra” basarabeană – 268, 577
 Oamenii de știință încuviințează – 239
 Obligațiune morală și datorie profesională – 647
 Omagieri : [Pavel Balmuș la 60 de ani] – 297
 Omagiu lui Ion Creangă – 6
 Operativ, calitativ, cuprinzător – 518
 Opinii despre S. S. Cibotaru – 122
 Ora trezirii din șoc, vremea ieșirii din mit – 660
 Orizontul intelectual al eroului – 184
 Osânda și răsplata cuvântului – 137, 564, 610
 Ostașul în opera și destinul lui Vasile Alecsandri – 275
 Pagini din trecut – 482
 Pagini răzlețe – 698
 Pan Halippa pe calea apostolatului cu jertfe mari – 672
 Paradigma vieții în creația lui Ion Druță – 673
 Particularitățile dramei – 191
 Pasionat cercetător și critic literar : [Simion S. Cibotaru] – 125, 249
 Pasiune și angajare – 154, 567
 Pasiunea scenei – 505
 Paul Goma - destin basarabean – 648, 649
 Paul Goma : „Românul adevărat nu greșește nicicând” – 650
 Pavel Boțu : „Eu port risipită în mine o lume” – 635
 Pavel Starostin sau vocația eticului resensibilizat – 651
 Pe calea colaborării și cooperării științifice – 574
 Pe calea realismului socialist – 489
 Pe calea trasată de partid – 100, 240, 535
 Pe marginea unei culegeri de studii literare – 425
 Pe unda amintirilor – 687

- Pe unda nemuririi – 568
 Pe urmele adolescenței – 618
 Permanența lui Vasile Alecsandri – 266
 Permanența moștenirii literare – 76
 Personalitate de excepție – 581
 Petrea Cruceniuc – 40
 Petrea Darienco – 41
 Piramida singurătății și neliniștile lui Victor Teleucă – 706
 Planuri mari – 531
 Plecarea lui Tolstoi în nemurire – 674
 „Poem de primăvară” – 483
 Poetul și viața – 420
 Poezia lui Andrei Lupan – 221
 Poezia moldovenească modernă la începuturile ei (1770-1840) – 455
 Politică a realismului păcii și colaborării – 556
 Poporanismul lui Constantin Stere ca doctrină științifică și mesaj socio-uman – 294
 Povara și lumina adevărului – 565
 Povara travaliului de gazetar – 269
 Povestire despre viața satului moldovenesc – 415
 Prezența criticului în front – 553
 Prezența moștenirii clasice – 499
 Prima revoluție rusă în destinul literaturii moldovenești – 251
 Principiul leninist al partinității literaturii și artei – 532
 „Privind înapoi, noi pășim înainte...” – 522
 Problema istorismului și cultura artistică – 138
 Probleme actuale ale criticii literare moldovenești – 222
 Proces legitim – 569
 „Propria-ți biografie nu poate fi corectată, redactată și ajustată” – 469
 Proza lui Mihail Kogălniceanu – 201
Ramil Portnoi – 216
 Raporturile etice în proza noastră actuală – 158
 Rapsod inspirat al veacului său – 58
 Rapsod inspirat al veacului său – 192
 Răspundere și exigență – 82
 „Răspuns fiicei” – 480
 Răspunsuri la anchetă – 64
 Realism (în literatură) – 126
 Realitatea între infernul totalitar și paradisul național – 675, 676
 Realizări și probleme – 465
 Recenzii și prezentări la cărțile apărute – 13
 Reflecții pe marginea unei dispute prelungite – 599, 600
 Relație centru-periferie (provincie-margine) și cultura spirituală : geografie spirituală – 677
 Relațiile dintre critic și poet – 64
 Renașterea satului moldovenesc : aspecte cultural-spirituale – 324
 Reprezentant de vază al culturii moldovenești – 213
 Restructurarea și partea noastră de răspundere – 558
 Revista „Viața Basarabiei” între românism și basarabenism – 678
 Rolul și importanța criticii literare – 511
S. S. Cibotaru – 262
 „Satire și alte poetice compuneri” de Antioh Cantemir și unele probleme ale literaturii moldovenești patruzecioptiste – 217
 Savant-cetățean : Gheorghii Iosifovici Lomidze la 60 de ani – 226

- Să asimilăm organic experiența vie a istoriei – 460
 Să barăm calea agresorului – 582
 Să ne auzim și să ne înțelegem reciproc – 30
 Sărbătoarea noastră : [privire generală asupra dezvoltării lit. moldovenești] – 177
 Schiță despre dramaturgia contemporană – 10
 Scriitorul moldovan Mihail A. Corradini – 202
 Scriitorul și eroul cărților sale – 515
 Scriitorul și imperativul vremii – 546
 Scriitorul și procesul literar : studii de istorie și critică lit. – 20
 Scrisul ca ardere, dăruire și blestem – 661
 Scurt popas în grădina literară a lui Gheorghe V. Madan – 711
 Scurte adnotări cu privire la : Integritatea mesajului artistic ; Debutul prozatorului [A. Marinat] în dramaturgie ; Critica și criticii – 198
 Semănător de omenie : [N. Corlăteanu] – 601
 Semnificația documentului – 442
 Semnificația și farmecul cercetării literare – 528
 Setea de fiire - 619
 Simbolul sîmburelui germinatoriu în sistemul eminescian de cunoaștere – 280
 Simion Cibotaru – 133
 Sintagma „povara bunătății noastre” ca titlu de roman și emblemă a întregii creații druțiene – 305
 Spațiul dintre Prut și Nistru în permanentă „perestroikă” : de la 1812 încoace – 679
 Splendorile și mizeriile mitului sacramental sau La hanul lui Mînjoală călătorii schimbă telegarii – 688
 Spre vremuri mai prielnice spiritului de creație – 468
 Studiu amplu despre Alecsandri – 12
 Sub semnul răspunderii și mobilizării – 557
 Subteranele unei enigme literare – 307
 Sud-Estul Europei și Balcanii în dezbateri științifice – 472, 652
 Supremația demnității și istoria – 636
 Subteranele unei enigme literare – 710
 Ș-acel rege-al poeziei ... – 22, 536
 Ș-acel rege al poeziei, veșnic tânăr și ferice – 139
 Școala și valorile spirituale – 474
 Știința azi și mâine – 578
 Știința literaturii – 101
 Tact și simț artistic – 440
 Tatiana Gălușcă – 276, 588
 Teatrul comic al lui Vasile Alecsandri : între ironic și grotesc – 289
 Teatrul moldovenesc în anul eliberării : [din istoria raporturilor culturale ruso-mold.] – 178
 Tendințe și valori în dramaturgie – 54, 193
 Text-context, cenzură – autocenzură – 689
 Toleranța este calea care duce spre pace : anul 2000 – Anul Intern. al Culturii Păcii – 473
 „Tot la casa părintească cea dintâi revin...” – 464
 Tradiții și modernitate în creația lui Vasile Alecsandri – 680
 Traduceri și opinii despre traduceri în perioada anilor 1840-1860 – 225
 Tragedia – 52
 Traseul unui destin – 301
 Treptele talentului – 444
 Triumful și calvarul lui Constantin Stere – 620, 621
 Trudnica întoarcere din anonimul a academicianului Nicolae N. Donici – 281, 591
 Tudor Vianu – 622

- Țăranii și pământul – 424
 Umanismul Constituției socialismului dezvoltat – 88, 519
 Un alt „singur împotriva tuturor” – 652, 653, 716
 Un an de muncă rodnică : [în creația scriitorilor moldoveni] – 189
 Un comentariu la poezia inedită „Cuvânt pe șleau” – 681
 Un desferecător de cuvinte – 637
 Un nou academician în domeniul literar – Mihai Dolgan – 707
 Un Om de Omenie ca pâinea caldă : acad. Iachim S. Grosul – 155
 Un pisc intelectual - generator de idei și valori morale – 153
 Un prețios document privind personalitatea lui N. Donici – 592
 Un prieten devotat și dezinteresat al filologilor moldoveni – 662
 Un prinos nou în poezia moldovenească – 416
 Un stereotip denigrator : masele îndobitocite – 663
 Un sfert de secol de activitate în domeniul istoriei literare – 623
 Un studiu binevenit – 10
 Un studiu de sinteză – 16
 Unele probleme de critică și istorie literară – 203
 Unele probleme de istorie literară – 166
 Universul ideatic-artistic al scriitorului – 690
V. I. Lenin și moștenirea literară – 74, 211
 Vasile Alecsandri – 134
 Vasile Alecsandri în contextul vremii – 241
 Vasile Alecsandri, îndrumător și critic literar – 195
 Vasile Alecsandri : latinitatea neamului și impostorii – 611
 Vasile Alecsandri și munca literară – 167
 Vasile Alecsandri și teatrul – 36
 Vasile Ciocanu la 60 de ani – 295
 Vatra doinelor – 8
 Vers pe croiul vremii – 540
 Versuri despre baștina norocului – 421
 Versuri despre marile zidiri ale comunismului – 419
 Veșnic tânărul Alecsandri – 506
 Viață – scenă - viață – 487
 Virtuțile eseului literar – 223, 448
 Virtuțile narațiunii – 454
 Virtuțile narațiunii epice – 232
 Vocația europeană a academicianului Virgil Cândea – 150
 Vocația literar-artistică a politicianului Constantin Stere – 152, 298
 Vocația și blestemul înainte-mergătorului – 624, 625, 708, 715

 Актуальные вопросы языка печати – 319
 Актуальные проблемы молдавской литературной критики – 224
 Александр Василе – 104
Барский Лев Миронович – 47, 105
 Борьба молдавских писателей первой половины XIX в. против реакционных лингвистических течений – 94
В семье единой – 78
 Вдохновенное слово художника – 508
 Величие Горького – 204, 500
 Верный и бескорыстный друг молдавских филологов : [Д. Е. Михальчи] – 323
 Видный деятель молдавской культуры – 214
 Вопреки исторической правде – 516

- Вопросы об этических отношениях в современной молдавской прозе – 159
Всесоюзная научная конференция в Кишиневе – 537
Глубокоуважаемый Николай Васильевич! – 263
Дариенко Пётр Степанович – 51
Два великих поэта : [о взаимоотношениях В. Александри и М. Еминеску] – 169
Дни и годы поэта – 236
Дорога к Олимпу – 602
Дорогой поисков – 490
Драматургия Василе Александри : автореф. – 1
Дружба народов - дружба литератур – 14
Завтра - 100 лет со дня смерти Василе Александри – 575
Задачи обществоведов, выдвинутые перестройкой – 570
Закономерный процесс – 571
Замфир Арборе – пропагандист идей социализма – 170
Замфир Арборе в воспоминаниях матросов-потемкинцев – 56, 316
Замфир Арборе и русское студенческое движение конца 60-х - начала 70-х г. XIX в. – 317
Зрелость таланта – 501
Идея культуры должна стоять вне политики и выше политики, ибо ее предметом является человек – 470
Институт языка и литературы – 25
Интеллектуальный горизонт героя – 49
Интеллектуальный кругозор героя – 185
Интонация произведения и позиция писателя – 183
Истоки и современность – 113
Исторические драмы Василе Александри – 160
Истрати Н. – 106
Классическое наследие и современность – 318, 523
„Кодруле, мэрия та” – 434
Константин Негруци – 205
Костаке Негруци – 59
Край дойны – 9
Критика и современный молдавский литературный процесс – 257
Летописец времени – 21
Летопись времени – 26
Литература – 85, 107
Литература великого подвига – 252
Литература высоких стремлений, передовых идей – 491
Литературоведение – 108
Лупан Андрей Павлович – 127
Люди на перепутье : [о творчестве А. Лупана и Я. Кутковецкого] – 171
Мера ответственности – 513
Мера человеческой красоты – 495
Милло Матей – 57
Мира видповидальности – 233
Молдавская литература – 55, 79, 80
Молдавская литература и ее недруги – 73
Молдавская литература на современном этапе – 206
Молдавская советская литература – 492
Молдавская советская литература в оценке всесоюзной критики – 83, 229
Молдавская советская литература на современном этапе – 207
Молдавское литературоведение – 503
Мужество гения – 559

- На магистральном направлении – 533
 Наследие Дмитрия Кантемира и современность – 17
 Национальный литературный процесс и литературные влияния – 68
 Наш большой праздник : дни науки в Кишиневе – 538
 Наш праздник : [достижения молд. худож. лит.] – 179
 Наши задачи – 560
 Неизвестное письмо В. Александри – 172
 Некоторые вопросы молдавского литературоведения – 173
 Некоторые итоги и перспективы исследования художественной культуры Молдавии – 135
 Необходимость перемен назрела – 703
 Николай Милеску Спафарий – 484
 Новое в кантемироведении – 17
О некоторых недостатках и ошибках в учебниках по молдавской литературе – 174
 О романах Д. Матковского „Дуда” и „Бэтуга” – 264
 Общими усилиями решать сложные задачи – 186
 Особенности драмы – 194
Первопроходец – 290
 Писатель-реалист – 542
 Плодотворный поиск – 449
 По большому счету : [о задачах молд. сов. лит.] – 180
 Политическая культура и самоуправление – 561
 Послевоенная литература 1945-1960 гг. – 50
 Поэтическая индивидуальность и художественное разнообразие – 435
 Преемственность – 13
 Преемственность художественных традиций и проблема новаторства – 109, 237
 Пути развития молдавской литературы дооктябрьского периода – 90
 Путь писателя – 529
Равнение на вершины – 148
 Ралли-Арборе Замфир – 69
 Речь Х. Г. Корбу на 8-м съезде писателей СССР – 320
 Розквіт молдавської літератури – 181
 Роман : день вчерашний, день сегодняшний – 509
 Слово о великом художнике – 218
 Слово о Пушкине – 140
 Совершенствовать идеологическую работу – 539
 Социально-политические и эстетико-литературные концепции Константина Негруци – 248
 Становление новой молдавской литературы и проблема творческого метода (1840-1860) : автореф. – 2
 Становление новой молдавской литературы и проблема творческого метода (1840-1860) – 16
Увеличить вклад ученых – 530
 Укреплять литературные связи – 234
 Уроки нравственного очищения – 572
 Ученые одобряют – 242
Филимон Николае – 72
 Художественные характеры и тезисы в лицах – 161
Целеустремленность анализа – 450
 Ценная монография – 431, 432
 Ценное исследование – 16
Чиботару Симион Симионович – 89

Чобану Ион Константинович – 81
 Эпоха и метод – 16
 Эхо древней Молдовы – 452

Indicele titlurilor de cărți recenzate, redactate și comentate de Haralambie Corbu

Academia de Științe a Moldovei – 50 : [ghid informativ] – 398
 Adam, G. Scrieri – 441, 443
 Alecsandri, Vasile. Dramaturgie – 406
 Alecsandri, Vasile. Opere : [în 4 vol.] – 350
 Alecsandri, Vasile. Piatra din casă – 340
 Alecsandri, Vasile. Poezii – 336, 345, 346, 370
 Alecsandri, Vasile. Publicistică. Scrisori – 332
 Alecsandri, Vasile. Scrieri alese : în 3 vol. – 385
 Asachi, Gheorghe. Opere – 355
Balțan, Iosif. Cireșar – 457
 Balțan, Iosif. Lirică (1964-1975) – 359
 Balțan, Iosif. Sălășluințele frumosului – 453
 Balțan, Iosif. Versuri – 366
 Banaru, G. Țăranii – 424
 Barschi, L. Opere – 429
 Barschi, L. Scrieri – 347
 Botezatu, Eliza. Prezenți în front – 373
 Bucov, E. De la Volga până la Don. – 419
 Cercetări de istorie literară – 353
 Cibotaru, S. S. Emilian Bucov – 431, 432
 Cibotaru, S. S. Literatura sovietică moldovenească din anii 1924-1960 – 364
 Cibotaru, S. S. Mesajul social al literaturii – 450, 451
 Cibotaru, S. S. Scrieri alese – 374
 Cibotaru, S. Studii literare – 442
 Ciobanu, Ion. Cucoara – 454
 Ciobanu, Ion. C. Podgoreni – 458
 Ciobanu, Ion C. Podurile – 348, 444
 Ciobanu, Ion C. Scrieri – 352
 Cobanu, Ion C. Tăria slovei măestrite – 448
 Ciocanu, V. Constantin Stamati [ind. bibliogr.] – 342
 Ciocanu, V. Constantin Stamati : viața și opera – 360
 Conachi, Costache. Opere – 354
 Creangă, Ion. Amintiri din copilărie – 407
 Critica și procesul literar contemporan – 356
 Cruceniuc, P. Versuri – 420
 Culegere de lucrări cu privire la literatura moldovenească – 425
 Cutcovețchi, I. Zorile – 415
Damian, L. S. Poezii și poeme – 379
 Darienco, P. Drumuri luminoase – 416
 Darienco, P. Luminile Moscovei – 417
 De la cronografie la literatura modernă – 344

- Dolgan, M. Poezia moldovenească de azi și problemele vieții – 386
- Druță, Ion. Opere : în 8 vol. – 413
- Druță, Ion. Scrieri : în 4 vol. – 380, 387
- Eminescu, M. Opere : în 3 vol. – 361
- Enciclopedia Sovietică Moldovenească : [în 8 vol.] – 337
- File de cronici – 367
- Folclorul și contemporaneitatea – 409
- Formarea nației burgheze moldovenești – 37
- Gavrilov, Anatol. Conceptul de roman la G. Ibrăileanu și structura stratiformă a operei literare – 408
- Genuri și specii literare – 326, 328
- Glasuri tinere – 422
- Gujel, A. Poezii și poeme – 430
- Istoria literaturii moldovenești : în 3 vol. – 381, 389, 395
- Istoria RSS Moldovenești : în 6 vol. – 390
- Kahana, M. Pavel Bragar – 427
- Levit, Froim. Gheorghe Asachi – 330
- Levit, Froim. Studii de istorie literară – 338
- Limba și literatura moldovenească (1958-1989) : ind. bibliogr. – 382
- Lipcan, A. „A venit un om...” – 436
- Literatura moldovenească și folclorul – 365
- Literatura moldovenească și problema istorismului – 396
- Literatura și arta Moldovei : encicl. : în 2 vol. – 376
- Lungu, R. Povestiri – 437
- Lupan, A. Cărțile și răbojul anilor – 446
- Lupan, Ana. Flori de toamnă – 411, 438
- Lupan, Ana. Scrieri alese : în 2 vol. – 362
- Lupan, Ana. Țarină fără plugari – 439
- Lupan, Andrei. Intrare în baladă – 412
- Lupan, Andrei. Poezii - 377
- Lupan, Andrei. Scrieri – 343, 404, 405
- Mateevici, Alexei. Poezii – Carmina – 399
- Materialele conferinței IV a tinerilor cercetători din Moldova (Secția filologică) – 329
- Meniuc, G. Versuri alese – 428
- Membrii Academiei de Științe a Moldovei (1961-2006) : dict. - 410
- Pagini din istoria literaturii și culturii moldovenești – 357
- Pe calea trasată de Partid – 363
- Ponomari, F. Baștină norocului – 421
- Ponomari, F. Pământ reinnoit – 418
- Republica Moldova : album – 403
- Roșca, V. Poem de primăvară – 426
- Rusev, E. Slova cronicărească – ecoul bătrânei Moldove – 452
- Să ne auzim și să ne înțelegem reciproc – 459
- Seminarul cu statut permanent „Probleme actuale ale istoriei, economiei și culturii moldovenilor de la Est de Prut”. Caietul 1-3 – 400, 401, 402
- Simion Simionovici Cibotaru (1929-1984) : ind. biobibliogr. – 392
- Stamati, Constantin. Scrieri alese – 383
- Stati, Vasile. Atitudini – 351
- Studii de literatură și folclor – 327
- Studii despre romantismul și realismul moldovenesc din secolul XIX – 334
- Studii și materiale despre Alexandru și Boleslav Hâjdeu – 371
- Studii și materiale despre B. P. Hașdeu – 331

- Studii și materiale despre Vasile Alecsandri – 333
 Șalari, A. Neastâmpăr – 433
 Șalari, A. Scrieri alese – 368
 Șalari, A. Se-ntâlnesc pământurile – 423
 Șleahu, Samson. Scrieri – 358
 Șpac, Ion. Constantin Stere - scriitorul, publicistul, politicianul, juristul, omul – 414
 Tineretul Moldovei în perioada de tranziție la economia de piață : probleme și soluții – 397
 Vasilache, V. I. Două mere țigance – 440
 Vasile Alecsandri văzut de contemporani – 339
 Zavulan, Pavel. Creația literară a lui B. P. Hasdeu și folclorul – 369
 Zavulan, Pavel. Între document și evocare – 349
 Zavulan, Pavel. Proza lui Vasile Alecsandri – 335
- Актуальные вопросы изучения художественной культуры молдавского народа – 393
 Актуальные вопросы филологии – 378
 Александри, Василе. Избранное – 341
 Бешлягэ, В. Дома – 456
 Бушмин, А. Методологические вопросы литературоведческих исследований – 447
 Гужель, А. Стихи и поэмы – 435
 Коваль, Д. Периодическая печать и молдавский литературный процесс XIX века – 388
 Н. Г. Милеску Спафарий – ученый, мыслитель, государственный деятель – 394
 Надъярных, Н. Типологические особенности реализма : годы первой русской революции - 449
 Проблемы типологии русского реализма – 445
 40 лет Великой Победы – 384
 Фольклорное наследие народов СССР и современность – 372
 Фомин, С. Кантемиры в изобразительных материалах – 391
 Чобану, И. К. Кодры – 434

Indice de titluri ce reflectă viața și activitatea academicianului

- Apreciator al valorilor literare – 751, 752
 Apreciator fin al valorilor literare – 726
 Autoritatea de a judeca literature – 780
 Bibliografia selectivă a academicianului H. G. Corbu - 749
 Cercetări în complex a literaturii : competență și responsabilitate – 742
 Cercetător cu renume – 745
 Conferința științifică închinată împlinirii a 159 de ani de la nașterea lui F. Engels – 720
 Corbu Haralambie – 719
 Corbu Haralambie (15.02.1930), Dubăsarii-Vechi, Tighina – 784
 Corbu Haralambie – critic și istoric literar – 783
 Corbu Haralambie - critic și teoretician literar – 790
 Corbu Haralambie - filolog, cercetător, istoric literar – 774, 786
 Corbu Haralambie Grigorievici – 722
 Criticul și procesul literar – 732
 De ce? – 743
 De mult trecut-au „anii când visam academiilor...” : acad. Haralambie Corbu la 70 de ani - 758
 Despre decorarea cu ordine și medalii ale Uniunii RSS a unui grup de lucrători ai artei și literaturii din RSS Moldovenească – 717

- Devotament, profesionalism și responsabilitate – 767
- Exeget al pașoptismului – 757
- Haralambie Corbu – 721, 744, 748
- Haralambie Corbu (1930) – 763
- Haralambie Corbu a împlinit 70 de ani – 764
- Haralambie Corbu – critic și istoric literar moldovean din R.S.S.M – 735
- Haralambie Corbu împreună cu cărțile, prietenii, cu mama – 755
- Haralambie Corbu la 75 de ani – 776
- Haralambie Corbu : „Multămesc Providenței că nu-s singur” – 766
- Haralambie Corbu – o personalitate marcantă – 777
- Haralambie Corbu : ostenele și bucuriile unui drum – 746
- Haralambie Corbu și aurul propriei toamne – 787
- În competiție cu „academicianul” Varticean – 759
- La Comitetul de conducere al Uniunii scriitorilor din Moldova – 736
- Meandrele și împlinirile unui destin – 788
- Metodolog și interpret al literaturii și științei literare – 775, 778
- Moștenire literară și actualitate – 730, 731
- O vârstă a realizărilor – 789
- „Ordinul Republicii” – 772
- Ostenele și bucuriile unui drum – 753
- Pana sigură a savantului – 761
- Pasionat cercetător al procesului literar – 733
- Problemele și căile de dezvoltare a literaturii sovietice moldovenești între cele două congrese (1971-1976) – 723
- Profesionalism, vocație, responsabilitate – 737
- Promotor și interpret pertinent al valorilor autohtone – 762
- Rodul investigației aprofundate – 760
- Să înălțăm monumente altora – 754
- Scriitorii din nordul anului – 765
- Ședința jubiliară „75 de ani de la nașterea academicianului Haralambie Corbu” – 779
- Un pasionat al valorilor literare – 724
- Unele aspecte din creația celor tineri – 718
- Unii mai văd pe aici doua națiuni – 756
- Valorificator al literaturii clasice și contemporane – 747
- Vocația sintezei – 737
- Академику Корбу – 70 лет – 768
- Глава государства поздравил Хараламбие Корбу с 75-летием – 781
- Горизонты творческого поиска – 727
- Корбу Хараламбие – 769, 773
- Корбу Хараламбие – литературовед, академик АНМ – 785
- Корбу Харалампий Григорьевич – 725
- Лицом к духовному наследию – 782
- Науке отдано полвека – 770
- О присуждении Государственных премий Молдавской ССР 1985 года в области науки и техники – 739
- От Комитета по Государственным премиям МССР в области науки и техники – 740
- Созвучно времени – 738
- От Академии наук Молдавской ССР – 729
- Представляем : действительные члены (академики) АН МССР – 741
- У истоков – 750
- Цельность судьбы – 728
- „Я отвечаю за все, что написал” – 771

Indice de nume

- Adam, G. – 441, 443
 Agârbiceanu, I. – 149
 Alecsandri, V. – 5, 12, 22, 36, 42, 43, 58, 60, 115, 134, 144, 157, 164, 165, 167, 192, 195, 212, 220, 238, 241, 266, 275, 289, 332, 333, 336, 339, 340, 345, 346, 350, 370, 385, 406, 494, 505, 506, 536, 606, 607, 608, 611, 616, 626, 680
 Alexei, D. – 787
 Andrunachievici, V. – 153
 Anton, I. – 462
 Arbure, Z. – 349
 Asachi, Gh. – 355, 563
 Axionov, V. – 403
Babii, A. – 163, 168
 Badiu, V. – 7, 120, 124
 Balmuș, P. – 297, 371
 Bałtan, I. – 359, 366, 453, 457, 512, 619
 Banaru, G. – 424
 Barschi, L. – 8, 61, 136, 156, 347, 429, 486, 488
 Băieșu, N. – 259
 Bătrânu, N. – 17
 Beecher Stowe, H. – 273
 Belikov, S. – 463
 Belinski – 46
 Berejan, S. – 276, 288, 588
 Beșleagă, V. – 374, 380, 387, 463
 Bilețchi, N. – 10, 11, 364, 719, 721, 726, 730, 731, 745
 Bogaci, Gh. – 270, 331
 Boincean, V. – 22
 Botev, H. – 485
 Botezatu, E. – 21, 373, 381, 389, 395, 463, 732, 746, 788
 Botezatu, Gr. – 145, 371
 Boțu, P. – 635, 723
 Brecht, Bertolt. – 62
 Brejnev, L. I. – 526
 Bucov, E. – 355, 419, 431, 432, 525
 Cantemir, A. – 70, 217
 Cantemir, D. – 303
 Caragiale, C. – 48, 128
 Caragiale, I. L. – 627, 628
 Călinescu, G. – 646
 Căndea, V. – 150
 Celac, T. – 367
 Chira, G. – 7
 Cibotaru, S. – 3, 15, 18, 19, 54, 77, 87, 100, 101, 114, 120, 122, 125, 133, 166, 168, 176, 177, 189, 196, 203, 226, 249, 262, 304, 326, 328, 356, 363, 364, 374, 392, 431, 432, 442, 443, 447, 481, 482, 483, 489, 498, 507, 514, 647, 718, 720, 722
 Cimpoi, M. – 20, 54, 276, 443, 450, 451, 588, 724
 Ciobanu, I. C. – 24, 93, 96, 99, 112, 219, 232, 348, 352, 358, 362, 368, 380, 387, 444, 448, 454, 458, 517, 520, 666
 Ciobanu, L. – 16, 97, 126

Ciocanu, I. – 10
Ciocanu, V. – 130, 295, 342, 357, 360, 371, 383, 623, 685, 757
Ciornaia, E. – 16
Ciornâi, E. – 758
Ciornâi, I. – 147, 292
Cojocaru, N. – 759
Conachi, C. – 354
Coradini, M. – 132, 573
Corlăteanu, N. – 29, 117, 141, 329, 549, 593, 601, 633, 760
Coroban, V. – 326, 328, 720
Corolevschi, S. – 385
Corotenco, E. – 151
Corradini, M. A. – 202
Cosniceanu, M. – 260
Costenco, N. – 670, 671
Coval, D. – 733
Creanga, I. – 6, 309, 311, 314, 407, 566, 568
Cruceniuc, P. – 40, 420
Culev, V. – 465
Cutcovețchi, I. – 415
Cuza, Alexandru Ioan - 271
Damian, L. – 250, 379, 596, 700
Darienco, P. – 41, 51, 416, 417
Dârul, A. – 255
Deleanu, L. – 552, 667
Dimitrov, G. – 245
Dmitriev, P. – 375
Dobrovolschi, C. – 10
Dodul, A. – 46
Dolgan, M. – 21, 23, 27, 137, 154, 300, 356, 381, 386, 389, 395, 413, 567, 707, 734, 742, 747, 751, 752, 761, 762, 775
Donici, N. N. – 277, 281, 583, 591, 592, 594, 595
Dragnev, D – 163, 168, 390
Drumea, L. – 30
Druță, I. – 27, 35, 137, 302, 380, 387, 413, 521, 610, 630, 636, 641, 642, 673, 674, 695, 709, 713, 714, 756
Dumeniuc, I. – 260
Eminescu, M. – 43, 164, 265, 271, 272, 274, 287, 312, 361, 626
Engels, F. – 504, 720
Ermuratschi, V. – 337
Eșanu, A. – 35
Filip, V. – 744
Galaction, G. – 65
Gavrilov, A. – 23, 374, 408
Gălușcă, T. – 276, 588
Gherman, I. – 327
Ghibu, O. – 142, 143, 279, 587, 597
Gogol, N. V. – 66
Gonța, P. – 474
Goma, P. – 648, 649, 650, 652, 653, 655, 659, 716
Gorki, A. M. – 84, 498
Grabazei, A. – 753

Greul, I. – 718
Grosul, I. S. – 155, 337
Grosul, V. – 375
Gujel, A. – 430
Halippa, Pan – 672
Hanganu, Aurelia – 414
Haşdeu, B. P. – 53, 299, 331, 562
Hăbăşescu, E. – 475
Hropotinschi, A. – 11, 356, 358, 363, 754
Ibrăileanu, G. – 408
Istrati, N. – 71
Istru, B. – 383, 520
Kahana, M. – 427
Kogan, A. – 461
Kogălniceanu, M. – 119, 201, 273
Lazarev, S. – 30
Lenin, V. I. – 74, 84, 211, 532
Levit, E. – 114, 131, 251, 256, 344, 355, 357, 361, 455, 507, 514, 550
Levit, F. – 12, 77, 97, 330, 334, 338
Lipcan, A. – 436
Lomidze, G. I. – 226
Lomonosov, M. V. – 258
Lungu, R. – 437
Lupan, Ana – 228, 362, 411, 438, 439
Lupan, Andrei – 21, 26, 38, 91, 95, 98, 110, 116, 121, 146, 221, 243, 244, 291, 313, 343, 377, 404, 405, 412, 446, 579, 590, 603, 609, 613, 614, 624, 625, 690, 708, 715
Madan, Gh. V. – 145, 310, 711
Malev, V. – 44, 182, 362, 515
Marinat, A. – 44, 182, 198
Mateevici, A. – 259, 399, 481, 612, 629, 631
Melnic, V. – 329
Meniuc, G. – 428
Mihalci, D. E. – 662
Mirgorodscaia, V. – 382
Moraru, V. – 737
Movilă, P. – 604
Nastasiu, V. – 12, 464
Negruzzi, C. – 103, 111, 117, 199, 200, 246, 496
Oliinik, Ia. – 31
Panfil, V. – 553
Pânzaru, S. – 131, 256, 259
Petrov, Ia – 6
Ponomari, F. – 418, 421, 480
Popovici, C. – 77, 114, 361, 374, 507,
Portnoi, R. – 6, 156, 216, 374
Puşkin, A. S. – 496
Racul, I. – 18, 19
Ralet, D. – 86, 129, 230
Rebreanu, L. – 634
Rosetti, C. A. – 702
Roşca, V. – 426, 483
Roşcovan, E. – 749

- Rotaru, I. – 413
 Rotaru, T. – 466, 467, 468, 469, 471, 472, 473, 755
 Rusnac, C. – 315
 Russev, E. – 97, 344, 452
 Russo, A. – 208, 209, 213, 502, 527
 Savca, P. – 720
 Săpunaru, Z. – 4, 176, 177
 Sârbu, M. – 465
 Slutu-Grama, C. – 151
 Stamati, C. – 253, 342, 383
 Starostin, P. – 651
 Stati, V. – 351
 Stere, C. – 33, 152, 294, 296, 298, 615, 620, 621, 634, 693
 Stici, I. – 766
 Strâmbeanu, A. – 743
 Suceveanu, A. – 554
 Suszko, H. – 17
 Şalari, A. – 368, 423, 433
 Şişmariov, V. F. – 87
 Şleahu, S. – 235, 358
 Şorina, L. – 30
 Şpac, I. – 392, 414, 767
 Şveţ, R. – 410
 Teleucă, V. – 306, 308, 637, 706
 Tolstoi, L. – 674
 Țaranov, V. I. – 390
 Țarălungă E. – 790
 Țurcan, A. – 13
 Varticean, I. – 327, 337
 Vasilache, V. I. – 440
 Vianu, T. – 622
 Vicol, D. – 780
 Vidraşcu, A. – 23
 Vodă, G. – 463
 Zavadschi, A. – 385
 Zavulan, P. – 5, 11, 12, 13, 301, 335, 339, 349, 369, 623, 687
 Zbârciog, V. – 784
 Zelenciuc, V. – 337
- Александри, В. – 104, 160, 169, 172, 218, 290, 341, 508, 575
 Апетри, Д. – 17
 Арборе, З. – 56, 69, 170, 317
 Бабий, А. – 174
 Балцан, И. – 236
 Барский, Л. М. – 9, 47, 105, 161, 529
 Бешлягэ, В. – 263, 456
 Билецкий, Н. – 725
 Богач, Г. Ф. – 55
 Богдан, И. – 738
 Бушмин, А. – 447
 Гацак, В. М. – 372
 Горький, А. М. – 204, 500

- Гужель, А. – 435
Долган, М. – 21, 750
Драгнев, Д. – 174
Друцэ, Ион – 495
Еминеску, М. – 169, 188
Еремия, А. – 25, 378
Жосул, В. – 135
Истрати, Н. – 106
Кантемир, Д. – 17
Коваль, Д. – 388
Коган, А. – 728
Корлэтяну, Н. – 602
Коробан, В. П. – 79, 206, 207
Кутковецкий, Я. – 171
Левит, Е. – 90, 516
Левит, Ф. – 73
Ломидзе, Г. И. – 16
Лупан, А. П. – 127, 171, 513
Мариан, Б. – 470
Матковский, Д. – 264
Матей, М. – 57
Мельник, Т. – 16
Менюк, Г. – 501
Милеску-Спафарий, Н. Г. – 394, 484
Надъярных, Н. – 449
Негруци, К. – 59, 205, 248, 542
Попович, К. – 73, 90
Портной, Р. – 161
Пушкин, А. С. – 140
Пынзару, С. – 782
Рошкован, Е. – 13
Руссо, А. – 214
Степанова, Н. Л. – 445
Сэпунару, З. – 179, 180, 181
Урсул, Д. Т. – 384, 394
Филимон, Н. – 72
Фомин, С. – 391
Фохта, У. Р. – 445
Царанов, В. И. – 384
Чиботару, С. С. – 14, 25, 55, 73, 78, 79, 80, 83, 85, 89, 90, 94, 107, 108, 173, 174, 179, 180, 181, 186, 204, 206, 207, 229, 372, 484, 491, 492, 500, 516, 727
Чобану, И. К. – 81, 434
Чобану, Л. – 17
Чорный, И. П. – 378
Шишмарев, В. Ф. – 94
Шорина, Л. – 771
Штивельман, М. – 16